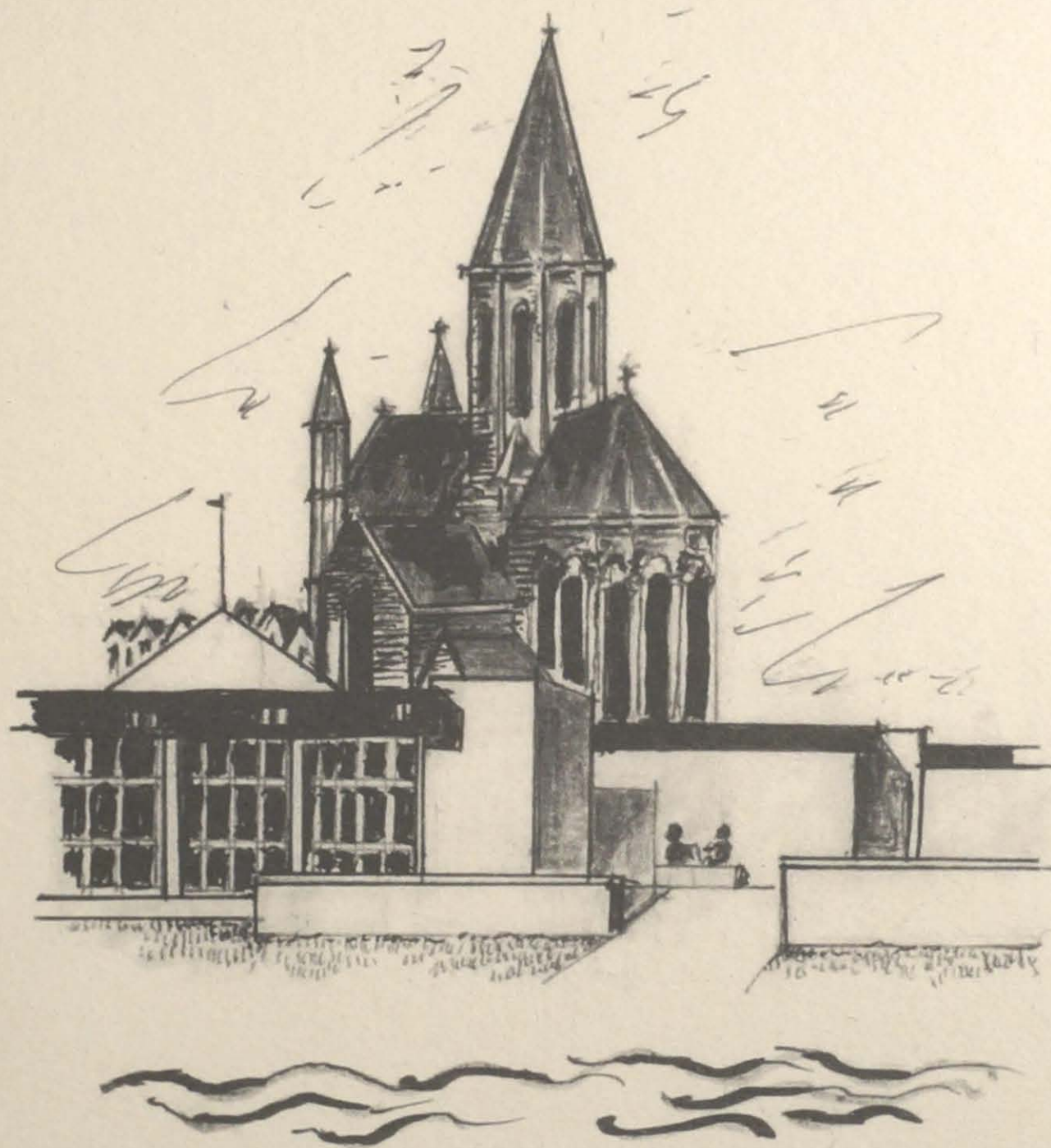

BIJDRAGEN TOT DE
GESCHIEDENIS VAN

DEINZE

EN DE LEIESTREEK

LXXVI

2009

KRING VOOR GESCHIEDENIS EN KUNST VAN DEINZE EN DE LEIESTREEK

KRING VOOR GESCHIEDENIS EN KUNST VAN DEINZE EN DE LEIESTREEK

BIJDRAGEN

TOT DE

GESCHIEDENIS

VAN

**DEINZE EN DE
LEIESTREEK**

Nr. 76 - 2009

**DE LEIEBRUG TE DEINZE
TIJDENS DE MIDDELEEUWEN**

door

**Luc GOEMINNE
Bruno SAVERYS**

Deinze had met zekerheid reeds een brug over de Leie in 1187. Dit is de oudst gekende vermelding (1). Deze brug was gedurende de gehele middeleeuwen eigendom van de Graaf Van Vlaanderen. Over deze brug liep het vervoer van Oudenaarde naar Brugge. Met uitzondering van de brug over de Leie te Harelbeke, bestonden er eeuwenlang geen bruggen over de Leie tussen Kortrijk en Gent gedurende de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijden. In enkele grafelijke herstelrekeningen van 1373 tot 1377 is er herhaaldelijk sprake van herstellingen van deze brug ter hoogte van de O.L. Vrouw Kerk.

In deze rekeningen komen o.a. de volgende molenonderdelen voor, als daar zijn:

“Vier slyboeme, heekinerplancken, rychelen en bart” (2).

In verband met werken aan de Leiebrug naast de watermolen op de Leie te Harelbeke is er in 1378 opnieuw sprake van: “7 stic houts daer sliboeme af ghesaegt waren (3).

Te Gent in 1379. Item coste de Borchte brugghen te verdeckene met mourme houte ende slyboomen daer onder te schietene”.

Later in 1417 is er te Harelbeke nogmaals sprake van “pour soyer sliboemen pour le long pont de la Lys” (4).

Uit Brugge komen in de 15de eeuw de volgende vermeldingen voor: “.. ghemaect 1 nieuwe brugghen... ende nieuwe sliboome ende nieuwe berders up gheleyt”.

“.. Van eene houtine brugghen te makene ... met sleyboeme ende planken van elsinen houte ...”.

“... Eene brugghen met 3 ghaten, in elc ghat liggende 4 sleyboome ... 2 hoofden, 2 style ende lenien” (4).

Ook nog te Brugge in 1420: De brugghen is onder redelic ... ghesliboomt maer qualike ghedect van berderen.

Coutant vermeldt te Dendermonde in 1376: “de sliboeme daer de standaert mede up 't land ghedaen was” (5)

Als uitleg geeft hij: Poutres formant pont entre le bateau et la rive et destiné au déchargement de lourds fardeaux.

Te Dendermonde komt in 1368 ook de vorm sleyboeme voor. Hier zijn deze sliboeme onderdelen van een loopbrug boven het sluiswerk van een watermolen. Het zijn zware overlangse horizontale ondersteuningsbalken waarboven de richels en berders geslagen worden.

Het houten onderdeel slyboem wordt niet vermeld in het Corpus Gysseling met alle middelnederlandse teksten van voor 1300. Dit werk bevat echter zeer weinig technische of bouwkundige documenten. Het CG heeft wel in 1283 “Sleihout” als familienaam te Eeklo.

Het MNW van Verwijs en Verdam, VII, 1270-1271 geeft ook enkele voorbeelden van sliboemen bij bruggenbouw.

Het is niet zeker of sliboom ofwel sleyboom de oorspronkelijke vorm is. Sliboom is wellicht oud-

Westvlaams. Het eerste deel van het woord is niet duidelijk. De etymologie is duister. De oorspronkelijke vorm van het eerst woord-deel is wellicht Slie-, Sli- of Sly-, niet Slei.

Misschien is het ontstaan van het woord verwant met slehout, overlans onderstel van een slede. Zeker is het van Oud Germaanse oorsprong.

Het eerste lid van sli-bomen kan afgeleid zijn uit het Oudsaksisch: slido, oud-hoogduits: slito. Vgl. het Mnl. sliden en het huidige slieren, frekwentatief van het Mnl. slideren. Betekenis glijden. Hieruit slede. Kiliaen 1599 heeft slidden.

Het woord was in de Duitse talen weinig verbreid, en alleen opgetekend in het nederrijns. In het nederlands blijven alleen slede en het zuidnederlands slee en slieren over. Vgl. met het Engels to slide.

In het WNT is sliboom of sleiboom niet geattesteerd. Wel sleebalk in een analoge betekenis van een horizontale draagbalk, onder een overstekend verdiep van een woning. Deze bouwterm is heden een vergeten relictwoord geworden want de meeste etymologische woordenboeken behandelen het woord niet meer.

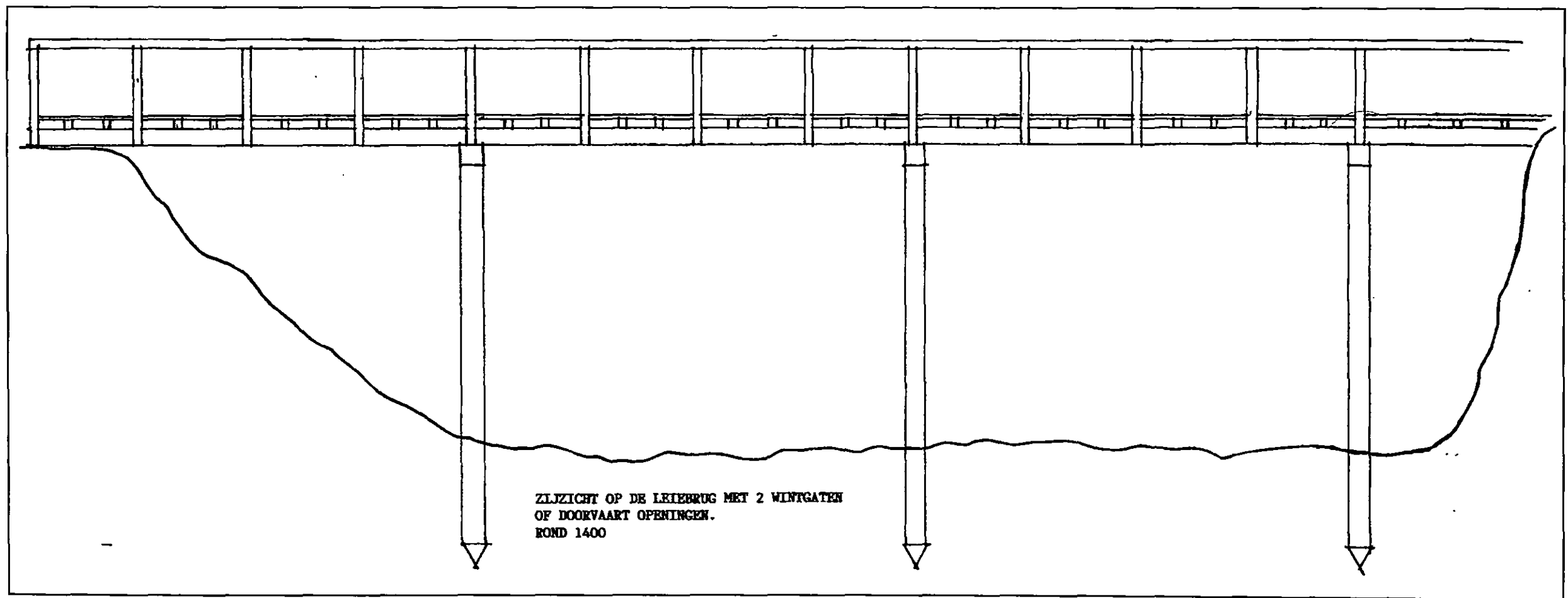
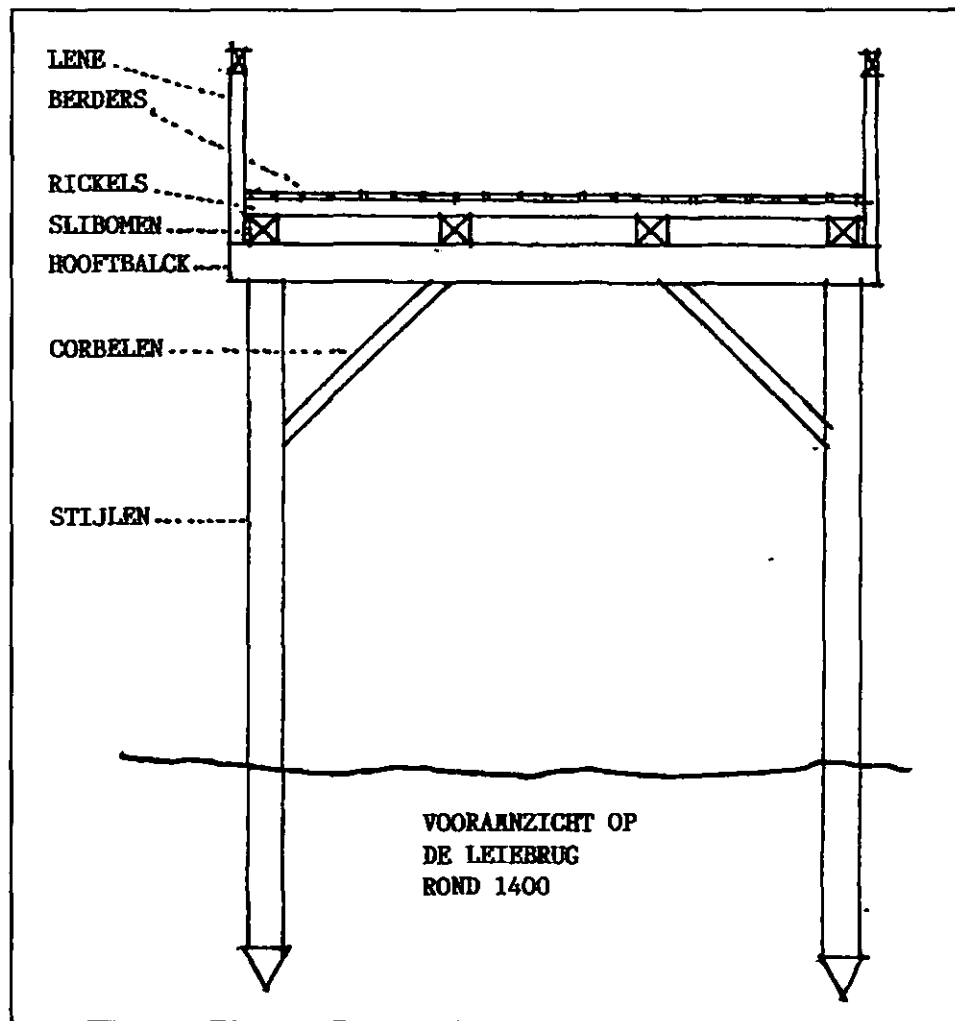
Struktuur van een Middeleeuwse brug

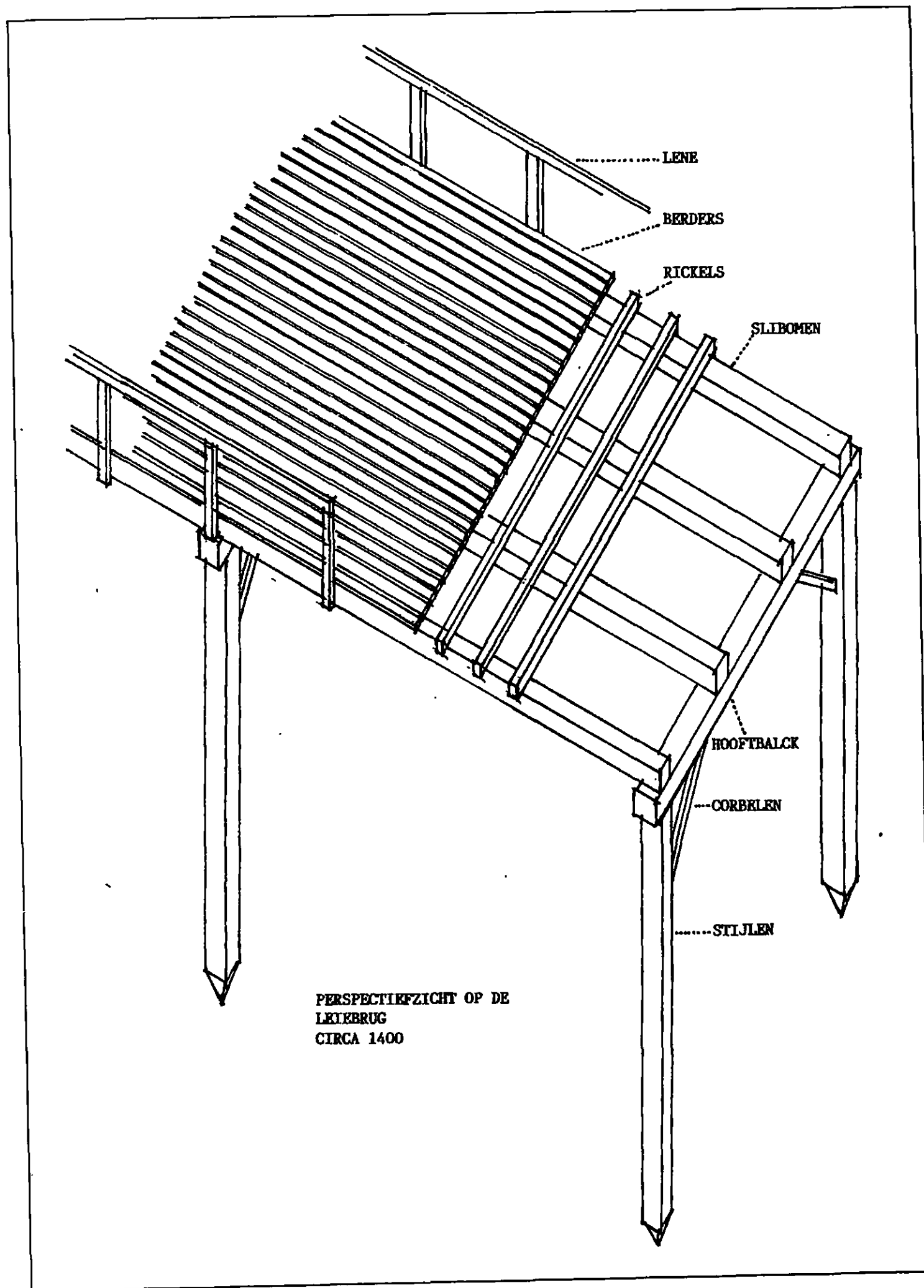
Over de steunpunten in de rivier kan men alleen gissen dat ze bestonden uit 2 verticale balken, onderling verbonden door zware korbelen in kruisvorm, zoals bij de zijwegen van de oudste staakmolens. De windgaten tussen de steunpunten, waardoor de schepen onder de brug konden doorvaren, waren overbrugd door de zware overlansse slybomen of horizontale zware balken die over de brug werden gegleden, (vermoedelijk) bij middel van houten rollen. Aldus ontstond voor de term glij-balk het woord sliboom?

Over deze slibomen kwamen dan dwarse “richels” of “rebben”, waarover de overlans “eiken planken” of “berders” werden genageld, die de brugvloer opbouwden;

Over de Vlaamse bruggenbouw in de middeleeuwen bestaat nog geen literatuur.

Met behulp van een oud-Duits werk over bruggenbouw in 1726, hebben we een constructietekening ontworpen. Deze is van de hand van architect Bruno Saverys. De brug was wellicht 4 meter breed en 24 meter lang.

Bibliografie en bronnen

- (1) Gysseling M. en Verhulst A.: Le Compte général de 1187, Brussel, 1962 p. 173
- (2) R.A. Gent: Fonds n° 66. Dubbels Rolrekeningen, n° 6 tot en met n° 9, 1373-1377.
- (3) A.R.A Brussel. RR.n° 1770. Anno 1378.
- (4) Mollat Michel: Comptes généraux de l'Etat Bourguignon entre 1416 et 1420. Documents financiers, Tome V, 3e partie, 2e fascicule, Paris, 1969, p. 634.
- (5) Gaillard E.: Glossaire Flamand, p. 365. Slibome, Brugge anno 1420 en 1480.
- (6) Coutant Yves: Lexique et technique du moulin à vent destiné à la mouture du blé d'après les comptes flamands des XIVe et XVe siècles. Thèse de Doctorat Université de Lille, 1990, Lexique Flamand, 409.
- (7) Leupold Jacob: Schau-platz der Brücken und Brückenbauer 1726, 304 p. 77 tekeningen.
- (8) CG: Corpus Gysseling met middelnederlandse teksten voor 1300, 15 delen, 1977.
- (9) MNW: Middelnederlands Woordenboek, 11 delen.
- (10) WNT: Woordenboek der Nederlandsche Taal, 43 delen.

Over de notarissen te Deinze

door

Herman MAES

Een bloemknop is lieflijker aan
de tak dan in een gouden vaas.

Tagore

I

1. Toen ik in 1953 (1) in Astene kwam wonen waren er in Deinze drie notarissen:

Maurice Van Cauwenberghe (2)

Henri Voet (3)

Georges Vermeersch (4).

Reeds in 1954 liet notaris **Van Cauwenberghe** (°1891) zijn notariaat over aan zijn zoon Jacques (°1924). Die liet in 1991 zijn notariaat over aan zijn zoon Marc (°1953), die toen al zowat tien jaar notaris was te Assenede.

Maurice Van Cauwenberghe had in 1920 notaris **Lowie** opgevolgd die toen gestorven was.

2. Notaris Henri **Voet** (°1899), die hier ambteerde sedert 1933 en tevoren al notaris was van 1924 tot 1933 te Aalter, werd in 1961 opgevolgd door Rudy **Pauwels** (°1932) die omstreeks 2000 opgevolgd werd door zijn zoon Paul Pauwels. Deze stopte ermee en in 2005 kwam Peter **De Proft** in zijn plaats. Voor Henri Voet was het notaris Alfred **De Vylder** die het notariaat had van 1907 tot 1933. Rudy Pauwels stierf in 2008.

3. Notaris Georges **Vermeersch** (°1915) nam in 1947 het notariaat over van Leon **Blanchaert** (°1865) die hier notaris was sedert 1900. Men noemde hem destijds “de sterrenkijker” om zijn eigenaardige houding met het hoofd en de blik naar omhoog; Deze Blanchaert, wiens naam op zijn Frans werd uitgesproken als Blanchard, had een notariaat van **Tanghe** in Machelen overgenomen dat afgeschaft was. Notaris Vermeersch hield kantoor Markt nr. 112 en werd opgevolgd door Patrick **Maere** (°1954), zoon van Arnold (°1926) die een broer was van Carlos Maere (°1907), burgemeester 1965-1970 in Deinze. Een andere broer van Carlos was notaris in Diksmuide maar kwam om, samen met zijn echtgenote en vele anderen, bij een zwaar vliegtuigongeval op Tenerife - Canarische eilanden.

Het aantal notarissen is strikt beperkt en het beroep werd definitief tot dat van een **openbaar ambteenaar** omgezet in 1796, tijdens de Franse tijd, in staatsverband (wij werden toen bij Frankrijk geannexeerd) gecentraliseerd en gecontroleerd voor het maken van akten over verkopen van gronden en huizen, akten van bekendheid en alle vormen van eigendom, successie, schenkingen, over het aangaan van kontrakten, huwelijken, vennootschappen, leningen en hypotheek, enz., overeenkomsten die, naar recht en wet, vastgelegd worden en in akten beschreven worden op basis van het kadaster, de burgerlijke stand... en dan officieel geregistreerd worden.

Het is een wet 1794, 1796 en 1797 die het reglement uit het ancien regime overhoop smijt en met een nieuwe start begint en met schrapping van alle notarissen en aanverwanten beroepen. Een nieuwe orde (zo werd dat toen al genoemd).

Het spreek vanzelf dat in de loop der jaren koninklijke besluiten - republikeinse besluiten - keizerlijke besluiten en allerlei uitvoeringsbesluiten in de loop van meer dan 200 jaar (1796-2006) en vele wetten het openbaar ambt van notaris hebben begeleid.

Maar de “Nieuwe Orde” van toen begon hier dus in 1796. en met nieuwe benoemingen. Ook in Deinze (stad - stadje - en kanton). Dat willen we even opklaren en het is niet altijd even duidelijk noch samenhangend (5).

II

Reeds in de “Placaet Boecken” van Vlaanderen in de 16^e eeuw werden voorschriften over het ambt van notaris gepubliceerd.

b.v. Nopens de fonctie ende officie van den Notaris van den Raede in Vlaenderen
Ordonnantie voor den selven Raede
9 Mey 1522

Niemand mocht tot de functie van notaris toegelaten worden tenzij mensen met goede reputatie van eerlijkheid die door een examen (= onderzoek) zijn gegaan bij de provinciale Raeden en bekwaam werden geacht. Die bekwaamheid moet blijken uit een akte door die raad opgesteld. Wie dan niet toegelaten wordt tot de functie en ze toch uitoefent zal beboet worden en onbevoegd zijn voor dit officie en ook onbevoegd voor enig andere functie.

Notarissen moeten “goede protocollen” houden en hun kontrakten laten registreren in volgorde van de datum. Ze mogen geen kontrakten laten passeren van mensen die hen onbekend zijn, tenzij getuigen aanwezig zijn die hen kennen en hun verblijfplaats (woonstede) kennen. Ook die getuigen moeten “lieden van Eeren” zijn.

Regelmatig verschenen toevoegingen en in 1611 zelfs een “Eeuwig Edict van den 12 july 1611” waarin:

“Pastoors, onderpastors ofte notarissen voor de welcke eenige testamenten gemaect zyn, en mogen bij de selve testamenten niet begift worden, nogh oock hunne vrienden in den vierden graedt inclus”

Ere-notaris Henri **Dufaux** die notaris was in Moeskroen maar toen hij met pensioen ging naar Astene kwam wonen in de villa Zonneschijn waarin Emiel Claus woonde van 1883, trouwde in 1886, stierf in 1924 (zijn vrouw en notaris-dochter bleef er wonen tot haar overlijden in 1951: Charlotte Dufaux), signaleerde ons (KOK-Kont.bl. 1985 p. 487) een Deinse notaris die leefde omstreeks 1330-1340: Gillis Graeve. Gewezen notaris Henri Dufaux (°1913 - †2006) verwees ook naar een “Placaet” van “Sijne Majesteyt aenstellende nieuwe erfachtige notarissen” op 7-11-1704; daar was één Deinzenaar bij (naam niet vermeld) (cf. Kont.bl. KOK 1989 p. 1109).

Volgens dat Placaet van 1704 mochten

- Deinze, Tielt, Ruiselede, Assenede en Bassevelde elk 1 notaris hebben voor het kanton
- Eeklo, Diksmuide en Ronse 2 notarissen
- Oudenaarde 6
- Kortrijk 12
- Aalst (kasselrij) 16
- Gent 50.

Dufaux was een notarissenfamilie te Waregem, Kortrijk, Deinze, Moeskroen (cf. KOK Jb. 1985 p. 58) met nu ook een vrouwelijke notaris Dufaux in Waregem.

In de Gazette van Deinze zijn veel snipperberichtjes over het notariaat te vinden:

- in mei 1774 Charles Philippe **Martens** is notaris in Deinze
- juli 1775 ene **Van Parijs** in Oudenaarde
- april 1776 Joannes Ferdinand **Dhont** in Oudenaarde.

In de krant van 15 december 1786 staat te lezen dat op woensdag 28 december 1785 te Deinze in de Hostelrije Den Gouden Leeuw, bewoond door Augustin d'Huyvetter, notaris Jacques **Desprez**, zetel houdend te Deinze, verkoping houdt van genoemde herberg-hostelery (zie verder).

Op 2-1-1637 verkocht Margriete Sbruyckers, dochter van Gillis, aan de pastoor van Deinze Willem Huybens een “vage hofstede”

eertijds geweest twee hofstedekens

gelegen west de kerk

noort de priesteragie

oost tclooster van Deinze'

zuid de Leie

(in 1584 lag Deinze verwoest en ontvolkt, dus “vage”)

de akte werd verleden voor Thomas Ghyselinc openbaar notaris residerende binnen de stede van Gendt en tot de executie van het ambt geadmitteert bij hooghe en moghende heeren mynheeren van raede van Vlaenderen. (KOK Jb. 1937 p. 120-121)

Notaris Gillis **Hailly** te Gent trad in 1646 op voor Astenaars (cf. De Potter en Broeckaert, Astene, p. 22). Zou Frans **Van Lancker** (id. p. 18 en 19) ook zo een Gentse notaris geweest zijn in ± 1621? De Potter en Broeckaert vernoemen ook een notaris A. **Vanden Broucke** te Gent voor 1644-1651. In verband met het Astense Goed te Spaans vernoemen ze voor 1768 een notaris Ch. J. **Ondereet** (p. 10 voetnoot (1)).

In ons Kontaktblad 1989 p. 1186 werd voor 1642 een notaris Nicolaes Van Ooteghem genoemd. In KOK Jb. 1935 p. 56-57 en 71 staat een notaris vermeld voor 1476, maar dat was toen een geestelijke in dienst van het bisdom Doornik: Petrus De Clercq. (5)

In 1640 werd er grond verkocht te Deinze in de omgeving van de O.L.V.-kerk (cf. KOK Kont.bl. 1989 p. 1185). De koop en verkoop mits erfenisregeling werden geregeld voor notaris Nicolaes **Van Ooteghem**. De famiie **Douweryn** was erbij betrokken. een huis waarin de poastoor-deken van Deinze ooit woonde lag nog in puin en tegenover de kerk lag er een verwoeste hoeve; nog “vague-hofstede” genoemd. Waar resideerde notaris Van Ooteghem?

In een wetenschappelijk werk over Leonardo da Vinci (°1458-†1519) (dus niet in de Da Vinci Code) las ik dat zijn overgrootvader in Vinci een stadje in het Arnodal, gesticht door de Etrusken (850-310 v. Chr.) reeds notaris was en afgezant van de Republiek Florence.

Ook Leonardo's vader was notaris. De vader van Leonardo's moeder was ook notaris. Die notarissen waren ook landbouwers en kwekers van olijfbomen, ze waren ook olijfolie-producenten (ze persten die uit de vruchten van hun olijfbomen) en hadden ook pottenbakkersovens (voor Majolica).

Omstreeks 1462 werd Leonardo's vader te Florence notaris van Cosimo di Medici. (Leonardo was de zoon van zijn vader, maar niet van diens echtgenote; wel een buitenechtelijk kind van een boerendochter. Dit kind werd wel opgevoed in het gezin van vader en diens echtgenote)

Een notariaat blijkt dus al lang een zaak van erfopvolging.

Een notariaat te Deinze was er waarschijnlijk in de jaren 1600 nog niet (men trok toen naar een Gentse notaris) maar wel na het Plackaet van 1704.

Over de geschiedenis van het notarisambt cf. Prof. Dr. Spanoghe in Winkler Prins "notaris" en de studies voor het notariaat.

III

Wat is een notaris? Volgens mijn Dikke Van Dale is het een openbaar ambtenaar, een juridisch deskundige, bevoegd om authentieke akten te verlijden, die in bewaring te houden en er grossen, afschriften en uittreksels van uit te geven;

In het woord notaris ziet men nota, waarvan notule, notuleren; van het woord «nomen» in het Latijn, «onoma» in het Grieks; ons “naam”, Engels name (dus de oorspronkelijke uitspraak met aa); het Duitse Name (die H duidt aan dat de a lang is); vergelijk het Frans «nom» en we komen aan een woord van Indo-europese oorsprong. (n.m.)

In het Latijn was dat een «notarius» d.w.z. een (snel)schrijver, hij die met lettertekens kon omgaan, die overeenkomsten en afspraken kon notuleren.

Notarissen in die zin van notuleerders hebben al altijd bestaan; reeds in de Egyptische tijd. Wat wij er nu onder verstaan is gegroeid uit de middeleeuwse praktijk van die notuleerders, zoals het in het ancien régime verder uigroeide. Maar reeds op 8 Pluiose van het jaar 2 (= 6-2-1794) verscheen een «Decreet bevelende het maeken van eenen **grootboek der (6) territoriale proprieteyten**» met heel wat artikelen en waarin o.a. «het is aen alle notarissen, greffiers en andere hoe genaemde dignitarissen voor het toekomende te inseren in de minuten, expeditien en extraiten van welkdanigen aerd en van welk dat zij ook zijn mogen, clausen, qualificatien, enoncitien ofte expressien, strekkende om op eene directe of indirecte wijze te rappeleeren de feodale of nobilaire of koninglijke regime, op de penen uytgedrukt bij den VII artikel der wet van den 17 july behalve dat de gezeyde depositarissen, de genoemde extracten of expeditien zullen mogen doen naer de zelve gezuyvert te hebben van al wat bij de tegenwoordige of anterieure wetten word afgekeyrt». En op 3 prairial van het jaar 4 (= 23-5-1796) is er een Besluit van het «Uitwerkend Directoire» dat zegt «Er zullen in de negen vereenigde departementen publieke functionarissen aengesteld worden belast met alle de acten te ontfangen die alsnu het resort zin der notarissen, tabellioenen of leenmannen». Het Beroep van notaris kreeg het statuut van een openbaar ambtenaar in de Franse tijd en kreeg een wettelijke omschrijving en werd wettelijk geïnstalleerd: alle notarissen en aanverwante benamingen werden afgeschreven en de notaris als openbaar ambtenaar werd geïnstalleerd bij nieuwe benoemingen. Veel van de ancien-regime notarissen werden opnieuw benoemd; anderen vielen uit de benoemingsboot. Het werd als het ware een nieuwe start, oude wijn in nieuwe vaten; oude notarissen en nieuwe in een nieuw ambt, naar één centrale wetgeving.

Op 25 fructidor van het jaar 4 (= 11 september 1796) verscheen te Gent bij «A.B. Steven, imprimeur de l'administration du Département de l'Escaut, Marché aux grains» een «Arété concernant la dénomination provisoire des Notaires publics du dit Département» en daarin werden voor het kanton Deinze vermeld:

- Constantin **Beyens**, notaire actuel
- Charles **Decaigny**, Juge de Paix du Canton
- Albert **Vande Keere** te Deinze zelf

33
 D'embre
 Van Wouterghem
 adrien
 Jean Francois
 age de 79 ans

L'an Mil huit cent quinze Le Dix du mois de Décembre à
 sept heures du matin, par-devant nous Romain Pypaert adjoint
 au Maire de la Commune de Vinkt Canton de Duffel, Département de
 Flandre, auquel ledit Maire a délégué par arrêté du vingt deux juillet
 dernier les fonctions d'officier de l'état civil de ladite Commune, Pons
 Campanus Jean Francois de Baere âgé de cinquante quatre ans
 Chirurgien, Et d'Auguste de Baere âgé de vingt trois ans, Coiffeur
 du dit Canton, domiciliés audit Vinkt, les quels nous ont déclaré
 qu'aujourd'hui a un heure de la nuit, Van Wouterghem
 adrien Jean Francois, âgé de soixante dix neuf ans, Ex notaire
 domicilié audit Vinkt sous le Caroline meijlaert, fils de
 Charles Van Wouterghem et de Thérèse Van der Straete, est
 décédé en sa maison au dit moulin, et les dits Baere ont
 signé avec nous le présent acte, après que lecture leur en
 a été faite.

J. F. De Baere
 Eug. De Baere
 R. Pypaert

Overlijdensakte van notaris Van Wouterghem uit de Burgerlijke Stand van Vinkt 1815

ondertekend door J.F. De Baere Eug. De Baere R. Pypaert

- Charles-Benoit **D'Haveloose** te Olsene
- François-Adrien **Moerman**, agent municipal te Deurle.

Op 26 pluviöse van het jaar 5 (meestal met Latijnse telling V) = 14 februari 1797 verscheen dan de definitieve lijst «Organisation Définitive du Notariat» en daar stonden voor het kanton Deinze:

- Constantin **Beyens**, notaire actuel (die zijn in 1794 overleden vader, Pieter, opgevolgd had)
- Albert **Van de Keere**, ex procureur, beiden te Deinze
- Charles-Benoit **D'Haveloose**, agent municipal, te Olsene
- Jean F. **Van Damme**, agent municipal, te Machelen
- Adr. F. **Van Wonterghem**, notaire actuel, te Vinkt.

Decaigny viel dus uit de voorlopige lijst en werd vervangen door Van Wonterghem. Maar Decaigny werd wel rechter (hij was al vrederechter. Als zodanig verving notaris Desprez hem nu).

In 1779 was Joannes Baptiste **Dhaveloose** baljuw van Olsene en ondertekende in die functie de lijst van de herbergen te Olsene. Was die baljuw van 1779 (cf. KOK Jb. 1976 p. 174) de vader van Charles-Benoit Dhaveloose.

Die Adrien Jean François **Van Wonterghem** die notaris werd, in de plaats van Decaigny, was reeds notaris te Vinkt.

Deze Van Wonterghem woonde in de Molenstraat. Hij werd geboren in 1736 als zoon van Charles Van Wonterghem en van Therese **Vanderelstraete**. Toen hij in december 1815 stierf te Vinkt, 79 jaar oud, was hij weduwnaar van Caroline **Muylaert**. Zijn overlijden werd op 10-12-1815 aangegeven voor Romain **Pypaert**, “adjoint au maire de la commune de Vynckt” door Jean François **De Baere**, 54 jaar, “chirurgien” en door Eugene De Baere, 23 jaar, beiden kozijns van de overledene, beiden wonend in Vinkt.

Men noemde hem toen “Ex notaire”; d.w.z. dat zijn opvolger al voor 1815 in functie was getreden. Die opvolger was Louis Joseph **Verhulst**, geboren in Aarsele in 1782, zoon van Cesar Louis Joseph Verhulst en van Antoinette **Van Simaey** en echtgenoot van Barbara Nathalia **Droesbeque**.

In 1828 kreeg hij van Willem I de toelating zijn notariaat van Vinkt naar Deinze te verplaatsen. Hij stierf te Deinze op 1-8-1839 en zijn overlijden werd aangegeven voor J.B. **Van den Poel** - Delcroix door zijn kozijn en opvolger Hilaire **De Smet** die toen griffier was bij het vrederecht en door Adolf Jacques **Tonneel**, commis-griffier bij hetzelfde Deins (kantonnaal) vrederecht (De Smet was toen 36 jaar, Tonneel was 26 jaar. Verhulst was 57 jaar en nog notaris in 1839.

J.F. **De Baere** geboren te Kruishoutem ± 1760 en Eugene De Baere geboren ± 1790 waren vader en zoon, Jan Frans was 1817 burgemeester van Vinkt, Eugene gemeentesecretaris tot 1830. Cf.

Kontaktblad KGK 2001 p. 2749. In 1830 werd Karel **Pypaert** burgemeester van Vinkt. A.J. **Tonneel** was een zoon van de Deinse schoolmeester Fred. **Tonneel** - over wie KGK-Jb. 2007, Onderwijs in Deinze na 1830 en in Jb. 2006 Onderwijs in Hollandse tijd. over Hil. **De Smet** Jb. 1997 p. 8, en verder in deze bijdrage.

Verdere organisatie volgde: de wet van 25 ventose jaar XI en het besluit van 2 nivose jaar XII. Het laatste hield in dat “kamers van notarissen” werden ingericht (waarover verder). En dan over de “cautiegelden” die de notarissen moesten storten en hoe de ophaling van taks-gelden zou gebeuren; hoe de notarissen boek moesten houden en binnen welke tijd zij hun akten moesten registreren, enz. enz.

In februari 1805 werd de te betalen cautie (= borgtocht = waarborg) der notarissen binnen Parijs verdubbeld. De andere notarissen moesten hun borgtocht met een derde van de lopende borg van 1804 verhogen (moest Napoleon de kosten van zijn keizerskroning december betalen?) Die lopende borg werd bepaald bij wet van 7 en 27 ventose jaar XIII, 28 floreal jaar X, 25 ventose jaar XI en 2 ventose jaar XIII.

JAAREN.

EYGENE NAEMEN
DER OVERLEDENE.

AKTEN VAN OVERLYDEN.

NOIS.

NOMS PROPRES
DES DÉCÉDÉS.

ACTES DE DÉCÈS.

1865

Augustus
Verhulst

Den daere achtien houndert negen en dertig den eersten
 augustus ten vieren uren 's nachmiddays. Voor ons Schepen, gedediqueerd ampttenaar
 van den Burgerlyken Stand der Stede Deinze, Hilarie Desmet, Bourmeester, en
 zyns gekanten Hilarie Desmet oud vyf en dertig jaren; greffier,
 Corneille van den hier vagenoemden overledenen, welke deffine Jacques
 Tonneeel oud zes en dertig jaren; commis-greffier, beyde woonende
 binnen deze Stede; degediceerd overklaert hebben dat gisteren
 ondenlichlyken July ten dry uren 's nachmiddays, Louis Joseph
Verhulst oud zeven en vyftig jaren, notaris, geboren te
 Kersele, en woonende binnen deze Stede; zwaer van wylen Cesar
 Louis Joseph en van wylen Ursuline Jansyn die en man;
 van Barbara de Dalkalka Dyestegue, alhier overleden id is het
 huys n° 372 n° 1, en hebben de comparasies met ons doen
 laet in gedaete moedwige getuente. /

Hildebrand

A. J. Tonneel

J. B. Van Den Poel, Belgroix

1866

Overlijdensakte van notaris Verhulst uit de Burgerlijke Stand van Deinze 1839

ondertekend door

Hilaire Desmet

A.J. Tonneel

J.B. Van Den Poel-Delcroix

IV

A

Constantin Beyens was advocaat; hij was de zoon (een van de zoons) van notaris Pieter Beyens, die de Franse tijd begon als burgemeester maar reeds in 1794 stierf en dan als notaris opgevolgd werd door zijn Constantin (5,5 voet lang, blond haar, blauwe ogen, tekens van pokken in het gezicht.)

Pieter Beyens werd 13-2-1731 te Wontergem geboren en stierf te Deinze 24-8-1794.

Zijn echtgenote was Marie-Jeanne **Camberlyn** van Berchem bij Oudenaarde; haar moeder was een **Amelot**. (7)

Het gezin van Pieter Beyens - er kwamen tien kinderen - woonde Tusschenbruggen (nu Tolpoortstraat) in een groot huis dat paalde aan de straat, aan het markizaat en aan de Leie; dat moet dus het terrein van de N.V. Molens van Deinze zijn geweest.

In 1796 (Volkstelling) woonde moeder er nog sedert 1753, met haar zoon Constantin, toen 34 jaar, haar dochter Rosali, 27 jaar, en haar dochter Isabella 26 jaar (huis Van Kan?).

Ook de notarisklerk, Ferdinand **Clement**, woonde daar, als 26-jarige, sedert 1796, naast Beyens die 1797 16 loten zwart-goed kocht; samen 51 ha (cf. KOK Jb. 1986 p. 167)).

Zoon Constantin was eerst hulp-notaris bij zijn vader, en volgde die in 1794, toen hij stierf, als notaris op. (Over de familie Beyens, vooral Albert, Constant en Jean Baptist, leze men bij de vrijmetselaars van Deinze, door René De Clercq in de KOK, Jb. 1992; ze zouden het tot baron brengen en andere ambten, zelfs tot een Belgische minister van buitenlandse zaken tijdens W.O. I naast en dichtbij koning Albert).

Constant Beyens was dus geboren in 1762 (eigenlijk werd hij geboren op 15-9-1758 volgens de notaris-inschrijving); bij de «Brabantse omwenteling van 1789 die losbrak om de Oostenrijkers te verdrijven en een zeer kortstondige «onafhankelijkheid» te verwerven, werd in Deinze een vrijwilligerscorps opgericht waarvan de leden politiedienst deden Aan het hoofd van dat corps stond als «capiteyn-commandant van het corps der vrijwilligen binnen dese stadt ende griffier der prochie ende graafschap van Severen» Constant Beyens, samen met Emmanuel **Van der Straeten**, (KGK, Jb. 2005 p. 440 (1)) Jacques **Desprez** en Anthone **Haegens**. Uit dit corps groeide zelfs een eerste Deinse muziekvereniging (cf. Blauwe Boekjes 3e jg. 1932, p. 17). (8)

Constant Beyens richtte op 17-2-1798 te Deinze een «Cercle Constitutional» (zie KOK, Jb. 1986, p. 204) op, die bijeenkwam in de «ci-devant église» van het afgeschafte Blasiusklooster en -hospitaal. Die kerk werd nu de Tempel van de Rede waar op de decadi's - die de zondagen moesten vervangen - revolutionaire preken werden gehouden die men verplicht was bij te wonen. Constant nodigde zijn broer Albert, die te Gent en nadien in Brussel juridische carrière maakte, - uit om te komen spreken (KOK 1992, p. 154) en werd er over landbouwproblemen publiekelijk tegengesproken door een jonge landbouwersknecht, een toen 28-jarige Jacques **Mestdagh** die bij boer Judocus **De Weerd** (toen 42 jaar) werkte op de wijk Vrouwkeshoek.

B

1.

In het ancien regime was er nog een rijke en invloedrijke notaris in Deinze, nl. Charles Philippe **Martens** (6 voet= 1,8 m, blond haar, blauwe ogen), geboren te Vinkt 5-4-1740; hij woonde sedert 1766 in Deinze, werd ook hoofdbaljuw en bouwde het huis dat we nu “huis Van Thuyne” noemen, markt Deinze; het was ooit huis-Seeuws, die het twintig jaar leeg liet staan; het was ook ooit huis-Noteman. Notaris Martens had een hulp-notaris Philiep (sic) **Beirnaert**. Beirnaert stelde zich kandidaat notaris in 1795, maar Constant Beyens protesteerde bij brief bij de hogere overheid tegen de kandidaatstelling omdat Beirnaert, volgens Beyens,

1° geen Frans kende

2° van een «civisme douteux» was (cf. KOK, Jb. 1975, p. 77).

De benoeming tot notaris van Beirnaert werd even uitgesteld of vervangen door een functie van vrederechter. In 1799 was hij vrederechter; hij was toen 30 jaar oud, dus geboren in 1769, en woonde sedert 1787 in Deinze, wellicht ten huize Martens aan de Beestenmarkt.

2.

Maar enkele jaren later werd hij toch notaris te Deinze. (cf. KOK, Jb. 1986, p. 161) Philippe **Beernaert**. huwde een rijke weduwe, nl. Rosalie **Acar**, We J.J. Van Hanewijk (KOK, Jb. 1992, p. 253) zilversmid KGK - Contbl. 1999, p. 248, cf. ook voetnoot 9).

Notaris Martens en Beirnaert waren wellicht lichtelijk betrokken bij de boerenkrijg van 1798 (KGK, Jb. 2005, p. 443) en bij de Brabantse omwenteling van 1790 (KGK Cont.bl. 1999, p; 24-94).

Karel Philippe **Martens** werd 94 jaar, een uitzonderlijk hoge leeftijd in die jaren. Hij stierf in 1833. Zijn dochter stichtte dan met haar erfenis het Sint-Vincentiusklooster te Deinze (Pastoor Michem schreef er de geschiedenis van 1837-1987). Het Martensveld, aan de stadsmuren, waar later in 1860 het kerkhof zou komen en de aansluitende gronden tot ver over de Vaart (die er toen nog niet lag) waren gronden van Martens; ook de grond ver achter zijn huis aan de markt, over de Kaandelbeek die aan de achterkant van de huizen aan de markt liep en nu gerioleerd werd en loopt onder de rijweg van de Mouterijdreef, was van hem. Hij was zeer rijk. Een zoon trok naar Gent. (cf. KGK, Jb. 2008 - Deinzenarijen nr. 6, p. 477)

Notaris Martens woonde er met zijn tien jaar jongere vrouw Jeanne **Beyaert**; zij was van Eeklo, er geboren 13-13-1753; ze stierf te Deinze 27-3-1807. Bij de volkstelling van 1796 had hij een dochter Sophie van 13 jaar en nog drie kinderen minder dan 12 jaar oud. Notaris Martens had ook een knecht die samen met zijn vrouw bij Martens inwoonde: Charles Philippe **Van de Walle** 48 jaar en in Deinze sedert 1780 en diens echtgenote Marie-Jeanne **Dhaenens**, 28 jaar, geboren te Deinze in 1768 (over Martens cf. KGK Cont.bl. 1999, p. 2514).

3.

Bij de herinrichting van het notariaat omstreeks 1795 mocht Contant Beyens, die pas zijn gestorven vader had opgevolgd, dus in functie blijven. Wellicht ijverde notaris Martens ten gunste van Beirnaert, maar dat bleek te mislukken. Het was Albert **Van de Keere** die notaris werd te Deinze. Hij was te voren procureur. Hij was toen al 60 jaar en woonde Tusschenbruggen met zijn echtgenote Jeanne Catherine **D'Hont**, die vier jaar ouder was.

Twee zoons woonden nog thuis, Jean, geboren in 1762 en Bernard, geboren in 1768.

Bernard werd burgemeester in Petegem. Jean (1762-1848) volgde in 1799 zijn vader op die toen stierf. Constant Beyens liet in 1800 zijn notariaat over (omdat hij sous-prefect werd in Oudenaarde) aan Bernard **Durieux**. Een Herman Durieux was toen (1796) ontvanger te Deinze en woonde hier pas sedert 1796, waarschijnlijk als pensionaire bij Sierens en de Blasiusnonnen in de Gentstraat; ook Frans **Sierens**, de broer (22 jaar) van Zuster Antonia woonde er als pensionare sedert 1795. Een Charles **Hantpoortere**, 40 jaar, woonde er als knecht in het kooster-hospitaal sedert 1794.

4.

In de volkstellingslijst van 1796 staat voor Deinze nog een notaris genoteerd: Martin **De Vos**, die in de Kerkstraat (nu Kortrijkstraat) woonde sedert 1782. Hij was in 1796 al 46 jaar oud. Zijn vrouw was toen 37 jaar en verbleef in Deinze sedert 1792 (was dat hun huwelijksjaar?). Ze hadden een 14-jarige zoon Ivon, en één kind jonger dan 12 jaar.

5.

In 1796 staat in de lijst van de volkstelling nog een notaris nl. Jacques **Desprez**, 40 jaar en sedert 1779 in Deinze. Hij woonde samen met «sa servante» dus een dienstmeisje, Caroline **De Graeve**, 24 jaar oud en in Deinze sedert 1791, naast pastoor Joseph Jacques **Laridon**, 39 jaar (die straks zal moeten onderduiken) en onderpastoor Bernard **Acke**, 40 jaar. Acke was in Deinze sedert 1787 en Laridon sedert 1792. Voor hen stond de beloken tijd gereed: sluiten van kerken, afslaan van kruisen, afleggen van een eed van haat, het stelen van kerkomamenten en kunstschaten.

De pastoorsmeid was toen Threse (sic) **Simoens**, 30 jaar en in Deinze sedert 1791. Aan de andere kant had notaris Deprez Jean **Neiryneck**, herbergier, als buurman.

De andere buurman van pastoor Laridon was Ange **Callier** en Dorothea **Roels** die er in den Hert herberg hielden. Dicht bij, tegenover de O.L.V.-kerk.

Van notaris Jacques Deprez te Deinze lazen we een vermelding in de Gazette van Gent van 15-12-1785: hij verkocht er «een schoone hostelrijke met porte-cochere, genaemd Den Gouden Leeuw, onlangs uyt den grond nieuw gebouwd, voorzien van extra groote boven- en benedenkamers, remisen, peirdstallen, staende ten voorhoofde op de Beestenmarkt en bewoond bij Augustin **d'Huyvetter** (over vrederechter - notaris Deprez en het portret dat Karel Picqué zou geschilderd hebben: zie P. Huys in KGK Contactblad

2005, p. 3299) (over Deprez - Desprez - Duprez - zie ook Dr. med. Rene De Clercq in KGK - Cont.bl. 2005, p. 3327). Astere en Leon Gevaert schonken op 10-11-1933 het portret van vrederechter J. Deprez aan KOK - Deinze voor het museum (cf. KOK, Jb. 1934, p. 63 en p. 89).

Op 1 floreal jaar X (= 21-4-1802) werd Deinze tot vredegeriht verheven en Jacob Duprez werd tot vrederechter benoemd - al was het feitelijk reeds zo sedert 23 thermidor jaar IV (= 10-8-1796) toen de hogere overheid aan de agent-municipal of zijn adjunct de opdracht gaf de "registers van de burgerstand" bij te houden volgens voorgeschreven normen.

Op 11-12-1792 werd in Deinze' "met groote plechtigheid" de eerste vrijheidsboom geplant (cf. KOK - Jb. 1992 p. 251).

(soms Duprez, soms Desprez, soms Deprez gespeld)

In het register "der attestatiën" van 1775 staat een Petrus Josephus Deprez vermeld die toen 28 jaar oud was (KOK - Jb. 1934 p. 49).

In 1800 was Constant **Beyens** dus naar Oudenaarde verhuisd; hij verdween daar in (9) december 1808; gestorven? verhuisd? zonder spoor- altans naar onze voorlopige kennis.

Zijn opvolger Bernard **Durieux** bleef er ook niet lang; slechts een tweetal jaren en dan kwam Philippus **Beirnaert** in de plaats, er benoemd op 4 floreal van het jaar 4 (= 24 april 1801). Hij werd te Kluizen geboren op 1 mei 1769 en bleef te Deinze in functie tot zijn overlijden op 30 mei 1837.

6.

Op 21 januari 1837 was Charles, nu Karel **Reyntjens** (ook op zijn doodprentje was het Karel) tot burgemeester van Deinze benoemd na de gemeenteraadsverkiezingen. Hij was in Ruien geboren op 6 maart 1799. Zijn vader was Jan Baptist (1773-1848) was van 1830 tot zijn overlijden (11-1-1848) burgemeester en brouwer in Ruien en bekend als orangist. Die Jan Baptist was de broer van Karel-Jozef Reyntjens, een beruchte machthebber in de streek van Berchem-Ruien-Oudenaarde (cf. Veronique Adriaens: Liberalisme op het Zuid-Oostvlaamse platteland in de 19^e eeuw; uit Liberaal Archief - Gent 1991). Hij was gehuwd met Julia Pelagie **Vandenbergh**e (°Deinze 1808-1836 Deinze) dochter van François en Van Rose **Van Wonterghem**. Hij behoorde tot een invloedrijke familie met veel bestuursposten en dat verklaart allicht waarom Karels broer Henri Norbert als notaris Beirnaert kon opvolgen in november 1837. Deze nieuwe notaris te Deinze was ook in Ruien geboren (12-11-1807). In 1850 liet hij zich overplaatsen naar Kortrijk en hij was van 1848 tot 1852 ook volksvertegenwoordiger. In Kortrijk bleef hij notaris tot 1869 en overleed er 30-7-1885. Karel Reyntjens' oom (de beruchte Karel-Jozef) en Karel Reyntjens broer Bruno waren ook provincieraadslid (cf. De fonteinen van de Oranjeberg). Karel Reyntjens was burgemeester te Deinze van januari 1837 tot 31 december 1848. Van 1848 tot maart 1850 was hij ook lid van de provincieraad; hij werd herkozen maar weigerde een nieuw mandaat.

Het is in de bestuursperiode van burgemeester Reyntjens dat **De Praeter** inspecteur L.O. wordt en **Van Geersdaele** hoofdonderwijs is in Deinze; beiden behoorden tot een familie van aanhangers en medestrijders van Charles-Joseph Reyntjens in Zuid Oost-Vlaanderen. Een zoon De Praeter werd notaris, andere zoons werden priester. (cf. KGK - Jb. 2008 p. 52-53)

7.

Wanneer notaris Reyntjens naar Kortrijk verhuist wordt het notariaatsambt overgenomen door Augustinus **Lagrange**, die op 7-5-1820 te Deinze geboren werd als het 13^e kind van Jan Frans Lagrange (1796-1867) en van Pauline **Van Wijnendaele** (1794-1837).

Hij laat zich naar Gent overplaatsen op 31 december 1860. Hij sterft in Gent in 1867.

8.

Lagrange werd opgevolgd door Seraphinus **Ryffranck** die vanaf 1 januari 1861 ambteert te Deinze tot aan zijn overplaatsing op 3-1-1879. Ryffranck werd op 24-8-1819 in Eeklo geboren en had tien broers (cf. P. Van de Woestijne in Appeltjes van het Meetjesland jg. 2001).

9.

Ryffranck werd opgevolgd door Emile **De Lorge**, die in Avelgem geboren werd op 18-12-1842 en bij KB van 11-5-1879 notaris werd te Deinze. Na 20 jaar werd hij op 10-1-1899 verplaatst en opgevolgd door Edgard **Lagrange**, die te Gent geboren werd 20-5-1869 en in St.-Amandsberg overleed 27-12-1951.

Deze Edgard Lagrange was de zoon van Felix de broer van Augustinus. Augustinus was het 13^e kind van de 14 kinderen van Jan Frans, Felix (1833-1889) was het 3^e kind in de reeks van veertien. Edgard bleef notaris te Deinze van 27-1-1899 tot 12-10-1905.

De archieven van al deze notarissen zijn overgebracht naar het rijksarchief van Gent.

10.

Na de korte periode van Edgard Lagrange (1899-1905) kwam op 13-10-1905 Emiel Charles Ignace **Lowie** naar dit notariaat dat dus al teruggaat naar Pieter Beyens, dat de brug maakte van het ancien régime naar de nieuwe tijd, de brug der woelige jaren 1790.

Lowies archieven liggen nog bij de jonge opvolger.

Lowie werd in Staden geboren op 18-4-1868. Hij was de zoon van Gustave-Adolphe en van Maria Celine Bossuyt. Hij werd benoemd bij KB van 13-10-1905 en bleef in Deinze zijn ambt uitoefenen tot zijn overlijden op 21-3-1920. Zijn echtgenote was de Zwitserse (in Deinze dacht men dat ze een Duitse was) Lina Schleier, 43 jaar oud toen haar man stierf.

Zijn zoon Paul werd in Schaarbeek geboren op 10-10-1903 en stierf als politiek gevangene in Duitsland te Dortmund op 8-8-1943 1945; gevangen genomen wegens verzetsdaden. Hij was gehuwd met Magdalena **Vanderhaeghen**, die geboren werd op 9-10-1901 en stierf nadat ze iets meer dan 100 jaar oud geworden was (19-3-2002).

11.

Ze woonde in een korte straat bij de Gampelaere-hoeve (het stukje straat langs de wal enerzijds en van de Gampelaeredreef naar de Kerselaarslaan anderzijds). Die straat kreeg de naam Paul Lowiestraat... Lowie-Vanderhaeghen hadden een zoon José Lowie, die na humaniora aan het atheneum (waar ik hem als leerling had) officier ter lange omvaart werd; hij huwde een dochter van Guy de St. Aubin, een verwoede franskiljon die voor W.O. II nog op de lijst van Rex (Degrelle) stond. Werner Malfait, de stadssecretaris sprak hem plagend soms aan als Gwijde van Sint-Albaan (die zichzelf de titel van "Ridder" gaf).

In 1917 werd in Deinze een Deinse studentengilde opgericht; Luc Matthijs was er lid van en ook Jean Lowie en Paul Lowie; ook Jozef Vanderhaeghen, die geneesheer werd en Astere Vanderhaeghen die veearts werd, ook Albert De Mulder, Leon De Bruyne en Albert en Arthur Van Quickelborne (cf. KOK-Jb. 1986 p. 245).

Over een broer van Magdalena schreef Jan De Meyer in het KGK-Jaarboek 2004 p. 356-357 een bijdrage « Over Deinze en Congo » waarin hij Jacques **De Bruycker** bedankt die hem aan gegevens hielp over deze koloniaal. Jacques De Bruyckers echtgenote is een Vanderhaeghen via haar moeder: Monique De Smet, haar moeder is Vanderhaegen, zuster van Magdalena en van Joseph.

11

Notaris **Lowie** stierf op 21-3-1920, zijn opvolger werd benoemd op 23-8-1920 en dat was dan Maurice **Van Cauwenberghe** en die komt uit een vruchtbare familie uit Zuid Oost-Vlaanderen en Zuid West-Vlaanderen. Hij wordt in Wortegem geboren op 4-6-1891 en liet zijn notariaat over zijn zoon Jacques op 23-3-1954 en stierf 1966.

Jacques was gehuwd met Hilda **Van Tyghem**, een familie die te Roeselare woonde waar vader van Tyghem een gewaardeerde advokatenpraktijk had; hij had twee zoons die rechten studeerden en advocaat werden; en hij had vijf dochters, waarvan een germaniste werd (Lieve) en trouwde met Frans Baert en een andere licentiate kunstgeschiedenis werd, Frida, en trouwde met germanist Frans Dambre, zoon van Oscar Dambre (germanist) en broer van Joost Dambre, gewezen inspecteur-generaal Hoger onderwijs en ook germanist (over vader Oscar Dambre, zie Scheldevelde 1974-1975 p. 270) (Frans Baert werd o;a. VU-senator).

Op 30-10-1991 gaf Jacques Van Cauwenberghe zijn ambt door aan zijn zoon Marc, die toen al een notariaat had gevoerd in Assenede gedurende zowat tien jaar.

Marc Van Cauwenberghe is dus de 12^e notaris in de rij na Pieter Beyens die in 1794 stierf en in 1731 geboren werd. Bijna 250 jaar notariaat. J. Van Cauwenberghe heeft een stamboom van de kinderrijke Van Cauwenberghes.

Raadseltje:

Marc Van Cauwenberghe is gehuwd met de dochter van de zuster van de schoonvader van mijn zoon. Hoe noemt men zulke verwantschap?

..

V

Charles **Dhaeveloos** was 45 jaar in 1796 en woonde te Olsene met zijn broers Bernard (43 jaar) en Albert (38 jaar) en zijn zusters Marie (47 jaar), Regine (34 jaar) en Catharine (31 jaar) samen met er bijna onmiddellijk naast een 49-jarige Francies Dhaeveloose met zijn echtgenote Dorothee Deventere (45 jaar) en met drie zoons Joseph (21 jaar), Jacques (15 jaar) en Augustin (13 jaar) en dochter Catharina (18 jaar) en nog vier kinderen beneden 12 jaar. Allen in Olsene geboren. Ze woonden aan de hoek Kerkstraat. Charles was in 1796 agent municipal in Olsene; zijn beide ouders waren toen al overleden. De notaris stierf in 1824.

Jean Francies **Van Damme** was toen agent municipale te Machelen en was in 1796 al 44 jaar oud. Hij was gehuwd met de in 1796 25 jarige Catharina **Haentjens**. Ze hadden in 1798 vier kinderen van nog geen 12 jaar en woonden Plaetse nr. 1. Zijn moeder, wwe Jean Van Damme (71 jaar) was rentenierster en woonde ook aan de Plaetse; ze had een dienstmeisje van 13 jaar, Jeanette De Schrijver, pas in 1794 in Machelen gekomen.

Jean François Van Damme had een 16-jarige knecht in dienst Pierre Haentjens en een in 1796 24-jarige dienstmeid, Annette Couvent, beiden in Machelen geboren.

Was **Pierre Haentjens** de broer van zijn vrouw? en was Pierre Haentjens in opleiding van notaris-klerk?

In september 1843 werd notaris **Haentjens** te Machelen (overleden) vervangen door Prosper G.A. **D'Hont** (KB 19-9-1843) die tot dan kandidaat notaris was te Oudenaarde.

Maar reeds in 1845 (KB 19-2-1845) werd Prosper D'Hont als notaris vervangen: Hij werd notaris te Ronse en in zijn plaats kwam nu A. Ernest **Van der Eecken**, te voren notaris-klerk te Olsene.

Notaris-klerk in 1844 te Olsene moet dat geweest zijn bij notaris Karel Ignatius **Duponcheel** te Olsene (van 13-1-1810 tot 1854). Vander Eecken (Ernest/Alexander?) bleef in Machelen notaris tot 1875 en werd dan opgevolgd door Hector **Van der Eecken** (van 1875 tot 1888).

Dan kwam Johan **De Praetere** (°1854). Hij was de zoon van de kantonnaal opzichter Lager Onderwijs kanton Deinze. Hij was eerst kandidaat notaris bij François **Van den Eynde**, notaris te Olsene 1857-1883.

Deze Vanden Eynde was gehuwd met een **Pypaert** uit Vinkt en zij werden de ouders van de Prins-student Jef **Van den Eynde** (1879-1929). Jefs moeder werd in 1883 weduwe hertrouwde met Julien De Praetere die later notaris s werd te Machelen (1889-1894). Zij stierf na één jaar 2e huwelijk met De Praetere en Jef was nu volle wees en werd opgenomen bij de zuster van zijn moeder, bij mevr. **Galens-Pypaert**. Galens was geneesheer te Deinze en burgemeester van 1902 tot 1924 (toen hij stierf) (Hij werd in Vinkt geboren) (cf. KOK, Jb. 1984 p. 97).

De Praetere bleef te Machelen notaris tot 1894.

VI

Aantal notarissen

Volgens de Almanach Royal Officiel over 1847-1848 waren er in

Antwerpen	95 en op 1 januari 1930	154
Brabant	140	206
Henegouwen	135	160
West-Vlaanderen	151	148
Oost-Vlaanderen	126	182
Limburg	48	54
Luxemburg	62	52
Namen	65	61
Luik	112	146
	<hr/>	<hr/>
in heel België	934	1.158

In 1847 waren er in het kanton Gent	20 notarissen
kanton Assenede	5
Kaprijke	5
Kruishoutem	5
Deinze	5
Eeklo	5
Evergem	5
Nazareth	5
Nevele	5

Heel wat notarissen « speelden » ook bank en hypotheekkantoorhouder en maakten daar zelfs reclame voor in de kanton (plaatselijke weekbladen) van toen, zoals b.v. in de Gazette van Gent van 29-9-1850: « Bij notaris **Lagrange**, resideerende te Deynze zijn er gestadiglijk kleine en groote kapitalen te bekomen aen vier ten honderd's jaers mits hypotheek op landgoederen. »

Dat er bij zulke geldleningen en geldplaatsingen « ongevallen » gebeurden, zelfs bedrogen en gestolen werd, is algemeen bekend, vermits in elke appelmand wel eens een rotte appel zit.

Bij KB van 19-2-1845 werd Prosper **d'Hont**, notaris te Machelen in het kanton Deinze, in dezelfde hoedanigheid benoemd te Ronse en werd Ernst **van de Eecken**, kandidaat-notaris te Olsene, benoemd tot notaris te Machelen.

Er waren zo af en toe wel plaatsverwisselingen en plaatsverschuivingen. Men was ook parlementair met

een wetsvoorstel bezig over het notariaat. Men wou het bij wet regelen dat iedere notaris mocht « instrumenteren » in het eigen arrondissement, op één uitzondering na voor de hoofdplaats van het arrondissement waar alleen de notarissen die er hun residentie hebben akten mochten opmaken. « de competentie van de notarissen der hoofdplaats is tot hun arrondissement bepaeld » Er zou ten hoogste één notaris voor 3.500 inwoners en ten minste één notaris voor 6.000 inwoners mogen zijn. Het zal ook niet genoeg zijn advokaat te zijn, of lid van een openbaar bestuur of gemeentebestuur te zijn om tot notaris benoemd te kunnen worden, er zal ook « een bijzondere leertijd of stage » vereist worden. Zulke voorstellen werden in de parlamentscommissie gestemd met slechts vier tegen drie stemmen, een commissie voorgezeten door een oud-notaris **Lys**. In de Gazette van Gent werd op 18 maart 1846 meegedeeld dat August **Bosschaert**, van Deinze, notaris-klerk te Gent, de proeven doorstaan had om kandidaat-notaris te zijn.

In de wet van 25 ventose van het jaar XI (= 18-3-1803) stond een artikel 4 waarin geschreven stond dat elke notaris moest verblijven « in de plaetse hem door het gouvernement aangewezen. » In geval van overtreding zal de notaris beschouwd worden als ontslagnemend; bijgevolg zal de minister van justitie na het oordeel van de regtbank te hebben gehoord het gouvernement kunnen voorstellen om dien notaris te doen vervangen » Dat gebeurde zelden;

Notaris Lodewijk-Jozef **Verhulst** (°19-3-1772) residerend in Vinkt, vroeg toelating om zich van Vinkt naar Deinze te mogen gaan vestigen met zijn notariaat (binnen hetzelfde kanton Deinze). Dat werd hem bij koninklijk besluit van 19-2-1828 van koning Willem toegestaan en sedertdien had het stadje Deinze drie notarissen, maar bleef het aantal binnen het kanton beperkt tot vijf. Nu in 2008 zijn er in Deinze (ook na de fusies van 1971 en van 1977) drie notarissen. Ze mogen wel verder buiten het kanton werken of betrokken worden. Terloops: sedert 1950 pas mogen ook vrouwen het ambt van notaris uitoefenen (In Spanje mochten ze dat al sedert 1920 en in Engeland werd in 1925 voor de eerste maal een vrouw tot notaris aangesteld; ze stamde uit een juristenfamilie). In 1856 was er een notaris die ontslag kreeg wegens overtreding van het artikel 4 van de wet van 25 ventose jaar XI; Notaris **Maertens** in Deerlijk overtrad die wet en werd bij KB van 3-11-1856 ontslag verleend.

Die Deinse (sedert 1828) notaris Verhulst, gestorven op 29-7-1839, werd bij KB van 7-2-1840 vervangen door Hilaire **De Smet**. In Machelen werd notaris **Haentjes**, overleden vervangen door P.G.A. **D'Hont**, tot dan toe kandidaat-notaris te Oudenaarde, bij KB van 19-9-1843. Bij KB van 20-11-1837 werd de Deinse notaris **Beirnaert** vervangen door notaris Hendrik Norbertus **Reyntjens** deze was toen al notaris in Deerlijk waar hij opgevolgd werd door Romanus **Slock** van Sint-Martens-Latem waar hij notarisklerk was. De nieuwe Deinzenaar was de broer van brouwer Charles Reyntjens die toen ook burgemeester van Deinze was. Hij stamde uit Ruien waar die familie van Orangisten toen nog een grote plaatselijk-politieke rol speelde, Hendrik Norbertus, werd nadien notaris in Kortrijk en was van 1848 tot 1852 ook volksvertegenwoordiger voor die liberale partij. Geboren op 12-11-1807 in Ruien, stierf

hij te Kortrijk op 30-3-1885. Charles Reyntjens werd te Ruiien geboren op 16-3-1799 en stierf te Deinze 24-12-1871; hij was gehuwd met Julie Pelagie Vandenberghe, geboren te Deinze in 1808 en er gestorven in 1835, dus zeer jong nog. Zij was de dochter van François Vandenberghe en van Rose Van Wonterghem. De broers Reyntjens hadden nog een broer Bruno (1812-1883); die werd burgemeester in Ruiien. Charles en Bruno waren ook een tijdje lid van de Oost-Vlaamse provincieraad (cf Fonteynen van Oranjeberg en over de familie: Veronique Adriaens: Liberalisme op het Zuid-Oostvlaamse platteland in de 19^e eeuw - Uitgave Gent, liberaal Archief 1991). (cf. supra)

Omstreeks 1850 roerde er iets in verband met het **taalgebruik** der notarissen. Op 15 mei 1850 hield voor het arrondissement Dendermonde in de kamer der notarissen Hendrik **d'Huygelaere**, notaris te Aalst en zoon van wijlen August **d'Huygelaere** (cf. KGK Contactbl. 1999 p. 2554) dichter (en geboren Deinzenaar maar ambtshalve naar Oudenaarde verhuisd, maar zijn broers woonden nog in Deinze) een uiteenzetting over het taalgebruik. De conclusie werd met eenparigheid aanvaard. Er werd een comitee gesticht om de doelstellingen na te streven; E. **Evit** werd voorzitter naast **Verschelden**, notaris te Sint-Niklaas, en Hendrik d'Huygelaere zelf als secretaris. Ze besloten dat overal in Vlaanderen de Vlaamse taal zou gebruikt worden waar het Frans niet onontbeerlijk was. Maar in 1861 besliste de Kamer der notarissen van België dat de studenten voor het notariaat geen bewijs moesten leveren dat ze enkele woorden Vlaams kenden, “« op die manier kunnen de Vlaamse provincies het luilekkerland worden van de Waalse kandidaat-notarissen. Men zal ons Walen zenden dat wij er onder versmachten ». De minister beloofde wel dat hij geen notarissen in Vlaanderen zou benoemen “die geen Vlaams kenden, maar dat is een rekbare belofte. Verleden jaar nog werd in West-Vlaanderen een Waal benoemd die geen woord Vlaams verstond (te Dottenijs?) en nog onlangs werd in Turnhout een rechter benoemd die geen Vlaams kent, en dat bij een rechtbank waar alle zaken in het Vlaams gepleit worden”. (Denk hierbij aan « Ernest Staes, advokaat » van Anton Bergman)

In februari 1857 was men in het parlement opnieuw - of nog? - bezig met de wetgeving op het notariaat en kamerlid **Van Overloop** diende een amendement in en **Vandenpeereboom** ook dat dan hierop neerkwam:

« Geen kandidaat kan tot notaris benoemd worden in een kanton waer de Vlaemsche tael algemeen in gebruik is, indien hij voor een jury niet bewezen heeft dat hij akten in die tael kan opstellen » Maar dat amendement werd afgewezen met 49 stemmen er tegen en 36 ervoor.

Daarna behandelde men een voorstel van het Vlaams Middencomitee:

« Niemand kan tot notaris benoemd worden in een kanton waer de Vlaemsche tael in gebruik is, indien hij voor de jury niet bewijst dat hij die tael kent »

Afgewezen.

De gemeenteraad van Hansbeke had in maart 1857 een verzoekschrift aan de senaat gestuurd opdat de

notarissen in de Vlaamse provincies verplicht zouden worden de Vlaamse taal te gebruiken.

In april 1857 lagen enkele verzoekschriften bij de senaat die vroegen de verplichting op te leggen Vlaams te kennen aan de notarissen in Vlaamse gemeenten:

- een van de Maatschappij « Eendacht door de taal » uit Vracene,
- een van het gemeentebestuur van Grootoombergen,
- een van het Nederlands Kunstverbond uit Antwerpen.

In 1857 werd in Kortrijk reeds een petitie bij de senaat ingediend door de vereniging De Leeuw van Vlaanderen met als kenspreuk “Voor Moedertaal Vorst en Vaderland”. De hertog van Brabant (later Leopold II) aanvaardde het erevoorzitterschap in 1853, het jaar waarin die vereniging opgericht werd. Die petitie stond in verband met de taalpolitiek in het hoger onderwijs. De petitie pleitte er ook voor dat de notarissen Nederlands zouden kennen. (De Leiegouw, jg. 49 nr. 1 van 2007, p. 21)

En dan besluit de Gazette van Gent op 5 april 1857: « De wijze senaat heeft met 31 stemmen tegen 12 beslist dat de notaris in Vlaanderen geen Vlaemsch moet kennen ».

En die strijd ging verder... tot er resultaat kwam onder de druk van de Vlaamse beweging die uiteindelijk voerde naar de vernederlandsing van het universitair onderwijs, ... in 1930.

VII

Bij de eerste benoemingen van 1797 stond naast Constant Beyens ook Albert **Van de Keere** als notaris te Deinze. Hij was in 1796 al 60 jaar oud en woonde Tusschenbruggen. Hij woonde in Deinze sedert 1758. Albert Van de Keere was in januari 1761 gehuwd met Jeanne Catharina **Dhont**, vier jaar ouder dan hij. En ze kregen twee zoons, een **Jan** (Jean-Albert) en een **Bernard**. Vader Albert, notaris stierf op 3-8-1799; hij was te voren reeds procureur gegroeid uit politiedienst te Petegem. Zijn zoon **Jan Albert** volgde hem als notaris op. Die zoon Jan / Jean-Albert werd geboren te Deinze op 8-8-1762. Zijn broer Bernard werd geboren in 1768.

Er was nog een broer Jacobus, geboren in 1764 en een zuster Joanna geboren in 1761 maar daarvan heb ik geen verder spoor (misschien als peuter/kleuter al gestorven?).

Op 11-8-1808 trouwde Jan Albert Van de Keere, al 46 jaar oud, met Jeanne Catherina **de Poortere** die al 50 jaar was en genoteerd stond als « eigenares ». Zij was te Petegem geboren op 4-2-1758. Haar vader Jacques François was in 1806 gestorven, haar moeder, Jeanne **Van Crombrugge** was reeds 1762 gestorven, het jaar waarin haar broer François De Poorter geboren werd (in kinderbed gestorven?).

De trouwgetuigen waren:

- haar broer François De Poortere, eigenaar, 46 jaar oud
- haar oom Dominique Van den Berghe, 73 jaar, brandewijnstoker
- zijn kozijn Charles Louis Dhont, 26 jaar, (zoon van de broer van de moeder van de bruidegom) ook brandewijnstoker
- Charles Louis **Dossche**, 24 jaar, lakenhandelaar.

In 1833 was Jan Albert Van de Keere een van de rijkste mensen te Deinze met een geschat vermogen van 20.000 fr. (waarop hij 15 frank belastingen betaalde - daarin zit niet het belastingssbedrag op eigendommen).

De rijkste man in Deinze was toen ex-notaris Karel Philippe **Martens** met een geschat vermogen van 60.000 fr.; (hij stierf in 1833 en was toen 93 jaar) daarna kwam Jan Francies **De Poortere** met 30.000 fr., dan wed Carel **Provost** met 25.000 fr. en Emanuel **Wonterghem**, ook met 25.000 fr. dan burgemeester-apotheker August **Claes** (die in 1833 zijn burgemeestersambt neerlegde en nog leefde tot 1849 en toen stierf aan 93 jaar, uitzonderlijk oud toen).

Notaris Jan Albert **Van de Keere** overleed op 12-2-1848, hij was toen 85 jaar oud; zijn echtgenote was toen al overleden. Zijn broer Bernard was al in 1838 gestorven.

Jan Albert Van de Keere stond als nr. zes op de lijst van vermogens.

Notaris Philippe Jacques **Beirnaert** als nr. zeven (ook geschat op 20.000 fr.)

Notaris Lodewijk Verhulst als nr. dertig (met 6.000 fr. vermogen) in een lijst van 463 belastingbetalers

waarvan vanaf nr. 322 een vermogen geschat werd op (voor 130 laatsten) op 350 fr. en dus een belasting van 25 centiemmen.

N.B. Met dank aan Jacques en Marc Van Cauwenberghe.

Dus

Pieter Beyens tot 1794 en dan begon een nieuwe tijd:

1. Constant Beyens
2. Bernard Durieux
3. Philippe Beirnaert
4. Henri Reyntjens
5. August Lagrange
6. Serephinus Ryffranck
7. Emile De Lorge
8. Edgard Lagrange
9. Emiel Lowie
10. Maurice Van Cauwenbergh
11. Jacques Van Cauwenbergh
12. Mark Van Cauwenberghe (1)

Raadseltje

(1) Zijn echtgenote is Carine Van Damme, dochter van Mevr. Van Damme-De Jaeger, de zus van Maurice De Jaeger (x Maria De Cuypere) = de vader van tandartse Hilde De Jaeger, echtgenote van mijn zoon Wim Maes, vader van Thomas, Pieter en Ruben Maes (oplossing van het raadseltje van p. 31).

Van de Keere stopte als notaris in 1844 en werd opgevolgd door Benoit **Braet** op 6-2-1844. Hij kwam als notaris van Elversele.

Naar aanleiding van 175 jaar België beschreef Jan Luysaert in Het Land van Nevele over de gebeurtenissen van 1830-1831 in Nevele. Een paar Deinzenaars speelden daar een rolletje tegen burgemeester **Minne** en brachten August **Bosschaert** in de burgemeesterszetel. Die had een zoon, die heette ook August en werd in 1855 vervangende opvolger van Braet als notaris in Deinze.

Augustinus Franciscus Bosschaert werd op 27-2-1824 te Nevele geboren. Zijn vader was koopman en zijn moeder heette Seraphina Francisca **Callens**. Maar vader stierf in 1832. Hij verhuisde naar Gent, werd er notarisklerk en legde de nodige proeven af om notaris te kunnen worden.

In 1854 (KB van 10-12-1854) werd bij notaris in Ursel (als opvolger van notaris Ganser) en op 2-7-1855 benoemde een KB hem tot notaris in Deinze en kwam er in de Kortrijkstraat wonen. Hij huwde

met Caroline **Schers** (°1827 in Gent). Hij was te Deinze ook plaatsvervangende vrederechter. Een KB van 17-3-1878 benoemde hem tot notaris te Gent en werd hij in Deinze vervangen door Jean Baptist **Roels** die in Deinze notaris bleef tot 1900.

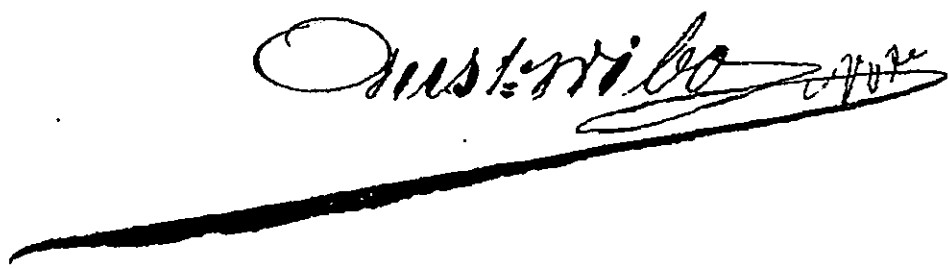
Bosschaert stierf op 23-7-1878 in Gent en werd begraven in Bachte-Maria-Lerne. Hij had een dochter Augusta en een zoon George.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'J. Verhulst' with a large, decorative flourish underneath.

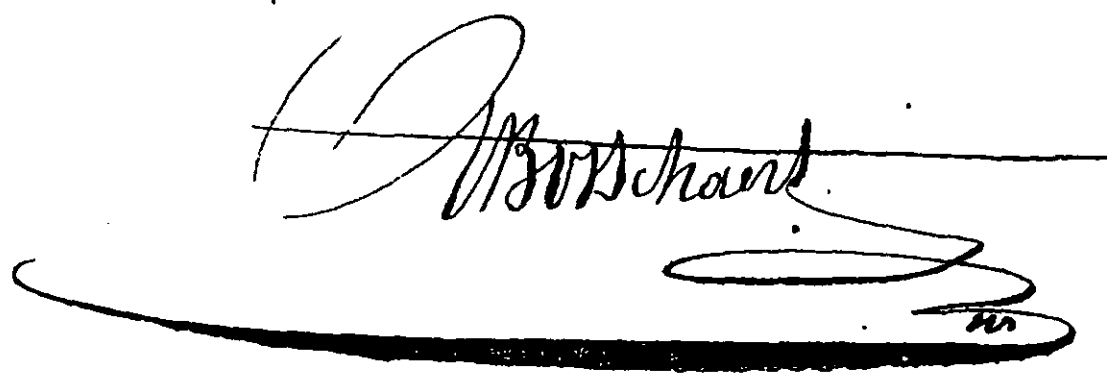
Handtekening van Verhulst

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'De Vylde', with a long, sweeping horizontal flourish underneath.

Handtekening van De Vylde

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Wibo', with a long, sweeping horizontal flourish underneath.

Handtekening van Wibo

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Bosschaert', with a long, sweeping horizontal flourish underneath.

Handtekening van Bosschaert

Madame Veuve BOSSCHAERT, née SCHERS, Mademoiselle Augusta et Monsieur George BOSSCHAERT, ont la douleur de vous faire part de la perte cruelle qu'ils viennent d'éprouver en la personne de leur bien-aimé Époux et Père Monsieur

AUGUSTE FRANÇOIS BOSSCHAERT,

NOTAIRE A GAND,

né à Nevele, le 28 Février 1824 et décédé à Gand, le 23 Juillet 1878,
muni des secours de la Religion.

*Le Service funèbre suivi de l'Inhumation aura lieu à Bachte-Maria-Lerne,
le 26 Juillet 1878, à 10 1/2 heures du matin.*

On se réunira à la maison mortuaire, Place Liévin Bauwens n° 2.

Les Messes pour Dames seront dites à l'Église de Sainte Anne à Gand, le même jour,
de dix heures à midi.

Les Trentaines auront lieu en l'Église de Ste Anne, à partir du 27 Juillet, à 10 heures du matin,
les dimanches et jours de fêtes exceptés.

Ils recommandent son âme à vos pieux souvenirs.

Gand, 24 Juillet 1878.

S. R.

Doodsbrief van notaris Bosschaert

Mijn Jesus, barmhartigheid — 100 dagen afd.

BID VOOR DE RUST DER ZIEL
VAN MIJNHEER

Augustinus Bosschaert,

Notaris van het Arrondissement van Gent,

ECHTGENOOT VAN MEVROUW

MATHILDE SCHERS,

geboren te Nevele, den 28 Februarij 1824,
en godvruchtiglijk
overleden te Gent, den 23 Julij 1878.

Hij was waarlijk goed en rechtvaardig,
vreesde God en vluchte het kwaad... Zijne
gedachtenis zal in zegening zijn. JOB. — ECCL.
Bedroeven wij ons niet gelijk dezen die
geene hoop hebben. De zielen der rechtvaar-
digen zijn in de handen van God; hunne
dood is vol van hoop en onstertelijkheid; het
lijden is voorbij en de vergelding zal eeu-
wig zijn. THESS. — SAP.

Dierbare echtgenote, stel uw betrouwen op
God: Onze scheiding zal niet langdurig
zijn, wij zullen elkander wederzien in den
hemel. H. PETR. — H. JOAN.

Geliefde kinderen, eert uwe moeder al de
dagen van haar leven. Blijft vereenigd;
dient den Heer getrouwiglijk en leeft op
zulkere wijze dat de dood u nooit onbereid
vinde. TOB. — H. ANT.

Zoet Hart van Maria, wees mijn toevlucht.
— 100 dagen afdaat.
Barmhartige Jesus, geef hem de eeuwige
rust.

R. I. P.

Gent, J. B. D. Hemelsoet, bij S. Baafs.

Mon Jésus, miséricorde. (100 jours d'ind.)

PRIEZ POUR LE REPOS DE L'AME
DE MONSIEUR

Augustin Bosschaert,

Notaire de l'Arrondissement de Gand,

EPOUX DE DAME

Mathilde Schers,

né à Nevele, le 28 Février 1824, et pieusement
décédé à Gand, le 23 Juillet 1878.

Il était bon et droit de cœur, craignant Dieu
et fuyant le mal... Sa mémoire sera en béné-
diction. JOB. — ECCL.

Ne nous affligeons pas comme ceux qui n'ont
pas d'espérance. Les âmes des justes sont dans
la main de Dieu; leur mort est pleine d'espé-
rance et d'immortalité; leurs afflictions ont
été passagères et leur récompense sera éter-
nelle. THESS. — SAP.

Epouse bien-aimée, déposez votre douleur
dans le sein de Dieu: Notre séparation ne
sera pas longue, nous nous reverrons au ciel.
S. PETR. — S. JEAN.

Mes chers enfants, honorez votre mère tous
les jours de votre vie. Restez unis entre vous;
servez Dieu fidèlement et vivez de manière à
ne jamais craindre la mort en quelque mo-
ment qu'elle vous surprenne. TOB. — S. ANT.

Doux Cœur de Marie, soyez mon salut. —
100 jours d'indulg.

Miséricordieux Jésus, donnez-lui le repos
éternel.

R. I. P.

Gand, J. B. D. Hemelsoet, près s. Bavon.

Doodsbrief van notaris Bosschaert

VIII

Nog notarissen te Deinze: sedert 1797

1° Adr. F. Van Wonterghem te Vinkt 1797-1815

Verhulst (°1772 - †1839) van Vinkt naar Deinze in 1828

dan in Deinze

Hilaire De Smet	1840-1856 (10)
Edouard Dufaux	1857-1906 Ed. tot 1891 en dan Ernest tot 1906
Alfred De Vylder	1907-1933
Henri Voet	1933-1961
Rudy Pauwels	1961
Paul Pauwels	
Peter De Proft	

2° Albert Van de Keere 1797-1799

Jan Albert Van de Keere 1799-1844 †1848

Bernard Braet 1844-1855 (cf. KGK 2007, p. 44 over zijn bezet)

Augustin Bosschaert 1855-1878 was 1876-1877 voorzitter v.d. kamers der notarissen
arrond. Gent

Jean Baptiste Desire Roels 1878-1900

Leon Blanchaert 1900-1947

Georges Vermeersch 1947-1991

Patrick Maere 1991

Over de familie Lagrange

– KOK - Jb. 1993 p. 182 e.v.

– Thierry Lagrange - Stamboomboek (prive-uitgave)

Over de familie Pauwels

– KOK - Jb. 1993 p. 219 e.v.

Over de familie Van de Keere

– KOK - Jb. 1985 p. 64

– KGK Cont. bl. 1999 p. 2532

De Kamer der notarissen,

Ingevolge het besluit van 2 nivose jaar XII ingesteld, bestond ze uit

- een voorzitter
- een "syndic"
- een verslaggever (rapporteur)
- een secretaris
- een schatbewaarder (tresorier)
- en vier leden

op 15-5-1835 werd die kamer opnieuw samengesteld door een jaarlijkse vergadering der notarissen te Gent voor het arrondissement Gent, toen gehouden in "In den Prins" in de Ram, gehouden en bewoond door "d'heer Masure".

De Deinse notaris **Verhulst** was toen lid. Dit was wellicht de eerste samenstelling en vergadering na 1830. Pas op 11 mei 1836 verscheen een KB daarover.

In de volgende samenstelling was Verhulst er niet meer bij. Hij stierf 29-7-1839 en werd te Deinze opgevolgd door Hilaire **De Smet** bij KB van 7-2-1840. Hendrik Norbertus Reyntjens die toen al notaris was te Deerlijk, waar hij vervangen werd door Romanus **Slock** die notarisklerk was te St.-Martens-Latem en op 22-11-1837 notaris werd te Deerlijk. Reyntjens was te Deinze opvolger van Beirnaert (overleden).

Slock was notarisklerk te St.-Martens-Latem bij notaris J. **Bruggeman**. In Eeklo was er toen een notaris **Van der Keeren**; een afstammeling van de Deinse notaris Van der Keeren?

In 1840 waren er 1.078 notarissen in België - In 1845 was er gemiddeld 1 notaris op 4.220 inwoners. Ene **De Schaepdryver** was in 1843 griffier van het vredegerecht te Deinze maar werd in september 1843 tot notaris beoemd te Nieuwerkerken (arrond. Aalst).

P.G.A. **D'Hont** was kandidaat-notaris in Oudenaarde en werd in september 1843 notaris te Machelen ter vervanging van de overleden **Haentjens**.

In 1846 was August **Bosschaert** notarisklerk te Gent.

Hij was van Nevele en legde toen de proeven af om kandidaat-notaris te worden. "Behoorlijk doorgestaen"

Er moeten zich met de Gentse kamer moeilijkheden hebben voorgedaan want in mei 1847 werd de kamer "heringerigt" **Reyntjens** werd nu syndic en De Smet werd lid, ook notaris **Bruggeman** van Latem werd lid.

Er waren toen - volgens de Almanac Royal officiel 1847-1848, volgende notarissen in het kanton Deinze

te Deinze	H.N. Reyntjens	sedert	20-11-1837
id.	H. De Smet		7-2-1840
id.	B. Braet		12-1-1844

te Machelen	A.E. Van der Eecken	19-2-1845
te Olsene	C. Du Ponschel	25-1-1810

Hendrik D'Huygelaere, van Deinse afkomst, zoon van August (van Deinze naar Oudenaarde verhuisd maar zijn broers bleven in Deinze). August was een van de toen succesvolle dichters in de dichtgenootschappen, Hendrik was notaris en stadssecretaris te Aalst. Hij nam in december 1848 ontslag als stadssecretaris.

In 1849 werd notaris De Smet van Deinze syndic van de Kamer (i.p.v. Reyntjens die wel lid bleef - hij was syndic in 1848).

In 1850 zit geen Deinse notaris in de bestuursploeg. Die Kamer vergaderde eerst in "In den Prins" en in de jaren 1850 e.v. in het "Hotel de Courtrai". Die jaarlijkse vergadering eindigde altijd met een feestmaaltijd.

In KB van 20 juni 1857 kwam te Deinze E.J. **Dufaux** als notaris Hilaire De Smet opvolgen. Dufaux was kandidaat notaris, doctor in de rechten en in politieke en bestuurlijke wetenschappen te Gent (cf. KOK - Jb. 1984 p. 38).

Deze Edouard Dufaux (1822-1906) werd de vader van Charlotte en dus de schoonvader van Emiel Claus. Claus, schilder van De Bietenooft, schilderde zijn bruid in bruidskledij - hangt in het museum van Deinze en de Leiestreek.

Edouard Dufaux' vader, Pieter Albert, werd 1791 in Roeselare geboren en werd notaris in Waregem bij KB 22-11-1817 als opvolger van notaris Joseph Van Robays (Desselgem °1771-Waregem †1817). Pieter Albert stierf te Waregem 1863. Zijn vader Nicolas stierf in 1835. Pieter Dufaux had een broer die notaris was in Kortrijk (Henri-Honoré) maar reeds in januari 1862 stierf. Edouard, notaris te Deinze, had een broer Leon die notaris was te Waregem als opvolger van zijn vader.

Deze Leon Dufaux werd met algemene stemmen verkozen tot voorzitter van een toen nieuw opgericht Koorgezelschap onder de naam Van Duyse's Genootschap dat als kenspreuk nam "Zang geeft moed".

Leon Dufaux (†1898) had een zoon Pieter Albert (†1951) die zijn vader opvolgde.

Deze Pieter Albert had een zoon Leon Jr. notaris te Waregem en een zoon Henri, notaris te Moeskroen (cf. Gaverstreke Jb. 1996).

Leon Jr. stierf in 1975 en werd opgevolgd door zijn dochter te Waregem.

Henri liet zijn notariaat over aan zijn zoon en trok zich dan terug in de villa van Emiel Claus (†1924), en echtgenote Charlotte Dufaux (†1951), de villa Zonneschijn in Astene, nadat ze gerestaureerd werd door architect Arthur De Geyter van Varsenare bij Brugge (de architect ook van mijn huis in de Kapellestraat te Astene).

Henri Dufaux x Talpe is nu (2006) 93 jaar, zijn echtgenote 80, nog altijd in villa Zonneschijn (met mooie bomen, met een ijskelder en met het graf van Emiel Claus waarop een mooi werk van Georges Minne (cf. KOK - Jb. 1984).

Henri Dufaux stierf in december 2006.

Hilaire **De Smet** werd in 1804 in Zottegem geboren.

Hij was griffier bij het vredegerecht te Deinze en werd in 1840 notaris te Deinze in opvolging van de overleden notaris Verhulst die in 1828 toelating had gekregen zijn notariaat van Vinkt naar Deinze over te plaatsen. Verhulst was de oom van De Smet.

Maar in 1856 moest De Smet als notaris aftreden. (Waarom?) Hij werd dan zijdefabrikant (cf. Hugo Vanden Abeele in "Het ontstaan van de Zijdenijverheid in Deinze 1847-1862 - extra KOK-uitgave 1935). Maar zijn zijdefabriek werd in 1871 openbaar verkocht door notaris Van der Eecken van Machelen. De Smet verliet Deinze voor Ukkel, Elsene, St.-Joost-ten-Noode waar hij overleed in 1896. Hij was toen al 91 jaar geworden.

Op 17 april 1857 stierf, 72 jaar oud, notaris-burgemeester **Van Peene**, in wie volgens de Gazette van Gent, de "Vlaemsche Zoek eenen warmen verdedige en onze letterkunde een niet onverdienstelijken beoefenaar" verloor.

In 1857 werd notaris **Bosschaert** tot bestuurslid van de Kamer der notarissen van het arrondissement Genty, verkozen. In 1859 werd hij herkozen; in 1862 andermaal. Ook nog in 1875 en in 1876 werd hij zelfs voorzitter.

In 1861 is op 17 januari notaris **Bruggeman** te Latem overleden. Hij was 48 jaar. Hij was ook gemeentesecretaris van St.-Martens-Latem, zoals zijn vader die ook notaris en secretaris was (Scheldevelde 1974-1975 p. 364).

Jacob Bruggeman en zijn zoon Leonard Bruggeman waren ook secretaris van Deurle van 1819 tot 1850 en van 1850 tot 1861. (cf. Urbain Van den Heede: Geschiedenis van Deurle - p. 25. In 2008 werd deze Urbain Van den Heede, ex-secretaris van Astene en van Deurle, ereburger van St.-Martens-Latem.)

In mei 1869 werd notaris **Dufaux** van Deinze in het bestuur van de Kamer der notarissen gekozen.

Begin maart 1876 werd Ch. **Vandersloten** notaris in St.-Martens-Latem in vervanging van notaris **Verhaeghe**. Hij bleef er notaris tot 1904 toen zijn zoon Albert hem opvolgde.

Karel Lodewijk Vandersloten (1848-1930) was ook componist onder het pseudoniem Paul **d'Acosta**. Werken van hem werden opgevoerd in de schouwburgen van Antwerpen en Gent (cf. Scheldevelde - Jb. 1974-1975 p. 350).

In 1894 is de Deinse notaris **De Lorge** lid van de notarissenkamer.

In 1913 is notaris **De Vylder** van Deinze schatbewaarder van de kamer.

Op 6 november 1915 stierf Gentil-Henri-Justin **Strobbe**, notaris te Eke. Hij werd in Petegem-Deinze geboren op 17-7-1863.

In 1925 is notaris Vandersloten van St.-Martens-Latem secretaris van de notarissenkamer.

In 1932 wordt het aantal notarissen in de agglomeratie Gent op 39 gebracht - In 1796 had de stad Gent 20 notarissen. In 1932 was er één notariaat bijgekomen nl. Ledeberg en in 1933 kwam er nog één bij nl. te St.-Amandsberg. Dan waren er 40 voor Groot-Gent.

De Praetere (Pratere had drie broers die priester werden Florent (1862-1952), Gentil (1847-1916) en Joseph (1849-1924) (cf. KGK - Jb. 2008 p. 59 in bijdrage van Piet Cassiman over Priesters van Deinze in 19e en 20e eeuw). Zij ambteerden niet in Deinze.

Nog enkele notarissen

1. Notaris Francies **Van den Eynde** (°1816-†1883)

was driemaal gehuwd, werd tweemaal weduwnaar, en ging een 3^e huwelijk aan in 1878 met een Pypaert, dochter van de burgemeester van Vinkt Hyppoliet Pypaert.

Zij werd °1849 te Vinkt geboren en overleed †1885.

Zij was de moeder van **Jef Van den Eynde Prins-Student** (1879-1929)

In 1884 hertrouwde ze met Julien Bernard **De Praetere** de zoon van de kanton-opzichter L.O.

Hij was een tijd gemeentesecretaris in Vinkt en

hij was 5 jaar jonger (°1854)

hij was kandidaat notaris

Francies Van den Eynde werd geboren in Grimmingen (post 9560 = Geraardsbergen) en was een tijd gemeentesecretaris te Olsene alvorens hij er notaris werd

2. Bernard **De Praetere** (°17-11-1854) was 1875 student-notariaat aan de Gentse Rijksuniversiteit (inschrijving 15.208 sedert 1817) en had zijn humaniorastudies gedaan aan het college te Geraardsbergen.

Vader volgde 1844 Theodore de Pelechy de Lichtervelde (1803-1870) op als kantonnaal inspecteur die toen bestendig afgevaardigde was geworden (cf. Fontaines van Oranjeberg).

Vader De Praetere was in Deinze komen wonen. Hij werd 28-1-1814 in Ruien geboren in een gezin

dat politiek in het kamp van de orangist Reyntjens behoorde. In Deinze huwde hij Eveline Marie **Francoys** (°15-5-1816) en woonde aan de Markt 19. Ze kregen vier zoons en drie dochters (cf. KGK - Jb. 2001 p. 207).

Getuigen bij de geboorte van Bernard De Praetere waren stadsecretaris Jan Baptist **Wille** 47 j. en stadhuisbediende Jan Emmanuel **Duchene** 30 jaar

3. Notaris Albert **Van de Keere** en Constantin **Beyens** waren aanvankelijk de twee enige notarissen in het stadje Deinze. Pas in 1828 kreeg notaris **Verhulst** toelating zijn notariaat van Vinkt naar Deinze over te plaatsen. Dat gebeurde bij Koninklijk Besluit van 19-2-1828 ineens voor 9 notarissen:

H.M. Vanderheyden	van Oosterzele naar	Bottelaere
J. de Saegher	Balegem	Bottelaere
A. de Graeve	Knesselare	Ursel
C.A. Joos	Oostwinkel	Waarschoot
J. Christiaens	Zingem	Ouwegem
J. Bruggeman	Nazareth	Latem
C. Bekaert	Eke	Nazareth
J. Ceulenaere	Eeklo	Maldegem
L.J. Verhulst	Vinkt	Deinze

Van dan af (1828) waren er drie notarissen te Deinze.

Maar Albert Van de Keere, die in 1761 (16 mei) trouwde met Jeanne Catherina **Dhont**, stierf op 16 thermidor jaar 7 (= 3-8-1799) en zijn toen nog ongehuwde zoon, volgde hem op.

Die zoon, Jan Albert werd 1763 geboren en die trouwde in 1808.

Hij was toen ook maire van Petegem. Zijn moeder was bij het huwelijk (11-8-1808) aanwezig.

Op 6 december 1809 verkocht hij in de herberg Het Canton, bij Wwe **Callier**, dat deelde hij in november tweemaal mee in De Gazette van Gent.

1° Een huis en gebouwen, gezegd het Kasteel, met 108 aren 3 ca, gestaan en gelegen bij de Leibrug
Dit huis en gebouwen zijn de twee torens met twee paardenstallen, samen voor zes paarden, verpacht tegen 96,82 florijnen

2° Een korenwindmolen en een rosmolen staande bij de Oudenaarse poort (Holpoort)

3° Een korenwindmolen en een rosmolen bij de Brugse paard

J.A. Van de Keere bleef notaris tot 1844 en stierf in 1848 als grondeigenaar.

Bij de verkoop van de molens was ook rechter De Caigny betrokken (waarom? ging het om een bankroet of om een erfenisbetwisting?)

Er was te Deinze toen ook een molen (“windt molen”) op een terrein aan de hoek van het

Ommeganckstraatje. De eigenaar van die molen was in 1779 Pieter Van Hautte, eigenaar van “De Grooten Hert” aan de Knok.

4. Het wezenhuisgebouw bij de Leibrug was eigendom van Bernard **De Paepe**. Die verkocht het in 1831 aan het Bureau van weldadigheid van de parochie O.L.V. Dat gebeurde bij akte verleden voor de notarissen **Verhulst** en **Beirnaert** op 15-6-1831. Dat “hospice des orphelins” werd dan gehuurd door het pensionaat.

In de jaren 1850 zou een nieuw wezenhuis gebouwd worden - na bijna 100 jaar proces - met de erfenis van de priesters Van Doorne, geboren deinzenaars.

Tot 1857 had de directeur van het pensionaat ook toezicht op de weesjongens. De weesmeisjes stonden onder toezicht van de directrice van de Maricolen. Zij moesten daarover wel verslag uitbrengen bij de voorzitter van het bureau van weldadigheid en van de kerkfabriek O.L.V.

5. Notaris August **Lagrange**, °7-5-1820, woonde aan de markt in Deinze.

Hij was gehuwd met Elisabeth **Wyers**, die in Dordrecht geboren werd op 18-7-1811. Hij huwde haar te Dordrecht op 28-8-1849. Zij was dus bijna negen jaar ouder dan hij.

Hij stierf in Gent 20-7-1867.

Zij stierf in Antwerpen 20-4-1886.

Hij was een van de 14 kinderen van Jan Frans Lagrange (1796-1867) en van Pauline **Van Winnendaele** (1794-1837) de dochter van de beruchte onderwijzer te Deinze van 1771 tot zijn overlijden in 1806; een berucht collaborateur vooral in de republikeinse tijd (1794-1798) van de Franse bezetting (1792-1794-1814).

Die Elisabeth Wyers was de zuster van Sophie Wyers die in 1832 trouwde met Baziel Lagrange, Augusts broer (1827-1892). Sophie Wyers (1815-1890) stierf te Deinze. Zij was ook in Dordrecht geboren en trouwde te Gent in 1852.

In 1851 maakte Karel Picque een portret van mevr. Lagrange **Wyers**, echtgenote van notaris August Lagrange (Paul Huys' Charles Picque - KOK 1993 p. 238).

Ook van haar schoonvader Jan Francies **Lagrange** maakte Picque een portret (ook van C L Filliers, van Callier en van Marie Martens en Jan Em. **Duchene** - allemaal Deinzenaars)

6. Een broer van Hugo Verriest werd notaris te Deerlijk.

Hugo **Verriests** moeder heette Carolina **Van Acker**, uit Zwevegem.

Ze had een broer **Odo** die in 1807 soldaat werd en 7 jaar later weer naar huis kwam in Deerlijk.

Ze had een broer **Louis** Van Acker die notaris werd en burgemeester in Deerlijk. Hij maakte zijn broer gemeentesecretaris in Deerlijk.

Hugo's vader **Petrus** Joannes Verriest °Deerlijk 1798 was te Deerlijk koster en armmeester, koster toen hij 18 jaar was. Hij huwde 1827 Carolina Van Acker. Hij bleef 58 jaar koster. Zij werd geboren in Zwevegem en woonde bij haar broer Louis notaris en burgemeester en bij Odo gemeentesecretaris.

1828 kregen Pieter Verriest en Carolina Van Acker een zoon

Charles Louis Verriest

hij werd secretaris te Deerlijk

Na de dood van notaris-burgemeester Louis Van Acker volgde Charles-Louis Verriest zijn oom op als burgemeester en als notaris

1830 kregen Pieter x Carolina een tweede zoon **Adolf** Verriest medeleerling van Gezelle te Roeselare- college.

Werd advokaat te Kortrijk en pleitte soms in het Vlaams

dan **3 dochters** (1 in het klooster + 1 huishouden van Hugo + 1 Mw Sobry

1840 **Hugo**

1842 **Gustaaf** werd prof geneeskunde te Leuven

was op school bij kostschoolhouder P.J. Renier

(dichter 33 x gelauwerd noteerden Coopman en Scharpé) in Deerlijk

Dus zoon notaris + zoon advokaat

+ zoon priester + zoon geneesheer Verriest

+ 3 dochters

(bron Fil. de Pillecyn
Hugo Verriest

Pastoor Verriest, de pastoor "te Lande" pastoorde ook een tijd te Wakken en had er contact met de familie Van Severen.

Notaris Rudy **Pauwels** was de zoon van Fernand Pauwels van Deinze en van Jeanne **Van Severen**

de zuster van Joris Van Severen in Wakken geboren

haar vader Edmond (1860-1947) was er notaris die zelf ook notariszoon was, van

Edward (1822-1902)

Notaris Edmond van Severen had een kadastraalinkomen van

in 1895 441,49 fr.

1899 445,63

1903 453,63

alleen een paar handelaars hadden meer, en vooral de baron Kervyn de Lettenhove had meer

(nl. 10.037,41 in 1895

9.965,24 in 1899

10.174,24 in 1903

(cf. Roede van Tielt 37^e jg. nr. 2 april 2006 p. 62).

(cf. KGK - Cont.bl. jg. 2005 p. 3346)

Hugo Verriest was er toen pastoor met een kadastraalinkomen in 1895 van 222,75 fr. Toen hij bij de verkiezingen Edmond Van Severen succes wenste werd Verriest naar Ingooigem verplaatst.

Joris Van Severen werd in 1894 geboren en als notariszoon studeerde hij rechten nadat hij te Gent het St.-Barabaracollege had gedaan.

De rijke baron was er burgemeester maar vader Van Severen nam het tegen hem op in de gemeentepolitiek en was burgemeester van Wakken van 1908 tot 1911. Grootvader Eduard was notaris en burgemeester van Poeke.

Edmond Van Severen was gehuwd met irma **Van de Male** (1864-1929).

(cf. Rudy Pauwels: Te Wakken terugdenkend aan Joris Van Severen - eigen uitgave St.-Martens-Latem 1998: Opstellen om Joris Van Severen beter te doen begrijpen)

Pien

Op 23-5-1985 overleed te Bazel-Waas erenotaris Charles Pien die op 12-9-1914 te Deinze geboren werd. (Kont.bl. 1985 p. 549)

Hij moet er dus Amedee Verbruggen gekend hebben (1886-1980)

Voetnoten

- (1) In 1953 kreeg mijn nieuw gebouwd huis het huisnummer 68; dat werd na de volkstelling van 1960 nr. 82 en bij de volgende telling nr. 104 (nu in 2006 is het nog nr. 104 maar niet meer “mijn” of “ons” huis. we hebben het in 1990 verkocht om een nieuw huis te bouwen in de verkaveling Ten Bosse (nr. 11) waar het eerste huis in 1982 gebouwd werd. In de gemeenteraad had ikzelf de naam Ten Bosse voorgesteld, verwijzend naar een Hof Ten Bosse dat er ooit heeft gestaan nog voor de Vaart gedolven werd (± 1840) (Bij die naamgeving hadden we nog niet het vermoeden er zelf ooit te bouwen).

De verandering van huisnummer in Astene toont de groei van Astene van landbouwdorp naar residentiële wijk.

In Ten Bosse nr. 11 trokken we in op 22-1-1992.

Die grond (1.650 m²) hadden we van de stadsverkaveling gekocht via notaris Van Cauwenberghe tegen 1.000 fr. per m². Ons huis te Astene was toen een nieuwbouw naar plannen van architect Arthur **De Geyter** die toen nog in Lichtervelde woonde en kort nadien een eigen huis bouwde in Varsenare bij Brugge. Hij was toen getrouwd met Yvonne **De Vriese**, een jeugdvriendin van mijn vrouw.

Wij bouwden te Astene met een kleine aannemer Kamiel **De Schinkel** en met houtwerk van **Horrie** van Roeselare. We verbruikten betonstenen van de firma De Clercq van Gent. De keldergewelven waren in spanbeton van de firma De Clercq van Brugge (Structo). Zand, keien, grint en cement waren per schip aangevoerd via de firma De Clercq van Gent (Wiedauwkaai). De plafondgewelven waren van de firma De Clercq van Roeselare.

In Ten Bosse bouwden we naar plannen van architect Piet **Van Cauwenberghe**, zoon van notaris Jacques Van Cauwenberghe, gehuwd met Hilda **Van Tyghem**. Mijn vrouw was met haar en enkele zussen van haar bekend van in haar pensioonaatstijd en schooltijd te Roeselare.

- (2) Maurice Van Cauwenberghe (1891-1966) was notaris te Deinze van 1920 tot 1954. Hij was katholiek en Vlaamsgezind, lid van KOK, vriend van Luc Matthijs en van Hugo Van den Abeele en van de stamgenoten van café St.-Caccelia en daar samenkomende katholieke burgerij. De meer christen-democratische vleugel en ACV-ACW kwamen meer in het Gildenhuis (Volkskring - met café Gildenhuis later Leieland).

Achter het Gildenhuis lag een cinéma- en toneelzaal Volkskring Burgerbond.

Maurice Van Cauwenberghe werd voorzitter van het gewestelijk Komitee van de Bond der Kroostrijke Gezinnen (Grote Gezinnen - Gezinsbond) (cf. KOK - Jb. 1994 p. 235 met foto). Het gezin kreeg vijf zoons en drie dochters. Op blz. 297 vermeldde men hem als wonend Oudebrugespoort in 1934. Nadien bouwde hij het huis waar zijn kleinzoon Marc nu kantoor houdt. Het huis had te lijden van W.O. II.

Het huis met tuin verloor grond door wegeaanleg. Een eerste maal om het monument voor de slachtoffers mei 1940 aan te leggen. Een tweede maal bij het verleggen van de Vaartbrug en het leggen van de Kromme Brug met de weg ernaar toe en het verplaatsen van het monument mei 1940.

- (3) Henri Sylvain Voet was de zoon van Alois Emiel Voet en van Marie Isabelle Puttemans. Hij werd 20-2-1894 te Gent geboren. Hij huwde Delphine Marie Aline Pussemier (geboren te Aalter 14-7-1892) dochter van Polydor François en van Aline De Lecluze, op 28-5-1923 te Aalter. Er kwamen geen kinderen.

In Aalter woonde hij als notaris in de Statiestraat 29. In 22-8-1933 kwam hij als notaris naar Deinze. Kortrijkstraat 13 en in 1935 Gentstraat 3, als opvolger van notaris De Vylder. Toen de Gentstraat (kant station) totaal werd afgebroken en verlegd herbouwd werd (omwille van de verbreding - quasi verdubbeling - van de straatweg) kwam notaris Voet in de Tolpoortstraat 76 (hoek collegestraatje) wonen waar bij in 1961 opgevolgd werd door Rudy Pauwels. Voet vertrok dan terug naar Aalter in een herenwoning (cf. Luc Stockmans in Appeltjes van het Meetjesland jg. 1974 p. 64-66 en

ook in “Bouwen door de Eeuwen hun in Vlaanderen” 1989 p. 64-65 (kanton Nevele).

Notaris Voet was erg belgicist en verkoos Frans te spreken. Rudy Pauwels (geboren 1932) was Vlaamsgezind en toonde vaak zijn respect voor zijn oom (broer van moeder Pauwels) Joris van Severen, een notarisgezin uit Wakken.

Notaris Voet was van de oude Liberale Partij (Belgicist en Frans-kiljon). Over de familie Pauwels KOK Jb. 1993

Aangezien notaris Voet in de Gentstraat woonde komt hij natuurlijk ter sprake in de extra KGK-uitgave van Paul Huys over de bewoning van de Gentstraat (uitg. KGK 2006 p. 79 e.v.).

- (4) Georges Vermeersch, geboren in 1915, bleef ongehuwd en woonde Markt nr. 122. Politiek voelde hij zich thuis in de “clan” Carlos Maere, d.w.z. de burgerlijke vleugel van de CVP die thuis was in café St.-Caccilia, maar dan wel minder Vlaamsgezind dan burgemeester van Risseghem die zich in St.-Caceilia bij “Madam Leroy” en dochters thuis voelde. Van Risseghem deed niet mee met het “franselen” van enkele katholieke burgerij-mensen.
- (5) Reeds in 1864 publiceerde ene H. Tarlier een “Liste alphabetique des notaires de Belgique depuis l’orgine du notariat jusqu’ en juillet 1864 (ed. Brussel 1864).
- (6) “Een grootboek der territoriale proprieteyten” doet meteen denken aan het Domesdaybook van Willem van Normadië, Willem de Veroveraar, dat hij in de jaren ±1080 liet opstellen over grondbezit in het veroverde Engeland (1080-1086). Het origineel wordt in Londen bewaard (Public Record Office) en heeft intussen verscheidene uitgaven gekend en is onderwerp van heel wat bibliografie - en studie van kadaster.
- (7) **Pieter Beyens** was baljuw van de heerlijkheid vanden Hooreschen in Astene. In 1760 diende hij in die functie klacht in tegen ene Adriaen Moerman, herbergier in Den Hert in Astene, wegens het uitoefenen van het ambt van chirurgijn, zonder toelating daartoe te hebben (cf. P. Huys Contbl. 2003 p. 2999). Er was een keizerlijk plakaat, van 1724 reeds, dat bepaalde dat daarvoor een proef moest afgelegd worden. Waarschijnlijk begon Pieter Beyens zijn loopbaan als griffier van de amman van **Wontergem** en Grammene ± 1750. (Cont.bl. 2006 p. 3505)

A

In onze KGK bijdrage over “elementen voor een geschiedenis van de familie **Minnens** te Deinze” in het jaarboek 2007, begonnen we met de vermelding van een notaris-akte van 27-1-1758. De notaris van die akte was Pieter **Beyens** “notaris publicq residerende binnen de stede van Deynse tot exercisie van dien geadmitteert bij de hooghe ende moghende heeren Mynheeren van den Raede in Vlaenderen”.

De notaris had dus een toelating van de heren-leden van de “Raed in Vlaenderen” om het ambt uit te oefenen (te “exerceren”) (“geadmitteerd”).

Deze Pieter Beyens werd 1731 te Wontergem geboren op 13 februari. Hij heette Pieter-Frans. Zijn vader Frans Beyens werd in 1680 geboren en zijn grootvader onder de namen Jacob Frans-Jozef in 1644.

Pieters grootvader was de zoon van Frans (°1620) die de zoon van Pieter (° ‘s Hertogenbosch 1584) was.

Deze Pieter was de zoon van Goswyn die in 1580 trouwde en de zoon was van Damien die in 1550 trouwde (cf. René De Clercq in KOK Jb. 1992 p. 245).

Domien	± 1550	dus ° ± 1520
Goswyn	1580	dus ° ± 1550
Pieter	°1584	
Frans	°1620	
Jacob	°1644	
Frans	°1680	
Pieter	°1731	
Constant	°1758	(e.a. cf. De Clercq KOK 1992 p. 274 tot 1984)

B

In 1717 kreeg ene Jan Baptist **Beyens** de voogdij over de zes kinderen van zijn pas overleden zuster Passcheyne Beyens. Zij was de echtgenote van Pieter **Van Coppenolle** die toen baljuw was van Grammene.

Deze Jan Baptist en Passcheyne Beyens waren kinderen van Pauwel Beyens (cf. Cont.blad KGK 2006 p. 3340). Het oudste van die zes kinderen Van Coppenolle-Beyens was in 1717 twaalf jaar oud. Passcheyne Beyens werd wellicht ca. 1680 geboren. Was zij verwant met Frans Beyens die in 1680 geboren werd? in Grammene/Gottem/Wontergem?

Haar vader Pauwel behoort tot de generatie (een broer?) Jacob Beyens (° ± 1640) en dan kan die Jacob ook de grootouder van Pieter zijn? Van dezelfde struik?

De Grammense Van Coppenolle leverden ca. 1700 een aantal mannen voor bestuursposten:

vb. 1520 Pieter Van Coppenolle baljuw in Grammene
 1622 Jacob Van Coppenolle id.
 1653 Jan Van Coppenolle id.

In het verenigingsleven van Deinze speelde de familieleden **Beyens** 1750-1800 nauwelijks een rol; ze worden in geen enkele ledenlijst vermeld. Constant Beyens was wel betrokken bij de opstand 1790 en was actief in de Franse tijd. (cf. Cont.blz. KGK 2006 p. 3410)

Albert **Van de Keere** was in 1789 hoofdman van het dichtgenootschap "Geen Kunst zonder Nyd".

C

Pieter Beyens

werd 1731 in Wontergem geboren

was in 1769 schepen van Deinze

was in 1778 burgemeester d.w.z. voorzitter van het schepencollege (cf. Binus Vd. Ab. 1865 p; 27 voetnoot (1))

in 1784 was Jan Dom **Bracke** dat

in 1788 weer Pieter Beyens

in 1778 was hij er als burgemeester bij betrokken om Frans Xaverius **Calewaert** te benoemen tot orgelist te Deinze. Uit de afstammeling van die Calewaert, die toen in Hulste woonde, stamt bisschop Karel Justinus Maria Ernest Calewaert, de 27^e bisschop van het bisdom Gent (opgericht 1558), ambterend van 1948 tot 1963.

Toen Pieter Beyens stierf in 1794 was hij burgemeester en was de Franse bezetting pas begonnen.

We vonden Beyens (zonder voornaam) al vermeld in 1762 op een verzoekschrift tot het stadsbestuur gericht om onderwijs te hebben in Deinze want er was al enkele jaren lang geen school in Deinze (cf. KGK 2004 p. 77 en 2005 p. 159 en p. 161). Ook **Van de Keere** ondertekende dat verzoekschrift.

Binus Van de Abeele 1865 p. 52 vermeldt een schepen L. Beyens voor het jaar 1792.

Waarschijnlijk is Pieter Beyens in de late jaren 1750 van Wontergem naar Deinze gekomen. Ook in Grammene waren er naamdragers Beyens. Tussen 1659 en 1676 was er in Astene ene Judoca Beyens, echtgenote van Andreas **Van**

Quickenborne, die er toen elf kinderen baarde (cf. KOK 1989 p. 35 in een voetnoot van Paul Huys). Die Andreas Van Quickenborne leefde te Astene van 1628 (±) tot begin 1681.

Zijn oudste zoon werd herbier in de herberg Prins Eugenius, waar later de Astene gemeentesecretaris Malfait met zijn vrouw herberg hield; zij werden de ouders van Hubert en Werner Malfait; Hubert, de kunstschilder, Werner de stadssecretaris van Deinze (van 1936 tot 1966). Moeder Malfait woonde dan bij haar zoon Werner aan de Leiedam.

Prins Eugenius werd dan café Den Draver bij Van Landeghem. Het gebouw en de aangrenzende huizen aan de rijksweg zijn nu afgebroken tot aan de apotheek Goeminne (dochter van Dr. med. Luc Goeminne, ondervoorzitter KOK/KGK).

Pieter Beyens, vader van tien kinderen, bekommerde zich om de erfenis van zijn kinderen.

Zijn zoon Constant volgde hem op als notaris.

Andere zoons, Albert en Jean Baptist, maakten een juridische en diplomatische carrière te Gent en te Brussel (cf. Rene De Clercq in KOK - Jb. 1992). Die drie zoons waren lid van een loge.

Pieter regelde bij voorbaat een aantal zaken. In 1793 verkocht hij de gronden die zijn vrouw van haar ouders had geërfd in Berchem in het land van Aalst.

Aan Pieter-Jan **Van Cauwenberghe** te Wortegem verkocht hij weiland te Melden. Aan Jan **Peers** uit Olsene leende hij 100 pond.

Pieter Beyens was eigenaar van een molen in Zeveren. De molenaar van die molen was Lodewijk **De Jonghe** (zoon van Michiel-Servaes) had herstellingen moeten laten uitvoeren aan de molen. Die herstelling werd uitgevoerd door Jozef (zoon van Frans uit Olsene) en Jozef (zoon van Jan uit Deinze) **Deseyn**.

Jozef Deseyn woonde in Deinze als “artisan de moulin”, molenmaker sedert 1788 en was 37 jaar oud in 1796. Zijn vrouw Joanna Colete **De Koninck** woonde sedert 1790 in Deinze en was 25 jaar. Ze hadden twee kinderen (min. 12 j.). Ze woonden aan de Brugse Poort en hadden twee inwonende knechten. Emanuel **Bert**, 26 jaar, en Dominique **Bouderie**, 25 jaar. Françoise **De Vos**, 25 jaar, was er “servante”.

De molenaar leende 175 pond om de restant van de rekening Deseyn te kunnen betalen. De Jonghe leende dat geld bij Pieter Beyens. De rekening van 24 december 1791 was in maart 1793 nog niet betaald. Daarom leende de molenaar bij de moleneigenaar notaris Beyens (cf. Vlaamse Stam, aug. 1981 p. 356) (KOK Jb. 1992 p. 347 e.v. P. Huys).

In 1796 woonde notaris Constantin Beyens nog in bij zijn moeder (vader stierf in 1794) die als rentierster genoteerd stond en sedert 1753 in Deinze woonde, waarschijnlijk het jaar van het huwelijk Pieter Beyens x Marie Jeanne Camberlyn. Een zoon van 34, een dochter van 27 en een dochter van 26 woonden bij moeder in Tusschenbruggen (Tolpoortstraat - naast markiezaat). Een 26-jarige secretaris van het gezin / notariaat woonde ernaast: Ferdinand Clement.

Lodewijk De Jonghe was de zoon van Michiel Servaes De Jonghe die de molen al pachtte.

In 1832 was de molen eigendom van de kinderen Goethals; Beyens hadden de molen dus verkocht.

Rene De Clercq noteerde dat Pieter Beyens al van adel was maar noemt geen titel. Pas Eugene wordt vermeld als baron en daarna schuift de titel door; Eugene is de zoon van Jean Baptist, dus de kleinzoon van Pieter.

Eugene (1816-1894) heeft een zoon Eugene (1855-1934).

D

Baron **Eugene Beyens** (1816-1894) was Belgisch minister (i.e. ambassadeur) te Parijs reeds in 1863 en tussenpersoon voor Leopold II in diens verhandelingen om in Tonkin een Belgische beleid te vestigen zonder de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken erbij te betrekken. Hij (Beyens) vertelt dan ook niet aan zijn minister wat de koning hem heeft

opgedragen (cf. Jean Stengers, De Koning der Belgen, p. 265).

Deze Eugene kreeg de titel van baron en mocht de titel doorgeven.

Baron **Eugene Beyens** (1855-1934) zoon van de vorige maakte sedert 1879 deel uit van het kabinet van de Koning. Niemand heeft Leopold II beter gekend dan deze Beyens (cf. Jean Stengers, De Koning der Belgen - Macht en Invloed p. 25): hij heeft hem beschreven als een man, een beetje schuchter in het begin van zijn regeerperiode en toen open voor dialoog, tot het einde van zijn leven, een autoritaire en cassante oude man (Beyens: Souvenirs sur Leopold II ... in Revue Generale 1932).

Eugene Beyens (1855-1934) was de zoon van Eugene Beyens (1816-1894) die de zoon was van Jean Baptis Beyens (1766-1829) het negende kind van Pieter Beyens (1731-1794) notaris en burgemeester van Deinze. Pieter werd in Wontergem geboren (cf. De Clercq, KOK Jb. 1992) (Rene De Clercq voert de familie terug tot ± 1550) (Rene De Clercq volgt de familie Beyens tot 1984).

In 1915 dwong koning Albert I dat men deze Beyens als minister zou aanvaarden als hoofd van de diplomatie (minister van buitenlandse zaken). Albert I was later over hem ontgoocheld en ontsloeg hem dan als minister. Hij werd dan wel ambassadeur bij de Heilige Stoel en kwam tussen bij de benoeming van een opvolger in 1926 voor kardinaal Mercier. Beyens was ook ambassadeur in Berlijn en in Parijs. (cf. Jean Stengers) (cf. Rene De Clercq in KOK Jb. 1992) Eugene Beyens (1816-1894) is de eerste die bij Rene De Clercq als baron wordt genoteerd. Bij grootvader Pieter Beyens heeft hij wel al aangetekend dat hij van adel was - dus waarschijnlijk in een lagere graad. Welke? (cf. KOK Jb. 1992)

- Pieter Beyens had ook een zoon die priester werd: **Eugeen Francies**, geboren te Petegem-Deinze op 25-5-1762. Vader Pieter was toen al notaris, maar ook griffier van Zeveren en van Wontergem, en ook ontvanger van de provinciale rechten. Eugeen Francies werd op 8-9-1787 te Gent tot priester gewijd. Hij studeerde te Leuven en behaalde er het licentiaat. Maar op 10-10-1793 stierf hij al.
- Toen in 1993 koning Boudewijn overleed werd een ministerversameling belegd waarop de minister van binnenlandse zaken (toen Louis Tobback) normaliter belast werd met de uitvoering van de protocolaire taken; d.w.z. dat zijn secretaris generaal (de hoogste ministeriële functie bij de ambtenaren) moest zorgen voor die toen delikate opdrachten. Die ambtenaar was toen Emiel Beyens. Een baron Beyens was in 1962 ambassadeur te Madrid (KKGK-Cont.bl. 2002 p. 2900).
- In de "Geschiedenis van Deinze", deel I p. 416 staat een lijst van Deinzenaars aan de Leuvense universiteit. Daarin staan vier zonen van Pieter Beyens:
 - Albert Willem Marie
 - Constantin
 - Eugene Frans
 - Jan Baptist Justin.
- C. Beyens kwam tussen bij de militaire dienstplicht van Charles Reyntjens cf. KOK - Jb. 1970 p. 155.
- Over minister Beyens van 1917 - zie Museum Dynasticum 1993 nr. 1 p. 2 en ook bij Robrecht-Boudens in zijn "Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging" waarin hij o.a. verwijst naar "Papieren Beyens" in het archief van het Ministerie van buitenlandse zaken. Maar die bundel was in 1975 nog niet te consulteren.

- Over de studenten **Beyens** - zie Prof. Simons-De Ridder in de Geschiedenis van Deinze deel I (lijsten).
- Prof. Van Eenoo vernoemt notaris Beyens (Gesch. v. Deinze dl II p. 6 en p. 16).
- Over het verdwijnen van Constant Beyens - zie Rene De Clercq KOK - Jb; 1994 p. 53 - 56. of stierf hij toch te Parijs? en in welke omstandigheden?
- Over **Durieux** - zie KOK Jb. 1934 p. 70. Bernard Durieux "ci-devant receveur des domaines" (KOK - Jb. 1970 p. 157).
- Over **Martin De Vos**: hij werd procureur (Van Eenoo - Gesch. v. Deinze deel II p. 7 en 9).
- Over **Beyens** cf. KOK - Jb. 1986 p. 178.

- Over de ambitie van **Martens** en **Beyens**: Cont. blz. 1999 p. 2516.
- In 1865 is baron Beyens in dienst bij **Leopold I** aan het Hof, o.a. ook bij de stervende koning (cf. Jan Van den Berghe: De Schaduw van de kroon - uitg. Manteau 2005 p. 40).
- In hetzelfde boek las ik dat **Leopold II** een muziekhater was die muziek "duur lawaai" noemde en over de Brabançonne zei: "Wie daar tegen kan, kan alles verdragen" (ibidem p. 51).

- Notaris **Van Roy** uit Nevele had drie zoons die lid waren van het Gentse studentengenootschap "t Zal wel gaan". Ze waren alle drie betrokken bij het activisme van 1914-1918.

- In 1809 was het Markiezaat van Deinze te koop (Cont. bl. 1999 p. 2534) in de herberg het Kanton bij Wwe **Callier**. Het werd gekocht door de Deinse multimiljonair Frans Bernard **Ottevaere**. Buurman van het markiezaat was de familie Beyens. Die familie **Beyens** verkocht die eigendom aan Jan Albert **Van de Keere**, notaris. (In de verkoopaankondiging vindt men een beschrijving van het geheel - cf. Cont. bl. 1999 p. 2533)

(8) Na 1800 waren er in het stadje Deinze drie notarissen

- Philippe Jacques **Beirnaert**
- Jean **Van de Keere**
- Constatin **Beyens**

die kort daarop vervangen werd door Bernard **Durieux** omdat Beyens sous-prefet werd in het arrondissement Oudenaarde. Durieux bleef notaris in het jaar 7 tot 9 en zijn notariaat ging dan naar Philippe **Beirnaert**. Die werd 1-9-1769 te Kluizen geboren en begon op 4 floreal van het jaar IX zijn ambt te Deinze (25-4-1801) en bleef tot zijn overlijden 30-5-1837. Hij woonde toen in de kerkstraat van St.-Martinus (nu Kortrijkstraat).

Bij zijn overlijden begiftigde hij de stad met 2.000 fr. voor de armen der parochie, voor 50 jaarmissen voor hemzelf en een jaargetijde voor zijn echtgenote Rosalia **Accar**, en een uitdeling van een zak tarwe, omgezet in broden. Die 2.000 fr. moest belegd worden en die belegging moest 50 fr. opbrengen.

(Is dat de Rose Accar - in de Volkstelling 1796 de 21-jarige dochter van koopman Francis Accar, weduwnaar met 7 kinderen)

(9) Emmanuel **Van der Straeten** was 52 jaar oud en president van het kanton Deinze toen hij stierf op 16 fructidor van het jaar IV (= september 1796). Hij was zoutzieder en brouwer en woonde sedert 1769 te Deinze. Zijn echtgenote Marie-Therese **Van de(r) Stichele** was toen (1796) ook 52 jaar en was ook in 1769 in Deine komen wonen. In 1770 kregen ze een zoon **Emmanuel** en in 1771 een zoon Pierre. Er waren ook nog twee kinderen van minder dan 12 jaar (dus na 1784 geboren). Dit gezin woonde aan de markt.

Zijn zuster Marie Anne Vanderstraeten was 36 jaar (in Deinze sedert 1785) was de echtgenote van de 30-jarige koopman Louis **Dhont** (°1766 te Deinze). Louis Dhondt had toen drie (-12 j.) kinderen. Zij woonden Tusschenbrugge (= nu Tolpoortstraat van de brug het collegestraatje).

De missen kostten hem toen 7 fr. 9 centiemen.

Het stadsbestuur aanvaardde die gift bij beslissing van 12-7-1837.

Beirnaert werd opgevolgd door Henri Norbert **Reyntjens**, een jongere broer van Karel Reyntjens, de burgemeester van Deinze toen, die een brouwerij te Deinze had opgekocht.

De familie Reyntjens kwam van Ruien en was gekend als zeer orangistisch-gezind.

Notarissen in de gemeenteraad

- notaris Verhulst was schepen te Deinze 1830-1836
- notaris J. Van Cauwenberghe was schepen 1965-1970 (CVP)
- notaris De Lorge was gemeenteraadslid 1885-1899 (Lib.)
- notaris R. Pauwels 1971-1976 (OK = lijst Vande Wiele)
- notaris Pieter Beyens was burgemeester tot 1794.

- (10) Hilaire De Smet, notaris te Deinze, was lid van de raadgevende commissie tot aankoop en onteigening van gronden om het kanaal van Schipdonck te graven. (KOK 1940, p. 33)

Over Hilaire De Smet die als griffier op het vredegerecht in 1835 werkte en ook voorzitter was van de kamer van Retorica en toen een toespraak hield tot de koning, op doortocht door Deinze - zie KGK Jb. 1997 p. 8.

Hilaire De Smet was in 1856 verplicht als notaris af te treden. Hij richtte toen met Louis Donque, een Fransman te Deinze, een weverij op; Deze Donque was in het spoor van Ricard naar Deinze gekomen als leermeester in diens weverij, opgericht met staatssteun.

Maar het bedrijf De Smet-Donque floreerde niet. Donque verliet Deinze in 1868 en De Smet ging in 1871 failliet. Al de instrumenten van de fabriek werden openbaar verkocht door notaris Van der Eecken van Machelen, die toen ook al de huisraad van Hilaire De Smet openbaar verkocht had. De Smet verliet Deinze (hij werd in 1804 te Zottegem geboren - was hier in Deinze griffier van het vredegerecht, dan notaris, dan zakenman. Hij was kozijn van notaris Verhulst) en ging in Ukkel en daarna in Elsene wonen.

In Elsene stierf hij op 18-3-1896 en was dus 91 jaar oud.

Louis Donque °5-3-1820 stierf ook in Brussel op 5-12-1886. (cf. Hugo Van den Abeele: "Het ontstaan der zijdenijverheid in de stad Deinze 1847-1862", een extra KOK-uitgave van 1935)

- (11) De weduwe van Paul Lowie woonde in de Paul Lowiestraat. Dat is een straat - een straatje - met maar één huis. Er zijn in Deinze nog straten met (soms voorlopig) maar een huisnummer: Doorsnede, Kort Keer, Leiegat, Leiehoek, Leiewegel, Maegendijk, Mandelweg, Meersstraat, Meulengeleide, Pontweg, Puttenstraat, Spletgracht, Steenoven, Uitweg, Voetweg, Warandestraat, Weverstraat, Zwartevelde. Er zijn ook straten met amper twee huisnummers b.v. Luc Matthijsslaan (met het Museum en de Brielpoort), het Emiel Clausplein (naast de O.L.V.-kerk) e.a. (cf. De Klapper, Adressen- en Telefoongids 2007)

P.S. In Leiestam van VVF-Deinze einde 2008 geeft Guido Demuyne een "Inleiding tot de geschiedenis van het notariaat te Deinze".

**Werk van Charles-René Callewaert
in het Museum van Deinze
Met een brievendocumentatie**

door

Dr. Paul HUYS

1. *Zelfportret (ca. 1920).*

CHARLES-RENE CALLEWAERT IN HET MUSEUM VAN DEINZE

Van de jonggestorven Gentse schilder Charles-René (gezegd *Natus*) Callewaert (1893-1936) bezit het Museum van Deinze en de Leiestreek drie werken, een ervan bekomen door schenking en twee verworven door aankoop.

Dit zijn ze, met hun museum-technische bijzonderheden:

Moeder met dood kind (z.d.), potloodtekening op papier, 96 x 67 cm; signatuur r.o. (Ch. René Callewaert); aankoop in 1990; inv.nr. 632/CAL.c.r.-1.

De dichter in de grootstad (1920), houtskooltekening op papier, 93 x 75 cm; signatuur r.o. (C. RENE CALLEWAERT); schenking in 2002; inv.nr. 837/CAL.c.r.-3.

Het Sint-Elisabethpleintje in Gent (ca. 1925), schilderij, olieverf op doek, 65,2 x 70,3 cm; signatuur r.o. (Callewaert Ch René); aankoop in 2001, inv.nr. 832/CAL.c.r.-2.

De gewone museumbezoeker krijgt deze drie werken niet onder ogen, want ze maken geen deel uit van de vaste presentatie van de collectie. Dat tekeningen, die zeer gevoelig zijn voor blootstelling aan het licht, slechts zelden (met name alleen ter gelegenheid van tijdelijke tentoonstellingen) worden getoond, is een verantwoord en uiteraard onbetwist museumprincipe, maar *Natus'* mooie olieverfschilderij van een Gents pleintje onder de sneeuw zou m.i. best een plaats mogen krijgen in de permanente tentoonstellingsruimte. De museumbezoeker beseft dus nauwelijks dat *Natus* Callewaert vertegenwoordigd is in de museumcollectie, en over de kunstenaar zelf heeft hij allicht nooit iets vernomen. In de Museumcatalogoog van 2001 staat een korte Callewaert-biografie van een vijftiental tekstregels, en een afbeelding van de potloodtekening; de andere twee werken, nadien verworven in 2001 en 2002, ontbreken er derhalve.

Toch is *Natus* Callewaert, ofschoon ten onrechte wat vergeten geraakt, een heel boeiende kunstenaarsfiguur die eigenlijk weer eens onder de aandacht van het museumpubliek mag worden gebracht. Vandaar dan dit korte artikel in het KGK-Jaarboek, waarin - benevens voor de drie werken zelf - ook aandacht wordt gevraagd voor het leven van deze te weinig gewaardeerde kunstenaar, dat niet zonder tragiek was, alsook voor enkele briefdocumenten, die tot nog toe niet eerder waren gepubliceerd. Waardoor onze Jaarboek-lezers hier van een "primeur" kunnen genieten.

* * *

Om de drie werken uit de Deinse museumcollectie beter te kunnen situeren binnen het geheel van het Callewaert-oeuvre, begint deze bijdrage met een korte biografie, waarin ook de evolutie van zijn artistieke productie geschetst wordt. Daarna wordt specifiek aandacht besteed aan de drie museumwerken en tenslotte volgen nog de briefdocumenten als bijlage.

2. *Louise Vereecken, met jongetje (voorm. verz. Henri Vyncke)*

Een schets van Natus Callewaerts leven en werk

Callewaert, *Carolus Renatus* (met die voornamen ingeschreven in de geboorteakte), die zichzelf *René* noemde en door zijn kunstbroeders als *Natus* werd aangesproken, werd in Gent geboren op 2 september 1893, als het voorlaatste van negen kinderen in een gezin waarin hij de vierde en jongste zoon was. Dat hij in de Arteveldestad ter wereld kwam, is eigenlijk meer een toevalligheid, toe te schrijven aan de nogal grillige levensloop van zijn ouders die allebei geboortig waren van Waarschoot, waar ook nog hun eerste kind werd geboren, in 1879. Daarna weken zij uit naar het Brusselse, waar tussen 1880 en 1889 de volgende zes kinderen geboren werden (in Laken, Elsene en Sint-Gillis). Eind 1892 of begin 1893 verhuisden de Callewaerts naar Gent en gingen wonen aan de Ham nr. 90. Daar werden de jongste twee kinderen geboren, Natus (1893) en zijn lievelingszusje Helena (1895). In januari 1898 verhuisde het gezin naar de Windmolenstraat op de Achtermuide, aan de grens met Oostakker. Vader Callewaert (1852-1901), die eerst spoorwegbediende was en later directeur van een houtmagazijn, was erg aan de drank verslaafd en stierf vroegtijdig, in zijn vijftigste levensjaar. Moeder Callewaert-Schoonaert (1856-1934), een kranige, maar vroeg oud geworden vrouw, verhuisde een jaar na de dood van haar man naar de Sint-Salvatorstraat nr. 151, in de volkse parochie van het H. Kerst. Het verweesde gezin leed verborgen armoede, maar gelukkig konden de oudste drie kinderen ook al meeverdienen: de oudste zoon Jan-Leonard als houtzager, de oudste twee dochters Seraphina en Maria Rosalia resp. als modiste en als kleermaakster.

Als opgroeiende knaap heeft Natus zijn schooljaren doorgebracht op "Seleskest", zoals de Sint-Salvatorsparochie in de Gentse volksmond genoemd werd. In een later interview (1926) heeft Natus zelf getuigd dat hij "van kleins af aan niet veel anders dan aan schilderen en tekenen heeft gedacht". Toen hij vijftien jaar was geworden, mocht hij van zijn moeder - die enige artistieke begaafdheid had en uit een innerlijke gemoedsaandrang gedichtjes schreef - zich laten inschrijven aan de Gentse Academie, waarvan Jan Delvin toen de directeur was.

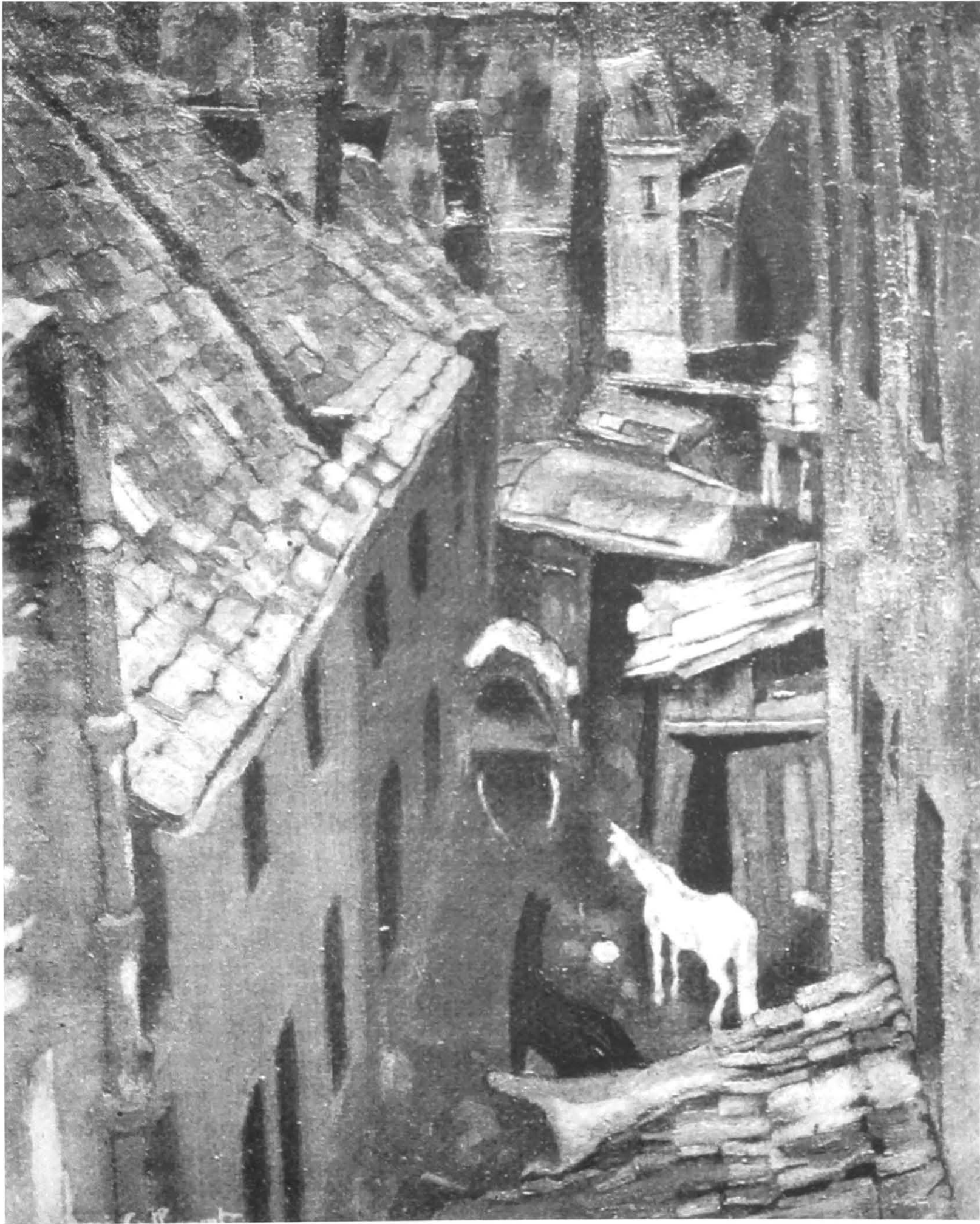
In de schooljaren 1908-1909 en 1909-1910 volgde "René Callewaert, Salvatorstraat 75" (aldus het inschrijvingsregister) tweemaal de lessen in de klas Antiek Beeld, tweede afdeling, bij Henri Van Melle. Op 23 leerlingen was hij in de wedstrijd van 1910 tweede ex-aequo met 55 punten (90%). Onder zijn medeleerlingen waren Albert Claeys (uit Eke) en de later wereldberoemde houtsnijder Frans Masereel.

In de volgende academiejaren 1910-1911, 1911-1912 en 1912-1913 volgde hij (adres nu: "Guislainstraat 40") drie keer na elkaar de klas Levend Model bij directeur Delvin.

In 1911 behaalde hij in de eindejaarswedstrijd met 86% een zevende plaats; zijn Japanse medeleerlingen Torajiro Kozima (of Kodjima) en Kyiro Otta werden resp. eerste en derde; andere klasgenoten waren o.m. de Gentenaars Jacques Bergmans, Karel De Bondt, Frans Pycke en Leonard De Buck. In 1912 was zijn examenuitslag een achtste plaats met 89,5%, benevens een eerste plaats in de cursus

3. *Stilleven met zonnebloemen* (voorm. verz. Dr. C. Callebaut, Brussel).

4. *Straatje in het Patershol (voorm. verz. André Vyncke).*

5. *Het atelier van de kunstenaar*
(voorm. verz. erven Richard
De Moor, Gent).

kunstgeschiedenis; in het Levend Model bezetten de beide Japanners resp. de eerste en de tweede plaats; J. Cantré was vierde en Albert Claeys vijfde. In 1913 bereikte Callewaert, op 48 leerlingen, een vijfde plaats met 92%, gedeeld ex-aequo met de Deinzenaar Albert Saverys. Dat jaar was de Gentenaar Frans Pycke eerste, Albert Claeys en Kyiro Otta ex-aequo tweede, Jules Boulez zesde en de Gentenaar Achille Vereecken (met wie Natus goed bevriend was) elfde.

In september 1913 nam George Minne de klas Levend Model over van Jan Delvin. Weer was Callewaert (adres nu: "Sint-Antoniusskai 4") ingeschreven als leerling. Aan de eindwedstrijd 1914 namen slechts 18 van de 44 leerlingen deel: Callewaert was zevende met 80%. Hélène De Reuse was eerste, met het zelden toegekende puntenmaximum (!), Pieter Blomme en Evarist De Buck waren tweede ex-aequo, Frans Pycke werd derde en Achille Vereecken achtste. Andere medeleerlingen als Boulez, Claeys, Saverys en de Gentenaar Jos. Verdegem kwamen niet in de examenuitslagen voor.

6. *Stilleven met kruik en bord met droge haring (voorm. verz. André Vyncke).*

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was het meteen gedaan met Callewaerts academietijd, maar hij werd niet onder de wapens geroepen. In 1915 verhuisde het gezin naar Sint-Amandsberg (eerst Gentstraat 173, vervolgens - vanaf februari 1916 - Meersstraat 80). Reeds vanaf de eerste oorlogsjaren, nog vóór zijn allereerste individuele tentoonstelling, kreeg Natus de waardevolle steun van een Gentse mecenas, René Van Herwege, bouwondernemer en kunstverzamelaar. De twaalf brieven, die Callewaert aan zijn mecenas schreef, zijn bewaard gebleven; ze bestrijken de periode van december 1915 tot mei 1922. Het zijn die brieven die we hierna als bijlage publiceren.

In 1916 solliciteerde de 23-jarige Callewaert voor een betrekking van leraar aan de Gentse Academie, maar hij werd niet benoemd. In september 1917 hield hij zijn eerste tentoonstelling, in de Zaal Taets aan de Kouter in Gent. Zijn mede-exposant was Achille Vereecken (1899-1933), zijn zes jaar jongere vriend en vertrouweling, op wiens zuster Louise Natus zijn leven lang hopeloos verliefd is gebleven.

Op die eerste tentoonstelling demonstreerde Callewaert het resultaat van zijn talent en zijn werkkraft: achtentwintig schilderijen, drie aquarellen en twaalf tekeningen. De bespreking in *De Gentenaar* van 20 september 1917 was vol lof voor de “zeer verzorgde tekening” van de schilderijen, maar had bezwaren tegen de “niet steeds opwekkende kleur, de sombere, vulgaire tonen”. Die somberheid van koloriet zou overigens een van de meest karakteristieke aspecten van Callewaerts kunst blijven. Hetgeen overigens niet belette dat hij op zijn palet toch ook wel eens warmere kleuren nam. Zoals op het schitterende “Zelfportret” (ca. 1920), in oplichtend goudgeel en schitterend blauw; het palet, dat hij in de hand draagt, vertoont naast okerbruinen ook rood- en groen- en blauw- en purpertinten.

7. *De stervende* (Op de keerzijde van de foto van deze tekening schreef René Van Herrewege: “Le moribond, 1917. Souvenir vécu par l’artiste lors d’un séjour à l’hôpital civil de Gand”).

8-9. Twee zelfportretten, resp. 1916 en 1929 (Op de foto van afb. 8 schreef Van Herrewege: "Portrait de l'artiste, 1916, en souvenir des tristes journées qu'il a vécues à l'hôpital civil de Gand").

De opvallend sombere tonen uit die periode hadden te maken met zijn persoonlijk lot. Hij werd tussen 1916 en 1918 in het Gentse Bijlokehospitaal tot driemaal toe geopereerd aan het hoofd. Hij maakte er ook tekeningen van de immense ziekenzaal, waaronder zelfs een tafereel met "De stervende". Lijden en pijn en dood reikten hem toen een nieuw motief aan, waaraan hij op een beklemmende wijze vorm gaf. De (niet gedateerde) tekening "Moeder met dood kind" uit de collectie van het Museum van Deinze houdt daar - zeker in thematisch opzicht - wellicht verband mee. Tijdens zijn hospitalisatie werd Natus met morfine behandeld en hield daar een levenslange verslaafdheid aan over, die geleidelijk zijn gezondheid en - later dan - ook zijn geestesvermogens zou aantasten en ondermijnen. Dit bedrieglijk

Et lentement, lentement les heures passent
 et brisant leur montan le ciel d'ennui
 et d'insomnie -
 D'où tout de suite déjà Morphée, le
 Dieu Morphée ou le ~~l'abandon~~ ^{despotique}
~~l'échange~~ Dieu de la morphine qui le
 remplace - étrange, captivant, ~~instable~~
 et est, il emballe mon esprit ~~abandon~~
 et arrange mon ~~corps~~ ~~me~~
 fait ~~devenir~~ des songes plus réels que la ~~réalité~~
 réalité, et fait de moi son esclave
 sur mon lit, ou la maladie ~~de~~ ^{déjà} ~~de~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~de~~ ^{de}
 la salle - R

10. Kladtest (1918) waarin Callewaert de slapeloze nachten evoceert, gedomineerd door de "vreemde, despotische god van de morfine".

houvast aan verdovende middelen heeft uiteraard gewogen op zijn opgang als kunstenaar en de twijfelachtige invloed ervan heeft zijn geest vroegtijdig leeggezogen. Hetgeen hijzelf trouwens maar al te goed beseft. In het laatste oorlogsjaar 1918 schreef hij (in het Frans) op een stuk tekenpapier, naast een vluchtig gekrabbelde schets, een kleine tekst neer, waarin hij zijn slapeloze nachten evoceert, die gedomineerd worden door "de vreemde God van de morfine - vreemd, in-de-boeien-slaand ("captive"), kwaadaardig is hij; hij omwikkelt mijn geest, maakt mijn lijf op een vreemde manier zwaar, doet mij dromen beleven die reëler zijn dan de werkelijkheid en maakt mijzelf tot zijn slaaf". In diezelfde periode maakte hij ook veel zelfportretten, waaronder enkele waarin hij zich afbeeldt met een omwonden hoofd - een duidelijke verwijzing naar het beroemde Van Goghportret uit 1888, geschilderd na diens gewelddadige zelfverminking aan het oor. Natus' bewondering voor Van Gogh was groot, maar net als Vincent zou ook hijzelf in maatschappelijk opzicht vervallen tot de status van een outcast.

In de eerste naoorlogse jaren, toen alles eigenlijk nog moest beginnen, was dat alvast nog niet zichtbaar. Ondertussen ook was het Callewaert-gezin weer maar eens verhuisd, terug naar Gent zelf. Vanuit Sint-Amandsberg kwam moeder Callewaert naar het stadscentrum wonen, in de Hoogstraat 49, samen met enkele van haar ongehuwd gebleven kinderen: twee zonen, de mouluresteker Jan-Leonard en onze schilder Natus, en twee dochters, de “kamerjuffer” Clementine en de naaister Joanna (“Zotte Jeanne”). Hun naaste buur daar, op het nr. 47, was de schilder Jan Mulder (1897-1962), een iets jongere generatiegenoot van Natus dus, en ook zelfs eventjes zijn klasgenoot. Immers, na de heropening van de Academie op 13 januari 1919, twee maanden na de Wapenstilstand, had Natus zich nog eens laten inschrijven aan de Academie, in de schildersklas van Jan Delvin, maar er werden na dat (korte) schooljaar geen examens gehouden. Onder zijn klasgenoten waren er ook enkele soldaten van de zgn. “groupe universitaire”, zoals de Gentenaars Jos. Verdegem, Robert Geenens en Karel Van Lerberghe. En daarnaast waren er nog de gewone academieleerlingen. Natus had er als klasgenoten, naast de zo-even vermelde Jan Mulder, o.m. ook Victor Stuyvaert, Jules De Sutter en de Astenaar Hubert Malfait, die vijf jaar jonger was (°1898).

In 1919 werkte Callewaert in een bescheiden atelierkamer in de Infirmierie van het aloude Caermersklooster in het Patershol. De laatste week van mei 1919 hield hij daar een tentoonstelling van eigen werk, om met de opbrengst uit de verkoop een studiereis naar Frankrijk te bekostigen. In juni van dat jaar vertrok hij dan inderdaad naar Parijs, waar hij enige tijd kon verblijven bij zijn zuster Helena, die daar na haar huwelijk met de Joodse ingenieur Sieff was gaan wonen. Het werd Natus' enige buitenlandse reis ooit. Ze bleef zonder enig gevolg voor zijn artistieke evolutie.

Terug in Gent, hervatte hij zijn armoedig leventje, zonder andere bestaansmiddelen dan de toevallige verkoop van een of ander werk. Naast zijn mecenas René Van Herrewege (cfr. supra) kocht ook een kunstverzamelaar uit het Aalsterse, Felix Callebaut, af en toe werk van hem, vooral stillevens (met bloemen, à la Van Gogh), kamerinterieurs en ook landschappen. Eigenlijk leefde Natus toen bijna helemaal op de kosten van zijn moeder en de inwonende broer en zusters. Ofschoon hij zich in die tijd, omstreeks 1920, in een jeugdig zelfportret heel fier en zelfbewust afbeeldde, bijna als een jonge god, was hij van karakter eigenlijk veeleer het tegenovergestelde, eerder terughoudend, helemaal niet opdringerig, ook niet als het op de verkoop van zijn eigen werk aankwam. Eigenlijk was hij nogal schuchter, lang niet zelfzeker, dubbend en twijfelend van aard, wat door zijn lectuur - o.m. van de sombere romans van Dostojewski - nog werd verscherpt. Hoe hij zich tussen de mensen voelde, heeft hij uitgebeeld in een opvallend werk, “De dichter in de grootstad” (1920), waarvan de geschilderde versie als verloren geldt. De tekening in houtskool van hetzelfde werk bevindt zich in het Museum van Deinze; het wordt verder nog apart besproken.

Pas vanaf 1922, als aankomende dertiger dus, begon Callewaert zich een beetje meer te profileren op de Gentse kunstscène. In maart 1922 had hij, weer in de “Zaal Taets” aan de Kouter, een individuele tentoonstelling, en in 1923 was hij ook present in een kleine groepstentoonstelling (met o.a. met de

Gentenaar Victor Lorein en de Vijvenaar Jules Boulez) in de “Kunstgalerij” aan de Brabantdam. Eveneens in 1922 had Natus ook deelgenomen aan het Driejaarlijks Salon van Gent, met twee schilderijen, resp. getiteld “Interieur” en “Jong meisje aan het venster”. Drie jaar later zou hij ook deelnemen aan het Gents Driejaarlijks Salon van 1925, opnieuw met twee werken: een tekening, getiteld “Portret”, en anderzijds het charmerende schilderij “Pleintje onder de sneeuw” (olie op doek, 107 x 130,5 cm; verz. Museum Schone Kunsten, Gent; inv.nr. 1925-M); het doek vermeldt als opschrift achteraan op de lijst: “Callewaert Ch. René Hoogstraat 49 / Gent – Atelier Korte Kalverstraat 1” (d.i. in het Patershol, het adres van de Infirmierie aldaar), een atelier dat hij toen deelde met zijn stadsgenoten Karel Van Belle en Leonard De Buck.

Intussen had zijn carrière toch ook een positieve wending genomen: in juli 1924 werd Natus Callewaert - na zijn eerste mislukte poging in 1916 - dan toch benoemd tot leraar aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Gent; hij kreeg er de eerste tekenklas toevertrouwd. Het heeft hem, voor de rest van zijn jaren (dat zouden er maar twaalf meer worden), naast enig maatschappelijk aanzien ook een bescheiden, maar vast inkomen bezorgd. Maar wat het hem opbracht werd, nog vlugger dan het verdiend was, geofferd aan zijn verslavende demon, de roes van de morfine.

Aan de latere (inmiddels vierjaarlijks geworden) Gentse Salons, van 1929 en 1933, heeft hij niet meer deelgenomen, ondanks het succes op het Salon van 1925, waar het Museum van Gent toch zijn “Pleintje” had aangekocht. Wel had hij nog tweemaal een individuele tentoonstelling, resp. in 1927 en in 1930. In juli 1927 was hij te gast in de “Kunstgalerij” aan de Brabantdam, waar hij ook al in 1923 had geëxposeerd, maar ditmaal samen met de beeldhouwer Leon Sarteel, die later van Callewaert een imponerende portretbuste zou maken, waarvan een bronzen exemplaar in het Museum van Gent wordt bewaard. En in april 1930 mocht Natus zijn werk tonen in de toen toch wel prestigieuze “Galerie Billiet”, Posthoornstraat 9. André Vyncke, die pas in januari 1930 was gestart met een nieuw tijdschrift *Kunst. Maandblad voor jonge en oude kunst*, wijdde het maartnummer ervan aan het werk van Callewaert, met een boeiende, empathische tekst, “Kanttekeningen” getiteld, van de hand van de dichter Richard Minne, en een al iets oudere, uit het Frans vertaalde tekst van de belastingendirecteur en gezaghebbende kunstcriticus Georges Chabot, die later voorzitter zou worden van de Gentse Museumcommissie. Een bewijs tegelijk dat er toen wel degelijk belangstelling bestond en waardering voor het werk van Callewaert. Maar hoe goedbedoeld en verdiend ook, het leek allemaal toch een beetje aan Callewaert voorbij te gaan. Jean Ray, ooit Natus’ oudere buurjongen op de Ham, zou later over de tragische kunstenaar getuigen dat hij voortdurend “streed tegen de duistere problemen van dit leven. Er zat neurose in zijn bloed en hij deed denken aan De Quincey. Zijn leven en zijn werk waren aangegroeid tot een reusachtige nachtmerrie. Hij was tuk op schemeringen. Machtige geheimen rezen op in zijn toverachtige, weifelende kleuren en zijn taferelen zongen in harmonie met zijn gepijnigde geest. [...] Maar René Callewaert was niet alleen schilder: hij was tevens een denker en omdat hij zoveel nadacht, had hij angst te handelen. In zijn brein was het een voortdurende moordpartij tussen de duali-

teit van geest en stof. René wist heel goed wat er gebeurde en alvorens zich ten gronde te laten richten door die strijd, besloot hij zichzelf te slopen. Toen greep hij immers naar de kunstmatig verwekte dromen [...] en aldus is hij van de wereld weg gegaan: als een schim die vervaagt en zich vereenzelvigd met het grote onbekende.”

De laatste zes jaren van zijn leven - van 1930 tot aan zijn dood in 1936 - heeft Callewaert geen enkele tentoonstelling meer gehouden. We weten niet of dat uit ontmoediging was, of uit onverschilligheid, of omdat hij toen reeds nauwelijks nog enig nieuw werk tot stand bracht. Voor het gebrek aan steun en aan succes, hetgeen hem misschien wel had kunnen stimuleren, is het toch ook symptomatisch te noemen dat de Belgische Staat (i.c. het ministerie van Wetenschappen en Kunsten) nooit enig werk van Natus Callewaert heeft aangekocht. Zeker in de jaren '20 had hij dat alleszins toch verdiend.

Droomverloren, teruggetrokken en compleet vereenzaamd bleef Callewaert wonen in het uitdunnende gezinnetje van zijn moeder in de Hoogstraat; zij stierf, 78 jaar oud, op 24 juli 1934. Natus heeft zijn moeder maar twee jaar overleefd. Hij stierf op 17 juni 1936. Een van de huisgenoten vond hem levenloos zitten in zijn zetel, bezweten aan een overdosis verdovende middelen. De uitvaart had twee dagen later plaats, om vier uur in de namiddag. Hij werd naar de Stedelijke Westerbegraafplaats gebracht, vergezeld door de familie, enkele vrienden en collega's-leraars aan de Academie. Vier maanden later verliet zijn zuster Clementine de ouderlijke woning en trok begin november 1936 naar Ukkel. En weer een half jaar later, op 4 april 1937, stierf zijn oudste broer Jan Leonard, 56 jaar oud; hij werd dood aangetroffen in de gangen van het oude Karmelietenpand. Alles bijeen een treurig familie verhaal, van een neergang zonder glans.

Na Callewaerts dood probeerde de Gentse kunsthandelaar André Vyncke, die altijd de kunstenaar had geholpen zoveel hij kon, opnieuw wat belangstelling te wekken voor de nagenoeg volledig in de onbekendheid weggedeelde schilder. In zijn galerie aan de Nederkouter heeft Vyncke vier postume Callewaert-tentoonstellingen georganiseerd, waarvan twee nog vóór, een tijdens en een vlak na de oorlog. In april 1938 bracht Vyncke een tentoonstelling van het geschilderde werk en in maart 1939 van de tekeningen. In oktober 1941 toonde hij een ruime selectie van zowel schilderijen als tekeningen, en dan in december 1946, ter herdenking van de tiende verjaring van Natus' dood, was er nog een speciale In-memoriamentoonstelling. Ook in latere overzichtstentoonstellingen, die de vooroorlogse galerie-activiteit moesten illustreren, zorgde André Vyncke er stevast voor dat Natus' werk er ook telkens bij was. Aldus b.v. in september 1962 in zijn eigen "Huldetentoonstelling Gentse expressionisten en hun leraar Jean Delvin, ter gelegenheid van 35 jaar activiteit van de Galerie A. Vyncke-Van Eyck". Tijdens een gesprek bij die zelfde gelegenheid gaf André Vyncke mij onverwacht de opdracht tot het schrijven van een monografie over Callewaert (de eerste, en alsnog de enige ooit). Het boekje van 40 pagina's, waarvan ik de tekst neerschreef in de zomermaanden van 1963, verscheen in januari 1964, in een oplage van 1150 exemplaren, waarvan 150 niet in de handel. De uitgever van deze monografie (waarvan er in dezelfde reeks nadien nog een over Victor Lorein en een over Oscar Colbrandt zouden verschijnen,

11. *Artiest in zijn atelier* (tekening; vorm. verz. André Vyncke).

12. *Artiest zijn atelier* (schilderij; voorm. verz. Ant. De Pesseroey).

resp. in 1965 en in 1969) was Andrés broer Henri Vyncke, die zijn drukkerij had in de Savaanstraat, vlakbij Andrés galerie aan de Nederkouter. Henri Vyncke, die vooral schoolboeken uitgaf, bezat van Natus Callewaert een paar schilderijen, waaronder een zeer gevoelig “Portret van Louise Vereecken”, Natus’ onbereikbare jeugdliefde. Mijn toen al zwaar zieke vader, die enkele maanden later zou overlijden, heeft deze mijn eersteling over Callewaert nog in handen gehad en met fierheid bekeken, maar om de tekst ook te lezen kon hij toen al de kracht niet meer opbrengen...

Nadat André Vyncke, einde de jaren '70, zijn kunstgalerie aan zijn zoon Franz had overgelaten, heeft ook deze laatste in de geest van zijn vader voortgewerkt. In september 1983 opende Franz Vyncke zijn nieuw expositie seizoen met een als een hommage aan vader André opgezette herinneringstentoonstelling “Natus Callewaert, vrienden en tijdgenoten”, waarin ruim dertig werken van Natus zelf de kern vormden. Kunstcriticus Bart De Baere schreef bij die gelegenheid (in *De Gentenaar* van 15 september 1983): “Bij Callewaert heerst de ernst. Zijn zelfportretten getuigen van een ontevredene die achter een pose in gevecht is met zichzelf. De stilleven, de stadsgezichten en de interieurs hebben een armoede en een benauwdheid over zich, die pijnlijk is.”

Dit alles heeft niet kunnen beletten dat het - in de geest van deze tijd die alleen oog blijkt te hebben voor het nieuw(st)e, ongeacht zelfs de kwaliteit ervan - rond de persoon en het werk van Charles-René Callewaert tijdens de voorbije decennia wel erg stil is gebleven, maar hetzelfde geldt voor veel anderen nog van die “stille” generatie van de jaren '90, aan wie hetzelfde gebrek aan belangstelling te beurt is gevallen, ongeacht de kwaliteit van hun werk. Het ruimste deel van Callewaerts oeuvre zit nog altijd in privécollecties, waar het hopelijk goed bewaard en gekoesterd wordt. Het Museum van Gent bezit van hem één enkel schilderij en één tekening (“Golvend koren”), het Museum J. Dhondt-Dhaenens in Deurle bezit er twee, allebei uit 1923 (“Stilleven met schelpen” en “De daken”), in de kunstcollectie van de Provincie Oost-Vlaanderen worden er een viertal bewaard en het Museum van Deinze telt in zijn verzameling, zoals al gezegd, een olieverfschilderij en twee tekeningen, waarover verder meer. Ondanks dat gebrek aan actuele belangstelling en/of waardering blijft het beste van Callewaerts werk getuigen voor de getalenteerde kunstenaar die hij was – een authentiek begaafde, wiens kwetsbare gevoeligheid en fijnbesnaardheid jammer genoeg niet werden geschraagd door een sterke wil, een steilere ambitie en de vereiste karaktervastheid. Zijn kunst heeft dan ook niet de top bereikt, die nochtans wel binnen zijn bereik moet hebben gelegen.

Om de hierboven geschetste redenen is zijn oeuvre, dat in een tijdsspanne van niet veel meer dan vijftien jaar ontstond, dan ook niet zo omvangrijk geworden. Het bevat, naast de hoofdbrok van de schilderijen, ook aquarellen en gouaches, talrijke tekeningen (in potlood, pen, houtskool) en enkele lithografieën. De schildermotieven van zijn voorkeur waren: de menselijke figuur (het vrouwelijk naakt, moeder en kind, de ziekenzaal), het portret (vaak ook het zelfportret), het kamer- en atelierinterieur, het stilleven (vaak met schelpen, vlinders, kruiken en vazen, oude schoenen), het bloemstuk (o.m. met verlepte zonnebloemen), het stadsgezicht (een pleintje, een steeg, het dakenspel van bovenuit gezien) en

zelfs het landschap (een korenveld, een verlaten slijkwegel, een parkgezicht). Geen ongewone noch gezochte thema's dus, maar de onmiddellijke leefomgeving die zijn eigen wereldje uitmaakte. In elke van die favoriete onderwerpen heeft Natus Callewaert voortreffelijk werk geleverd. Wel is het een feit dat droefgeestigheid of melancholie het sleutelwoord is voor zijn heel aparte en goed herkenbare, maar in zichzelf opgesloten beeld- en gevoelswereld. Zijn hele oeuvre - het stralend-jeugdige "Zelfportret" allicht uitgezonderd - verraadt hem eigenlijk als iemand die nooit ergens "thuis" is geweest, iemand zonder de zekerheid van een eigen stevige levenskern om op terug te vallen. Al te vroeg verweesd en een sterke vaderfiguur missend, werd hij - na de chirurgische ingrepen en hun met morfine bestreden gevolgen - een losgeslagene, het trieste slachtoffer van een (ten dele toch zelfgekozen) noodlot. Zijn geschilderd oeuvre - armoedige interieurs, bruinrode pannendaken onder een grauwe stadslucht, nauwe ingesloten steegjes, verlaten zolderkamers, verdorde zonnebloemen, een wankel tafeltje met mat-glinsterende schelpen en dof-bruine aarden kannen of schotels, de weerspiegeling van een herfstlucht in een stofferige atelierruit, eenzame landschappen in de regen of onder de sneeuw, een triestige havenwijk - dit hele oeuvre getuigt in alles van een onrustige treurnis en verlatenheid, van neerslachtigheid en levensonmacht. Maar met welke oprechtheid vertolkt! Eigenlijk spreekt dit alles van een mensenhart dat verwond bleef door een bestaan zonder uitzicht.

In het al bij al een beetje cynisch klinkende "In-memoriam Natus Callewaert", dat Emile Langui schreef voor het dagblad *Vooruit* van 21 juni 1936, lezen we: "Zijn heengaan slaat geen diepe leegte in de kunstwereld, daar hij in de jongste jaren maar weinig meer voortbracht en zelden of nooit exposeerde. Hij is gebleven een grote belofte die zich niet heeft verwezenlijkt. Over zijn ganse werk hangt een zwaarmoedige stemming van intieme geslotenheid. Zelfs de tragiek in hemzelf en rondom hemzelf zag hij doorheen de mist van zijn vreemde, blauwe droomogen." In deze nogal afstandelijke afscheidstekst tekende de criticus Langui vooral de falende mens, met iets minder aandacht evenwel voor het artistieke aspect. In Callewaerts geschilderde oeuvre, waarvan hij het "vreemde kleurenpalet" slechts matig kon waarderen, loofde Langui toch wel "de rare distinctie en de stille intimiteit".

Voor die beide onloochenbare kwaliteiten - distinctie en intimiteit - kan hopelijk ook de onbevooroordeelde hedendaagse beschouwer van Callewaerts werk toch niet ongevoelig blijven.

13. *Moeder met dood kind* (tekening; verz. Museum van Deinze en de Leiestreek).

De drie Callewaert-werken in het Museum van Deinze

MOEDER MET DOOD KIND (z.d.)

(potloodtekening op papier; 96 x 67 cm)

Deze tekening van behoorlijk groot formaat is wel gesigneerd, maar niet gedateerd. Men kan evenwel veronderstellen dat ze misschien wel uit de laatste oorlogsjaren stamt. Deze vermoedelijke datering is niet zozeer stilistisch bepaald dan wel gesteund op de concrete levenssituatie van de kunstenaar zelf in die tijd. Tussen 1916 en 1918 immers situeert zich de periode van zijn hospitalisatie voor enkele chirurgische ingrepen aan het hoofd. In die periode werd Natus aan den lijve zelf geconfronteerd met ziekte, lijden en dood. Men zal zich trouwens herinneren dat uit die hospitaaltijd ook enkele tekeningen stammen van de grote Bijloke-ziekenzaal, waaronder ook de scène van de “Stervende in ’t hospitaal” (afgebeeld in het maartnummer 1930 van *Kunst*, p. 57). Het doodsthema was hem dus, uit eigenste ervaring, helemaal niet zo vreemd.

Ook de tekening in de Deinse museumcollectie is een confrontatie met lijden en dood. In die tijd was het thema niet ongewoon, gezien ook de oorlogsomstandigheden zelf die een veelvuldige confrontatie met de dood - zowel onder de burgerbevolking als aan het front - welhaast onvermijdelijk maakte. Ook in het oeuvre van de naar Wales gevluchte George Minne, voordien Natus’ leraar aan de Academie, wiens zonen aan het IJzerfront vochten, wordt de thematiek van “Moeder en kind” telkens weer opnieuw uitgebeeld. Callewaert kan van die tekeningen gezien hebben. Bij Minne wordt de moederfiguur vaak uitgebeeld in een gebaar van omarmende bescherming, als wou de kunstenaar aan de tekening zelf een bezwerende kracht meegeven. In Callewaerts tekening daarentegen is een bezwerend gebaar van bescherming overbodig geworden: de Dood heeft immers al toegeslagen. De moeder wordt frontaal afgebeeld, met het dode kind op haar schoot, evenzeer frontaal voorgesteld, met uitgestrekte armpjes en opzijgezakt hoofdje. In stomme smart opzijkijkend, houdt de moeder de vingers van de linkerhand op de lippen gedrukt, terwijl ze de nogal zwaar aandoende rechterhand op de borst van het dode kind laat rusten. Het tafereel zelf, met de heel nadrukkelijke kruis-symboliek in de achtergrond en het eerder cirkelvormig uitgewerkte hoofdmotief op de voorgrond, vergt inhoudelijk voorts geen beschrijvende commentaar meer. De vormtaal ervan is niet bijster origineel, een beetje geforceerd zelfs, en is in artistiek opzicht zeker geen hoogvlieger in Callewaerts oeuvre. Laten we het dus eerder als een betekenisvol “document humain” beschouwen, waarschijnlijk stammend uit een voor de kunstenaar bewogen levensperiode.

DE DICHTER IN DE GROOTSTAD (ca. 1920)

(houtschooltekening op papier, 93 x 75 cm)

De vroege jaren '20, kort na de beëindiging van de vijandelijkheden, waren in artistiek opzicht een tijd van verwarring. De doorbraak van de (Latemse) expressionisten was volop aan de gang. Verwarring – inderdaad, zowel voor het publiek én de kunstcritici als voor de artiesten zelf. Iedereen leek zo een beetje het (artistieke) noorden kwijt te zijn.

De dichter Richard Minne, ofschoon zelf artiest, schreef hierover in zijn “Kanttekeningen bij het werk van Callewaert” (in *Kunst*, I,3, maart 1930, pp. 57-58): “Het moge waar zijn dat de kunstkritiek een toevluchtsoord is voor tal van mislukten, literaire genieën, langs de andere zijde valt het ook niet te ontkennen dat de schilderkunst tot een tamelijk pretentiefus wereldje op zichzelf is uitgegroeid en daardoor het contact met het algemeen cultuurniveau heeft verloren. *Men kladdert er maar op los*. Waartoe al die geleerdheid? Schept men kunst met axioma's en begrippen? En was daar niet ergens Rousseau le Douanier die te dóór heeft gegeven in deze zaak? Bijna iedereen speelt een beetje douanier tegenwoordig. En men heeft *nog nooit zoveel kamelot* binnengesmokkeld als in onze dagen. De waarheid is dat we *leven in de tijd van het gekapt stro en van de culturele analfabeten*” [alle cursiveringen door mij, P.H.].

Nu was iemand als Natus Callewaert zelf allerminst een cultureel analfabeet, integendeel, maar hoe dan ook: zoals alle anderen moest ook hij - niet eens al een dertiger op dat moment - in dat “tamelijk pretentiefus wereldje van de schilderkunst” proberen zichzelf te vinden en te positioneren (om hier, eventjes anachronistisch, een actueel modewoord te gebruiken). Ook hij was, vanaf omstreeks 1920, het artistieke noorden wat kwijt geraakt. Zijn geliefde voorbeeld, onder de modernen althans, was natuurlijk Vincent Van Gogh, maar daarnaast ook iemand als de minder tragische, eerder charmerende Modigliani, wiens elegante vormgeving hem wel aanstond.

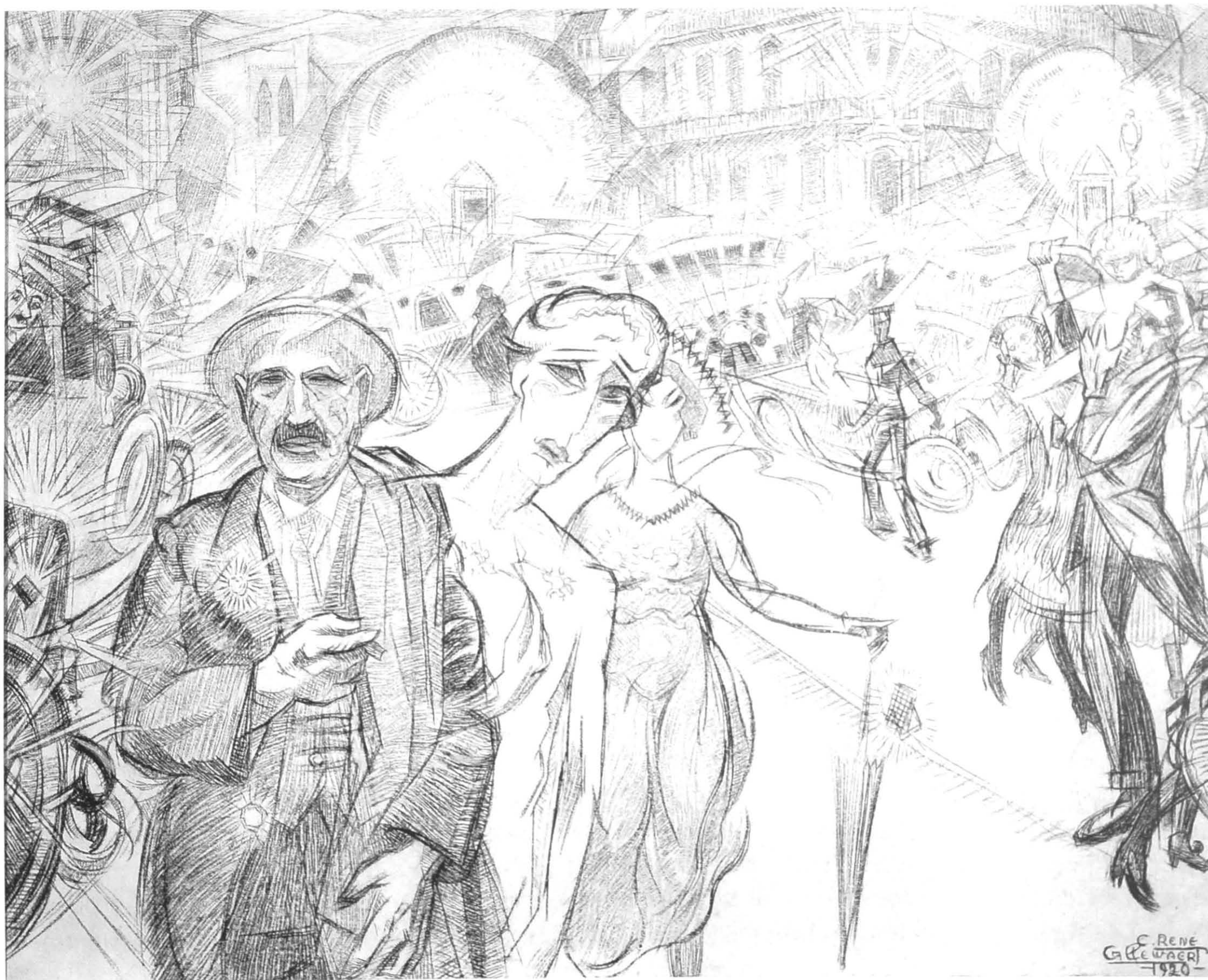
Na de oorlog heeft Callewaert duidelijk een periode van complete artistieke onzekerheid en van twijfel doorgemaakt. Het expressionisme, en tegelijk het fauvisme en het kubisme, geraakten meer en meer bekend en (zij het met mondjesmaat) geapprecieerd, en ook Callewaert kwam er van onder de indruk. In de jongere, meer progressieve tijdschriften had hij, door artikelen en illustraties, de expressionistische werken van een Chagall, een Ludwig Meidner en anderen nog leren kennen en hij heeft het toen zelf ook een tijdlang op een dergelijke manier geprobeerd, door geometrisatie, door expressionistische deformatie. In een interview uit 1926 - dat we verder nog uitvoeriger zullen citeren - bekende Callewaert: “Drie jaar lang heb ik me zitten aftobben over de nieuwe kunst-theorieën; drie jaar heb ik gezocht om wat mijn geest goed vond, in vorm te brengen” (cfr. infra).

De tragiek van de gewetensvol zoekende artiest, die nauwelijks nog een uitweg ziet, heeft Callewaert openhartig neergelegd in enkele, bijzonder prangende kunstwerken. Een daarvan is het werk “Artiest in zijn atelier”, waarvan zowel een tekening (voorm. verz. André Vyncke) als een olieverfschilderij

bestaat (afb. 11 en 12). De kunstenaar zit geknield in zijn atelier tussen een aantal op de grond verspreid liggende werken, waarvan er eentje een nogal uitgesproken Modigliani-vormgeving heeft, terwijl onder de tegen de achterwand opgehangen werken een zelfportret van Van Gogh te zien is. Vooral de tekening - méér nog dan de geschilderde tegenhanger ervan - is met haar hoekige, elkaar oversnijdende lijnen een duidelijk expressionistisch werk, waarin de eigenaardige schriftuur heel typisch "Callewaerts" van stijl is. Terwijl de betekenisvolle spirituele inhoud zelf van de beide versies gelijkelijk evident is. Precies in diezelfde expressionistische (overgangs)periode in Callewaerts oeuvre situeert zich ook de tekening "De dichter in de grootstad", die sedert 2002 in het bezit is van het Museum van Deinze. Van deze tekening (uit de voorm. verz. André Vyncke) heeft ook een geschilderde versie bestaan, die in de jaren '30 in het bezit was van Callewaerts zwager, de Frans-Joodse ingenieur W. Sieff, die gehuwd was met Natus' jongste zuster Hélène. Sieff had in Gent gestudeerd en verhuisde daarna naar Parijs waar hij in de periode tussen de twee oorlogen een interessante collectie van werk van Callewaert had verworven. Maar hij zou die, naar verluidt, nog vóór het uitbreken van WO II hebben verkocht; het is niet bekend waar die sindsdien nooit meer getraceerde werken zich nu zouden bevinden. Gelukkig is in het maartnummer van *Kunst*, dat voor een ruim deel aan Callewaert gewijd was, een afbeelding opgenomen van het schilderij, zodat we de beide versies onderling toch nog kunnen vergelijken (afb. 14 en 15). De betekenis van wat zowel op het schilderij als op de tekening te zien is, vormt niet bepaald een probleem van interpretatie. Dat de voorstelling symbolisch geladen is, is wel zonder meer duidelijk. Op de achtergrond van het tafereel zien we een (kermis?)wereld vol lawaaierige drukte, met een werveling van allerhande voertuigen en haastig erdoor heen wriemelende mensjes. Middenin op het voorplan staat een frêle, naakte figuur met een bloempje in de hand: de schuchtere kunstenaar zelf, die zich ongemakkelijk belaagd voelt tussen een dikke, zelfvoldane parvenu met een sigaar in de hand ter hoogte van zijn portefeuille, en, achter zich, een opdringerige straatmeid, met een paraplu balancerend. Culturele analfabeten allicht, om het met Richard Minne te herhalen?...

14. *De dichter in de grootstad* (1920; voorm. verz. W. Sieff-Callewaert, *Parijs geldt als verloren*).

15. *De dichter in de grootstad* (1920; verz. Museum van Deinze en Leiestreek).

HET SINT-ELISABETHPLEINTJE ONDER DE SNEEUW (1925)

(olie op doek, 65,2 x 70,3 cm)

In 1925 exposeerde Charles-René Callewaert op het 43e Driejaarlijks Salon van Gent, van 7 juni tot 2 augustus gehouden in de “Feestzaal” in het Citadelpark, het schilderij “Pleintje onder de sneeuw” (het nr. 128 in de Saloncatalogoog), een stuk van behoorlijk grote afmetingen (107 x 130,5 cm), dat nog hetzelfde jaar werd verworven door het Museum voor Schone Kunsten van Gent (afb. 17).

Het is een afbeelding van het nog bestaande (maar nu qua uitzicht gevoelig gewijzigde) pleintje aan de hoek van het oude Sint-Elisabethbegijnhof, daar waar de Peperstraat in T-vorm uitkomt op de Burgstraat en de Begijnengracht. Het pleintje, waarop enkele kale winterbomen zijn afgebeeld, is ook bevolkt met een warreling van figuren, de meeste ervan ruggelings gezien: een achttal volwassenen, onder wie een mannetje met stootkar en trekhond, op de achtergrond in het midden, en een negental kinderen, van wie eentje (net op het snijpunt van de diagonalen) op de arm van de moeder zit. Een van de kinderen bukt zich om een sneeuwbal te maken, een andere jongen, onder de besneeuwde lantaarnpaal staande, gooit er een. Een vreedzaam, bijna idyllisch tafereeltje, ware het niet dat de bijtende kou voelbaar is uit de houding van de figuren. Het zijn armeluitjes, voor wie de winter hard is. “Brokken miserie... en vuile sneeuw”, zal de schilder hier later bij zeggen, in een interview (cfr. infra).

Een tweede, maar veel kleinere versie van ditzelfde onderwerp (65,2 x 70,3 cm) kwam in het jaar 2001 in het bezit van het Museum van Deinze, verworven door aankoop uit een particuliere collectie (afb. 16). Uit een onderlinge vergelijking van de respectieve versies van hetzelfde onderwerp in de beide schilderijen vallen er enkele minder belangrijke verschillen op te merken, die vooral te maken hebben met het feit dat de “Deinse” versie heeft ingeboet aan breedte en daardoor een bijna vierkante indruk maakt, anders dan het Gentse origineel, dat een uitgesproken breedteformaat vertoont. Daardoor moesten er ook enkele figuren anders afgebeeld worden, maar naar de geest is in de voorstelling zelf niets fundamenteel veranderd. Toch staan ook op het kleinere doek evenveel personages afgebeeld, maar veel dichter bijeengebracht, wat afbreuk doet aan de “open” ruimtelijkheid van het pleintje. Vooral de figurengroep vooraan links (met drie i.p.v. twee personages) versterkt de somber stemmende indruk van opeengepakt-zijn.

In een interview met ene D.W. — afgedrukt in het *Kunstalbum* van Noordstar-Boerhaave (in 1926 uitgegeven ter gelegenheid van de “Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen” gehouden te Gent op 10, 11 en 12 april), waarin ook Callewaerts “Pleintje” opgenomen was — vertelt de schilder zelf over de beide versies van dit werk. Maar wegens de grote zeldzaamheid van deze publicatie geven we er de voorkeur aan, hier de volledige versie van de catalogustekst weer te geven, in extenso, en woordelijk, waarbij we alleen maar de spelling hebben aangepast aan de momenteel geldende voorschriften.

RENE CALLEWAERT

Is te Gent geboren, in 1893. Van kleins af heeft hij aan niet veel anders dan aan tekenen en schilderen gedacht. Dit belette hem niet een tamelijk stevige algemene ontwikkeling meester te worden.

Hij volgde de leergangen der Gentse Academie, onder Delvin. Twee werken van hem zijn opgenomen in het Gents Museum, nl. het doek waarvan wij hier de reproductie [= "Het pleintje"] geven en een zeer interessante tekening "Het golvend koren". Hij is thans leraar aan de Academie te Gent.

* * *

Een stuk interview

De schilder Callewaert woont met Leonard De Buck en Karel Van Belle in een oud merkwaardig kloostergebouw, dat met een poort uitgeeft in de Korte Kalversteeg, een van die enge, oude straatjes uit de etsen van De Bruycker.

Een zeer stille jongen, met een iet of wat aarzelend gebaar. Zijn stem klinkt als die van een dromer. En dat is hij ook, maar niet de romantische, niet de sentimentele; hij droomt veeleer de toekomst in, hij droomt niet terug naar wat voorbij is. Er ligt een greintje tragiek over zijn verschijning - over zijn werk trouwens ook -, maar 't is niet gewild. Hij is zó!

En we praten over van alles en nog wat, wel het meest over zijn expressionistische periode.

"Drie jaar lang heb ik me zitten aftobben - vertelt hij - over de nieuwe kunsttheorieën; drie jaar heb ik gezocht om wat mijn geest goed vond in vorm te brengen. Maar... heus, ik voelde 't niet, de polsslag van het warme leven geraakte er niet in. De ontgoochelingen die ik eraan beleefde, hebben toch ook hun goede kant gehad...!"

En hij toont me een tekening: De schilder geknield op de grond, midden een hele boel expressionistische schetsen en tekeningen, in de houding van iemand, die niet verder kan. De tragiek van een gewetensvol zoekende artiestenziel.

... "En het 'Pleintje onder de sneeuw'?" - "Ja, ... het Elisabeth-pleintje onder de sneeuw en de ellende er boven. Vele steegjes en koertjes geven uit op de drukke straten hier in Gent, en zo krijg je soms brokken miserie te zien... Zie je die vuile sneeuw?..."

En hij toont me nog een doek dat het zelfde onderwerp behandelt [nu in coll. Museum Deinze, P.H.], met enige wijzigingen in de figuren. 't Is pakkend!

"Er zijn er die daar iets Russisch in vinden...!"

D.W.

16. *Het Sint-Elisabethstraatje onder de sneeuw* (1925; verz. Museum van Deinze en de Leiestreek).

17. *Het Sint-Elisabethpleintje onder de sneeuw* (1925; verz. Museum van Schone Kunsten, Gent).

LITERATUUR

- Georges Chabot, Ch.-R. Callewaert, in: *Gand Artistique*, VI,3 (1927), pp. 48-55 (zie ook infra).
- Isidoor Van Beughem, Chr.-R. Callewaert in: *Uit Vlaanderens Kunsthalle*, Tielt, 1928, pp. 155-172.
- Richard Minne, Kanttekeningen bij het werk van Charles René Callewaert, in: *Kunst. Maandblad voor jonge en oude kunst*, I,3 (maart 1930), pp. 57-66, 10 ill.
- Georges Chabot, Ch.-R. Callewaert, in: *Kunst*, I,3 (maart 1930), pp. 67-74, 7 ill. (= Ndl. vertaling van het hierboven vermelde artikel in *Gand Artistique* uit 1927).
- Jef Crick, Ch.-R. Callewaert, in: *Kunstalbum - Leven en werken onzer beeldende kunstenaars*, dl. 1, Gent, 1935, pp. 24-27.
- Paul Huys, Charles-René Callewaert. Kunstmonografie. Gent, Uitg. Vyncke, 1964; 40 pp., 10 ill.
- Paul Huys, Twee zelfportretten van Ch.-R. Callewaert, in: *Honderd zelfportretten*, Brussel 1976, pp. 131-132.
- Pierre Kluyskens, Natus Callewaert of de apartheid, in: P. Kluyskens, *Focus op kunstenaars. Bijdragen over beeldende kunst in de twintigste eeuw*, Gent, Provinciebestuur, 1991, pp. 97-100.
- Veerle Van Doorne, Museum van Deinze en de Leiestreek. Catalogus van de verzameling. Deinze, 2001, p. 40, met 1 afb. (Tent. cat.) *Groeten uit 1926. De kunstscène te Gent anno 1926*, Gent, VDK, 1992, pp. 21-23.
- Paul Huys, Callewaert, Charles-René, gezegd Natus, schilder en tekenaar, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 18, (2007), kol. 157-169, met een uitvoerige bibliografie en 1 afb.

De brieven van Callewaert aan René Van Herrewege (1915-1922)

De bewaard gebleven brieven - overigens weinig in aantal - die Natus Callewaert aan zijn mecenas René Van Herrewege toestuurde tussen midden december 1915 en midden mei 1922, bevinden zich momenteel in privébezit. Ze zijn nog nooit eerder voor publicatie gebruikt, met uitzondering evenwel van één enkel document, afgedrukt in de Callewaert-monografie (p. 16) uit 1964.

Deze twaalf brieven zijn vrij ongelijk over die tijdsperiode gespreid. De eerste brief werd eind 1915 geschreven, een meerderheid van zes brieven dateert van 1916, dan volgen twee brieven uit het jaar 1917 en telkens één brief uit 1918 en uit 1919; pas drie jaar later werd de laatste brief geschreven, in mei 1922, waarna de correspondentie klaarblijkelijk tot een einde kwam. Had het er misschien iets mee te maken dat Callewaert toen al sedert vele aanslepende jaren een som van driehonderd frank verschuldigd was aan zijn mecenas?

De brieven behandelen veelal onderwerpen van materiële aard. Ze gaan onder meer over het ontlene van spiegels (voor het maken van een zelfportret!), over werken die hij pas gemaakt heeft (b.v. het schilderij "Meditatie", waarin hij met veel liefde zijn moeder aan het werk afbeeldt, of de tekening "De vluchtelingen") of over werken die hij voor een tentoonstelling opnieuw in bruikleen vraagt. In andere brieven nodigt hij Van Herrewege uit tot een bezoek aan zijn atelier of aan een tentoonstelling. Enkele brieven getuigen van de noodsituatie waarin hij door zijn ziekte en/of door de oorlogsomstandigheden terecht is gekomen, en waarvan zijn lang aanslepende schuld mogelijk het gevolg zou kunnen zijn. Van een totaal andere aard is wel de belangrijke brief van 22 april 1916, waarin Callewaert een eerder pijnlijk uitvallende karakteriële zelfontleding neerschrijft.

Alle te zamen geven deze brieven een bijzondere kijk op de kunstenaar in zijn relatie met de voornaamste van zijn broodheren en tevens hoe deze laatste met "zijn" kunstenaars (o.w. Jules De Bruycker de eerste plaats innam!) bijzonder voorkomend en geduldig omging, altijd tot steun bereid.

De teksteditie

De brieven, alle in het Frans geschreven, worden in extenso weergegeven, woordelijk, zonder enige weglating, met aanvulling van de afkortingen. Enkele door Callewaert gemaakte taal- en/of spelfouten (vooral in de uitgangen van de werkwoorden in de futurum- of de conditionalisvorm) werden stilzwijgend verbeterd, omdat ze toch zonder belang zijn voor de inhoud van de brieven. Alleen betreffende de schrijfwijze van de naam *Van Herrewege* (dit is de correcte vorm!), gaven we er de voorkeur aan die weer te geven in de wisselende - maar telkens foutieve - vormen die Callewaert zelf heeft gebruikt (nl. Van Herweghe of Van Herreweghe). Voor de leesbaarheid is hier en daar de interpunctie aangepast. Elke brief hebben we ook voorzien van een vertaling in het Nederlands, en desgevallend van enige zakelijke toelichting of commentaar in de noten.

Door mijzelf toegevoegde woorden of woorddelen staan tussen vierkante haakjes.

pragique a la fois ; de la
douceur dans la mère, mais dans
ce qui l'entoure, dans la vie dome,
(entr'autres dans le fond noir
avec des blancs et des rouges)
le pragique de tous les jours —
En ce sens, la toile est dome plus
ou moins symbolique —

— Voilà ~~la~~, à peu près ce que
j'ai voulu ; en dire d'avantage
ne me parait pas nécessaire
parce que le tableau perdrait
ainsi peut être son intérêt plas-
tique —

— Agrées, dome, monsieur,
mes salutations respectueuses.
René Callewaerts
Rue de Gand 173 - Mont-St-amand.

Gand, le 17-12-15.

Monsieur Van Herreweghe,

Voici à peu près ce que
j'ai voulu dans mon tableau :
Dans un intérieur grave et
noyé d'ombre, entourée de ses
ustensils de ménage (sur lesquels
je voudrais qu'on puisse lire qu'ils
ont été employés beaucoup ; qu'ils
font partie intégrale du tout, que
sans ces objets misérables la toile
ne serait pas complète). J'ai
voulu représenter "la Mère" ; la
mère qui passe toute sa vie dans
l'ombre, la noble et sainte femme

Brief van 17 december 1915

Monsieur van Herweghe,

Voici à peu près ce que j'ai voulu dans mon tableau:

Dans un intérieur grave et noyé d'ombre, entourée de ses ustensils de ménage (sur lesquels je voudrais qu'on puisse lire qu'ils ont été employés beaucoup, qu'ils font partie intégrale du tout, que sans ces objets misérables la toile ne serait pas complète) j'ai voulu représenter "la Mère", la mère qui passe toute sa vie dans l'ombre, la noble et sainte femme qu'on ignore mais qui, infatigablement, jusqu'au bout poursuit son oeuvre de désintéressement, d'amour et de bonté.

Le mouvement, je l'ai pris sur nature, et il me semble qu'il rend assez bien le travail intellectuel qu'on appelle "méditation" *.

La douleur, la piété ont purifié le visage, mais déjà le regard est éteint.

Les mains sont déformées par le travail; j'ai tâché de les peindre avec le respect dû à des mains pareilles.

Dans la couleur j'ai voulu donner quelque chose de doux et de tragique à la fois; de la douceur dans la mère, mais dans ce qui l'entoure, dans la vie donc (entr' autre dans le fond noir avec des blancs et des rouges) le tragique de tous les jours.

En ce sens, la toile est donc plus ou moins symbolique.

Voilà, à peu près ce que j'ai voulu; en dire d'avantage ne me paraît pas nécessaire, parce que le tableau perdrait alors peut-être son intérêt plastique.

Agréez donc, Monsieur, mes salutations respectueuses.

René Callewaert.

Rue de Gand 173 - Mont-Saint-Amand.

Vertaling

Ziehier ongeveer wat ik gewild heb in mijn schilderij *:

In een zwaar en in schaduw verdronken interieur heb ik "de Moeder", omringd door haar huishoudelijk gerei (waarop ik graag zou willen dat men kon lezen dat die voorwerpen veel gebruikt zijn geweest, dat ze integraal deel uitmaken van het geheel, dat zonder die armzalige voorwerpen het doek niet compleet zou zijn), willen uitbeelden, de moeder die heel haar leven in de schaduw doorbrengt, de edele en heilige vrouw die men negeert, maar die, onvermoeibaar, tot aan het einde haar werk doet, een werk van onzelfzuchtigheid, van liefde en van goedheid.

De beweging heb ik genomen op [= naar] de natuur, en het komt mij voor dat het tamelijk goed de intellectuele bezigheid weergeeft die men "meditatie" noemt.

De smart, de vroomheid hebben het gelaat gezuiverd, maar reeds is de blik uitgedoofd.

De handen zijn misvormd door het werk; ik heb geprobeerd ze te schilderen met het respect dat aan zulke handen verschuldigd is.

In de kleur heb ik iets zoets willen geven, en tegelijk iets tragisch; iets zoets in de moeder, maar in datgene wat haar omringt, in het leven dus (onder meer in de zwarte fond met witten en roden) het tragische van alle dagen.

In dit opzicht is het doek dus min of meer symbolisch.

Ziehier ongeveer wat ik gewild heb; er meer over zeggen lijkt mij niet nodig, omdat het schilderij dan allicht zijn plastisch belang kwijt zou zijn.

Aanvaard, Mijnheer, mijn achtungvolle groeten.

René Callewaert.

Gentstraat 173 – Sint-Amandsberg.

* Het door Van Herrewege aangekochte schilderij, dat waarschijnlijk “Méditation” getiteld was, komt ook ter sprake in de brief van 7 september 1917 (zie aldaar), want daarin vraagt Callewaert of hij zijn “*studie Meditatie, die ik gemaakt heb naar mijn moeder*”, in bruikleen kan krijgen voor zijn tentoonstelling in de Zaal Taets, Kouter 10bis, waar Achille Vereecken zijn mede-exposant was.

Brief van 17 februari 1916 *

Monsieur Van Herreweghe,

Voici ma nouvelle adresse:

Rue de la Prairie N° 10 à Mont St. Amand.

Or si vous passez par là, je suis généralement dans l'après-midi chez moi.

Encore quand vous trouverez le moyen de me prêter une glace de 80 cm, et une autre qui peut être plus petite, je vous serai très reconnaissant.

Agréez mes félicitations empressées.

C R Callewaert.

Vertaling

Ziehier mijn nieuw adres:

Weidestraat nr. 10, te Sint-Amandsberg.

Welnu, als je langs daar voorbijkomt, ik ben meestal in de namiddag thuis.

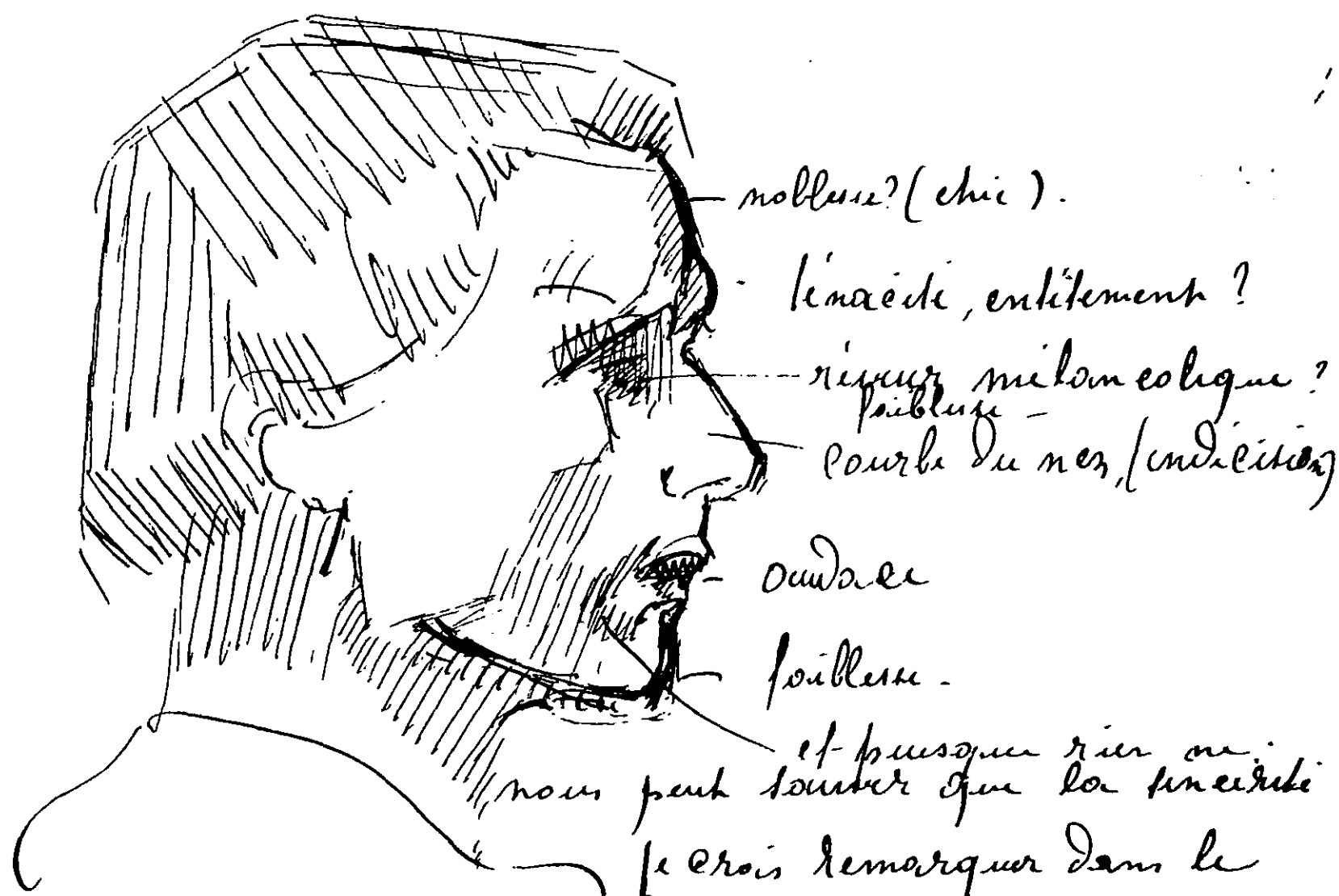
Nog dit: mocht u de mogelijkheid vinden om mij een spiegel te lenen van 80 cm, en een andere die kleiner mag zijn, zal ik u zeer erkentelijk zijn.

Aanvaard mijn bereidwillige felicitaties.

C R Callewaert.

* Callewaert heeft dit briefje niet gedateerd. Bij ontvangst ervan heeft René Van Herwege zelf genoteerd in de linker benedenhoek: 17/2 1916. Callewaert had de gevraagde spiegels nodig voor het maken van een zelfportret in profiel (zie afb. 20).

Mais voici, en dernière analyse, à quoi je
suis parvenue ~~est~~ en étudiant mon profil.
(je ne réponds pas de la ressemblance).

trouit de la bouche qq. chose de ~~amétho~~
De quoi est-ce que je vous entretient, je
divague un peu; à la fin du compte je pense
bien causer avec mon miroir, ne faites pas
attention à ce que je vous dis.

Mais soyez assurés que de toutes mes
fautes je tâche de mériter au moins
en partie, les marques de sympathie

19. Uit de brief
aan René Van
Herreweghe
dd° 22 april 1916.

Brief van 22 april 1916

Monsieur Van Herweghe,

Je sens le besoin de vous écrire. D'abord pour vous remercier de l'amabilité que vous avez eue pour me prêter les deux miroirs; ensuite pour vous demander si je pourrai les tenir encore deux ou trois semaines. Je cause avec eux souventes fois, j'apprends à lire sur mon visage ce que cache mon fort intérieur (le résultat est parfois fort attristant). Ils m'ont appris aussi que faire son portrait est une chose très délicate et fort difficile. Car faire son portrait c'est parler de soi-même. Si on fait ça, on doit le faire en mineur, et quoiqu'une trop grande modestie cache souvent de la faiblesse et un manque de foi en soi-même, il me semble quand-même qu'il vaut mieux de faire comme la violette dans les bois que de claironner son importance, comme font les géraniums rouges et brûlants.

Mais voici, en dernière analyse, à quoi je suis parvenu en étudiant mon profil (je ne réponds pas de la ressemblance).

Daarop volgt een profieltekening van Natus' gezicht, waarnaast hij enkele karakteriële bijzonderheden noteert, die z.i. beantwoorden aan de respectieve onderdelen van het gelaat: voorhoofd ("noblesse? chic), oogkassen (ténacité, entêtement?), ogen (rêveur mélancolique? faiblesse), neus (courbe du nez – indécision), mond (audace), kin (faiblesse) en mond (et puisque rien ne peut nous sauver que la sincérité, je crois remarquer dans le trait de la bouche quelque chose de méchant). – Zie facsimile van de brief.

De quoi est-ce que je vous entretiens? Je divague un peu; à la fin du compte je penserai bien causer avec mon miroir, ne faites point attention à ce que je vous dis.

Mais soyez assuré que de toutes mes forces je tâcherai de mériter au moins en partie les marques de sympathie que vous, et quelques autres hommes, me témoignez.

Agréez, Monsieur van Herweghe, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

René Callewaert.

P.S. Monsieur Delvin a vu ma toile qui pend chez vous et m'a félicité pour mon effort; il m'a dit aussi que vous lui avez acheté un tableau; n'y aurait-il pas trop d'indiscrétion de ma part si je vous demandais de le voir une fois?

Vertaling

Ik voel de noodzaak u te schrijven. Eerst om u te bedanken voor de vriendelijkheid die u gehad hebt om mij de twee spiegels te lenen; vervolgens om u te vragen of ik ze nog twee of drie weken zal mogen houden. Ik praat herhaaldelijk met ze, ik leer op mijn gezicht te lezen wat mijn diepste binnenste verbergt (het resultaat is soms bedroevend). Ze hebben mij ook geleerd dat je [eigen] portret maken een zeer delicate en een heel moeilijke zaak is. Want je portret maken, dat is spreken over zichzelf. Als men dat doet, moet men dat in mineur doen. En ofschoon een te grote bescheidenheid vaak wat zwakheid verbergt en een gebrek aan geloof in zichzelf, komt het mij nochtans voor dat het beter is te doen zoals het viooltje in de bossen, dan de eigen belangrijkheid uit te bazuinen, zoals de gloeiend-rode geraniums doen.

Maar ziehier, als finale analyse, waartoe ik gekomen ben bij het bestuderen van mijn profiel (ik sta geen borg voor de gelijkenis).

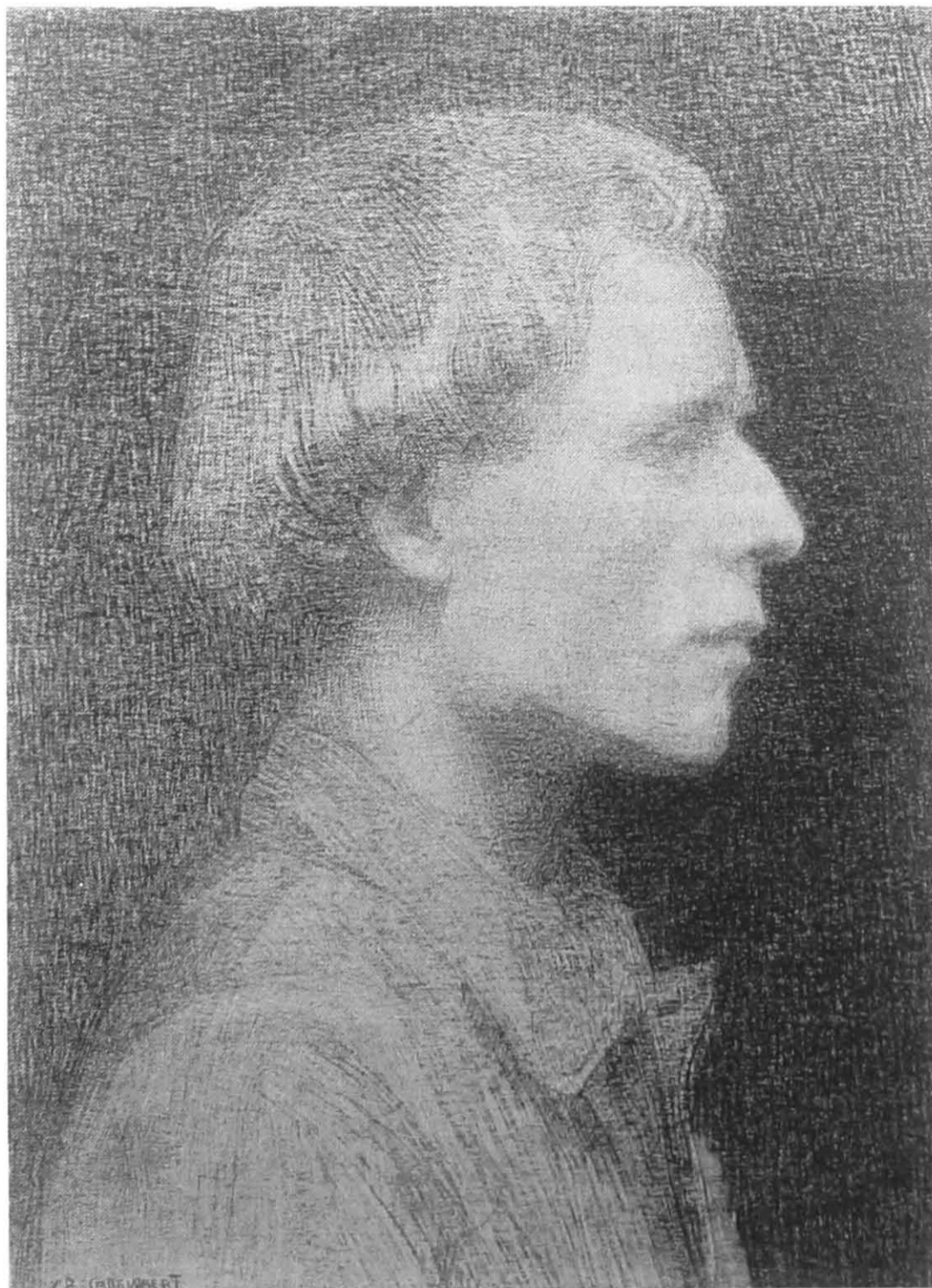
De door Callewaert genoteerde karaktertrekken luiden, in vertaling, respectievelijk: Adel? (chic); Volharding, koppigheid?; Melancholische dromer? Zwakte; Buiging van de neus (onbeslistheid); Stoutmoedigheid; Zwakte; En aangezien niets ons kan redden dan de oprechtheid, meen ik in de trekken van de mond iets kwaad(aardig)s op te merken..

Waarover is het dat ik u spreek? Ik wijk een beetje af. Per slot van rekening zal ik wel denken in gesprek te zijn met mijn spiegel, sla helemaal geen acht op wat ik u zeg. Maar wees ervan verzekerd dat ik uit al mijn krachten probeer om, ten minste gedeeltelijk, de blijken van sympathie te verdienen die u en enkele andere mensen mij bewijzen.

Aanvaard, Mijnheer V.H., de betuiging van mijn oprechte gevoelens van hoogachting.

René Callewaert.

P.S. De heer Delvin heeft mijn doek gezien dat bij u hangt en heeft mij gefeliciteerd voor mijn inspanning. Hij heeft mij ook gezegd dat u van hem een schilderij hebt gekocht. Zou het van mijnentwege niet al te indiscreet zijn als ik u vroeg om het eens te [mogen] zien?

20. Zelfportret van Callewaert; de foto werd gemaakt door Charles De Wilde, Burgstraat 91, Gent; op de keerzijde van de foto schreef Van Herrewege: "Portrait de l'artiste (voir sa lettre à R.V.H. du 22.4.1916)".

Brief van 7 juni 1916 *

Monsieur Van Herweghe,

J'ai fait une eau-forte, d'assez grandes dimensions (le dessin des "Fugitifs") **.

Je voudrais la soumettre à Votre haut jugement.

Pourrais-je venir vous la montrer un de ces jours, vendredi par exemple après dîner? Ou plutôt c'est à vous de stipuler le jour et l'heure, évidemment.

Un ami intime à moi, Mr. Leon Aerens ***, bon peintre déjà, ressent une envie lancinante de voir une fois le Delvin. Est-ce qu'il pourrait venir voir avec moi alors?

Je ne vous prendrai qu'un quart d'heure!

Remerciements d'avance.

Respectueusement,

C. René Callewaert.

Vertaling

Ik heb een ets gemaakt, van tamelijk grote afmetingen (de tekening van de "Vluchtelingen").

Ik zou ze aan Uw hoog oordeel willen onderwerpen.

Zou ik mogen komen om ze u te laten zien, bijvoorbeeld vrijdag na het middagmaal? Of beter, het komt aan u toe om dag en uur te bepalen, vanzelfsprekend.

Een intieme vriend van mij, dhr. Leon Aerens, een goede schilder reeds, voelt een nijpend verlangen om eens de Delvin te zien. Zou hij dan met mij mogen meekomen?

Ik zal u niet langer dan een kwartier bezighouden.

Dank bij voorbaat.

Hoogachtend,

C. René Callewaert.

* De brief is door Callewaert niet gedateerd, maar draagt de door Van Herwege toegevoegde datum van ontvangst, nl. 7/6.1916.

** Ons niet bekend als tekening en evenmin als ets. Zie in dit verband ook de brief van 29 juni 1916.

*** Leon Aerens is als schilder niet bekend in de kunsthistorische literatuur. Wél Robert Aerens (1883-1969).

Brief van 29 juni 1916 *

Monsieur Van Herweghe,

Je prends la liberté de vous écrire et de vous demander si vous ne pourriez pas m'avancer quelque chose sur le dessin que je vous ai apporté; ou bien, si celui-ci ne vous plaît pas assez, de bien vouloir en choisir un autre; ou bien encore, si par votre intermédiaire, je ne pourrais pas vendre un dessin ou une peinture.

Vous comprendrez facilement, Monsieur Van Herweghe, que les temps que nous traversons, sont très dures pour nous, enfin, qu'autrement je ne vous écrirais point ceci.

Quant à mon eau-forte (sur laquelle j'avais mis tout mon espoir) – je l'ai fait imprimer et le résultat n'est point satisfaisant, et j'ai dû apprendre maintenant, par expérience, qu'on ne fait pas cela en une fois.

En attendant une réponse, veuillez agréer mes salutations respectueuses.

c. René Callewaert.

Vertaling

In ben zo vrij u te schrijven en u te vragen of u mij geen voorschot zou kunnen toestaan op de tekening die ik u heb gebracht. Ofwel, als de tekening u onvoldoende bevalt, er een andere te willen kiezen. Of anders nog, of ik door uw bemiddeling geen tekening of een schilderij zou kunnen verkopen.

U zal gemakkelijk begrijpen, Mijnheer V.H., dat de tijden waar wij doorheen moeten, zeer hard zijn voor ons – kortom, dat ik u dit anders niet zou schrijven.

Wat mijn ets betreft (waarop ik al mijn hoop had gesteld) – ik heb ze doen drukken en het resultaat schenkt geenszins voldoening. En ik heb nu moeten ondervinden, uit praktijkervaring, dat men zoiets niet in één keer doet.

In afwachting van een antwoord, wil aanvaarden mijn achtingsvolle groeten

c. René Callewaert.

* Niet gedateerde brief, door Van Herrewege aangevuld - rechts bovenaan - met de ontvangstdatum.

Brief van 4 augustus 1916 *

Monsieur Van Herreweghe,

Excusez-moi de vous avoir fait attendre si longtemps pour le dessin de l'assiette; mais une étrange fatigue s'est mise sur mes yeux, et l'oculiste m'avait conseillé de me reposer quelques jours. Il est vrai qu'ils ne vont guère mieux maintenant.

Pour le dessin, faites-en ce qu'il vous paraît le mieux de faire, mais entre nous, je ne crois pas que je pourrais aller fort loin dans cette voie.

Mon tempérament se plie difficilement pour les interprétations décoratives.

J'ai fait ce que je peux et le résultat est fort peu satisfaisant.

Agréez, Monsieur van Herreweghe,
mes salutations distinguées.

c R. Callewaert.

Vertaling

Verontschuldig mij van u zo lang te hebben doen wachten voor de tekening van het [tinnen] bord, maar een vreemde vermoeidheid heeft zich op mijn ogen gezet en de oogarts had mij de raad gegeven enkele dagen rust te nemen.

Naar waarheid, ze stellen het nauwelijks beter nu.

Wat de tekening betreft, doe ermee wat u het beste lijkt, maar onder ons gezegd, geloof ik niet dat ik heel ver zou kunnen gaan op die weg.

Mijn temperament plooit zich moeilijk voor de decoratieve interpretaties.

Ik heb gedaan wat ik kan en het resultaat schenkt heel weinig voldoening.

Aanvaard, Mijnheer V.H.,
mijn voorname groeten.

c R. Callewaert.

* Niet gedateerde brief, door Van Herreweghe aangevuld in de rechterbovenhoek met de datum van ontvangst, nl. 4 Août 1916. Op de keerzijde van de brief heeft Van Herreweghe copie van zijn eigen antwoordschrijven genoteerd. Het antwoord luidt als volgt:

M[on] cher Callewaert,

Je pense que v[otre] dessin ne se prêterait pas bien au travail sur étain.

Mieux vaut donc y renoncer. Auriez-vous la bonté de me rapporter l'un de ces jours, en passant, l'assiette que je vous ai confiée? Veuillez me confier encore quelques croquis; j'en ai vendu un et je pense pouvoir en placer de temps en temps. Vers quelle heure êtes-vous d'habitude à votre atelier au Plottersgracht?

B[ien] à v[ous]. Ce 6/8.16.

(*In vertaling*: Ik denk dat uw tekening zich niet goed zou lenen voor werk op tin. Het zou dus beter zijn er niet mee door te gaan. Zou u de goedheid willen hebben mij een dezer dagen, in het voorbijgaan, het bord terug te brengen dat ik u heb toevertrouwd? Wil mij nog enkele schetsen toevertrouwen; ik heb er een verkocht en ik denk er van tijd tot tijd een te kunnen plaatsen. Rond welk uur bent u gewoonlijk in uw atelier aan de Plottersgracht? Hartelijk. Deze 6/8.16.)

Brief van 16 oktober 1916 *

Monsieur Van Herweghe,

Je m'étais empressé de répondre à votre lettre par une visite. Malheureusement, comme vous n'étiez pas chez vous, je me vis forcé de vous écrire pour vous demander de me passer pour deux ou trois jours mon portrait dessiné – attendu que j'ai posé ma "candidature" comme professeur et que les dessins à montrer doivent être rentrés au plus tard demain. Veuillez donc avoir l'obligeance de l'envoyer chez Mons[ieur] Vereecken.

Je vous remercie d'avance et je vous prie d'agréer mes salutations distinguées.

René Callewaert.

P.S. Je suis chez moi le lundi, mercredi et vendredi. Toutefois, si vous pourriez me stipuler le jour où vous viendrez, je serais libre alors l'après-midi aussi.

Vertaling

Ik had mij gehaast om, door een bezoek, te antwoorden op uw brief. Ongelukkig, omdat u niet thuis was, zag ik mij verplicht van u te schrijven om u te vragen mij voor twee of drie dagen mijn getekend portret over te maken, gezien het feit dat ik mij kandidaat gesteld heb als leraar en dat de voor te leggen tekeningen moeten ingediend zijn ten laatste morgen. Wil u zo goed zijn het [portret] naar dhr. Vereecken te sturen.

Ik dank u bij voorbaat en ik groet u met voornamen groeten.

René Callewaert.

P.S. Ik ben thuis op maandag-, woensdag- en vrijdagmorgen. Evenwel, als u de dag zou willen bepalen dat u zou komen, zal ik ook 's namiddags vrij zijn.

* Ongedateerde brief, waarop Van Herwege de ontvangstdatum noteerde, nl. 16/oct[o]ber 1916, gevolgd door de notitie: "Envoyé ce jour le dessin demandé".

Brief van 18 april 1917 *

Monsieur Van Herweghe,

Je viens vous demander un service; voudriez-vous avoir l'obligeance d'envoyer une fois mon portrait chez l'ami Vereecken, rue du Hainaut 20 ** – je voudrais le faire photographier une fois? S'il y aurait moyen pour demain matin, par exemple, je vous serai[s] très reconnaissant.

Veillez agréer, monsieur van Herweghe,
mes salutations distinguées.

René Callewaert.

Vertaling

Ik kom u een dienst vragen. Zou u zo vriendelijk willen zijn mijn portret eens te zenden naar m'n vriend Vereecken, Henegouwenstraat 20 ** - ik zou het eens willen laten fotograferen? Als het mogelijk ware voor morgen voormiddag bijvoorbeeld – ik zou u zeer erkentelijk zijn.

Wil aanvaarden, mijnheer V. H., mijn voorname groeten.

René Callewaert.

* Niet gedateerde brief, waarop Van Herwege de datum van ontvangst noteerde, nl. 18/4.17.

** Callewaerts zes jaar jongere vriend Achille Vereecken (1899-1933) woonde met zijn zuster Louise bij hun moeder in een woning aan de Henegouwenstraat (in het verlengde van de Voldersstraat). Het huis van "Moeder Tambour", zoals mevrouw Vereecken genoemd werd, was toen de plaats van bijeenkomst van een vrolijke kunstenaarsbent. De jonge Callewaert vereeuwigde een van die bijeenkomsten in een schilderijtje, getiteld "De kelder van Moeder Tambour" (1920, voorm. coll. André Vyncke). Het bonte gezelschap dat hij erop afbeeldde, bestond uit de gastvrouw zelf met haar drie katten, Achille en Louise Vereecken, de schilders Victor Lorein (1894-1954), Karel Cornel (1888-1971), Jo. N. De Vuyst (1896-1946) en Jules De Sutter (1895-1970), benevens Natus Callewaert zelf met twee van zijn zusters. Ter gelegenheid van zowat een halve eeuw kunstactiviteit in zijn Galerij aan de Nederkouter organiseerde Vyncke in december 1977 een sympathieke jubileumtentoonstelling, "Gentse kunstenaars rond Moeder Tambour". Een reproductie van het "Kelder"-schilderijtje sierde de uitnodigingskaart tot de tentoonstelling.

Brief van 7 september 1917

Monsieur VanHerreweghe,

J'étais venu vous voir pour vous inviter personnellement à notre exposition * qui s'ouvrira dimanche donc, et aussi pour vous demander si vous voudriez avoir la bonté de me prêter pour une quinzaine de jours l'étude 'Méditation', que j'ai faite d'après ma mère.

Comme je tiens cela toujours comme une de mes meilleures peintures, sinon pas la meilleure, je désirerai[s] ardemment de l'exposer une fois.

Je prendrai donc la liberté de revenir ce soir vers 8 heures.

Agréez, Monsieur Van Herreweghe, l'expression de mes sentiments les plus distinguées.

cRené Callewaert.

7.Sept.1917.

Vertaling

Ik was bij u gekomen om u persoonlijk uit te nodigen tot onze tentoonstelling die dus zondag zal openen, en ook om u te vragen of u zo goed zou willen zijn om mij voor een veertiental dagen de studie "Meditatie" te lenen, die ik gemaakt heb naar mijn moeder. Aangezien ik die altijd houd voor een van mijn beste schilderijen, zoniet het beste, zou ik ze zeer graag eens tentoonstellen.

Ik zal dus zo vrij zijn deze avond rond 8 uur terug te keren.

Aanvaard, Mijnheer V.H., de betuiging van mijn zeer voornamelijk hoogachting.

cRené Callewaert.

7.Sept.1917.

* Op die tentoonstelling van Callewaert, met als mede-exposant Achille Vereecken, in de "Zaal Taets", Kouter 10bis, Gent, toonde Natus 28 schilderijen, 12 tekeningen en 3 aquarellen.

Brief van 30 maart 1918 *

Monsieur Van Herreweghe,

Sur votre aimable demande si je n'avais besoin de rien, j'ai répondu négativement. Maintenant je le regrette un peu. Le médecin m'a conseillé de prendre du vin.

Ne pourriez[-vous] pas (je sais que c'est difficile) me procurer quelques bouteilles de vin? Je vous en remercie d'avance.

Agréez, Monsieur Van Herreweghe, mes salutations sincères.

cRené Callewaert.

Vertaling

Op uw vriendelijke vraag of ik niets nodig had, heb ik ontkennend geantwoord. Nu heb ik daar een beetje spijt van.

De dokter heeft mij aangeraden wijn te drinken. Zou u niet (ik weet dat het moeilijk is) mij enkele flessen wijn kunnen bezorgen? Ik dank u ervoor bij voorbaat.

Aanvaard, Mijnheer V.H., mijn oprechte groeten.

cRené Callewaert.

* Ongedateerde brief, waarop Van Herreweghe tweemaal de ontvangstdatum (30.Mars.1918) noteerde, nl. een eerste maal vooraan rechtsboven, en dan nogmaals achteraan de brief.

l'action patriotique m'a
rapporé faite le cinquième
de ce qui elle aurait dû me
rapporter —

En examinant cet état de
choses, monsieur, vous me
pardonnerez bien ce semblant
de manque de tête pour
une dette qui me tient
plus au cœur que vous
ne pouvez croire.

On espérant donc d'être
honoré par une visite
de votre part. Je vous
salue bien respectueusement.

René Callewaert

Due Haute 19.

EW

23 Mai 1919

Monsieur René Herreweghe.

Après cinq ans de
tyrannie qui nous a affaibli
le moral, et pendant lesquelles
on a voulu embrouiller nos
esprits, nos énergies se ré-
veillent petit à petit.

Heureux me suis-je proposé de
faire un voyage qui j'ai
depuis longtemps en tête.
J'ai déjà mon passeport et
il ne me manque plus qu'un
petit fond pour exécuter
mon projet.

A ce dessein, j'ai ouvert

Brief van 23 mei 1919 *

Monsieur Van Herweghe,

Après cinq ans de tyrannie qui a nous opprimé le moral et pendant lesquels on a voulu embrouiller nos esprits, nos énergies se réveillent petit à petit.

Aussi me suis-je proposé de faire un voyage que j'ai depuis longtemps en tête.

J'ai déjà mon passeport et il ne me manque plus rien qu'un petit fond[s] pour exécuter mon projet.

A ce dessein, j'ai ouvert en mon atelier une petite exposition, pour laquelle je sollicite votre bienveillante attention, qui heureusement ne se lasse jamais quand il s'agit d'Art.

Je sais bien, monsieur, que ma lettre vous surprendra, fera ni plus, vous étonnera. Vous direz certainement que je serais plus parfait en payant mes dettes.

Payement que, hélas, j'aurais depuis longtemps effectué si je n'avais pas eu de tristes déboires avec deux commandes qui m'ont été faites.

Dont l'une entre autres celle de l'affiche pour l'action patriotique m'a rapporté juste le cinquième de ce qu'elle aurait dû me rapporter.

En examinant cet état de choses, monsieur, vous me pardonnerez bien ce semblant de manque de zèle pour une dette qui me tient plus au cœur que vous ne pouvez croire.

En espérant donc d'être honoré par une visite de votre part, je vous salue bien respectueusement.

René Callewaert

Rue Haute 49

E[n]/V[ille]

Vertaling

Na vijf jaren van tirannie die ons het moreel heeft onderdrukt, en tijdens welke men onze geesten heeft willen in de war brengen, worden onze energieën beetje bij beetje weer wakker.

Ook heb ik mij voorgenomen een reis te ondernemen die ik al lang in het hoofd heb.

Ik heb al mijn reispas en mij ontbreekt alleen nog maar een klein beetje kapitaal om mijn project uit te voeren.

Met het oog daarop heb ik in mijn atelier een kleine tentoonstelling opengesteld, waarvoor ik een beroep doe op uw welwillende aandacht, die gelukkig nooit verslapt wanneer het om Kunst gaat.

Ik weet wel, mijnheer, dat mijn brief u zal verrassen, wat meer is, u zal verwonderen.

U zal ongetwijfeld zeggen dat ik correcter zou zijn als ik mijn schulden betaalde.

Betaling die ik, helaas, al sedert lang zou hebben gedaan, indien ik niet enkele droeve teleurstellingen had gekend met twee opdrachten die mij toevertrouwd waren.

Een daarvan, onder andere de opdracht van de affiche voor de vaderlandslievende actie, heeft mij precies één vijfde opgebracht van wat ze mij had moeten opbrengen.

Als u met die stand van zaken rekening houdt, mijnheer, zal u mij dit ogenschijnlijk gebrek aan ijver wel willen vergeven voor een schuld die mij nader aan het hart ligt dan u kan geloven.

In de hoop dus met een bezoek uwerzijds vereerd te worden, groet ik u heel achtingsvol.

René Callewaert

Hoogstraat 49

T[er]/S[tede]

* Ongedateerde brief, door Van Herwege aangevuld - bovenaan rechts - met de datum van ontvangst, nl. 23 mei 1919.

11 Mai
1922

Monsieur Van Herreweghe,

J'ai bien reçu le châssis, et je m'empresse
de vous en remercier profondément.

C'est exactement la mesure qui il me fallait.

Je vous prie de croire que je n'oublie pas
mes dettes! Pas un instant je n'ai oublié que
je vous dois encore toujours trois cents fr.

Jusqu'ici il m'a été impossible de vous les rendre
mais un jour viendra, j'en suis sûr. Au
moins qu'à ma prochaine exposition il
n'y ait parmi mes œuvres, une qui vous
plaise.

Je vous prie d'agréer l'assurance,
Monsieur, de ma parfaite considération

R. Callewaert.

r. Hank 49. G/W

22. Laatste brief aan René Van Herreweghe dd° 11 mei 1922.

Brief van 11 mei 1922 *

Monsieur Van Herreweghe,

J'ai bien reçu le châssis, et je m'empresse de vous remercier profondément.

C'est exactement la mesure qu'il me fallait.

Je vous prie de croire que je n'oublie pas mes dettes! Pas un instant je n'ai oublié que je vous dois encore trois cents fr.

Jusqu'ici il m'a été impossible de vous les rendre. Mais un jour viendra, j'en suis sûr. A moins qu'à ma prochaine exposition ** il n'y ait parmi mes œuvres une qui vous plaise. Je vous prie d'agréer l'assurance, Monsieur, de ma parfaite considération.

R Callewaert
r. Haute 49, E/V.

Vertaling

Ik heb het spanraam goed ontvangen en ik haast mij u daarvoor diep te danken.

Het is precies de maat die ik nodig had.

Ik bid u te willen geloven dat ik mijn schulden niet vergeet! Geen ogenblik ben ik vergeten dat ik u nog driehonderd frank schuldig ben.

Tot nog toe is het mij onmogelijk geweest u die terug te betalen. Maar die dag zal eraan komen, daar ben ik zeker van. Of het moest zijn dat er op mijn volgende tentoonstelling onder mijn werken een mocht zijn dat u zou bevallen.

Wil aanvaarden, Mijnheer, de betuiging van mijn voorname hoogachting.

R Callewaert
Hoogstraat 49, T/S.

* Ongedateerde brief, door Van Herreweghe aangevuld - bovenaan rechts - met de datum van ontvangst, nl. 11 mei 1922.

** Callewaert had toen pas een solotentoonstelling achter de rug, in de "Zaal Taets" aan de Kouter (tweede helft van maart 1922). De "prochaine exposition", waarvan hier sprake, was waarschijnlijk zijn deelname aan het 42^e Driejaarlijks Salon in het Casino van Gent (openstelling op 25 juni 1922); Natus toonde er twee schilderijen ("Interieur" en "Jong meisje aan het venster").

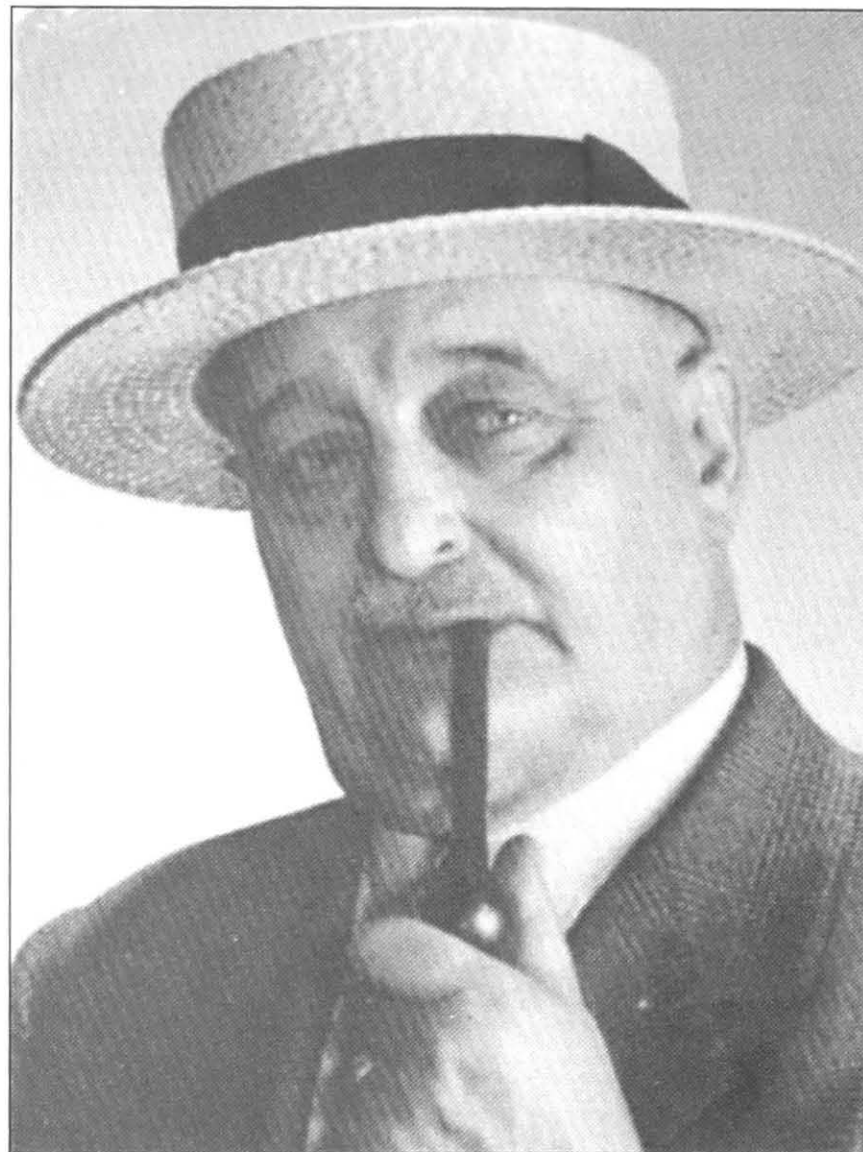
**Het Ontstaan van de Zijdenijverheid
in de stad
Deinze**

door

Hugo VAN DEN ABEELE (1888-1974)

ingeleid door

Herman MAES

Na een schoon en rijkgevuuld leven,
is van ons heengegaan

DE HEER

Hugo Albijn Van den Abeele
echtgenoot van Mevrouw Alice GOETGELUK

Ere-gemeentesecretaris en ereburger van
Sint-Martens-Latem

Ereburger van de stad Deinze

Ereburger van de gemeente Wortegem

Ere-grootmeester van het Gilde der
Edele Flumieren te Amersfoort

Bestuurslid van de Kunst- en Oudheidkundige
Kring en van het Museum voor Schone Kunsten
van de stad Deinze

Ridder in de Orde van Leopold II

en vereerd met verscheidene andere eretekens.

Hij werd geboren te Sint-Martens-Latem op
10 november 1888 en is schielijk overleden
te Deurle op 9 januari 1974, voorzien van het
H. Oliesel „in extremis“.

Hij minde zijn streek, vol belangstelling
voor het verleden en het heden.

Hij diende de mensen,
zijn volk en zijn taal.

Moge hij rusten
in de vrede van de Heer.

Mevrouw Hugo Van den Abeele,
geboren Alice Goetgeluk,

De heer en mevrouw
Raf Van den Abeele-Welvaert, kinderen en
kleindochter,

Mevrouw Leo Coolsaet-Goetgeluk en zoon,

De heer en mevrouw
Charles Zwaenepoel-Goetgeluk, kinderen en
kleinkinderen,

De heer Armand Goetgeluk-Vanpeteghem en
kinderen,

De heer en mevrouw
André Goetgeluk-Rogge, kinderen en
kleinkinderen,

De heer en mevrouw
Georges Goetgeluk-Mestdagh en kinderen,

De families Van den Abeele, Moentjens,
Goetgeluk en De Wulf,

danken U voor uw bliken van
deelneming in de rouw en voor
uw gebed.

Hugo Van den Abeele (1888-1974)

André **De Ridder**, destijds kunstcriticus, schreef over de Latemse schildersgroepen en noemde Hugo Van den Abeele “de fietsende gemeentesecretaris”. Dat gebeurde in een artikel in het liberaal-gezinde tijdschrift “De Vlaamse Gids”.

Leo **Schalkens**, journalist bij Het Laatste Nieuws, schreef in datzelfde tijdschrift (nr. 4 van 1961) een bijdrage over “Hugo Vanden Abeele als ontdekkingsreiziger”. Dat was naar aanleiding van de publicatie van een boek “De Wolven verleckert op ‘t Mensenvlees”, geïllustreerd met tekeningen van o.a. Astenaar Hubert Malfait.

In 1958 (Hugo 70 jaar) publiceerde Hugo Van den Abeele een boekje “Het onbezonnen leven van de Latemse schilders”.

En in ons KOK-Jaarboek vanaf nr. 1 in 1934 (maar ook al in de voorafgaande blauwe boekjes van 1930-31-32) schreef Hugo Van den Abeele bijdragen. (cf. KGK Jb. 1999 - Wim en Thomas Maes: Verwerking 65 Jaarboeken)

In 1924 publiceerde Hugo Van den Abeele reeds “Oorlogsdagboek van eenen Gemeentesecretaris - of Oorlogskronijk der Gemeente Sint-Martens-Laathem aan Bosch en Leie - 1914-1918” waarin hij niet verzweg dat hij 21-12-1918 aangehouden werd door de militaire staatsveiligheid, wegens activistische propaganda en lidmaatschap van de nationalistenbond. Het kostte hem - vertelt hij - een half jaar gevangenis en een schorsing in zijn ambt en verlies van een jaarwedde. (p. 96 en 99)

Op 21 december 1918 werd Hugo Van den Abeele op bevel van de militaire veiligheid aangehouden en opgesloten in cel 187 van de Nieuwe Wandeling te Gent.

Op 22 december 1918 overleed zijn vader Binus/Albijn. Hugo verbleef daar tot 13 februari 1919 en kreeg geen toelating de begrafenis van zijn vader bij te wonen.

In de Nieuwe Wandeling ontmoette Hugo de Deinzenaars Emiel **Torck** en zijn oudste zoon Robert, aangehouden wegens sympathie voor de activisten; Robert ook omdat hij ingeschreven stond al student aan de venederslandse universiteit (van Von Bissing).

Hugo zat ook een tijd in Vorst, in St.-Gillis en terug in Gent tot 5 juni 1919. Hij werd intussen als secretaris van St.-Martens-Latem door A. **Van den Heede** en in Afsnee door Herman Van den Abeele vervangen (broer van Hugo en vader van Raf).

Op 3 maart 1919 kreeg Hugo een “non lieu” inzake de beschuldiging van activisme.

Maar tijdens de bezetting was Hugo ook door de Duitsers gestraft (door de Kommandantur te Gent) met een maand schorsing en een boete van 62,50 fr. en een paar dagen gevangenzetting.

Op 22 oktober 1958 kreeg ik van Hugo Van den Abeele zijn publicatie: “Het onbegonnen leven van de Latemse Kunstenaars” een boekje dat toen pas verschenen was. Over dat Latemse leven leze men de vertellingen van Albert Servaes, door Luc Matthijs op band opgenomen en door ons uitgeschreven en gepubliceerd in ons KOK-Kontaktblad.

Van Hugo Van den Abeele kreeg ik ook de “Geschiedenis des Vlaamsche Letterkunde” van Coopman

en Scharpé, een boek dat tussen 1900 en 1910 verscheen in twaalf afleveringen; een uitgave van De Nederlandsche Boekhandel en die toen 1,25 fr. per aflevering kostte. Het behandelde de periode “1830 tot heden”, dus tot 1910.

Over Albijn Van den Abeele schreef zijn kleinzoon Raf (1919-2008), gewezen burgemeester van St.-Martens-Latem, een fraaie studie, luxueus uitgegeven door het Gemeentekrediet in 1999.

Deze Raf huwde Diane (gezegd Dientje) Welvaert, waardoor Raf schoonbroer werd van Antoon de Pesseroey, die burgemeester werd van Deurle (hij was gehuwd met Dientjes zuster).

Die twee zussen Welvaert hadden een broer Willem (gezegd Pim) die tot mijn vriendenkring behoorde in mijn studententijd (1945-1949) die de Pax als stamcafé had. (Over Raf Van den Abeele °1919 - zie N. Encycl. VI. Beweging)

Hugo Van den Abeele over de Zijdenijverheid in Deinze

In 1935 bestond er een AGTB, Association des Groupements Textiles de Belgique, en, in kleine lettertjes: Verbond der Textielgroepeerings van België, met centrale zetel in de Wetstraat 80 te Brussel en ook een adres te Gent: Place d'Armes à Gand, Kouter 2. De vereniging had een eigen maandblad waarvan op 1-10-1935 nr. 13 verscheen: AGTB, maandschrift der Belgische Textielnijverheid.

Een tweetalige vereniging? Tweetalig in het adres (maar Nederlands in kleine letter). In de 72 bladzijden van het tijdschrift verschenen alleen Franse teksten, maar Nr. 13 maakte een uitzondering want daarin verscheen een bijdrage van zes bladzijden van Hugo Van den Abeele over het ontstaan van de zijdenijverheid in Deinze. Deze bijdrage heeft Hugo Van den Abeele waarschijnlijk op verzoek van Leon De Clercq gemaakt als samenvatting van zijn boek over dat onderwerp. Die studie was als extra K.O.K.-uitgave verschenen in 1935. Leon De Clercq speelde een rol in die vereniging, een rol die in het Frans moest gespeeld worden. Het zal dus wel aan hem gelegen hebben dat Hugo die samenvatting maakte en dat ze in dat blad verscheen. Het zal wel aan Hugo gelegen hebben dat ze in het Nederlands bleef gesteld. (1)

Ook de advertenties in dat blad, die wellicht mede het blad moesten betaalbaar houden, waren in het Frans, soms wel iets tweetaligs. Zo was de Teinturerie Groeninghe in Courtrai wel tweetalig (de uitzondering) maar de Retorderie Schoeters en de Teinturerie Schoeters, waarbij mijn vader klant was, beide bedrijven in Sint-Niklaas, waren eentalig Frans, al sprak in het bedrijf iedereen Vlaams/Waaslands. Een abonnement op het AGTB-tijdschrift kostte (1) toen 100 fr. per jaar voor 12 nummers. Was dat veel? Een pintje bier kostte toen 1 frank. Ik mocht toen 's zondagsnamiddags, na het Lof om 3 uur in de kerk van onze school bij de broeders Hiëronimieten (verplicht aanwezig te zijn) naar de kindercinema om halfvijf gaan om de stomme films te zien van Charlie Chaplin, van den dikken en den dunnen, van de Western met de cowboys (de kobjaas in ons dialect van toen) Tom Mix en Tom Tyler.

We kregen twee films met een tussenpauze om een broodje te gaan eten. De filmvertoning kostte vijf frank: een broodje-gehakt kostte 1 frank, een broodje met hesp (heps in het Waaslands) kostte 1,25 fr. Stoeltjesgeld kostte 0,10 fr.; dat was ook de boete die we betaalden per keer dat we op school betrappt werden op « Vlomsspreken » i.p.v. Frans dat verplicht was, op « parler flamand. » Ons Vlaams filmken per week kostte 0,50 fr. en een Hansken of een ivanofken kostte 0,60 fr. De stomme films werden toen begeleid door het entoesiasme van de kinderen die supporterden voor de « Goeden » en luidkeels verwittigen als de slechten kwamen, die de paardenjacht en -galop meedreunden. Pasop Schiet erop Vooruit. Lap. Pattat. Er was veel leven op het witte doek en veel lawaaiende begeleiding in de zaal. En later kwam de gesproken en gezongen film; dan moesten we zwijgen en stil zitten. Cinema-gaan werd anders; (over de stomme film in Deinze, zie André Heyerick in KOK kont.bl. 1984 p. 400 en in 1985 p. 412 en 430 en 449).

Er zullen niet veel Deinzenaars zijn die anno 2007 al de jaarboeken van K.O.K. hebben vanaf nr. 1 in 1934, en zeker niet met alle extra-uitgaven. Daarom vinden we het verantwoord de samenvatting van die extra-uitgave van 1935 van Hugo Van den Abeele door hemzelf gemaakt, hier te publiceren in zijn stijl en in zijn spelling, d.w.z. als kopie.

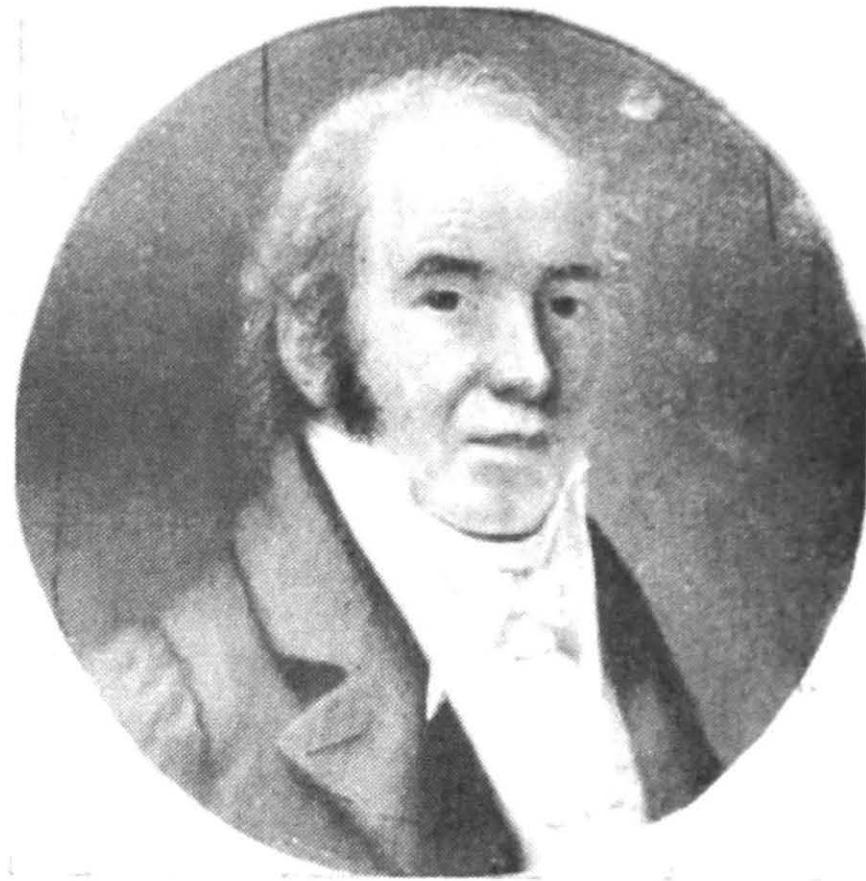
Over de familie Van den Abeele van Sint-Martens-Latem leze men Raf Van den Abeele's werk « Albijn Van den Abeele (uitgave van het gemeentekrediet, een luxe-uitgave naar inhoud en vorm).

Hugo schreef ook uitvoerig over De Zijdenijverheid te Deinze en over het graven van de Vaart, het Schipdonkkanaal.

Hugo Van den Abeele (1888-1974) was de zoon van Binus/Albijn Van den Abeele (1830-1918).

Beroepshalve was hij, zoals zijn vader en zijn broer Herman, gemeentesecretaris: Binus in St.-Martens-Latem (na er gemeenteraadslid, schepen en burgemeester geweest te zijn). Hugo in St.-Martens-Latem (van 1908 tot 1954) en Herman in Afsnee. Hermans zoon Raf werd in St.-Martens-Latem burgemeester (van 1965 tot 1980). Met Dientje (Diane Welvaert) heeft hij vijf kinderen. Hugo en zijn Alice hadden geen kinderen. Algemeen gekend is de verspreking van Alice: Hugo kon niet mee op KOK-uitstap. Waarom niet? Hij was ongesteld en “moest van de huisdokter binnen blijven, alhoewel de veearts had gezegd dat het niet nodig was”. (De veearts was Dr. veearts Barbé, een veel over de vloer komende huisvriend van Hugo; Dr. Barbé was toevallige de dag te voren even goede dag komen zeggen)

HET ONTSTAAN DER ZIJDENIJVERHEID IN DE STAD DEINZE

JOSEPH RICARD
LYON, 20 MAART 1799
ROUBAIX, 11 JULI 1854

Het was in November 1847 dat zekere **Joseph-Antoine-Marie Ricard**, geboren te Lyon, den 20 Maart 1799, woonachtig te Lier, (prov. Antwerpen), « ayant appris que le gouvernement cherchait à introduire dans les Flandres la fabrication de tissus autres que les toiles, fit la proposition d'établir un atelier modèle, dans telle ville flamande qui lui serait désignée ».

Als gevolg daarvan trad voornoemde Ricard in onderhandeling met den heer Charles Rogier, minister van Binnenlandsche Zaken.

De onderhandelingen werden te Lier in naam van den minister, gevoerd door den heer Jules Kindt, staatsopziener van nijverheid en « pressé d'agir et d'intervenir efficacement en faveur des ouvriers flamands que la misère décimait », werd reeds op 23 Dec. een akkoord bereikt.

Zes dagen later, 29 Dec., werd dit akkoord bij ministerieel besluit bekrachtigd en de stad Deinze « où la misère était très grande » werd met een zijdeweaverij begiftigd.

Dit historisch-gedenkwaardig besluit werd opgenomen in het **Staatsblad** van 2 Januari 1848.

Als bestuurder werd Joseph Ricard en als meesterknecht zijn zoon, Pierre, aangesteld.

Laatstgenoemde ontving uit dien hoofde en op kosten van den Staat, een jaarwedde van fr. 1500.

Alle voorwaarden van inrichting, bestuur en werkverschaffing werden in de stichtingsakte omschreven.

Deze werd afgesloten te Brussel, op 23 Januari 1848 en ondertekend door J. Ricard en Kindt, in hunne reeds vermelde bevoegdheid.

Deze stichtingsakte bevat 15 artikels.

De voornaamste worden, in vertaling, medegedeeld.

ART. 1. — De heer Ricard verbindt zich in Deinze een model-werkhuis op te richten, bestaande uit vijftig weefgetouwen ter vervaardiging van allerlei zwarte zijden stoffen.

ART. 2. — De vijftig getouwen zullen opgesteld zijn te weten: **25 in den loop van het eerste jaar; 10 in het tweede jaar; 15 in het derde jaar...**

ART. 11. — Om het in werking treden van de getouwen en den aankoop van ruwe zijde voor de regelmatige en bestendige fabricatie te vergemakkelijken, stemt de heer minister van Binnenlandsche Zaken er in toe den gezegden heer Ricard **een voorschot of leening van fr. 40.000 te doen**, namelijk fr. 20.000 binnen de dertig dagen te rekenen van den dag af der goedkeuring van tegenwoordig kontrakt door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken, en fr. 20.000 na verloop van twaalf maanden volgende op de uitkeuring van het eerste voorschot.

ART. 12. — Deze som van fr. 40.000 wordt den heer Ricard in leen gegeven zonder interest en voor den duur van zes opeenvolgende jaren. De terugbetaling zal volgender wijze gebeuren: einde van het zesde jaar, fr. 5.000,—; einde zevende jaar, fr. 10.000; einde achtste jaar, fr. 10.000; einde negende jaar, fr. 10.000; einde tiende jaar, fr. 5.000.

Behoorlijk geïnstalleerd, toog Joseph Ricard aan den arbeid op Maandag, 14 Februari, bijgestaan door zijn beide zoons en enkele bedreven werklieden, aangeworven te Lier.

Op 14 Februari 1848 werd dus voor de eerste maal zijde geweven in de stad Deinze.

Na een bestaan van vijf maand had Ricard voor den verderen uitbouw zijner nijverheid een ontwerp ingestudeerd en het in den vorm van een verzoekschrift, overgemaakt aan den bevoegden minister, dato 24 Juli:

Bij dit schrift vroeg Ricard de oprichting van:

- a) Un atelier de teinture pour les soies.
(Een werkplaats voor het verven der zijde).
- b) Un atelier d'apprêt pour les étoffes.
(Een werkplaats voor het opmaken van geweefsels).
- c) Un moulinage pour ouvrier les soies grèges.
(Een zijdetwijnderij voor het bewerken der ruwe zijde.)

Het bewuste voorstel onderging op advies van den Gouverneur en in overleg met Ricard, eenige wijziging en leidde op 5 Aug. tot de toekenning aan Ricard eener **som van fr. 7.100 om de onkosten van oprichting eener zijdetwijnderij en zijdewormkwekerij** te dekken.

Joseph Ricard was, naar het algemeen oordeel zijner tijdgenooten, een verstandig man en buitengewoon sterk onderlegd in zijn vak.

Hij had tevens een ondernemenden en doordrijvenden geest en hij bezat het talent zijn aanvragen behendig in te kleeden en aanlokkelijk voor te dragen.

Aldus was hem de « nijverheidstentoonstelling der Vlaanderen », die in Juli '49 ging geopend worden, een welkome aanleiding om opnieuw een gewichtig voorstel in te dienen, dat in geval van aanvaarding, hem niet alleen een belangrijke vertegenwoordiging op de tentoonstelling, maar vooral een veelzijdige ontwikkeling aan zijn nijverheid zou verleen.

Ricard verlangde te bekomen:

« Une magnanerie (1),

(1) Waarom Ricard een tweede « zijdetwijnderij » aanvraag, kunnen wij juist niet vermoeden.

Une filature à la vapeur,
Un moulinage,
Une teinture,
Un atelier d'apprêt,
Un agrandissement d'atelier pour cinquante métiers et une machine à vapeur qui chaufferait et ferait tourner toutes les mécaniques. »

Echter, was het den minister niet mogelijk het ontwerp algeheel te aanvaarden wegens de buitengewone hoge uitgaven, die zijn uitvoering zou vereischen.

De minister nochtans wees het plan niet volledig af.

Hij toonde zich bereid een behulpzame hand te bieden.

En ,op 26 Dec. '49. nadat minister Rogier in eigen persoon een bezoek had gebracht aan de zijdeweaverij in Deinze, werd een akkoord afgesloten in het Gouvernementshotel, te Gent, tusschen den Gouverneur, als vertegenwoordiger van den minister, en Joseph Ricard als belanghebbende.

Door dit akkoord bekwam Ricard:

a) **minstens 16 weefgetouwen, boven de reeds bestaande 50.**

b) **een kapitaal van fr. 30.000.**

Dit kapitaal werd, evenals de voorgaande kapitalen, zonder interest geleend en was uitkeerbaar van 1 Januari 1856 af, door zes jaarlijksche en opeenvolgende bedragen van fr. 5.000 ieder.

Augustus 1850.

Joseph Ricard, die ongetwijfeld verlekkerd was geraakt op de vrijgevigheid der regeering, trachtte nu een gansch bijzondere gunst te verkrijgen.

Hij deed namelijk het verzoek het vast en loopend kapitaal, dat in zijn zaken was belegd, te bepalen op voet van fr. 2.000.— het weefgetouw.

Op voormeld tijdstip stonden 66 getouwen bij Ricard.

Het nieuw krediet zou bijgevolg fr. 132.000.— bedragen.

Van dit kapitaal zouden evenwel de reeds ontvangen leeningen van fr. 40.000.— en fr. 30.000.— afgerekend worden.

Zoodat Ricard nog fr. 62.000.— zou overblijven.

« En disant (schreef Ricard), qu'il faut 2.000 francs par métier, je n'exagère pas puisque la fabrique de soieries de la société anonyme de Lierre a septante cinq métiers et possède un capital de deux cent cinquante mille francs et plus un crédit illimité à la Banque de Belgique ».

Verder beriep Ricard zich insgelijks op twee andere argumenten. Ten eerste op het buitenmatig stijgen van den prijs der ruwe zijde, die van fr. 75.— tot ongeveer fr. 100.— het kgr. was geklommen, en ten tweede op een zoogezegde belofte aanvang 1848 door staatsopziener Kindt gedaan, om de hierboven vermelde basis van fr. 2.000.— mettertijd toe te passen.

Doch, welke overtuigingskracht van deze bewijsvoering ook mocht uitgaan, toch waagde Ricard het de ware aanleiding van zijn optreden kenbaar te maken, om zijn kansen nog te vergrooten.

En — o weel — het slot van zijn schrijven bekende onomwonden, **dat het lot zijner nijverheid volkomen afhankelijk was van het onthaal, dat aan zijn aanvraag zou gegeven worden...**

Deze gewichtige en smartelijke bekentenis werd evenwel door Rogier, minister van Binnenlandsche Zaken, zeer laconisch opgevat.

Trouwens, sinds eenigen tijd beheerschte hem een zeker wantrouwen ten opzichte van de stabiliteit der firma Ricard.

Dit wantrouwen was gesteund op de voortdurende lichtzinnige uitgaven die Ricard bij middel der gelden van den Staat, in tegenstelling met het

kontrakt, aan het verbouwen en vergróóten van zijn industrie besteedde en waarover de minister reeds bezwaren had geuit aan den Gouverneur der provincie.

Wij schrijven **1851**.

Dit jaar zette slecht in voor Ricard.

Tengevolge van zijn lastige positie, die in den laatsten tijd aan het licht was gekomen, waren het aanzien van Ricard en de luister zijner nijverheid grootelijks verbleekt, bij zóóver dat een aantal private schuldeischers, die totnogtoe gezwegen hadden, thans het hoofd opstaken.

U begrijpt dat zulke toestand onhoudbaar geworden was voor Ricard.

Ook bleef de ontreddering niet lang uit.

Zij werd voor het eerst waargenomen op 7 Januari ('51) tengevolge van een schriftelijke aanklacht door zekeren Samuel-Woodwhal Robinson, uit Antwerpen, (« un usurier de première classe »), zei Ricard.

Deze klacht, toegezonden aan den provincialen opziener, veropenbaarde de langdurige en ongewettigde nalatigheid van Ricard tot het afbetalen eener som van fr. 44.871.38 aan genoemden aanklager verschuldigd.

Op zijn beurt gaf de opziener er mededeeling van aan den Gouverneur der provincie.

Deze verwittigde dadelijk, bij brieven van 10 Januari den minister van Binnenlandsche Zaken.

Duidelijk bewust van de aanstaande en onoverkomelijke moeilijkheden van allen aard, nam Joseph Ricard, na een laatste raadpleging bij de hh. Rolin, minister van Openbare Werken, en D'Elhoungne, advocaat te Gent, op Zondag, **4 Mei (1851)**, de wijk naar Frankrijk.

Fr. 236.— ontvangen op in beleening gelegde waren in het Pandhuis, te Brussel, (alwaar hij sedert Juni '50 zijn toevlucht nam), dekten zijn reiskosten.

Zooals te verwachten, werd de-« zaak Ricard » door het gerecht in handen genomen.

Op **8 Mei** werd de firma Ricard onder zegel geplaatst en op **10 Mei** door de rechtbank der Kamer van Koophandel failliet verklaard.

Op 26 September 1853 werd Joseph Ricard voor het Hof van Assisen verzonden onder beschuldiging van bedrieglijk bankroet.

Op 5 December daaropvolgend werd de zaak voor de rechtbank behandeld en Ricard, steeds uitlandig en zonder verdediging, werd bij verstek tot 12 jaar dwangarbeid veroordeeld.

Thans treden wij in het tweede tijdperk van de geschiedenis der zijdenijverheid in de stad Deinze.

Wij zeiden het reeds.

De bijzondere en prijzenswaardige bekommernis der regeering was het behoud der zijndeindustrie te Deinze met het oog op het economisch welzijn der stad en om den zeer nadeeligen terugslag op de heele zijdenijverheid te vermijden.

Met het doel dit groot onheil tekeer te gaan, had de h. Van de Walle, provinciaal opziener, opdracht gekregen (zoodra de val van Ricard onafwendbaar scheen), om uit te zien naar geschikte personen ten einde de zijdenijverheid onder de bescherming van den Staat, voort te zetten.

Bij brieven van 8 April '51 berichtte Van de Walle den h. Vilain, bureeloverste aan het departement van Binnenlandsche Zaken, hetgeen volgt: « ... Je suis vraiment heureux de pouvoir vous annoncer que je suis par-

venu à fournir au Gouvernement l'occasion de faire bonne et prompte justice de la déloyauté et de la mauvaise foi du sieur Ricard.

Par la convention dont la formule se trouve ci-jointe le sort de l'industrie sétifère à Deynze serait **confié à une des familles les plus honorables de cette localité et peut-être la mieux à même d'atteindre le but que se propose le Gouvernement.** »

Deze familie was — wij zijn vereerd het te getuigen — de zeer geachte familie Lagrange.

Het was namelijk de h. **August Lagrange**, notaris te Deinze, die in naam van zijn familie de voorbereidende besprekingen met de bevoegde Overheid hield en de aanvaarding toezegde.

Evenals voor Ricard was geschied en gelijk het te dien tijde de stelregel was voor alle nieuwe nijverheden, zou de Staat insgelijks een geldelijke toelage aan de familie Lagrange verleenen.

Het gebeurde dan ook bij bericht van 30 April dat Rogier, minister van Binnenslandsche Zaken, den Gouverneur der provincie machtigde om het kontrakt, dat door den opziener Van de Walle was opgemaakt en waarbij de zijdenijverheid in Deinze door de genaamden Lagrange werd voortgezet, in zijn naam voor goedkeuring te onderteekenen.

Deze onderteekening geschiedde op **16 Juli ('51)** in het Gouvernementshotel te Gent: eenerzijds door den h. de Jaegher, Gouverneur, als vertegenwoordiger van voornoemden minister en anderzijds door de hh. Jan-Frans en Ivo Lagrange, als belanghebbenden.

Dit kontrakt was bindend voor een termijn van vijf achtereenvolgende jaren en behelsde negen artikels.

Bij brieven van **18 Januari 1856** verklaarde de « lokale toezichtscommissie » van Deinze (1), aan den Gouverneur der provincie en als gevolg op een schrijven van dezen ambtenaar: « En réponse à votre lettre du 9 de ce mois, nous avons l'honneur de vous informer que, conformément à votre

(1) Benoemd bij Min. Besluit van 6 November 1851.

JAN-FRANS LAGRANGE
DEINZE 8 OKTOBER 1796
" 12 JANUARI 1867

opinion, nous sommes d'avis que le Gouvernement pourra se dispenser de subsidier ultérieurement la fabrication des soieries en notre ville. »

Dientengevolge werd dan ook alle geldelijke ondersteuning der zijdenijverheid door het ministerie bepaald afgeschaft. Insgelijks hadden de nijveraars geen rekenschap meer te geven — en geen betrekking meer te onderhouden met de hoogere overheid. — Zoodat de geschiedenis van de verdere ontplooiing dezer nijverheid ons dan ook onbekend is.

Uit het oogpunt der plaatselijke nijverheid is het duidelijk voor elkeen, dat twee familiën op bijzondere wijze te voorschijn treden.

Deze familiën zijn: de familie Ricard in den persoon van Joseph Ricard en de familie Lagrange in den persoon van de gebroeders Jan-Frans en Ivo Lagrange.

Joseph Ricard dient te worden beschouwd « met een geest en een hart dat alles overdenkt en begrijpt. »

Voor zooveel uit zijn diepbewogen leven blijkt, bezat Ricard een uitzonderlijke beroepsvaardigheid en een energiek en werkzaam karakter.

Daarentegen was hij eenigszins avontuurlijk aangelegd; het ontbrak hem vooral aan den onmisbaren werkelijkheids- en zakenzin.

Zijn roekeloos beschikken over geld en zijn te breed ziende blik verhinderden hem zijn opdracht trouw na te leven, zoodat de gevolgen van betreurenswaardige nalatigheden hem uiteindelijk in zijn onderneming kwamen ondermijnen.

Nochtans de val van Ricard was niet heelemaal zijn schuld alleen.

De moeilijke omstandigheden waarin hij de industrie had aangevangen door het aanwerven van talrijke ongeoefende werkkrachten, het korttijdig bestaan dat belette de inrichting op vasten voet te stellen, de onvoldoende technische onderlegdheid der regeering die eischen stelde welke niet te verwezenlijken waren en het ontstaan van den wantoestand in de hand hielpen, dienen hier tot gedeeltelijke verontschuldiging van Ricard aangevoerd en dienden insgelijks (hetgeen verwaarloosd werd), in de rechterlijke uitspraak in acht genomen te worden.

Hoe dan ook, in den persoon van Joseph Ricard huldigt de stad Deinze, met fierheid **den inwijder, den vader van haar zijdenijverheid.**

Daarenboven komt hem de eer toe de fabricceering van tot dusver onbekende stoffen te hebben ingevoerd.

Onafscheidbaar verbonden met Ricard staan in eervolle en dankbare herinnering wijlen de hh. Jan-Frans en Ivo Lagrange.

Was Joseph Ricard de inwijder, **de gebroeders Jan-Frans en Ivo Lagrange waren de weldoende redders van deze nijverheid in Deinze.**

Onder lastige en kiesche omstandigheden hebben zij een geknakte industrie overgenomen en met vaste hand bestuurd. En dank zij hunne onverzwaakte toewijding, ordelijkheid en werkzaamheid succesvol doorgevoerd.

Door hun voorbeeld gesterkt, nam de zijdenijverheid een heilzame ontwikkeling en was zij van beslissenden aard in de heropleving en de economische welvaart van Deinze.

Thans mag deze stad er op roemen de grootste zijdefabriek van heel België te bezitten en in de zijdenijverheid een eervolle plaats te bekleeden.

Hugo L. S. Alen.

RETORDERIE FRANÇOIS SCHOETERS

SOCIÉTÉ EN NOM COLLECTIF

NEGOCE DE COTONS

63, CHAUSSÉE D'ANVERS

St. NICOLAS (WAES)

Registre du Commerce St. Nicolas n° 42. - Téléphone: 142 et 482.

Télégrammes: François Schoeters. Codes: ABC. 5th. Ed. - Privé.

Compte Chèque-postal n° 410.09.

MARQUE DÉPOSÉE

**FILES DE COTON SIMPLE ET RETORS en qualités JUMEL,
AMÉRIQUE, INDES, CARDE-FILEUSE, etc., etc.**

Ecrus, teints, blanchis, encollés, jaspés, dévidés, bobinés, etc., etc.

**SPECIALITÉS DE GROS RETORS, FILES POUR COUDRE
OU SURJETER, CORDONNETS, MOULINES, etc., etc.**

— **TOUS GENRES DE FILS SPÉCIAUX SUR DEMANDE** —

**RETORDAGE DE FILS DE LIN, D'ÉTOUPE, CHANVRE, JUTE,
etc., etc.**

IMPORTATION

EXPORTATION

ANCIENS ÉTABLISSEMENTS

SCHOETERS FRÈRES & SŒUR

SOCIÉTÉ ANONYME

TEINTURERIE

Chaussée d'Anvers, 15 - St. NICOLAS (WAES)

Registre du Commerce St. Nicolas n° 2736.

Téléphone n° 202

Compte Chèque-postal n° 1335.64.

**TEINTURE de tous genres de filés, cotons, laines, soie arti-
ficielle, jute, chanvre, lin, etc., etc.**

**TOUS DEGRÉS DE TEINTURE, directs, solides, grands teints,
indanthren, etc., etc.**

BLANCHISSERIE de cotons.

ENCOLLAGE de filés textiles.

Textielbedrijf Schoeters stopt na 120 jaar

Textielbedrijf François Schoeters stopt ermee. Achttien mensen verliezen hun baan.

SINT-NIKLAAS | Het bedrijf Schoeters, aan de Antwerpse Steenweg in Sint-Niklaas, omvat zowel de gronden van het vroegere bedrijf Bruggeman, de ververij, als de twijnderij Schoeters. Vorig jaar hield de ververij het voor bekeken, tegen eind dit jaar is ook de vereffening van de twijnderij Schoeters geregeld. 'Het is een beslissing waarover ik meer dan een jaar heb nagedacht', legt afgevaardigd bestuurder Dany Bruggeman uit. 'Maar op een gegeven moment moet je beslissen.'

'De Wase textielsector boert al decennia achteruit. De breigoedsector is nagenoeg afgebouwd door stopzettingen en faillissementen en dat was precies het sterkste segment van Sint-Niklaas. Ook activiteiten voor meubelindustrie en tapijt zaten in een neerwaartse spiraal. Toch was het een moeilijke beslissing.'

'Ik ben ontgoocheld, maar niet rancuneus. Een tiental jaar geleden ging ik met mijn echtgenote naar China en merkte toen al dat de grootste concurrentie uit die hoek kwam. In 2001 hebben we nog een nieuwe milieuvergunning gekre-

gen tot 2011. Het heeft me een investering gekost van tienduizenden euro's. Maar nu vind ik de tijd rijp om ermee op te houden.'

Bij Retorderie François Schoeters werken nu nog achttien mensen, vooral vrouwen. De onmisbare mecaniciens voor het machinepark trekt eerstdaags naar een ander bedrijf. De machines worden deze week stilgelegd. 'Het bedrijf telde ooit 140 werknemers', zegt Bruggeman. 'In 1964 werkten er nog 75 mensen.' 'Een bedrijf stopzetten, kost geld. Vandaar dat we terreinen en inboedel te gelde maken. Ruim zeventig procent van ons machinepark verkopen we om het personeel te betalen. Sommige machines gaan naar Frankrijk, andere naar Zwitserland en Griekenland.'

'Ik heb geen cent schulden bij de bank. Het personeel zal correct worden uitbetaald en zit nog in vooropzeg. Momenteel stempelen ze drie dagen per week en hebben ze één dag om ander werk te zoeken. Maar zonder mecaniciens kan ik niet voort. Zodra het bodemattest in orde is en gronden en gebouwen zijn verkocht, krijgt iedereen wat hem financieel toekomt.' (s/s)

De Standaard - 30/8/2007

Over Hugo Van den Abeele schreef **Richard Minne** (1891-1965) in een van zijn vaste kronieken in de socialistische krant "Vooruit" van Gent reeds in 1936 het volgende:

"Maar in deze kring (hij heeft het over KOK-Deinze) zit er een manneken, een kerel met verstandige durf bezielde en met een hart dat aan de streke hangt; hij zelf ligt met iedere vezel vast aan 't plekje waar hij gewonnen werd en 't leven slijt. Men kent dat manneken overal in 't ronde en langs de verre Leiekronkels 't meest en 't best: 't is M. Hugo Van den Abeele, de gemeentesecretaris van Latem. Dat is de snuffelaar, de zoeker en de modeste welweter, want hij weet verbazend veel over 't leven in deze gouwe.

Binnen een paar generaties zal men te Deinze wellicht nog beter begrijpen wat Hugo deed. Maar intussen zou het mij niet verwonderen dat Hugo ereburger van Deinze wordt en dat er in de gemeente een Hugo van den Abeelestraat komt".

Een Profetie!

In 1942 werd hij ereburger en in de late jaren 1980 (1985-1990) kwam er een Hugo Van den Abeelestraat.

Omstreeks 1930 (begin van KOK) organiseerde Hugo te Deinze een Karel Picqué-tentoonstelling en werd de nieuwe straat Deinze - Lerne de "Karel Picquelaan". Hij kende zowat 20 Picquéwerken en opende daarmee een studieterrein en begon te zoeken op dat terrein dat Paul Hugo magistraal bewerkte en beoogste met kennis van meer dan 200 werken; en bezorgde Hugo aan Deinze een straatnaamsuggestie voor een met platanen (nu verdwenen) afgezoomde reisweg buiten de Gentpoort op weg over de Rekkelingbeek naar Bachte-Lerne-Drongen-Gent. Dank je wel, Hugo. (KOK huldigde hem toen hij 80 werd en toen hij 85 werd.)

Een brief van Armand Pauwels aan Hugo Van den Abeele (2) op 27 april 1940

Heer en Vriend Van den Abeele,

In het begin dezer week, keek ik eens den Almanak in, en bemerkte dat het op maandag 29 dezer uw naamdag is: Sint Hugo. Ik neem deze gelegenheid te baat om u een bloemkaart te sturen en voeg er op deze plaats het oude Vlaamsche rijmpje aan toe:

't Is vandaag uwen avond
Morgen uwen dag
't Is weerd dat ik besteken (3) mag

Waar is de tijd heen toen ik in het bijvoegsel der Gazette van Gent uwe eerste of toch een der eerste letterkundige bijdragen las: het relaas van het uitstapje naar Meerlinde te Vosselare. Ik bewaar ze nog altijd. Ik had dit uitstapje ook reeds gemaakt en beschreven. Mijn broeder René heeft het ook verricht en bij zijn opstel zelfs de tekening van Meerlinde gevoegd. Nadien las ik ook nog veel van uw geschrijf in 't Getrouwe Maldegem en het heeft mij altijd veel genoeg berokkend.

Ik denk ook soms aan uwen geachten, besten vader, die mij als geestdriftig jongeling, zoo hartelijk en spontaan ontving om over de geschiedenis van Deinze te spreken. Het was een echte Vlaming van den ouden stempel, die zijn kinderen Dietsche namen schonk en in zijnen handel en wandel zijnen oorsprong niet verloochende. Zulke mannen zal ik eeren tot mijnen laatsten ademtocht.

Heer en vriend, moge het u voortdurende goed blijven gaan en vooral gezond zijn, want ik ondervind nu wat het is ziek zijn. Hoe zoeter was het leven toen ik kon wandelen langs de Leyestrecken en de dreeven en bosschen van Deurle en Latem. Nu, gelaten zijn in ons lot is nog het beste middel om het lijden te verdragen.

Intusschen groet ik u hoogachtend

A. Pauwels

Voetnoten

- (1) Een jaarabonnement op Het Laatste Nieuws kostte in 1923 - 40 fr. - 0,15 fr. voor een dagblad; nu kost een krant 1 euro per dag (= 40 fr.).
Ik kreeg een exemplaar van het nummer 13 van Hugo Van den Abeele die me vertelde dat het Leon De Clercq was die om die samenvatting gevraagd had. De Clercq had ze liefst in het Frans gekregen, wat de auteur weigerde. Dan maar in het Nederlands ingediend; misschien zou het aanvaard worden.
- (2) Armand Pauwels (°1878) (†1952)
Hugo Van den Abeele (°1888) (†1974)
René Pauwels (°1893) (†1961) (broer van Armand, Leon, Fernand) (vader van Lieven Pauwels)
Albijn Vanden Abeele (°1835) (†1918) (vader van "Dietsche namen" Hugo en Herman)
Cf. KOK Jb. 1993 p. 214 c.v.
- (3) besteken = germanisme; in het Duits "bestechen" = een cadeau geven n.a.v. een verjaardag.

<p><i>Uitnodiging tot de tentoonstelling</i></p> <p>IN MEMORIAM HUGO VAN DEN ABEELE 1888-1974</p> <p>Terugblik op het leven van de man, die ons op 9 januari 1974 ontviel en zo veel heeft betekend in het cultureel leven van de Leiestreek</p> <p>Foto's, publicaties, schilderijen, tekeningen, beelden</p> <hr/> <p>Inleiding : Jan D'Haese, letterkundige - Muzikale omlijsting : Mevrouw Gevaert</p>	<p>De tentoonstelling gaat door in het Museum Léon De Smet, Museumlaan 14, Deurle</p> <p>van 16.2.1974 tot en met 17.3.1974</p> <p>Vooropening en receptie : vrijdag 15 februari te 20 uur</p>
---	--

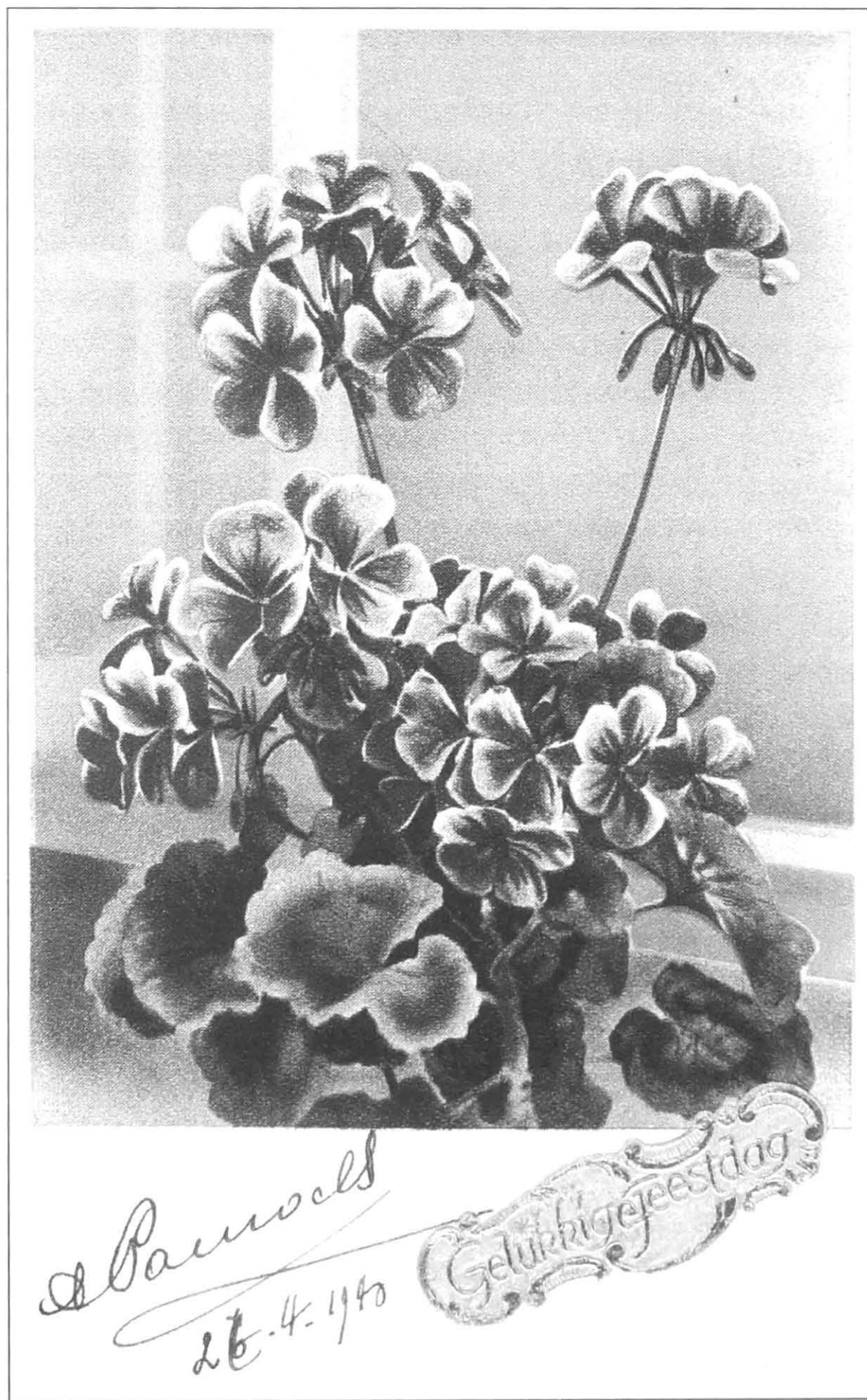
Het was een echte stemming van denouden stemfel,
Die zijn kinderen Ditsche namen schonk - en in zijn
nen hand en wandel zijn oorsprong met verloo-
chende. Zulke mannen zal ik eeren tot mijn
laetken ademt oert

Heer en vriend, moge het u doordurende goed blijven
gaan en soical gezout zijn, want ik wou dat nu met
het ziek zijn boezelen was het leven teermit
Kon wandelen langs de Leystreek en de deuren en
boschen van Dancle en Leiden. Nu, gelaten ^{zijn} moet
loke nog het beste middel om het leven te verdueren!

Intusschen groet ik u hoogaardent

C. P. A. A. A.

Deel van de brief.

*De "Bloemkaart" van Armand Pauwels aan Hugo Van den Abeele
27-4-1940*

**Bevolking en grondbezit te Machelen
in de 16de eeuw**

door

**Dr. Luc GOEMINNE, Maurits VANDEPUTTE en
Dr. René DE CLERCQ**

In het jaarboek 1997 van de Heemkundige kring van Zulte gaven we reeds een uitgave van de Penningkohieren van Zulte uit 1572. In het jaarboek 2002 van de Geschiedkundige Kring van Deinze volgde de uitgave van de Penningkohieren van Olsene uit 1572. Nu is Machelen aan de beurt. De Penningkohieren van Machelen uit 1572 bevatten 324 artikels die echter niet overeenkomen met het aantal percelen, want grote pachthoeven van 10 tot 30 ha en meer worden vaak samengevat in 1 artikel (1). In totaal worden er 10 pachtgoeden vermeld, naast 84 behuisde hofsteden, 30 hofsteden, 12 hofstedekes, 5 huizen en 6 huizekes. Twee maal wordt een camere vermeld dit is een zeer klein huisje met slechts 1 leefruimte. Jonkheer Antheunis van Overbeke woonde op een huis met een mote. Onder de 114 hofsteden wordt er 30 maal een schuur vermeld, 5 maal een paardestal, 5 maal een poest of runderstal, en 15 maal een ovenbuur of bakhuis. Twee hofsteden hadden ook een wagenhuis. Twee hofsteden omvatten elk 2 schuren. Op een andere hofstede stonden 3 huizekens. Bij één hofstede wordt ook een smidse vermeld. In totaal tellen we in Machelen in 1752 ongeveer 160 woonsteden. Een pachtgoed was gewoonlijk veel groter dan 20 ha, een hofstede omvatte gewoonlijk 1 tot 10 ha, en een hofstedeken was steeds kleiner dan een 0,5 ha. De huizekes stonden meestal op 3 tot 7 are grond. In de Kohieren komen 5 herbergen voor: Den Inghеле, De Swaene, het Senté Hubrecht, De Schaeck en een onbenoemde herberg op de Plaetse. De Penningkohieren van Machelen bevatten ook ongeveer 120 toponiemen, waarvan er 25 ons nog onbekend waren gebleven en dus niet opgenomen zijn in ons werk: Geschiedenis en Toponymie van Machelen van 2005.

De enige dorpsmolen te Machelen wordt ook vermeld. Naast de windmolen stond toen nog geen rosmolen. Deze wordt pas vermeld vanaf 1623. Over de verdeling van de teelten komt te weinig informatie in het document voor. Misschien was 50 % van de grond vooral met rogge en in veel mindere mate met tarwe bezaaid. Gegevens over haver, rapen en vlas ontbreken volledig. Over de veestapel komen we ook zeer weinig of niets te weten. Doorgaans waren de grote hoeven arm aan rundvee. Er worden weinig koestallen (of poesten) vermeld. Treffend is ook het gebrek van werkpaarden. Alleen enkele grote hoeven hadden een paardestal. Over klein vee zoals schapenteelt ontbreekt elk gegeven.

Wijze van uitgave en bewerking

De gehanteerde oppervlaktes zijn in Bunder (B): 1,41 ha, het gemet (G): 0,47 ha (of één derde van een bunder), verder het Vierendeel (V): 0,35 ha (of één vierde van een bunder) en tenslotte de grote vierkande Roede (R): 36 m². Allen Kortrijkse maten.

De taxatieprijzen zijn meestal in Ponden Parisis (P par) en Schellingen (S) uitgedrukt. Een Pond par is gelijk aan 20 S.

De oppervlaktes worden telkens omgerekend in moderne maten.

De oorspronkelijke oude schijfwijze van de persoonsnamen en de plaatsnamen bleef behouden.

Het grondareaal

Machelen bezat in 1572 minstens nog 129 ha heide. Hier meestal heet of heetland genoemd. Van 10 ha land wordt uitdrukkelijk gezegd dat het uit “de heede gewonnen was”.

Voor de grote pachthoeven hadden nog veel heide. De grote Biesdonkhoeve telde in 1572 nog 255 ha, waarvan 85 ha heide. Vooral het Zuid-Oostelijk deel van Machelen had nog veel woeste heide gronden. Dit gebied noemde van oudsher De Bruwers: een oud Romaans leenwoord dat heide betekende (vgl. Fr. Bruyère).

Daarbij komt nog dat er in 1572 te Machelen over 15 ha, nog sprake was van “oolicke santvlueghe”. Dit betekent een onvruchtbaar akkerperceel met veel stuifzand. Deze zanderige percelen lagen vooral dicht bij het dorpscentrum op de Molenkouter en in de Verdegem kouter.

We berekenden het bosareaal te Machelen op 210 ha in 1572. Van de 10 grootste pachtgoederen wordt alleen gezegd dat ze land, heide, weide en bos omvatten. Doch de juiste verhoudingen worden niet medegedeeld. We kozen voor 25 % bos, omdat deze aanpak statistisch de beste oplossing benadert. Wordt van een groot pachtgoed gezegd dat het bestond uit land, weide en bos, dan kozen we 33 % van elk bestanddeel. Deze keuze vindt steun in het voorbeeld van het Pachtgoed van het Klooster van Deinze, waar duidelijk blijkt dat 34 % ervan uit weiden bestond.

Bosareaal

Voor in het zuid-oosten van de gemeente kwam nog veel bos voor. Van de 75 pachters valt het op dat volgens het document er niemand bossen in pacht nam. In de penningkohieren van 1572 worden de heiden en bossen meestal niet getaxeerd omdat ze geen duidelijke opbrengst gaven. Het bosareaal is hier dus duidelijk onderschat. In plaats van 210 ha, zou 300 ha misschien wel een betere benadering zijn.

Akkerland

Van het akkerareaal waren er 306 ha onverpacht in eigen exploitatie gehouden. De andere 468 ha zijn verpacht. In totaal meten we 774 ha akkerland te Machelen in 1572.

Weide areaal

Het weide areaal te Machelen was niet uitgestrekt. Bijna alle meersen kwamen voor in de nabijheid van de Leie. Weiden waren in aankoop toen wel duurder dan akkerland: de meeste weide percelen waren niet groter dan 0,5 ha.

Van het weide areaal was er 15 ha in eigen exploitatie gehouden en 118 ha verpacht. In totaal 133 ha weiden.

In de volgende tabel zien we de evolutie van het berekend grondareaal te Machelen van 1572 tot 1850.

Machelen 1286 ha	Heide Ha	Bos Ha	Akkerland Ha	Weiden Ha
1572	129	210	774	133
1765	60	430	580	135
1850	25	219	935	79

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat in de loop der eeuwen het heide-areaal sterk verminderde. Paradoxaal was het bosareaal op het einde van de 18de eeuw, door heraanplanting, duidelijk toegenomen. Dit fenomeen wordt nog in andere Leiedorpen vastgesteld en dient nog nader onderzocht te worden. Het akkerareaal was in de 16de eeuw reeds belangrijk geworden. Het weide-areaal bleef in de loop der eeuwen eerder gelijk tot licht dalend.

De indeling van de hoeven in 1572 was als volgt:

Machelen 1572	Hoeven 20-250 ha	Hoeven 10-20 ha	Hoeven 5-10 ha	Hoeven 1-5 ha	Hoevekes en huizen < 1 ha	Totaal Hoeven en huizen
	11	7	23	55	65	168

Pachtprijzen van de gronden per bunder (1,42 ha)

Tarweland	14 P par
Korenland	7-10 P par
Heetland	4-6 P par
Meers	12-18 P par
Maameers	6-12 P par

Huurprijzen van gebouwen

Pachthoeve van 20-25 ha	200-300 P par
Korenwindmolen	210 P par
Herberg	30-70 P par
Huisje op 1 are	1 P par

De grote pachthoeven in 1572

Het Kasteelgoed te Beversluis

In 1572 was de eigenaar Jonkheer Jacques Tackoen en de pachter Jan de Hont. Het was toen 30 ha groot, waarvan 10 ha land, 10 ha weide en 10 ha bos.

Het Pachtgoed te Biesdonk

In 1572 was het pachtgoed te Biesdonk nog steeds in handen van het Hospitaal van Oudenaarde. De pachter was toen Niclaus Van den Heede. Het was toen niet minder dan 255 ha (!) groot. Het omvatte 85 ha land, 85 ha bos en 85 ha heide.

Goed te Kuerne

In 1572 was de eigenaar Gillis de Baenst en de pachter Lowijs Snauwaert. Het was toen 71 ha groot, waarvan 25 ha land, 23 ha weide en 23 ha bos.

Goed te Overmeers

In 1572 was de eigenaar Jonkheer Antheunis van Overbeke en de pachter Lysbette Van der Schueren. Het was toen 47 ha groot, waarvan 17 ha land, 15 ha meers en 15 ha bos.

Goed te Overakker

In 1572 was wellicht de eigenaar Geerolf van Acker en de pachter misschien Symoen Mestdagh. Het was toen 25 ha groot.

De Heerlijkheid Veerdegem

In 1572 was de eigenaar misschien Leen De Smet en de pachter misschien Lieven De Smet. Het leen was 26 ha groot, waarvan 9 ha land, 8 ha bos en 8 ha weide.

Goed te Hames

In 1572 was de eigenaar Jonkheer Jan Van de Zype en de pachter Joos Raes. Het was toen 57 ha groot, waarvan 15 ha land, 14 ha weiden, 14 ha heide en 15 ha bos.

Goed ten Borre

In 1572 was de eigenaar Lieven Seys en de pachter Pieter Mestdach. Het was toen 40 ha groot, waarvan 14 ha akkerland, 13 ha meers en 13 ha bos.

Goed te Maalbroek

In 1572 was het goed eigendom van het Klooster van Deinze. De pachter was toen Jan Van den Torre. De hoeve had toen 10 ha land en bijna 6 ha weiden. In totaal was het bijna 16 ha groot.

Goed van Overwater

In 1572 was de eigenaar Jonkheer Frans De Beer.

Goed ter Warande

In 1572 was de eigenaar Cornelis Reyms en de pachter Jan Huus. Het was toen 31 ha groot, waarvan 11 ha land, 10 ha bos en 10 ha heide.

Pachtgoed van 37 ha

In 1572 was de eigenaar Willem Van der Zype en de pachter Lieven Vander Meulen. Het was 37 ha groot, waarvan 17 ha land, 10 ha meers en 18 ha bos.

Pachtgoed van 21 ha

In 1572 was de eigenaar Adriaen Van Wonterghem en de pachter Jacob Van Wonterghem. Het was 21 ha groot, waarvan 7 ha land, 7 ha weide en 7 ha bos.

Uitgaande van een namenlijst uitgebracht door Maurits Vandeputte verscheen in het 20^e jaarboek van de Geschiedkundige Kring van Zulte een artikel over: Eigenaars en Pachtters te Machelen in 1572. (2) Hierin kwamen 3 afzonderlijke lijsten voor: I. Eigenaars die hun goederen zelf gebruiken. II. Eigenaars die hun goed zelf gebruiken, doch ook goederen bij pachten.

III. Pachtters van gronden te Machelen.

Wanneer men echter het document grondig doorneemt stelt men vast dat een IVde lijst aan de aandacht is ontsnapt. Deze lijst omvat: IV. Eigenaars die hun gronden niet zelf gebruiken doch enkel verpachten.

Lijst I omvat: 56 personen.

Lijst II omvat: 66 personen.

Lijst III omvat: 75 personen.

Lijst IV omvat: 61 personen.

In totaal dus 183 eigenaars en 75 pachters te Machelen in 1572.

Van alle gezinshoofden samen hadden er 75 geen eigen bezit. We schatten dat een 8-tal eigenaars niet te Machelen zelf woonachtig waren. Ook waren er minstens 6 eigenaars weduwe en 2 weduwnaars. Blijven dan 250 personen. Als men deze 250 personen aanziet als gezinshoofden met een gemiddeld gezin van 4 personen en rekening houdt met de hierboven vermelde opmerkingen komt men tot 990 personen als inwonersaantal te Machelen in 1572. Met een huizenaantal van 160 komt men tot 6 inwoners per woonstede. In dit getal is eventueel een inslapende knecht of meid inbegrepen.

Volgens een bevolkingstelling van 1695 telde Machelen toen 935 inwoners. De dorpspopulatie was te Machelen in de 17de eeuw feitelijk niet toegenomen.

Adellijk bezit te Machelen in 1572

1. Gabriel de Jauche de Mastaing (1520-1579), de dorpsheer van Machelen bezat in 1572, de dorpswindmolen, en een 20-tal ha gronden in de Molenkouter (3)
2. Jonkheer Frans De Beer bezat ongeveer 30 ha rentegoederen op Hemsrode ten Heede en op Vossenhole. (4)
3. Jonkheer Antheunis van Overbeke bezat het goed te Overmeersch met 47 ha gronden en zijn eigen woning op een mote. (5)
4. Jonkheer Jacquus Tackoen bezat het Kasteelgoed van Beversluis, een pachtgoed van 30 ha, een kleine behuisde hoeve van 1,4 ha. (6)
5. Heer Gillis de Baenst bezat het Goed te Kuerne, een pachtgoed van 71 ha. (7)
6. Jonkheer Jan Van der Zype bezat Het Goed te Hames, een pachtgoed van 57 ha. (8)
7. Jonkheer Willem Van der Zype bezat een niet benoemd pachtgoed van 37 ha. Deze Willem Van der Zype bezat in 1571 ook eigendommen in het naburige Olsene. (9)

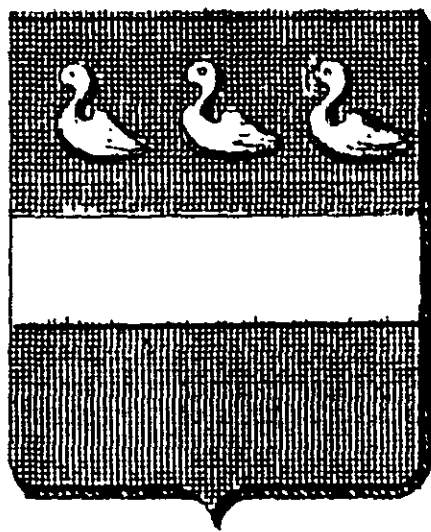
De adel bezat toen in totaal slechts 293 ha (23 %) gronden te Machelen wat weinig is in vergelijking met de andere Leiedorpen. Dit adellijk bezit zal te Machelen in 1860 zelfs dalen tot 169 ha of 13 %.

Het bezit van Kerkelijke en Burgerlijke Instellingen in 1572

1. O.L. Vrouw Hospitaal te Oudenaarde: De Biesdonkhoeve met 256 ha gronden.
2. De Kerk van Machelen: twee huizen, twee hofstedekes en 7 ha gronden.
3. De O.L. Vrouw Sint-Cornelis Gilde: 4 ha gronden.
4. De Armendis (Heilige Geest) van Machelen: 2,4 ha gronden.
5. Klooster Van Deinze: Een pachtgoed met 19,5 ha gronden.
6. Klooster van Sion te Kortrijk: 2,4 ha grond.
7. De Kerk van Olsene: 1,5 ha grond.

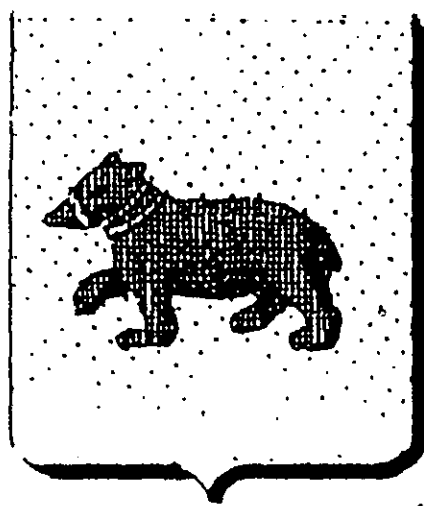
Totaal: 319,5 ha (24 %).

Deze 319,5 ha grondbezit betekenden bijna 25 % van de dorpsoppervlakte. Het bezit van de burgerlijke en kerkelijke instellingen was in 1860 (dus na 3 eeuwen) gedaald tot 214 ha of bijna 17 %.

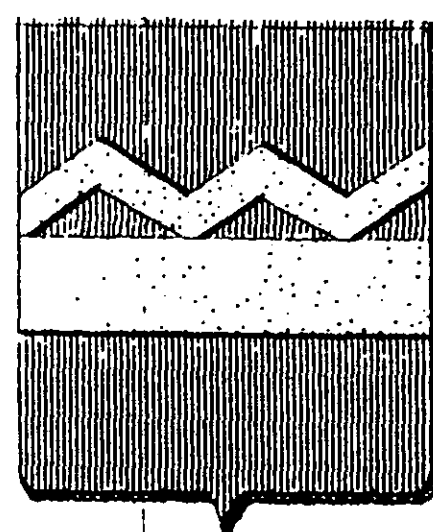
DE BAENST.

Gillis DE BAENST

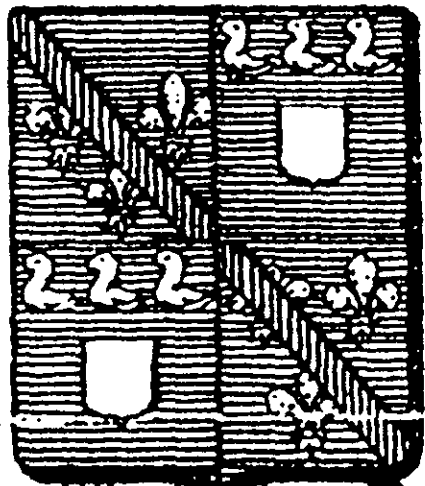
DE BEER.

Frans DE BEER

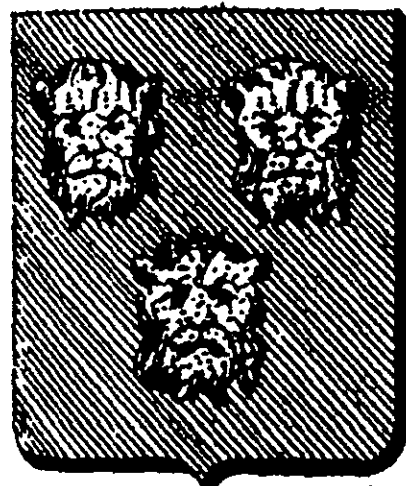
DE JAUCHE.

Gabriel DE JAUCHE
DE MASTAING

*Zillebeke dit
Tackoen
Gand*

Jacob TACKOEN
gez. VAN ZILLEBEKE

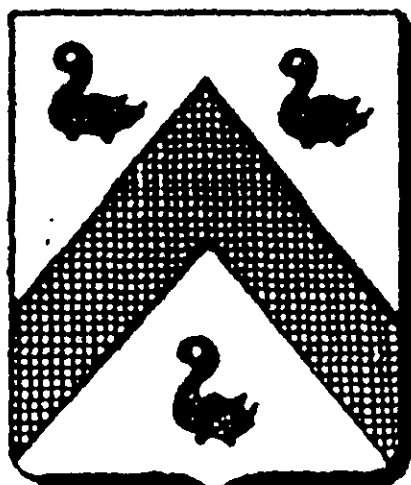
VAN DE ZYPE.

Jan VANDE(R) ZYPE

VAN DE ZYPE.

Willem VANDE(R) ZYPE

*Overbeke (v.)
Overbeek
11021 Buzs Gand*
Anthone VAN OVERBEKE

Wapenschilden van de 7 adellijke grondbezitters van Machelen (1572)

OVERZICHT VAN DE EIGENAARS EN PACHTERS TE MACHELEN IN 1572

I. Eigenaars-gebruikers te Machelen in 1572

Olivier Vander Hoeyen een behuisde hofstede met schuere en ovenbuur groot 1 V (0,35 ha) liggende te Machelen ande **Plaetse**. De zelfde gebruikt nog een half B (0,71 ha) land oost de **Belleghem Straete**. Totaal: 1,06 ha.

Lieven De Brouwere, een behuisde hofstede groot drie oude B (4,26 ha).

Eustaes Van Hauwaert een behuisde hofstede 1 oud B (0,41 ha). De zelfde gebruikt nog een half B (0,71 ha) land neffens de stede. De zelfde gebruikt nog 2 B (2,84 ha) land. De zelfde gebruikt nog een half B (0,71 ha), De zelfde gebruikt nog 2 B (2,84 ha) land. De zelfde gebruikt nog een half B (0,71 ha) land santvloghe in den **Verdeghene coutere** zuid **den Loop**: De zelfde gebruikt nog 1 G (0,47 ha) land santvleughe inden **Verdeghem Cauter**. De zelfde gebruikt nog 2 G (0,94 ha) land liggende west Jan Bultincs leen. De zelfde gebruikt nog 3 V (1,06 ha) land. De zelfde gebruikt nog een half G (0,24 ha) liggende inden **muelencauter**. Totaal: 11,93 ha.

Symoen Mestdach en **Passchijne Vander Hoeyen**, een behuisde hofstede groot een half B (0,71 ha) liggende op de **Belleghem Straete**. De zelfden gebruiken nog een V (0,35 ha) land ande zelfde hofstede. De zelfden gebruiken nog 6 V (2,13 ha) land. De zelfden gebruiken nog 4 G (1,89 ha) land. De zelfden gebruiken nog 3 V (1,06 ha) land. De zelfden gebruiken nog een half V (0,18 ha) land. De zelfden gebruiken nog 1 G (0,24 ha) oolycke santvloghe. Totaal: 6,56 ha.

Joos De Meestere, een behuisde hofstede tien Roeden (0,03 ha) liggende zuid **de Nieuwen Herrewegh**.

Jacob De Smet gebruikt een half B (0,71 ha) land. De zelfde gebruikt nog 1 V (0,35 ha) land. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land. Totaal: 1,41 ha.

Jan Lutens, een behuisde hofstede een oud V (0,35 ha) met een deel liggende an **Smuelenaeren Driesch**.

Jan De Pape, een behuisde hofstede met een huis en schuere, groot met het land 3 B (4,26 ha).

Jan Huus, een oud B (1,42 ha) land. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land. De zelfde nog **Het Walleken** deel van 1 G (0,47 ha) land. Totaal: 2,24 ha.

Lowijs De Brune, een behuisde hofstede groot 2 B (2,84 ha), zuid **den Ouden Herrewegh**.

Eustaes Vanden Torre, een hofstede een half V (0,18 ha). De zelfde nog 3 V (1,06 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land, oost **de Beke**, en zuid **den Voetwegh**. Dezelfde 1 B (1,42 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land, west teghen tclooster Van Deynse. De zelfde nog een half B (0,71 ha) meersch in **de Ha(e)meersch**. Totaal: 4,31 ha.

Heynderic Van Seynhaghe, een hofstedeken met een huuseken groot een deel van een half B (0,71 ha) land.

Lucas Vander Moere, een hofstede groot 14 Roeden (0,05 ha) land met huis enschuur, noord **De Leye**. De zelfde 2 G (0,47 ha) land in **Maelbrouc**. Totaal: 0,51 ha.

Gillis Vander Moere, een behuisde hofstede groot 1 oud half V (0,18 ha) land, behuist met een huis en schuer, zuid **den Ouden Herrewegh**. De zelfde een G (0,47 ha) land wesende santvluoghe, west het **Muelestraetjen**. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land aan den **Muelencautere**. Totaal: 1,59 ha.

Jan Vander Steene, de helft van een hofstede met een huis en schuur, met de helft van 5 V (0,84 ha) land.

Olivier Buus, een behuisde hofstede, met een huis en schuur, groot 10 Roeden (0,04 ha). De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) land in de voorseide hofstede. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land op de zuidsida vanden **Herrewegh**. Totaal: 0,86 ha.

Jan Vanden Torre, een behuisde hofstede met een huus en schuere, groot een half G (0,24 ha). De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land, bachten tvoorsida huus. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land, bachten de schuere. De zelfde nog 4 G (1,89 ha) land neffens daer aen liggende. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land. De zelfde nog 4 G (1,89 ha) land. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde nog een oud B (1,42 ha) land. De zelfde nog 2 oude B (2,84 ha) land ghenoeemt 't **Somers**. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land. De zelfde nog 4 G (1,89 ha) land liggende inden **Linden Cauter**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land in de **Muelecautere**. De zelfde nog een half aud B (0,71 ha) aen de **Heerstraete**. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land neffens tgoet van Antheunis van Overbeke west **Sheeren Straete**. Totaal: 15,42 ha.

Anna Vander Muelene, een hofstede met een huus en ovenbuur groot een half B (0,71 ha) land. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land neffens de selve hofstede. De zelfde nog een half G (0,24 ha) land. Totaal: 1,89 ha.

Jan Vander Straten, een behuisde hofstede, groot een half B (0,71 ha).

De **Weduwe van Pieter Van Huele**, een huizeken met een half V (0,18 ha) land.

Philip Ghyselyns, een behuisde hofstede met een huis en schueren, groot een half (0,71 ha) bunder. De zelfde gebruikt nog de helft van 3 V (0,54 ha) land, genaempt **Het Gherechte**. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land inden Muelecautre, noort **den Herrewegh**. De zelfde gebruikt nog den helft van een half G (0,12 ha) liggende bachten **Sente Hubrecht** met drie appelpoten inde boghaert. De zelfde gebruikt nog een **Herberghe Sente Hubrecht** groot een V (0,35 ha). Totaal: 2,20 ha.

Lauweryns Nemegeer, gebruikt een camere met 3 Roeden (0,01 ha) land, zuid den Herrewegh.

Heynderic De Winne, een hofstede groot drie V (1,06 ha) met een woonhuis daar op staende. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land, genaempt den **Aert**. De zelfde, nog een oud half bunder (0,71 ha) land genaempt **Het Stedekin**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land ghenaeamt **De Vore**. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land met een dreefkin. De zelfde, nog een half G (0,24 ha) land ghenaeamt **Den Klockelochtinck**. Totaal 3,77 ha.

Heynderick Vanden Steene, een behuisde hofstede met een huis, schuere, ovenbuur en peerdestal groot een oud half B (0,71 ha). De zelfde, nog twee G (0,94 ha) land voor de voorseide stede ghenaeamt

Den Prijse. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) zuid van de hofstede. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land, zuid de **Herstraete**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) heeland. De zelfde nog een half B (0,71 ha) gheweet. Totaal: 4,13 ha.

Gillis Lessens, een behuisde hofstede met een huis en stallekin groot 1 G (0,47 ha).

Philipote Fockaert, den helft van een huis groot 3 Roeden (0,01 ha), zuid den **Herrewegh**.

Franchois Van Daest, een behuisde hofstede groot een V (0,35 ha) liggende aan de Smuelenaers **Driesch**.

De zelfde, nog 2 oude B (2,84 ha) land. De zelfde, nog een half gemet (0,24 ha) land, noord den **Grooten Herrewegh**. Totaal: 3,34 ha.

Leene Vander Linden, een huiseken met een half V (0,18 ha) land, west de voorseide straete. De zelfde nog een G (0,47 ha) land ande **Belleghem Straete**. Totaal: 0,65 ha.

Joos Mestdach fs Gillis, een behuisde hofstede met een huis, schuere, perde stal en ovenbuur groot een half G (0,24 ha), de zelfde, nog 5 V (1,77 ha) land, neffens de hofstede. De zelfde, nog 5 V (1,77 ha) land ghe-naempt **het Scheldehout**. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) meersch in **de Lancghaghe** noord de **Leye**. Totaal: 4,13 ha.

De weduwe van **Adriaen Van de Steene**, de helft van een hofstede met de helft van 5 V (1,77 ha) land. De zelfde nog een half G (0,24 ha) heeland. Totaal: 2,01 ha.

Lauwereyns Van Assche, een behuisde hofstede groot een half V (0,18 ha) met een huis ende ovenbuur.

Lieven Aelget, een hofstede met een huus en schuer groot 1 G (0,47 ha).

Loey Marant, an V (0,35 ha) land ghe-naempt **den Lops**.

Lieven Vanden Torre, de helft van een hofstede liggende naest zijn vader, groot 3 V (1,06 ha).

De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land.

De zelfde, nog 1 V en 32 Roeden (land) (0,46 ha).

De zelfde nog 1 V en 42 R land (0,49 ha). Totaal: 2,83 ha.

Jan Minnaert, een huiseken met 12 R (0,04 ha) land.

Lieven Mestdach, 1 B (1,42 ha) land inde **Bruwers**. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land. Totaal: 2,40 ha.

Gillis Volckaert, een behuisde hofstede groot een oud half bunder (0,71 ha).

Lowijs De Smet fs. Olivier, een behuisde stede met een huus ende schuere erop staende, groot een Vierendeel (0,35 ha). De zelfde, nog 7 V (2,48 ha) land, weet de heede ghewonnen. De zelfde nog 5 V (1,77 ha) land in de **Bruwers**. De zelfde, nog een oud V (0,35 ha) meersch in de **Langhhaghe**. Totaal: 4,95 ha.

Joos Mestdach, een behuisde hofstede groot 1 G (0,47 ha) neffens den **Muelene**, ooliche santvluegghe.

Jan Menen, een hofstede met een huis groot 1 G (0,47 ha). De zelfde nog een half B (0,71 ha) land neffens den **Muelen**. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) land in den voornoemde **Muelen cautere**. Totaal: 1,65 ha.

Daneel Mestdach, een behuisde hofstede, groot 2 G (0,94 ha). De zelfde nog 4 G (1,89 ha) land. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) meersch op de **Leye**. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) land daer neffens. Totaal: 4,01 ha.

Joos Van Praet, an behuisde hofstede, met 1 G (0,47 ha) land bachten thuuse. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land bachten de schuere. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) en 1 V (0,35 ha) land ghe-naempt **Den Hul**. Totaal: 5,77ha.

Jacob De Hont, twee G (0,94 ha) land, zuid den Hulle. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land in **De Bruwers**. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) in de **Bruwers**. Totaal: 2,35 ha.

Joosine Van Hauwaert, een hofstede met huis, schuere en stalleken, groot 1 V (0,35 ha). De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land, neffens de voorseide hofstede. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde nog 2 B (2,84 ha) land. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land in den **Muelencautere**, zuid d'**Elsstraete**. Totaal: 8,25 ha.

Thomaes De Hont, een behuisde hofstede groot 3 V (1,06 ha).

Jan De Hont, een behuisde hofstede met een huus, schuere en ovenbuer, groot 1 V (0,35 ha). De zelfde nog een half B (0,71 ha) land neffens de voorseide hofstede. De zelfde, nog een half G (0,24 ha) land. Dezelfde, nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land inden **Muelencauter**. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) Santvleughe, noort **den Herrewech**. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde, nog een oud Bunder (1,42 ha) ghewet inde **Muelenmeerschen**. Totaal: 6,73 ha.

Olivier De Waegenaere, een behuisde hofstede groot 1 G (0,47 ha) land. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde, nog 3 B (4,26 ha) land, ghe-naempt **de Snaeckens west tcleen Straetjen**. De zelfde nog een B (1,42 ha) land in Peteghem. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land op de beke. Totaal: 7,79 ha.

Oste Minnaert, een hofstede groot een half B (0,71 ha) liggende op **de Belleghem Straete**. De zelfde, nog een half V (0,18 ha) land. De zelfde, nog een half G (0,24 ha) land. Totaal: 1,13 ha.

Joos Minnaert, een V (0,35 ha) land.

De weduwe van **Jacob Vander Hoeyen**, een behuisde hofstede, met een huis, schuere, poest en ovenbuer, groot een half B (0,71 ha). De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land, liggende voor hoeve hofstede. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land, ghe-naempt **den Selverstert**. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) bosch liggende west van den **Selversteert**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land, liggende an **de Linde straete**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land, liggende in den **Elstcauter**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land liggende in **de Bruwers**. Totaal: 5,20 ha.

Adriaen De Hont, een behuisde hofstede, groot een half B (0,71 ha) land. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land in den **Muelen cautere**. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land, jeghens het voorseide **Elst Straetjen**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land. De zelfde, nog 1 G

(0,47 ha) land, noort van den **Muelenstraete**. De zelfde, nog 2 halve B (1,42 ha) land, ligghende an de **Steenbeke**. De zelfde, nog 1 B (1,42 ha) land over de voorseide beke. Totaal: 6,37 ha.

Vinchent Vanden Torre, een behuisde hofstede met een woonhuus, schuere en ovenbuer groot 90 Roeden (0,10 ha). De zelfde, nog 1 B (1,42 ha) land, ghe-naempt **Den Sinaesbulck**. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land, zuid en oost de **Straete**. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) bosch. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land, jehens den **Ghulde Bulck**. De zelfde, nog een half G (0,24 ha) land aen 't **Muelestraetje**. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) in de **Bruwers**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land in den **Muelencauter**. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) santvleughe inden vorseiden **Muelencauter**. Totaal: 5,29 ha.

Jan De Lepelaere, een behuisde hofstede met een huis en schuere groot een half V (0,18 ha). De zelfde, nog een mersch groot een oud half Bunder (0,71 ha). De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land. Totaal: 1,24 ha.

Weduwe van **Lieven Marant**, een behuisde hofstede groot een half B (0,71 ha) neffens den **Eeckbosch**. De zelfde nog een G (0,47 ha) land. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) heeland. De zelfde nog 3 V (1,06 ha) heeland. De zelfde, nog 1 oud half B (0,71 ha) land, ghe-naempt **De Himbraect**. De zelfde, nog 1 G (0,47 ha) land en 't **Himbraect Straetjen** ghe-naempt **De Schooven**. De zelfde, nog 1,5 G (0,71 ha) land, ghe-naempt **De Stede**, ligghende an de **Breestraete**. De zelfde, nog 2 gemeten (0,94 ha) land ligghende ant **Meersstraetjen**. De zelfde, nog een V (0,35 ha) land ghe-naempt **Den Persacker**, ligghende an 't **Moortel straetjen**. Totaal: 5,77 ha.

Pieter Vanden Steene, 4 ghemeten (1,89 ha) land ofte houtkant. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land ofte houtkant west tclooster van Deynse. De zelfde, nog 1 V (0,35 ha) land. Totaal: 2,71 ha.

Joos Van Hee, een oud half bunder (0,71 ha) land en een oud half vierendeel (0,18 ha). Totaal: 0,89 ha.

Philips Willemyns, twee gemeten (0,94 ha) land met een huuseken erop.

Christiaen De Meestere, een behuisde hofstede groot 90 Roeden (0,06 ha) ligghende op de **Belleghem Straete**. De zelfde nog een half gemet (0,24 ha) land int **Muelestraetjen**. Totaal: 0,30 ha.

Maerten Wernier, een behuisde hofstede (en Herberg) groot een half gemet (0,24 ha) ghe-naempt **De Swaene** liggende op de **Plaetse**.

Christiaen Van Torre, een gemet (0,47 ha) land ghe-naempt **De Waterganck**.

Lieven De Cleerck, een behuisde hofstede groot een half B (0,71 ha). De zelfde, nog 1 B (0,71 ha) land noord **Den Ham** van Adriaen Van Wonterghem. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land int **Cauterken** voor de hofstede van Jan Van den Torre. Totaal: 2,13 ha.

Jan Vander Moere, een behuisde hofstede, groot een half Bunder (0,71 ha). De zelfde, nog een behuisde hofstede groot een half V (0,18 ha) ligghende an **Smuelenaeren Driesch**.

Paschier Cools gebruikt nog in pachte het 5de deel van de behuisde hofstede, groot 1 G (0,47 ha).

Joos De Muldere, een behuisde hofstede groot een half B (0,71 ha). Dezelfde nog 2 gemeten lant oost van Snauwaerts driesch. De zelfde, nog een oud bunder (1,42 ha) land in twee parceelkens ligghende

aent **Laacmoortel**. Dezelfde nog een half B (0,71 ha) land noort van de **Caveytcouter**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land ligghende op de **Heerstraete**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) neffens de selve stede. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land ligghende voor deselve stede. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land neffens Jan Merren. Totaal: 5,62 ha.

Joos Huus, een behuisde hofstede met een schuere groot een half V (0,18 ha). De zelfde nog 1 V en een half (0,53 ha) lants bachten zijn huus. De zelfde nog 3 G (1,42 ha) velt ghe-naemt **De Bauters**. De zelfde, nog een gemet (0,47 ha) land. De zelfde nog een vierendeel (0,35 ha) heeland. Totaal: 2,95 ha.

Lieven Vander Muelen, twee stucken lands inden **Muelen Cautere** groot 't één stuck 2 ghemeten (0,94 ha), 't ander een half V (0,18 ha). Totaal: 1,12 ha.

Andries Van Waembeke, een behuisde hofstede groot een half B (0,71 ha). De zelfde nog 2 gemeten (0,94 ha) land. De zelfde nog 36 R (0,02 ha) gheweet. De zelfde nog een oud bunder (1,42 ha) land inden **Muelencauter**, ghe-naempt **Het Eecxken**. Totaal: 3,09 ha.

Christoffel Hanssens, een behuisde hofstede, groot metten lande en half Bundere (0,71 ha). De zelfde nog een gemet (0,47 ha) land inden Caveytscoutere. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land inden **Muelencautere**. Totaal: 1,65 ha.

Jan Fockaert een behuisde hofstede groot metten landen een half B (0,71 ha). De zelfde nog 1 G (0,47 ha) heeland voor deselve hofstede. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land ghe-naempt **De Buusraert**. Totaal: 1,18 ha.

Joos Aelget, de helft van eene hofstede groot 1 G (0,47 ha) ligghende **ande Belleghem Straete**. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land **ande Capelle**. Totaal: 0,82 ha.

Jan Vander Haelst een hofstedeken met een huus groot synde, het derde van een vierendeel (0,12 ha) west het **Schaeck**. (herberg)

Joos De Smet een half vierendeel (0,18 ha) mersch ligghende op de Leye.

Jan De Smet, twee gemeten (0,94 ha) land danof dat deen licht anden **Muelen**, tandere by Lieven Bekaert.

Coolaert Marant, een behuisde hofstede groot synde metten lande 5 vierendeelen (1,77 ha). De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land, west ende noord De Straete. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land. De zelfde nog een half gemet (0,24 ha) land. De zelfde nog een stic lant met een endeken bosch groot een half V (0,18 ha). De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land. Totaal: 4,42 ha.

Olivier Mestdach, een behuisde hofstede groot een B (1,42 ha) met een woonhuis, schuere, poest, waghenuis en ovenbuur, oost de **Drie Eecstraete**. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land neffens de vorseide hofstede. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land ghe-naempt. De **Oude Hofstede** oost De Straete. De zelfde nog een half V (0,35 ha) land west 's **Maechsbosch**. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land ghe-naempt **Noweels Stick**. De zelfde nog 2 B (2,84 ha) land noort de **Straete** en zuid **Rechems bosch**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land, ghe-naempt **Den Kackaert**. De zelfde nog een half G (0,24 ha)

land met een huuseken daer op staende. Totaal: 8,04 ha.

Romeyn Caluwaert, een behuisde hofstede met een huuseken daer op staende groot een half G (0,24 ha). De zelfde nog een G (0,47 ha) land ligghende bij de voornoemde hofstede. Totaal: 0,71 ha. De weduwe van **Jan Vander Steene**, een behuisde hofstede, behuist met drie huusekens groot een Gemet (0,47 ha). De zelfde nog 2 gemeten (0,47 ha) land in den **Muelecauter tmuelestraetjen**. Totaal: 0,94 ha.

Joos Raes, 4 gemeten (1,89 ha) land, noort **den Hooghen Vossele**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land noort den Hooghen Vossele. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) heeland in de Brustraete. Totaal: 3,54 ha.

Lucas Van Praet, een hofstede behuust met een woonhuis, Schuere en Ovenbuer groot 1 V (0,35 ha) en bachten de schuere nog 3 V (1,06 ha). De zelfde nog een half B (0,71 ha) land genaempt **De Malier**. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land. De zelfde nog een cleen bulcxkin ligghende voor de hofstede, groot tderde van 1 V (0,12 ha). De zelfde nog 6 V (2,13 ha) land ghe-naempt **Den Dierencost**. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) santvluoghe inden **Verdeghem cautere**, ghe-naemt. Den Prijse: de zelfde nog een oud bunder lants ghe-naempt **Den Booninck** dhelst zeer oolic. De zelfde nog een oud half bunder (0,71 ha) heelant neffens **tSioens bosch**. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) neffens de zelfde hofstede. De zelfde, nog een half V (0,18 ha) (lants) neffens 't **Buusraert Straetjen**. De zelfde, nog 4 G (1,89 ha) an de reste ghe-naemt **de Buuseraecke** ligghende neffens de heede. De zelfde, nog 2 oude buunders en half (3,55 ha) land ghe-naempt **den Werf** dhelst zeer oolick. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) lants liggende int goede van Pieter Mestdach. De zelfde nog een half G (0,24 ha) maeymersch inde **Leyemersch**. De zelfde nog inde selve mersch 17 Roen (0,05 ha).

De zelfde, nog 35 Roen (0,10 ha) maeymersch. De zelfde, nog een oud V (0,35 ha) land. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land leen ligghende ande capelle. De zelfde nog 2 oude B (2,84 ha) land leen wesende heelant ofte heye. Totaal: 16,98 ha.

Jan Snauwaert, een behuisde hofstede groot een half B (0,71 ha). De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land noort de straete. De zelfde, nog een half B (0,71 ha) land. De zelfde nog drie V (0,35 ha) land. Totaal: 2,48 ha.

Luucas Curtvrient, een hofstede met een huus daer op staende, groot 18 Roen (0,05 ha) ligghende ande Belleghem Straete.

Cristoffels Vanden Hoeyen, een behuisde hofstede metten lande daer neffens, een half B (0,71 ha) en een half V (0,18 ha) ligghende aen de **Belleghem straete**. De zelfde, nog een oud B (1,42 ha) land inden **Muelencauter**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land. Totaal: 3,02 ha.

Jan Wittewrongele fs. Jan, een hofstede met een huus, schuere, en **Smesse** groot een V (0,35 ha).

Joos De Blaeke, een behuisde hofstede groot 5 V (1,77 ha) ghe-naempt **Den Broel**.

Jan Vander Hoeyen, een behuisde hofstede met een huus, en schuere, groot metten lande daermede 3 V (1,06 ha). De zelfde nog 5 V (1,77 ha) land, oost de Belleghem Straete. De zelfde 2 G (0,94 ha) land ghe-naempt **Den Selverstert**. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land ligghende anden **Molencoutere**,

zuid **Delststraetjen**. Totaal: 4,71 ha.

Pieter Cnockaert, een hofstede daer op staende een huus en stalleken groot metten lande een half B (0,71 ha).

Gillis Raes, een hofstede groot 1 G (0,47 ha) met een woonhuus ende Schuere. De zelfde, nog 2 G (0,94 ha) land noord den selve hofstede. De zelfde, de 2 delen van 1 Gemet (0,30 ha) land, west den **Hooghen Vossele**. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land ghe-naempt de **Seys Brugghe**. Totaal: 3,12 ha.

Gillis De Schuttere, een hofstede groot een oud half B (0,71 ha).

Maerten Huus, een hofstede met een woonhuus, schuere en ovenbuer daer op staende groot 1 G (0,47 ha). De zelfde nog 4 B en 1 V (6,01 ha) land ghewonnen uut den heede ligghende ronthomme zijne hofstede. De zelfde nog 1,5 B (2,1 ha) heelant oost ende west De straete die loopt naer Hautem (heden Kruishoutemstraat). De zelfde nog 3,5 B (4,77 ha) inde **Bruwers** onder heelant. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) en een half V (0,18 ha). De zelfde nog 2 G (0,94 ha) heeland; Totaal: 14,20 ha.

Pieter Van Praet, nog een hofstedeken groot 1 G (0,47 ha).

Joos De Cabele, een hofstede met een huus, schuere en ovenbuer daerop staende groot mette bulcken bachten thuus een half B (0,71 ha). De zelfde nog 3 V (1,06 ha) land liggende jehens de voornoemde hofstede. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land oost de zelve vierendelen. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land ande **Bree straete**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) heye in Olsene. De zelfde nog een half B (0,71 ha) land. Totaal: 4,03 ha.

Jan Vander Vennet, 2 gemeten (0,94 ha) land ghe-naempt Den **Zelverstert**. De zelfde, nog een leen ghe-naemt **tleen ter Nederelst** groot 1 B en een half G (1,66 ha). De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land en stede ghe-naemt **Den Kerck Bosch** daer op staende een schuere, poest en een waghenuus. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) heelant ghewonnen uut den goede ghe-naempt den **Banckaers Bosch**. De zelfde nog een half G (0,24 ha) land ghe-naempt Het **Cleen Broelken**. Totaal: 4,73 ha.

Adriaen Huus, een behuist hofstedeken staende op de straete groot 18 Roeden (0,07 ha).

Pieter Vander Hoeyen, 3 V (1,06 ha) land aende straete.

Loey Merren, een hofstede met een huus, schuere groet metten lande daer neffens 3 V (1,06 ha). De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land noord de straete vande Capelle. Totaal: 2,00 ha.

Olivier Alaert, een behuiste hofstede groot metten lande 1 V en een half G (0,59 ha) ligghende an **smuelenaeren Driesch**.

Gheerolf Everaert, 1 G (0,47 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,41 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) gheweet. Totaal: 1,40 ha.

Pieter Hanssens, een behuiste hofstede groot metten lande 2 G (0,94 ha) lants.

Robberecht Vande Putte, een behuiste hofstede groot een oud G (0,47 ha).

Jan De Cleerck, een half bunder (0,71 ha) land inden **Muelencauter** neffens der **muelene**. De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land ande **Linde** west den **Helegan Gheest**. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) land. Totaal:

1,50 ha.

Lieven Peers, 4 G (1,89 ha) land inde **Bruwers**.

Jacop van Wonterghem, 5 V (1,77 ha) land ghe-naempt den **Ro(o)cker**.

De weduwe van **Jan Van Hove**, een behuisde hofstede groot 1,5 V (0,52 ha).

Lowijs Snauwaert, een behuisde hofstede liggende voor den **Laecmoorter** groot met den lande daer neffens 2 G (0,94 ha). De zelfde, nog een half G (0,24 ha) land voor den voornaemden **Laecmoortere**. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde nog een G (0,47 ha) land. De zelfde nog 5 V (1,77 ha) land ghe-naempt de **Bockstael**. De zelfde, nog 2 stercken mersch en land groot 1 B (1,42 ha) op de **Langhaghe**. De zelfde nog 1 oud bunder (1,42 ha) land. De zelfde nog de helft van een oud B (1,42 ha) mersch. De zelfde nog een oud B (1,42 ha) land. De zelfde nog 3 muelemersken ende es gheweeet groot 2 B en 1 Gemet (3,31 ha). Totaal: 13,35 ha.

Gheert Van Torre, een hofstede met een huus, schuere en ovenbuur groot 38 Roen (0,07 ha). De zelfde nog 1 V (0,35 ha) land liggende noord van de vorseide hofstede. De zelfden og een half B (0,71 ha) land liggende in 2 stucken ande vorseide hofstede. De zelfde nog een oud half B (0,71 ha) land noort van het **Muelestraetjen**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) santvluoghe inden **Molencauter**. Totaal: 2,55 ha.

Lysbette Vander Straeten, een behuist stedekin groot 1 V (0,35 ha).

Joos Vanden Torre, een behuisde hofstede met de schuere, poest en ovenbuur groot 4 G (1,89 ha). De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land in 2 stucken. De zelfde nog 2 stucken lants groot een Bunder (1,41 ha). De zelfde nog 1 G (0,47 ha) lant ghe-naempt **De Pushaghe**. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) lants ghe-naempt den **Heyns Bulck**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) santvluoghe bij der **Muelen**. Totaal: 7,33 ha.

Pieter Mestdach, 5 V (1,77 ha) land oost de **Straete**. De zelfde nog 5 V (1,77 ha) land, oost den **weg**, west de Kercke. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land in de **Verdeghem Couter**. De zelfde nog een half B (0,71 ha) mersch binnen de prochie van Zulte. Totaal: 5,67 ha.

Adriaen Adaems, een **herberghe** staende te Machelen ande **Plaetse** groot 23 Roen (0,07 ha).

Symoen Mestdach fs. Pieter, 1,5 V (0,53 ha) lants ende dhofstede daer hij nu woont, liggende onverscheen met syn broers. De zelfde nog een half G (0,24 ha) land, liggende oost de **Cruusbeke**. Totaal: 0,77 ha.

De Hoors (erven) van **Pieter Mestdach**, een oud bunder (1,42 ha) lants ghe-naempt **Den Vlienderin Poel**.

Jan Mestdach, een hofstede met twee woonhuizen, twee schueren daer op staende groot 1 G (0,47 ha). De zelfde nog een oud bunder (1,42 ha) land. De zelfde nog 1 G (0,47 ha) mersch. De zelfde nog 2 G (0,94 ha) land. De zelfde nog 1 B (1,42 ha) land ende es leen. De zelfde nog de helft van 5 V (0,90 ha) land. De zelfde noch met Mazijn, zijnen zuene, de 3 V (1,06 ha) uyt een bunder en een half V mersch, liggende in de prochie van Peteghem. Totaal: 6,68 ha.

Christoffels De Hont, vier G (1,89 ha) lants ligghende in diverse partijen.

Maerten Van Hee, twee G (0,94 ha) land.

Lieven De Smet, een bunder (1,42 ha) heelant in Machelen.

Ferdinant De Wulf, met syn medehoors (erven) een **Herberghe** ghenaempt **Het Schaeck** te Machelen op de Plaetse, groot een gemet (0,47 ha). De zelfde, nog een uutmiminghe ligghende op de **Grootvoort straete** groot tien roen (0,03 ha). De zelfde nog een lootjen (klein perceel) wesende eene morasch, groot 25 roen (0,09 ha). Totaal: 0,59 ha.

Lieven Vande Voorde, een behuisde hofstede groot 1 G (0,47 ha) land.

Jan Wittewrongele, een behuisde hofstede met een huus, schuere, poest en ovenbuer groot een half B (0,71 ha). De zelfde, nog een behuisde hofstede met 1 G (0,47 ha) land. De zelfde, nog een stic lants ghenaemt **Den Broel** groot 1 B (1,42 ha). De zelfde nog 2 B (2,84 ha) land zuid den **Dootsackere**. Totaal: 5,44 ha.

(een tweetal andere percelen ontbreken in de tekst).

Adriaen Goeminne, een V (0,35 ha) land. De zelfde nog het derde deel van een oud Bunder (0,48 ha) land santvlueghe inden **Muelencautere**. Totaal: 0,83 ha.

(een drietal andere percelen ontbreken in de tekst).

Jacop Van Nevele, een stedekin met een cleen huuseken groot 12 Roen (0,03 ha).

Jonkheer Antheunis Van Overbeke, een huus met een mote groot 25 Roen (0,09 ha).

Sanne Buns, een behuisde hofstede groot 12 R (0,03 ha).

Christiaen en Willemyne Rateliers, een hofstede met een huus daer op staende groot een oud V (0,35 ha).

Daneel De Ricke, een behuisde hofstede groot 1 V (0,35 ha).

Jonkheer Frans De Beer, de heerlijk goederen van zijnder heerlijkheide van Hemsrode ten Heede en van Vossenhole ligghende in de prochie van Machelen.

II. Eigenaars-gebruikers en ook pachters te Machelen in 1572.

III. Eigenaars-niet gebruikers, verpachters te Machelen in 1572

IV. Pachters te Machelen in 1572.

Eustaes Van Hauwaert houdt in pachte van Cornelis **Reyns** 6 V (2,13 ha) lants. Den selve haut nochin pachte van Joos Van den Torre en van Jacop Van den Torre 3 V (1,06 ha) en een half gemet (0,24 ha) lants. Totaal: 3,43 ha.

Lieven De Brauwere en Zegher Van den Steene houden in pachte van Lowijs Snauwaert 2 oude B (2,84 ha) lants.

Jacop Van der Hulst houdt in pachte van Willem Van der Schuere een behuysde stede groot een Gemet (0,47 ha).

Lowijs De Smet houdt in pachte van de weduwe van Baudewijn de Cleerk een behuysde hofstede groot 6 B (8,50 ha) lants. Den selven houdt nog in pacht van den heligen Gheest van Machelen een oud B (1,42 ha) lants. Totaal: 9,92 ha.

Jan De Pape houdt in pachte van Cornelis Reyns een B (1,42 ha) lants.

Cristoffel Hanssens houdt in pachte van Pieter De Loof een behuisd stedeken groot 1 V (0,35 ha).

Lucas Van der Merre houd in pacht van Lowijs Snauwaert 2 oude B (2,84 ha) land.

Pieter Mestdag houdt in pachte van Lieven Seys een pachtgoed groot 28 B (39,76 ha) lant, bos en meers.

Olivier Buus houdt in pacht van Philipote Maeselis 1 B (1,42 ha) land. De zelfde houdt nog in pacht van de Kerk van Machelen een oud half B (0,71 ha) land. Totaal: 2,13 ha.

Everaert Cnockaert houdt in pacht van Joos Van der Meeren een hofstedeken aan de **Tiende Schuere** groot 12 R (0,04 ha).

Jan Mortier gebruikt een Uytwueninghe van Adriaen De Hont groot een half B (0,71 ha).

Jan Verstraeten houdt in pacht van Lieven Mestdach drie V (1,06 ha) land. De zelfden houdt nog in pacht van Eustaes Daenens een G (0,47 ha) land. Totaal: 1,53 ha.

Joos Mestdach fs. Pieter houdt in pacht van Jan De Cleerck een behuisde hofstede groot 5 V (1,77 ha).

Filip Ghyselins houdt in pacht van Willem Van den Schuere een B (1,42 ha) land genaempt **De Cotidiaane**. De zelfde houdt nog in pacht van Tanne De Gheest een half B (0,71 ha) land, meers en de helft van 3 V (0,53 ha) land. Totaal: 2,66 ha.

Passchijne Van der Hoeyen houdt in pacht van Joos Van den Torre een B (1,42 ha) en 2 G (0,94 ha) land. De zelfde houd nog in pacht van Cornelis Reyns 1 B (1,42 ha) land. De zelfde houdt nog in pacht van Lowijs Snauwaert een B (1,42 ha) meers. Totaal: 5,20 ha.

Jan de Hont houdt in pacht van Jonkheer Jacques Tackoen een pachtgoed groot 21 B (29,82 ha).

Jan Van der Leyen houdt in pacht van Kerk van Machelen een hofstedeken groot 100 R (0,35 ha) land.

Joos Mestdach fs. Gillis houdt in pacht van de Sint Cornelis gilde 5 V (1,77 ha) land. Den zelfde houdt nog in pacht van **Tsioen van Curtricke een Van Torre** een G (0,47 ha) land. De zelfde pacht nog van Jan Mestdach 3 V (1,06 ha) meers. Totaal: 3,30 ha.

Jan Van den Torre pacht nog van het Klooster van Deinze een pachtgoed van 11 B (15,62 ha), waarvan 4 B (5,66 ha) meers, en de rest (9,96 ha) land. De zelfde pacht nog van de O.L. Vrouw Gilde van Machelen een half B (0,71 ha) meers. Totaal: 16,33 ha.

De weduwe van Adriaen Van den Steene en Jan Van den Steene pachten aan de Kerk van Machelen 3 V (1,05 ha) land.

Lysbette van Assche pacht van Gherolfeyne van Torre een behuisde hofstede met 2 B (2,84 ha) land.

Lieven Aelget pacht van Jonkheer Frans De Beer een tiende met een B (1,42 ha) en een half B (0,71 ha)

land. De zelfde pacht nog van Pieter Mestdach 1 G (0,47 ha) land. Totaal: 2,60 ha.

Lieven Van den Torre pacht van Lieven Van den Torre zijn vader de helft van een hofstede groot 4 B (5,68 ha) land.

Gillis Van der Muelen pacht van Olivier Van den Steene een behuist stedeken met een half B (0,71 ha) land in **Maelbrouc**.

Lieven Mestdach pacht van Jan Bultinck een behuise hofstede groot 6 V (2,13 ha) land.

Willem Van West pacht van Loey Marant 1 B (1,42 ha) land genaemt **De Lops**.

Joos Van den Torre pacht aan Lowijs Snauwaert een half B (0,71 ha) land in **De Bruwers Merschen**. De zelfde pacht nog samen met Leen De Smet aan de Kerk van Olsene een B (1,42 ha) en een half Vierendeel (0,18 ha) meers in de **Leyemersch**. Totaal: 2,31 ha.

Lieven Van Praet pacht van Eustaes Van Maelbrouc een B (1,42 ha) land.

Joos Mestdach pacht Christiaen Mestdach een V (0,35 ha) land.

Adriaen De Backere pacht van Cristoffel Hanssens een behuist stedeken groot 1 G (0,47 ha).

Jan De Hont pacht van Lowijs Snauwaert 5 V (1,77 ha) land in **de Bruwers**.

Jacop De Hont pacht Cristoffel De Hont een behuise hofstede van 4,5 B (6,37 ha) land. De zelfde pacht nog van Lowijs Snauwaert een G (0,47 ha) en 3 V (1,06 ha) mersch in de **Bruwers Merschen**. De zelfde pacht nog van de Heer van Machelen (Gabriel de Jauche de Mastaing) een half B (0,71 ha) land in de **Meulecauter**. Totaal: 8,60 ha.

Thomaes De Hont pacht van de Kerk van Machelen 1 V (0,35 ha) land. De zelfde pacht nog aan Loey Mestdach 1 V (0,35 ha) land. De zelfde pacht nog van zijn zoon een half V (0,18 ha) land. Totaal: 0,88 ha.

Jan Schuers pacht nog aan de Heer van Machelen een partij (mersch) in de meerschen van 5,5 B (7,81 ha). De zelfde pacht nnoeg van de Kerk van Machelen 7 V (2,48 ha) land. De zelfde pacht nog aan Lieven Van der Meulen 2 B (2,84 ha) land. Totaal: 13,13 ha.

Oste Minnaert pacht van Joosijne Haelters een half B (0,71 ha) land. De zelfde pacht nog van Gilleken Minnaert een half G (0,24 ha) land. Totaal: 0,95 ha.

Gillis Van Daest pacht van de wezen van Jan Van der Linden een hofstedeken groot een half V (0,18 ha).

Pieter Van der Elst pacht van Joos De Muldere een cleen huuseken.

Pieter Minnaert pacht van Joos De Muldere een huis met de schuere en de helft van Frutte (fruitbo-men).

Pieter Adaems pacht van Joos De Muldere een camere met de helft van den boomgaert.

Joos Minnaert pacht van Lowijs Snauwaert een behuise hofstede groot een half B (0,71 ha).

Adriaen Lanczweert pacht van de weduwe van Boudewijn de Cleerck een behuise hofstede groot een G (0,47 ha).

Joos De Brunne pacht van Anna De Gheest en van Goesaert Blomme een behuise hofstede groot 1 V

(0,35 ha) en een half B (0,71 ha) meers. Totaal: 1,06 ha.

Lysbette Van Der Schuere pacht van Jonkheer Antheunis van Overbeke een pachtgoed ghe-naempt **Tgoedt Tovermersch** groot 33 B (46,86 ha) met land, meersch en bos.

Joos Marant pacht van Cornelis Reyms 1 B (1,42 ha) land.

De weduwe van Jacop Van der Looven pacht van Lieven De Smet 3 V (1,06 ha) land genaemt **Den Grootvoort**.

Joos Van Hee pacht van Olivier Van den Steene een behuisde hofstede groot 1 V (0,35 ha).

Philips Willemyns pacht aan Lieven Van Heurne een behuisde hofstede met 3 B (4,2 ha) en een G (0,47 ha) land. Totaal: 4,73 ha.

Christiaen De Meestere pacht van de weduwe van Anteunis van Wonterghem een half B (0,71 ha) land.

Eustaes De Smet pacht van de hoors (erven) van Lieven (van der) Meulen een behuisde hofstede groot 7 V (2,48 ha). De zelfde pacht nog Philip Van der Looven 2 B (2,84 ha) en 1 V (0,35 ha) land. Totaal: 5,67 ha.

Zegher Van den Steene pacht van Jacob Van den Torre en van Joos Van den Driessche een behuisde hofstede groot 2 B (2,84 ha). De zelfde pacht nog van Josijne Lutens 1 G (0,47 ha) land. Totaal: 3,31 ha.

Lieven De Cleerck pacht van de hoors (erven) van Philipote Maseels 6 V (2,13 ha) land. De zelfde pacht nog van Lowijs Snauwaert een V (0,35 ha) land. Totaal: 2,48 ha.

Joos Van Schoonvelde pacht van de erven van Lowijs De Smet een behuisde hofstede groot 3 B (4,26 ha) land.

Joos De Muldere pacht van de Kerk van Machelen 5 V (1,77 ha) land.

Christiaen Van den Torre pacht van zijn dochter 1 G (0,47 ha) land. De zelfde pacht nog van Lieven Van der Muelen een hofstede groot een half B (0,71 ha). Totaal: 1,18 ha.

Joos Huus pacht van Cornelis Reyms 2,5 B (3,50 ha) land. De zelfde pacht nog van Gillis Van Zevecote 2 G (0,94 ha) en 1 V (0,35 ha) land. De zelfde pacht nog van de wezen van Lowijs De Smet 2 stucken land groot een half bunder (0,71 ha) land. Totaal: 5,50 ha.

Gillis Cnockaert pacht van Lieven Seyns een behuisde hofstede met 6 B (8,50 ha) land.

Jan Fockaert pacht van Cornelis Reyms 1 B (1,42 ha) land.

Joos Aelget pacht van de wezen van Pieter Aelget 1 B (1,42 ha) land in **de Bruwers**. De zelfde pacht nog aan Joosine Aelget 1 V (0,35 ha) land en een half gemet (0,24 ha). Totaal: 3,43 ha.

Jan De Smet pacht aan Joos Vanden Driessche de helft van 4 G (0,94 ha) land.

Christoffel Vander Hoeyen pacht van Christiaen Mestdach een half V (0,18 ha) land en een stede. De zelfde pacht van de wezen van Lieven Aelget een half G (0,24 ha) land. Totaal: 0,42 ha.

Jan De Hont fs. Jan pacht aan Cornelis Van Huele 5 V (1,77 ha) land.

Jan Wittewrongele fs. Jan pacht van Cornelis Van Huele 3 V (1,06 ha) land genaemt **De Crauwels Acker**.

Joos De Blaeke pacht van de Kerk van Olsene het achtste deel van een half Bunder (0,09 ha) meersen liggende in Olsene.

Frans Van Leynseele pacht van Adriaen De Hont de helft van 200 Roeden (0,28 ha) met een huiseken.

Jan Feyngaert pacht van de kerk van Machelen een hofstede groot een half gemet (0,24 ha).

Pieter Cnockaert pacht van Philips De Schietere een G (0,47 ha) land genaemt **De Crunne**.

Gillis Vaes pacht van **Cyriel Moers** van zyner moedere een B (1,42 ha) en de helft van 1 V (0,18 ha) land. Totaal: 1,60 ha.

Maerten Huus pacht van Michiel Van Huckelghem 1 B (1,42 ha) land. De zelfde pacht nog van 't Klooster van Deynse 6 V (2,13 ha) meersch. Totaal: 3,55 ha.

Pieter Van der Hoeyen pacht van Maerten Huus de behuisde hofstede groot 5 V (1,77 ha).

Olivier Mestdach pacht van de Heilige Geest van Machelen 2 G (0,94 ha) land.

Gillis Vanden Steene pacht van den Heer van Machelen **de muelen van Machelen**.

Lowijs Snauwaert pacht van Gillis De Baenst een pachtgoed groot 50 B (71,00 ha).

Wouter De Smet pacht van de Kerk van Machelen een huiseken met de grond groot 4 roeden (0,01 ha).

Joos De Cabele pacht van de weduwe van Pieter Raes een B (1,42 ha) en een half V (0,18 ha) land. Dezelfde pacht nog van Loeyken Mestdach 5 V (1,77 ha) land en een half B (0,71 ha) helftwinninge in **Olsene Leymeersch**. Totaal: 4,08 ha.

Jan Van der Vennet pacht van Matheus De Meestere en van de erven van Joos Fockaert 4 G (1,89 ha) land liggende bij de **Drie Eecken**.

Jan De Cleerck pacht van Willem Van der Schuere een behuisde hofstede met 8 B (11,36 ha) land.

Lysbette Van Wonterghem pacht van Jan De Cleerck een behuisde hofstede groot een half G (0,24 ha).

Pieter Hanssens pacht van onser Lieven Vrouwen Ghulde een V (0,35 ha) land.

Joos Mestdach fs. Pieter pacht van Lysbette Vander Schuere een behuisde hofstede groot 2 B (2,84 ha) en 1 V (0,35 ha). Totaal: 3,19 ha.

Jan Vlaminck pacht van den Disch van Hautem 1 B (1,41 ha) meersch.

Jan Van der Biest pacht van Jonkheer Jacop Tackoen een behuisde hofstede groot 1 B (1,42 ha).

Lieven Van der Muelen pacht van (Jonkheer) Willem Van de Zijpe en zijn medehoors (mede erfgenamen) een pachtgoed groot 26 B (36,92 ha).

Adriaen Adaems pacht van de Heer Van Machelen 2 G (0,94 ha) land in de **Muelencauter**.

Pieter Beele pacht van de Kerk van Machelen een huus staende te Machelen op de **Plaetse** groot 12 Roeden (0,04 ha). De zelfde pacht nog van de erven van Philipote Maseelis 1 B (1,41 ha) land. De zelfde pacht nog van de Heer van Machelen een helftwinninge liggende binnen Machelen, Olsene en Gottem. Totaal: 1,45 ha.

Joosijne Van Hauwaert pacht van de Gilde een behuisde hofstede groot 2 G (0,94 ha).

Marijn Mestdach pacht van Arent de Bosschere een leen groot 11 B (16,62 ha) daer dat een 1 B (1,41 ha) meersch met een Thiendeken op 15 G (7,05 ha) land. Totaal: 25,08 ha.

Jan en Marijn Mestdach pachten van Thomaes Harduin het vierde van 1 B (0,35 ha) en een half V (0,18 ha) meersch. Totaal: 0,53 ha.

Jan Lutens pacht van wezen van Jan Nemegeer het vijfde deel van een oud V (0,07 ha). De zelfde pacht nog van de wezen van Jan Huus een oud half B (0,71 ha) land. Totaal: 0,78 ha.

Jan Mestdach pacht van het Klooster van Deinse een oud B (1,41 ha) land en 1 G (0,47 ha) meersch. Totaal: 1,88 ha.

Symoen Mestdach fs. Pieter pacht van Geerolf van Ackere een behuisde hofstede groot 16 B (22,72 ha) daer op het vierde. De zelfde pacht nog van syn broers omtrent 6 V (2,13 ha) land inde hofstede. Totaal: 24,85 ha.

Gheeraert Van Torre pacht van Philipote Mestdach 1,5 B (2,10 ha) land. De zelfde pacht nog van Jan Impins 1,5 G (0,71 ha) land. Totaal: 2,81 ha.

De weduwe van Jan Van Torre pacht van Michiel Van Huckelghem 6 V (2,13 ha) bosch. De zelfde pacht nog van de weduwe van Adriaen Fockaert 1 V (0,35 ha) land. De zelfde pacht nog van dezelfde (weduwe) een half V (0,18 ha) land. Totaal: 2,66 ha.

Jacop Van Wonterghem pacht van Adriaen Van Wonterghem een pachtgoed groot 15 B (21,30 ha). De zelfde pacht nog van de Gilde 1 V (0,35 ha) land. Totaal: 21,35 ha.

Lieven De Smet pacht van Leen De Smet zijn vader een behuisde hofstede groot onder land, bos en meersch 18 B (25,56 ha).

Niclaes Vanden Heede pacht van het Hospitaal van Audenaerde een pachtgoed groot onder land, heet en bosch 180 oude bunders (255,60 ha) ligghende in Machelen. Hautem en Petegem (Biesdonkhoeve).

Pieter Van Wonterghem pacht van Pieter Beele een hofstede met 4,5 B (6,39 ha) land.

Frans Van Daest pacht van Joos Vanden Broucke 3 G (1,42 ha) land.

Pieter Vanden Steene pacht van Jan Vander Muelen een behuisde hofstede groot 3 B min 1 Gemet (3,78 ha).

Jan Vanden Moere pacht van Leen Vander Muelen een oud half bunder (0,71 ha) land.

Paschier Cools pacht van Joosijne Reynvoets 4 B (5,66 ha) land. De zelfde Passchier (Cools) en Adriaen Huus houden nog in pacht van Maeye Van Wonterghem en de kinderen van Joos Cnockaert 1 B (1,41 ha) land met de helft van een huis. Totaal: 7,08 ha.

Eustaes Vanden Torre pacht van Jan Vanden Torre een behuisde hofstede groot 3 V (1,06 ha). De zelfde pacht nog de hoors (erven) van Abel Mestdach een oud Bunder (1,41 ha) land. De zelfde pacht nog aan de weduwe van Lieven Van Heurne 6 V (2,13 ha) land. De zelfde pacht nog van Jan Vanden Torre 1 G (0,47 ha) land. Totaal: 5,07 ha.

Jan Huus pacht van Cornelis Reyens een pachtgoed groot onder land, bosch en heet 22 B (31,24 ha).

Leen Mestdach pacht van de wezen van Hector Vander Linden 1 V (0,35 ha) land.

Eustaes Adaems pacht van Michiel Van Huckelghem een goeyken (kleine hoeve) groot van lande 4 B (5,68 ha) land en 3 V (1,06 ha) meersch, 3 V (1,06 ha) bosch en een half Bunder (0,71 ha) heet tsamen 6 B (8,51 ha). Totaal: 8,51 ha.

Jan Wittewronghele pacht van Lowijs Snauwaert 3 oude Bunder (4,26 ha) land ghe-naempt **De Verre Velden**. De zelfde pacht nog van de Kerk van Machelen het vierde van een gemet (0,12 ha) meersch in de Olsene **Leymeersch**. De zelfde pacht nog van de Onze Lieve Vrouw Gulde van Machelen een V (0,35 ha) meersch. Totaal: 4,73 ha.

Lowijs Van Robaeys pacht van de Kerk van Machelen een huus staende neffens de selve Kercke groot 12 Roeden (0,04 ha).

Joos Raes pacht van Jonkheer Jan Van de Zype een pachtgoed groot onder land, bosschen, meerschen en heet 40 Bunder (56,80 ha). De zelfde pacht nog van het (klooster van) Sion van Curtriche 1 B (1,42 ha) land liggende in Olsene. Totaal: 58,22 ha.

Joos Van Praet pacht van Loeykin Vander Muelen een oud Bunder (1,41 ha) land.

Symoen De Loof pacht Madaleene Vander Linden een behuisde hofstede met 4 G (1,89 ha) land voordien heet.

Lieven Van Quatem pacht van Jan Temmerman een behuisde hofstede groot een oud half bunder (0,71 ha).

Lowijs Van Robaeys pacht van Joos Van Schoonvelde een brauwerie en herberghe ghe-naemt **den Inghele** groot met den lochtinc 2 Gemeten (0,41 ha).

Pieter Van der Hoeyen pacht van Lowijs Snauwaert een half vierendeel (0,18 ha) land

V Pachters van de tienden

Davidt Maertens pacht de helft van de grote tiende binnen Machelen van het klooster van Peteghem bij Audenaerde.

Jan Vander Vennet pacht de andere helft van het Klooster van Peteghem bij Audenaerde.

Olivier Alaert pacht de helft van de tiende van de Kerk van Machelen.

Heer Adriaen Goeminne en Jan Vander Moere pachten de helft van de novalen (nieuwe tienden) van de prochie van Machelen met een quantiteit van (de) tienden toebehorende aan de Heer Deken van het Kapittel van Sint Pieter te Rijsssele.

Olivier Vander Haeyen pacht een quantiteit van (de tienden) van de Kerk van Machelen.

Pieter Beele pacht van Lieven Vander Muelen een tiendeken ghe-naempt 's Maelbrouc tiendeken.

Pieter Merren: tienden toebehorend aan de Conincklijke majesteit.

VI. Eigenaars van Tienden

Heer Adriaen Goeminne: tienden van aude tijden.

Joos Vanden Torre: een thiende bestreckende op 22 Bunder lants.

Vinchent Vanden Torre: het derde van dese voorseide thiende.

Pieter Beele: een cleen thiendecken, ghenaeamt het Potter thiendeke.

Jan Wittewrongele en Pieter Beele, als schepenen van de parochie en de Vierschaar te Machelen, hebben deze tekst ondertekend en in handen gesteld van commijs Gomaer Everswyn.

EIGENAARS EN PACHTERS TE MACHELEN IN 1572

I. Uitsluitend eigenaar, die zijn gronden zelf gebruikt

Alaert Olivier	Minnaert Jan
Assche (Van) Lauwereyns	Moere (vander) Gillis
Beer (de) Frans Jonkheer	Muelen (vander) Anna
Brune (de) Lowys	Nemegheer Lauwereyns
Buus Ganne	Nevele (van) Jacop
Caluwaert Romeyn	Overbeke (van) Antheunis Jonkheer
Curtvriendt Luucas	Peers Lieven
Everaert Gheerolf	Putte (vande) Robberecht
Fockaert Philipote	Rateliers Christiaen
Goeminne Adriaen heer	Rateliers Willemyne
Hauwaert (van) Justaes	Rieke (de) Daneel
Hee (van) Maerten	Schuttere (de) Gillis
Hoeyen (vander) Jan	Seynhaghe (van) Heynderic
Hoeyen (vander) Olivier	Smet (de) Joos
Huele (van) Pieter weduwe	Smet (de) Lowys fs. Olivier
Hulst (vander) Jan	Snauwaert Jan
Lepelaere (de) Jan	Steene (vander) Heynderick
Lessens Gillis	Steene (vander) Jan weduwe
Linden (vander) Leene	Straeten (vander) Lysbette
Marant Coolaert	Straeten (vander) Jan
Marant Lieven weduwe	Torre (vanden) Gheert
Marant Loey	Torre (vanden) Joos
Meestere (de) Joos	Torre (vanden) Vinchent
Merren Jan	Volckaert Gillis
Merren Loey	Voorde (van den) Lieven
Mestach Daneel	Waembeke (van) Andries
Mestdach Pieter erven	Waghenaere Olivier
Mestdach Symoen	Wernier Maerten

II. Zowel eigenaar als pachter, die zijn gronden zelf gebruikt

Adaems Adriaen	Mestach Joos fs. Gillis
Aelget Joos	Mestach Lieven
Aelgoet Lieven	Mestach Olivier
Blaeke (de) Joos	Mestach Pieter
Brauwere (de) Lieven	Mestach Symoen fs. Pieter
Buus Olivier	Minnaert Joos
Cabele (de) Joos	Minnaert Oste
Cleerck (de) Jan	Moere (van der) Jan
Cleerck (de) Lieven	Moere (van der) Lucas
Cnockaert Pieter	Muelen (van der) Lieven
Cools Passchier	Muldere (de) Joos
Daest (van) Franchoyts	Pape (de) Jan
Fockaert Jan	Praet (van) Joos
Ghyselins Philip	Praet (van) Lucas
Hanssens Christoffel	Raes Gillis
Hanssens Pieter	Raes Joos
Hauwaert (van) Eustaes	Smet (de) Jan
Hee (van) Joos	Smet (de) Lieven
Hoeyen (vander) Cristoffel	Smet (de) Lowys
Hoeyen (van der) Jacop weduwe	Snauwaert Lowys
Hoeyen (van der) Pieter	Steene (van der) Adriaen weduwe
Hont (de) Jacop	Steene (van der) Jan
Hont (de) Jan	Steene (van der) Pieter
Hont (de) Thomaes	Torre (van) Christiaen
Hove (van) Jan weduwe	Torre (van den) Jan
Huus Adriaen	Torre (van den) Gheeraert
Huus Jan	Torre (van den) Justaes
Huus Joos	Torre (van den) Lieven
Huus Maerten	Vennet (van der) Jan
Lutens Jan	Willemys Philip
Meestere (de) Christiaen	Wittewronghele Jan
Mestach Jan	Wittewronghele Jan fs. Jan
Mestach Joos	Wonterghem (van) Jacop

IV Uitsluitend pachter van gronden te Machelen

Adaems Justaes	Minnaert Oste
Adaems Pieter	Minnaert Pieter
Assche (van) Lysbette	Moere (vander) Jan
Backere (de) Adriaen	Moere (vander) Luucas
Beele Pieter	Mortier Jan
Biest (Vander) Jan	Muelen (vander) Lieven
Blaeke (de) Joos	Muelen (vander) Gillis
Brunne (de) Joos	Muldere (de) Joos
Cleerck (de) Lieven	Pape (de) Jan
Cnockaert Everaert	Praet (van) Joos
Cnockaert Gillis	Praet (van) Luucas
Cnuut (de) Wouter	Quatem (van) Lieven
Daest (van) Gillis	Raes Joos
Elst (vander) Pieter	Robaeys (van) Lowys
Hauwaert (van) Eustaes	Robaeys (van) Lowys fs. Jan
Heede (vanden) Niclaes	Schoonvelde (van) Joos
Hoeyen (vander) Passchyne	Schuere (vander) Lysbette
Hont (de) Jan fs. Jan	Schuers Jan
Hont (de) Thomaes	Seyngeurs Jan
Hulst (vander) Jacop	Smet (de) Jan
Lanczweert Adriaen	Smet (de) Justaes
Leynseele (van) Frans	Smet (de) Lieven
Leyen (vander) Jan	Smet (de) Lowys
Loof (de) Symoen	Snauwaert Lowys
Lutens Jan	Steene (van den) Adriaen weduwe
Marant Joos	Steene (van der) Gillis
Meestere (de) Christiaen	Steene (van der) Jan
Mestach Jan	Steene (van der) Pieter
Mestach Joos	Steene (van der) Segher
Mestach Joos fs. Gillis	Steene (van der) Segher fs. Jan
Mestach Joos fs. Pieter	Torre (van) Gheeraert
Mestach Lieven	Torre (van) Justaes
Mestach Loen	Verstraeten Jan
Mestach Marijn	Vlaminck Jan

Mestach Olivier
Mestach Pieter
Mestach Symoen fs. Pieter
Minnaert Joos

West (van) Lieven
Wonterghem (van) Lysbette
Wonterghem (van) Pieter

BETEKENIS EN VERSPREIDING VAN ONDUIDELIJKE FAMILIENAMEN

Aelgoet: Deze woordvorm ontbreekt in het WVF, dat enkel Aelgoet en Haelvoet heeft. De fn. Alget kwam in de 18de eeuw enkel voor te Afsnee, Nevele, Bachte-Maria-Leerne, Gottem maar vooral te Petegem-aan-de-Leie en te Deinze. Te Olsene was er in 1571 een Jaspaert Alget en een Joos Alget. De vorm Aelget wordt in de Leiestreek later zeker Aelgoet. Patr. Germ. vn. adel-god, adel-goed-Adelgodus. De fn. Aelgoet is een zeldzame fn. De vormen Aelvoet/Haelvoet komen samen 674 maal voor in ons land, waarvan 412 maal in Oost-Vlaanderen en 77 maal in West-Vlaanderen. De vorm Alget is in België verdwenen.

Alaert: Alaerd. Patr. Germ. vn., adal-hard, adel-sterk-Adelard. De fn. Alaert is zeldzaam in Vlaanderen. De vorm Alaerts komt vaak voor nl. 976 maal, waarvan 629 maal in Vlaams-Brabant.

Blaeke (de): Bn voor iemand die blaakt van ijver. Vgl. Mnl. blaeckogen: vlammeende ogen. De fn. Blaeke is een zeldzaam fn. in ons land. Deze fn. is duidelijk te onderscheiden van de fn. Blancke. In Olsene in 1571 was er een Vincent De Blake en een Jan De Blake. De fn. Blacke kwam in de 18de eeuw uitsluitend te Machelen voor.

Bultinck: Patr. Afl. op -ing, -inck van Germ. bald-naam. Baldewinus. Deze fn. komt heden voor onder de vormen Bultinck en Bultynck. In totaal 1267 maal in ons land, waarvan 676 in West-Vlaanderen, en 345 in Oost-Vlaanderen.

De Cabelle: Deze woordvorm ontbreekt in het WVF. Het Mnl. cable: zwaar touw is reeds geattesteerd in 1294. De fn. De Cable kwam in de 18de eeuw vooral te Zulte voor. Te Olsene was er in 1571 ook een Joos De Cable en een Adriaen en Lieven De Cable. Deze fn. is heden een zeer zeldzame fn. in ons land.

Everaert: Evrard. Patr. Germ. vn. ebus-hard, "ever-sterk". Everardus. De fn. Everaert is een zeer frequente fn. in België met 3 184 naamdragers: o.a. 1407 in Oost-Vlaanderen, 657 in West-Vlaanderen en 447 in de Provincie Antwerpen. De vorm Everaerts, met gen -s, kent een totaal andere distributie met o.a. 680 naamdragers in Vlaams-Brabant.

Feyngaert: Deze woordvorm ontbreekt in het WVF. Faingnaert: Misschien afl. van een pln. Fagne: veenland. Deze afleiding gaat enkel op voor de Romaanse vormen Faignard en Fagnard. Eerder Patr. Germ. vn. fagi-hard, Fagardus. De vorm Feynaert kwam in de 18de eeuw enkel te Eke voor. De Vla fn. Faingaert komt 160 maal voor in ons land, waarvan 114 maal in Oost-Vlaanderen. De vorm Feyngaert is wellicht uitgestorven.

Fockaert: In het WVF ten onrechte gelijkgesteld met de fn. Volckaert. Patr. Germ. Vn. fulk-hard, “volk-sterk”. Oude vn. Focardus. Fockaert is het Vla homoloog van de romaanse fn. Focart. De fn. Volckaert is naar onze mening afgeleid van een analoge doch niet identieke oude vn. Fulcardus. De fn. Fockaert komt slechts 211 maal voor in ons land, waarvan 153 maal in de provincie Antwerpen en 45 maal in West-Vlaanderen. De fn. Vla fn. Volckaert daarentegen komt zeer frekwent voor in België: 1370 maal, waarvan 665 maal in Oost-Vlaanderen, 475 maal in West-Vlaanderen. Deze totaal verschillende frekwentie en distributie pleiten ook voor een verschillende etymologie.

Het DNFBR, houdt duidelijk en terecht de fn. Fockaert en Volckaert uit elkaar.

Ghyselins: Ghyselen, Patr. Gizelin, vleivorm van Gyselbrecht, Patr. Germ. vn. gisl-berkt, gijzel-schitterend. Gislebertus. De fn. Ghyselen komt nog 400 maal voor in ons land, waarvan 282 maal in West-Vlaanderen.

Haelters: Naar het Mnl. haelter, halster, leren halsriem voor paarden. Ber. bn. Te Olsene was er in 1572 ook een Martin Haelters. De fn. Haelters komt nog 161 maal voor, waarvan 115 in Oost-Vlaanderen.

Hanssens: Patr. korte vorm variante of afleiding van Hans, Hannes, Johannes. De fn. Hanssens komt zeer frekwent en zeer verspreid voor in België: met 2209 naamdragers.

Heyns, Heine, Hene: Patr. verkorting uit Germ. vn. Hendrik, Mnl. Heinric. De fn. Heyns komt heden 512 maal voor in ons land. Hiervan 412 naamdragers in de Provincie Antwerpen.

Cnockaert: Afl. uit Mnl. cnoke: knook. Bn naar iemand met een knokig uitzicht of bult. De fn. Cnockaert telt 671 naamdragers in ons land. Hiervan 268 in West-Vlaanderen, 196 in Oost-Vlaanderen en 63 in Henegouwen.

Curtvrient, Cortvriend(t): Bn voor iemand met een slecht karakter, met wie je slechts korte tijd bevriend kunt zijn. Vlg. Daniel Curtvrient te Kanegem 1382. De West-Vlaamse vorm Curtvrient is heden zeldzaam geworden. De Oost-Vlaamse vorm Cortvrient komt nog 499 maal voor, 152 maal in West-Vlaanderen, 98 maal in Oost-Vlaanderen en 81 maal in Vlaams-Brabant.

Lessens: Patr. Mnl. vn. Lessin, een Romaans dim. op –in van Germ. vn. Lezzo, een –so afl., van Germ. lied –naam. Nog in 1860 te Machelen Lessens Maria. De fn. Lessens komt nog slechts 119 maal voor in België: hiervan 63 maal in Henegouwen en 38 maal in West-Vlaanderen.

Lutens: Patr. uit Luttin, vleivorm van Lutto, bakervorm van een Germ. hluth-naam, zoals Lutbert, Ludwig, enz. De fn. Lutens is wellicht zeer zeldzaam geworden. De fn. Lutin komt nog 83 maal voor in West-Vlaanderen. De fn. Lutens werd in de Leiestreek later de fn. Lootens.

Maeselis, Maselis: Patr. Lat. Hn. Marcellus, Marcilius, waaruit in het Mnl. Marcelis. De vormen Marselis en Masselis komen samen 373 maal voor in ons land. Hiervan 306 naamdragers in West-Vlaanderen. Deze fn. is een typische West-Vlaamse fn. De fn. is duidelijk te onderscheiden van de fn. Maese(e)le.

Marant: Uit Morand, door een o/a wisseling. (vgl. kantoor uit comptoir). Patr. Hn. Morandus. Reeds te Machelen in 1398 Lauwers Marant, te Olsene in 1440 Jan Marant. De vorm Marant is zeer zeldzaam.

De vorm Marrant is ook weinig frekvent: 117 naamdragers in België, waarvan 59 in Vlaams-Brabant en 37 in Henegouwen.

Merren: Deze enkelvoudige woordvorm ontbreekt in het WVF. Deze heeft wel Merre, De Merre en Lemerre met verwijzing naar Lemaire. Uit het Fr. maire Lat. Maior, meier, burgemeester. Voor de enkelvoudige vorm Merre(n) stellen we de patr. Germ. verkorte vn. voor uit Mederic: math-nic. De zeldzame vorm Merre(n) komt wellicht in ons land niet meer voor.

Nemegheer, Nimegeers. Zinwoord neem de geer, de speer. Vgl. Jan Nemegheer te Gottem 1382, Lamsin Nemegheer, Aarsele 1382. Het VWF noemt Nemegeer en Niemegiers identische familienamen. De fn. Nemegeer telt nog 181 naamdragers in het land waarvan 84 in West-Vlaanderen, 52 in Oost-Vlaanderen en 25 in Vlaams-Brabant. De vorm Nimegeers telt 179 naamdragers, waarvan slechts 3 in West-Vlaanderen, en 135 in Oost-Vlaanderen. Deze verschillende distributie stemt toch tot nadenken over de zelfde identiteit van deze 2 fn. Reeds in de 18de eeuw hadden de 2 fn. reeds een verschillende distributie.

Rateliërs: Deze woordvorm ontbreekt zowel in het WVF als het DNFBR. Houdt de naam verband met het Ofr. ratelier, in het Mnl. rasteel, Ndl. ruif of gereedschapsrek. Wellicht zeer zeldzame fn. Rateliërs was reeds in de 18de eeuw in Vlaanderen in een zeer zeldzame fn. Heden is de naam in ons land verdwenen.

Reyns: Patr. korte vorm van Germ. ragin-naam zoals Reinaert, en Reyniers. Reyns is in ons land een vaak voorkomende fn. met 783 naamdragers, waarvan 46 in West-Vlaanderen, 426 in Oost-Vlaanderen, en 148 in Antwerpen.

Reynvoet: Patr. wellicht jongere variëte van de oudere fn. Reyngoet met g/v wisseling, van Reyngoet naar Reynvoet. (vgl. met de g/v wisseling van Aelgoet naar Aelvoet). Reingoet is Patr. Germ. Reingod vn. uit Ringo-wald. Reingodus. Reeds te Ieper in 1336 Solin. De fn. Reynvoet komt 241 maal voor in ons land waarvan slechts 7 maal in West-Vlaanderen en 198 maal in Oost-Vlaanderen. Het is een typische Oost-Vlaamse fn. De vorm Reyngoet is zeer zeldzaam geworden. De vorm Ringoet komt frekwenter voor: 348 maal waarvan slechts 1 maal in West-Vlaanderen, 102 maal in Oost-Vlaanderen en 148 maal in Vlaams-Brabant.

Schuërs: Deze woordvorm ontbreekt in het WVF, dat wel Schuer heeft. Deze fn. geeft later alhier de fn. Schoors. Volgens het WVF is de fn. Schoors echter afgeleid van het Mnl. schore, stut, schraag. De fn. Schuërs is zeer zeldzaam in Vlaanderen. De vorm Schuer komt wel eens voor te Antwerpen en in Limburg. De fn. Schoors komt in ons land 378 maal voor; 1 maal in West-Vlaanderen, 77 maal in Oost-Vlaanderen en vooral 252 maal in de provincie Antwerpen. Of de fn. Schuërs of Schoors werkelijk identisch zijn moet nog worden onderzocht.

Tansens: Volgens het WVF een afleiding van de vn. Tamsin. Patr. vleivorm op –sin, verdoft tot –pen met m/n wisseling voor s van de vn. Thomas. Vgl. Willem Tansin Anzegem 1312. De fn. Tansens komt nog 91 maal voor in Vlaanderen en uitsluitend in de Leiestreek.

Van Daest: Dit woord ontbreekt in het WVF, dat de fn. Daes heeft. De fn. Van Daest komt blijkbaar niet meer voor in ons land. Daes is ook een zeldzame fn. met 43 naamdragers in Oost-Vlaanderen en 78 in Antwerpen.

Van den Halst: Deze woordvorm ontbreekt in het WVF, dat wel Van Halst heeft, met verwijzing naar Van Aelst, Van Aalst. De vorm Van den Halst komt blijkbaar niet meer voor. De vorm van Aelst komt met 1100 naamdragers zeer verspreid voor in ons land.

Van der Vennet: Van der Venne. Het WVF verwijst naar de zeer zeldzame fn. Van den Ven. Voor een verspreide pln. Ter Venne, veenland waar turf gestoken wordt. De fn. Van der Vennet zelf komt nog 211 maal voor. In Oost-Vlaanderen 153 maal, in West-Vlaanderen 16 maal.

Van der Merre, De Merre. Zie hierboven onder Merren.

Van Huckelghem: Deze fn. ontbreekt in het WVF. Huckelghem was een oude –inga-heempln. Te Merelbeke. In Olsene in 1571 bezat Michel Van Huckelghem ook enkele eigendommen zeer zeldzame zoniet verdwenen fn. Reeds in de 18de eeuw was het een zeer zeldzame fn. Heden is de fn. Van Huckelgem in ons land verdwenen.

Van Leynsele: Naar de pln. Linzele Fr. Linselles (Nord) of Leisele (West-Vlaanderen). Feitelijk een zeldzame fn. met slechts 114 naamdragers in België. Hiervan 57 in West-Vlaanderen, 23 in Oost-Vlaanderen en 18 in Henegouwen. Van Leynzele blijft vooral een typische West-Vlaamse fn.

Van Maelbrouc: Deze fn. ontbreekt in het WVF. Naar de pln. Maelbroek te Machelen. Vgl. Willem (de) Maelbroc te Machelen in 1295. Gillis van Maelbroec te Machelen in 1350, Gillis Van Maelbrouc te Olsene in 1398, Alice Van Maelbrouc te Olsene in 1440 en Daniel van Maelbrouc te Olsene in 1440. Heden verdwenen fn. in ons land. Reeds in de 18de eeuw was het een zeer zeldzame fn.

Van Overbeke: Fn. naar een verspreide pln. Overbeke: over de beek. Vgl. Gillis Van Overbeke Petegem bij Deinze 1398. De fn. Van Overbeke komt zeer vaak voor in België. Van de 1339 naamdragers komen er wel 743 in West-Vlaanderen en 322 in Oost-Vlaanderen voor.

Van Quatem: Van Quathem. Naar een inga-heem pln. Quathem in Lichtervelde (West-Vlaanderen) of in Herne (Vlaams-Brabant) of naar de –ham pln. Kwaadham in Gent. De fn. Van Quathem is niet zo zeldzaam. Van de 371 naamdragers zijn er 181 in West-Vlaanderen, 107 in Oost-Vlaanderen en slechts 23 in Henegouwen. De bakermat van deze fn. zal dus wel in Lichtervelde te voelen zijn.

Van Robaey: Naar de pln. Roubaix (Noord-Frankrijk). (vgl. te Dottenijs Michiel van Robais 1417 = Michiel van Robaeis 1427). De fn. Van Robays en Van Robaey komen samen 734 maal voor in België, en zoals te verwachten is, komen er 565 voor in West-Vlaanderen. Het zuiden van West-Vlaanderen was eeuwenlang een migratiezone voor mensen uit Roubaix.

Van Schoonvelde: Naar een verspreide pln. Schoonvelde in West-Vlaanderen. Vgl. Gillis van Schoonvelde Menen 1398 en Lanssen van Sconevelde Komen 1380). In de 18de eeuw kwam deze fn. enkel voor te Tiegem en Berchem (Kluisbergen) Waarmaarde. Heden verdwenen fn. in België.

Van Seynhaeghe: Deze woordvorm wordt in het WVF gelijkgeschakeld of vereenzelvigd met de fn.

Seynhaeve door een v/g wisseling. Wellicht een fn. uit het Ofr. chenave, Cheneve, vulg. Lat. cannabis, hennep. Bn voor een hennepteler. Misschien ook uit het Ofr. senavre: mosterd. Ber. bn. van de mostermaker of –handelaar.

Van Waembeke: Van Wambeke. Naar een pln., misschien naar Wambeek (Vlaams-Brabant) of Steenokkerzeel (Vlaams-Brabant). Ook Wambeke (Oost-Vlaanderen) is mogelijk, evenals Wambecque (Pas de Calais). Er is ook een Wambeke in Dottenijs, Wervik en Wijtschate (West-Vlaanderen). De oorspronkelijke vorm is Wambeke, door een m/n wisseling voor b. We geven hier de voorkeur aan het vroegere Wambeke onder Wannegem-Lede: Wanbecca, 1251. Er bestond ook een Wambeke onder Anzegem en Nokere. De familienaam Van Wambeke komt heden 543 maal voor in ons land, waarvan 323 maal in Oost-Vlaanderen en 110 maal in Henegouwen.

Volckaert: In het WVF ten onrechte gelijkgesteld met de fn. Fockaert. Patr. Germ. vn. Falk-hard, volksterk, Folcardus 1206 en Focardus 1211. Vgl. reeds te Ieper in 1280 Agnete Volcard en Ghisel Volkaert te Desselgem 1398. De fn. Volckaert komt zeer vaak voor in ons land met 2609 naamdragers. Hiervan 485 in West-Vlaanderen en 863 in Oost-Vlaanderen. Fockaert komt met slechts 153 naamdragers bijna alleen in de regio Antwerpen voor.

Werniers: Patr. Germ. wer-naam. Werinus, Werinhardus, Weringerus, Wernerius enz.

Vgl. reeds te Ieper in 1307 Pieter Wernier.

Het WVF 1305, vereenzelvigt eenvoudigweg de fn. Werniers met de fn. Warniers, uit een oude vn. Warnerus 1237. Evenwel onder het lemma Warniër(s) (WVF, 1302) verwijst Debrabandere naar het Ofr. Warrenier: oprichter van de Warande, boswachter. We menen dat de fn. Werniers en Warniers niet dezelfde fn. zijn. Ze moeten uit elkaar worden gehouden. De fn. Werniers is zeldzaam met slechts 118 naamdragers in ons land. Hiervan komen er 95 in West-Vlaanderen voor. Het is een bijna exclusieve West-Vlaamse fn. De fn. Warnier komt zeer vaak voor in België met ook een ruime verspreiding. We vermelden 989 naamdragers in België. Waarvan 116 in West-Vlaanderen, slechts 13 in Oost-Vlaanderen, 78 in Henegouwen, 387 in de provincie Luik en 178 in de provincie Namen. De fn. Warnier is duidelijk een oude Romaans beroepsnaam voor een boswachter.

BIBLIOGRAFIE EN BRONNEN

- (1) Vandeputte Maurits en Goeminne Luc: Bevolking en grondbezit te Zulte in de 16de eeuw. Vlaamse stam, jg 34, n° 3, 1998, p. 109-119.
- (2) Vandeputte Maurits, Goeminne Luc en De Clercq René. Bevolking en grondbezit te Olsene in de 16de eeuw. Jaarboek 2002, Geschiedk. Kring van Deinze, p. 387-423.
- (3) S.A. Gent. Penningkohieren. Olsene 1572.
- (4) Goeminne Luc. Toponymie van Machelen. Deinze. 2005. Kaarten en plannen. 281 blz.
- (5) Graaf Gabriel de Jauche de Mastaing was geboren in 1520 als zoon van Antoon, uit een oud adelijk Brabants geslacht, dorpsheren van Mastaing, Hérimez, Aishove (Kruishoutem), Brugelette enz. en van Josine van Vlaanderen. Hij is een eerste maal gehuwd met Catherine de Lannoy. Zijn 2de echtgenote was Jeanne de Montmorency. Hij werd heer van Machelen en Kruishoutem in 1550 en in 1559 ook heer van Poeke. Hij was een schatrijke edelman, die zijn talrijke goederen op een degelijke wijze bestuurde.
- (6) Jonkheer Frans de Beer was de zoon van Karel, ridder, heer van Meulebeke en Lendeledede, en van Isabella van der Meere. Hij was gehuwd met Maria van Hessele. Hij had een oom Jan, heer van Grammene, die huwde met Anna Van der Gracht. Zijn moeder was reeds overleden in 1559 en zijn vader overleed in 1578. Hij zelf overleed op 11 maart 1605. Er bestaan nog 654 naamdragers De Beer in België.
- (7) Jonkheer Antheunis van Overbeke bezat in 1572 ook 9 ha gronden te Astene. Hij was gehuwd met Françoise de Cortewille. Zijn dochter Jacoba was gehuwd met Jan de Backere. Zij bezat in 1608 7 ha erfgronden te Astene. Hij is wellicht kort na 1572 overleden.
- (8) Jonkheer Jacob Tackoen, gezeit van Zillebeke was de zoon van Jan en van Maria de Beaufremez, heer van Zillebeke. Hij had een zoon Gilbert, die gehuwd was met Catharina Borluut. Hij was gehuwd met Anna Snibbele. Hij was raadsheer van de graaf van Vlaanderen te Brugge. Zijn broeder Lieven Tackoen was grondeigenaar te Olsene in 1572 met 13 ha. De fn Tackoen, Taccon, is een patroniem Romaanse verbogen vorm van een dag-naam: Dago, Taco, Dagobertus enz. Men telt nog 92 naamdragers Tackoen in België, vooral aan de kust, rond Brussel, Antwerpen en Luik.
- (9) Jonkheer Gillis de Baenst, was de zoon van Jan, hoofdbaljuw van het Land van Waas en van Joanna de Bosscher. Hij was gehuwd met Anna Buridaen. In 1608 bezat hij te Astene ook nog een weinig grond. Zijn zoon Antoon huwde later met Maria Baelde. Er zijn heden nog 89 naamdragers de Baenst in België.
- (10) Jonkheer Jan Van der Zype was de zoon van Gillis en Margriet Heymans. Hij was gehuwd met Margriet Van der Meulen. Zij overleed reeds in 1572. Hij overleed op 24 Oct. 1610. Hij was wellicht de vader van Willem. Zie nota 11.
- (11) Jonkheer Willem Van der Zype was de zoon van Jan en Margriet van der Meulen. Hij was gehuwd met Margriet van Schengen. Hij woonde te Gent. Hij was ook heer van Wasières en van Verdegheem (onder Machelen). Hij overleed kinderloos in 1627. Wellicht was hij een nazaat van de familie Van der Zype, dorpsheren van Dentergem tot 1535. Heden is de familienaam Van der Zype nagenoeg in België verdwenen.

Deinze en de Wakkense de Borchgrave

door

Herman MAES

*Een geschilderd portret van de Borchgrave
in de Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlandse deel VI tegenover blz. 416
Een ander geschilderd portret door Cras in Museum Deinze*

In 1787 kreeg een groep “jonghmans” onder de leiding van procurator Martin **Devos** (1) van het stadsbestuur de toelating om toneel te spelen (KOK - Jb. 1945 p. 28-29)

En ook nog in 1787 vroeg een tweede groep, deze geleid door procurator Albert **Van de Keere** (1), ook toelating toneel te spelen, maar kreeg ze niet, op voorstel van hoogbaljuw **Martens** (1) die daarvoor de pastoor had geraadpleegd (KOK - Jb. 1945 p. 31 e.v.), dat was toen Jozef Benedict **Verbraken** (1).

Hugo Van den Abeele vermeldde die toestand in zijn KOK-bijdrage in het jaarboek 1945 over “Geen Kunst zonder Nyd” en noemde de deelnemers van de beide groepen.

Maar dan brak in Frankrijk de revolutie uit en wat later vielen de Fransen hier binnen (1792) en verdreven ze de Oostenrijkers, die 1793 de Fransen verdreven. Maar in 1794 verdreven de Fransen de Oostenrijkers andermaal en begon een bezetting die uitliep op inlijving in de republiek. Die inlijving - annexatie - werd in een nota naar aanleiding van het overlijden van De Borchgrave (1819) en de publicatie van een reeks “gewrochten” van hem (1861) als volgt omschreven (1).

Toen onze voorouders de gelastigden van het Fransche Gemeenebest het Land zagen doorlopen, en, roovers van nieuw slack, in stede van de beurs of het leven te vragen, bevel geven om de Republiek Eén en Onverdeelbaar te dienen, of te sterven; toen zij, in geval van weigering, de Kruissen zagen breken, de Kerken verwoesten, de Abdijen plunderen, de Kasteelen vernielen, de pachthoeven en de Oogsten in brand steken, Ja, de Hutten der armen zelfs, zonder medelijden, omverwerpen; toen zij de vreedzaamste burgers, zonder onderscheid van rang, geboorte of ouderdom, door den kogel des gewees, of onder het mes der guillotien zagen omkomen, dan dachten zij dat het menschelyk geslacht ging uitgeroeid worden, en wij hebben menigmael vernomen van Grijzaards, die dit schrikbarend tijdstip overleefden, dat zij vast geloofd hadden het einde der wereld te zien maken.

En dan gebeurde de terechtstelling/onthoofding van Lodewijk XVI en Europa oordeelde plots anders over de revolutie.

Deze aanslag, die, in opzigt van deszelfs omstandigheden, zijne weerga niet vindt in de geschiedenis, bragt den schroom onder de bevolkingen ten hoogste, en ontvlamde kunnen haet, meer dan ooit, tegen het juk der omwentelaers.

Indien de Koningen zelve, dacht men, niet beveiligd zijn tegen het schavot, wie zal er dan aen ontsnappen?

Deze gevoelens geven zich lucht in een tot hiertoe onuitgegeven Treurdicht, welke De

Borchgrave, ware het verschenen toen het geschreven was, of ware het allenlijk aen de verdruckers des Lands ter kennis gekomen, onfeilbaar met den Dood zou hebben moeten bekostigen.
(Dit treurdicht op Lodewijk XVI werd pas in 1861 uitgegeven) (2)

En inderdaad in 1794 had men in Jemappes een 80-jarige Pater Richard “gehalsregt” op bevel van de “gelastigden der Conventie” omdat hij in een publicatie een vergelijking had gemaakt tussen de Joden die “hunnen God kruisigden” en diegenen die “hunnen Koning” onthoofdden.

De Borchgrave wakkerde zijn Wakkense medeburgers aan op betere tijden te hopen en aan een soort passief verzet te doen. Hij werd wel onder controle gehouden en kreeg wel een paar huiszoekingen. Hij liet een “grootte menigte brood” bakken om uit te delen aan de armste Wakkenaars. Ook in zijn gedichten uit die tijd was hij een steun en toevertrouw voor zijn dorpsgenoten (inleiding 1861).

Op 10-2-1797 werd hij opgenomen als lid van de Akademie van Utrecht “Tot vlijt vereenigd” en de Utrechtse dichter Hieronymus van Alphen rekende De Borchgrave tot zijn beste vrienden.

De Borchgrave behaalde veel ereprijzen met zijn (3) gedichten, maar persoonlijk verloor hij de helft van zijn bezittingen door zijn initiatieven tot steun der armsten.

Hij werd dan benoemd tot ontvanger der rechtstreekse belastingen in het land van Wakken. Aan zijn eigen kinderen gaf hij huisonderricht tot ze rijp waren voor de kostschool.

Hij voerde correspondentie met de dichteres Petronella Moens en rekende enkele voornamen heren tot zijn vrienden:

- Ernest de Preudhomme d’Hailly, burggraaf van Nieuwpoort en baron van Poeke
- Graaf De Lens, erfmaarschalk van Vlaanderen
- Egidus Piers de Raveschoot, burgemeester van Olsene
- Eugenius du Bois de Vroylande, burgemeester van Nevele
- Ghislenus de Portemont, pastoor van Heule
- Haybertus van Huerne van Schiervelde, lid van de Staetsvergadering van Vlaanderen
- De Grave auteur van Republique des Champs-Elysées
- Raepsaet, geschiedschryver
- Jan-Baptiste Hofman, 50 x bekroonde dichter
- Abt de Felles, auteur van een Dictionnaire historique
- Le Mayeur, dichter van la gloire Belgique
- Van den Poel, Wakkense dichter

- Lesbroussart, prof te Brussel
- Lambin, auteur van Olivier van Dixmude.

“Zohaest het vuer der omwenteling een weinig was uitgedoofd, en ondanks de knevelaryen van het Fransch bestuer” kwam het Vlaams weer in aanzien en begonnen de rederykers zich weer te roeren in prijskamp na prijskamp. Soms met meer ijver dan kundigheid. Soms werd de fijne smaak opgeofferd aan oude slenter. En De Borchgrave behaalde eerste en tweede prijzen o.a. in 1811 te Deinze (een tweede prijs).

Het dichtgenootschap “Geen Kunst zonder Nyd” schreef een prijsvraag uit:

Bijbelvraag: Schets Abraham, zijn zoon, hun steun op Gods gena
Liefd’, g’hooraemheid en reis naar en op Morier

Voorgedragen door het Letterkundig Genootschap te Deinze gekend onder de spreuk.

Geen Nyd zonder Kunst
op den 25 juny 1811

Hugo Van den Abeele beschrijft het feest te Deinze en noemt de 35 deelnemers, volgens het grote en dikke verslagboek van het Genootschap. Dat verslagboek was in het bezit van George Torck (in zijn brandkoffer thuis) en bevindt zich nu in het Liberaal Archief te Gent.

De eerste prijs was voor A. Meynne, uit Nieuwpoort
de tweede prijs voor P.J. De Borchgraeve, van Wakken
de derde voor Placide Soenen, ook van Wakken
de vierde voor J.B. Hofman, uit Kortrijk
de vijfde voor Quintus Lambin uit Ieper
(KOK-Jb. 1945 p. 55)

Het bezit van het dichtgenootschap te Deinze kwam in handen van het bestuur van de “Vereenigde Tael- en Kunstminnaars” onder kenspreuk “Vooruit”, opgericht in 1858 met leden van het dichtgenootschap en van het Vlaams Gezelschap voor Moedertaal en Vaderland. In 1952 werd George Torck er voorzitter van en gaf de verslagboeken, die hij thuis in zijn koffer bewaarde omstreeks 1990 aan het Liberaal Archief. In de jaren 1956-1960 heb ik ze mogen meenemen naar huis om over “Vooruit” te schrijven. Een paar bestuursleden namen het dhr. Torck kwalijk dat hij die verslagboeken had doorgespeeld zonder het bestuur daarvan op de hoogte te stellen. Andere bestuursleden vonden het best dat zulke stukken archivalisch werden bewaard, en dus niet vergingen op een af andere privé-zolder.

Het zal wel niemand verwonderen dat er, onder de deelnemers aan die wedstrijden, heel wat nyd en concurrentie bestond.

Een van die concurrenten was “zekeren Robyn, wiens verzen, nog al zwier en oorspronkelijkheid bezaten, maer in wiens karakters noch edelmoedigheid noch weerdigheid stak. Hij stond aen het hoofd van een handvol kleingeestige en armzalige rijmslagers, die de roem van De Borchgrave met nijdig oog aenzagen, en alle listen inspanden, om hem van de wedstrijden der Rederykers te doen afzien”.

De Borchgrave was, zoals zo velen, entoesiant over de ideeën van de Franse revolutie, maar eveneens zoals bij zo velen veranderde de sympathie toen hij de revolutionairen bezig zag met oorlog voeren en plunderen en moorden en opeisingen. Hij beleefde dus ook om hem heen de conscriptie, de verplichte militaire dienst van bij de oproeping (\pm 20 jaar oud) tot het einde van de oorlog. Voor sommigen was dat - als ze het overleefden - 15 jaar of zelfs iets meer, van huis weg (want soldatenverlof bestond toen niet).

De Borchgraves poëzie - door sommige van zijn tijdgenoten juist na Vondel gewaardeerd - lezen is thans een karwei. Ter illustratie geven we een paar versregels uit zijn prijsdicht van Deinze 1811 Abrahams Offer.

In 1820 organiseerde het Deinse dichtgenootschap een In memoriam-wedstrijd om Pieter Judocus (Peter Joost) de Brochgrave te gedenken. Op het podium stond toen een geschilderd portret van de rederijker de Borchgrave te pronken. Het was het derde portret dat Pieter Cras van hem schilderde en dat portret hangt nu in het Museum van Deinze en de Leiestreek. Pieter Cras was toen acteur en vaandeldrager van het genootschap en had in die tijd de zoon van zijn zuster als schilder (“pinter”) in de leer. Dat was Karel Picque. Vader Picque was kleermaker.

De Borchgrave had steeds kontakt gehouden met de Wakkense dichtgenoten Soenen en Van den Poele die naar Deinze kwamen wonen, en er nu, 2006, nog afstammelingen hebben (o.a. de genealoog Rene De Clercq wiens moeder een Soenen is, KOK-KGK medewerker André Heyerick, heeft een moeder uit de struik Soenen.) (4) (Lily Soenen en Helene Soenen)

P.S.

1. In zijn gedicht van 1790 “Ode aan de Vrijheid” vermeldde de Borchgrave dat de Belgen het goud van vier paar duizend spooren die met eigen hand ontrukkt waren aan Vrankrijks ruitery op het Groeningveld (cf. Jozef Smeyers p. 380) en p. 139 waar hij Breydel en de Koninck vernoemt naast Artevelde.
2. Over het portret van de Borchgrave door P. Cras cf. KGK-Contactblad jg. 2001 p. 2794.

Aan

HET TAAL EN DICHTKUNSTLIEVEND GENOOTSCHAP

GEKEND ONDER DE SPREUK :

« GEEN KUNST ZONDER NYD. »

TE DEYNZE,

Ter gelegenheid van zynen luisterlyken Letterstryd. geopend den 29 Juny 1811.

Vind ik my thans ter Zaal der wakkre [Deynzenaaren,
Gezeteld in den kring van Néerland's Dichtrenstoet?
Staar ik op 't Broedertal 't geen, sints een reeks van jaaren,
Aan de edle Wetenschap zoo groote hulde doet?

O ja, gy wiegt, uit 't ruim verschiet, uw' Lauwerkroonen
Omstraald met 't glimmend goud van 't schitterend Eermetaal:
Gy vergt van onze Luit gewyde Bybeltoonon,
Daar Themis gulde waag wikt Kunst en Zegepraal.

O, Deyzenaars ! die groote dag is thans gekomen,
Dat ge in uw' schoot ontbiet de Broederen der Kunst;
Uw hartelyk begroet word juichend aangenomen :
Wy deelen, om te meest, in 't Schoon van uwe gunst.

Gy vraagt dat we Abraham op 't hoog Gebergte leiden
Daar Hy, in Gode's naam, slagtoffere zyn Wicht :
Hoe groot dit Voorwerp zy, wy zullen moedig stryden ;
Moog daalen in onz' ziel een sprank van 't Godlyk licht !

Doch — wie dringt tot in t' pit van die verholentheden ?
Wie weegt dat heilgeloof? wie schetst die g'hoorzaamheid?
Wie volgt, naar Moria, die Godgewyde schreden?
Wie zingt hoe zeer Natuur in 's Vaders boezem stryd?

Ja, Thare's waarde zoon ! Gy, leidsman der Hebreeuwen !
Moogt ge eens uw blikken slaan op 't geen myn boezem zong !
O Gy ! wiens waarde Naam dryft over tyd en eeuwen, —
Tuigd hoe myn' siddrend' hand myn' Harp een toon ontvrong.

1811.

ABRAHAM'S OFFER.

Bybeltraag :

Schetst Abraham, zyn Zoon, hoo steun op Gods gena,
Liefd', g'hoorzaemheid en reis naar en op Moria.

Voorgedragen door het Letterkundig Genootschap

TE DEYNZE,

gekend onder de spreuk :

GEEN NYD ZONDER KUNST,

den 29 Juny 1811.

BEKROOND MET DEN TWEEDEN GOUDEN EEREPRYS.

» Gy hoort de ruime Hemelkooren
» Weërgalmen, uwen Naam ter eer:
» Maar Gy, Gy wilt ook 't wormtje hooren
» Dat op uw voetbank kruipt, ó Heer!
» Ja, Gy, Gy zult myn schaamle zangen
» U toegewyd, in gunst ontfangen. »

J. VAN OS, *Gedichten*, bl. 53.

Wie opent voor myn' geest de vroegste tydsgordynen ?
Wie doet zoo onverwachts de vaalge nacht verdwynen
En vult het luchtig zwerk met goud, met hemelgloed ?
Wien zie ik in 't verschiet !... wat Godelyke stoet

Voetnoten

- (0) In 1861 gaf de kleinzoon van P.J. (de) Borchgrave de werken van zijn grootvader uit met een inleiding waaruit we citeren. P.J. de Borchgrave (hijzelf liet die “de” vaak weg) beleefde de bezetting en de inlijving. In 1861 vreesde men een nieuwe poging van Frankrijk om het toen nog jonge België te annexeren, graag tot aan de Rijn. Dat was de droom van Napoleon I, maar ook al van Lodewijk XIV. Dat was omstreeks 1860 de droom van Napoleon III. Frankrijks annexatiedrang.

Na W.O. I en andermaal in 1955 na W.O. II probeerde men via telkens een volksreferendum het Saargebied bij Frankrijk te voegen. Maar 95 % stemde er voor om Duits te blijven.

In Luxemburg spreekt men Letzeburgs (Letze Burg > cf. little en ons dialect “letter” voor “klein”). Het Frans dringt zich er op de voorgrond.

Over (de) **Borchgrave**: – Winkler Prins Encyclopedie
– Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden - deel VI p; 983 e.v.
– Dr. Jozef Smeyers: Vlaams “Taal- en Volksbewustzijn in het Zuidnederlandse Geestesleven van de 18e eeuw.” (443 blz.) (uitg. Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde 1959)
– Nieuwe Enc. Vl. Bew. - deel I p. 551

- (1) **Martin De Vos** was in 1796 notaris te Deinze en woonde toen in de Kerkstraat (dat is nu de Kortrijkstraat). Hij was toen 42 jaar (°1754?) en woonde in Deinze sedert 1782. Zijn echtgenote was toen 37 jaar en heette Marie Larmuseau. Zij woonde in Deinze sedert 1792. Was dat omdat ze toen huwde? Dan zou dat voor Martin De Vos een tweede huwelijk zijn geweest want hij had in 1796 reeds een 14-jarige zoon (die in 1772 geboren werd). In 1796 had hij nog een kind (dat nog geen 12 jaar oud was).

Albert Van de Keere was ook een procurator in 1787 en was in 1796 ook notaris te Deinze en woonde toen in Tusschenbrugge (nu Tolpoortstraat). Hij was toen 60 jaar en woonde sedert 1758 in Deinze. Zijn echtgenote was toen 64 jaar en heette Jeanne Catharinne D’Hont. Zij was in 1732 te Deinze geboren.

Ze hadden een zoon Jean, 34 jaar, en een zoon Bernard, 28 jaar. Beiden waren in Deinze geboren.

Joseph Benedikt Verbraeken was sedert 2-5-1785 pastoor van de O.L.V. parochie Deinze. Hij werd in 1746 in Kruikeke geboren. Hij werd op 5-6-1770 tot priester gewijd en werd toen pastoor in Nokere tot 1785, toen hij naar Deinze werd overgeplaatst. Hij stierf te Deinze op 5-3-1792 en was toen amper 45 jaar oud.

Hoogbaljuw **Martens** leefde van 1740, geboren te Vinkt, tot 1833. (cf; Deinzenarijen KGK 2008 p. ...) (cf. KGK Jb. 2007 p. 76)

- (2) P.J. de Borchgrave, bakker van beroep, begon in de Wakkense rederijderskamer in 1784 actief te zijn; hij was dan 26 jaar en schreef (°17-4-1758 - †13-10-1819)

in 1785 een Harpslag (bij de opening van de Vlaamse Schouwburg)

in 1790 Aen de Vrijheid

in 1793 een treudicht op Lodewijk XVI

In 1782 schreef hij een blijspel: De vrugteloze Bewaeking

in 1795 een treurspel Nelson of de beproefde liefde

in 1810 De Belgen
1817 Krispijn
1819 Dood en onsterfelijkheid

- (3) 1803 Hooglede 1^e prijs
1804 Hooglede 2^e
1804 Tielt 1^e
1805 Ieper 1^e
1809 Oostende 1^e
1810 Kortrijk 1^e
1810 Aalst 1^e
1811 Deinze 2^e
1812 Gent niet bekroond
1816 Roeselare 2^e
1816 Roeselare 1^e
1817 Deerlijk 1^e
(cf. J. De Borchgrave 1861)
- 1814 Oudenaarde
cf. KOK Jb. 1974 p. 81
zie ook KOK Jb. 1974 p. 82

- (4) In Wakken was er
- August Eugeen Van den Poel (1758-1835)
chirurgijn en vroedmeester
 - Pieter Joost de Borchgrave (1758-1819)
bakker
 - Placide Soenen (†1830)
broer van Joannes-Jozef Soenen die naar Deinze verhuisde (Joannes-Jozef → Victor → Jules → Victor enz.)

Uithangborden in Grammene

door

André HEYERICK

Voor dit artikel heb ik mij gebaseerd op de (niet verder gecontroleerde) gegevens in de bevolkingsregisters en artikelen in de jaarboeken en het Contactblad van de K.O.K. (thans K.G.K.). Verdere inlichtingen werden mij door verschillende personen meegedeeld, waarvoor mijn dank, of ik vond ze o.a. in de Deinse weekbladen, de registers van briefwisseling en de beraadslagingen van het schepencollege.

Volgende afkortingen vergen enige uitleg:

1968/100 betekent Jaarboek K.O.K. 1968 blz. 100.

K1180 betekent Kontaktblad blz. 1180.

D.B. verwijst naar een bericht in het plaatselijk weekblad "De Deynsche Burger".

GvD verwijst naar een bericht in het plaatselijk weekblad "De Gazette van Deynze".

GDOF2/25 betekent "Groot-Deinze in oude foto's" met commentaar van Stefaan De Groote en Denis Pieters, deel 2 blz. 25

t/nr. betekent: toenmalig huisnummer in de bevolkingsregisters van bedoelde periode.

bev. reg. betekent: bevolkingsregisters.

kad. nr(s). betekent kadastrummer(s)

Lijst 1 een lijst met uithangborden in Grammene, mij bezorgd door Stefaan De Groote

Klaroen: De Klaroen is een adressenboek van Deinze uitgegeven 1992-1993 door "De Klaroen B.V.B.A." Dorp 24A Nazareth. Het bevat een alfabetische lijst van de inwoners van Groot-Deinze en een adressenlijst per straat.

Fusies verwijst naar het boek van *Yvan Vandenbrande* "Deinze en de fusies ...".

Hand. 2000: Handels- & Beroepengids 2000.

Het was soms zeer moeilijk om de juiste ligging van een huis (en zijn bewoners) te volgen doorheen de bev. reg.

De straten werden er (meestal alfabetisch) gerangschikt per wijk (Plaatswijk en Drieswijk), waarbij eenzelfde straat soms in de 2 wijken bestond. Omstreeks 1910 werden bedoelde straten allemaal ingepast in de Plaatswijk, met de nodige verschuivingen in de huisnummers.

De volgorde van deze laatste gebeurde in de verschillende bev. reg. dan nog op een verschillende manier.

Thans bevinden de onpare huisnummers in de Oude Heirweg zich op de linkerzijde, als men in de richting van Gottem gaat. In de bev. reg. 1880 en 1890 lagen hier de pare huisnummers. In de bev. reg. 1900 was er zelfs een doorlopende nummering zonder vermelding van de straat.

Hiermee wil ik er alleen voor waarschuwen dat mijn gegevens over de ligging van de herbergen in de periode vóór 1900 (in vergelijking met de huidige ligging) niet 100 % betrouwbaar zijn.

In de bev. reg. 1970 werd Meersstraat Beekmeersstraat en Statiesstraat werd Oude Stationsstraat, dit ingevolge de fusie met Deinze.

Na de fusies in 1971 en 1977 diende de naam van sommige straten immers gewijzigd te worden, omdat in de verschillende gemeenten gelijknamige straten bestonden.

TABELLEN

OUDE HEIRBAAN

OPEENVOLGENDE UITHANGBORDEN	HUIS- NUMMER 1900	HUIS- NUMMER 1910	HUIS- NUMMER 1970	<u>Klaroen</u>
De Congo	68	1	7	7
De Ster	70	5	17	17
In Amerika	-	-	23	
Gemeentehuis 3	-	15*	47	
Herberg Devos 2	44	11	51	
De Kroon	47	17	tussen 61 en 63	
{ In de Statie 1	63	8		
{ Het Gemeentehuis 2	63	8		
Het Brughuis			8	
De Statie 2	-	12**	12	
Herberg Maesele	67	16	20	
In St.-Jozef	-	18	22	
In St.-Elooi	72	22	26	30
De Warande	71	26	32	32
De Zwaan	39	34	46	50
In St.-Jan	40	36	48	58
Gemeentehuis 1				
De Hert	41	38	50	60
De Weegbrug	-	48*	52	62

* bev. reg. 1920
** bev. reg. 1930

GRIJSBULCKSTRAAT

OPEENVOLGENDE UITHANGBORDEN	HUIS- NUMMER 1900	HUIS- NUMMER 1910	HUIS- NUMMER 1970	<u>Klaroen</u>
De Vos 1	-	2*	2	
De Haan	22	5	5	
De Wandeling	27	14	8A	10
De Drietrapp	26	8		
De blauwe Duivin			7	11
De Barbier	28			
In Transvaal	28	11	10	15
Het Fort	-	7		17?

* bev. reg. 1920

TIELTSESTEENWEG

OPEENVOLGENDE UITHANGBORDEN	HUIS- NUMMER 1900	HUIS- NUMMER 1910	HUIS- NUMMER 1970	<u>Klaroen</u>
In Engeland	1	1	1	18
Het Kloefke	3	3	9	11
Het Haantje	5	5	11	
Koopman's Welvaart	131	4*	8	
De Vlasbloem	-	8	10	

* bev. reg. 1920

(IN) AMERIKA:

DB meldt op 20 augustus 1924 de verkoping van herberg “**In Amerika**” en het nevenstaande huis, gelegen aan de statie.

Er werd geen waard aangeduid.

DB signaleert op 18 oktober 1927 wel *Jules Biebuyck* in “In Amerika” aan de statie.

In de bev. reg. 1920 vond ik op de Oude Heirbaan t/nr. 11¹ (in 1970 nr. 23) in een nieuw huis *Gustaaf Biebuyck*, herbergier. Hij kwam van de Oude Heirbaan t/nr. 8 - zie “Gemeentehuis 1”².

Hij overleed op 23 juni 1926, maar hij werd opgevolgd door zijn inwonende zoon *Jules Biebuyck*, herbergier, sedert 28 mei 1921 gehuwd met *Marie-Eveline Chanterie*, die op 29 december 1957 overleed. In de bev. reg. 1947 werd de aanduiding “herbergier” geschrapt en vervangen door “zonder beroep”.

(IN DE) BARBIER:

In de bev. reg. 1880 vond ik in de Grijsbulckstraat t/nr. 29³ (vanaf 1960 nr. 10) *Jan Tack*, tapper, met zijn echtgenote *Francisca Vermeulen*⁴.

Ze kwamen van de Huilstraat t/nr. 5 op 1 januari 1883.

DB signaleert op 11 september 1884 “**In den Barbier**” bij *Jan Tack*.

Zij overleed op 26 september 1885, hij vertrok naar Amerika.

Zijn broeder *Karel Tack*, barbier, bleef hier voorlopig wonen met zijn echtgenote *Rosalie Verstiggel*.

Ze werden opgevolgd door *Basiel Vaneckhaute*, tapper, met zijn echtgenote *Maria-Alina Declercq*.

Hij kwam op 15 juni 1893 van de Grijsbulckstraat t/nr. 27.(zijn ouderlijk huis), zij op 17 augustus 1893 uit Petegem.

Lijst 1 vermeldt “**In den Transvaal**” *Baziel Van Eeckhoute-Aline De Clerck* Grijsbulckstraat.

Vanaf de bev. reg. 1910 werd hij aangeduid als landbouwer.

Ze verhuisden op 21 februari 1938 naar Olsene.

De volgende bewoners waren *Maurits Van Aelst*, landbouwer, en zijn echtgenote *Gabriëlle Van Eeckhaute*, die op 4 maart 1938 uit Olsene kwamen.

(HET) BRUGHUIS: Zie “(In de) Statie 1”

(DE) CONGO:

Lijst 1 vermeldt “**De Congo**” bij *Camiel Oodevaere*, stoelenvlechter, aan de Oude Heirbaan nr. 2. Ook in de bev. reg. 1920 vond ik een *Camiel Ottevaere*, maar zijn huis droeg slechts éénmaal het nummer 2 (in de bev. reg. 1890).

In de bev. reg. 1857 vond ik hier op de Oude Heirbaan (Drieswijk) t/nr. 118⁵ (in 1970 nr. 7) *Constant Wallaert*, tapper, met zijn echtgenote *Marie-Regine Vandewalle*.

Hij overleed op 20 december 1860, maar zijn weduwe zette de zaak verder.

In de bev. reg. 1877 werd zij echter aangeduid als werkvrouw en in de bev. reg. 1890 als landbouwster. Ze verhuisde naar Rijsel op 2 juni 1887.

Zij werd opgevolgd door *August Verhalle*, tapper, met zijn echtgenote *Marie-Octavie Vanden Bulcke*. Ze kwamen van de Oude Heirbaan t/nr. 6 (Gemeenteschool).

Ze verhuisden op 23 december 1923 naar de Oude Heirbaan t/nr. 5 en op 26 december 1899 naar Deinze.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij *Constantin Vanacker*, zonder beroep, met zijn echtgenote *Maria Windels*. Hij kwam van zijn ouderlijk huis aan het “Wegeltje naar d’oude heirbaan” t/nr. B 15 (T’ Kapelleken) op 23 december 1893, zij uit Dentergem op 2 juli 1894.

Ze verhuisden op 7 januari 1901 naar Deinze.

De volgende bewoners waren *Jules Vande Ginste*, landwerker, en zijn echtgenote *Emelie Gevaere*, die volgens de bev. reg. 1890 woonden aan het “Wegeltje naar d’oude heirbaan” (Den Bulck) t/nr. B 14. Ze verhuisden naar Deinze op 26 december 1903.

Het was zeker (opnieuw) een herberg volgens de bev. reg. 1910.

Ik vond hier *Gustaaf Biebuyck*, landwerker en tapper, met zijn echtgenote *Marie-Louise Blondeel* (overleden op 18 december 1916).

Volgens de bev. reg. 1900 woonden ze op nr. 33 en volgens de bev. reg. 1920 was hij verhuisd naar de Oude Heirbaan t/nr. 8 - zie “Gemeentehuis 1”.

De opvolger was *Camiel Ottevaere*, stoelvlchter. Als gezinshoofd werd echter aangeduid zijn broeder *Jan Baptist Ottevaere*, vlaszwingelaar, gehuwd met *Marie-Cordula Biebuyck*, zonder beroep. Het zou dus ook café geweest zijn, met uithangbord "De Congo". Volgens de bev. reg. 1910 woonden ze aan de Verlorenweg t/nr. 4. *Jan Baptist* overleed op 3 oktober 1924, *Camiel* verhuisde op 10 februari 1928 naar Petegem en *Marie-Cordula* vond ik niet meer terug in de bev. reg. 1920.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners⁶.

(HERBERG) DE) ROOS: zie "(In de) Wandeling"

(HERBERG) DEVOS 1:

Volgens de kad. nrs. bevond deze herberg zich een 150 m. ten noorden van de kerk. De eigenaar was *François Desmet*, burgemeester van en te Grammene, een grootgrondbezitter.

Tussen deze herberg en café "De Zwaan" op de Oude Heirbaan bevond zich ongeveer vanaf 1915 op t/nr. 2bis (vanaf de bev. reg. 1920 nr. 2, in 1947 gewijzigd in nr. 1) een klooster⁷.

In de bev. reg. 1857 vond ik in de Grijsbulckstraat t/nr. 15⁸ (in 1970 nr. 2) *Karel-Lodewijk Devos*, tapper, met zijn echtgenote *Rosalie De Baere*. Ze kwamen op 1 augustus 1847 uit Oeselgem. Zij stierf op 19 oktober 1871, hij op 26 augustus 1887.

Maar reeds op 4 augustus 1867 signaleerde DB de verkoping van een herberg-winkel op het Dorp, bewoond door **Kinders Ch. L. De Vos**, palende achteraan de kerkeweg, kad. A deel van 353C, 354A, 354D, 354C, 355B.

De kinderen verhuisden op 13 januari 1888 naar Deinze.

Later vond ik hier geen herbergier(ster) meer⁹.

(HERBERG) DEVOS 2

In de bev. reg. 1867 vond ik op de Oude Heirbaan t/nr. 2bis¹⁰, dus waarschijnlijk een nieuw huis, (in 1970 nr. 51) *Karel Lodewijk Devos*, kleermaker, met zijn zuster *Julie*, kleermaakster. Ze kwamen van de Huttestraat t/nr. 3 (hun ouderlijk huis) op 25 december 1872¹¹.

Hij trouwde op 31 juli 1889 met *Ida Hoste* uit Gent; zij overleed op 4 februari 1897.

GvD vermeldt nog op 16 januari 1901 een herberg bij *Charles Louis De Vos* op het Dorp.

Wanneer en waarheen hij verhuisde werd niet aangeduid, maar ik vond hem ook niet meer terug in de bev. reg. 1910.

Hij werd opgevolgd door *Leonard Vankeirsbulck*, landwerker, met zijn echtgenote *Mathilde Peers*; in de bev. reg. 1890 woonden ze nog in de Grijsbulckstraat t/nr. 3.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners¹².

(HERBERG) DHONT:

GvD signaleert op 4 juli 1892 de verkoping van een herberg, kad. A 206,207C, 204 & 208a, in pacht bij *Dhondt*.

Omstreeks 1860 was de eigenares *Frederique Dedoncker*, “meunière” te Machelen.

GvD vermeldt op 31 oktober 1893 de verkoping van herberggerief ten verzoeken van *Francies Dhont*, landbouwer-herbergier.

In de bev. reg. 1880 vond ik inderdaad in de Landuitstraat t/nr. 8 *Francies Dhont*, landbouwer (in de bev. reg. 1890 tapper), met zijn echtgenote *Melanie Schelstraete*.

Ze kwamen op 27 december 1882 van de Huilstraat t/nr. 2 en verhuisden op 20 september 1893 naar Oosterzele.

Noch de vorige noch de volgende bewoners van dit huis werden aangeduid als herbergier(sten).

(IN DE) DRIETRAP:

Lijst 1 vermeldt “**In den Drietrapp**”, Grijsbulckstraat 8.

In de bev. reg. 1900 vond ik hier in de Grijsbulckstraat t/nr. 26¹³ (in 1970 nr. 7) *Camiel De Bo*, vlaszwingelaar, met zijn echtgenote *Marie-Elodie Neyrinck*. Hij kwam (bev. reg. 1890) van de Huttestraat t/nr. 5, zij kwam op 22 maart 1894 uit Gottem. Ze verhuisden op 25 december 1911 naar de Grijsbulckstraat t/nr. 25.

Ze werden opgevolgd door *Julius Vandenberghe*, timmerman, met zijn echtgenote *Marie-Josephine Vankeirsbulck*. Ze kwamen op 16 januari 1912 uit Aarsele.

Bestond hier toen reeds een uithangbord "In de Drietrapp"?

Ze verhuisden op 6 maart 1913 naar Neder-over Heembeek.

Waarschijnlijk bleef het café (met hetzelfde uithangbord?) bij *Julius Vande Gienste*, aangeduid als vlaszwingelaar, en zijn echtgenote *Elisa Chanterie*.

Ze trokken hier in oktober 1913 in, waarschijnlijk bij hun huwelijk, komende van hun ouderlijk huis. Hij kwam van de Oude Heirbaan t/nr. 17 (zie "De Kroon"), zij van de Oude Heirbaan t/nr. 28 (zie "De Wandeling 2").

Ze verhuisden op 17 oktober 1925 naar Wontergem.

De volgende bewoners waren *Florimond Dhaenens*, ijzerdraaier, en zijn echtgenote *Bertha Neiryinck*, huishoudster. Ze kwamen op 9 januari 1926 uit Vinkt.

Lijst 1 vermeldt "**De blauwe Duivin**" *Florimon Dhaenens* en *Bertha Neirinck* aan de spoorweg.

Ze verhuisden, waarschijnlijk in 1934, naar de Oude Heirbaan t/n. 8 - zie "De Statie 1".

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners¹⁴.

(DE BLAUWE) DUIVIN: zie "**(In de Drietrapp**"

(ST.-) ELOOI:

Lijst 1 vermeldt "St.-Elooi" *August Roetjes* en *Leonie Van de Ginste* aan de Oude Heirbaan, ook *Margriet De Wolf*.

In de bev. reg. 1900 vond ik er inderdaad, in een nieuw huis (?), op t/nr. 72¹⁵ (in 1970 nr. 26) *August Roetjens*, smid, met zijn echtgenote *Marie-Leonie Vandenginste*. Hij kwam op 22 januari 1898 uit Deinze, zij kwam op dezelfde datum van haar ouderlijk huis in de Landuitstraat t/nr. 4.

Vanaf de bev. reg. 1910 werd hij aangeduid als herbergier-hoefsmid. Het uithangbord zou “**St.-Elooi**” geweest zijn.

Ze verhuisden naar Olsene op 10 januari 1923.

Ze werden opgevolgd door *Jules De Wolf*, smid, met zijn echtgenote *Helena Van Laere* (overleden op 5 januari 1973). Ze kwamen op 4 januari 1923 van de “Verloren hoek links”.

DB signaleert op 15 februari 1928 op het Dorp de herberg van *Jules Dewulf*, smid.

Vanaf de bev. reg. 1930 werd “kleinhandelaar in ijzerwaren” vermeld.

Hij overleed op 20 augustus 1950, maar de zaak werd voortgezet door zijn inwonende dochter *Marguerite De Wolf*.

(DE) ENGEL:

1979/66 vermeldt in 1779 dherberge alwaer voor teeken uytsteekt **den Engel**, bewoont by *Joannes de Staute*, staende ten noortcant langst den nieuwen steenwegh van Deynse op Thielt ontrent dry quaert urs van het voorseyde Deynse ende een groot quartier urs ten noorden vande kercke deser prochie, tse-dert seven jaeren errewaerts geerigeert by mondelinge permissie van den heer grave *Vandermeiren* als heere deser prochie.

Ik vond hierover geen verdere inlichtingen.

(IN) ENGELAND:

In de bev. reg. 1880 vond ik in een nieuw huis op de Steenweg t/nr. 5 (vanaf de bev. reg. 1890 werd dit nr. 1 - volgens Klaroen nr. 18) *Hendrik Maes*, koopman, met zijn echtgenote *Marie-Louise Spiessens*. Ze kwamen op 28 december 1887 uit Wontergem.

Het uithangbord “**In Engeland**” wordt gesignaleerd op de steenweg Deinze-Tielt door DB op 25 juni 1888 en door GvD op 26 december 1891 en 24 september 1893 met als waard *Henri Maes*.

Hier was ook het lokaal van de duivenmaatschappij “De Reisduif”.

Hij stierf op 6 juli 1914, maar zijn weduwe zette waarschijnlijk de zaak verder. Ze werd evenwel in de bev. reg. 1910 aangeduid als huishoudster; in de bev. reg. 1920 werd geen beroep vermeld.

Zij overleed op 9 april 1931.

Haar inwonende zoon *Octaaf* werd aangeduid als veekoopman. Hij verhuisde met zijn echtgenote *Alice Van Wambeke* naar Wontergem op 16 december 1938.

Reeds op 3 februari 1933 (volgens de bev. reg.) kwam uit Wontergem *Pierre Maes* (fs. *Johannes*), vee-koopman-herbergier, hier wonen met zijn echtgenote (sedert 17 januari 1933) *Marguerite Lecoutre*. Ze verhuisden op 1 januari 1954 naar de Steenweg t/nr. 2b.

Ze werden opgevolgd door (*Odilon*) *Maurice Meirhaeghe*, "autovervoerder" (in de bev. reg. 1970 handelaar), met zijn echtgenote *Martha Claeys*. Ze kwamen op 8 januari 1954 uit Kanegem.

(IN HET) FORT:

Lijst 1 vermeldt "**In het Fort**" *Francies Bierens* (sic)- *Julia Lippens*, Grijsbulckstraat

In de bev. reg. 1910 vond ik in de Grijsbulckstraat t/nr. 7 *Francies Fierens*, landwerker, met zijn echtgenote *Julia Lippens*.

Ze kwamen op 25 oktober 1911 uit Gottem. In de bev. reg. 1920 vond ik ze terug in de Grijsbulckstraat t/nr. 1¹⁶.

Hij overleed op 23 februari 1929 en zij verhuisde op 7 maart 1929 naar Machelen.

Later vond ik hier geen herbergier(ster) meer.

Misschien draagt het huis thans het huisnummer 17.

HET GEMEENTEHUIS:

Oorspronkelijk was het gemeentehuis gevestigd op de Oude Heirbaan huidig nr. 60 - zie "(Den) Hert".

Omstreeks 1887 verhuisde het naar het huidig nr. 8 - zie "In de Statie 1".

In 1922 verhuisde het nogmaals (samen met de waardin Weduwe Claeys) naar een nieuw huis op de Oude Heirbaan huidig nr. 47 - zie "Gemeentehuis 3".

(HET) GEMEENTEHUIS 1: zie “(De) Hert

(HET) GEMEENTEHUIS 2: zie “(In de) Statie 1”

(HET) GEMEENTEHUIS 3:

DB signaleert op 4 mei 1922 “Het Gemeentehuis” bij weduwe *Claeys*.

Lijst 1 vermeldt “In het Gemeentehuis” bij *Romanie Van Acker*, weduwe *Jules Claeys*.

In de bev. reg. 1920 vond ik op de Oude Heirbaan t/nr. 15¹⁷ in een nieuw huis *Marie-Romanie Vanacker*, weduwe (*Hendrik*) *Jules Claeys*, vlashandelaarster-herbergierster. Er zou een uithandbord geweest zijn “**In het Gemeentehuis**”.

Zij kwam van Oude Heirbaan t/nr. 8 - zie “In de Statie 1 (Gemeentehuis)”.

Vanaf de bev. reg. 1930 werd ze aangeduid als landbouwster, haar dochters als landbouwhelpsters. In de bev. reg. 1947 werd zij aangeduid als “geen ouderlinge”. Zij overleed op 29 december 1956.

Haar inwonende dochter *Rachel Claeys* werd in de bev. reg. 1947 aangeduid als landbouwster-patroon, vanaf 1960 als gepensioneerde. Ze overleed op 13 oktober 1972.

(HET OUD) GEMEENTEHUIS: zie (De) Hert.

(IN DE) HAAN:

In de bev. reg. 1880 vond ik in de Grijsbulckstraat t/nr. 11 (in de bev. reg. 1890 nr. 9) *August Vandaele*, dagloner, met zijn echtgenote *Julie Vermandel*.

Ze kwamen op 19 april 1877 uit Gottem en verhuisden naar St.-Baafs-Vijve op 31 december 1884.

Ze werden opgevolgd door *Theophiel Colpaert*, “klompmaker”, die op 8 februari 1884 getrouwd was met *Maria Balduck*, kantwerkster.

Ze kwamen uit Kruishoutem en keerden er op 12 januari 1885 terug.

De volgende bewoonster wase *Octavia De Bel*, zonder beroep. Ze kwam op 31 december 1885 van de Pannestraat t/nr. 3 en verhuisde op 24 december 1992 naar de Grijsbulckstraat t/nr. 15.

Het huis werd waarschijnlijk samengevoegd met de aanliggende woning nr. 11.

In de bev. reg. 1900 vond ik hier op t/nr. 22, zonder aanduiding van straat¹⁸ (in 1970 Grijsbulckstraat nr. 5) *August De Bel*, wever, met zijn echtgenote *Marie-Louise Sarlet*.

Ze kwamen op 7 januari 1909 uit Wontergem.

In de bev. reg. 1910 werd hij aangeduid als tapper en vlaszwingelaar; naast het beroep staat in potlood gescheven “in het haantje”.

Volgens de bev. reg. 1920 waren ze verhuisd naar de “Kerkweg links” t/nr. 4, waar hij aangeduid werd als herbergier-vlaszwingelaar. Waarschijnlijk namen ze hun uithangbord mee, want Lijst 1 vermeldt “**In den Haan**” *August De Bel - Marie Louise Sarlet*, Kerkweg¹⁹.

Op het adres in de Grijsbulckstraat vond ik later geen herbergier(st)er meer.

(IN HET) HAANTJE:

In de bev. reg. 1877²⁰ vond ik op de Steenweg t/nr. 3²¹ (in 1970 nr. 11) *August Van Speybroeck*, tapper, met zijn echtgenote *Adilia Blondeel*. Waarschijnlijk droeg deze herberg toen reeds het uithangbord “**In het Haantje**”.

Ze kwamen (volgens de bev. reg. 1867) van de Steenweg t/nr. 6 en verhuisden op 25 december 1879 naar t/nr. 8.

Ze werden op 2 juli 1879 opgevolgd door *Kamiel Tack*, tapper, met zijn echtgenote *Marie-Virginie Hoste*.

Hij kwam van zijn ouderlijk huis op de Oude Heirbaan t/nr. 11, zij uit Wontergem. Ze verhuisden naar Wontergem op 6 maart 1880.

De opvolgers waren *Karel Van Speybroeck*, schoenmaker, en zijn echtgenote *Marie-Sophie De Waele*. Ze kwamen (volgens de bev. reg. 1877) van de Grijsbulckstraat t/nr. 5.

GvD signaleert in 1895 de duivenmaatschappij “De bekroonde Duif”.

bij *Karel Van Speybroeck* in “In het Haantje”.

Zij overleed op 15 augustus 1899; hij verhuisde naar Wontergem op 9 november 1906.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners²².

(DE) HERT:

Zie ook "Gemeentehuis".

DB vermeldt inderdaad op 2 juli 1883 *Hendrik Tack* als waard in "Het Gemeentehuis".

GvD signaleert op 30 juni 1896 de verkoping van herberg "**Den Hert**", zijnde het gewezen gemeentehuis, bewoond door *Henri Tack*, palende noord, oost en zuid de straat, kad. A 551c/bis, 551d/bis en 551E/bis.

Volgens de kad. nrs. lag deze herberg in de spriet gevormd door de Heirbaan en de Grijsbulckstraat; de eigenaar was *Charles Louis Vermeersch*, landbouwer te Deinze.

Deze herberg werd in dezelfde periode ook vermeld onder de naam van "**Het oud Gemeentehuis**", bij *H. Tack*²³.

Reeds in de bev. reg. 1857 vond ik op t/nr. 4, zonder vermelding van straat²⁴ (in 1970 Oude Heirbaan nr. 60) *Karel Lodewijk Tack*, landbouwer en tapper, met zijn echtgenote *Amelie Vaneckhoute* en o.a. zijn zoon *Hendrik*, vlaszwingelaar.

Ze kwamen van de Oude Heirbaan t/nr. 11 en *Karel-Lodewijk* keerde er met zijn echtgenote terug op 25 december 1870.

Zijn inwonende zoon *Hendrik Tack*, tapper, zette de zaak verder met zijn echtgenote *Clemence Deschuyter*, die op 25 augustus 1871 uit Petegem kwam.

Hij overleed op 2 december 1912; zijn echtgenote verhuisde op 27 december 1912 naar Petegem, zijn dochter *Elisa* vertrok op 6 februari 1913 naar Machelen.

Zij werd opgevolgd door *Henri Edgard De Ruyck*, aangeduid als landbouwer, die op 26 maart 1913 gehuwd was met *Marie-Zoé Vandenberghe*. Hij kwam uit Gottem, zij van haar ouderlijk huis.

Lijst 1 vermeldt "In het Gemeentehuis" (bedoeld wordt natuurlijk "Het Oud Gemeentehuis") bij *Edgard De Ruyck*.

DB vermeldt op 8 augustus 1921 "Den Hert" bij *Edg De Ruyck*.

Henri overleed op 10 maart 1945, maar zijn weduwe zette de zaak verder, zoals vermeld in bev. reg. 1930.

Haar inwonende zoon *Liborius* werd in de bev. reg. 1947 aangeduid als landbouwer, vanaf 1 januari 1958 als herbergier.

Liborius overleed op 1 maart 1963, zijn moeder op 4 juli 1963.

De volgende bewoners waren (*Roger*) *Romain De Vogelaere*, landbouwer-varkenskoopman, en zijn echtgenote *Clarisse Herman*. Ze kwamen op 20 december 1963 uit Meigem.

GvD van 28 maart 2001 vermeldt “**Residentie Grammene**” (acht nieuwe sociale flats). Vroeger stond hier “Het oud gemeentehuis” en de aanpalende woning van het vroeger schoolhoofd.

(IN ST.-) JAN:

Slechts in de bev. reg. 1890 vond ik hier een herbergier²⁵.

Op 23 december 1893 vestigde zich hier op de Oude Heirbaan t/nr. 5²⁶ (in 1970 nr. 58) *August Verhalle*, aangeduid als tapper (geschrapt en vervangen door “zonder beroep”), met zijn echtgenote *Marie-Octavie Vanden Bulcke*. Ze kwamen van de Oude Heirbaan (Drieswijk) t/nr. 2 (waar hij ook als tapper aangeduid werd) en verhuisden naar Deinze op 26 december 1899.

Ze werden opgevolgd door *Joannes Maes*, veekoopman, met zijn echtgenote *Marie-Leontine Demoor*, huishoudster. Ze kwamen (bev. reg. 1890) van de Oude Heirbaan t/nr. 5 en verhuisden op 23 december 1905 naar Wontergem.

De opvolgers waren *Evariste Verbeke*, winkelier, en zijn echtgenote *Marie-Silvie Lambert*. Ze kwamen op 10 maart 1896 uit Gottem en woonden eerst op de Oude Heirbaan t/nr. 67.

GvD signaleert op 19 december 1912 “**In St.-Jan**” bij *Verbeke*.

Zij overleed op 13 juli 1917, hij verhuisde naar Aarsele op 22 december 1920.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners²⁷.

(IN SINT-) JOZEF:

Vanaf 1910 vond ik hier op de Oude Heirbaan t/nr. 18 (vanaf de bev. reg. 1930 werd dit nr. 22) in een nieuw huis *Julius Desloover*, aangeduid als timmerman, met zijn echtgenote *Marie-Cyrilla Vandecasteele*.

Lijst 1 vermeldt “**In St.-Jozef**” *Jules De Sloovere - Ceriella* (sic) *Van De Castele* Oude Heirbaan 22. Hij kwam van zijn ouderlijk huis (in de bev. reg. 1890 op de Oude Heirbaan nr. 3 - zie “De Zwaan”), zij kwam op 13 juni 1910 uit Wontergem.

In de bev. reg. 1920 werd hij wel aangeduid als timmerman-herbergier.
Ze verhuisden op 16 november 1929 naar Deinze.

Ze werden opgevolgd door *Leo Lagrange*, herbergier, met zijn echtgenote *Palmyre Ghysels*.
DB signaleert op 30 maart 1933 de verkoping van herberg "In Sint-Jozef" op de Oude Heirbaan bij *Leonce Lagrange*.
Ze kwamen op 20 november 1929 uit Mullem en verhuisden op 10 januari 1958 naar Oudenaarde, waar *Leo* overleed op 19 mei 1962.

De opvolgers waren *Theophiel Verstraete*, herbergier, en zijn echtgenote *Marie-Alice Dhondt*.
Ze kwamen op 8 januari 1960 uit Deinze en keerden er terug op 15 oktober 1963.

Slechts op 20 februari 1968 kwam *Palmyre Ghysels* (weduwe van *Leonce Lagrange*) hier terug uit Oudenaarde; ze werd aangeduid als gepensioneerde.

IN HET) KLOEFKE:

In de bev. reg. 1857 vond ik op de Steenweg t/nr. 83²⁸ (in 1970 nr. 9) *Angela Buyse*, weduwe van *Pieter Van Laere*, landbouwster-tapster. Ze was uit Wontergem gekomen en overleed op 20 december 1877.

Ze werd opgevolgd door haar inwonende zoon *Ivo Van Laere*, poelier-tapper. Hij was op 10 augustus 1878 getrouwd met *Mathilde Balduck*, die van haar ouderlijk huis in de Landuitstraat t/nr. 14 kwam.
Lijst 1 vermeldt "In het Kloefke" *Ivo Van Laere - Mathilde Balduk* Tieltsesteenweg
Hij overleed op 19 november 1912, zij op 19 april 1918.

Zoon *Kamiel* en dochter *Irma* bleven hier wonen; hij werd aangeduid als landbouwer, zij als huishoudster.

Irma, op 27 oktober 1921 getrouwd met *Alphonse Cornelis* (afkomstig van Bachte-Maria-Leerne), verhuisde op 13 januari 1932 naar Deinze.

Kamiel verhuisde omstreeks 1958 naar de Steenweg t/nr. 8.

Hij werd opgevolgd door *Astère Foncke*, meubelmaker, met zijn echtgenote *Clara Van Kwikkelberghe* (fa. *Cyriel*). Ze kwamen op 20 mei 1958 van de Steenweg t/nr. 2C.

KOOPMAN'S WELVAART:

In de bev. reg. 1890 vond ik op de Steenweg t/nr. 6²⁹ (in 1970 nr. 8) *Pieter Lebeer*³⁰, koopman, met zijn echtgenote *Louisa Van Hoe*. Ze kwamen op 15 januari 1890 uit Zeveren.

Hij overleed op 31 januari 1900.

Hun zoon *Cyriel Lebeer*, koopman, kwam terug uit Wontergem, waar hij op 24 juni 1900 getrouwd was met *Marie-Elisabeth Desmet*.

GvD signaleert op 12 maart 1912 de verkoping van de herberg "**Koopman's Welvaart**" op de Tieltsebaan in huur bij *Cyriel Lebeer*.

Hij overleed op 17 mei 1934, zij verhuisde op 7 december 1938 naar Aalst.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners³¹.

(IN DE) KROON:

GvD signaleert in 1895 de duivenmaatschappij "De bekroonde Duif" in "**In de Kroon**" bij *E. Vande Ginste*.

Lijst 1 vermeldt "De Kroon" op de Oude Heirbaan met verschillende uitbaters:

Van de Gienste Emiel - Dhondt

de roose (sic)

Marcel Verstraete.

Waarschijnlijk bestond de herberg "**De Kroon**" reeds vóór 1867, maar slechts in de bev. reg. 1867 vond ik hier op de Oude Heirbaan t/nr. 6³² *Hendrik Van Laere*, tapper, met zijn echtgenote *Clementine Deschuymmer*. Ze verhuisden naar Machelen op 29 januari 1870.

Ze werden opgevolgd door *Evarist Van Laere*, tapper, met zijn echtgenote *Marie-Octavie De Rycke*. Hij kwam op 1 januari 1871 van zijn ouderlijk huis op de Oude Heirbaan t/nr. 4 (zijn vader *Leander* werd aangeduid als koster-winkelier); zij kwam uit Oeselgem op 17 oktober 1876.

Ze verhuisden op 25 december 1877 naar de Oude Heirbaan t/nr. 4.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de drie volgende bewoners³³.

Het werd (of bleef) wel café “De Kroon” bij *Emiel Vandegienste*, tapper, met zijn echtgenote *Melanie Dhont*. Hij kwam van zijn ouderlijk huis in de Pannestraat t/nr. 11, zij kwam op 31 januari 1884 uit Machelen.

Ze verhuisden naar Wontergem op 18 december 1929.

Het uithangbord bleef ook bewaard bij *Gentiel De Roose*, bakkersgast, met zijn echtgenote *Palmyre Volckaert*; ze kwamen van de Grijsbulckstraat t/nr. 16.

In de bev. reg. 1930 werd hij aangeduid als herbergier-vlasbewerker.

Ze verhuisden naar de Huttestraat t/nr. 4; er werd geen datum vermeld.

De inwonende zoon *Aimé De Roose*, “kabinier”, bleef hier wonen met zijn echtgenote *Irène Bekaert*, huishoudster, tot zij naar Olsene verhuisden op 28 januari 1949.

De opvolgers waren *Lucien Naessens*, koster-orgelist-bediende-verzekeringsagent, en zijn echtgenote *Anne Van de Moortele*. Ze kwamen op 1 maart 1949 uit Machelen en verhuisden op 7 juni 1957 naar Gent.

In de bev. reg. 1960 vond ik het huis niet meer terug. Waarschijnlijk werd het samengevoegd met het vorige of het volgende huis³⁴.

Volgens Doek woonde in 1992 op nr. 61 *Marcel Verstraete*.

In de Hand. 1993 komt echter geen herberg “De Kroon” voor.

(HERBERG) MAESELE:

Lijst 1 vermeldt *Maesele - Naessens Oude Heirbaan 24*

In geen enkel bev. reg. vond ik echter op nr. 24 één der twee vernoemde personen. Ik vond echter een ander huis, dat wel door naamgenoten bewoond werd.

In de bev. reg. 1880 vond ik (waarschijnlijk in een nieuw huis) op de Oude Heirbaan (Dries) t/nr. 2/2bis³⁵ (in 1970 nr. 20) *Karel Vanacker*, landbouwer, met zijn echtgenote *Virginie Vermeulen* (overleden op 21 mei 1891).

Hij ging op 26 december 1891 inwonen bij zijn zoon op de Oude Heirbaan (Dries) t/nr. 7.

Hij werd opgevolgd door *Severin Devos*, landwerkman, met zijn echtgenote *Pauline Coppens* (overleden op 15 augustus 1894).

Ze kwamen op 10 augustus 1891 uit Zeveren; hij keerde er terug op 16 januari 1895.

Het werd een herberg met *Marie-Leonie Vandenberghe*, tapster. Ze was weduwe van *Triphon Verlae*, maar hertrouwd met *Francies Van Wambeke*, wagenmaker. Zij kwam op 7 februari 1895 uit Ingelmunster, hij uit Wakken op 24 augustus 1895. Ze verhuisden op 21 januari 1896 naar Machelen.

De volgende bewoners waren *Evarist Verbeke*, aangeduid als winkelier, en zijn echtgenote *Marie-Silvie Lambert* (zonder beroepsaanduiding). Ze kwamen op 10 maart 1896 uit Gottem.

In de bev. reg. 1900 vond ik hem op t/nr. 40 (zonder straataanduiding) als herbergier in "St.-Jan" - zie aldaar.

Het was zeker (opnieuw) een café met *Jan Baptiste Chanterie*, herbergier en zijn echtgenote *Eleonora De Mey*. In de bev. reg. 1890 woonden ze nog in hun ouderlijk huis, hij op de Oude Heirbaan t/nr. 27, zij op de Kerkweg t/nr. B 12 (T'Spriete).

Hij overleed op 22 mei 1909; zijn weduwe zette de zaak verder en hertrouwde op 7 maart 1912 met *Jules Maesele*, kloefkapper, die uit Gottem kwam.

In de bev. reg. 1920 werd hij aangeduid als klompenmaker, zij als "zonder beroep".

Ze verhuisden op 24 december 1929 naar de Pannestraat t/nr. 5.

De opvolgers waren *René Naessens*, barbier-herbergier, en zijn echtgenote *Josephine Arickx* (die op 18 mei 1942 overleed). In de bev. reg. 1920 vond ik ze nog in de Grijsbulckstraat t/nr. 14.

Hij hertrouwde op 18 november 1942 met *Laura Maes*, uit Aarsele.

Ze verhuisden op 27 april 1950 naar Petegem.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon *Robert Naessens*, aangeduid als bakker, met zijn echtgenote *Andrea Lambert*. Ze kwamen op 1 mei 1950 van de Oude Heirbaan t/nr. 31.

(DE) PAN:

In de bev. reg. 1910 vond ik in de Goedstraat t/nr. 1 *Augustin Baele*, landbouwer-tapper, met zijn echtgenote *Virginie Blondeel*, huishoudster. Hij was op 2 januari 1878 uit Aarsele gekomen³⁶; zij was geboren in Grammene.

Hij overleed op 19 maart 1911, zij op 16 mei 1915.

Ik weet niet of het uithangbord "De Pan" toen reeds bestond op dit adres.

Hun inwonende dochter *Valerie* was op 9 november 1904 getrouwd met *Alfons De Vos*, uit Wontergem. Hij werd aangeduid als landwerker-vlaszwingelaar; dit werd echter in potlood gewijzigd in herbergier. DB signaleert op 24 november 1929 een herberg "**De Pan**".

Lijst 1 vermeldt "In de Panne" *Alfons De Vos - Florerie* (sic) *Baele* Goedstraat.

In de bev. reg. 1930 vond ik hen terug in de Pannestraat t/nr. 4 (vanaf de bev. reg. 1960 nr. 2).

In de bev. reg. 1947 werd zijn beroep "herbergier" geschrapt en vervangen door "landbouwer patroon" zij bleef "huishoudster".

Ze verhuisden op 18 juni 1960.

Ze werden opgevolgd door *Cyriel Verstraete*, zonder beroep, met zijn echtgenote *Maria-Alina De Witte*, huishoudster. Ze kwamen op 19 november 1960 van de Grijsbulckstraat t/nr. 15 (gewijzigd in 20).

Zij overleed op 16 augustus 1964, hij verhuisde op 7 juni 1976 naar de Oude Heirbaan t/nr. 29.

(DE) REISDUIF ³⁷:

Lijst 1 vermeldt "**De Reisduif**" *Jules Biebuyck* en *Eveline Chanterie* op de Oude Heirbaan.

Op een andere plaats in de lijst staat "In de Reisduif" nogmaals vermeld met als waard *Maurice De Vos* Oude Heirbaan en ook *Kamiel Schelstraete - Lisa Van Broekke* (sic).

Waarschijnlijk was "De Reisduif" geen café, maar een duivenmaatschappij zonder vast lokaal.

Voor *Jules Biebuyck* zie -"In Amerika".

Een *Kamiel Schelstraete*, herbergier, gehuwd met *Maria-Elisa Vandenbroecke*, vond ik in de bev. reg. 1910 op de Oude Heirbaan t/nr. 30³⁸.

Een *Maurice De Vos*, vlasbewerker, vond ik in de bev. reg. 1960 op de Oude Heirbaan t/nr. 25³⁹.

(DE) ROOS:

1979/167 vermeldt in 1779 d'herberge alwaer voor teeken uytsteekt **de Roose**, bewoont by *Joannes Baptiste Peers*, staende op de gesejde plaetse deser prochie vis avis de voorgaende⁴⁰ langst den voorsyden dorpswegh, ook sonder te connen achterhaelen met wiens permissie ofte tsedert wanneer deselve geerigeert is geweest.

Ik vond hierover geen verdere bijzonderheden.

(DE) SNAK:

1979/162 vermeldt in 1779 het genever huis of brandewijnkot "van auts genaemd **den Snack**", bewoond door *Joannes Blondeel*, staende tusschen de waerande ende driesch ten uytcante van de prochie langst den dorpswegh comende van den geseyden driesch naar Grammene plaetse, ende den genen loopende van de waerande naer Gotthem omtrent een quartier uurs noortwaert van de kercke. DB signaleert op 2 mei 1888 de verkoping van de herberg "**den Snak**" bewoond door weduwe *Tytgat* in de Warandestraat.

Waarschijnlijk bevond deze herberg zich op de hoek van de Warande- en de Goedstraat, want de enige weduwe *Tytgat* die ik in de bev. reg. 1880 vond, woonde in de Goedstraat.

In de bev. reg. 1880 vond ik inderdaad in de Goedstraat t/nr. 20 *Ivo Serlippens*, tapper, met zijn echtgenote *Ursula Mehuys* (weduwe van *Ivo Tytgat*).

Ze kwamen op 16 november 1877 uit Gottem. Hij overleed op 6 maart 1885 en zij verhuisde op 26 december 1888 naar de Goedstraat t/nr. 18, waar zij in de bev. reg. 1890 aangeduid werd als winkelierster.

In de bev. reg. 1900 woonde ze in t/nr. 13 (zonder aanduiding van straat), waar ze overleed op 22 december 1902.

(IN DE) STATIE 1:

Zie ook "Gemeentehuis".

DB signaleert op 26 juni 1882 een herberg bij *Jan Trauwaen*, aan de statie

DB vermeldt op 23 mei 1887 herberg "De Statie" bij *Jan Trauwaen* aan de statie.

GvD signaleert op 11 en 25 april 1892 de herberg "In de Statie-Gemeentehuis" bij *Jan Truwaen*.

GvD vermeldt de verkoping op 26 juli 1892 van een woonhuis, zijnde het "Gemeentehuis", aan de statie, palende noordoost en noordwest aan de "ijzerenweg", zuid aan de steenweg, kad. 381i & 381k, in gebruik bij de verkoper *J. Trauwaen*.

Volgens de kad. nrs. lag deze herberg in de spriet gevormd door de spoorweg en de Heirbaan en wel het 2de stuk grond noordwaarts. De eigenares was *Françoise Vermeersch*, weduwe van *Jean Baptiste Van Damme*, "particulière", Waregem.

In de bev. reg. 1867 vond ik op de Oude Heirbaan (Drieswijk) t/nr. 2 bis⁴¹ ((in 1970 nr. 8) *Jan Baptist Trauwaen*, tapper, met zijn echtgenote *Marie-Elodie Tack*. Op 30 september 1874 kwamen ze van hun ouderlijk huis, hij in de Kwakkelstraat t/nr. 6, zij op de Oude Heirbaan t/nr. 11.

Het uithangbord zou "**In de Statie**" geweest zijn, maar ook het **Gemeentehuis** was hier gevestigd - zie ook "Het Gemeentehuis".

Ze verhuisden naar Gent op 18 december 1893.

Ze werden opgevolgd door *Hendrik Claeys*, tapper, met zijn echtgenote *Marie-Romanie Vanacker*. Hij kwam in 1894 uit Deinze, zij op 24 januari 1894 van haar ouderlijk huis aan het "Wegeltje naar d'oude heirbaan" (T'Kappelleken).

Volgens de bev. reg. 1920 waren ze verhuisd naar de Oude Heirbaan t/nr. 15 - zie "(Het) Gemeentehuis 3".

Volgens dezelfde bev. reg. waren de opvolgers *Gustaaf Biebuyck*, aangeduid als tapper, en zijn zoon *Jules*, metser.

Ze kwamen (bev. reg. 1910) van de Oude Heirbaan t/nr. 1 - zie "In de Congo".

Gustaaf overleed op 23 juni 1926; *Jules* verhuisde waarschijnlijk eind 1928 naar de Oude Heirbaan t/nr. 11 - zie "In Amerika".

Ik weet niet of het café bleef bij de volgende bewoners⁴².

In de bev. reg. 1947 vond ik hier wel *Florimond D'Haenens*, ijzerbewerker-herbergier, met zijn echtgenote *Bertha Neiryneck*, herberghepster.

Ze kwamen (bev. reg. 1930) van de Grijsbulckstraat t/nr. 12, waar hij aangeduid werd als ijzerbewerker en zij als huishoudster.

Hij overleed op 19 juni 1951.

Zijn weduwe hertrouwde op 3 april 1956 met *Julius Tytgat*, aangeduid als vloerlegger-herbergier, uit Zulte. Ze verhuisden op 26 november 1962 naar de Grijsbulckstraat t/nr. 7A.

De volgende bewoners waren *Georges Bastiaen*, wolwasser, en zijn echtgenote *Jeanne Diericks*, die op 1 januari 1963 van de Oude Heirbaan t/nr. 27 kwamen.

Lijst 1 vermeldt “**Brughuis**” *Georges Bastiaen* en *Jane* (sic) *Diericks*

(IN DE) STATIE 2:

In de bev. reg. 1930 vond ik op de Oude Heirbaan t/nr. 12 in een nieuw huis *Alfons Lava*, herbergier-vlasbewerker, met zijn echtgenote *Marie-Hermanie Biebuyck*.

Hij overleed op 27 april 1946, maar zijn weduwe zette de zaak verder (in de bev. reg. 1947 werd ze aangeduid als herbergierster-helpster) samen met haar inwonende zoon *Marcel*, die op 30 maart 1948 huwde met *Clara Versele*, uit Astene.

Ze verhuisden op 1 juni 1959 naar de Oude Heirbaan t/nr. 13.

Ze werden opgevolgd door (*Cyrille*)-*Robert Lava* (fs. *Alfons*), herbergier, met zijn echtgenote *Yvonne Maes*, weefster.

Lijst 1 vermeldt “**In de Statie**” *Albert Lava - Ivonne Maes* Oude Heirbaan 12.

Ze kwamen op 5 juni 1959 uit Petegem en verhuisden op 1 juni 1972 naar de Oude Heirbaan t/nr. 13.

(IN DE) STER:

In de bev. reg. 1867 vond ik op de Oude Heirbaan (Drieswijk) t/nr. 2/2bis⁴³ (in 1970 nr. 17) *Francies Warlop*, tapper, met zijn echtgenote *Rosalia Grijspeert*.

Ze kwamen van hun ouderlijk huis, hij in de Landuitstraat t/nr. 10, zij in de Grijsbulckstraat t/nr. 21.

Ze verhuisden naar Gottem op 4 januari 1884.

Ze werden opgevolgd door *Hendrik Vanden Broucke*, tapper, met zijn echtgenote *Melanie Desloovere*.

GvD signaleert op 20 december 1898 de herberg “**In de Ster**” bij *Henri Vandenbroecke* aan de statie.

Ze kwamen op 27 december 1883 uit Wontergem.

Hij overleed op 7 augustus 1910; zijn weduwe zette de zaak verder tot zij op 24 december 1913 verhuisde naar de Grijsbulckstraat t/nr. 37.

Haar opvolgers waren *Henri Ranschaert*, slachter, en zijn echtgenote *Herminia Van Quaethem*. In de bev. reg. 1920 werd hij aangeduid als varkensslachter-herbergier.

Ze kwamen op 24 december 1913 uit Gottem en verhuisden op 28 december 1922 naar Gottem.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij *Alfons Wallaert*, “bruggeman ijzerenweg”, en zijn echtgenote *Clementine Vankeirsbulck*, “barreelwachtster”, die op 28 januari 1923 van de Oude Heirbaan t/nr. 10 kwamen. Zij stierf op 18 maart 1936; hij verhuisde op 9 maart 1936 naar de Statiestraat t/nr. 1, waar hij op 12 mei 1940 overleed.

De volgende bewoner was *Honoré Schelstraete*, vlasbewerker, die op 24 februari 1936 gehuwd was met *Madeleine Rutsaert*, uit Meigem.

(IN DE) TRANSVAAL: zie “(In de) Barbier”

(IN) VLAANDEREN:

Lijst 1 vermeldt “**In Vlaanderen**” bij *Gustaaf Vermeersch - Martha Carlier* en *Valère Van Eeckhoutte (sic) - Martha Carlier* Statiestraat

In de bev. reg. 1920 vond ik inderdaad in een nieuw huis in de Statiestraat t/nr. 2 (vanaf de bev. reg. 1930 werd dit nr. 7; vanaf 1970 veranderde de naam van de straat in Oude Stationsstraat) *Gustaaf Vermeersch*, herbergier-handelaar, met zijn echtgenote *Sidonie Martha Calier*.

DB signaleert op 31 oktober 1932 “In Vlaanderen” aan de statie bij *Gustaaf Vermeersch*. Hij overleed op 5 juli 1936.

Zijn weduwe hertrouwde op 1 februari 1938 met *Valère Eeckhaute*, aangeduid als handelaar-herbergier.

DB vermeldt op 10 april 1939 “In Vlaanderen” bij *Valère Eeckhaute*.

In de bev. reg. 1947 werd hij aangeduid als “handelaar in kolen en aardappelen en patroon herbergier”; in 1960 luidde het handelaar (geschrap)-herbergier, vanaf 31 december 1967 gepensioneerd.

Hij overleed op 3 september 1975, zij verhuisde op 16 december 1975 naar Gentbrugge.

Ze werden opgevolgd door *Roger Dupont*, textielbewerker, met zijn echtgenote *Jeannine Maes*, die op 23 december 1975 uit St.-Eloois-Winkel kwamen.

(IN DE) VLASBLOEM:

Lijst 1 vermeldt “**In de Vlasbloem**” *Gustaaf De Vos - Augusta Van Torre* Tieltsesteenweg.

In de bev. reg. 1910 vond ik inderdaad in een nieuw huis op de Steenweg t/nr. 8⁴⁴ (in 1970 nr. 10) *Gustaaf De Vos*, vlasbewerker, met zijn echtgenote *Augusta Van Thorre*. Ze kwamen op 9 augustus 1913 uit Wontergem.

In de bev. reg. 1920 werd hij aangeduid als herbergier-vlasbewerker, in 1930 als landbouwer-herbergier-vlashandelaar.

Hij overleed op 1 november 1939, zij op 14 februari 1950.

In de bev. reg. 1947 werd haar inwonende zoon *Cyriel De Vos*, aangeduid als vlasbewerker; hij was gehuwd met *Gabriëlle Van Compernelle*, herbergierster.

Ze verhuisden op 20 oktober 1955 naar de Grijsbulckstraat t/nr. 30.

Ze werden opgevolgd door *Zulma Verbeke* (weduwe van *Cyriel Van Kwikkelberge*), winkelierster (vanaf de bev. reg. 1960 gepensioneerde).

Haar inwonende dochter *Blanche*, bureelbediende, was op 19 juli 1963 gehuwd met *Frans Van Poucke*, textielarbeider, uit Aarsele.

(DE) VRIENDENKRING:

Lijst 1 vermeldt “**De Vriendenkring**” bij *Cyriel Dhondt - Julia Bastiaen*.

Albert Lava

Gustaaf Biebuyck

De aangeduide personen woonden vanaf de bev. reg. 1930 naast mekaar op de Oude Heirbaan, respectievelijk nr. 10, 12 en 14, thans nr. 12, 14 en 16.

Voor *Albert Lava* zie “De Statie 2”, voor *Gustaaf Biebuyck* zie “De Reisduif”; *Cyriel D’Hont* werd niet als herbergier aangeduid, wel als handelaar in kolen & bouwstoffen en winkelier in likeuren.

De aard van deze vereniging heb ik niet kunnen achterhalen.

(IN DE) WANDELING⁴⁵:

Volgens de kad. nrs. lag deze herberg een 100 m. ten noorden van de “bocht” in de Grijsbulckstraat; de eigenaar was *Jean Baptiste Peers*, landbouwer te Grammene.

In de bev. reg. 1857 vond ik in de Grijsbulckstraat t/nr. 24⁴⁶ (in 1970 waarschijnlijk 8A) *Jan Baptist Peers*, onderwijzer⁴⁷, met zijn echtgenote *Charlotte Van Laere*. Ze kwamen op 1 januari 1842 uit Deinze.

Hij overleed op 7 oktober 1868. Zijn weduwe werd in de bev. reg. 1877 aangeduid als tapster; zij stierf op 14 mei 1878.

De inwonende zoon *Pieter*, tapper, bleef hier wonen met zijn broer *Hendrik* en zijn zuster *Marie-Sophie*. In de bev. reg. 1880 werden de broers aangeduid als landbouwer, de zuster als kantwerkster. In de bev. reg. 1890 werd *Pieter* als tapper aangeduid.

GvD signaleert op 20 augustus, 10 september en 8 oktober 1893 “**In de Wandeling**” bij *Pieter Peers*. Ook de duivenmaatschappij “De Reisduif” was hier gevestigd.

GvD vermeldt op 30 juli 1894 de verkoping van “De Wandeling” bij de kinders *Peers*, op de plaatswijk, palende west de straat, kad. A 343 & 344.

GvD meldt op 23 augustus 1894 de verkoping van herberggerief “ten hove van” de kinders *Peers*, herbergiers en landbouwers.

Pieter ging op 24 december 1894 inwonen bij zijn zuster *Mathilde* in de Grijsbulckstraat t/nr. 3; zijn broer en zuster verhuisden op dezelfde datum naar de Landuitstraat t/nr. 12.

Ze werden opgevolgd door *Désiré Chanterie*, tapper, met zijn echtgenote *Coleta Vankeirsbulck*. Ze kwamen op 24 december 1894 van de Goedstraat t/nr. 5, waar hij aangeduid werd als landbouwer.

GvD signaleert op 22 augustus 1897 “In de Wandeling” bij *D Chanterie* en op 19 december 1912 “De Wandeling” in de Koestraat.

Dit laatste adres kan ik niet uitleggen, want volgens de bev. reg. 1910 waren ze verhuisd naar de Oude Heirbaan t/nr. 28 - zie “De Wandeling 2”.

De opvolgers waren *Gentil De Roose*, landwerker, en zijn echtgenote *Palmyre Volckaert*, huishoudster. Ze kwamen op 18 maart 1903 uit Zeveren.

Lijst 1 vermeldt het café van *Gentiel De Roose - Palmyre Volckaert* Grijsbulckstraat 16.

Volgens de bev. reg. 1930 waren ze verhuisd naar de Oude Heirbaan t/nr. 37, waar hij aangeduid werd als herbergier - zie "De Kroon".

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners⁴⁸.

(IN DE) WARANDE:

In de bev. reg. 1900 vond ik zonder straatopgave op t/nr. 71⁴⁹ (in 1970 Oude Heirbaan nr. 32) *Jules Vandeginste*⁵⁰, wagenmaker, met zijn echtgenote *Leonie Vermeulen*. Zij kwam uit Vinkt op 23 april 1884.

Lijst 1 vermeldt "**De Warande**" bij *Jules Vande Ginste* op de Oude Heirbaan.

GvD signaleert op 2 mei 1912 "In de Warande" op het Dorp bij *Jules Vande Ghinste* (sic).

Hij werd slechts in de bev. reg. 1920 aangeduid als wagenmaker-herbergier; in de bev. reg. 1930 werd het opnieuw wagenmaker.

Hij overleed op 3 oktober 1950, zijn inwonende zoon *Joannes* op 3 september 1961. De inwonende dochter *Josima* verhuisde op 21 juli 1962 naar de Oude Heirbaan t/nr. 7

Zij werd opgevolgd door *Maurice De Rore*, zetelgarnierder, met zijn echtgenote *Christiane De Vos*. Ze kwamen op 13 augustus 1962 uit Machelen.

(IN DE) WEEGBRUG:

In de bev. reg. 1920 vond ik op de Oude Heirbaan t/nr. 48⁵¹ (in 1970 nr. 62) in een nieuw huis *Richard De Ruyck*, vlashandelaar-landbouwer, die op 1 juli 1920 getrouwd was met *Helena Willems*. Ze kwamen op 13 juli 1920 uit Machelen. Ze werden nooit als herbergier(st)er aangeduid.

Toch signaleert DB op 28 mei 1930 "In de Weegbrug" bij *Richard De Ruyck* en op 19 mei 1932 bij *Edgard De Ruyck*.

Hij overleed op 8 januari 1947. Zijn echtgenote verhuisde naar Sterrebeek op 28 januari 1965.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners⁵².

(DE) ZWAAN⁵³:

Lijst 1 vermeldt “**De Zwaan**” *Désiré De Sloovere - Hortence Vanacker* Oude Heirbaan en bij *Cyriel De Sloovere - Bertha Blomme*

Reeds in de bev. reg. 1857 vond ik op de Oude Heirbaan (Plaatswijk) t/nr. 29⁵⁴ (in 1970 nr. 50) *Pieter Desloovere*, timmerman, met zijn echtgenote *Virginie Debo*. Hij was reeds in maart 1834 uit Wontergem gekomen. Zij overleed op 9 april 1879.

Vanaf de bev. reg. 1890 werd de inwonende zoon *Désiré Desloover* als gezinshoofd vermeld; hij was getrouwd met *Maria-Ortansia* (sic) *Vanacker*, die op 2 december 1885 uit Ingelmunster kwam.

GvD signaleert op 6 januari 1893 “**In de Zwaan**” bij *De Sloover*.

Volgens GvD van 31 december 1894, 1 september 1904 en 23 maart 1912 was de waard *Désiré De Sloover* op het Dorp.

Hij overleed op 28 mei 1906, maar zijn weduwe zette de zaak verder.

In de bev. reg. 1910 werd zij aangeduid als winkelierster, in deze van 1920 als herbergierster.

GDOF1/27 toont de Oude Heirbaan tussen beide wereldoorlogen, met links café “De Zwaan”.

GDOF2/184 toont de Oude Heirbaan in het dorpscentrum (eigenlijk de vroegere “middeleeuwse heerbaan tussen Gent-Deinze-Tielt”; rechts ziet men “De Zwaan”. De baan vervolgt links richting Gottem. Rechts begint de Grijsbulckstraat, waarvan het eerste gebouw rechts gevormd wordt door het klooster en de vroegere school van de Zusters Maricolen van Deinze.

DB vermeldt op 22 februari 1928 een herberg bij de weduwe van *Désiré De Sloover* op het Dorp.

Zij overleed op 14 april 1929.

Zij werd opgevolgd door haar inwonende zoon (*Constant*) *Cyriel De Sloover*, landbouwer-herbergier-winkelier, die op 28 februari 1929 getrouwd was met *Maria-Alberta Blomme*; ze kwam van haar ouderlijk huis op de Oude Heirbaan t/nr. 50.

GDOF2/125 toont de voetbalploeg “F.C. De Zwaan” met lokaal in café “De Zwaan” langs de Oude Heirbaan.

Hij overleed op 8 augustus 1873, maar zijn weduwe zette de zaak verder.

GDOF1/26 toont de viering in 1989 voor de zestigjarige carrière als winkelierster en herbergierster van *Bertha Blomme*.

BIJLAGE 1

NAMEN VAN HUIZEN:

In de bev. reg. 1867 vanaf f° 62 vond ik de rechter bovenhoek van elk blad een “naam”:

Wonterghemwegeltje: A1 De Melle
A2 De Melle
A3 De Pelse
A4 T'Goed
A5 De Motte

Vanaf f° 120:

Wonterghemwegeltje: B1 Den haze
B2 Den haze
B3 Den haze
B4 Den haze
Kerkweg B5 D'Hovekens
B6 D'Holderbeek
B7 D'Hudde-
B8 T'Spriete
B9 T'Spriete
Wegeltje naar d'oude heirbaan: B10 Den Bulck
B11 Den Bulck
B12 T'Kappelleken

In de bev. reg. 1877 (respectievelijk vanaf f° 65 en 131) en 1880 (respectievelijk vanaf f°62 en 134) werden een paar huizen tussengevoegd of weggelaten, wat in de bev. reg. 1890 resulteerde in het volgende:

Vanaf f° 59:

Wonterghemwegeltje: A1 De Melle
A2 De Pelse
A3 T'Goed
A4 De Motte

Vanaf f° 135:

Wonterghemwegeltje: B1 Den Haze
B2 Den Haze

	B3 Den Haze
	B4 Den Haze
	B5 Den Haze
	B6 Den Haze (?)
Kerkweg:	B7 De hovekens
	B8 D'holdebeke
	B9 De Hudde
	B10 T'Spriete
	B11 T'Spriete
	B12 T'Spriete
Wegeltje naar d'oude heirbaan:	B13 Den Bulck
	B14 Den Bulck
	B15 't Kapelleken

In de latere bev. reg. vond ik deze benamingen niet meer terug.

NOTEN

1. In de bev. reg. 1930 werd dit nr. 17, vanaf 1947 nr. 15, in de bev. reg. 1970 gewijzigd in nr. 23.
2. Volgens de bev. reg. 1910 woonde hij met zijn echtgenote *Marie-Louise Blondeel* (overleden op 18 december 1916) aan de Oude Heirbaan t/nr. 1 - zie "De Congo".
3. In de bev. reg. 1890 werd dit nr. 27, in 1900 nr. 28 (zonder aanduiding van straat), in 1910 nr. 11, in 1920 nr. 20, vanaf 1930 nr. 18, vanaf 1960 nr. 10 - volgens Klaroen nr. 15.
4. De vorige bewoners waren *Ivo Devos*, landbouwer, en zijn echtgenote Eugenia Nemegeer, die op 20 januari 1883 naar Waregem verhuisden.
5. In de bev. reg. 1867 werd dit Oude Heirbaan (Drieswijk) nr. 1, in 1890 (nog steeds Drieswijk) nr. 2; in 1900 nr. 68, vanaf 1910 nr. 1 (Plaatswijk), in de bev. reg. 1970 gewijzigd in 7, volgens Klaroen nr. 7.
6. De opvolgers waren:
Bev. reg. 1930: *Julius Claeys*, baanwachter aan de "ijzerenweg", die op 17 augustus 1918 gehuwd was met *Irma Tuytens*.
Bev. reg. 1947: *Maurice Allemeersch*, wever, die op 27 juli 1945 gehuwd was met *Angèle Lameire*, huishoudster.
7. De eerste kloosterzuster kwam op 10 oktober 1915 uit Deinze.
In de bev. reg. 1930 vond ik eerste bewoonster die aangeduid werd als kloosterzuster-onderwijzeres. Reeds in de bev. reg. 1947 waren de meeste kloosterzusters ook onderwijzeressen.
Volgens de bev. reg. 1960 verhuisde de laatste van de drie overgebleven kloosterlingen naar Deinze, Kaaistraat nr. 3 op 1 september 1967.
Waarschijnlijk verdween ook het klooster,
8. In de bev. reg. 1867 werd dit nr. 9, in 1880 nr. 7, in 1890 nr. 5, in 1900 nr. 20 (zonder aanduiding van straat), in 1910 nr. 2, vanaf 1920 nr. 4, vanaf 1960 nr. 2
9. De opvolgers waren:
Bev. reg. 1880: *August De Clercq*, vlaszwingelaar, met zijn echtgenote *Maria-Theresia Vanderplaetsen*.
Bev. reg. 1900: *Karel Lodewijk Baerens*, rentenier, met zijn echtgenote *Maria-Virginia Claeys*.
Bev. reg. 1910 *Jan Baptist Van Damme*, rentenier-landbouwer.
Bev. reg. 1930: *Omer De Volder*, landbouwer (geschrapd en vervangen door handelaar), met zijn echtgenote.
Bev. reg. 1947: *Valère Van Damme*, vleeshandelaar, met zijn echtgenote *Clara Jacobs*.
10. In de bev. reg. 1880 werd dit nr. 4, in 1900 nr. 44, in 1910 nr. 11, in 1920 nr. 19, vanaf 1930 nr. 31, in 1947 nr. 31, in 1960 nr. 21, gewijzigd in 51.
11. Hun moeder *Francisca Declercq* (weduwe van *Karel Francies Devos*), was er overleden op 14 november 1871.
12. De opvolgers waren:
Bev. reg. 1920: *Maria-Emilia Van Rechem* (weduwe *Vandewege*), huishoudster, met haar dochter *Irma*, onderwijzeres.
Bev. reg. 1930: *Aloïs Duynslaeger*, zonder beroep, met zijn echtgenote *Marie-Elodie Amerlynck*. Ze woonden in bij *Virginie Devos* (fa *Jan Baptist*).
Bev. reg. 1930 *Robert Naessens*, bakker, met zijn echtgenote *Andrea Lambert*.
Bev. reg. 1947 *Aloïs Blancke*, "rentenier geen ouderling", met zijn echtgenote *Irma Nemegeer*.
Bev. reg. 1960: *André Delbaere*, bloemist, met zijn echtgenote *Palmyre Deweer*.
13. In de bev. reg. 1910 werd dit nr. 8, vanaf 1920 nr. 12, vanaf 1947 nr. 7 - volgens Klaroen nr. 11.
14. De opvolgers waren:
Bev. reg. 1930: *Marcel Snauwaert*, metser, met zijn echtgenote *Andréa Lebeer*.
Julius Claeys, ijzerenwegwerkman, met zijn echtgenote *Irma Tuytens*.
Bev. reg. 1960: *Rafaël Bastiaen*, automekanieker, met zijn echtgenote *Maria Van Waetermeulen*.

- Gerard De Wispelaere*, bouwarbeider, met zijn echtgenote *Ivette Peers*.
 Bev. reg. 1970: *Freddy Boulez*, metselaar, met zijn echtgenote *Gemma Notschaele*.
15. In de bev. reg. 1910 werd dit Oude Heirbaan 22, in 1920 nr. 30, in 1930 nr. 32, in 1947 nr. 32, gewijzigd in 26, in 1960 nr. 26, in 1970 nr. 26, gewijzigd in 30; volgens Klaroen nr. 30.
16. Ik weet niet of het hier een verhuis betrof of gewoon een wijziging van huisnummer in de bev. reg.
17. In de bev. reg. 1930 werd dit nr. 27, in 1947 nr. 2, gewijzigd in 17, in 1960 nr. 17, in 1970 nr. 17, (gewijzigd in 47).
18. In de bev. reg. 1910 werd dit Grijsbulckstraat nr. 5, vanaf 1920 nr. 8, in 1947 nr. 3, vanaf 1960 nr. 5.
19. Ze verhuisden op 9 januari 1923 naar Vinkt, maar keerden terug naar de Grijsbulckstraat t/nr. 28 op 4 oktober 1926; hij werd aangeduid als werkmán.
20. Volgens de bev. reg. 1857 waren de bewoners *Catherine Buyze*, spinster, opgevolgd door *Sabina Schoonbaert* (weduwe van *Charles Louis Moerman*), poelierster.
21. In de bev. reg. 1890 werd dit nr. 5, in 1900 nr. 128 (zonder opgave van straat), vanaf 1910 nr. 5, in 1970 nr. 11.
22. De opvolgers waren:
 bev. reg. 1900: *Basiel Lebeer*, koopman in kalvers, met zijn echtgenote *Marie-Zulma Lobbens*;
 bev. reg. 1920 *Octaaf Vercouillie*, met zijn echtgenote *Maria Dierick*;
Marcel Rogge, vlasbewerker, met zijn echtgenote *Maria-Anna Van Ootegem*;
Florent Bekaert, smidsgast, met zijn echtgenote *Anna Callens*;
 bev. reg. 1930 *Cyriel De Volder*, koopman, met zijn echtgenote *Elodie Damman*;
 bev. reg. 1947: *Hector Snauwaert*, fabriekwerker, met zijn echtgenote *Denise Decuerman*;
Jozef Deneir, fabriekwerker, met zijn echtgenote *Gerarda Maes*;
Alfons Van Meenen, autogeleider, met zijn echtgenote *Marie-Octavie Van Kwikkelberghe*.
23. Vermeldingen in GvD:
 op 14 juli 1896: "Het oud Gemeentehuis", *H. Tack*,
 op 26 maart 1912: "De Hert",
 op 13 november 1912: de verkoping van herberg "In den Hert", bewoond door *H. Tack*,
 op 24 december 1912: verkoping van o.a. herberggerief namens weduwe *Henri Tack* en "ten haren hove" "Het oud Gemeentehuis".
24. In de bev. reg. 1867 werd dit Oude Heirbaan nr. 9, in 1890 nr. 7, in 1900 nr. 41, in 1910 nr. 38, in 1920 nr. 46, in 1930 nr. 60, in 1947 nr. 60, gewijzigd in 50, in 1960 nr. 50, in 1970 nr. 50, gewijzigd in 60, volgens Klaroen nr. 60.
25. In de bev. reg. 1857 woonde hier aan de Oude Heirbaan t/nr. 7 *Jan Vandecasteele* (° 1797), landbouwer-winkelier, met zijn echtgenote *Eugenia Van Speybroeck*, die op 19 maart 1861 overleed; hij verhuisde op 25 december 1877 naar de Oude Heirbaan t/nr. 3.
 Hij werd opgevolgd door *Frederik Vandecasteele* (geen zoon van *Jan*), landbouwer, met zijn echtgenote *Stephanie Devolder*. Ze kwamen van Kwakkelstraat t/nr. 14 op 25 december 1877 en verhuisden naar Nazareth op 4 januari 1883. Ze werden op hun beurt opgevolgd door *Charles Mortier*, landbouwer, met zijn echtgenote *Adilia Loncke*. Ze kwamen op 20 juli 1883 uit Wontergem.
Adilia overleed op 9 april 1885 en *Charles* hertrouwde met *Clementine Rooze*, die op 17 oktober 1885 uit Gottem kwam. Ze verhuisden op 11 april 1893 naar Wontergem.
26. In de bev. reg. 1900 werd dit nr. 40, in 1910 nr. 36, in 1920 nr. 44, gewijzigd in 58, in 1930 nr. 58, in 1947 nr. 58, gewijzigd in 48, in 1960 nr. 48, in 1970 nr. 48, gewijzigd in 58.
27. De opvolgers waren:
 bev. reg. 1920: *Gustaaf Desloovere*, timmerman, met zijn echtgenote *Ludovica Vande Castele*;
 bev. reg. 1930: *Marie-Emma De Sloover*, weduwe van *Odilon Duchatelet*;

- bev. reg. 1947: *Roger Vaneekhaute*, veldwachter, met zijn echtgenote *Aurela De Meyer*;
 bev. reg. 1960: *Irené De Meyer*, inpakker, met zijn echtgenote *Rachel De Bels*, winkelierster;
Georges Blomme, maaldersgast, met zijn echtgenote *Brigitta Holvoet*, gezinsverzorgster;
 bev. reg. 1970: *Gilbert Schelstraete*, zetelgarnierder, met zijn echtgenote *Greta De Schuyter*, kinderverzorgster;
Raymond Vandermeeren.
28. In de bev. reg. 1867 werd dit nr. 1, vanaf de bev. reg. 1890 nr. 3, vanaf 1970 nr. 9 - volgens Klaroen nr. 11.
29. Waarschijnlijk werd dit in de bev. reg. 1900 nr. 131 (zonder opgave van straat), in 1910 nr. 3, in 1920 nr. 4, vanaf 1930 nr. 6, vanaf 1970 nr. 8 - volgens Klaroen nr. 17.
30. De voorgangers op de Steenweg nr. 6 waren:
 Bev. reg. 1857 *Karel-Lodewijk Moerman*, poelier, overleden op 19 augustus 1860.
 Bev. reg. 1867: *Sabine Schoonbaert* (weduwe van *L. Moerman*), poelierster.
Pieter Schelstraete, landbouwwerkman, met zijn echtgenote *Mathilde Buysens*, kantwerkster.
 Bev. reg. 1880: *Jan Maenhout*, dagloner, met zijn echtgenote *Marie Impe*.
August De Four, landwerkman, met zijn echtgenote *Octavie Kerckhoeve*.
Pieter De Smet, met zijn echtgenote *Nathalie Vanautreve*.
31. De opvolgers waren:
 bev. reg. 1930 *August Debel*, landbouwknecht, met zijn echtgenote *Marie-Louisa Sarlet*;
Maurits Van de Wege, landbouwer, met zijn echtgenote *Martha Cannoot*;
 bev. reg. 1947: *Triphon Schelstraete*, vlasbewerker, met zijn echtgenote *Julienne Minne*;
Medard Rogge, metsler, met zijn echtgenote *Rachel De Vos*;
Pierre Maes, veekoopman, met zijn echtgenote *Marguerite Le Couter*.
32. Vanaf de bev. reg. 1880 werd dit nr. 10, in 1900 nr. 47 (zonder opgave van straat), in 1910 nr. 17, in 1920 nr. 25, in 1930 nr. 37, in 1947 gewijzigd in 35; in de bev. reg. 1960 vond ik het huis niet meer terug. Het lag tussen de huidige nummers 61 en 63.
33. De opvolgers waren:
Pieter Desloovere, timmerman, met zijn echtgenote *Coleta De Vlieger*. Ze kwamen op 25 december 1977 van Oude Heirbaan t/nr. 2A en waren volgens bev. reg. 1880 verhuisd naar de Grijsbulckstraat t/nr. 3.
Marie-Stephanie Craeymeersch (weduwe *Basiel Debusseré*), kantwerkster; ze kwam op 10 april 1881 van haar ouderlijk huis in de Goedstraat t/nr. 8 en verhuisde op 31 december 1881 naar de Goedstraat t/nr. 22.
Karel Ghyselincx, zonder beroep, met zijn echtgenote *Melanie Vandaele*. Ze kwamen op 6 augustus 1882 uit Meigem en verhuisden naar Zeveren op 4 januari 1884.-
34. Het vorige huis (huidig nr. 61) werd sedert de bev. reg. 1867 bewoond door een *Van Laere*, aangeduid als koster; volgens de bev. reg. 1867 tot 1880 was er ook een café.
 Het volgende huis (huidig nr. 63) was de pastorie.
 In de bev. reg. 1857 vond ik hier *Leonard Bogaert*, pastoor, die op 4 november 1860 overleed. Hij werd opgevolgd door *J. Hoogstoel*, aangeduid als "desservant" (waarnemend geestelijke). Daarna volgden nog een hele reeks pastoors.
35. In de bev. reg. 1890 werd dit Oude Heirbaan (Dries) nr. 9, in 1900 nr. 67, vanaf 1910 Oude Heirbaan (Plaatswijk) nr. 16, vanaf 1930 nr. 20.
36. In de bev. reg. vond ik *Augustin Baele* vanaf 1878 in de Kwakkelstraat t/nr. 10, vanaf 1890 in de Kwakkelstraat t/nr. 6; in de bev. reg. 1900 trof ik hem niet meer aan.
37. Er was ook een café en een duivenmaatschappij "De Reisduif" in Gottem.
38. In de bev. reg. 1920 werd dit nr. 38, in 1947 nr. 52, vanaf 1960 gewijzigd in nr. 38, in 1970 nr. 38, gewijzigd in nr. 48.
39. Op deze plaats vond ik vanaf de bev. reg. 1867 de woning van de gemeenteonderwijzer. In de bev. reg. 1867 was dit

- Oude Heirbaan nr. 2, vanaf 1880 nr. 6, in 1900 nr. 45 (zonder aanduiding van straat), in 1910 nr.13, in 1920 nr. 33, vanaf 1947 nr. 25, in 1970 gewijzigd in nr. 55.
40. Deze werd als volgt vernoemd: "...herberghe sonder uythangbert ofte naeme, bewoont bij *Philippe Vanlaere, wesende d'ordinaire vergaederplaetse van wetthe, staende op de plaetse dese prochie aende kercke langst den dorpwegh...*".
41. In de bev. reg. 1877 werd dit nr. 2B, in 1880 nr. 2, in 1890 nr 1; vanaf 1900 werd dit huis tot de Plaatswijk gerekend: in de bev. reg. 1900 nr. 63, vanaf 1910 Oude Heirbaan nr. 8.
42. De opvolgers waren:
Bev. reg. 1920: *Carolus Dhaenens*, landwerker, met zijn echtgenote *Magdalena Martens*. Hij kwam op 8 januari 1929 uit Aarsele, zij op 20 januari 1929 uit Gent; ze verhuisden op 9 februari 1932 naar Aarsele;
Bev. reg. 1930: *Henry Peirens*, electricien, die op 29 augustus 1928 gehuwd was met *Maria-Clara D'hondt*. Ze kwamen op 2 augustus 1932 uit Deinze en verhuisden op 10 oktober 1935 naar Astene.
43. In de bev. reg. 1877 werd dit 2A, in 1880 nr. 5, in 1890 nr. 6, in 1900 nr. 70 (zonder aanduiding van straat), vanaf 1910 Oude Heirbaan nr. 5, vanaf 1947 nr. 9, in 1970 gewijzigd in 17, Klaroen nr. 17.
44. In de bev. reg. 1920 werd dit 2bis, vanaf 1930 nr. 4, vanaf 1970 nr. 10.
45. Er was ook een "Wandeling" in Gottem.
46. In de bev. reg. 1867 werd dit nr. 29, in 1880 nr. 27, in 1890 nr. 25, in 1900 nr. 27 (zonder aanduiding van straat), in 1910 nr. 14, vanaf 1920 nr. 16, vanaf 1947 nr. 8; in 1970 vond ik nr. 8 niet meer terug, wel nr. 8A (dat in Klaroen nr. 10 werd).
47. Hulponderwijzer *Ivo Peers*, woonde bij hem in. Eigenaardig is wel dat hij in de bev. reg. 1867 enkel aangeduid werd als landbouwer.
48. De opvolgers waren:
bev. reg. 1930 *Hendrik Balduck*, lmandwerker, met zijn echtgenote *Clémence Byerhelle*;
bev. reg. 1947: *Cyriel Van Hauwaert*, vlasbewerker, met zijn echtgenote *Maria Balduck* (fa *Hendrik*);
Ze verhuisden op 1 oktober 1965 naar de Oude Heirbaan t/nr. 34.
Ik vond dit huisnummer niet meer terug in de volgende bev. reg., een huisnummer 8A, met als bewoner *Joseph Bogaerd*, brouwersgast, die op 23 oktober 1970 met zijn echtgenote *Joanna Vanhauwaert* (fa *Adolf*), uit Desselgem kwam.
49. In de bev. reg. 1910 werd dit Oude Heirbaan nr. 26, in 1920 nr. 34, vanaf 1930 nr. 36, vanaf 1960 nr. 30, gewijzigd in 32), volgens Klaroen nr. 32.
50. In de bev. reg. 1880 vond ik hem in zijn ouderlijk huis in de Landuitstraat t/nr. 4; hij verhuisde op 22 januari 1898, maar er werd geen nieuw adres opgegeven.
51. In de bev. reg. 1930 werd dit nr. 62, vanaf 1947 nr. 52, in 1970 gewijzigd in nr. 62.
52. De opvolgers waren:
Bev. reg. 1960 *Victor Lens*, biggenhouder, met zijn echtgenote *Denise Peers*.
Bev. reg. 1970 *Maurice De Baere*, bediende, met zijn vader *Julius De Baere*, gepensioneerde, met zijn echtgenote *Maria-Elisa Van Renterghem*.
53. Er was ook een "De Zwaan" in Gottem.
54. In de bev. reg. 1867 werd dit nr. 5, in 1890 nr. 3, in 1900 nr. 39 (zonder aanduiding van straat), in 1910 nr. 34, in 1920 nr. 42, vanaf 1930 nr. 56, vanaf 1960 nr. 46, in 1970 gewijzigd in nr. 50.

**Over de familie
August Van Coppenolle (1821-1890) -
Melanie Verhoeije (1824-1903)**

door

Herman MAES

1

In het KGK-jaarboek 2002 schreef ik over de eerste stadsschool in Deinze (p. 91-113). Volgens een Belgische wet van 23 september 1842 moest elke gemeente een lagere school oprichten of er een onderhouden door een reeds bestaande school « aan te nemen ». De stad Deinze onderhandelde met de schoolmeester **Van Geersdaele** maar hij stelde eisen waarop het stadsbestuur niet wou ingaan. Dus besloot het stadsbestuur een eigen stadsschool op te richten. (cf. KGK Jb. 2007) (KGK - Jb. 2002 p. 98) **August Van Coppenolle** hoorde van die plannen en schreef op 4 december 1843 een brief:

*A Messieurs les Bourgmestre, Echevins et Membres du
Conseil de la ville de Deynze.*

Messieurs!

Le soussigné Auguste Van Coppenolle agé de 22 ans, Célibataire, né et demeurant à Deynze, ayant appris qu'à commencer du 1er Janvier prochain vous destinez un traitement pour l'instruction des enfants indigents de cette ville, en ce cas, il ose prendre la respectueuse liberté de solliciter l'emploi dont il s'agit.

Si vous daignez, messieurs, l'accorder cette faveur, soyez persuadés qu'il ne négligera rien dans cette partie, d'instruire les élèves capables de remplir un jour leur place destinée dans la société humaine; se déclarant aussi prêt à subir un examen, s'il est exigé.

Dans cette attente il a l'honneur d'être avec profond respect,

Messieurs,

Votre très humble et respectueux Serviteur

V Coppenolle

August Van Coppenolle was een oudleerling van Van Geersdaele, waar hij wel een goede maar niet brave leerling was geweest.

Op 1 februari 1844 maakte het stadsbestuur bekend:

« Het Kollegie van Burgemeester en Schepenen der stad Deynze brengen ter kennis van het publiek dat de plaets van onderwijzer der gemeente school alhier vacant is, bijdien degene die gelooven de vereischte bekwaemheid te bezitten om dezen post te bedienen, kunnen hunne petitië indienen aen 't Kollegie voorzeyd voor den twintigsten dezer maend.

Gedaen ten stadhuyze Deynze, den 1en february 1844,

De Burgemeester en Schepenen

Ter ordonnantie

Reyntjens

Den secretaris

Wille

Op 20 maart 1844 werd Van Coppenolle, boekdrukker (1) te Deinze, met algemene stemmen tot « gemeenteonderwijzer der stad » benoemd. Frederik Van Geersdaeles overeenkomst met de stad als « communalen onderwijzer » verviel met 31 december 1843. In de zitting van de gemeenteraad van 2 augustus 1879, 35 jaar later, werd het ontslag aanvaard van Van Coppenolle als hoofdonderwijzer. Op 6 september 1879 werd zijn schoonzoon Gommarus Vandeputte als zijn opvolger benoemd. Ivo Vandeputte van Nukerke werd op 17-6-1880 benoemd tot hulponderwijzer te Deinze in de gemeenteschool. Van Coppenolle ging toen aan de weg Deinze-Tielt wonen; met pensioen, tot 1890. Hij overleed op 21-9-1890.

Die nieuwe stadsschool begon in 1844 te werken ten huize van Van Coppenolle, aan de markt eerst jongens en enkele meisjes (40 + 10), dan jongens alleen, omdat de stad een regeling trof om bij zusters Maricolen een meisjesschool aan te nemen. Nadien waren er alleen jongens in de stadsschool, waarvan er 26 behoorden tot behoeftigen, d.w.z. dat de stad voor hem betaalde.

In 1863 bouwde de stad een eigen school, met een onderwijzerswoning. Van Coppenolle verliet dan zijn eigen woning en verhuisde met zijn school naar die nieuwbouw in de oude Gentstraat/Gentpoortstraat (cf. KGK Jb. 2002). Het gebouw deed er dienst tot 1925, aanleunend tegen de gebouwen van de Maricolen. Die school werd ± 1930 afgebroken.

In de KGK-bijdrage 2002 kwam Van Coppenolle natuurlijk vaak ter sprake; ik kende hem (bij naam) reeds uit mijn KOK-bijdrage van 1962 over het Vlaams Gezelschap te Deinze. Die bijdrage schreef ik in 1960-61 en in de loop der jaren groeiden mijn nota's over Van Coppenolle. Veel daarvan gebruikte ik in de bijdrage van KGK-2002; een aantal gegevens gebruikte ik nog niet, maar gebruik ik nu wel.

De vader van August Van Coppenolle kwam van Oudenaarde, was er geboren in 1776 en heette **Pieter-Jozef**. Hij was huidevetter en tapper. Pieters vader, **Jan-Baptist**, stierf er toen zijn zoon amper drie jaar oud was, dus in 1779. In de streek van Ronse-Oudenaarde waren er destijds veel van Coppenolles en een familie Van Coppenolle had ooit « In 't Schild van Bourgondie » aan de Knok gekocht en een paar generaties uitgebaat.

Pieter-Jozef Van Coppenolle (voortaan VC) kwam naar Deinze, maar zijn moeder **Jeanne Dranele**, bleef in Oudenaarde tot haar overlijden in 1811. Pieter VC huwde **Catharina Van Hove** die hier op 29-1-1819 stierf. Een goede half jaar later al, op 27-10-1819, hertrouwde hij, met **Emiliana Semees**. Zij werd in Deinze geboren op 22-3-1787. Anderhalf jaar na zijn tweede huwelijk werd hij, op 6-7-1820, opnieuw weduwnaar. Op 21-2-1821 trouwde hij een derde keer. Zijn derde vrouw was bijna twintig jaar jonger dan hij want ze werd geboren op 22-4-1795. Zij heette **Seraphina Dhaenens** en ze zou hem lang overleven: Pieter stierf op 15-9-1828, zij pas in 1880 (op 15-2-1880). (2)

August VC, de eerste eigenlijke stadsonderwijzer in Deinze, werd hier geboren op 23-12-1821 (3). Hij trouwde met **Melanie Verhoeije**, de dochter van de dorpsonderwijzer van Zeveren. Zij was een beetje jonger dan August; ze werd geboren te Zeveren op 13-4-1824. Ze trouwden te Zeveren op 16-4-1849. De trouwgetuigen waren August **Van Hoe**, 37 jaar, bakker, Leo **De Roo**, 32 jaar, herbergier, Jan Baptist **de Keyser**, 41 jaar, veldwachter, alle drie uit Zeveren, en Serafin **de Clercq**, kloefmaker (sic), 41 jaar, uit Nevele.

August en Melanie VC-Verhoeije kregen zes kinderen: (4)

1° **Maria-Malvina**, in 1850, maar ze stierf toen ze nog geen zeven jaar oud was;

2° **Gentiel** in 1851; hij huwde later de zus van Gommaar **Vandeputte** en dit gezin verliet omstreeks 1900 Deinze voor het Brusselse (St.-Gillis) nadien naar Brugge;

3° **Jules-Marie** in 1852, maar die stierf in 1858;

4° in 1858 kwam er een tweede dochter, zowat een klein jaar na het overlijden van de eerste dochter; daarom kreeg ze dezelfde naam; zij huwde later met **Gommaar Vandeputte** die in 1879 August VC als hoofdonderwijzer van de Deinse stadsschool zal opvolgen;

5° zowat een jaar na het overlijden van Jules Marie (1858) kwam er een zoon, die dezelfde naam kreeg maar slechts een paar weken leefde;

6° op 30-8-1862 kwam **Gustave**, (1862-1937) die zal trouwen met **Rachel Vaernewijck** (1875-1963); Er waren dus drie kinderen die volwassen werden: Gentiel, Maria-Malvina en Gustave.

Gentiel (5) kreeg vier kinderen, o.a. een Maria-Malvina en een August. Gustave kreeg twee kinderen, waarvan het eerste, **Ines**, stierf op 26-jarige leeftijd (1897-1924). De zoon **Ivan** (6) (1898-1945) trouwde met **Simonne De Bussere** (1907-1992); hij stierf in een Nazi-concentratiekamp in januari 1945. Hij was bij de « Vereenigde Tael- en Kunstminnaers onder kenspreuk Vooruit » een eersterangsrolspeler. Ivans zoon **Jacques** (°1931) zette het drukkersbedrijf verder en was in zijn jongere jaren een goede voetballer bij SK-Deinze, toen in eerste provinciale (in de jaren 1950). Hij trouwde met **Frida Parasie** (°1935) en ze kregen een tweeling op 25-2-1960 (7):

Ines werd in 1980 Mevr. Dr. Kempeneers. Hij werd dr. med. specialist;

Ginette werd in 1980 Mevr. Vande Velde (8); hij werd tandarts. Beide meisjes waren verpleegster.

De familie Van Coppenolle

1	Joannes Baptist VC	†1779
	↓	
2	Pieter Jozef	°1776 †1828
	↓	
3	August	°1821 †1890
	↓	
	6 kinderen	
4	o.a. Gustaaf	°1862 †1937
	↓	
5	Ivan	°1898 †1945
	↓	
6	Jacques	°1931 †2007
	↓	
7	tweeling Ines en Ginette °1960	

Gustaaf VC was in 1848 stichtend lid van het “Vlaamsch Gezelschap” te Deinze. Ook schoolmeester Adriaen Adolf Tayart, wiens school in Petegem toen nog een priveschool was, klaar om gemeenteschool te worden, was stichtend lid. Stichter was Bernard De Smet-Minnens, wienst dochters ook school zouden houden. Adolf-Jacques Tonneel was een van de eerste nieuwe leden; hij was hulpschoolmeester bij “meester” Tayart en was de zoon van kostschoolhouder Frederik Tonneel.

In 1852 was August VC voorzitter van dit Vlaams Gezelschap met in zijn bestuur

Justin Joossens
Adolf Tonneel
Kamiel Lagrange
Bernard De Smet
en Victor Soenen

August VC nam soms deel aan toneel-zang- en voordracht-wedstrijden, b.v. nog in 1865, samen met zijn toen 14-jarige zoon Gentiel (cf. KGK-Contactblad 1991 p. 2545).

Toen **Melanie Verhoeije** trouwde in 1849 was haar vader dorpsontvanger; toen ze geboren werd in 1824 was hij dorpsonderwijzer en koster in Zeveren. Haar vader heette **Karel-Francies**, haar moeder **Seraphine Van Hee**. De dorpsonderwijzer Karel Francies was de zoon van **Pieter-Jozef** (gestorven 23-10-1821) en van **Isabella Van Dierendonck** (gestorven 27-11-1809). Pieter-Jozef was de zoon van **Philippus** Verhoeije die reeds in 1772 in Zeveren dorpsonderwijzer was en tevens koster, winkelier en landbouwer.

Karel-Francies werd geboren in 1797. Pieter-Jozef kwam dat aangeven op 29 germinal van het jaar 5 en de namen van boreling waren toen genoteerd als Charles François: de getuigen waren Jean François **Martens**, veldwachter en Jean François **De Schepper** (6bis), 24 jaar, schoolmeester, Karel-Francies trouwde in juli 1823 met Serafina Van Hee uit Grammene die in 1798 geboren werd als dochter van brouwer **Jan Baptist** die ook landbouwer was en in 1823 zestig jaar oud was. Hij trad op als getuige bij het huwelijk van zijn dochter: de andere getuigen waren **Leo van Hoe**, 23 jaar, klompenmaker (kloppenmaker staat er geschreven in de burgerlijke stand van Zeveren), Jan Baptist **de Bil**, 42 jaar, veldwachter, en **Pieter Wibo**, 60 jaar, tapper. (9)

Pieter Wibo was er in 1821 bij toen Karel-Francies op 31 oktober het overlijden kwam aangeven van zijn vader, Pieter-Jozef (die koster en landbouwer was) die op 58-jarige leeftijd was gestorven. Die Pieter was de zoon van Philippus en van **Susanne de Lie**. Pieter was bij zijn overlijden al weduwnaar (sedert 1809). Karel-Francies stierf te Zeveren op 28-4-1886 en was dan 89 jaar. Als gepensioneerde onderwijzer te Zeveren sedert 1853, woonde hij aan de Izegemse steenweg. Zijn overlijden werd aangegeven door zijn kleinzoon **Gentiel Van Coppenolle**, een 34-jarige drukker uit Deinze. Mede-aangever was Charel **de Winter**, 27 jaar, veldwachter van Zeveren. Karel-Francies' echtgenote leefde toen nog. Ze waren gehuwd in 1823, d.w.z. dat ze 63 jaar getrouwd waren, dus meer dan een diamanten bruiloft, wat uitzonderlijk was qua leeftijd in die generaties van Arm Vlaanderen.

Karel-Francies had ook zoon **August** (°1833), die te Sint-Niklaas een onderwijzersdiploma zou verwerven; de eerste in de onderwijsgevende familie Verhoeije (10). Deze August werd onderwijzer in Zeveren; nadien in Lotenhulle (tot pensioen in 1888).

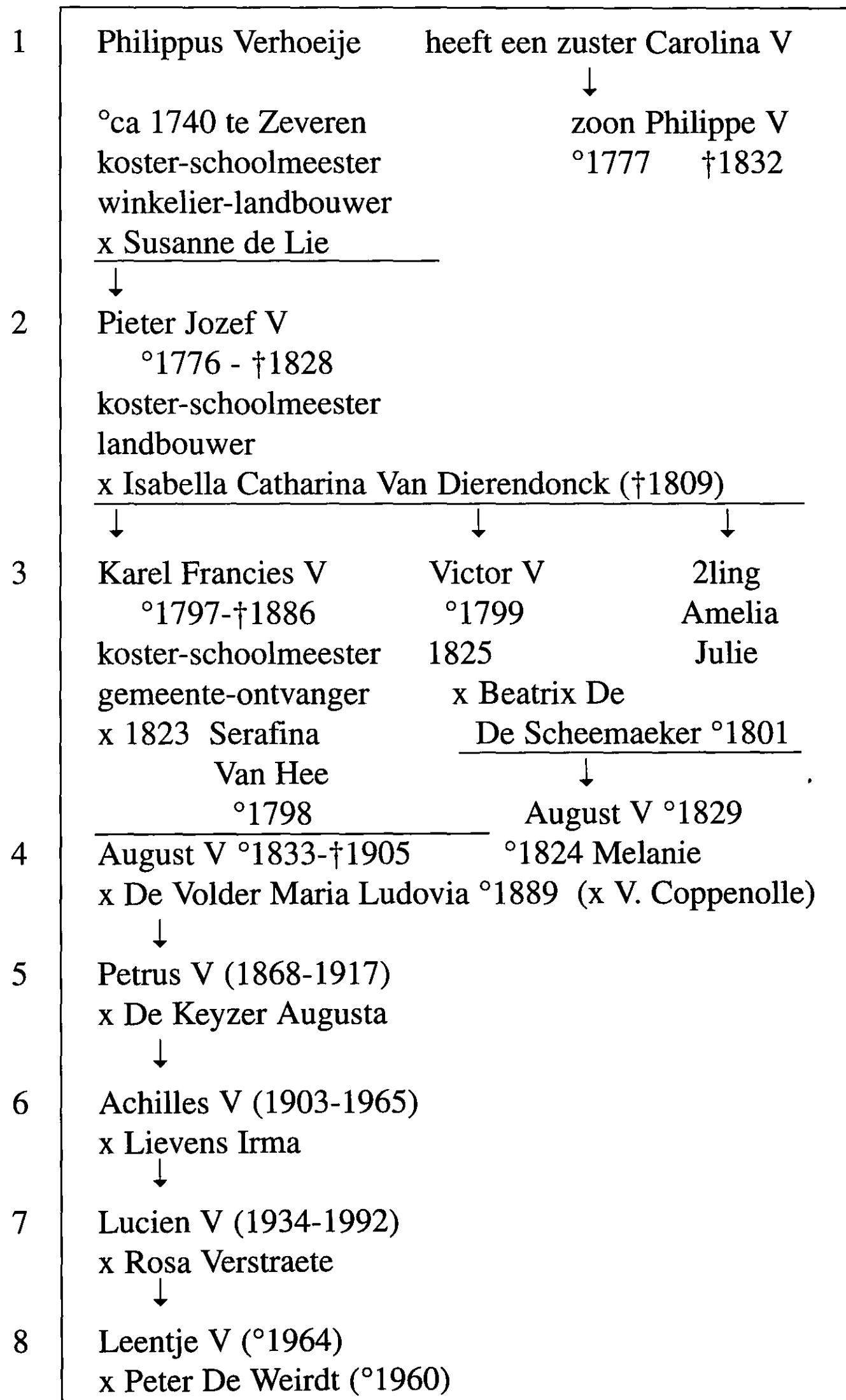
August Verhoeije was in 1864 ook landmeter en "prijzer" (schatter) van roerende goederen en patentbelastingsschuldige (cf. Van Steenkiste in Land van Nevele, maart 2007 p. 82).

Karel-Francies had een broer, **Victor** die 26 jaar was toen hij op 20-7-1825 trouwde met de 21-jarige **Beatrix de Scheemaeker**. Ze waren beiden landbouwer (ja, ook zij, sic.) en op 21-11-1828 kregen ze een zoon die **August** heette.

De Philippus van 1772 had een zuster **Carolina**, die, ongehuwd, een kind kreeg dat ze de naam **Philippus** gaf; hij stierf, 55 jaar oud, op 15-7-1832 en de overlijdensaangevers waren Jan Baptist **De Bil**, 50 jaar, veldwachter en Pieter **Blancke**, 40 jaar, herbergier. Zijn weduwe heette **Regina Impe**.

Een Philippus Verhoeije werd reeds koster in Zeveren in 1728 (cf. KGK-Cont. bl. 2005 p. 3273).

De familie Verhoeije (= V)

3

Omstreeks 1960 had ik aan het atheneum te Deinze een collega **Luc/Lucien Verhoeije** (11) van Vinkt. Hij was gehuwd met **Rosa Verstraete**, een dochter van **Raymond Verstraete** (12) (1891-1986) die ik kende in de VOSsenbeweging, een van de oudst-overlevende oudstrijders van 1914-18. Lucien gaf scheikunde; stapte van het onderwijs naar het bedrijfsleven over en werd daarna assistent en Prof aan de RUG voor scheikunde. Toen ik het Verhoeije-onderwijsverleden leerde kennen dacht ik dat Lucien Verhoeije wel uit die struik zou stammen. Ik kon zijn stam enigszins construeren: Lucien (1934-1992) → **Achiel** (1903-1965) (13) gehuwd met Irma **Lievens** → **Petrus** (1868-1917) gehuwd met Augusta **de Keyser** → **August**, gehuwd met Maria Ludovica **De Volder**.

Maar welke August was het nu? de zoon van Karel-Francies of de zoon van Victor? Ik vond een August Verhoeije, maar... Hij was de zoon van **Bernard Verhoeije** en was geboren op 18-6-1831, maar in Bellem. Er was dus nog **een derde August Verhoeije**, een wever, in dezelfde leeftijd (geboren 1828/1833/ 1831). Er bleken ook Verhoeijes te leven in Aarsele en in Lotenhulle. Lucien kwam dan alleszins niet direct van Pieter-Jozef of van Karel-Francies. Of had Pieter-Jozef nog zoons, had Karel-Francies nog broers? Hadden die twee Filippen geen zoons die de naam doorgeven?

Mijn zoektocht is nog niet gedaan.

Luciens dochter, Leentje V, trouwde in 1988 met Peter **De Weirdt** (°1960) zoon van Remi (°1934) en van Leentje **Huys** (1937-1999). Remi met zijn stam De Weirdt in de twee Leernes en met de stam **Mortier** van zijn moederskant, heeft veel verwanten. Ze zijn daar allemaal familie van alleman? (cf. Moord in Meigem, KGK 2002). Een stamboom Mortier hebben de Mortiers te Leerne gekregen. (Leentje Huys zit in het stamboomboek van Paul Huys)

P.S. Over het Onderwijs in Zeveren leze men in « Het Land van Nevele »: G. **Van Steenkiste**, jg. 26 afl. 2 van juni 1995 p. 79-107.

Daarbij sluit aan wat dezelfde **Van Steenkiste** schrijft in « Het Land van Nevele » 2001 4de afl. p. 312-326, over “Kosters en Orgelisten in Zeveren”.

Bijlage

Nog van Coppenolle te Deinze

1. Ene Willem Van Coppenolle was in 1725 eigenaar, bewoner en uitbater van de afspanning "In den Bourgoinschen Scilt", gelegen tegenover de posterij "Den Hert" aan de Knok.

Hij was gehuwd met Jacquelyne **Marre**, de weduwe van baljuw Jacobus **Bannaert**. Die echtgenote bracht twee dochters mee uit haar vorig huwelijk, Maria en Joanna-Catherina Bannaert.

Deze Van Coppenolle kwam van Oudenaarde en bezat in Deinze en omgeving heel wat goederen die hem rijk maakten; en toch zat hij in schulden. Hij speculeerde op kopen en verkopen, had 28 eigendommen (soms maar een eigendommetje) waarvan er 17 in pand gegeven waren. Het kwam tot verplichte verkoop in 1727 waarvan in 1746 - Willem Van Coppenolle was toen al dood - de regeling van schulden nog niet geregeld was.

(cf. KOK Jb. 1963, G.P. Baert: Een grondspeculant te Deinze 1725) (over Willem van Coppenolle KOK Kont. bl. 1985 p. 421 en p. 562)

2. In 1715 was ene Pieter Van Coppenolle amman in Grammene. Zijn echtgenote heette Passcheyne **Beyens**. Ze stierf in 1717 en had toen zes kinderen van 12 jaar of minder. Vader werd voogd, samen met haar broer Jan Baptist Beyens. Hun vader heette Pauwel Beyens.

Die zes kinderen waren	Joannes	12 j.
	Joannes Baptist	11 j.
	Frans	8 j.
	Pietronella	6 j.
	Pieter	2 j.
	Joossyne	2 mnd.

Haar oudste kind werd dus \pm 1705 geboren nadat ze toen Pieter Van Coppenolle had gehuwd. Werd ze \pm 1680 geboren? Haar broer ook? En waren ze verwant met Frans Beyens die in 1680 geboren werd en in 1731 vader werd van notaris Pieter Beyens, geboren in Wontergem 1731 (getorven als notaris te Deinze 1794).

Omstreeks 1520 was een Pieter Van Coppenolle baljuw

in 1622 was Jacob Van Coppenolle baljuw

in 1632 was Jan Van Coppenolle baljuw van Grammene

in 1715 was Pieter Van Coppenolle amman (= medewerker van de baljuw) en dan baljuw

(cf. P. Huys in KGK Cont. bl. nr. 2 van Jg. 2006 p. 3438)

Jan Bapt Beyens en zijn zuster werden wellicht \pm 1680 geboren (in Grammene?) in het gezin van Pauwel Beyens.

Notaris Pieter Beyens was de zoon van Frans die de zoon was van Jacob Frans Beyens. Die Frans werd in 1680 geboren en Pieter in 1731 te Wontergem.

Zouden Jacob en Pauwel broers kunnen zijn en ingehuwd in families met een traditie van bestuursposten?

Geen van beide bovengenoemde VC's waren verwant met August VC, de stadsonderwijzer.

De naam VC kwam in Ronse vaker voor dan in Deinze.

In 2005 waren er 14 Van Compernelle, Van Coppenolle, Van Coppernolle in de bevolkingsklapper voor de elf deelgemeenten van Deinze.

Frederic Van Geersdaele

was zeven jaar lang “bestuurder die Kost- en Dag School te Evergem toen hij in 1831 te Deinze aangesteld werd door het stadsbestuur (“door de Regentie der Stad Deynze”) om de opengevallen post van J.F. Ameels te bezetten.

Kwam hij uit een familie van onderwijsmensen?

Er was te dien tijde een Jan Van Biesbrouck (1793-1849) onderwijzer in Maldegem die hoofdonderwijzer werd in Tielt en daarna hoofdonderwijzer werd in Langemark. Hij was de zoon van Petrus Van Biesbrouck en van Clara Van Geersdaele. Jan Van Biesbrouck had acht kinderen waarvan er enkele ook in het onderwijs terecht kwamen.

Kan die Clara Van Geersdaele verwant zijn met Frederik Van Geersdaele?

(cf. Biekorf 1989 p. 103 en p. 146-147 en Biekorf 1993 p. 294)

Voor de belastingen van 1833 te Deinze stond hij met een geschat vermogen van 4.300 fr. genoteerd

Er zijn nu nog Van Geersdaeles:

Het heeft God behaagd hem in zijn eeuwig licht te roepen

Maurice VAN GEERSDAELE

op 9 oktober 2005,
aan de vooravond van zijn 86ste verjaardag.

De herdenkingsmis zal plaatshebben in de
Sint-Stevenskerk te Sint-Pieters-Leeuw
(Negenmanneke-Zuun)
op maandag 24 oktober 2005 om 11 uur.
Zijn zoon, familie en vrienden.

DIT BERICHT GELDT ALS ENIGE KENNISGEVING.

0510190061

Voetnoten

Met dank aan Romain De Bouwer voor de ontvanger aanvullingen inzake de familie V.C.

- (1) Over de boekdrukkers te Deinze - in casu V.C. zie KOK Jb. 1974 "De Deinse pers in de 19^e eeuw" door Jan Moerman. In 1846 kreeg de onderwijzer een jaarwedde van 200 fr. August VC kreeg 100 fr. als schadeloosstelling voor het ter beschikking stellen van zijn huis als schoollokaal. Voor het onderwijs aan arme kinderen kreeg hij extra 100 fr. per jaar. In 1846 vroeg August VC de toelating om een kostschool te mogen inrichten. Het stadsbestuur weigerde dat omdat er al een kostschool bestond en omdat de woning van VC (= het schoollokaal) niet geschikt was om er een groot aantal kostscholieren in onder te brengen. De kinderen, hem toevertrouwd door de Commissies van het Wezenhuis, mocht hij wel als kostgangers aanvaarden.

In november 1872 kreeg August VC twee hulponderwijzers nl. Jules Verbrugge en Gentil VC; dit ter vervanging van Karel Lodewijk Michiels, overleden op 24-2-1872.

Gentil nam ontslag in 1874 (8 aug.) en werd vervangen door Camiel-Jozef De Puysleir (16-10-1875) die in 1877 ontslag nam. Ten tijde van de schoolstrijd (1879-1884) verloor de stadsschool heel wat leerlingen aan de nieuwe school in de Volkskring.

- (2) Pieter Jozefs eerste echgenote, Catherina **Van Hove** was de dochter van Jacques en van Maria Lievens. Toen ze met VC huwde was ze de weduwe van Egide Joos. Ze stierf 29-1-1819.

Op 27-10-1819 hertrouwde hij, met Emiliane **Semees**, geboren te Deinze 22-3-1787 als dochter van Lodewijk en van Jeanne Deruyck. Ze stierf 6-7-1820.

Op 21-2-1821 trouwde hij een derde keer, nu met Seraphine **Dhaenens**, geboren 22-4-1795 te Petegem, als dochter van Jan Baptist en van Marie Jacoba De Clercq.

Pieter werd te Oudenaarde geboren in 1776 en stierf te Deinze in 1828 (15 sept.). August VC heeft dus (°1821) zijn vader amper gekend (†1828). Het overlijden van Pieter VC werd aangegeven door Joannes Cras, stadsbode, en door Jozef Tessely, politieagent. August was 58 jaar toen hij het overlijden van zijn moeder kwam aangeven (1880) samen met Hugo Van Damme, schrijver, toen 32 jaar, later stadsonvanger.

- (3) De geboorte-aangifte van August VC had als getuigen in 1821 Joannes Desweemer, 21 jaar, schrijver en later stadssecretaris in Deinze, en Joannes Cras, toen 70 jaar, de stadsbode. Deze Cras was de vader van Pieter Cras, de eerste leermeester van Charles/Karel Picque wiens moeder ook Cras was, de zus van Pieter.

Het overlijden in 1890 (21 sept.) werd aangegeven door de 38-jarige zoon Gentiel en de 32-jarige Leonard Heyerick, letterzetter in de drukkerij Van Coppenolle. Deze Heyerick was de vader van Marcel, dus de grootvader van André Heyerick. (KOK Kontaktblad 1996 p. 604)

Begin 1871 werd stadsschool-hoofdonderwijzer August VC door het college van burgemeester en schepenen aangesteld het stadsafgevaardigde om de Deinse toneelvertoningen na te gaan, een job die hij tot 2-12-1878 vervulde. Hij was sedert 22-1-1870 ook lid van de "toezichtskommissie" van de stedelijke tekenschool.

(4) De 6 kinderen van August VC

1. Marie Malvina °17-5-1830 te Deinze
getuigen J.B. Wille, 42 j., secretaris
Ch. L. Vandamme, 31 j., ontvanger
†9-1-1857
aangevers J.B. Wille en Jan Em. Duchesne
2. Gentiel °11-12-1831 te Deinze
getuigen Ch. L. Vandamme, ontvanger, en
Pieter Algoet, ambtenaar van politie, 29 j.
huwt 18-10-1883 Marie Sidonie Van de Putte,
geboren te Melden 12-9-1852,
dochter van Bernardus (69 jaar) en van Sophie De Loof
3. Jules Marie °18-6-1855
getuigen J.B. Wille en J. Em. Duchesne
†7-6-1858
aangevers August VC en
Constant Claeys, 26 j., bakkersgast
4. Marie Malvina Serephine °21-1-1858 te Deinze
getuigen Jan Em. Duchesne en Desiré Van Dorpe, politieagent
†30-10-1892 te Deinze
gestorven in de oude Gentstraat n° 23 (= schoolhuis)
aangevers Gentiel, 40 j., boekdrukker, broer en
Leonard Heyerick, 24 j.
op 29-9-1887 gehuwd met Gommaar Van de Putte °27-2-1854 te Melden
zoon van Bernard V.d. Putte en van Sophie De Loof
5. Jules Marie August °13-5-1859 te Deinze
getuigen Lodewijk Vaernewyck, 39 . facteur van de brievenpost, en
Jan Bapt D'Hont, 28 j., kramer
†26-7-1859
aangifte August VC en door Henri Lagrange, 26 j., zijdefabrikant
6. Gustaaf °30-8-1862
aangegeven door François De Coninck, 22 j., werkman te Deinze en
Alexander Lodewijk Vandamme, stadsontvanger
†5-3-1937
aangegeven door zoon Ivan, 38 j., drukker, en door Leonce Heyerick, 69 j.
op 19-9-1894 huwt Gustaaf met Rachel Leontine Prudence Vaernwyck, de dochter
van Hendrik (†13-2-1884) en van Leontina Leonarde Yde, hotellierster.
De bruid werd geboren te Deinze op 28-7-1875; haar vader was toen zeepzieder.
Zij stierf 19-10-1963; het was de kleinzoon Jacques VC die het overlijden aangaf,
de zoon van Ivan

- (5) de 4 kinderen van Gentiel VC
 Marie Rachel Sidonie °23-12-1884
 Marie Malvina 1-5-1886
 Alice Lucie Marie 14-9-1887
 August Gaston Edgard 28-9-1890
- (6) de 2 kinderen van Gustaaf VC
 Ines °6-8-1897 †6-2-1924
 Ivan °31-7-1898 †2-1-1945
 huwde 28-5-1925 Simonne Marie Zulma Emerence De Busseré
 °21-2-1907, dochter van Arthur (†7-9-1907), koopman te Waregem en van Emmerancie Zulma Vandercruyssen
 Ze stierf 10-1-1992 te Aalter en was in een tweede huwelijk met Denis Hoslin
 Ze was de zuster van de ongehuwde Albert De Busseré (cf KOK-Kontaktbl. 1985 p. 562)
- (6bis) In KOK-Jb. 1945 schreef Jules Bruneel een in memoriam Yvan Van Coppenolle (Over Jules Bruneel, Deinzenarijen KOK, Jb. 2005)
- Over de onderwijzersfamilie De Schepper: KGK-Contactblad juli 2007 p. 3588 e.v.
- (7) Jacques VC (zoon van Ivan) °5-4-1931
 getuigen Jules Delava, 32 j., bankbestuurder en
 (nog steeds) Leonce Heyerick, nu 63 jaar en meestergast-drukker
 huwde op 3-3-1955 met Frida Louise Parasie, dochter van Gilbert-Henri-Adolf, 46 j., en van Gabrielle Albertine Janssens, 32 j.
 De getuigen waren Albert Janssens, 54 j., handelaar te Nazareth, en
 Albert De Busseré, 44 j., handelaar te Deinze (in aardappelen)
 Op 4-11-2007 overleed Jacques VC
- (8) **Jacques VC en Frida Parasie** kregen op 25-2-1960 een tweeling, in Gent geboren
 – **Ines**, die op 20-6-1980 te Gent huwde met Philippe Marcel Marie Madeleine Kempeneers, °6-8-1945, te Gent als zoon van Dr. med. Albert Kempeneers en van Jonkvrouw Lucienne Roman de Mettelinge (°Herzele 20-3-1924 en †Gent 12-1-2004). Phil Kempeneers is Dr. med. specialist.
 – **Ginette** die op 27-6-1980 in Deinze huwde met tandarts Filip Jozef Rene Van de Velde, als zoon van tandarts Etienne Edouard Eugene Joseph Van de Velde en van Suzanne Jeanne Marcelle Louise Adriaens. De bruidegom werd 24-11-1954 te Merksem geboren.
 Jacques VC bleef drukker en winkelier van bureau-artikelen tot in de jaren 1990, steeds op dezelfde plaats (Markt, even voorbij de apotheek Matthys) waar de VC's in 1840 drukkerij en August school hadden.
- (9) Pieter Wibo, herbergier te Zeveren, was de vader van Isabella Theresia, die huwde met Jan Baptist Filliers (zie Familie Filliers) en zo de grootmoeder werd van Firmin Filliers, de grootvader van de jeneverstokers Bernard en Jan Filliers (de zoons van Louis en Carlos) en van Marcel Filliers, de vader van Lucien en dus de grootvader van Ginette en van Viviane (cf. KOK Jb. 1996 en KGK Jb. 2008)
 Johan Decavele noemt een Wibo als predikant uit het Tieltse in "De eerste protestanten in de Lage Landen".
 Jan Filliers stierf einde oktober 2008 in een busongeval in Egypte, waarbij ook zijn echtgenote en vier kinderen zwaar gekwetst werden. Jan Filliers was toen 51 jaar oud.

- (10) Ook de familie d'Ossche/Dossche van Astene was zo een onderwijzersfamilie over de generaties heen (cf. KOK Jb. 1993 p. 190 e.v.)
- (11) Een paar keer werd de naam met nadruk "Verhoei je" geschreven. Als de e dan diende om de klank o lang te maken (zoals in Maes of in Verschueren), dan is de uitspraak (Verhooi je) en niet Verhoei-je.
- (12) Raymond Verstraete werd 28-11-1891 geboren was handelaar in aardappelen. Hij was als soldaat 14-18 52 maanden aan het front en 72 maanden soldaat.
Van het front kwam hij als flamingant thuis en werd VOS-lid. Hij stierf, toen hij meer dan 90 jaar was, als een van de oudste oudstrijders in 1986.
- (13) Achilles V had een broer Maurice, een broer Rene en een zus Magdalena die vroeg stierf. Daarom noemde hij zijn dochter Maria Magdalena (°1942). Zijn zoon heette Lucien (°19-2-1934). Lucien V was licentiaat en nadien Doctor in de scheikunde.

P.S.

Pas Op!

Omstreeks 1830 waren er in Zeveren-Vinkt en omgeving (Aarsele, Bellem) nogal wat Verhoeyes, o;a. drie die August V heetten:

1. Karel Francies V had een zoon August °1833
2. Karel Francies' broer Victor had een zoon die August hette °1829
3. een Bernard V, wever uit Bellem, had een zoon die August heette °1831.

Het gevaar bestaat op een verkeerd spoor te geraken met die drie Augusten. Dus nauwkeuriger onderzoek is nodig. Spoor 1 en 2 voeren wel naar dezelfde grootouders.

**Bevolking en grondbezit
te Petegem-buiten
in de 16e eeuw**

door

**Dr. René De Clercq
Dr. Luc Goeminne**

Inleiding

In het jaarboek 1997 van de Heemkundige Kring van Zulte gaven we reeds een uitgave van de Penningkohieren van Zulte uit 1572 (1).

In het Jaarboek 2002 van de Geschiedkundige Kring Deinze volgde de uitgave van de Penningkohieren van Olsene uit 1572 (2).

Nu zijn Machelen en Petegem-aan-de-Leie aan de beurt (3).

Het Stadsarchief te Gent bewaart onder het nr. 57/235 de 20ste penningkohieren van Petegem-Buiten in 1571 (4).

Hierin komen hoofdzakelijk 2 afzonderlijke belangrijke lijsten voor.

Eerst is er de lijst met de pachters met de beschrijving van de pachtgoederen, de vermelding van de eigenaar-verpachters, de geschatte huurwaarde en de belastingsom die hier het twintigste van de huurwaarde bedroeg. Deze lijst omvat 55 pachters van eigendommen.

Vervolgens is er de lijst met de eigenaars die hun goederen zelf gebruiken met de beschrijving van deze goederen, de vermelding van de fictieve verhuurwaarde en de belastingsaanslag, die hier ook het twintigste van de fictieve verhuurwaarde bedraagt. Deze lijst telt 80 eigenaars gebruikers. Wanneer men de lijst 1 grondig doorneemt stelt men vast dat er een 3de lijst kan worden samengesteld met de eigenaars die hun goederen niet zelf uitbaten doch enkel verpachten. Deze lijst telt 72 eigenaars-verpachters.

Tenslotte kan men nog een 4de korte lijst samenstellen met de pachters van de tienden en een 5de korte lijst met de eigenaars van de tienden.

Oorspronkelijk was een tiende een door de kerk geheven belasting in natura ten bedrage van één tiende, van de opbrengst van het betreffende goed.

Later kwamen deze tiende heffingen grotendeels in lekenhanden en werd de belasting omgezet in een geldbedrag, jaarlijks door de renteplichtige aan de heffer te betalen.

Nog later werden vaak deze tiende heffingen verpacht voor een vaste som aan een huurder die de som gedeeltelijk moesten doorstorten aan de tiende heffer.

Petegem telde in 1571 11 grote pachthoeven, 48 behuisde hofsteden, 5 kleine behuisde hofstedeken, 22 kleine schamele woningen.

De penningkohieren van Petegem beslaan enkel het gebied van Petegem-Buiten.

Dit vergt enige uitleg.

In de vroege middeleeuwen kwam Petegem volledig tot aan de rechter Leie-oever.

In 1152 zou Graaf Diederik van den Elzas de wijk Tussenbruggen bij Deinze gevoegd hebben. Dit moerassig gebied van ongeveer 20 ha lag aan de rechter Leie-oever ten zuiden van de Leie tot aan de Holpoort en de toenmalige stadsvesten (langs het huidige Collegestraatje).

In 1469 voegde Karel de Stoute een tweede groter gebied van Petegem bij de stad Deinze. Dit gebied

omvatte de omgeving omheen de Knok, gaande tot de Ommegangstraat en Petegem-kerk. Dit gebied noemde van oudsher Petegem-Binnen.

Petegem-Buiten zag zich toen van zijn sociaal-economisch centrum onthoofd ten voordele van Deinze. Deze afsplitsing werd in 1541 nog door Keizer Karel bevestigd.

De reden om dit centrale handelsdeel bij Deinze te voegen dient men te zoeken in de onbekwaamheid en het frauduleus wanbeheer van de corrupte Petegemse schepenen.

De woede van de opeenvolgende graven was ook opgewekt omdat Petegem wel eens de zijde van Gent tegen de graaf had durven kiezen.

De penningkohieren behandelen aldus enkel het gebied van Petegem-buiten of de gemeente Petegem zoals deze is blijven bestaan tot de fusie met Deinze in 1971.

De onbetrouwbaarheid van de schepenen van Petegem wordt geïllustreerd door de opstelling van de Penningkohieren in 1571 en de bevolkingstelling van 1695.

Men dient de Penningkohieren van 1571 met kritische zin te benaderen.

Er is namelijk met de gegevens van dit kohier uit 1571 soms wat geknoeid.

De aanslag is vaak verkeerd berekend. Vooral bij de aangifte van de eigenaars wordt de aanslag soms vaak gehalveerd.

De grond wordt in 70 % van de gevallen beschreven als: ghemeen saeylandt d.i. land van slechte kwaliteit. In 10 % spreekt de scribe van santvleughe: d.i. minderwaardig zanderig stuifland. In 10 % is er sprake van eedt d.i. heide.

Slechts 5 % is cauterland en een andere 5 % is gewoon land.

Vreemd is het feit dat de Rode windmolen niet vermeld wordt. Was hij door oorlogsomstandigheden beschadigd en tijdelijk in onbruik geraakt?

Merkwaardig is het feit dat er 2 stampmenlens opduiken.

Bijna zeker zijn het olie-rosmolens want ze worden slechts geschat op 24 lb. Par.

Eigenaardig genoeg wordt er ook geen enkele herberg genoemd, alhoewel Petegem-Buiten toen reeds een herberg bezat op de Springdries en in de omgeving van de Sint-Hubertstraat.

Het kan wel zijn dat de meeste herbergen van Petegem, rond de Knok gesitueerd waren. Dit gebied behoorde echter tot Petegem-binnen d.w.z. tot het Deins grondgebied.

De penningkohieren van 1571 van Petegem zijn slechts gesigneerd door 2 schepenen van Petegem, en na controle door een schepen van Deinze en hoog baljuw van Deinze.

De onbetrouwbaarheid van de Petegemse schepenen is ook gebleken uit de latere bevolkingstelling van 1695. Deze telling is voor Petegem zeker onvolledig. Zo vermelden ze slechts 57 haardsteden, terwijl er zeker 75 waren; Ze noemen slechts 5 grote pachthoeven i.p.v. 11. Er waren te Petegem toen zeker 11 grote hoeven. Als bevolking geven ze 258 personen aan. We vonden zeker 25 niet vermelde gezins-

hoofden niet meer terug.

De schepenen vermelden slechts 3 eigenaars in hun dorp! Dit is verdacht zeer laag. De windmolen en de 2 herbergen hebben ze vergeten in hun lijst op te nemen.

Ze hebben niet alleen over de aantallen gefraudeerd. Ze hebben bewust ook het beter segment van de bevolking uit de telling geweerd, enz.

Komt nog daarbij dat de lijst was opgesteld door de baljuw, de burgemeester en de schepenen van de parochie Petegem, die echter zo sluw zijn geweest om ... de lijst niet te hebben genaamtekend. Het handteken van de griffier was zelfs onleesbaar.

Ze hebben wel de pastoor Van Ghysegem laten opdraaien met zijn handtekening. (5)

Het grondareaal te Petegem in 1571

Petegem 948 ha	Bos	Heide	Akkerland	Weide	Totaal	Percentage
Verpacht	114 ha	117 ha	349 ha	103 ha	683 ha	80 %
Eigen gebruik	1 ha	7 ha	163 ha	3 ha	174 ha	20 %
Totaal	115 ha	124 ha	512 ha	106 ha	857 ha	
	13 %	15 %	60 %	12 %		100 %

Voor de berekening van het grondareaal rees er wel een probleem. Van een klein perceel wordt duidelijk gezegd dat het land, heide of weide is.

Evenwel van de 11 grootste pachtgronden wordt alleen verklaard dat ze land, weide, heide en bos omvatten.

Doch de juiste verhoudingen worden niet medegedeeld.

We kozen dan voor 25 % bos, 25 % heide, 25 % weide en 25 % land, omdat deze aanpak statistisch de beste oplossing benadert.

Wordt van een groot pachtgoed gezegd dat het bestond uit land, weide en bos, dan kozen we 33 % voor elk bestanddeel.

Een zeer groot deel van de gronden (80 %) waren in pacht gegeven. Dit komt omdat alle 11 grote pachthoeven (met een totale oppervlakte van 394 ha) verpacht waren.

De grote meerderheid van de landbouwers die hun eigen bedrijfje zelf gebruikten, bezaten slechts kleine hoevekes die gemiddeld kleiner waren dan een 0,5 ha.

Enkele malen wordt broek nog als soortnaam gebruikt. Het waren hier wellicht vochtige weiden. Het woord dries als soortnaam komt in het document niet meer voor.

Evolutie van het grondareaal

Petegem 948 ha	Bos Ha	Heide Ha	Akkerland Ha	Weide Ha	Wegen, pleinen, waterlopen
1571	115	124	512	106	
1650	139	56	685	57	
1765	315	20	541	58	14
1860	129	20	709	31	58

Het belangrijk heideareaal is na 1600 sterk afgenomen. Het bosareaal was reeds sterk verminderd in de 17de eeuw. In de 18de eeuw is het sterk toegenomen door nieuwe aanplantingen. In 1860 had Petegem nog veel bos.

Het akkerareaal was in de 16de eeuw reeds belangrijk en is in de loop der eeuwen nog geleidelijk toegenomen. Het weide areaal is na de 16de eeuw sterk verminderd en heeft zich te Petegem in de loop der eeuwen nadien weinig gewijzigd.

Deze conclusies zijn ook enigzins gelijklopend met deze gevonden te Zulte, Olsene en Machelen.

Bedrijfs grootte van de hoeven

	Hoeven 20-60 ha	Hoeven 10-20 ha	Hoeven 5-10 ha	Hoeven 1-5 ha	Hoevekes en huisjes < 1 ha	Totaal
1571	9	1	3	6	65	84
1650	9	13	8	12	23	65
1770	8	9	13	23	67	120
1860	9	11	22	41	167	250

In de Penningkohieren van 1571 wordt er te Petegem nooit een schuur, wagenhuis, paardestal of run-derstal vermeld. Ook ovenburen of bakhuizen ontbreken.

Een smidse wordt nergens vermeld, wel een kareeloven (of steenbakkerij)

Over de teelten komt in het document geen informatie voor.

Over de veestapel komen we ook niets te weten.

Doorgaans waren de hoeven arm aan rundvee. Alleen de grote hoeven hadden paarden.

Uit de bovenstaande tabel over de bedrijfsoppervlakten van de landbouwuitbatingen blijkt dat in de loop der eeuwen het aantal zeer grote en grote landbouwbedrijven in Petegem ongeveer constant is gebleven.

Het aantal kleine en heel kleine bedrijfjes nam duidelijk toe, door een verdergaande grondversnippering.

Sommige adellijke eigenaars bezaten op hun pachtgoed en klein stenen huisje op een mote. Ze konden deze bewoning aanwenden als ze op bezoek kwamen om hun eigendom en hun pachters te controleren.

De scribent van de penningkohier noemt deze kleine bewoning: een huys van Plaisance.

Een adellijke dame bezat op haar goed ten Bossche enkel een "camer" om te komen logeren.

Pachtprijzen

Gemiddelde pachtprijzen van de gronden per bunder (1,42 ha)

Zaailand	10-19 P par
Kouterland	12-20 P par
Heide	6 P par
Bos	6 P par
Meers	15-40 P par

Gemiddelde huurprijzen van gebouwen

Pachtgoed van 20-40 ha	20-60 P par
Behuisde hofstede 1-2 ha	12-25 P par
Behuidsde hofstede < 0,5 ha	5-18 P par
Klein huisje op 1 are	3- 8 P par
Olierosmolen	24 P par
Een visserij	10 P par

Uit bovengaannde blijkt dat weiden twee maal duurder konden zijn dan akkerland.

DE GROTE PACHTHOEVEN IN 1571

Het goed te Reibroek

Het goed te Reibroek was 26 B of 37 ha groot, waarvan 24 ha heide. Het was in 1571 eigendom van Jan De Weert en Margriet Blomme. De pachter was toen Willem Wallaert. Deze grote hoeve lag ten zuiden van de Springdries tussen de Oudenaardse heerweg en de Gaverse Pontweg. De hoeve gebouwen zijn nog bewaard doch volledig ingesloten in een huizenwijk.

Onbenoemd Behuisd pachtgoed

Dit behuisd pachtgoed was 12 B of 17 ha groot. De eigenaar was Jan Meesschaedt en de pachter Jacop Vande Steene. Deze hoeve lag wellicht juist ten oosten van het goed te Reibroek, dat een dubbel-goed was van 39 ha in 1405.

Het goed te Overbeke

Het goed te Overbeke was 20 B of 28 ha groot, waarvan 6 ha heide en 6 ha bos. Het was in 1571 eigendom van Jan de Lake en Lieven Van den Heede was pachter. Deze hoeve stond in de Kakelstraat, waar nadien een riante grote villa is gebouwd. Het goed leende zijn naam aan het aloude geslacht van Overbeke uit de 14de eeuw.

Het goed te Overbeke heette ook het goed te Heibroeken.

Het latere Godshuizen pachtgoed

In het kohier van 1571 wordt een onbenoemd pachtgoed van 15 B of 21 ha vermeld. Het was toen eigendom van Jacques Simoen en van Willem van Schoonhove. De pachter was in 1571 Jan Claus.

We vermoeden dat deze hoeve langs de Karreweg in het Zuiden van Petegem pas op het einde van de 16de eeuw aangekocht werd door het Sint-Jacobs Godshuis van Gent. Want dit Godshuis komt nog niet voor als eigenaar te Petegem in de penningkohieren van Petegem uit 1571.

Deze hoeve is heden volledig verdwenen en opgenomen in de grote industriezone.

Het goed te Boelare

Het goed te Boelare aan de Linde met 10 ha gronden was in 1571 eigendom van Jonkheer Philippe van Crombrugge. De pachter was toen Lieven Impens. Deze aloude hoeve stond nabij de hoek van de Machelen-binnenweg met de Molenstraat. Het “curtilum Buonlara” wordt reeds in 941 geattesteerd.

Het goed ter Wilgen

Het goed ter Wilgen was 26 B of 38 ha groot, waarvan 12 ha heide en 12 ha bos. Het was in 1571 eigendom van de erven van Steven van Vynck.

De pachter was Jan De Smedt. Het goed ter Wilgen bestaat nog steeds en ligt bij de Vennebeek aan de Terwilgenstraat.

Het goed ten Bosse

Het goed ten Bosse was 28 B of 40 ha groot waarvan 4 ha weiden. Het lag op de grens met Machelen niet ver van de Leie. Het was in 1571 eigendom van Josyne dele Becq, weduwe van Lieven Heurne en de pachter was Jan De Hondt.

Deze hoeve lag bij de Tichelbeek op de grens met Machelen. Ten Bosse is heden volledig afgebroken en opgenomen in de industriezone.

Het goed te Voorde

Het goed te Voorde was 31 B of 44 ha groot, waarvan 8 ha heide, 8 ha bos en 3 ha weiden. Bijna 11 ha zaailand ervan lagen in Machelen.

De eigenaars in 1571 waren Jonkheer Gillis van Waesberghe en Jonkvrouw Margriete Tayaerts. De pachter was toen Lieven Bekaert.

Het goed te Voorde konden we vroeger spijtig genoeg niet situeren. In onze Toponymie van Petegem vonden we zelfs dit toponiem niet terug.

Te Petegem bestond er wel een zeer oud toponiem uit 1190: Cobfort wat koevoorde betekende. Deze voorde was een doorwaadbare plaats op de plaats waar de Ketendreef de Kattebeek kruiste. Later was Cobvoorde een uitgestrekte heide tussen het Nieuwgoed en de Jagersbeek.

Op het landboek van 1770 en het plan Popp was 1860 vinden we in dit zelfde gebied, waar de Pachthofstraat de Vennebeek kruist, een grote onbenoemde omwalde hoeve terug. In 1727 lag daar een eigendom van 21 B (30 ha) onder land en bos den Pacht genoemd. In het landboek van 1660 was deze onbenoemde hoeve 26 ha groot. Deze hoeve te Voorde bestaat nog steeds.

Het goed te Mabestijne

Dit goed was 20 B of 28 ha groot. In 1571 was de eigenaar Jacques Wostine en de pachter Joos De Loef. Zeker een derde of 7 ha lag nog onder heide. De eigenaar in 1660 was Joos (Vander) Woestijnen. Deze oude verdwenen hoeve lag achter het Nieuwgoed aan een dreefje uit de Brede Straat.

Het Nieuwgoed

Het Nieuwgoed was in 1571 eigendom van Jonkvrouw Magdalena Buutkens, Vrouw van Dentergem. De pachter was Gillis van Torre. Het was 50 B of 76 ha groot. Wellicht een derde of 20 ha lag nog onder bos en heide. Het Nieuwgoed, nu omgebouwd tot een villahoeve ligt tussen de Oudenaardse steenweg en de Brede Straat bij de Kattebeek. De vroegere monumentale ingangspoort is heden zwaar gehavend.

Het goed te Stokstorme

Het goed te Stokstorme was in 1571 eigendom van Pieter de Huvettere. De pachters waren de erven van Jan Heyman.

In 1535 was de hoeve 47 B of 66 ha groot.

Dit groot pachtgoed ligt in de zuidelijkste hoek van Petegem op de grens van Kruishoutem. De gemeentegrens snijdt zelfs de hofplaats in twee! Grote delen lagen ook op Kruishoutem en enkele kleinere delen op Machelen.

Het deel op Petegem zal in 1571 niet meer dan 30 ha hebben bedragen, waarvan zeker de helft bos en heide.

De nog bestaande hoeve was vroeger volledig omwald met een toegangspoort.

OVERZICHT VAN DE EIGENAARS VOLGENS CATEGORIE

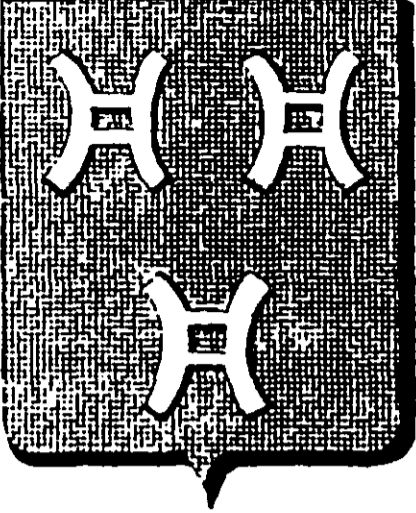
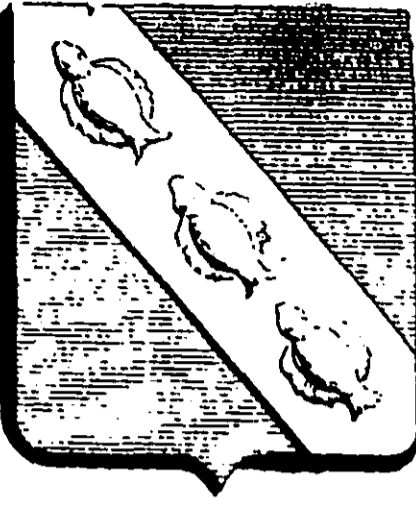
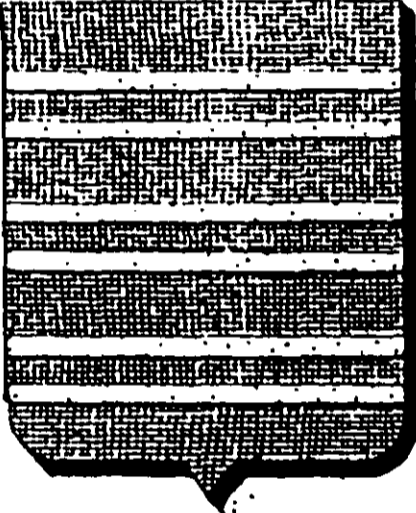
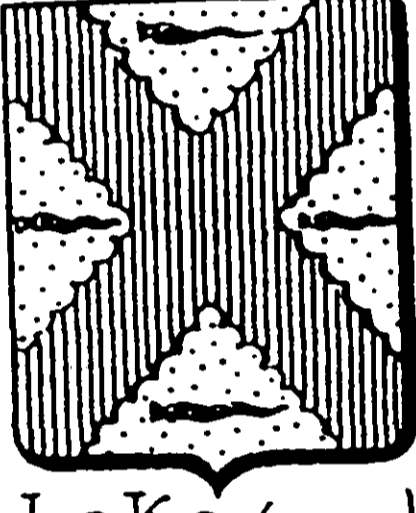
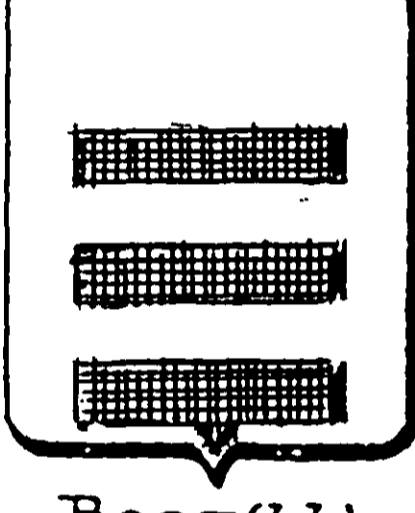
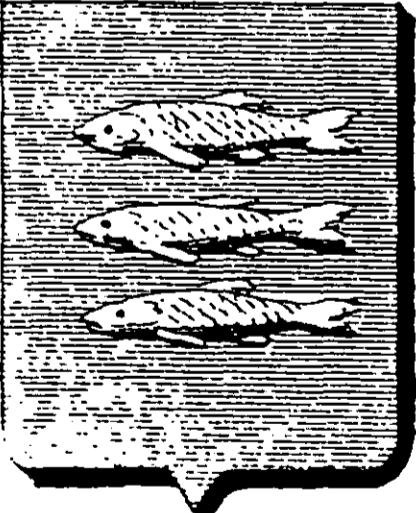
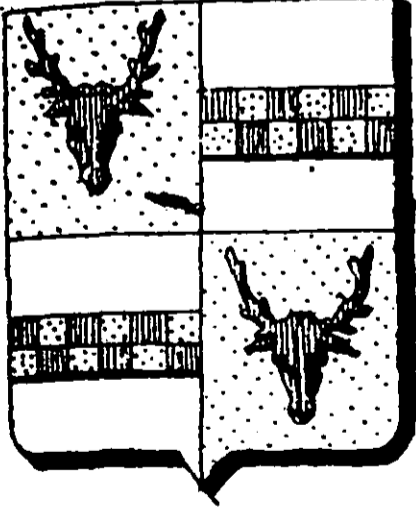
I. ADEL

1. Jonkvrouw Madeleine Buutkins, echtgenote van Lieven Heuvinck. Het Nieuwgoed met 71,7 ha. (8)
2. Jonkvrouw Josyne de le Becq, weduwe van Heer Lieven van Huerne. Het goed Ten Bossche met 51,9 ha en 4,3 ha weide: totaal: 56,2 ha. (9)
3. Jonkvrouw Margriet Taeyaert met heer Gillis van Waesberghe. Het Goed te Voorde met 45,1 ha en 2,8 ha weide: totaal: 47,9 ha. (10a) en (10b)
4. Koning Filips II van Habsburg: Bos (1,6 ha), land (34,9 ha), weide (4,7 ha). De Leieburg, een visserij. Totaal: 41,2 ha. (11)
5. Jonkheer Jan van Lake. Het Pachtgoed Te Overbeke met 28,4 ha. (12)
6. Jonkheer Guillaume van Schoonhove. Een onbenoemd pachtgoed met 20,6 ha. (13)
7. Jonkheer Joos van Brakele: Een onbenoemd Pachtgoed met 20,4 ha. (14)
8. Jonkheer Philips van Crombrugghe: Het Goed te Boelare met 12,5 ha. (15)
9. Jonkheer Lieven van de Vijvere: bos en land 11,4 ha. (16)
10. Heer Jan, Cornelis, Maria en Clara Heyman (17)
11. Jonkheer Adriaen Van der Meere: behuisde hofstede met 6 ha. (18)
12. Jonkheer Denys Lanchals: land 5,7 ha. (19)
13. Jonkheer Francois Borluut: land 3,4 ha. (20)
14. Jonkheer Jan Van der Varent erven: land 2,2 ha. (21)
15. Jonkvrouw Christoffelyne van Migrode, weduwe Jan De Gruutere: een kleine hofstede met 0,4 ha. (22)
16. Ridder Gabriel van Mastaing: weide 0,2 ha. (23)
17. Jonkheer Adriaan Taeyaert (24)
18. Jonkheer Antoine de Gruutere, heer van Eksaerde: een visserij. (25)
19. Jonkheer Gillis van der Meere: een visserij. (26)
20. Heer Jan de Hertoghe: een visserij. (27)
21. Heer Jan van Douvrijn: pachter. (28)
22. Heer Michiel Braeckelmans: hoofdontvanger. (29)
23. Heer Omar Everwijn: ontvanger generaal. (30)

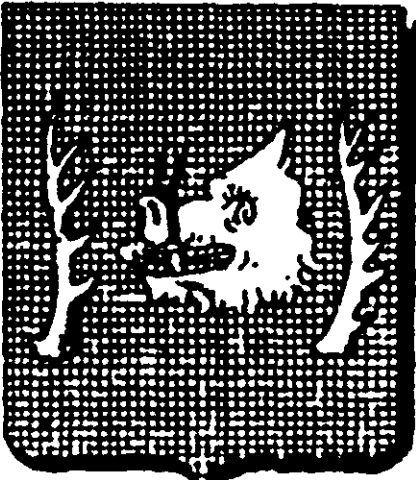
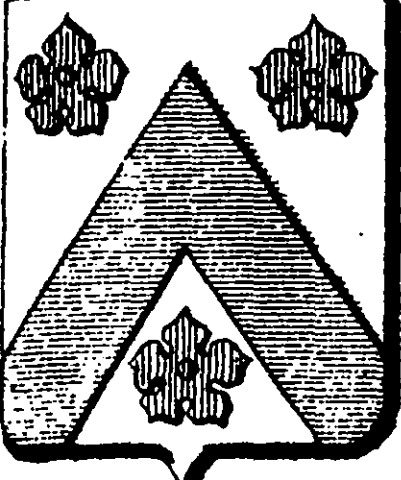
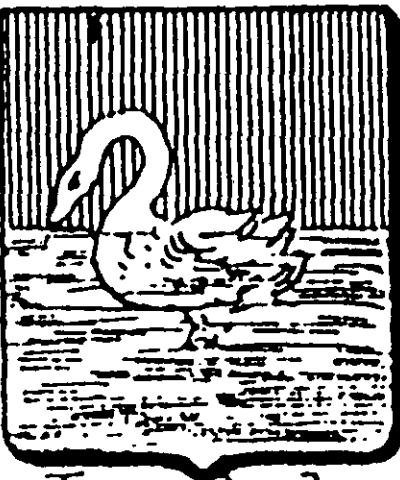
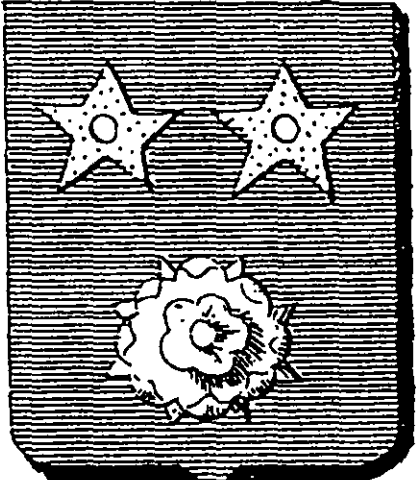
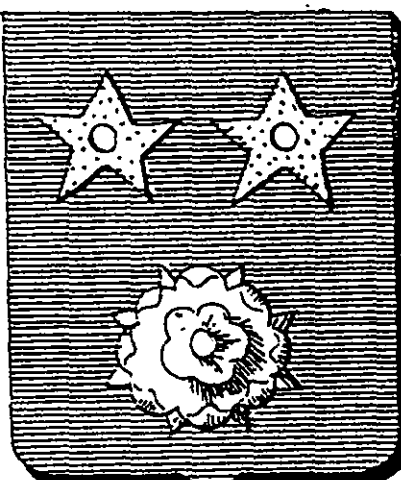
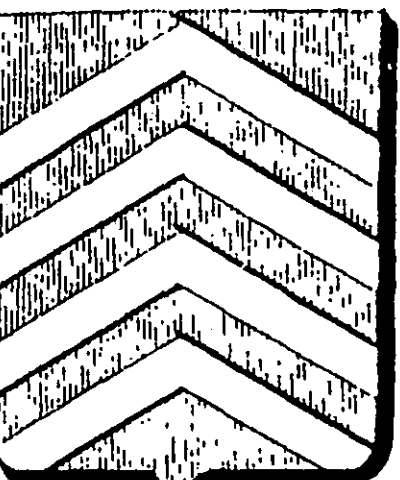
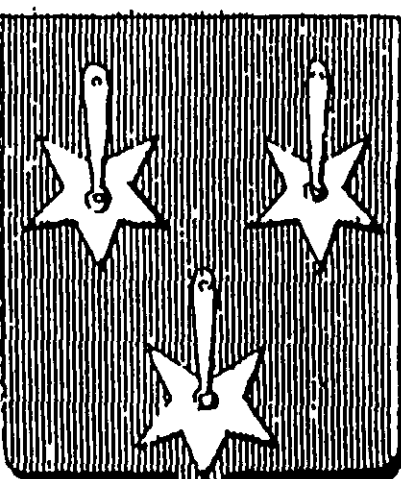
Totaal: 322,2 ha (37,5 %)

Te Petegem waren er niet minder dan 20 adellijke grondeigenaars. Meerdere hiervan bezaten slechts weinig gronden. Verschillende edellieden waren ook onderling verwant. Dit blijkt ook uit de grafsteen van Jonkheer Gillis Van der Meere uit de Predikheren Kerk te Gent. (Graaf- en gedenkschriften Predikheren, p. 48).

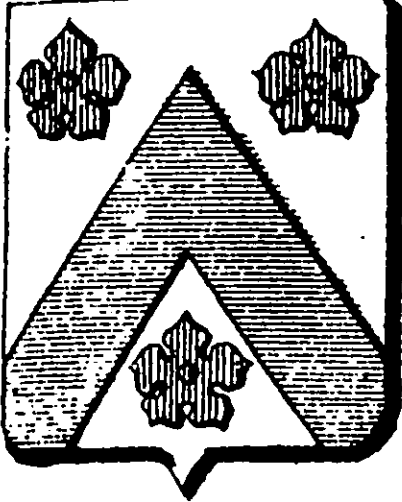
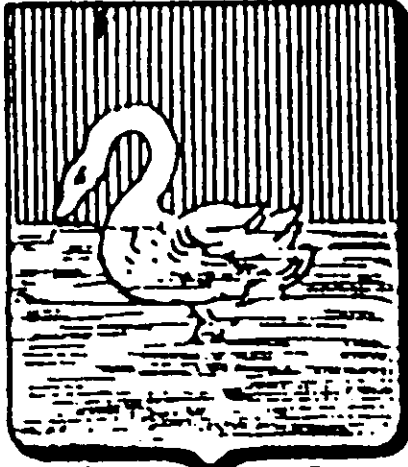
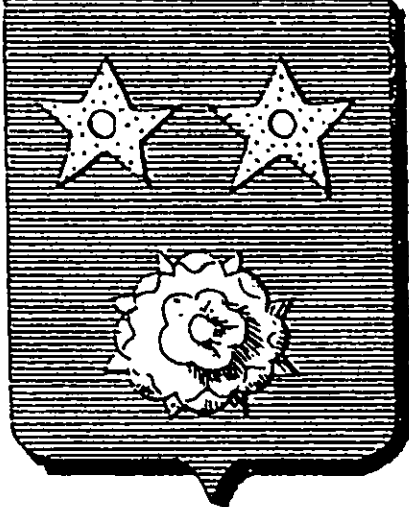
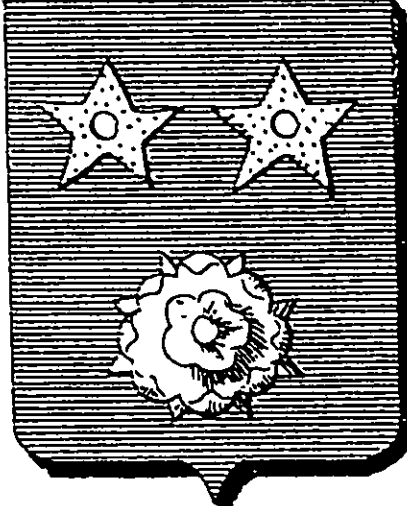
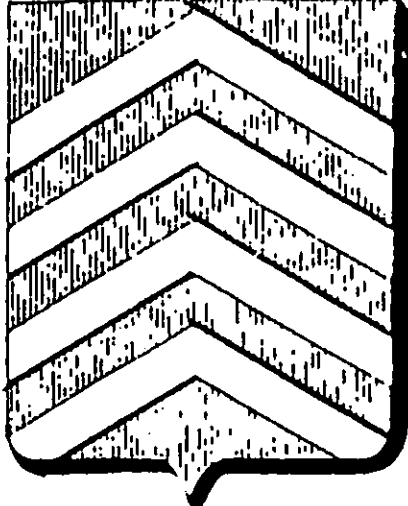
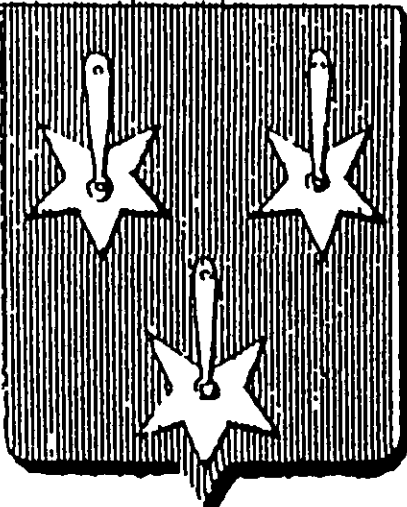
De sociaal-economische rol van de edellieden was te Petegem niet groot. Ze hebben er nooit gewoond. De meeste leden van de adel woonden te Gent.

<p>377</p> <p>BORLUUT</p>	<p>419</p> <p>BRAKELMAN.</p>	 <p>BUTKENS.</p>	
<p>1044</p> <p>DE GRUÛTERE.</p>	 <p>Lake (van) Gand</p>	 <p>Becq (de le) Douay</p>	
	<p>1225</p> <p>VANDE VYVERE.</p>	<p>1134</p> <p>DE HERTOEGHE.</p>	

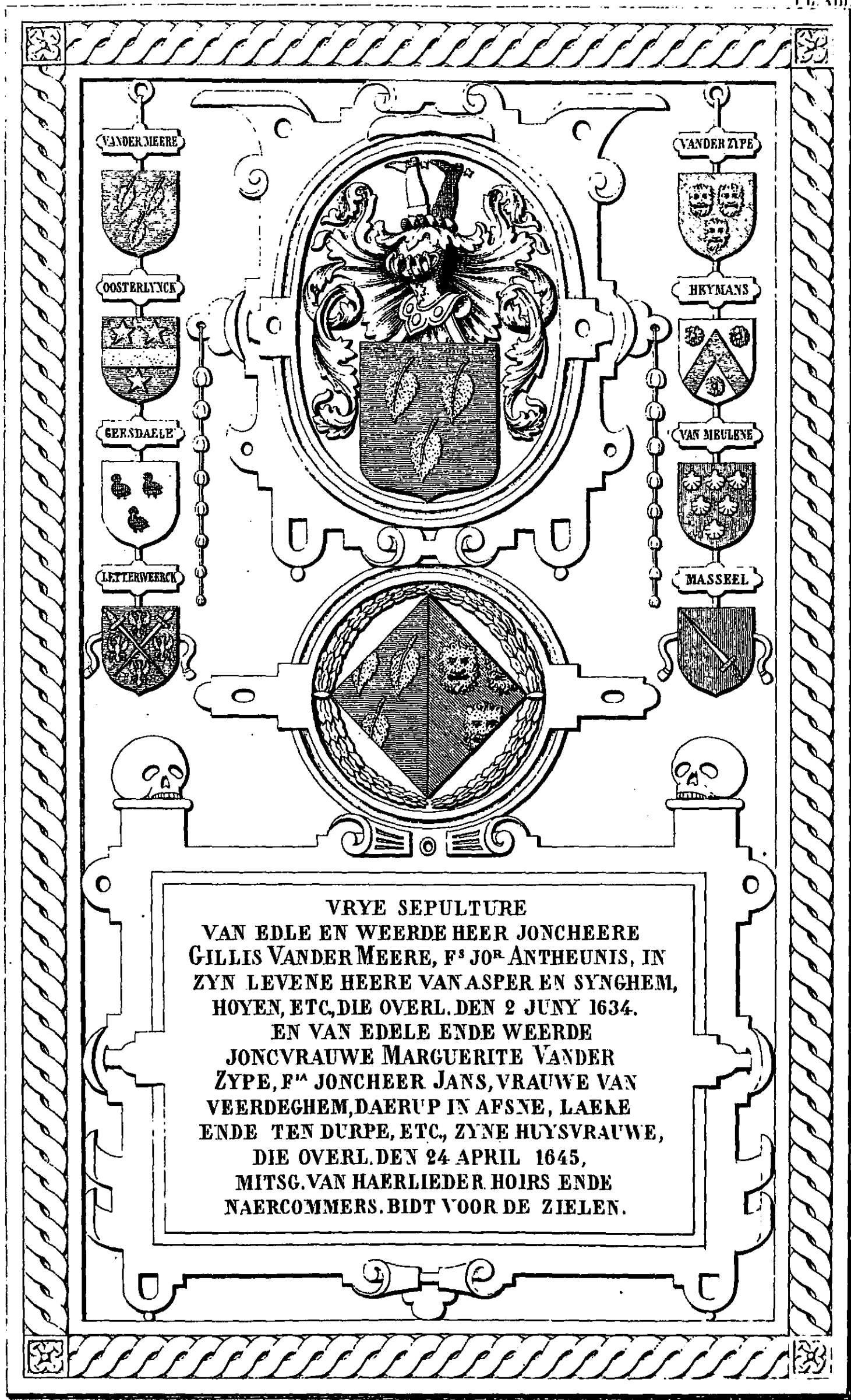
Wapenschilden van de adellijke eigenaars en ambtenaren te Petegem 1571 - Reeks A

 <p>Everwyn <i>Mandre, Pentrecht</i></p>	<p>718</p> <p>HEYMANS.</p>	 <p>Lanchals</p>
<p>1996</p> <p>TAYART.</p>	<p>1996</p> <p>TAYART.</p>	<p>418</p> <p>DE BRACLE.</p>
	<p>071</p> <p>DE CROMBRUGGE.</p>	

Wapenschilden van de adellijke eigenaars en ambtenaren te Petegem 1571 - Reeks B

 <p>Everwyn <i>Wandre, Dendrecht</i></p>	<p>718</p> <p>HEYMANS.</p>	 <p>Lanchals</p>
<p>1996</p> <p>TAYART.</p>	<p>1996</p> <p>TAYART.</p>	<p>418</p> <p>DE BRACLE.</p>
	<p>071</p> <p>DE CROMBRUGGE.</p>	

Wapenschilden van de adellijke eigenaars en ambtenaren te Petegem 1571 - Reeks C

II. KERKELIJKE INSTELLINGEN

1. Het Sint-Margriete Klooster van Deinze. Een hofstede met land 18,8 ha.
2. Kerk van Petegem: land 1,7 ha.
3. Kerk van Deinze: een weide 0,5 ha.

Het is bevreemdend dat de bezittingen van het klooster van Drongen niet in de Penningkohieren van 1571 staan.

Deze abdij bezat reeds in 1145 te Petegem 28 B (of 39 ha) land op Petegem in de omgeving van het Nieuwgoed. Volgens het landboek van 1650 bezat dit klooster nog slechts 11 ha land en bos bij het Nieuwgoed.

Dit bezit bleef onveranderd in het landboek van 1770.

Totaal: 21,0 ha (2,5 %)

III. BURGERS EN LANDBOUWERS

De namen vindt men terug in de tekstuitgave van het Penningkohier.

Totaal: 514 ha (59,9 %)

Schema van de eigenaars in categorieën

I. Adel	20	322 ha	37,5 %
II. Kerkelijke Instellingen	3	21 ha	2,5 %
III. Burgers en Landbouwers	135	514 ha	59,9 %
Alle eigenaars samen	158	857 ha	100 %

De adel bezat in 1571 te Petegem opvallend veel bezit: 37 %. Te Machelen was dat slechts 23 %, te Olsene 28 % en te Zulte amper 12 %. In 1660 was het bezit van de adel nog toegenomen tot 44 %. (6) De kerkelijke instellingen hadden in 1571 opvallend weinig eigendommen. Hun bezit zal wel toenemen in 1660 tot 17,6 %.

Schema van de eigendom naar categorie van de eigenaar

		Bos	Heide	Land	Weide
I. Adel	20	71 ha	78 ha	142 ha	31 ha
II. Kerkelijke Instellingen	3	-	-	20 ha	1 ha
II. Landbouw. en burgers	135	44 ha	46 ha	350 ha	74 ha
Totaal	158	115 ha	124 ha	512 ha	106 ha
		13 %	15 %	60 %	12 %

In 1571 bezat de adel te Petegem nog steeds relatief veel “oude nog weinig verkavelde” gronden zoals bos en heide.

De bevolking te Petegem in 1571

In de penningkohieren van Petegem uit 1571 vinden we 80 eigenaars gebruikers. In 72 eigenaar-verpachters, waaronder een 17-tal edellieden die zeker niet te Petegem woonden. We houden dus enkel rekening met 130 eigenaars inwoners. Hieronder waren er 10 weduwen (8 %).

Daarnaast waren er nog 55 pachters die zeker ter plaatse woonden en werkten. Hieronder waren er 2 weduwen (4 %).

Als men aanneemt dat alle personen gezinshoofden waren met een gemiddelde gezinsgrootte van 5 (dienstpersoneel inbegrepen), dan kan men met de bovenstaande gegevens de globale populatie bij benadering berekenen. We komen tot 560 personen in 1571.

Uit de volgende bevolkingstabel blijkt dat dit berekend aantal geloofwaardig is.

Pas na 1700 is het bevolkingsaantal duidelijk toegenomen.

Bevolkingsevolutie te Petegem

Petegem	Bevolking
1330	300
1469	500
1571	560
1661	630
1695	615
1712	746
1796	763

Toponiemen

In de Penningkohieren van Petegem-buiten uit 1571 komen slechts 30 toponiemen voor, waarvan er 5 niet voorkomen in ons vorig werk: Toponymie van Petegem-aan-de-Leie.

Deze plaatsnamen zijn: Dhooie, de Lazarij, Hammeers, Stampmeulen, Goed te Voorde.

Wijktoniemen

Leen te Boelare

Molenkouter

Oostkouter

Overbeke

Rode Kouter

Sluiskouter

Sprinkdries

Referentie toponiemen

Goed ten Bosse

Dhoye

Eersten Dries

Krekelstraat

De Lazarije

Haalbroek

Hammeers

Leiebrug

Heerstraat

Nieuwgoed

Schuttershof

Stampmeulen

Goed te Reybroek

Stinkpoel

Goed te Stokstorme

Voetweg

Goed te Voorde

Goed ter Wilgen

Perceelstoponiemen

De Sluis

Lange Meers

Ronden Bos

Torenbulk

XXe Penningkohieren Petegem Buyten 1571 (64 folio's, 235 artikels)

SAG, reeks 28, N° 57/235 bl. 12/53 MF N°105

Voor de uitgave verwijzen wij naar: R. DE CLERCQ, Het uitgeven van een Penningkohier, in *Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze KOK Deinze JB LVI (1989), pp. 75-103*

De transcriptie, die uiteraard een exacte weergave is van de originele tekst, krijgt een modern uitzicht, door het aanwenden van kolommen, die rekening houden met de structuur van het penningkohier. Die kolommen laten toe talrijke bindteksten weg te laten.

“X haudt in pachte van Y”, “X haudt in huere van Y” en “X pacht van Y” worden overgeschreven als: “X” (in de kolom van de pachters) en “Y” (in de kolom van de eigenaars),

“X ghebruuct in proprieteyt” wordt: “X” (in de kolom van de eigenaars-gebruikers)

“gheleghen in A”, “staende up A” of “hem streckende in A” wordt eenvoudig: “A” (in de kolom van de ligging van de ligging van het goed)

“groot zynde n bunder” wordt getranscribeerd als: “n bunder” (in de kolom van de oppervlakte van het goed)

“omme de somme van n £ sjaers” “omme n £ sjaers”, “ghepresen n £”, “bedraeghende n £ sjaers”, “die bedraeghen n £ sjaers”, “compt n £”, “compt voor den xx^{en} penninck n £” komen in de transcriptie voor als: “n £” (in de kolom van de jaarlijkse huurprijs of in de kolom van de XXe Penning)

Voor totalen, aangegeven in de tekst met “al in een ghebroucht”, “compt tsaemen”, “compt int gheheele” of “compt int generaele” wordt in de overschrijving de bindtekst weggelaten en het bedrag onderaan de opgetelde bedragen geplaatst.

Voor de tekstuitgave wordt de indeling van het kohier met afkortingen aangegeven

EG Eigenaar gebruiker

EK Eigenaar van kasteel (“*proprietaris van huys van plaisance*”)

ET Eigenaar van tiende

EV Eigenaar-verpachter

GK Gebruiker van kasteel (“*ghebruucker van huys van plaisance*”)

PA Pachter, huurder

PD Pachter van domein van de koning (“*princhepacht*”)

PT Pachter van tiende, gebruiker van tiende

De folio indeling wordt behouden. Per folio wordt aan elk artikel een volgnummer (in italiaans) toegekend. Indien de tekst van een artikel doorloopt op de volgende folio, dan behoort de tekst, doorgelopen op de volgende folio, bij het laatste volgnummer van de vorige folio. Het woord *verte* (“*draai om*”) als ook de totalen per folio onderaan sommige folio's worden weggelaten.

Indeling van de 235 artikels van het penningkohier van Peteghem Buyten

Schutblad (ongenummerde f°)

Derst pacht [PA & EV: 89 artikels met pachters en eigenaars-verpachters] (f°1)

Derst thiende ghebruuckende [PT & ET: 3 artikels met pachters en eigenaars van tienden] (f°15v)

Derst in properteyt ghebruuckende [EG: 117 artikels met eigenaars-gebruikers] (f°16)

Derst princiepacht [PD: 22 artikels met pachters van domeinen van de koning] (f°28)

Huysen van plaisance ghebruuckende [EK & GK: 4 artikels met eigenaars en gebruikers van een kas-teel] (f°31)

Totalen (f°31v)

De naam en de voornaam van de pachter en de eigenaar worden weergegeven zoals in het kohier. Aanvullingen van afkortingen en woorden staan in schuinschrift. X staat voor een onbekende naam en N voor een onbekende voornaam. Voor de weduwen, enkel aangeduid met de naam van hun overleden man, en voor personen, enkel met hun functie aangeduid (bvb. mevrouw van denterghem, den pasteur) werd enig opzoekingswerk verricht om de juiste naam te achterhalen. Die naam wordt dan in italiaans ingeschreven. Bij bijkomende lasten, verschuldigde rente of pachtvoorwaarden en feodale rechten, wordt de aanduiding overgenomen zoals in de tekst en aangegeven onder de pachter of huurder.

De aard van het goed (roerend of onroerend) en de ligging ervan is een letterlijke transcriptie.

De woorden gebruikt voor de geldwaarden en oppervlaktematen worden niet voluit overgeschreven, maar vervangen door een afkorting volgens onderstaande tabel, opgesteld volgens de gegevens bij *Dr. P. VANDEWALLE, Oude maten, gewichten en muntstelsels, Oostende 1984, pp. 50-51 en 66.*

Uitzonderlijk gebruikte geldwaarden, zoals het 17 x gebruikte Schild (= 2 S. gr.=1£ 4 S. pr.) en oppervlaktematen, zoals het 1 x gebruikte oud bundere (=1 ha. 25 a.) worden voluit overgeschreven. De woorden "ofte daerontrent" na een oppervlaktewaarde worden vervangen door "ong." vóór de waarde. In het muntstelsel "groot" wordt de afkorting S. (Schelling) meestal weggelaten.

Af- kor- ting	Geldwaarde	Af- kor- ting	Oppervlaktemaat	Omzetting ha=hectare a=are m ² = vierkante meter
d.	Denier, Penning	Ro.	Grote Roede, Vierkante roede (= 4 kleine roeden)	35,4 m ²
S.	Schelling (12 d.)	Hl.	Honderdland (25 Ro)	0 ha. 09 a.
£	Pond (20 S.) (240 d.)	Vd.	Vierendeel (4 Hl) (100 Ro)	0 ha. 35 a.
	Muntstelsel	Gt.	Gemet (1,3 Vd) (5,3 Hl) (133,3 Ro)	0 ha. 47 a.
pr.	parisis	Br.	Bunder (4 Vd) (3 Gt.) (16 Hl) (400 Ro)	1 ha. 42 a.
gr.	groot (12 x pr.)			

Inhoudsmaten, die men bij de bijkomende lasten aantreft zijn: de pint, de (n)achtelinck (4 pinten), het meuken of vat (2 (n)achtelingen), de halster (4 meuken), de zak (2 halsters) en de mudde (6 zakken). Voor vlas en boter gebruikt men het pond en de steen (= 7 ponden).

De doorhalingen van de scribent worden meestal overgenomen. Het gaat uiteraard niet om typefouten van de overschrijver, en soms gunnen zij een onverwachte kijk in de gedachtengang van de scribent, zoals op f°28, waar hij als eigenaar van de kroondomeinen de “keyserlycke maiesteit” had geschreven, en die heeft moeten doorhalen. Inderdaad, hij dacht nog steeds in termen van de legendarische “Keizer Karel”, die 14 jaar en 5 maand voordien (op 27 augustus 1556) zijn rechten op de keizerlijke kroon van het “Duitse” Rijk had overgedragen aan zijn broer Ferdinand. Voor Vlaanderen was Filips II van Habsburg reeds sinds 25 oktober 1555 aangesteld als Koning van Spanje.

De aanvullingen van afkortingen, woorden en tekstgedeelten, de bijgevoegde artikelnummers en de ingelaste opmerkingen van de overschrijver worden in schuinschrift gesteld.

Transcripties, die in de kolommen voorkomen

Kolom 1: **folio**, (*volgnummer van het artikel*)

Kolom 2: Voornaam en naam van de pachter of huurder, aanduiding van eventuele bijkomende lasten

Kolom 3: Voornaam en naam van de eigenaar

Kolom 4: Aard van het goed (“zynde”)

Kolom 5: Ligging van het goed (“ligghende”)

Kolom 6: Oppervlakte van het goed (“groot zynde”), hoeveelheid bijkomende lasten

Kolom 7: Jaarlijkse pacht prijs, prijs van de bijkomende lasten (“omme”), geschatte waarde (“ghepresen”)

Kolom 8: XXe Penning (“compt den XX^{en} penninck”) (normaal 5%, 2,5% voor Koninklijke Domeinen)

Schutblad (ongenummerde f°)

Tquoijer vande particuliere personen pacht houdende binnen der prochie van peteghem buyten vanden jaere anno xv^c lxxi. 1571

Peteghem buuten casselrije van curtrycke

Peteghem buuten cortrycke 1571

F°1

Tquoijer vanden particulier *personen* pacht houdende binnen der prochie van peteghem buyten. Ende daerof ghetaxeert vuter naeme vande *conincklycke* majesteit den xx^{en} penninck zo wel van huijssen schueren stallen poosten waeghenhuijssen ende duijvecoete ende huijssen van plaejsance ende van alle roerende als onroerende goeden volghende de accordatie vande vier ledens slants van vlaenderen ende datte int jaer anno xv^c lxxi ende es ghesedt by heeren ende wet daertoe ghecooren ende ghecommitteert zyn gheweest. Welk quoijer de zelve commijsen overgheven dersame ende discrete omaer everwijn als ontfanghere tot dien ghecommitteert. Ende luuden de partijen ende artikelen zo hiernaer volght

Derst pacht [PA & EV: 89 artikels met pachters en eigenaars-verpachters] (f°1)

f° art.	PA	EV	Aard	Ligging	Oppervlakte Hoeveelheid bijkomende lasten	Huurprijs / jaar Prijs bijkomende lasten	XX ^e penninck
1 (1)	Lieven vander muelene ghelt te rente	pieter vanden bussche	een behuijsde hofstede met ghemeene zaeylandt	ant aude schuttershof	ong. vier Gt.	iiii £ x S. gr. xxxii gr. iiii £ xii S. vii gr.	iiii S. vii gr. vi d. pr.
1v (1)	Pieter mestdagh ghelt te rente	martijn mest- dagh ende de weesen van an- thonis mestdagh	een behuysde hofstede met ghemeene zaeylandt eenen waechtpenninck		ong. vier Br. en half	v £ xvi S. gr. vi S. pr. v £ xvi S vi gr.	v S. x gr.
1v (2)	Pieter vande steene ghelt te rente	hoors van jan heyman	ghemeene zaeylandt		ong. v Br. en half	vii £ x S. gr. ong xii S. gr. viii £ xxii S. gr.	viii S. i gr. ii d. pr.
1v (3)	Jacop locket ghelt te rente	hoors van lieven de scheemaekere- ende	een behuysde hofstede met ghemeene zaeylandt, leen zijnde, waerof dat tderde toebe-hoort de pachter ende noch een vierde		vier Br.	vi £ gr. ii S. pr. vi £ ii S pr. (sic)	bij totaal van 1v(4)
1v-2 (4)	Jacop locket den zelve	pieter de wae- ghenare	ghemeene zaeylandt, een cleen stixken		c Ro.	iii £ pr. vi £ v S. ii gr.	v S. iii gr. i d.
2 (1)	Heyndrick vanden heede ghelt te rente	aderiaen bogaert	ghemeene zaeylandt		vier Br. en half	iiii £ en half xvi S. vii d. pr.	iiii S. vii gr. i d. pr.
2 (2)	Kestiaen van torre ghelt te rente	tcloostere van deynze	taruwelandt		ong. vijf Gt.	ii £ gr. vi S. pr. ii £ vi S. xi d.	xxiiii gr. iii d pr.

2 (3)	Jan van torre ghelt te rente	jan de hondt	ghemeene zaeylandt		ong. een half Vd.	iii £ pr. <u>ii S. pr.</u> iii £ ii gr.	bij totaal van 2(4)
2 (4)	Jan van torre den zelven ghelt te rente	jan van hee	ghemeene zaeylandt		ong. een half Br.	xvi S. gr. <u>v gr.</u> <u>xvi S. v gr.</u> xii £ xvii S. ix d. gr	i S. i gr.
2v (1)	Stasse vande steene filius joannis ghelt te rente	mijn heere van hellemond	taruwelandt meerschen	in dhoije	vijf Br. <u>drij Br.</u> ong. acht Br.	xii £ gr <u>xxx gr.</u> xii £ ii S. vi gr.	xii S. i S. vi d. pr.
2v (2)	Jacop de wae- ghenaere ghelt te rente	jonckheer joos van brakele	ghemeene zaeylandt		een Br.	xiiii Schild=28Sgr. <u>xxxvi gr.</u> i £ xi S. gr.	xviii gr. iii v ii d. pr.
2v (3)	Willem wallaert rente ende bijseyte	jan duweert en- de zijn sustere ende margriete blomme	een behuyst pachtgoet ghe- naempt tgoet ter reybrouck over heye bosch ende santvlueghe waeraf dat de twee deelen wel zyn santvlueghe ende heije ende dander ghemeene zaeylandt met meersch		ong. xxvi Br. twee Gt.	xxiii £ xii S. gr. <u>xxxixSgrviigrixdpr</u> xxv£xiS.viigr. ix d.	xxv S. vii gr. iii d. pr.
3 (1)	Lieven van torre rente ende bijseyte <i>bijkomende last</i>	jonckheer joos van brakele commende vut tgoet van jan du- weert ende light noch al tsamen onverscheyen ende onverdeelt	een goet over heye bosch ende santvlueghe waerof dat de twee deelen wel zyn sandtvlueghe ende dander ghemeene zaeylandt met meersch boetere		xiii Br. een Gt acht steenen ghepresen den steen xx S. pr.	xii £ gr. <i>viii S. gr</i> <u>v S. iii gr. viii d.</u> <u>xiii S. iii gr. viii d.</u> xiii £ vi S. gr.	xiii S. iii gr. viii d.
3 (2)	Gillis van torre <i>bijkomende lasten</i>	magdalena buut - kins mevrauwe van denterghem	een behuyst pachtgoet ghe- naempt tgoet te nieuwengoet meersch zaey zaey ende dandere al ghemeene zaeylandt ende bosschen vlaesch evene	te deynze inde oostmeersch ende in de haemmeersch in de hoeye	ong. xlix Br. twee een Br. een Gt. vii ^e steenen ghe- presen den steen xxx S. pr. xlix halsteren ghepresen thals- tere	xxxv £ gr. <u>viii £ v S. i gr.</u> xlvi £ v S. i gr.	ii £ iii S. iii gr. iiii d. pr.

3v (1)	Gillis van torre	Magdalena buut -kins	een cleen huijsseken met lettere eerve			vii S. gr.	iiii gr. ii d. pr.
3v (2)	Jan claus ghelt te rente	jacques simoen ende guillame van schoonhove	een behuyst pachtgoet met meersch ende dan-dere al ghe-meene zaeijlandt gheerste		xiiii Br. een half Br. een halstere ghepresen	xiiii £ gr. xl S. iiii d. pr. xiiiiiiiS.iiiigr.iiid.	xiiii S. ii gr. ii d.
3v-4 (3)	Jan de smedt ende noch <i>lasten</i> moet jaerlicxs leveren <i>Jan de smedt den zelven als boven</i> de rente ende bijseyten	hoors van steven van vijnck ende zyn medecom- plicen <i>hoors van steven van vijnck ende zyn medecom- plicen</i>	een behuijst pachtgoet ghenaept het goet ter wulghen landt over ghemeene zaeijlandt bosch ende heedt vlaesch ghelijcs meersch heetd bosch met ghemeene zaeijlandt	te deinze inde oostmeersch in cruyshou- tem	ong. xxvi Br en half vi steenen ghe- extimeert xxx S. den steen xxv vamen ghe- extimeert een half Br. ende xx ^e Ro. xl Br. ong. lix Br.	xx £ gr. xv S. gr xii S. gr. xlvi £ gr. <u>viii£xiiiSvii gr.iiidpr</u> liiii£xiiiSvii gr.iiid.	ii £ xviii S. viii gr.
4 (1)	Joos de loef ghelt te rente	jacques wostine met zynen com- plicen	een behuijst pachtgoet ende ghemeene winnende landt ende heetd evene iiii hinnen penninckrente	in machelen	xvii ^e Br. drij Br. vier halsteren ghepre-sen thalstere ghepresen	xii £ gr. xv S. viii d. pr. xiii S. iiii d <u>xvii S. pr.</u> <u>iiii £ xiii S.</u> xii £ vii S. gr.	xii S. iiii gr. ix d.
4-4v (2)	Gillis vanden abeele	magdalena buut - kins mevrauwe van denterghem	landt		een Vd.	xxiii S. 4 d.	1 S. 2 d.
4v-5 (?)	N X moet jaerlicx leveren <i>bijkomende lasten</i>	N X	freyte ende in penninckrente			v S. gr <u>xxxix gr.</u> xxi £ xv S. iii gr.	<i>bij totaal van 5(2)</i>
5 (1)	N X den zelven	trystram van langheraert ende zyne medehoors	ghemeene zaeijlandt		vii ^e Gt.	xxii S. gr. <u>xxii S. gr.</u> i £ ii S gr.	<i>bij totaal van 5(2)</i>
5 (2)	N X den zelven ghelt te rente	jan van torre	meersch <i>penninckrente</i>	haemmeersch	vii ^e Gt	ii £ gr. <u>xx gr.</u> <u>ii £ i S. vii gr.</u> xxiiii £ xviii S. xi gr.	i£ iiii S. xi gr. iiii d. pr.

6v (4)	Pieter van langheraert den zelven ghelt te rente	tcloostere van deynze	ghemeene zaeylandt <i>penninckrente</i>		een Br	xiiii £ viii S. pr. ii S. viii d. pr.	Bij totaal van 7(2).
6v-7 (5)	Pieter van langheraert den zelven	N X	landts			5 S	Bij totaal van 7(2)
7 (1)	Pieter van langheraert den zelven	frans van langheraert en sijn medehoors	ghemeen zaeylant		twee Gt.	<u>22 S</u> 1 S. 1 d.	Bij totaal van. 7(2)
7 (2)	Pieter van langheraert den zelven	jan van torre	meersch	haemmeersch	5 Gt.	2 £	2 S.
7 (3)	Christoffel de smedt	de kercke van peteghem	cauterlandt	in de ...	1 Vd.	10 S.	6 d.
7 (4)	Pieter de waeghenaere	mijn heer lieven de vijvere					bij totaal van 7v(3)
7v (1)	Pieter de waeghenaere den zelven ghelt te rente	jan vander muelene	taruwe landts <i>penninckrente</i>		een half Br. xxviii S. pr. h ^t .	xv Schilde=30 S.gr. <u>i £ xii S. gr.</u> iii £ ii S. gr.	bij totaal van 7v(3)
7v (2)	Pieter de waeghenaere den zelven ghelt te rente	andries de dobbelaere	cauterlandt evene		een half Br. een viertaele ghepresen	Ix Schilden=18 S.gr. <u>vii S. x d. pr. h^t</u> xviii S. vii gr. x d.	bij totaal van 7v(3)
7v (3)	Pieter de waeghenaere den zelven	jacop van langheraert	ghemeene zaeylandt		ong. een half Br.	<u>xiiii S. gr.</u> <u>xiiii S. gr.</u> lxxi £ xviii S. iiii d. lxxi £ xviii S. iiii d.	v S gr.
7v (4)	Olivier van haelst	pieter van overbeke	ghemeene zaeylandt leen zynde		vii ^e Br. en half	<u>xxiiii Schild=48 S.gr.</u> ii £ viii S. gr.	ii S. iiii gr
7v (5)	Philips vande voorde	gillis van beversluys	cauterlandt leen zynde		vii ^e Gt.Br.	<u>iii £ gr.</u> iii £ gr.	viii S. gr.
8 (1)	Jan de hondt de rente ende bijseyden	josyne dele becq weduwe van lieven van huerne	een behuyst pachtgoet ghe-naempt het goet ten bossche meersch dander landt deen helft sandtvlueghe ende ghemeene zaeylandt zeker parcheelen van lande <i>penninckrente</i>	in machelen ende meest in peteghem buyten in machelen	ong. xxv Br. en half drij Br ix Br. ende Vd. ombegrepen mate	xxiii £ xxiiii gr. <u>v £ gr</u> <u>vii £ xii S. par. h^t</u> xxviii £ xiiii S. viii gr.	bij totaal van 8(2)

8 (2)	Jan de hondt den zelven ghelt te rente	josyne de le becq de zelve weduwe	zaeylandt evene		ong. vi ^e Vd. eenen zack ghepresen xxxi S. iiii d. pr. h ^t	xii ^e Schilde = 24 S. gr. <u>xxx£ i S. iiigr. iiii d.</u> xxvi S. vii gr. iiii d	1 £ x S. ix d. pr.
8-8v (3)	Lieven becaerts de rente noch ghereserveert	meester heer gillis van wae- sbeerghe ende joncvrauwe margriete tae- yaerts	een behuijst pachtgoet ghe- naempt tgoet te voorde over bosch heedt ende ghemeene zaeylandt meersch zaeylandt <i>penninckrente</i> tdonderhouwen vanden huysse van dackene ende es gheextimeert	in maechelen ende meerst in peteghem buijten in machelen	ong. xxiiii ^e Br. ende een Gt. twee Br. ong. vii Br. en half	xxiiii £ gr. lviii£ xviii S. viii d. <u>xx S. gr.</u> xxix£xviS.vigr.viiid.	bij totaal van 8v(1)
8v (1)	Lieven becaerts den zelven	mijn heere van mas-teije	een cleen meerschelkin brouck		een half Gt.	<u>iii £ par.</u> <u>vi v S gr.</u> xxx £ i S. vi gr. viii d.	xxx S. xi d. pr.
8v (2)	Willem van be- versluys ghelt te rente bijkomende last ende noch	vincent van loo	ghemeene zaeylandt <i>penninckrente</i> drij dijeren ghepresen havere		drij Br. ende een Gt. iiii vaeten ghepresen	xxviiiSchilde=56Sgr vii gr. v d. pr. i gr. <u>xi gr. xi d.</u> ii£xviiS.viii gr.iii d.	bij totaal van 9(1)
9 (1)	Willem van be- versluys den zelven bijkomende last ghelt te rente	meester fran- choys veechove	cauterlandt leen zynde vlaesch de twee deelen van eenen cappoen		drij Br. eenen halfven steen ghepresen	iii £ gr. <u>xv gr</u> <u>iii £ i S. vii gr. iii d.</u> v £ xix S. iiii gr.	v S. xi gr.vi d. pr.
9 (2)	Geeraert van thielroe	pieter de waeghenaere	weede		een Br.	<u>xxviii S. gr.</u> i £ viii S. gr.	i S. iiii gr. x d.
9 (3)	Willem de smedt ghelt te rente	pieter de waeghenaere	Weede <i>penninckrente</i>		een half Vd.	iii £ par. <u>i S. par.</u> iii £ v S. i gr.	iii gr. i d. pr.
9v (1)	Lieven impins	jonckheere philips van crom-brugghe	een leen ghe-naempt tleen te boelenaere meersch ende dander ghemeene zaeylandt		ong. acht aude Br.= 8 x 1 ha. 25 a. vii Vd.	<u>vii £ x S. gr.</u> vii £ x S. gr.	vii S. vi d.

9v (2)	Olivier vande steene	pieter mareels	ghemeene zaeylandt		vi Vd.	ii £ gr.	ii gr.
9v (3)	Olivier vande steene den zelve bijkomende last	weduwe van jan buuck	cauterlandt eenen halfven cappoen penninckrente		ong. een Gt.	xv S. gr. i gr. ix d. xv S. i gr. ix d.	bij totaal van 9v(5)
9v (4)	Olivier vande steene den zelve bijkomende last	hoors van jacop van den hoeijen	ghemeene cauterlandt penninckrente		een half Br.	xv S. gr. v S. vi d. xvi S. v gr. vi d.	bij totaal van 9v(5)
9v-10 (5)	Olivier vande steene den zelve ghelt te rente	jaene vander brugghen baghine van sente lisbetten in ghendt	ghemeene zaeylandt		dry Vd.	xx S. gr. ii £ par i £ iii S. gr. iiii£ xiiiS. xigr. iii d.	iiii S. ix gr. iii pr
10 (1)	Willem vande kerckhove ghelt noch	joos wandels	ghemeene zaeylandt penninckrente		vii ^e Br. en half	iii £ xii S. gr. vii gr. iii £ xii S. vii gr.	bij totaal van 10(2)
10 (2)	Willem vande kerckhove den zelve	pieter vanden bussche	weede		een Br.	ii £ gr. v £ xii S. v gr.	v S. vii gr. iii d. pt. pr.
10-10v (3)	Joos de keysere ghelt te rente ende noch	tclooster van deynze	een behuysde hofstede metten careelhovene zaeylandt ende meersch coorens penninckrente		vii Vd. ong. i Vd. i halstere ende i pinte ghepresen thalstere ii £ xvi S. viii d. par.	iiii £ gr. ii £ xix S x d. par ii £ iii S. ix d. par. iiii£viiiS viigr. vii d.	iiii S. v gr. ii d. pr
10v (1)	De weduwe van pieter van haelst ghelt te rente	machiël van hunkelghem	vier parcheelen van lande ghemeene zaeylandt havere in penninckrente	inde prochie van machelen	vii ^e Vd. vii ^e vaeten ghepresen thalstere xv S. viii d.	xv Schilden=30S gr. xxvi S. vii d. par. xxxiiii S. vi gr. ii d.	bij totaal van 11(3)

10v-11 (2)	De weduwe van pieter van haelst de zelve bij de pacht ghelt te rente	francoys borluyt	landt vlaesch havere drij gansen in penninckrente		vii Gt. xxviii Ro. drij steenen te lossene te xxviii gr. den steen v vaeten ende een pinte ghe- presen thalstere xv S. viii d. pr. ghepresen xxigr.	xv Schilde=30 S. gr. <u>xxviii gr. x 3</u> xxxvii S. gr. <u>xv S. vi d. ht</u> ii £ xxi S. ii d. pr.	bij totaal van 11(3)
11 (1)	De weduwe van pieter van haelst de zelve	willem goet- ghebuer	cauterlandt een hespe		ong. vii Vd. ghepresen	xv S. gr. — xv g. xvi S. iii gr.	bij totaal van 11(3)
11 (2)	De weduwe van pieter van haelst de zelve	pieter vande poele	leens deen heelft brouck ende dander helft helft ghemeene zaeylandt		ong. twee Br.	<u>xxvii Schilde=54 S gr</u> ii £ xiiii S. gr.	bij totaal van 11(3)
11 (3)	De weduwe van pieter van haelst de zelve ghelt te rente	tcloostere van deynze	ghemeene zaeylandt twee coppelen kickenen een cappoen <i>penninckrente</i>		vier c Ro ghepresen de co- ppele xiii S. pr ghepresen vii gr.	xv S. gr. <u>xvi S. viii gr.</u> viii £ xxxv gr. vi d. iii S. ii d. i miten	viii S. i gr. x d. pr.
11v (1)	Willem cools ghelt te rente	pieter vande poele	leens deen helft brouck ende ghemeene zaeylands een halfven cappoen		ong. vii ^e Br. ghepresen	<u>xxiii Schilde=46 S gr.</u> — iii S. vi d. ii £ vi S. gr. vi d.	xxvii S. ix d. pr.
11v (2)	Loy van langhe- raert ghelt te rente	jacop van daele	meersch <i>penninckrente</i>	inde haem- meersch	een half Br. <u>xvi gr. vi d.</u> xxix S. iii gr. vid.	<u>xiiii Schilde=28 Sgr.</u>	bij totaal van 11v(4)
11v (3)	Loy van langhe- raert den zelven	den heylighen gheest van pe- teghem	weede	inde haem- meersch	een Gt.	<u>xxxi £</u> ii £ xi S. viii gr.	bij totaal van 11v(4)
11v (4)	Loy van langhe- raert den zelven	de kercke van deynze	meersch	inde oost- meersch te deynze	een Vd.	<u>x £ par. ht</u> <u>xvi S. viii gr.</u> iiii £ xvii S. viii gr. vid.	iiii S. x gr. ix d. pr.
12 (1)	Jan vander mue- lene filius oli- viers ghelt te rente	francoys van- der saeren	bosch ende heedt ende ghemeene zaeylandt mauts <i>penninckrente</i>		ong. xiiii ^e Br. ix ^e halsteren ghepresen thal- stere xxxii S. vid.	x £ xi S. gr. <u>iiii £ x S. par.</u> xii £ vi S. gr. ii d.	xii S. iii gr. viii d. pr.

12 (2)	Aderiaen vander meere ghelt in rente	jacop van daele	ghemeene zaeylandt penninckrente		ong. iii Br.	xxvii Schilde=54S gr v gr. ii £ xiiii S. v gr.	xxxii gr. viii d. par.
12 (3)	Heynderick witte-wronghele ghelt in rente	zijne moedere	ghemeene zaeylandt penninckrente		een Gt.	ix S. gr. xiii gr. x S. i gr.	bij totaal van 12(4)
12 (4)	Heynderick wit- tewronghele den zelve ghelt in rente	zijne moedere	ghemeene zaeylandt penninckrente		een half Gt.	vi S. gr. iiii gr. xvi S. v gr.	x gr. i d.
12v (1)	Machiel wauters	adriaen bultinck	een cleen huysseken met waedt eerve			xii S. gr. xii S. gr.	vii gr. iii d. par.
12v (2)	Jacop buuck bijkomende last	adriaen taey- aert	ghemeene zaeylandt penninckrente		ong. een half Br.	xvi S. gr. xvi gr.	bij totaal van 13(2)
12v (3)	Jacop buuck den zelve	tghulde van sen- te anthonis van peteghem	weede		een ghemeeet Gt.	vi £ par. tsjaers x S. gr.	bij totaal van 13(2)
12v (4)	Jacop buuck den zelve ghelt te rente	pietere de wae- ghenaere	ghemeene zaeylandt twee cappoenen		een Gt. ghepresen	vi £ pr. xiiii gr. xi S. iii gr.	bij totaal van 13(2)
12v-13 (5)	Jacop buuck den zelve	anthone de gruutere myn heere van exaerde	een vischerie			xvi S. gr. xvi S. gr.	bij totaal van 13(2)
13 (1)	Jacop buuck den zelve	jan dhertoghe	eene vischerie			iii £ pr. x S. pr. v S. x gr.	bij totaal van 13(2)
13 (2)	Jacop buuck den zelve	mijn heere van- de meere	een vischerie			x S. gr. x S. gr. iiix S. vii gr. vi gr.	iii S. vi gr. iiii d. pr.
13 (3)	Vincent van bel- leghem ghelt te rente	tcloostere van deynze	ghemeene zaeylandt penninckrente		ong. twee Gt.	xiiii £ pr. viii gr. x d. pr. xxiiii S. x d. pr.	i S. ii gr. vi d.
13-13v (4)	Silveer (?) baert ghelt te rente	hoors van lieven de grave	behuysde hofstede met zaey- landt maut evene vii ^e cappoenen vii hinnen penninckrente		ong. vier Br. iiii sacken ghe- presen den zack drij nachtelyn- ghen	iiii £ x S. gr. iii £ v S. xviii ^e S. par. xvi £ xii S. i d. pr. v£ xviii S. viii gr. i d.	v S. x gr. viii d.

13v (1)	Jan vande steene filius zeghers ghelt te rente	josyne de le becq weduwe van lieven van huerne	cauterlandt cooren cooren		een Br. een zack spel- maete ghepresen thalstere een zack deyn- sche maete ghepresen thals- tere	xii £ ii £ viii S. vi d. <u>ii £ xvi S. viii d. pr.</u> xxxvii S. gr. iii d.	bij totaal van 13v(2)
13v (2)	Jan vande stee- ne filius zeghers den zelven <i>bijkomende lasten</i> ghelt te rente	tcloostere van deynze	ghemeene zaeylandt boetere coorene		vii ^e Br. drij steenen ghe- presen den steen ix ^e vaeten ghe- presen thalstere	xxvSchilde=50 S gr. xx S. <u>ii £ xvi S. viii d.</u> iii£ vS.viigr. vd. pr.	bij totaal van 13v(2)
13v-14 (3)	Jan vande stee- ne filius zeghers den zelven	meester joos wijbo	cauterlandt, leen zijnde		v Vd.	<u>xviii £ pr.</u> xxx S. gr. vi£ xiiiS. igr. viii d.	vi S. viii gr.
14 (1)	Stasse danens ghelt te rente	jacop vande steene	de helft van een behuijsde hof- stede met ghemeene zaeylands coorens		ong. vii ^e Gt. vi muckens ghe- presen thalstere	xvSchilde= 30S. gr. <u>ii £ xvi S. viii d. pr.</u> xxxvii S. gr.	xxii gr. iii d.
14 (2)	Marten defruyt ghelt te rente	gheeraert de vreese	ghemeene zaeylandt meersch ligghende in vii parcheelen evene coorens penninckrente		een half Br. een Vd. vier halsteren een viertaele en- de noch iiiii mue- kens	xviiiSchilde=36S gr. <u>vii £ xi S. viii d.</u> <u>xvii S. viii d.</u> xxix gr. ii d.	ii £ viii S. vii gr. viii d.
14v (1)	Lauwerins velghe ghelt te rente	hoors van jan heyman	ghemeene zaeylandt twee hinnen penninckrente	inden stinckpoel	een Gt. zijn ghepresen	viii S. gr. vi S. viii d. <u>ii S. viii d. pr.</u> viii S. ix gr.	bij totaal van 14v(3)
14v (2)	Lauwerins vel- ghe den zelven ghelt te rente	jan schuers	ghemeene zaeylandt in drije parcheelen evene penninckrente		thien hondert Ro. een halstere ghepresen	xxviii S. gr. xv S. viii d. pr. <u>xxxvi S. iii d. pr.</u> xxxii S. gr. xi d.	bij totaal van 14v(3)

Derst in properteyt ghebruuckende [EG: 117 artikels met eigenaars-gebruikers] (f°16)

f° art.	EG	Aard	Ligging	Oppervlakte Hoeveelheid bijkomende lasten	Geschatte huurprijs / jaar Prijs bijkomende lasten	XX ^e penninck
16 (1)	Simoen van bel- leghem	een cleen huijseken met letter eerve			acht £ pr.	viii gr.
16 (2)	Trijstram van langheraert	een cleen huijsekin met letter eerve			acht £ gr -pr.	viii gr.
16 (3)	Joos de poortere	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghe- meene zaeylandt		een Gt.	xvi £ pr.	<i>bij totaal van 16(4)</i>
16-16v (4)	<i>Joos de poortere den zelve</i>	ghemeene zaeylandt	inde crekel- straete	een Vd.	iii £ xix £ pr.	xix gr.
16v (1)	Heynderick van- den heede	een behuysde hofstede met zaeylandt		vii ^e Gt.	xxi £	<i>bij totaal van 16v(2)</i>
16v (2)	<i>Heynderick van- den heede den zelve</i>	ghemeene zaeylands		vii ^e Br. <i>ende</i> een Gt.	xxxi £ pr. lii £ pr.	iiii S. iiii gr.
16v (3)	Lieven de baets	een cleen huyseken met letter eerve			vi £ pr.	vi gr.
17 (1)	Jacop de poortere straete	een cleen huijsekin met waedt eerve	up sheeren		vii £ pr.	vii gr.
17 (2)	Gheeraert de cock	een cleen huijsekin met waedt eerve	up sheeren straete		vi £ pr.	vi gr.
17 (3)	Pieter vande steene	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt	anden spryncdriesch	een Vd.	xviii £ pr.	xviii gr.
17 (4)	Jan oste	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt	anden sprijncdriesch	een Vd.	viii £ pr.	viii gr.
17 (5)	Gillis van bel- leghem	een cleen huijsekin	up sheerene straete	xx Ro.	iiii £ pr.	iiii gr.
17v (1)	Vincent van bel- leghem	een cleen huysekin	up sheeren- straete	xxx Ro.	vi £ pr.	vi gr.
17v (2)	Lauwerins van damme	een cleen huysekin	up sheeren straete	xx Ro.	vi £ pr.	vi gr.
17v (3)	Kestiaen van torre	een behuysde hofstede met als ghemeene zaeylandt	anden sprync- driesch	een Gt.	xvii £ pr.	<i>bij totaal van 17v(4)</i>
17v (4)	<i>Kestiaen van torre de zelve</i>	cauterlandt daerof dat de eene heelft ghemeene zaeylandt es		ong. v Gt.	xxii £ xl £ pr. (<i>sic</i>)	iii S. iii d. gr.
17v-18 (5)	Joos vande steene	behuyst hofstedekin met letter eerve			vi £ pr.	vi gr.
18 (1)	De weduwe van pieter de bleekere	een cleen huijsekin met letter eerve			iiii £ pr.	iiii gr.
18 (2)	Lieven vander leyen	een behuysde hofstedekin <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		v Ro.	viii £ pr.	viii gr.
18 (3)	Lauwerins vande kerckhove	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. i Gt.	xviii £ gr.	<i>Bij totaal van 18(4)</i>

18 (4)		<i>Lauwerins vande kerckhove den elven</i>	ghemeene zaeylandt		ong. twee Br.	<u>xxv £ pr.</u> xliii £ pr.	iii S. vii gr.
18-18v (5)		Jan van torre	behuijsde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Gt.	xiii £ pr.	<i>bij totaal van 18v(1)</i>
18v (1)		<i>Jan van torre den zelven</i>	ghemeene zaeylandt		ong. een half Br. ende een half Vd.	<u>vii £ x S. pr.</u> xx £ x S. pr.	xx gr. vi d.
18v (2)		Lieven van torre	een behuijsde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. een Gt.	xxi £ x S.	<i>Zie bij totaal van art. 18v(3)</i>
18v (3)		<i>Lieven van torre den zelven</i>	ghemeene zaeylandt		ong. vi Br. ende i Gt. ghepresen per Br. xiii £ par. tsjaers viii £ iii S. gr.	viii S. vii gr. x d.
18v-19 (4)		Aderiaen vande meere	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaey-landt	byden nieuwen goede	een half Br.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 19(1)</i>
19 (1)		Aderiaen vande meere den zelven	ghemeene zaeylandt heedlandt <i>ende</i> zaeylandt		vii ^e Gt.	<u>vi £ pr.</u> xxiiii £ pr.	ii S. gr.
19 (2)		Pieter de loef	cleen sticken landts		ong. xii Ro.	xx gr.	i gr.
19 (3)		De weduwe van joos van belleghem	een cleen huysekin met letter eerve	up sheerenstraete		v £	v gr.
19-19v (4)		Joos wauters	een cleen huijsekin met waedt eerve	up sheerenstraete		v £ pr.	v gr.
19v (1)		Kestiaen bloumaert	een cleen huysekin met wat eerve	up sheeren- straete		iiii £ x S. pr.	iiii gr. vi d.
19v (2)		Willem de smedt	een behuijst hofstedekin <i>ende</i> ghemeene zaey-landt		ong. vi Ro.	viii £ par.	<i>bij totaal van 19v(3)</i>
19v (3)		<i>Willem de smedt den zelven</i>	cauterlandt		ong. een half Br.	<u>vi £ x S. pr.</u> xiiii £ x S. pr.	xiiii gr. vi d.
19v-20 (4)		Vincent de gruu- tere	een cleen huysekin met waet eerve	anden eersten driesch	xiiii ^e Ro.	vi £ gr.	vi gr.
20 (1)		Machiel vanden overackere	een cleen huysekin met letter eerve			iiii £ pr.	iiii gr.
20 (2)		De weduwe van heyndrickx im-pins	een hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. een half Br.	xii £ x S. pr.	i S. vi d. pr.
20 (3)		<i>Christoffelyne van megrode de weduwe van jan de gruu-tere met haere kinderen</i>	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Vd.	xii £ pr.	i S. gr.
20 (4)		Joos van torre	een hofstede		ong. hondert Ro.	vi £ pr.	vi gr.
20v (1)		Stasse de brauwere	een behuysde <i>hofstede met</i> ghemeene zaeylandt		een Gt.	xii £ x S. pr.	<i>bij totaal van 20v(2)</i>
20v (2)		<i>Stasse de brauwere den zelven</i>	cauterlandt	inde oostcautere	vii ^e Gt.	<u>viii £ pr.</u> xx £ x S.	xx gr. vi d.

20v (3)		De weduwe van lieven de wae-ghenaere	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. een Vd.	neghen £ pr.	ix gr.
20v (4)		Aderiaen vander meulene	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaey-landt		ong. een Vd.	xviii £ pr.	i S. vi gr.
21 (1)		Jan vander meulene	een behuysde hofstede <i>ende</i> landt		ong. een Vd.	xx £ pr.	<i>bij totaal van 21(2)</i>
21 (2)		<i>Jan vander meulene</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		ong. drij Vd.	<u>x £ pr.</u> xxx £ pr	ii S. vi gr.
21 (3)		Pieter van langheraert	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. een Vd. half Br.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 21(4)</i>
21 (4)		<i>Pieter van langheraert</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		ong. een Br.	<u>xiii £ pr.</u> xxxi £ pr.	ii S. vii gr.
21-21v (5)		Jan vander hoeyen	behuysde hofstede	toverbeexs	een Vd.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 21v(1)</i>
21v (1)		<i>Jan vander hoeyen</i> den zelven	zom (?) cauterlandt <i>ende</i> dander ghemeene zaeylandt		ong. vii ^e Br. en half ghepresen elc Br. xiii £ pr. tsjaers	<u>xxxii £ x S. pr</u> l £ x S. pr.	iiii S. ii gr. vi d.
21v (2)		Jacop vande steene	cauterlandt		een half Br.	vi £ x S. pr.	vi gr. vi d.
21v (3)		Jan vande steene <i>filius Zeghers</i>	een behuysde hofstede		l Ro.	xi £ pr.	<i>bij totaal van 21v(4)</i>
21v (4)		<i>Jan vande steene filius Zeghers</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		een Br.	<u>xii £ par.</u> xxiii £ par.	i S. xi gr.
22 (1)		De weduwe van pieter van haelst	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. een Gt.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 22(3)</i>
22 (2)		<i>De weduwe van pieter van haelst</i> de zelve	ghemeene zaeylandt in drij parcheelen		ong. een Br. en half ghepresen het Br. tsjaers	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 22(3)</i>
22 (3)		<i>De weduwe van pieter van haelst</i> de zelve	meersch		een half Gt.	<u>iii £ par.</u> xxxix £ pr.	iii S. iii gr.
22 (4)		Jan buus	een cleen huyskin		x Ro	iii £ gr.	iii gr.
22 (5)		Olivier van haelst	een behuysde hofstede <i>ende</i> zaeylandt		ong. een Vd.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 22(6)</i>
22 (6)		<i>Olivier van haelst</i> den zelven	cauterlandt		¶ drij Br. en half ghepresen elck xiii £ pr.	<u>xxv £ x S.</u> lxiii £ x S. pr.	v S. iii gr. vi d.
22v (1)		Simoen van langheraert	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaey-landt		ong. een half Br.	xii £ pr.	<i>bij totaal van 22v(2)</i>
22v (2)		<i>Simoen van langheraert</i> den zelven	landts zom (?) ghemeene cauterlands en dander heilands		vii ^e Br.	<u>xxiv £ pr.</u> xxxvi £ pr.	iii S. gr.

22v (3)		Willem cools	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghe-meene zaeylandt		drij Vd.	xv £ gr.	i S. iii gr.
22v (4)		De weduwe van joos van praet	een cleen huysekin <i>ende</i> met waedt eerve			vi £ pr.	vi gr.
22v (5)		Olivier vande steene	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Vd.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 23(1)</i>
22v-23 (6)		<i>Olivier vande steene</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		ong. v Gt. ghepresen het Br. xiii £ pr.	<i>xxxi£xiiiSviid. pr.</i>	<i>bij totaal van 23(1)</i>
23 (1)		<i>Olivier vande steene</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		ong. v Vd. ghepresen het Br. xii £ pr.	<i>v £ par. liiii£xiiiSviid. pr.</i>	iiii S. vi gr. viii d.
23 (2)		Seghere vande steene	magher zaeylandt		een Vd.	iii £ par.	iii gr.
23 (3)		Pieter vande steene filius oli-viers	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Vd.	xi £ pr.	<i>bij totaal van 23(4)</i>
23 (4)		<i>Pieter vande steene filius oli-viers</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		ong. een Br.	<i>xiii £ pr. xxiiii £ pr. = 2 £ gr.</i>	ii S. gr. (= 24 S. pr.)
23-23v (5)		De weduwe van joos de brauwere	een cleen huijsekin met landts		xl Ro.	iiii £ pr.	iiii gr.
23v (1)		Jan van langhe-raert	een behuysde hofstede		een half Gt.	xii £ pr.	<i>bij totaal van 23v(2)</i>
23v (2)		<i>Jan van langhe-raert</i> den zelven	ghemeene zaeylandt <i>ende</i> zom (?) santvlueghe deen duer dandere		iii Br.	<i>xii £ pr. xxviii £ pr.</i>	iiii S. gr.
23v (3)		Lowijs van langheraert	een behuysde hofstede		een half Gt.	xii £ pr.	<i>bij totaal van 23v(4)</i>
23v (4)		<i>Lowijs van langheraert</i> den zelven	ghemeene cauterlands		ong. een Br. en half	<i>xviii £ pr. xxx £ pr.</i>	ii S. vi gr.
23v (5)		Lauwerins de waeghenaere	een behuysde hofstede		een Vd.	xii £ pr.	<i>bij totaal van 24(2)</i>
24 (1)		<i>Lauwerins de waeghenaere</i> den zelven	heelandt		een Br.	xi £ gr.	<i>bij totaal van 24(2)</i>
24 (2)		<i>Lauwerins de waeghenaere</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		vii ^e Gt.	<i>ix £ pr. xxxii £ pr.</i>	ii S. viii gr.
24 (3)		Stasse danens	de helft van een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Gt.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 24(4)</i>
24 (4)		<i>Stasse danens</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		een half Br. <i>ende</i> een Gt.	<i>xii £ pr. xxx £</i>	ii S. vi gr.
24 (5)		Lieven becaert vii^e met zyne kinderen	de helft ghemeene zaeylandt <i>ende</i> dander helft cauterlandt in vier parcheelen		ong. vii ^e Br. <i>ende</i> een Vd.	xxix £ pr.	xxix S. gr.
24v (1)		Soete danens	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Vd.	ix £ pr.	ix gr.

24v (2)	Willem van be- versluijs	een behuysde hofstede <i>ende</i> zaeylandt		een Vd.	xii £ pr.	i S.
24v (3)	Robberecht vande steene	een hofstede		een Vd.	viii £ pr.	<i>bij totaal van 24v(4)</i>
24v (4)	<i>Robberecht vande steene</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		een half Br. <i>ende</i> een half Vd.	<u>vii £ x S. par.</u> xv £ x S. par.	i S. iii gr. vi d.
24v (5)	Jacop de wae- ghenaere	cauterlandt		een half Br. <i>ende</i> een half Vd.	vii £ x S. pr.	vii gr. vi d. pr.
25 (1)	Lieven impins	een behuysde hofstede met landts		een Vd.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 25(2)</i>
25 (2)	<i>Lieven impins</i> den zelven	ghemeene zaeylandt		een Gt.	<u>iiii £ x S. pr.</u> xxii £ x S. pr.	xxii gr. vi d.
25 (3)	Adriaen upstael	een behuysde hofstede <i>ende</i> zaey-landt		een Gt.	xi £ pr.	xi gr.
25 (4)	Gillis foccaert	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een half Br.	x £ x S. pr.	x gr. vi d.
25 (5)	Jacop locket	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		ong. een half Br.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 25(7)</i>
25 (6)	<i>Jacop locket</i> den zelven	meersch		ong. een Gt.	x £ pr.	<i>bij totaal van 25(7)</i>
25-25v (7)	<i>Jacop locket</i> den zelven	<i>landts</i> in drij parcheelen waerof dat deen vierendeel es santvluoghe <i>ende</i> dander ghemeene zaey-landt		ong. een Br. <i>en</i> half <i>ende</i> c Ro.	<u>xvi £</u> xliiii £ pr.	iii S. viii gr.
25v (1)	Joncker denys lanchals	cauter landt leen zynde <i>ende</i> es ghepresen het bundere xiii £ pr.		vier Br.	<i>lii £ pr.</i>	iiii S. iiiii gr.
25v (2)	Jan vander mue- lene filius pauwels	cauter landt <i>ende</i> es ghepresen het bundere xiii £ pr.		ong. v Gt.	<i>xxi£xiiiS viiid. pr.</i>	<i>bij totaal van 25v(3)</i>
25v (3)	<i>Jan vander mue- lene filius pau- wels</i> den zelven	een vierendeel van een vischerie			<u>v S. gr. (3 £ pr.)</u> xxiiii£prxiiiSviid.	ii S. viii d. pr.
25v (4)	Stasse vande steene filius jans	een leen cauterlandt	bijder laserije	ong. iii Br. ghe- presen xiii £ pr. het Br. tjaers	<i>xxxviii £ pr.</i>	<i>bij totaal van 25v(5)</i>
25v-26 (5)	<i>Stasse vande steene filius jans</i> den zelven	ghemeene zaeylandt	inden hael- broeck	een Gt.	<u>iiii £ vi S. viii d.</u> xliiii£ vi S. viii d.	iii S. vii gr. v d. pr.
26 (1)	David martins & filius heynderick	vii ^e parcheelen ende landts <i>zijnde</i> cauterlandt		ong. i Br.	xiii £ pr.	i S. i gr.
26 (2)	Lieven buuck	weede ghenaempt de sluyse		een Br.	xviii £ par.	<i>bij totaal van 26(4)</i>
26 (3)	<i>Lieven buuck</i> den zelven	ghemeene zaeylandt ghenaempt den torren bulck		vii ^e Gt.	viii £ pr.	<i>bij totaal van 26(4)</i>
26 (4)	<i>Lieven buuck</i> den zelven	twee parcheelen van lande zom. bosch <i>ende</i> dander ghemeene zaeylandt over alle beede	inde prochie van machelen	ong. vier Gt.	<u>xv £ pr.</u> xli £ pr.	iii S. vi gr.
26v (1)	De weduwe van jan buuck	twee parcheelen van lande		een Gt. <i>ende</i> half Gt.	vii £ pr.	vii gr.

26v (2)		<i>De weduwe van jan buuck de zelve</i>	landt		iii Vd.	xi £ pa.	xi gr.
26v (3)		<i>Magdalena buut- kins Mevrauwe van denterghem</i>	ghemeene zaeylandt	in peteghem buijten	ong. vii Br. ghe- presen het Br. xiii £ tsjaers	<i>lxxxix (of lxxxixii) £ pr.</i>	vii S. vii gr.
26v (4)		Pieter lauwers	ghemeene zaeylandt	alzo men gaet naer den eersten driesch metten voetwech over tzelve landt en-de dander ande oostcautere	vii ^e Br. ende een Gt. ghepresen het Br. xii £ x S. tsjaers	<i>xxvii S. ii d. pr.</i>	ii S. v gr. ii d. pt. pr.
26v (5)		Rogier de cleerck	een behuysde hofstede <i>ende</i> ghemeene zaeylandt		een Br.	xxiiii £ pr.	ii S. gr.
26v (6)		Pieter de wae- ghenaere	een behuysde hofstede <i>ende</i> zaeylandt		een Vd.	xviii £ pr.	<i>bij totaal van 27(1)</i>
27 (1)		<i>Pieter de wae- ghenaere den zelve</i>	ghemeene zaeylandt		ong. vier Br. ghepresen het Br. xiii £ par. tsjaers	<i>lii £ pr. lxx £ pr.</i>	v S. x gr.
27 (2)		Jan melaes	een stampmuelene			xxiiii £ pr.	ii S. gr.
27 (3)		Jan de smedt	ghemeene zaeylandt		ong. een Br.	xiii £ pr.	<i>bij totaal van 27(4)</i>
27 (4)		<i>Jan de smedt den zelve</i>	meersch	inde haem- meersch	een Gt.	<i>xii £ pr. xxv £ pr.</i>	ii S. vi gr.
27 (5)		Stoffel de smedt	cauterlandt in vii ^e percheelen		ong. een half Br.	vi £ pr.	vi gr.
27 (6)		Machiel impens	cauterlandt in diversche parcheelen		ong. v Br. ghe- presen het Br. xii £ x S. pr. tsjaers	<i>lxii £ x S.</i>	v S. ii gr. vi d.
27v (1)		Simoen witte- wonghele	zaeylandt		ong. een Gt.	iiii £ pr.	iiii gr.
27v (2)		Stasse van lan- gheraert	een cleen huyssekin met waet eerve			vi £ pr.	vi gr.
27v (3)		Pieter vande steene filius iu- staes	ghemeen zaeylandt		een half Vd.	xxx S. pr.	I gr. vi d.
27v (4)		Jan van daele	een stampmuelene			xxiiii £ pr.	ii S. gr.
27v (5)		Heynderick wit- tewronghele	ghemeene zaeylant		een half Br. Gt.	ii £ x S. pr.	ii gr. vi d.
27v (6)		Lieven vande steene	ghemeene zaeylandt		een Br.	xiii £ pr.	xiii gr.

F°28

De personen pacht ghebruuckende vande ~~keyserlycke~~ (sic) maiesteyt te peteghem buyten ende daerof ghetauxeert den xxen penninck vuter name van *Conincklycke* maiesteyt zo hier naer volght 1571

(in de marge) ~~Keyserpacht~~-(sic) Peteghem buyten

Derst princhepacht [PD: 22 artikels met pachters van domeinen van de koning] (f°28)

f° art.	PD	Ontvanger van het Koninklijk Domein	Aard	Ligging	Oppervlakte Hoeveelheid bijkomende lasten	Huurprijs / jaar Prijs bijkomende lasten	X ^{Xe} penninck (= de helft van de XXe penninck) (= de XXXXe penninck)
28 (1)	Robberecht vande steene	machiel bro brackelman ontfanghere van het domein van de conincklycke maiesteyt te deynze, peteghem, dronghen ende astene	landts	inde sluijscautere	een Br. ende een Vd.	xii £ pr	vi gr.
28 (2)	Lowys van langheraert	den voornomden ontfanghere	landts	upden sluijscautere	een Br.	xii £ pr	vi gr.
28 (3)	Jacop locket	den voornomden ontfanghere	in twee parcheelen	up den sluijscautere inde zelve cautere	drij Vd. ende ende een Gt.	xiiii £ x S.	vii gr. iii d.
28-28v (4)	Jacop buuck	den voornomden ontfanghere	een bosch	up den sluijscautere inde zelve cautere	drij Vd. ende een Gt.	iiii £ pr.	ii gr.
28v (1)	Jacop buuck den zelve	den voornomden ontfanghere	landts	inde st muelecautere	een Br.	xvi £ pr.	viii gr.
28v (2)	Pieter van langheraert	den voornomden ontfanghere	landts		vii ^e Br. en half	xxx £ pr.	xv gr.
28v (3)	Lauwerins van damme	den voornomden ontfanghere	landts		een half Gt.	iii £ viii S. pr.	i gr. vi d.
28v (4)	Pieter mestdach	den voornomden ontfanghere	landts		een Br.	xviii £ pr.	ix gr.
28v-29 (5)	David martens fs. heyndricx	den voornomden ontfanghere	we broucx	inden ronden bosch	een Br.	xix £ pr.	bij totaal van 29(2)
29 (1)	David martens fs. heyndricx den zelve	den voornomden ontfanghere	landts	inde roode cautere	een Br.	xvi £ pr.	bij totaal van 29(2)
29 (2)	David martens fs. heyndricx den zelve	den voornomden ontfanghere	weede		een Br.	<u>xxii £ x S. pr.</u> lvii £ par. x S pr	ii S. iii gr. ix d. pr.

29 (3)	Stasse danens filius martins	den voornomden ontfanghere	landts	inde roede- cautere	een Br.	xvi £	viii gr.
29v (1)	Gheeraert van thielroe	den voornomden ontfanghere	landts		een Br. en half	xxiii £ pr.	xi gr. vi d.
29v (2)	Jan claus	den voornomden ontfanghere	landts	inde oost- cautere	twee Br.	xxxvi £ pr.	xviii gr.
29v (3)	Jan bijlget	den voornomden ontfanghere	landts	inde oost- cautere	een Br.	xvii £ pr.	viii gr. vi d.
29v-30 (4)	Stasse de brauwere	den voornomden ontfanghere	landts	anden eer- sten driesch	een Br.	xvii £ pr.	viii gr. vi d.
30 (1)	Stoffel de smedt ende jan vander houven	den voornomden ontfanghere	landts		een Br.	xx £ pr	<i>bij totaal van 30(2)</i>
30 (2)	<i>Stoffel de smedt ende jan vander houven de zelve</i>	den voornomden ontfanghere	weede		een Br.	<u>xxvi £ pr.</u> xlvi £ pr.	xxiii gr.
30 (3)	Jan van douverin	den voornomden ontfanghere	een meersch ghe- naempt de langhe meersch			v £ gr	xxx gr.
30v (1)	Jooris fiers	den voornomden ontfanghere	landts	inde sluys cau-tere	dry Br.	xlvi £ x S.	xxiii gr. ix d.
30v (2)	Jan vander mue- lene	den voornomden ontfanghere	de leybrugge	van deynze in peteghem		vii £ iii S. viii gr	<i>bij totaal van 30v(3)</i>
30v (3)	<i>Jan vander mue- lene den zelve</i>	den voornomden ontfanghere	een vischerie			<u>vii £ pr</u> xiv £ iii S. viii gr.	iii S. xi gr. vi d.

Somme vanden gheheelen princiepacht bedraecht al tsamen xxi S. x gr. iiii d.

F°31

Dit zijn de huysen van plaetsance zo hier naer volgt 1571

(in de marge) Properteyt peteghem buyten

Huysen van plaetsance ghebruuckende [EK & GK: 4 artikels met eigenaars en gebruikers van een kasteel] (f°31)

f° art.	GK (soms tijds)	EK	Aard	Ligging	Oppervlakte Hoeveelheid bijkomende lasten	Geschatte huurprijs / jaar Prijs bijkomende lasten	XX ^c penninck
31 (1)	De hoors van wijlent jan hey- man	pieter de huvet- tere	een cleen steenen huuseken	up huerlie- den pacht- goet van pieter de huvettere ghenaempt tgoet te stocksto- rems		ix £ pr	ix gr.

31 (2)	Magdalena buut- kins Mevrauwe van denterghem		een huijs staende up een mote metten wallen	up tgoet ghenaempt te nieuwen- goede	een Vd.	xxxvi £ pr.	iii S gr.
31 (3)	Jan de van laeke		een cleen huyskin up een motkin		ong. 1 Ro.	vi £ pr.	vi gr.
31 (4)	Josyne de le becq de weduwe van wijlent lieven van huerne		een camere	staende up haer pacht- goet ghe- naempt tgoet ten bossche		xii £ pr.	i S.

Somme van de properteyt bedraecht van huysen ende eerve de somme van vii £ xiii S vi gr. iii d. pr.

F°31v

Totalen (f°31v)

Totalis somme vanden gheheelen cohiere beloopt al tsamen de somme van ~~xxxii £ gr.~~ xxxi £ xix S. ix gr. ix d.

Dus compt hier af den xxen penninck te profijte vande *Conincklijcke maiesteyt* midts afghetrocken den hondersten penninck voor de collecteurs de somme van xxxi £ xiii S. ~~ix~~ v gr.

(in de marge) rest vi S iii gr. ix d.

Sulx by my suver ghequit de somme van vi S. iii gr. ix d. over de collecteurs van dit cohier toorconden vi S. iii gr. ix d. (get.) Jaecques locket

F°32

~~Dus compt hier af den xxen penninck te profijte vande *Conincklijcke maiesteyt* midts afghetrocken den hondersten penninck voor de collecteurs de somme van xxxi £ viii S. ix gr. iii d. par. ix S. ix gr. iii d. xxxi £ xiii S. ix groote~~

Wij franchoys van vuthove ende gillis dhuyghelaere scepenen ontfanghers ... van zijnder heerlicheide van peteghem buuten certifieren omme waerachtigh ende gheheel droyt cauhier ... inde ... eersame ende discrete omaer everwijn commys generael int quartier van Ghendt dat date dese voor ons ghecompareert zijn in persoone te weten gillis wallaert jan dhont ende lievin bekaert tauxateurs, de welke voor ons verclaert ende gheaffirmeert hebben dat zy int taxeiren ende stellen van dese quoheer boeck van ... alle als ende de vier leden slants van vlaenderen bewaert ende ghestelt hebben ende van den eedt dien angaende byden hoochballiu hemlieden afgenomen ghequeten zo dat behoort.

Dies toorconde zo hebben wij scepenen voorzeyd desen presente onderteekent desen lesten january 1571

(get.) F Uthove

(get) Gillis de huyghelaere

1571

F°32v

Geachtvolcht hebben de instructie issuet by den vier leden ghemacht tusschen ... commys ende den lande ... ende van den eedt dien angaende by den bailliu den voorseyden slote hemlieden afghenomen ghequeten hebben zo dat behoort.

Toorconden der waerhede zo hebben wij burgmeester ende scepenen voornomt dese presente onder- teekent met ons ghewonlicken handteecken hier onder ghestelt in date van vi^{en} februarij 1571

(get.) Guillaume de gheendt

hoogbaljuw

(get.) donche gillis

schepen van Deynze

(get.) onleesbaar

INDEX OP DE 173 PERSONEN

Afkortingen

- A Adel
 EG Eigenaar-gebruiker
 EK Eigenaar van kasteel (“*proprietaris van huys van plaisance*”)
 ET Eigenaar van tiende
 EV Eigenaar-verpachter
 GK Gebruiker van kasteel (“*ghebruucker van huys van plaisance*”)
 PA Pachter, huurder
 PD Pachter van domein van de koning (“*princhipacht*”)
 PT Pachter van tiende, gebruiker van tiende

NAAM Echtg. / weduwe	Voornaam	Aard	Adel	Titel, medepachters, medeigenaars	F° van het penningkohier
BAERT	Silveer	PA			13
BEKAERT	Lieven	EG PA tauxateur			24 8, 8v, 32
<i>BILLIET</i>	Jan	PD			29v
BLOMME	Margriete	EV		met DUWEERT, Jan en zuster	2v
BLOUMMAERT	Joozyne	EV			5v
BLOUMMAERT	Kestiaen	EG			19v
BOGAERT	Adriaen	EV			2
BORLUUT	Franchoys	EV	A		10v
BRACKELMAN	Machiel	Ontvanger koninklijke domeinen		Ontfanghere van de domeinen der konincklycke maiesteyt <i>Filips II VAN HABSBURG</i> (Deinze, Petegem, Drongen en Astene)	28 (4x), 28v (4x), 29 (3x), 29v (4x), 30 (3x), 30v (3x)
BULTINCK	Adriaen, Andries	EV		Schepene van Petegem, °1492	12v
BUUCK	Jacop	PA PD			12v (4x), 13 (2x), 28, 28v
BUUCK	Lieven	EG			26 (3x)
BUUS	Jan	EG			22
<i>BUUTKINS, echtg. HUE- VI(N)CK, Lieven</i>	<i>Madeleine</i>	EG EV GK	A?	Mevrauwe van Denterghem	26v 3, 3v, 4 31
CLAUS	Jan	PA PD			3v, 29v
COOLS	Willem	EG			22v
		PA			11v
DANENS	Soete	EG			24v

DANENS	Stasse	EG PA PD			24 (2x) 14 29
DE BAETS	Lieven	EG			16v
DE BRAUWERE	Anthonis	PA			6
DE BRAUWERE	Stasse	EG PA			20v (2x) 29v
DE CLEERCK	Rogier	EG			26v
DE COCK	Gheeraert	EG			17
DE DOBBELAERE	Andries	EV			7v
DE FRUYT	Marten	PA		Kerkmeester St. Martinus-kerk	14
DE GHEENDT	Guillaume	Hoogbaljuw		van Deinze, Petegem en Astene; °1509; ondertekent het penningkohier	32v
DE GRAVE	NN, hoors Lieven	EV			13
DE GRUUTERE	Antoine	EV	A	Heer van Eksaerde	12v
DE GRUUTERE	Vincent	EG			19v
DE HERTOGHE	Jan	EV	A?		13
DE HONDT, DHONDT	Jan	EV PA tauxateur			2 8 (2x) 32
DE HUVETTERE	Pieter	EK			31
DE HUYGHELAERE	Gillis	Schepen		van Petegem ? Hervormings-gezind in 1567, wordt niet vervolgd	32
DE KEYSERE	Joos	PA			10
<i>DE LE BECQ</i> , we. VAN HUERNE, Lieven	<i>Josyne</i>	EV GK	A		8 (2x), 13v 31
DE LOEF	Joos	PA			4
DE LOEF	Pieter	EG			19
DE POORTERE	Jacop	EG			17
DE POORTERE	Joos	EG			16 (2x)
DE SCHEEMACKERE	NN, hoors Lieven	EV			1v
DE SMEDT	Jan	EG PA			27 (2x) 3v, 4 (2x)
DE SMEDT	Stoffel	EG PA PD		met VANDER HOUVEN, Jan (f°30)	27, 7 5, 30 (2x)
DE SMEDT	Willem	EG PA			19v (2x) 9
DE VREESE	Gheeraert	EV			14
DE WAEGHENAERE	Jacop	EG PA			24v 2v
DE WAEGHENAERE	Lauwerins	EG			23v, 24 (2x)
DE WAEGHENAERE	Pieter	EG EV PA			26v, 27 1v, 9 (2x), 12v, 14v 5, 7, 7v (3x)
DE WULF	Mauwers (vleinaam voor Bartholomeus)	PA			5v

DONCHE	Leonaert	Schepen		van Deinze; °1510; ondertekent het penningkohier van Petegem buyten	32v
DUWEERT	Jan	EV Ex-eigenaar		met BLOMME, Margriet en zuster N met VAN TORRE, Lieven	2v 3
DUWEERT	N(v)	EV		met BLOMME, Margr. en broer Jan	2v
EECKAERT	NN, weesen Joos	EV			6
EVERWIJN	Omaer	Algemeen ontvanger	A?	Eersaeme en discrete commys generael vanden XXen penninck	1, 32
FIERS	Jooris	PD		Onderbaljuw van Deinze, hervormingsgezind in 1567, niet vervolgd	30v
FOCCAERT	Gillis	EG			25
GOETGHEBUER	Willem	EV			11
HEYMAN	NN, hoors Jan	EV GK	A?		1v, 14v 31
IMPINS	N wees Heyndrick	EV			20
IMPINS	Lieven	EG PA PT			25 (2x) 9v 15v
IMPINS	Machiel	EG			27
LANCHALS	Denys	EG	A	°1518; Jonker; burgemeester van Deinze	25v
LAUWERS	Pieter	EG		°1512; Schepen van Deinze	26v
LOCKET	Jacop	EG PD PA Collecteur		°1522; koster van St. Martinuskerk, ondertekent de kwijting voor de col-lecteurs	25 (3x), 28 1v (2x) 31v
MAREELS	Pieter	EV			9v
MARTENS	David fs. Heyndrick	EG PD			26 28v, 29 (2x)
MEESSCHAUDT	Jan	EV			6
MELAES (vl. vorm voor MILLANS)	Jan	EG			27
MESTDAGH	Martijn	EV			1v
MESTDAGH	Pieter	PA PD			1v 28v
MYNNE	Jooris	EV			6v
OSTE	Jan	EG			17
SAYE	Thomas	ET		°1533; aanvankelijk kanunnik van Brugge St. Salvator; vanaf 1558 "pastuer" van Petegem St. Martinus	15v
SCHUERS	Jan	EV PA			14v 15
SIMOEN	Jacob	EV		met VAN SCHOONHOVE, W	3v
TAEYAERT	Aderiaen	EV	A		12v
TAEYAERT	Margriet	EV	A	Jonkvrouw met VAN WAESBEERGHE, Gillis	8
VAN BELLEGHEM	Gillis	EG			17
VAN BELLEGHEM	Simoen	EG			16

VAN BELLEGHEM	Vincent	EG PA			17v, 13
VAN BEVERSLUYS	Gillis	EV			7v
VAN BEVERSLUYS	Willem	EG PA			24v 8v, 9
VAN BRAKELE	Joos	EV	A	Jonker (vlgs. Penningkohier Kruis- houtem 1577)	2v, 3
VAN CROMBRUGGHE	Philips	EV ET	A	Jonker	9v 15v
VAN DAELE	Jacop	EV		Mogelijks hervormingsgezinde. Aangehouden, gefolterd en beboet (1567)	11v, 12
VAN DAELE	Jan	EG			27v
VAN DAMME	Lauwerins	EG PD			17v 28v
VANDE VYVERE	Lieven	EV	A?	Meester, Mijn heere	5, 7
VAN DOUVERIN	Jan	PD			30
VAN HAELEST	N, wees Pieter	PA			10v (2x)
VAN HAELEST	Olivier	EG PA			22 (2x) 7v
VAN HEE	Jan	EV			2
VANDEN HEEDE	Heyndrick	EG PA			16v (2x) 2
VANDEN HEEDE	Lieven	PA			5v
VAN HELLEMONDT	N(m)	EV		Mijn heere	2v
VAN HUNKELGHEM	Machiel	EV			10v
VAN LAEKE	Jan	EV GK	A		5v 31
VAN LANGHERAERT	Frans	EV		en zijn medehoors	7
VAN LANGHERAERT	Jacop	EV			7v
VAN LANGHERAERT	Jan	EG			23v (2x)
VAN LANGHERAERT	Lowijs	EG PA PD			23v, 23v 11v (3x) 28
VAN LANGHERAERT	NN, "medehoors Trystram"	EV		met VAN LANGHERAERT, Tram	5
VAN LANGHERAERT	Pieter	EG PA PD			21 (2x) 6v (3x), 7 (2x) 28v
VAN LANGHERAERT	Simoen	EG			22v (2x)
VAN LANGHERAERT	Stasse	EG			27v
VAN LANGHERAERT	Trystram	EG EV		met medehoors	16 5
VAN LOO	Vincent	EV			8v
VAN MASTEIJE	N(m)	EV		Mijn heere	8v
VAN MIGRODE, we. DE GRUUTERE, Jan	Christoffelyne	EG	A	met haere kinderen	20
VAN OVERACKERE	Machiel	EG			20
VAN OVERBEKE	Pieter	EV			7v

VAN SCHOONHOVE	Guillame	EV	A	met SIMOEN, J	3v
VAN THIELROE	Geeraert	PA PD			9, 29v
VAN TORRE	Gillis	PA			3, 3v
VAN TORRE	Jan	EG EV PA			18, 18v 5, 7 2 (2x)
VAN TORRE	Joos	EG			20
VAN TORRE	Kestiaen	EG PA			17v (2x) 2
VAN TORRE	Lieven	EG PA			18v (2x) 3
VAN UPSTAL	Adriaen	EG		Mogelijks hervormingsgezinde. Bij verstek verbannen (1568)	25
VAN UUTHOVE	Franchoys	Schepene		van Petegem ?	32
VAN VYNCK	NN, hoors Steven	EV		met "medecomplicen"	3v
VAN WAESBERGHE	Gillis	EV		Meester heer met TAEYAERTS, Margriet	8
VANDE KERCKHOVE	Lauwerins	EG PT			18 (2x) 15v
VANDE KERCKHOVE	Willem	PA			10 (2x)
VANDE MEERE	Gillis	EV	A	Mijn heere	13
VANDER MEERE	Adriaen	EG PA	A?		18v, 19 12
VANDE POELE	Pieter	EV			11 (2x)
VANDE STEENE	Jacop	EG EV PA			21v 14 6
VANDE STEENE	Jan fs. Zegher	EG PA			21v (2x) 13v (3x)
VANDE STEENE	Joos	EG			17v
VANDE STEENE	Lieven	EG EV			27v 6v
VANDE STEENE	Olivier	EG PA			22v (2x), 23 9v (4x)
VANDE STEENE	Pieter	EG PA			17 1v
VANDE STEENE	Pieter fs. Iustaes	EG			27v
VANDE STEENE	Pieter fs. Oliviers	EG			23 (2x)
VANDE STEENE	Robberecht	EG PD			24v, 24v 28
VANDE STEENE	Stasse fs. Jan	EG PA			25v (2x) 2v
VANDE STEENE	Segher, Zegher	EG			23
VANDE VOORDE	Philips	PA			7v
VANDEN ABEELE	Gillis	PA			5 (2x)

VANDEN BUSSCHE	Pieter	EV		Mogelijks stadsontvanger van Deinze, hervormingsgezind. Gedaagd voor Raad van Beroerten, verbannen	1, 10
VANDER HOEYEN	NN, hoors Jacop	EV			9v
VANDER HOEYEN	Jan	EG			21, 21v
VANDER BRUGGHEN	Joanna	EV		Baghine van St. Elisabeth te Gent	9v
VANDER HOUVEN	Jan	PD		met DE SMEDT, Stoffel	30 (2x)
VANDER LEYEN	Lieven	EG			18
VANDER MUELENE	Adriaen	EG PA			20v 6v
VANDER MUELENE	Jan	EG PD			21 (2x) 30v (2x)
VANDER MUELENE	Jan fs. Olivier	PA			12
VANDER MUELENE	Jan fs. Pauwel	EG PT			7v, 25v (2x) 15v
VANDER MUELENE	Lieven	PA			1
VANDER SAEREN	Franchoy	EV			12
VANDER VARENT	NN, hoors meester Jan	EV	A?		15
VAN VEEC-HOVE	Franchoy	EV		°1526; Meester, schepen (1567) en stadsgreffier van Deinze (1568)	9
VELGHE	Lauwerins	PA			14v, 14v, 14v
WALLAERT	Willem	PA tauxateur			2v 32
WANDELS	Joos	EV			10
WAUTERS	Joos	EG			19
WAUTERS	Machiel	PA			12v
WIJBO	Joos	EV		Meester	13v
WITTEWRONGHELE	Heyndrick	EG PA			27v 12 (2x)
WITTEWRONGHELE	Simoen	EG			27v
WOSTYNE	Jacques	EV		Met "zyne complicen"	4
X, moeder WITTE- WRONGHELE, Hendrick	N(v)	EV			12 (2x)
X, we. BUUCK, Jan	N(v)	EV PA			9v 6v
X, we. DE BLEEKERE, Pieter	N(v)	EG			18
X, we. DE BRAUWERE, Joos	N(v)	EG			23
X, we. DE WAEGHENAË-RE, Lieven	N(v)	EG			20v
X, we. IMPENS, Hendrik	N(v)	EG			20
X, we. VAN BELLE-GHEM, Joos	N(v)	EG			19
X, we. VAN HAELST, Pieter	N(v)	EG PA			22 (3x) 10v (2x), 11 (3x)
X, we. VAN PRAET, Joos	N(v)	EG			22v
XX ("complicen")	NN	EV		met WOSTYNE, Jacques	4
XX ("medecomplicen")	NN	EV		met DE VIJNCK, NN	3v

Index op de 5 instellingen

NAAM INSTELLING	Aard	F° van het penningkohier
CLOOSTER VAN DEINZE	EV	2, 6v, 10, 11, 13, 13v
GHULDE VAN ST. ANTOON VAN PETEGEM	EV	12v
HEYLIGHEN GHEEST VAN PETEGEM	EV	6v, 11v
KERCKE VAN DEINZE	EV	11v
KERCKE VAN PETEGEM	EV ET	5, 15v

Index op de 41 vermelde toponymen (in moderne versie)

NAAM TOPONYM	Aard	F° van het penningkohier
Astene	parochie	28(1)
Beke t'Overbeke (de -)	beek	5(3)
Boelaere (te -)	leen, heerlijkheid	9v(1)
Bossche (ten -)	pachtgoed	8(1), 31(4)
Deinze	stad	2(2), 3(2), 3v(3), 6v(4), 10(3), 11(3), 11v(4), 13(3), 13v(2), 28(1), 30v(2)
Dentergem	parochie, heerlijkheid	3(2), 3v(1), 4(2), 26v(3), 31(2)
Drongen	parochie	28(1)
Eerste Dries	plein te Petegem buiten	19v(4), 26v(4), 29v(4)
Eksaarde	parochie, heerlijkheid	12v(5)
Gent	stad, kwartier	9v(5), 32
Haelbroek (de -)	wijk te Petegem buiten	25v(5)
Hammeersch	wijk te Petegem-buiten	3(2), 5(2), 7(2), 11v(2), 11v(3), 27(4)
Hooie (D'-)	wijk	2v(1), 3(2)
Kortrijk	kasselrij	Schutbl. (2x)
Krekelstraat	straat te Petegem buiten	16(4)
Kruishoutem	parochie	3v(3)
Lange Meers (de -)	perceel weide	30(3)
Lazerij (bij de -)	wijk te Petegem buiten	25v(4)
Leie (in de "Leiebrug")	rivier	30v(2)
Machelen	parochie	4(1), 8(1) (2x), 8(3) (2x), 10v(1), 26(4), 26v(4)
Molenkauter	wijk te Petegem buiten	28v(1)
Nieuwgoed (te -)	pachtgoed	3(2), 18v(4), 31(2)
Oostkauter	wijk te Petegem buiten	20v(2), 26v(4), 29v(2), 29v(3)
Oostmeersch	wijk te Deinze	3(2), 3v(3), 11v(4)
Oud schuttershof	perceel weide	1(1)
Overbeke (t' -)	wijk	5(3), 5v(1), 21(5)
Petegem	parochie	5(3), 6v(2), 7(3), 11v(3), 12v(3), 15v(1), 15v (2 x), 15(3), 28, 30v(2)
Petegem buiten	parochie, heerlijkheid	Schutbl. (3x), 1, 8(1), 8(3), 16 (2x), 26v(3), 28 (2x), 31, 32
Reybroeck (ter -))	pachtgoed	2v(3)
Ro(e)de Kauter (den -)	wijk te Petegem buiten	29(1), 29(3)
Ronden Bos (den -)	bos te Petegem buien	28v(5)
S'heerenstraat	straat te Petegem buiten	17(1), 17(2), 17(5), 17v(1), 17v(2), 19(3), 19v(1)
Sluis (de -)	perceel weide	26(2)

Sluiskauter	wijk te Petegem buiten	28(1), 28(2), 28(3), 28(4), 30v(1)
Sprinkdries	plein te Petegem buiten	17(3), 17(4), 17v(3)
Stinkpoel	wijk rondom poel te Petegem	14v(1)
Stockstorne (te -)	pachtgoed	31(1)
Torenbulck (de -)	perceel zaailand	26(3)
Voetweg (den -)	straat te Petegem buiten	26v(4)
Voorde (te -)	pachtgoed	8(3)
Wilgen (ter -)	pachtgoed	3v(3)

BETEKENIS EN VERSPREIDING VAN ONDUIDELIJKE FAMILIENAMEN

Borluut: Bn voor een lawaaimaker, een schreeuwer. Mnl. borlen: brullen + bw luut: luid. Reeds te Gent in 1270. Heinric Borlut. Deze fn. komt in België niet meer voor.

Braeckelman: Afl. van de pln. Brakel (OV). Deze fn. is verdwenen in ons land.

Bultinck: Patron. Afl. van Germ. bald-naam. Zoals Boudewijn uit Bald-win. Reeds te Gent in 1170 Gerardus Bulting. Deze fn. komt nog 652 maal voor in ons land waarvan 383 maal in WV en 207 maal in OV.

Butkens, Boutkens: Patr. dim. van vn. Boudewijn. Deze fn. is uiterst zeldzaam geworden. De Romaanse variante is Bottequin.

Cools: Patr. korte vorm van de H. Nikolaas. Niet minder dan 7.337 naamdragers in België!

De Baets: fn. afgeleid uit het Ohd bakjan: bakker, met Rom. evolutie: bache. Zeer frekwente naam in ons land met 2568 naamdragers, waaronder 1850 in OV.

De Gheendt: deze woordvorm ontbreekt in het WVF, dat wel Geentjens heeft naast De Gheyndt en Gheenens. Misschien korte vleivorm van de Germ. Vn. Gerhard.

Of misschien is de fn. De Ghendt bedoeld. Waarvan nog 909 naamdragers in België.

De Grutere, De Gruiter: Bern van de man die gruit leverde of in het brouwsel mengde. Gruit d.i. gagel kruidde het bier. De vorm De Grutere is verdwenen.

De fn. De Gruyter komt nog 327 maal voor in ons land. Vooral in WV en de provincies Antwerpen en Limburg.

De Huygelaere: Bn. die betekent de vleier, de huichelaar, de pluimstrijker enz. Reeds te Aarsele in 1382 (Staes Hughelare). Deze fn. is bijna volledig verdwenen in ons land.

De le Becq, Delebecque, Delbecq: Fn. met Picardische oorsprong, naar een pln. becq: beeke, ruisseau. Alleen de woordvorm Delbecque en de Vla vorm Delbeke komen vaak voor in ons land. Delbecque 451 maal. Delbeke 850 maal.

De Loef, De Loof: de betekenis van loef: loebas, gaat terug op het Pic. louf. Ofra lou: wolf. Ook mogelijk afl. van een Patron. bakersvorm van een Germ. vn. Lotfrid of Ludolf.

Alleen de vormen De Loof en Deloof komen nog vaak voor 691 maal in WV en 411 maal in OV.

De Vreese, De Vrieze: naar de volksnaam van de Fries. De klankwettige Ndl. vorm is inderdaad Vries(land). De fn. De Vreese komt nog 1740 maal voor. De vorm De Vrieze en varianten 3430 maal.

Dossche: Misschien uit het Ofr. once: ons (gewicht). Dus een Berbn. voor een weger of meter.

Eerder zeldzame fn. met nog 78 naamdragers in WV en 24 in OV. De fn. is eigenaardig genoeg zeldzaam in Wallonië.

Duweert: deze woordvorm ontbreekt in het WFN, dat wel Duwaert heeft. Dit is een Vla vorm van de Rom. fn. D'Huart. Dit is een patr. variante van Douard en Doehard. Patr. Germ. vn. Dodhard. Al

deze vormen zijn zeldzaam geworden.

Eeckaert, Eeckhardt: de vorm Eeckaert ontbreekt in het WVF. Patr. Germ. vn. agi-hard: zwaard-sterk. Acardus, Eckardus. Reeds te Sint-Denijs-Boekel rond 1150. Gosuinus Ekkardi filius. Zeer zeldzame fn.

De fn. Eekhardt telt nog slechts 24 naamdragers. Vooral te Brussel en te Antwerpen.

Everwijn: de vorm Everwyn wordt niet meer besproken in het WVF. Is er een verband met de oude fn. van Everwyn en de nieuwere vorm Van Heuverzwijn? Wellicht een afleiding van de ever een everzwijn (Fr. sanglier).

De fn. Everwijn is in ons land volledig uitgestorven.

Heuvinck: is een patr. var een Germ. vn. Hiltwigus, Hiltewigis.

Heyman, Heymans, Heineman: Patr. Vleivorm van de Germ. vn. Heinric, Hendrik.

Deze fn. komt nog vaak voor. In ons land zijn er nog 926 naamdragers, waarvan 482 in OV, 129 in WV en 135 in Antwerpen. De vorm Heymans komt zelfs 3.275 maal voor in België.

Lanchals: Bn. voor iemand met een lange hals. Heden een zeldzame fn. in ons land.

Locket, Locquet: Uit het Fr. loquet, slot. Ndl. loket. Berbn. van een slotenmaker. De vorm Locquet komt slechts 201 maal voor in ons land waarvan 81 maal in WV, 54 maal in OV en 46 maal in Henegouwen.

Mareels: Uit het Fr. morel. In het Mnl. was moreel een zwart paard. Bn. naar iemand met een donkere huid. Vlaamse adaptatie door een o/a wisseling. De fn. Mareel(s) komt nog 398 maal voor in België, waarvan 146 maal in WV, en 103 maal in OV.

Meersschaut en Meirsschaert: ontbreken in het WVF, dat wel Meersschaert heeft. Afl. van Van der Meersch, doch met welke betekenis? Weide toezichter?

De vorm Meersschaut komt nog 390 maal voor in ons land, waarvan 334 maal in OV. De vorm Meirsschaut is zeldzamer. Slechts 113 naamdragers waarvan 69 in OV.

Melaes, Mellaers (?): Wellicht Vla adaptatie van een Patr. Afl. van lat. Hn. Amelius.

Taeyaert: Afl. van bnw. taai. Bn. iemand met uithoudingsvermogen. Vgl. met de fn. De Taeye. Heden verdwenen fn.

Van Crombrughe: Naar een pln. Krombrugge in OV. Ongeveer 520 naamdragers in België.

Van Douvrin: Deze fn. ontbreekt in het WVF en het DNFBR.

Van Hellemond: Misschien patr. Germ. vn. hild-mund: strijd-bescherming of beter naar de pln. Helmond (NB).

De fn. Van Helmont komt 333 maal voor in België, waarvan 178 maal in VB.

Van Hukelghem: Naar een oude pln. Hukelgem onder Merelbeke of Dikkelvenne (OV). Deze fn. ontbreekt in het WVF.

Heden is deze fn. in ons land verdwenen.

In 1571 bezat Machiel of Michiel Van Huckelghem ook eigendommen te Machelen en te Olsene.

- Van Langheraert:** Bn. en Patr. afgeleid van Lange Geraert. De fn. Langeraert is zeldzaam met slechts 126 naamdragers in ons land, waarvan 102 in OV.
- Van Mastaing:** We konden deze plaatsnaam niet situeren. In Henegouwen?
- Van Migrode, Van Migerode:** naar een pln. Migerode in de buurt van Dendermonde (OV) Zeldzame fn. Nog 92 naamdragers, vooral in het Waasland en te Antwerpen.
- Van Schoonhove:** Naar een pln. Schoonhoven in Kampenhout (VB) of de pln. Schoonhoven (ZH). Zeldzame fn. Enkel nog amper 6 naamdragers in Vl. Brabant.
- Van Uuthove, Uittenhove:** De woordvorm Uuthove ontbreekt in het WVF. Naar een verspreide pln. Ten Hove. Alleen de vorm Uyttenhove komt nog vaak voor, met 665 naamdragers in België, waarvan 273 in WV en 234 in OV.
- Van Waesberghe:** Naar een pln. Waesberge onder Sint-Maria-Lierde (OV). Zeldzame fn. met 144 naamdragers in ons land waarvan 74 in OV.
- Van der Meere:** Naar een oude pln. Mere, in de omgeving van Oudenaarde. Een mere was een grote waterplas. Alleen de vormen Vander Meeren komen nog zeer vaak voor in België. De vorm Van der Meer is zeer zeldzaam. De bakermat van deze familie is vooral Oudenaarde. De fn. Vander Meeren telt nog 411 naamdragers, vooral in OV en Vlaams Brabant.
- Vander Hoeyen, Verhoeyen:** De vorm Van der Hoeyen ontbreekt in het WVF. Alleen de vorm Verhoeyen komt nog 251 maal voor, waarvan 187 maal in OV. Naar een verspreide pln. Hoye in de Leiestreek. Mnl. ooye, weiland aan een rivier.
- Vander Saeren, Versaere, Saerens:** De vormen Vander Saeren en Versaere ontbreken in het WVF. Deze fn. is een Metr. Bijbelse vn. Sara: vorstin. Alleen de vorm Saerens komt nog frekwent voor 1085 maal, waarvan 426 in OV en 385 in VB.
- Van Veechove:** Naar een pln. Vedikhoven in Dormaal (VB). Zeer zeldzame fn.
- Wybo, Wibo:** Patr. Germ. vn. Wibode: wig-bodo, strijd-bode. Alleen de vorm Wybo komt nog vaak voor. Van de 581 naamdragers, wonen er 453 in WV.

Bibliografie en Bronnen

- (1) Vandeputte Maurice en Goeminne Luc: Bevolking en grondbezit te Zulte in de 16de eeuw. Heemkundige Kring van Zulte, jaarboek, 16, 1997, p. 86-97.
- (2) Vandeputte Maurice, Goeminne Luc, De Clercq René. Bevolking en grondbezit te Olsene in de 16de eeuw. Kunst en Geschiedk. Kring van Deinze, jaarboek, 69, 2002, p. 389-423.
- (3) Goeminne Luc, Vandeputte Maurits, Dr. De Clercq René: Bevolking en grondbezit te Machelen in de 16de eeuw. Kunst- en Geschiedk. Kring van Deinze, jaarboek, 2009.
- (4) Voor Deinze en Petegem zijn de volgende Penningkohieren in het S.A.G. bewaard.
Petegem-buiten, 1571, nr. 57/235. Microfilm nr. 322.
Deinze-buiten, 1571, nr. 12/53
Deinze en Petegem, 1571, nr. 12/53
Deinze-buiten, 1572, nr. 12/53
Deinze en Petegem, 1572, nr. 12/53
Deinze stede, 1574, nr. 12/53
De penningkohieren van Petegem uit 1571 zijn een zeer belangrijke bron voor de studie van de agrarische geschiedenis van deze gemeente. Er zijn zeer weinig archiefbronnen van voor 1600 van Petegem bewaard gebleven.
- (5) Goeminne Luc en Vandeputte Maurits: De bevolking van Petegem-aan-de-Leie in 1695. Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze, jaarboek 74, 2007, p. 487-499.
- (6) Goeminne Luc en De Clercq René: Bevolking en grondbezit te Petegem-aan-de-Leie in de 17de eeuw. Kunst- en Geschiedk. Kring van Deinze, jaarboek, 68, 2001, p. 275-308.
- (7) Goeminne Luc en Vanhee Tony: Toponymie van Petegem-aan-de-Leie, Deinze, 2000, 257 blz. met kaarten plannen.
- (8) Jonkvrouw Magdalena Buutkins was rond 1535 geboren te Vatwilder bij Jüllich (Duitsland), als dochter van Jan, uit een oud adellijk Gelders geslacht. Ze huwt te Huizingen op 30-5-1559 met Jonkheer Lieven Heuvinck, geboren te Gent als zoon van Jonkheer Jooris Heuvinck een legerofficier. Hij kreeg 4 kinderen. In 1567 koopt Jonkheer Lieven Heuvinck de dorpsheerlijkheid Dentergem aan van de erfgenamen van Jonkvrouw Anna van Dolhain. In 1569 geraakt Jonkheer Lieven in financiële moeilijkheden en krijgt 6 jaar uitstel om zijn schulden af te betalen. In 1571 is hij in bezit van het groot pachtgoed "Het Nieuwgoed" met 49 Bunder (of 70 ha). Aldaar bezit hij een "huys van plaisance staende op eene mote". In 1578 is hij verplicht de heerlijkheid Dentergem te verkopen aan Jooris Lanchals om zijn schuldenlast te delgen. Kort nadien, in november 1578 is hij overleden. Jonkvrouw Magdalena Buutkins was dus in 1571 "Vrouwe van Dentergem" doch nog geen "erfvrouw van Dentergem". Later in 1586 zal ze nog een proces aanspannen tegen de familie Lanchals, die Dentergem had ingepalmd. De familienaam Butkins, Boutkens komt heden in België niet meer voor. De familienaam Heuvinck komt heden nog 137 maal voor. Vooral in de omgeving van Aalst.
Ref.: SAG Fonds Lanchals, Ladeuze enz., nr. 814 en nr. 159. De Herchenrode, Nobiliaire. Gent, 1865, p. 366. SAG Fonds familiepapieren, nr. 3179 (Heuvinck).
RAG, Fonds Kervijn de Volkaertsbeke nr. 4072.
Jonkheer Lieven Heuvinck bezat in 1571 te Dentergem, een groot herenhuis op een mote, omringd door een walgracht, afgesloten met twee bruggen en een monumentale ingangspoort. Daarnaast bezat hij nog 3 grote pachtgoeden (Persoonlijke mededeling van Erik Bekaert).
- (9) Jonkvrouw Josyne-Catarina de le Becque is geboren rond 1525 te Dowaaï (F) als dochter van Willem-Christoffel en Marie le Maire. Ze huwt rond 1550 met Lieven van Huerne, zoon van Michiel, uit het geslacht van Filips van Huerne, heer van Bunnegem, algemeen controleur van de Raad van Vlaanderen. Eleonora van Heurne, gehuwd met Antoon de Gruutere, stamt af van ridder Gillis van Heurne, geboren in Oudenaarde.

Zie nota 25. Later wordt Lieven van Huerne, kort voor zijn overlijden in 1569, nog procureur van de Raad van Vlaanderen. De weduwe Josyne de le Becque was zeer vermogend. In 1570 was ze eigenaar van het pachtgoed t'Axelle 31 Bunder (43 ha) en het pachtgoed de Twee Dreven 28 Bunder (39 ha), te Nazareth. In 1571 is ze ook eigenaar van het Goed ten Bossche 25 B (36 ha) te Petegem. Op dit pachtgoed bezat ze een "camere van playsance", wanneer ze op bezoek kwam. We kennen haar overlijdensdatum niet; Rond 1600?

De familienaam de le Becque is een hybride Picardische familienaam. De variante Delbecq(ue) komt samen nog 1152 maal voor in België, waarvan 691 maal in Henegouwen en 184 maal in WV.

De hybride Vlaamse vorm Delbeke komt ook nog 850 maal voor, waarvan 480 maal in WV, 120 maal in OV en 72 maal in Henegouwen.

Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 345, 346, 3011 en 3183 (van Heurne). De Scheerder J. Bevolking te Nazareth in de 16de eeuw. Ons Heem, 38, 2-41, 1984, p. 108-109.

- (10a) Jonkvrouw Margriet Taeyaert was de dochter van Lieven (zoon van Boudewijn en broer van Adriaen) en van Jacoba Cappe. Ze was dus een nicht van Adriaen Taeyaert. Zie nota 24.

In 1574 is ze gehuwd met Jacob Timmerman.

In 1571 bezat ze samen met Gillis van Waesberghe het pachtgoed Te Voorde in de Pachthofstraat te Petegem 24 bunder (34 ha). We weten niet of Margriet Taeyaert verwant was met Gillis van Waesberghe.

De familienaam Ta(e)yaert is in België volledig uitgestorven. De naam kwam nog voor te Machelen tot op het einde van de 18de eeuw. Rond 1750 was Jonkheer Pieter-Frans Tayaert, heer van Ter Elst, eigenaar van het goed te Overmeers te Machelen.

Hij overleed in 1789. Een afstammeling van deze familie was hoofdonderwijzer Adriaen-Adolf Taeyaert te Petegem van 1830 tot zijn overlijden in 1862. Een van zijn zonen heeft zijn familienaam uitgebreid tot Taeyaert de Borms en is later politicommissaris te Brussel geworden.

Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 5959 (Temmerman).

- (10b) Eerwaarde Heer Gillis van Waesberghe was in 1518 geboren als zoon van Jan en van Catharina van Huffelghem gez. de Rycke. Vader Jan was baljuw van Gent en een van de leiders van de opstand tegen Keizer Karel in 1539. Daardoor was hij ook een stropendrager en werd later doodgemarteld.

Gillis studeerde theologie te Leuven en werd later pastoor te Stekene. Hij is overleden te Bergen voor 1588.

De familie van Waesberghe telt nog 29 naamdragers in België, vooral in de omgeving rond Brussel.

Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 6517. Genealogie van de familie van Waesberghe. Evergem. 1999.

- (11) Koning Filip II van Habsburg had in 1555 zijn vader opgevolgd in de Nederlanden.

Hij was toen 27 jaar oud. Hij was een plichtsbewuste persoonlijkheid doch hij kende de Nederlanden niet goed. Hij was in Spanje opgevoed. Daardoor sprak hij noch frans, noch nederlands. Hij bestuurde de Nederlanden bij middel van landvoogden, waaronder Margareta van Parma (1564-1565) en Ferdinand van Toledo, hertog van Alva (1567-1573). De regering van Filip II nam een einde in 1598.

- (12) Heer Jan van Lake, was heer van de heerlijkheid Lake onder Drongen. Hij was gehuwd met een dochter de Cottrel, dochter van Heer Karel, heer van Drongen en Isabeau de Bourgogne, zelf dochter van heer Antoon, heer van Wakken.

In 1562 verkoopt de dochter de Cottrel de heerlijkheid Lake aan Pieter van Hoorebeke.

In 1571 bezat Jan van Lake te Petegem het pachtgoed te Overbeke met 20 B (28 ha) en hij gebruikt soms "een cleen huysken van playsance up een motkin" als hij daar op bezoek komt.

Hij is voor 1650 overleden.

Er bestond ook een oud Lake toponiem te Zulte, te Aalter en te Deurle.

De familienaam Van Laecke telt nog 375 naamdragers. Vooral in het Meetjesland.

De variante Van Lake is verdwenen.

De familienaam de Cottrel is in België volledig uitgestorven.

SAG Fonds familiepapieren nr. 1518 (de Cottrel).

- (13) Jonkheer Guillaume van Schoonhove is geboren te Gent, als afstammeling van Jonkheer Adriaen, zoon van Jacob en Jacoba de Baenst.

De stamvader was Jan, heer van Schoonhoven, bij Aarschot.

Te Petegem in 1571 bezat Guillaume, samen met Jacob Simoen, een pachtgoed van 14 bunder (20 ha). De familienaam Van Schoonhoven komt nog slechts 6 maal voor in ons land. En dit enkel in Vlaams-Brabant.

Ref. Goethals. Dictionnaire. Dl. I, 82-84, deel II 762, dl. III, 118 en Dl. IV, 698.

SAG Fonds Genealogieën, nr. 244. (van Steelant).

- (14) Mijnheer Joos van Brakele gezegd Van den Bossche of Court au Bois is geboren in 1539 als zoon van Raes, heer van Opbrakel (heerlijkheid Ten Bossche), Outryve, Moorsele, schepen van Oudenaarde, en van Agnes van Coyghem, vrouw van Varenbeke.

In 1564 is hij te Brussel gehuwd met Jonkvrouw Anna de Damhoudere, dochter van meester Joos, de beroemde rechtsgeleerde.

Rond 1570 wordt hij ook raadsheer in de Raad van Vlaanderen. In 1571 bezit hij te Petegem ongeveer 14 Bunder (20 ha) heide, bos en zanderig zaailand. Ook te Kruishoutem bezat hij in 1577 enige gronden.

Hij overleed te Gent op 8 juli 1608. Hij was 69 jaar geworden.

Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 797, 800 en 1673 (de Damhoudere).

- (15) Jonkheer Filip van Crombrugghe was de enige zoon van Jooris Jr., heer van Wielsbeke, ten Broucke en La Douve, schepen van Gent, en van Catharina Vilain. Catharina was zelf dochter van Jonkheer Vilain. Filip van Crombrugghe was een achterneef van Jonkheer Antoon, gehuwd met Eleonora van Huerne. Zie noot 9. Hij was ook een achterneef van Jonkheer Jan Jr. de Gruutere, die gehuwd was met Kristoffelijne van Megrode. Zie noot 22.

In 1565 wordt Philip heer van de heerlijkheid Loringe onder Veurne. In 1566 wordt hij ook heer van de heerlijkheden ten Broucke en La Douve te Wielsbeke.

Op 15 mei 1571 huwt hij met de 17-jarige Geertrui de Gruutere (geb. 1554) dochter van Jan (+ 1559) en Jacoba De Waele. Tussen 1572 en 1590 krijgt hij niet minder dan 11 kinderen.

In 1571 komt hij in het bezit, causa uxoris, van de heerlijkheid Boelare te Petegem, die voordien aan de familie de Gruutere had toebehoord.

Van 1583 tot 1596 is hij burgemeester van Kortrijk en van 1603 tot 1613 schepen van Veurne.

Hij is op 4 jan. 1618 te Wielsbeke overleden en aldaar begraven.

Zijn weduwe zal hem nog 20 jaar overleven en overlijdt 84 jaar oud, op 18 september 1638 te Kortrijk.

De familie van Crombrugghe bleef eigenaar van Boelare (onder Petegem) tot 1775.

In 1786 is Boelare openbaar verkocht.

Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 1597 en 2663 (de Gruutere) E. Schepens. De grafzerk van Gertrude de Gruutere in Ghentsche Tydinghen, 23, 4, 1994, p. 238-240.

- (16) Heer Lieven van de Vyvere bezat te Petegem ongeveer 10 Bunder (14 ha) bos en zaailand. In 1583 is hij gehuwd met Catharina Wauckier, dochter van Michiel en Madeleine Govaert. Hij overleed rond 1585.

Er is ons verder weinig gekend over deze persoon.

Ref.: de Herckenrode, Armorial, f. 1225.

SAG Fonds familiepapieren nr. 6425.

- (17) De kinderen Jan, Cornelis, Maria en Clara Heyman waren de kinderen van Heer Jan en Elisabeth Wouters. In Petegem bezitten ze in 1571 ongeveer 6 Bunder (8 ha) zaailand.

Er is verder weinig over deze familie bekend. Ze behoorden wellicht tot de lagere landadel zonder titel.

De familienaam Heyman(s) telt nog 950 naamdragers in België. Vooral verspreid over WV, OV en de Provincie Antwerpen.

Ref.: de Herckenrode. Nobiliaire des Pays Bas, Gent, 1865, p. 2152.

SA Fonds familiepapieren, nr. 2893.

- (18) Jonkheer Adriaen Van der Meere is de zoon van Gillis en Agnes Triest.
Hij huwde met Clara de la Hamaide, dochter van Diederik, heer van Anvaing en ter Beke onder Elsegem, en van Agatha van Woufelghem. In Petegem bezat hij in 1571 een behuisde hofstede en ongeveer 4 bunder (6 ha) zaailand.
Ref. SAG Fonds familiepapieren, nr. 4099 en nr. 2754 (de la Haimaide).
- (19) Jonkheer Denijs Lanchals is geboren in 1518 als zoon van Pieter en Josyne Quevin, ervrouw van Olsene. In 1554 voert hij met zijn broer Florent en zuster Adriana, een proces tegen zijn oudere broer Joris, heer van Olsene, betreffende de successie van hun moeder Josyne Quevin.
We weten nog niet of Denijs gehuwd was en of hij kinderen had.
Hij bezat te Petegem slechts 4 Bunder (6 ha) zaailand. Op 18 oktober 1566 wordt hij burgemeester van Deinze. Hij zal het blijven tot 1571. Hij werd daarna opgevolgd door Lieven van Beversluys. Zijn houding in 1566 tot 1568 ten opzichte van de hervormingsgezinden was nogal dubbelzinnig. De beroemde familienaam Lanchals is in ons land volledig uitgestorven.
Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 3512. Albijn Vanden Abeele. Geschiedenis der Stad Deinze, Gent, 1865, p. 45.
- (20) Jonkheer Francois Borluut is in 1530 te Gent geboren als zoon van Adriaen (een van de opstandelingen leiders tegen Keizer Karel, daardoor stroppendrager en door een beul gefolterd) en van Isabella Sersanders. Vader Adriaen overleed in 1549. Deze Francois is niet te verwarren met zijn gelijknamige tijdsgenoot en achterneef Francois Borluut, zoon van Boudewijn, heer van Schoonberge en in 1572 bezitter van een pachtgoed van 23 ha te Olsene, verpacht aan Jacob Van Haelst. Joos Borluut, een andere zoon van Boudewijn, bezat rond 1570 de Heerlijkheid van Overwater te Machelen (met 44 h).
Rond 1555 is Francois Borluut (van Petegem) te Gent gehuwd met Jonkvrouw Agnes Tackoen gezegd van Zillebeke. In 1571 is zijn eigendom te Petegem verpacht aan de weduwe van Pieter Van Haelst, familielid van de hierboven vermelde Jacob Van Haelst uit Olsene?
Op 14 juli 1605 stelt jonkheer Francois zijn testament op en schenkt alles aan de armen en kloosters.
Hij sterft kinderloos te Gent op 22-8-1609.
De beroemde familienaam Borluut is heden volledig uitgestorven.
Ref. Poplimont. La Belgique héraldique. Dl. 1, p. 99 en de Herckenrode, Nobiliaire des Pays Bas, Gent, 1865, p. 260. SAG Fonds familiepapieren nr. 681.
- (21) Jan, Jacob, Josyne en Pieter Van den Kerckhove gezegd Van der Varent waren de kinderen van Jonkheer Jan, Jr., procureur bij de Raad van Vlaanderen, en van Jonkvrouw Anna Wilgiers.
Ze bezaten in 1571 een weinig grond te Petegem.
Verder is ons zeer weinig bekend over deze personen, die wellicht tot de lagere landadel zonder titel behoorden.
Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 3372 en 6696 (Wilgiers) Blommaert. Graaf- en Gedenkschriften, Sint-Jacobskerk, p. 20.
- (22) Jonkvrouw Christoffelyne van Migrode was de dochter van Jan.
Ze huwde met Jan jr. jr. De Gruutere, zoon van Jan jr., heer van Eksaarde en van Anna-Maria van Luceboone. Jan jr. jr. is de oom van Antoon de Gruutere, heer van Eksaarde, gehuwd met Eleonora van Heurne, zie noot 25. Jan jr. jr. is ook een neef van Geertrui de Gruutere, die gehuwd was met Filip van Crombrughe, zie noot 15.
Jan jr. jr. wordt ook heer van Vaernewijck en van Zwijnaarde. Hij overlijdt in 1550. Jonkvrouw Cristoffelyne bezat in Petegem in 1572 een behuisde hofstede. We weten niet wanneer ze overleden is. De familienaam van Migerode komt

nog 92 maal voor. Vooral in het Waasland en te Antwerpen.

Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 4116 en 2601 (Goverts gezegd van Megrode).

- (23) Ridder Gabriel de Jauche de Mastaing was geboren in 1520 als zoon van Antoon, uit een oud adellijk Brabants geslacht, dorpsheeren van Mastaing, Hérimez, Aishove (Kruishoutem), Brugelette enz. en van Josine van Vlaanderen. Hij is een eerste maal gehuwd met Catherine de Lannoy. Zijn 2de echtgenote was Jeanne de Monmorency. Hij werd heer van Machelen in 1553 en in 1559 ook heer van Poeke. Hij was een schatrijke edelman, die zijn talrijke goederen op een degelijke wijze bestuurde.
- (24) Heer Adriaen Taeyaert was de zoon van Boudewijn, heer van Beostenblijje (NL) en de heerlijkheid Maldegem (onder Ouwegem). Hij was de oom van jonkvrouw Margriet Taeyaert. Zie noot 10. De naam van zijn echtgenote kennen we niet. Te Petegem bezat hij slechts weinig grond in 1571. Ref. SAG Fonds familiepapieren nr. 5939.
- (25) Jonkheer Antoon de Gruutere is in 1551 geboren als zoon van ridder Karel, heer van Eksaerde en Oeselgem, en jonkvrouw Antoinette de Schietere. Hij was de neef (zoon van vader's broer) van Jan jr. jr. de Gruutere, gehuwd met Kristoffelijne van Migrode, en een achterneef van Geertrui de Gruutere gehuwd met Filip van Crombrughe. Zie noot 15 en 22. Na het overlijden van zijn vader, wordt jonkheer Antoon in 1557 heer van Eksaerde en Oeselgem. In 1562 huwt hij met jonkvrouw Eleonora van Huerne, enige dochter van Filip. Hij kreeg 3 kinderen. In oktober 1567 stelt Antoon zijn testament op 14 jaar voor zijn overlijden. In 1571 bezat jonkheer Antoon te Petegem enkel een visserij. Te Eksaerde bezit hij het kasteel, talrijke pachthoeven en alle heerlijke rechten. In 1576 wordt hij nog hoogbaljuw van het Waasland. Hij is overleden te Eksaerde op 6-8-1581. De bekende oude familienaam de Gru(u)tere komt in Vlaanderen niet meer voor. De variante familienaam De Gruyter komt in België nog wel 327 maal voor. Hiervan 199 naamdragers in de Provincie Antwerpen, en 86 in WV. Elders is de naam zeer zeldzaam. Ref.: J.B. Rietstap. Armorial General, Londen, 1887, Dl. I, p. 841. SAG Fonds Lanchals, Ladeuze, nr. 713 en 724. SAG Fonds familiepapieren, nr. 2663, 3011 en 3183. Luc Goeminne en René De Clercq, De Heren van Oeselgem. De Roede van Tielt, 32, 1, 2001, p. 3. B. de Bethune. Epitaphes et Monuments, Brugge, 1900, p. 168. Alex Dierick: De penningkohieren van Eksaerde. De Souvereinen, 18, 4, 1987, p. 97-108.
- (26) Jonkheer Gillis Van der Meere was de zoon van jonkheer Antoon jr. en Joanna Van Geersdaele. Hij was Heer van Asper en Zingem. Hij was gehuwd met jonkvrouw Margriet Van der Zype, dochter van jonkheer Jan en Margriet Van der Meulen, vrouw van Veerdegem onder Machelen. Rond 1565 wordt Gillis ook heer van Lake (onder Drongen). Te Petegem bezat hij in 1571 een visserij. In 1590 was hij onderbaljuw van Gent. Hij overleed te Gent op juni 1634. De familie Van der Meere was een bekende patriciersfamilie van Oudenaarde die veel schepenen en burgemeesters van Oudenaarde telde. De familienaam Van der Meere komt in ons land niet meer voor. De variante familienaam Van der Meeren komt daarentegen nog 411 maal voor, vooral in OV en Vlaams Brabant. Ref. SAG Fonds familiepapieren, nr. 4099 en nr. 6833 (van der Zype).
- (27) Heer Jan de Hertoghe, was de zoon van Gillis, heer van Moeskroen en Ter Varent. Hij is gehuwd met Anna van Berchem, dochter van Gillis en Joanna Pels. Hij wordt later ook heer van Moeskroen en

in 1560 raadsheer van koning Filip II van Habsburg en ook algemeen ontvanger van Vlaanderen.

In 1572 bezat hij te Petegem een visserij. Hij overleed te Gent in 1584.

Ref. D'Hoop La famille d'Alstein, p. 171. SAG Fonds familiepapieren nr. 2989 en nr. 426 (van Berchem).

- (28) Heer Jan van Douvrijn pacht in 1571 een weide te Petegem van Machiel Braeckelman, ontvanger van de Koninklijke Domeinen.

Verder weten we niets over deze persoon. Misschien behoorde hij tot de lage landadel zonder titel. Van Douvrin is een franse familienaam. Het is een oorsprongsnaam die in België niet meer voorkomt. Douvrin is een gemeente in het Dept. Pas-de-Calais (Fr.) bij het Canal de la Brassée.

Ref. de Herckenrode. Armorial, nr. 36.

- (29) Heer Michiel Braeckelman is te Gent geboren uit een Gents patriciersgeslacht van hogere ambtenaren. Hij was gehuwd met jonkvrouw Walburga De Ruddere.

Te Deinze, Petegem, Astene en Drongen was hij hoofdontvanger van de domeinen van Koning Filip II van Habsburg.

Te Petegem ontving hij de pacht van 17 pachters.

Hij overleed te Gent in 1592. De familienaam Braeckelmans is in België volledig uitgestorven.

- (30) Heer Omaer Everwyn is geboren te Gent uit een mogelijks geadelde en schilddragende patriciërsfamilie. Er is weinig over deze persoon bekend.

In 1571 was hij ontvanger-generaal van de 20ste penninck.

De familienaam Van Everwyn is in ons land volledig uitgestorven.

Ref. Blommaert. Inscriptions funéraires. Gent. Sint-Michiels-kerk, p. 201. SAG

Fonds familiepapieren nr. 2117.

Uithangborden in Wontergem

door

André HEYERICK

Voor dit artikel heb ik mij gebaseerd op de (niet verder gecontroleerde) gegevens in de bevolkingsregisters en artikelen in de jaarboeken en het Contactblad van de K.O.K. (thans K.G.K.).

Verdere inlichtingen werden mij door verschillende personen meegedeeld, waarvoor mijn dank, of ik vond ze o.a. in de Deinse weekbladen, de registers van briefwisseling en de beraadslagingen van het schepencollege.

Na de fusies in 1971 en 1977 diende de naam van sommige straten gewijzigd te worden, omdat in de verschillende gemeenten gelijknamige straten bestonden.

Volgende afkortingen vergen enige uitleg:

1968/100 betekent Jaarboek K.O.K. 1968 blz. 100.

K1180 betekent Kontaktblad blz. 1180.

D.B. verwijst naar een bericht in het plaatselijk weekblad "De Deynsche Burger".

GvD verwijst naar een bericht in het plaatselijk weekblad "De Gazette van Deynze".

GDOF2/25 betekent "Groot-Deinze in oude foto's" met commentaar van Stefaan De Groote en Denis Pieters, deel 2 blz. 25

t/nr. betekent: toenmalig huisnummer in de bevolkingsregisters van bedoelde periode.

bev. reg. betekent: bevolkingsregisters.

kad. nr(s). betekent kadasternummer(s)

Klaroen: De Klaroen is een adressenboek van Deinze uitgegeven 1992-1993 door "De Klaroen B.V.B.A." Dorp 24A Nazareth. Het bevat een alfabetische lijst van de inwoners van Groot-Deinze en een adressenlijst per straat.

Fusies verwijst naar het boek van *Yvan Vandenbrande* "Deinze en de fusies ...".

Hand. 2000: Handels- & Beroepengids 2000.

In het archief te Deinze vond ik slechts de bev. reg. van Wontergem vanaf 1900.

Het was soms zeer moeilijk om de juiste ligging van een huis (en zijn bewoners) te volgen doorheen de bev. reg.

De straten werden gerangschikt per wijk: Dorp, Terdonck, Westhoek en Oosthoek, waarbij sommige straatnamen in verscheidene wijken voorkwamen. Alhoewel de huisnummers gewoonlijk per straat werden toegekend, gebeurde het herhaaldelijk dat de nummering doorliep over verscheidene straten (zo

liep in de bev. reg. 1910 de nummering door over Terdonckstraat, Branderstraat, Heirweg en Bruggemeerschstraat).

Ook veranderden de straten soms plotseling van naam of werden opgeslorpt door andere straten - zie bijlage 1.

Vanaf de bev. reg. 1947 werden de “wijken” niet meer vermeld.

In de huidige Dentergemstraat werden de huizen in de bev. reg. 1900 tot 1960 genummerd in de richting van Dentergem naar de Tieltsesteenweg, waarbij de onpare nummers links lagen. In de bev. reg. 1970 werd de richting omgekeerd.

Tot en met de bev. reg. 1930 werd het grootste deel van deze straat “Heirweg” genoemd, een klein deel was de “Kerkstraat”.

Vanaf de bev. reg. 1947 werd het Dentergemstraat, Dorp en Statiestraat.

De huidige Tieltsesteenweg kwam ik ook tegen onder de naam: Steenweg en Grote Baan.

Hiermee wil ik er alleen voor waarschuwen dat mijn gegevens over de ligging van de herbergen (in vergelijking met de huidige ligging) niet 100 % betrouwbaar zijn.

TABEL

D = Dorp
 GB = Grote Baan
 H = Heirweg
 K = Kerkweg
 L = Lammekensstraat
 S = Steenweg
 TE = Terdonckstraat
 TI = Tieltseseenweg

OPEENVOLGENDE UITHANGBORDEN	HUIS- NUMMER 1900	HUIS- NUMMER 1930	HUIS- NUMMER 1960	HUIS- NUMMER 1970
<u>Dentergemstraat (Zuidkant),</u> voorafgegaan door Tieltseseenweg)				
In 't Roosje	TE8			
De Jorge	L30	S41	GB1	TI17
Café Tielt				TI17
De Eekhoorn				TI17
In den Bek	L32	S47	GB6	?
In 't Zwijntje	H31	H69	H36	26
St.-Jozef 2		H47	D22	40
Cecilia	K58	K29		
De Klok			D18	46
De Reisduif	H5/6	H25	H16	48
<u>Dentergemstraat (Noordkant)</u>				
St.-Jozef 1	H14	H15	H5	5 ?
Herberg Martens	H9	H70	D47?	19
De Wandeling	H54	K41	D63	39
Het Gemeentehuis	H19	H44	D37	43
Het Koophandelshuis	H34	H42	D35	45
De Casino	H33	TE31		
De Vrede	H24	H34	D27	53
De Vos	H10	H52		
In de Wachtzaal	H2	H68		
Het Boldershof	H37	H10	D11	69

(IN DE) BEK:

GvD signaleert op 19 juni 1892 ter gelegenheid van de Ommegang een paardenloopwedstrijd op het gehucht "De Jorge"; inschrijving in herberg "**Den Bek**" bij *Francois Vande Casteele*.

"In den Bek" wordt nog vermeld in GvD op 14 november 1893, 13 november 1899, 4 januari 1910; in die laatste aankondiging wordt de herberg gesitueerd op de hoek van de baan naar Wontergem.

GvD signaleert op 9 juni 1919 de verkoping van "Den Bek".

Dit café wordt verder nog vermeld in DB van 4 november 1926 en 3 november 1930.

Romain Deboever bezorgde mij volgende gegevens:

Bev. reg. 1900/1910/334/2: *Rosalie De Volder*, Lammekensstraat¹ 32 "Terdonck"², weduwe *Francies Van de Casteele*, herbergierster-koopman in granen.

Volgens de bev. reg. 1930 werd zij opgevolgd door haar inwonende schoonzoon *Maurice Verkest*, met zijn echtgenote *Camilla Van de Casteele*; zij kwam op 26 september 1921 uit Zwevezele.

Hij overleed op 16 december 1965; zijn weduwe bleef hier wonen tot zij overleed op 2 januari 1984.

Het huis is een aantal jaren onbewoond gebleven en dan verkocht aan haar neef *Robert Van de Casteele*, slachter, weduwnaar van *Francine De Smet*, die er woont sinds hij met pensioen is. Het is sindsdien een gesloten huis.

Het café verhuisde naar de overkant van de Tieltseseenweg.

Hand. 1993 vermeldt het op de Tieltseseenweg nr. 19 met als waardin *Katty De Rycke*.

Volgens Hand. 1996 is de uitbaatster *Petra Van Canneyt* en Hand. 2000 vernoemt *Dominique Diddens*.

(HET) BOLDERSHOF:

GvD signaleert op 13 juni 1905 "**Het Boldershof**" bij *Lessens*.

GvD vermeldt op 2 februari 1912 "In het Boldershof" bij *Charles Lessens* op het Dorp.

Volgens de bev. reg. 1900 woonde op de Heirweg t/nr. 37 (in 1970 Dentergemstraat nr. 69) *Charles Louis Lessens*, hetbergier-kuipersbaas. Hij was de weduwnaar van *Mathilde De Meulemeester*, die op 12 juli 1896 overleed in het huis 38 Sectie A. Hij was in 1842 geboren in Wontergem.

In de bev. reg. 1910 trof ik hem aan op t/nr. 6³, waar hij stierf op 22 november 1912.

De inwonende dochter *Philomena*, naaister, bleef hier wonen tot ze op haar beurt overleed op 19 januari 1951.

Zij werd opgevolgd door *Charles Vanaelst*, vlasbewerker-winkelier, met zijn echtgenote *Marguerite Baudoncq*, winkelierster (gewijzigd in huishoudster). Ze kwamen op 23 augustus 1951 uit Gottem.

(DE) CASINO:

GvD vermeldt op 19 juli 1892 en 8 januari 1896 “**De Casino**” op de steenweg naar Dentergem.

GvD signaleert op 4 september 1900 “De Casino” bij *Basiel Maes* op de steenweg Wontergem-Dentergem.

In het archief te Deinze vond ik slechts de bev. reg. vanaf 1900.

In de bev. reg. 1900 heb ik geen *Basiel Maes* gevonden, zelfs geen herbergier met de naam *Maes*.

GvD vermeldt op 15 september 1906 “Casino” bij *Jules Arickx*.

Volgens de bev. reg. 1900 woonde er wel een (*Jan*) *Juliaan Arickx*, biertapper, op de Heirweg (wijk Terdonck) t/nr. 33⁴.

Hij was op 9 januari 1901 gehuwd met *Marie-Victorine Blomme*, die op 21 januari 1901 uit Grammene kwam. Er werd niet vermeld waar hij vandaan kwam.

Ze verhuisden op 30 september 1906 naar Antwerpen.

Ze werden opgevolgd door *Frederic Roose*, landbouwer, met zijn echtgenote *Stephania Dewitte*. Ze kwamen op 28 november 1906 uit Dentergem. Slechts in de bev. reg. 1930 werd hij aangeduid als landbouwer-herbergier. Hij overleed op 17 februari 1940.

In de bev. reg. 1947 vond ik haar in de Dentergemstraat t/nr. 10, waar ze aangeduid werd als eigenaarster en overleed op 4 oktober 1951.

Betrof het hier een adresverandering of een verhuizing?

CECILIA:

GvD signaleert op 1 september 1895 “**Cecilia**” bij *Ch. Lievrouw*.

Charles Lievrouw, tapper, overleed op 28 maart 1896 in huis nr. 57, sectie A. Hij was getrouwd met *Pelagie Willecomme*.

In de bev. reg. 1900 vond ik aan de Kerkweg t/nr. 58 (in 1970 Dentergemstraat nr. 46)⁵ *Pelagie Willecomme*, kantwerkster-herbergierster.

Ze verhuisde op 23 december 1907 naar Petegem.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners.

bev. reg. 1910: *August De Splenter*, aangeduid als landbouwer, met zijn echtgenote *Justine Cluyse*.

bev. reg. 1920: *Jan Baptist Schoupe*, vermeld als landbouwer, die op 13 september 1911 gehuwd was met *Maria-Scholastica De Splenter* (fa. *August*). Hij kwam op 17 december 1888 naar Vinkt, *Adolf Van Aaelst*, aangeduid als landbouwer, die op 8 mei 1914 gehuwd was met *Alice De Rycke*, zonder beroep.

In de bev. reg. 1930 vond ik hier *Alfons Van Den Heede*, herbergier-winkelier, die in 13 februari 1934 getrouwd was met *Bertha Colle*, uit Dentergem. Hij kwam van de Kerkweg t/nr. 11 (zijn ouderlijk huis), waar hij vermeld werd als bakker⁶.

Hij werd ook hier als bakker aangeduid, maar deze vermelding werd geschrapt en vervangen door herbergier-voerman.

GDOF2/112 vertelt: “De vinkenmaatschappij “Immer geduld” eerde de primussen van het seizoen 1948-1949 en poseerde voor het lokaal “**De Klokke**” bij *Alfons Vandenheede* in de Dentergemstraat, waar zich ook het lokaal van voetbalclub Excelsior bevond.”

In de bev. reg. 1960 werd hij aangeduid als droger van textiel en zij als winkelierster-herbergierster.

GDOF1/29 toont omstreeks 1960 de bakkerij van *Alphonse Van Den Heede* in de Dentergemstraat nr. 44 (sic). Deze winkel was gekoppeld aan het bekende dorpscafé “De Klokke”, lokaal van diverse Wontergemse verenigingen. De bakkerij bestaat niet meer, maar “De Klokke” wordt nog steeds door zoon *Paul* uitgebaat.

ENGELAND:

GvD signaleert op 31 mei 1891 “**Engeland**” bij *Henri Maas* op de wijk Jorge.

In het archief te Deinze vond ik slechts de bev. reg. vanaf 1900.

In de bev. reg. 1900 vond ik geen Henri Maes, zelfs niet als tweede voornaam.

(DE) GANS:

DB signaleert op 9 augustus 1886 “**De Gans**” bij *A. Steyaert* “op het gescheid” van Aarsele en Wontergem.

In het archief te Deinze vond ik slechts de bev. reg. vanaf 1900.

In de bev. reg. 1900 vond ik geen *Steyaert*.

GEMEENTEHUIS:

Het “**Gemeentehuis**” bij *Ivo Slock* wordt vermeld in DB van 10 september 1883 en 26 november 1885, en in GvD op 2 juni 1891, 11 januari 1892, 2 september 1894 en 11 juni 1901.

In de bev. reg. 1900 vond ik op de Heirweg t/nr. 19 (in 1970 Dentergemstraat nr. 43)⁷ *Ivo Slock*, herbergier en koopman in paarden; hij was op 16 augustus 1856 getrouwd met *Justina Wilfaert*. Hij was geboren in Wontergem, zij kwam uit Aarsele.

Zij overleed op 21 april 1904, hij op 21 december 1904.

GvD signaleert op 14 maart 1905: “Ingevolge sterfgeval verkoping ten huize (gemeentehuis) en ten hove van wijlen *Ivo Slock* van huismeubelen, landalm en bestialen.”

Hun inwonende dochter verhuisde naar Dentergem op 27 december 1905.

Zij werd opgevolgd door *Joannes Franciscus Maes*, veekoopman,, met zijn echtgenote *Marie-Leontine Demoor*. Ze kwamen op 26 december 1905 uit Grammene.

GvD en DB vermelden op 19 juli 1906, 27 december 1924, 2 juli 1931 en 22 juli 1935 “Het Gemeentehuis” bij *François Maes*; op 24 oktober 1910 staat Cyriel Maes⁸.

Hij overleed op 5 mei 1956, zij op 6 januari 1970.

In de bev. reg. 1960 werd haar inwonende zoon *Roger* reeds aangeduid als herbergier-landbouwer. Vanaf 7 november 1967 werd dit “zonder beroep”, maar zijn zuster *Georgette* werd vanaf die datum aangeduid als herbergierster.

(DE VLIEGENDE) HERT:

1979/178 vermeldt in 1779 een “huijs ende erfve, sijnde insghelijcx van immemoriaelen tijde herberghe gheweest, daer voor teeken uijthanght **den Vliegende Hert**, bewoont bij *Daniel Sonnevile* ende hem met consorten compeeterende, staende op het dorp ende plaetse der selve prochie, alternativelijck

met de precedente [Den Keijser] herberghe wesende wethuijs van aldaer, sonder dat den proprietaris can betoonen eenigh consent ofte permissie van erectie in herberghe”.

Ik vond hierover geen verdere inlichtingen.

(DE) HOORN:

1979/178 vermeldt in 1779 een “huijs ende erfve staende op het dorp ofte plaetse deser voorseijde prochie, actueelick bewoont bij *Caerel Lievens* ende compeeterende *Sieur Pieter Joseph De Smet*, bailliu der gheseijde prochie, sedert circa veerthien a seshien jaeren als herberghe gevent hebbende wijn, bier en brandewijn ende alwaert voor teeken uijtsteekt **den Hoorn**, sonder nochtans te connen betoonen eenighe permissie ofte consent, sedert den gheseijden tijdt bij toure oock geweest sijnde wethuys, en dranck vercocht bij tacit consent van den bailliu”.

Ook hierover vond ik geen verdere inlichtingen.

(DE) JORGE:

Herberg “**De Jorge**” wordt in de aankondigingen op verschillende wijze gespeld:

GvD vermeldt op 26 december 1891 herberg “**De Jorge**” in de omgeving van o.a. de eigenaar *Louis Mortier*.

GvD op 1 mei 1892 “De Jorge” verhuring aan *Vercampt*.

Leonardus Vercampt, tapper, overleed op 21 juni 1891 in het huis Sectie C nr. 29 (in 1970 Tieltsessteenweg nr. 17)⁹

Hij was gehuwd met *Rosalie Van Wanseele*, landbouwster, die overleed op 23 februari 1893; ze werd “dood gevonden in een gracht”.

GvD vermeldt op 21 maart 1893 verkoping van herberggerief ter herberg “De George”.

Zij werd opgevolgd door *Karel Louis Mortier*, biertapper-eigenaar, met zijn echtgenote *Clementine Rooze*; ze kwamen uit Grammene op 12 april 1893.

In de plaatselijke weekbladen werd deze herberg nog dikwijls vermeld¹⁰.

Hij overleed op 19 december 1917, maar zijn weduwe bleef hier wonen; zij werd aangeduid als “zonder beroep”¹¹. *Clementine Rooze* verhuisde op 20 maart 1938 naar Tielt.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners¹².

Volgens Julien Heyerick werd het later “**café Tielt**” bij *Pierre Maes*.

Hand. 1993 vermeldt café “**De Eekhoorn**” bij *Lilian Maes*, Tielstestw 17.

(ST.-) JOZEF 1:

GvD signaleert op 2 juni 1891 “**St.-Jozef**” bij *Vande Castele* aan de statie: statie-kermis.

In de bev. reg. 1900 vond ik inderdaad op de Heirweg t/nr. 14 (in 1970 nr. 5) *Henri Van De Castele*, slachtersbaas-herbergier-leerlooierbaas en koopman in vee, met zijn echtgenote *Emilie Blancke*, zonder beroep.

Er werd niet aangeduid waar ze vandaan kwamen, noch wanneer.

Volgens de bev. reg. 1910 waren ze verhuisd naar de “*Doschweg*” t/nr. 9¹³ en werd hij enkel nog als “slachter” aangeduid, vanaf 1920 zelfs als landbouwer.

Hij overleed op 24 januari 1942.

De rest van het gezin verhuisde, uitgezonderd *Jules Vande Castele* (zonder beroepsaanduiding), die op 3 augustus 1942 trouwde met *Albertina Roose*.

Ze verhuisden op 16 december 1967 naar de Statiestraat t/nr. 1.

Dochter *Agnes* bleef hier wonen; ze was getrouwd met *Gerard Devooght*, landbouwer.

(ST.-) JOZEF 2:

DB vermeldt op 10 april 1934 “In St.-Jozef” bij *Adiel Blondeel*.

In de bev. reg. 1920 vond ik op de Heirweg t/nr. 25 (in 1970 Dentergemstraat nr. 40)¹⁴ *Adiel Alois Blondeel*, wagenmaker-herbergier, met zijn echtgenote *Maria-Martha Opsomer*, zonder beroep.

Zij kwam bij haar huwelijk op 9 augustus 1922 uit Aarsele.

Hij overleed op 30 juli 1960, maar in de bev. reg. 1960 werd zijn weduwe nog aangeduid als herbergierster.

(DE) KEIZER:

1979/178 vermeldt in 1779 “alvooren een huijs ende erfve, wesende eene herberghe, genaemt ende daer voor teeken uythangt **den Keijser**, bewoont bij *Judocus van den Ougstraete* ende hem competerende, staende op het dorp ofte plaetse der selve prochie, alternatiewijls met de volgende herberghe [den Vliegende Hert] wethuys van aldaer, van immemoriaelen tijde herberghe gheweest sijnde, sonder nochtans te connen doceren van octroij nocte permissie”.

Ik vond hierover geen verdere inlichtingen.

(DE) KLOK: zie “**Cecilia**”.

(HET) KOOPHANDELSHUIS:

Wordt meestal vermeld als “Het Hof - of Het Huis van Commerce”.

DB signaleert het op 16 april 1885 bij *C. Tack*.

De bev. reg. vóór 1900 zijn in het archief van Deinze niet beschikbaar; ook in het register van overlijdens heb ik hem niet gevonden.

Volgens DB op 10 oktober 1887 en GvD op 11 januari 1893 en 2 december 1896 werd het huis bewoond door *Hendrik (Henri) De Splenter*.

Hij was gehuwd met *Marie-Silvie Van Der Haegen* en overleed op 11 augustus 1899 in het huis Sectie A nr. 12.

Zijn weduwe zette op de Heirweg t/nr. 34 (in 1970 Dentergemstraat nr. 45)¹⁵ de zaak verder en hertrouwde op 21 februari 1901 met *Theodoor Gevaert*, ijzerenwegbediende, die echter naar Amerika vertrok¹⁶.

Zijn echtgenote bleef aangeduid als herbergierster-winkelierster.

GvD signaleert het café op 30 mei 1905 bij vrouw *Gevaert -Verhaegen*.

Volgens GvD van 20 februari 1906 was het bewoond door weduwe *De Splenter*.

Ze verhuisde op 20 mei 1927 naar het Dorp t/nr. 21.

Zij werd opgevolgd door haar inwonende zoon *Jules De Splenter*, die reeds op 25 november 1926 getrouwd was met *Maria-Irma Tollens*, uit Kortrijk.

Vanaf 30 december 1958 werd hij aangeduid als “zonder beroep” en het gezin verhuisde op 1 januari 1959 naar de Tabakstraat t/nr. 14A (later gewijzigd in nr. 21).

Ze werden opgevolgd door *Albert Tack*, metsersbaas, met zijn echtgenote *Andréa Wolfcarius*. Ze kwamen van het Dorp nr. 39 (gewijzigd in nr. 35).

(HERBERG) MARTENS:

In de bev. reg. 1900 vond ik op de Heirweg t/nr. 9 (in 1970 Dentergemstraat nr. 19)¹⁷ *Cyriel Martens*, koopman en slachter, met zijn echtgenote *Hortence* (eigenlijk *Florence*) *De Keyzer*. Ze kwamen van de Heirweg t/nr. 13.

In de bev. reg. 1920 werd hij enkel aangeduid als slachter, in 1930 als landbouwer-herbergier.

DB vermeldt op 29 maart 1922 een herberg bij *Cyriel Martens* aan de statie.

Zij overleed op 18 juli 1941, hij verhuisde op 16 september 1949 naar Petegem, waar hij op 19 oktober 1951 overleed.

Ze werden opgevolgd door *August Huysman*, herbergier, met zijn echtgenote *Edith Slock*. Ze kwamen op 28 oktober 1949 uit Deinze en verhuisden op 30 juli 1954 naar Wilrijk.

De opvolgers waren *Marcel Dhuyvetter*, vellenbewerker (later asfaltbewerker), en zijn echtgenote *Simonne Demeyer*, herbergierster. Ze kwamen op 11 maart 1960 uit Aarsele.

(DE) NACHTEGAAL:

Ik vond ook “In de Nachtegaal” in Gottem.

GvD signaleert op 14 juli 1892 “**De Nachtegaal**” op de steenweg Wontergem-Dentergem.

In het archief te Deinze vond ik slechts de bev. reg. vanaf 1900.

In de bev. reg. 1900 vond ik in de de (huidige) Dentergemstraat een vijftal herbergen, die in aanmerking komen, maar waarop ik geen uithangbord kon plakken¹⁸.

(DE) REISDUIF:

GvD vermeldt op 5 september 1895 de verkoping van “**De Reisduif**”, bij de statie, palende zuid en zuidoost de steenweg naar Deinze, kad. A 432/i en deel 432h in pacht bij *Ivo Gevaert*.

In de bev. reg. 1900 vond ik op de Heirweg 5/6¹⁹ (in 1970 Dentergemstraat nr. 48) *Ivo Gevaere*, “landbouwdagloner”-herbergier (weduwnaar van *Eugenia De Vrije*). Hij was geboren in Wontergem en overleed op 19 juli 1907.

Zijn inwonende dochter *Emma*, barreelwachtster, was op 8 mei 1890 gehuwd met *Cyriel De Foer*. Ze kwamen op 1 juli 1893 uit Rumbeke.

Hij vertrok naar Amerika²⁰.

In de bev. reg. 1910 vond ik *Emma Gevaere*, barreelwachtster, met haar dochters en haar broer *Theodoor*, schoenmaker (laatst genoemde woonde in 1900 nog op de Heirweg t/nr. 62).

Volgens de bev. reg. 1930 waren ze verhuisd naar de Heirweg t/nr. 67

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners²¹.

(IN ‘T) ROOSJE:

GvD signaleert op 25 november 1902 een verkoping van o.a. herberggerief in “**In ‘t Roosje**” bij *Sophie Biebuyck* op het Dorp.

In de bev. reg. 1900 vond ik inderdaad in de Terdonckstraat t/nr. 8 *Sophie Biebuyck*, weduwe van *Felix Van Der Haegen*), herbergierster.

Ze verhuisde op 6 december 1902 naar Roubaix.

Later vond ik hier geen herbergier(ster) meer²².

(DE) STER:

1979/179 vermeldt in 1779 “een huijs ende erfve, staende op het gheseyde dorp ofte plaetse daer voor teeken uijtsteekt **de Sterre**, bewoont bij *Philippe Lessens*, ende hem compeeterende, omtrent een jaer

geleden aldaer begonnen te venten wijn, bier ende brandewijn nochtans sonder te connen doceren van eenighe permissie ofte consent”.

Ik vond hierover geen verdere inlichtingen.

(HERBERG) VANDE GINSTE:

GvD vermeldt op 11 januari 1893 de verkoping van een herberg, kad. A 104 & 105, in pacht bij *Petrus Vande Ginste*.

In het archief te Deinze vond ik slechts de bev. reg. vanaf 1900.
In de bev. reg. 1900 vond ik geen *Petrus Vande Ginste*.

Volgens de kad. nrs. lag deze herberg aan de Kattesteertstraat, een 100 meter vóór de kruising met de Spletgracht (in die tijd een voetwegeltje).

(DE) VLASBLOEM:

In de bev. reg. 1910 vond ik (misschien in een nieuw huis) op de Heirweg t/nr. 61²³ (in 1970 nr. 8) *Victor De Vos*, landwerkman-biertapper, met zijn echtgenote *Leonie Vanrijckeghem*. Ze kwamen op 15 januari 1912 uit Dentergem.

DB signaleert op 3 september 1924 “**De Vlasbloem**” bij *Victor De Vos*.
Zij overleed op 20 oktober 1916.

Op 3 januari 1917 hertrouwde *Victor* met *Marie-Elodie Vermeersch*, die van haar ouderlijk huis kwam (een café op de Heirweg t/nr. 35 - haar moeder was *Julie De Witte*).

Alhoewel hij verder enkel als vlashandelaar aangeduid werd en zij als “zonder beroep”, bleef het waarschijnlijk een café. Vanaf 1 oktober 1950 werd ook hij aangeduid als “zonder beroep”.

Hij overleed op 27 augustus 1965 en zijn weduwe verhuisde op 14 januari 1966 naar Deinze²⁴.

Zij werd opgevolgd door *Noël De Waele*, textielarbeider, met zijn echtgenote *Lucie Wynsberghe*, naaister.

Ze kwamen op 10 mei 1968 uit Aarsele en verhuisden op 13 oktober 1969 naar Oeselgem.

De volgende bewoners waren *Julien Wynsberghe*, metaalbewerker, en zijn echtgenote *Marie-Claire De Waele*, “confectiestikster”.

Ze kwamen op 16 juli 1971 uit Oeselgem.

(DE) VOS:

GvD signaleert op 1 april 1908 de verkoping van “**De Vos**” op het Dorp, palende noord de steenweg, kad. B 128D, 130, 131A en 132 bewoond door *Ivo Claeys*.

In de bev. reg. 1900 vond ik op de Heirweg t/nr. 10²⁵ *Ivo Claeys*, timmerman, met zijn echtgenote *Sophie Delanoo*, huishoudster. Ze kwamen op 29 december 1906 uit Dentergem.

Hij overleed op 6 april 1918, zij op 10 oktober 1919.

Ook later vond ik hier geen herbergier(st)er meer.

In de bev. reg. 1947 vond ik het huis niet meer terug. Het lag waarschijnlijk ongeveer op de plaats waar in 1970 de huizen in de Dentergemstraat nr. 31 en 33 gesitueerd waren.

(DE) VREDE:B

GvD signaleert op 9 juni 1919 “**De Vrede**” op het Dorp.

Mevrouw *Leona Naessens*, echtgenote *Van Aelst* uit Wontergem vertelde mij dat café “De Vrede” open gehouden werd door haar grootvader *Alexander Naessens* (overleden in 1928). Hij werd opgevolgd door *Adiel*.

In de bev. reg. 1900 vond ik inderdaad op de Heirweg t/nr. 24²⁶ (in 1970 Dentergemstraat nr. 53)²⁷ *Alexander Naessens*, mandenmakersbaas-haarsnijder-herbergier, met zijn echtgenote *Julia Dobbels*, zonder beroep.

Zij overleed op 25 april 1926, hij op 26 juni 1927.

De inwonende zoon *Adiel*, barbier-herbergier, zette de zaak verder. Hij huwde op 16 februari 1928 met *Ghislaine De Boever*, die uit Gottem kwam.

(IN DE) WACHTZAAL:

In de bev. reg. 1900 vond ik op de Heirbaan t/nr. 2 *Henri Bollez*, timmermansbaas-herbergier, met zijn echtgenote *Sophia Pieters*, zonder beroep.

GvD signaleert op 14 april 1895 de duivenmaatschappij "De vijf Zotten" in "**In de Wachtzaal**" bij *Henri Bollez*.

In de bev. reg. 1910 vond ik ze terug op de Heirweg t/nr. 46²⁸.

GvD signaleert op 3 juni en 5 juli 1906, 17 januari 1910 en 28 april 1913 "**(In de) Statie**" bij *Henri Bollez*. Hij werd enkel als timmerman aangeduid, zij nog steeds "zonder beroep". Hij overleed op 1 januari 1914, zij op 9 april 1915.

Hun inwonende dochters *Marie-Leonie* en *Marie-Agnes*, aangeduid als naaisters, bleven hier wonen. *Marie-Agnes* overleed op 7 februari 1947; volgens de bev. reg. 1960 was *Marie-Leonie* gaan inwonen bij haar zuster *Hortence* (gehuwd met *Emiel Den Haese*) in de Statiestraat t/nr. 12.

Ze werden opgevolgd door *Albert Vandegienste*, spoorwegarbeider, met zijn echtgenote *Clara Gernaey*, huishoudster. Hij kwam van zijn ouderlijk huis op de Heirweg t/nr. 35, zij kwam op 2 juli 1947 uit Aarsele. Ze verhuisden op 18 mei 1956 naar Astene.-

(DE) WANDELING:

De herberg "**De Wandeling**" wordt vermeld in DB op 3 juni 1888 en GvD op 4 september 1892 en 1 september 1895.

GvD signaleert op 5 juli 1897 de verkoping van deze herberg, bewoond door *August De Smet*.

In de bev. reg. 1900 vond ik op de Heirweg t/nr. 54²⁹ (in 1970 Dentergemstraat nr. 39) *August De Smet*, landbouwdagloner, met zijn echtgenote *Mathilde De Poorter*. Ze waren op 1 april 1864 naar Wontergem gekomen, hij uit Gottem, zij uit Grammene³⁰.

Het is wel eigenaardig dat hij slechts in de bev. reg. 1910 als herbergier aangeduid werd. Hij overleed op 7 november 1912.

Zijn echtgenote bleef hier wonen met haar kinderen. Vanaf de bev. reg. 1920 werd zij aangeduid als "zonder beroep", de 2 zonen als "werkman".

Zij overleed op 13 februari 1932; de rest van het gezin verhuisde.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners³¹.

(IN HET) ZWIJNTJE:

GvD signaleert op 28 november 1894 de verkoping van herberggerief in “**In het Zwijntje**” bij *Camiel Lippens*.

In de bev. reg. 1900 vond ik wel op de Heirweg t/nr. 31³² (in 1970 waarschijnlijk nr. 26) een *Camiel Lippens*, dagloner-zwingelaar, met zijn echtgenote *Marie-Mathilde Lippens* (sic), zonder beroep; in de bev. reg. 1910 werd hij aangeduid als herbergier, zij als kantwerkster.

Ze waren op 30 januari 1895 uit Wontergem naar Deinze verhuisd, maar reeds op 16 december 1895 teruggekomen.

Omstreeks 1919 verhuisden ze; in de bev. reg. 1920 vond ik hen terug op Terdonck t/nr. 10.

Ze werden opgevolgd door *Theophile Heyerick*, landwerker, die op 16 maart 1913 gehuwd was met *Celina Lippens* (fa. *Camiel*), huishoudster. Ze kwamen op 12 november 1919 uit Bachte-Maria-Lerne; volgens de bev. reg. 1920 waren ze verhuisd naar de Heirweg t/nr. 17.

Ik weet niet of het een herberg bleef bij de volgende bewoners³³.

BIJLAGE 1

NAMEN VAN STRATEN (tussen haakjes vermelding van de wijk):

BERLEPITTE (Oosthoek): werd vanaf 1947 Steenweg.

BRANDERSTRAAT (Terdonck): werd vanaf 1920 Terdonckstraat.

BRUGGEMEERSCH (Terdonck): werd vanaf 1920 Terdonckstraat.

DEN DOOPER: vanaf 1960.

DENTERGEMSTRAAT: zie "Inleiding" (werd vroeger ook gedeeltelijk Kerkstraat, Dorp, Heirweg en Statiestraat genoemd).

DORP (Dorp): werd vóór 1947 Heirweg genoemd en veranderde vanaf 1970 in Dentergemstraat.

DOS(CH)BAAN (Oosthoek).

EIKHOF(BAAN): was vroeger gedeeltelijk Koeibulckstraat.

GROENEWEG (ook Groene Baan) (Westhoek)³⁴.

HAU(W)BULCKSTRAAT (of -baan) (Oosthoek en Westhoek): vanaf 1947 Houtbulckstraat.

HEIRWEG (Dorp): werd vanaf 1947 Dentergemstraat, Dorp (vanaf nummers 8 en 11) en Statiestraat (vanaf nummers 68 en 75), vanaf 1970 Dentergemstraat.

KATTESTEERTSTRAAT: was gedeeltelijk Terdonckstraat en Groeneweg.

KERKWEG (Dorp): werd vanaf 1947 Dorp.

KOEIBULCK(STRAAT) (Westhoek): werd vanaf 1930 Eikhofweg.

KOUTERLOS: vanaf 1960.

LAMMEKENSSTRAAT (Terdonck en Oosthoek).

LONCKE: vanaf 1960.

PARIJSESTRAAT: vanaf 1960; thans Stroomkensstraat.

PETAGO (Westhoek): werd vanaf 1947 Tabakstraat en Eikhofweg.

PUTTE(N)STRAAT (Oosthoek).

STATIESTRAAT: werd vóór 1947 Heirweg genoemd en veranderde vanaf 1970 in Dentergemstraat.

STEENWEG (vanaf 1947 Groote Baan genoemd) (Oosthoek en Westhoek); thans Tieltsessteenweg.

STOMME BAAN: vanaf 1947;

STROOMKENSSTRAAT: vroeger Parijsestraat.

TABAKSTRAAT (Dorp, Westhoek en Oosthoek).

TERDONCKSTRAAT (Terdonck en Westhoek).

VONDELLOS: vanaf 1960.

Op de huidige stratenkaart komen nog voor:

Groenhove

Spletgracht

NOTEN

1. De herberg waarvan de toegangsdeur op de hoek zit, wordt nog steeds tot de Tieltssteenweg gerekend. De Lammekensstraat ligt nu aan de noordzijde van de steenweg en loopt naar "Het Lammeke" (ook een café). Misschien liep de straat toen door aan de zuidkant van de steenweg richting Wontergem Dorp, aldus Romain Deboever. Ik heb inderdaad vastgesteld dat sommige huizen, die in de bev. reg. 1900 tot de Lammekensstraat gerekend werden, volgens de bev. reg. 1910 op de Steenweg gelegen waren, andere in de Lammekensstraat. Het gebeurde regelmatig dat de huisnummering doorliep over verschillende straten (zie ook "Inleiding"), zodat Steenweg nr. 40 gevolgd werd door Lammekensstraat nr. 41, en het volgende huis op de Steenweg nr. 44 lag.
2. In de bev. reg. 1910 was het adres gewijzigd in Steenweg t/nr. 45 (in de bev. reg. 1930 werd dit nr. 47, vanaf 1961 Grote Baan nr. 6)
3. In de bev. reg. 1930 werd dit nr. 10, gewijzigd in nr. 14, in de bev. reg. 1947 Dorp nr. 11, in 1970 Dentergemstraat nr. 69.
4. In de bev. reg. 1910 werd dit nr. 27, in 1920 Terdonckstraat nr. 24, in 1930 nr. 31, gewijzigd in 26.
5. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 43, in 1930 nr. 29 (gewijzigd in 25), vanaf 1947 Dorp nr. 18, vanaf 1970 Dentergemstraat nr. 46.
6. Reeds in de bev. reg. 1900 vond ik op de Kerkweg t/nr. 57 *Alfons Van Den Heede* (° 21 augustus 1908) bij zijn vader *Theophiel*, zwingelaar (later ijzerenwegwerkman).
In de bev. reg. 1910 vond ik hen terug op de Kerkweg t/nr. 5
Alfons verhuisde op 2 mei 1925 naar Bellegem, keerde terug op 18 september 1925 en werd als bakker aangeduid.
7. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 36, in 1930 nr. 44 (gewijzigd in 42), in 1947 Dorp nr. 41 (gewijzigd in 37), in 1970 Dentergemstraat nr. 43.
8. *Cyriel Maes* heb ik niet gevonden!
9. In de bev. reg. 1900 werd dit Lammekensstraat (wijk Terdonck) nr. 30, in 1910 Steenweg (wijk Oosthoek) nr. 42, vanaf 1920 nr. 41 (gewijzigd in 44), in 1947 Grote Baan nr. 2, in 1960 wsl. nr. 1, in 1970 Tieltssteenweg nr. 17.
10. GvD op 16 juni 1895: paaardenloopwedstrijden aan "De Jorge".
GvD op 20 februari 1899 de herberg "De Jonge (sic)".
GvD op 13 november 1899 "De Gorge".
GvD op 4 juli 1901 verkoping van o. a. de herberg "De George" gebruikt door *Mortier*, kad. A 522, 523 & 526.
GvD op 17 januari 1910 "De Jorce" bij *Louis Mortier*.
11. Vanaf 14 januari 1924 vond ik op dit adres ook *Henri De Waele*, hovenier, met zijn echtgenote *Martha De Bakker*, zonder beroep; ze kwamen uit Olsene, maar verhuisden op 22 december 1924 naar Kruishoutem.
12. De volgende bewoners waren:
bev. reg. 1930: *Joseph Vincent*, metser, met zijn echtgenote *Martha Lavens*, huishoudster. Ze kwamen op 1 april 1941 uit Zeveren en verhuisden op 19 november 1949 naar Deinze.
bev. reg. 1960: *Julianus Van Hese*, "aftrekker", met zijn echtgenote *Laura Coene*, elastiekbewerkster. Ze kwamen op 16 december 1958 uit Vinkt.
13. Vanaf 1930 werd dit gewijzigd in 15, in 1947 nr. 6 (gewijzigd in 5).
14. In de bev. reg. 1930 werd dit nr 47 (gewijzigd in 41), in 1947 misschien nr. 32 (gewijzigd in 22), in 1960 Dorp 22, in 1970 Dentergemstraat nnr. 40.
15. In de bev. reg. 1930 werd dit nr. 42 (gewijzigd in nr. 40), in 1947 Dorp nr. 39, in 1960 nr. 35, in 1970 Dentergemstraat nr.45.
16. 2000/139 vermeldt dat hij de eerste keer vertrok op 3 mei 1902 en een tweede maal op 8 september 1906.

17. In de bev. reg. 1910 werd dit nr. 29, in 1920 nr. 46, in 1930 nr. 70 (gewijzigd in nr. 62), in 1947 Dorp nr. 61 (gewijzigd in nr. 57), in 1970 Dentergemstraat nr. 19.
18. Heirweg nr. 8: *Joseph Lessens*, herbergier;
Heirweg nr. 14: *Henri Van De Castele*, slachter-herbergier;
Heirweg nr. 35: *Henri Snauwaert*, metsersbaas-herbergier.
Heirweg nr. 41: *Petrus Van den Heede*, barbier-herbergier.
Kerkweg nr. 52: *Henri Amelinck*, timmerman-herbergier.
19. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 37, in 1930 nr. 25 (gewijzigd in 23), vanaf 1947 nr. 16, in 1970 Dentergemstraat nr. 48.
20. Hij had 2 dochters, respectievelijk geboren in 1891 en 1895.
21. De volgende bewoners waren:
bev. reg. 1930: *Achille Vande Voorde*, blokmaker, weduwnaar van *Marie-Esther De Volder*.
Henri Van Den Heede, “melkbewerker” (en later) “rijwiel-vermaker” (vanaf de bev. reg. 1947 betonwerker), met zijn echtgenote *Germaine Vermeulen*.
22. Het huis zelf kan ik ook niet juist situeren, omdat de huisnummers in de volgende bev. reg. gewijzigd werden op een manier waarin ik geen systeem kon ontdekken.
23. In de bev. reg. 1920 werd dit nr 30, in 1930 nr. 83 (gewijzigd in 73), in 1947 Statiestraat nr. 6 (gewijzigd in nr. 7), vanaf 1960 nr. 8.
24. Zij keerde terug naar Wontergem op 29 maart 1967, maar verhuisde reeds op 27 september 1967 naar Oostrozebeke.
25. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 44, in 1930 waarschijnlijk nr. 52.
26. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 26, in 1930 nr. 34 (gewijzigd in 32), in 1947 Dorp nr. 31, in 1960 nr.27, in 1970 Dentergemstraat nr. 53.
27. Op nr. 55 lag in 1970 het klooster, tevens school. Reeds in de bev. reg. 1900 (f° 270) vond ik het op de Heirweg t/nr. 30, vanaf 1910 gewijzigd in 18/20, in 1930 nr. 24/26, vanaf 1947 Dorp nr. 23.
Vanaf januari 1906 woonden hier 3 kloosterlingen.
28. In de bev. reg. 1930 werd dit nr. 68 (gewijzigd in nr. 60), in 1947 nr. Dorp nr. 59.
29. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 57, in 1930 Kerkweg nr. 41, gewijzigd in 37, in 1947 Dorp nr. 47, in 1960 nr. 43, in 1970 Dentergemstraat nr. 39.
30. Ze waren reeds op 30 januari 1863 in Grammene getrouwd.
31. De volgende bewoners waren:
bev. reg. 1930: *Marcel Snauwaert*, metser, met zijn echtgenote *Andrea Lebeer*.
bev. reg. 1960 *Robert Soens*, betonwerker, met zijn echtgenote *Gabriëlle Danneels*, textielbewerkster.
32. Vanaf de bev. reg. 1910 werd dit nr. 35, in 1930 nr. 69 (gewijzigd in 61), in 1947 nr. 48 (gewijzigd in 36), in 1960 nr. 36, in 1970 waarschijnlijk nr. 26.
33. De volgende bewoners waren:
bev. reg. 1920: *Karel Vermeirsch*, zwingelaar, met zijn echtgenote *Helena Notteboom*.
Jules Vande Gienste, ijzerenwegwerkman, met zijn echtgenote *Elise Chanterie*, zonder beroep.
bev. reg. 1960: *Julius De Backer*, grondwerker.
34. Is dit hetzelfde als Groenhove?

Over de Deinse familie Callier

door

Herman MAES

CALLIER

In de burgerlijke stand ook soms Calier geschreven;

Engelbert = Ange = Engel Callier was 57 jaar, 9 maanden en 7 dagen oud toen hij op 3 frimaire van het jaar 14 van de Franse revolutie overleed te Deinze, dat was dus op 24 november 1805. Op 1-1-1806 keerde men terug op de Gregoriaanse kalender. Hij moet dus geboren zijn op 17-2-1749, maar niet in Deinze, waarschijnlijk wel in Huisse.

Zijn vader heette Pierre = Pieter = Petrus en zijn moeder was Marie-Anne **Huisse** en was geboortig van Huysse. Ze was « aubergiste ».

Engelbert Callier was driemaal getrouwd; hij werd tweemaal weduwnaar

Zijn eerste vrouw was Petronella **Seeuws** (de stam Seeuws in Deinze kwam van Kruishoutem: een Kruishoutemse smid Seeuws kwam naar Deinze).

In dit eerste kort huwelijk waren geen kinderen (moeder gestorven in kinderbed?) (of is de straks te' noemen Marie-Jeanne een kind uit dat eerste huwelijk?). In 1775 kwam Ange Callier in Deinze wonen. Kwam hij toen al meteen in de herberg-afspanning « in den Hert », rechtover de O.L.V. kerk van Deinze? (In 1796 stond hij genoteerd als “conciergiste”.)

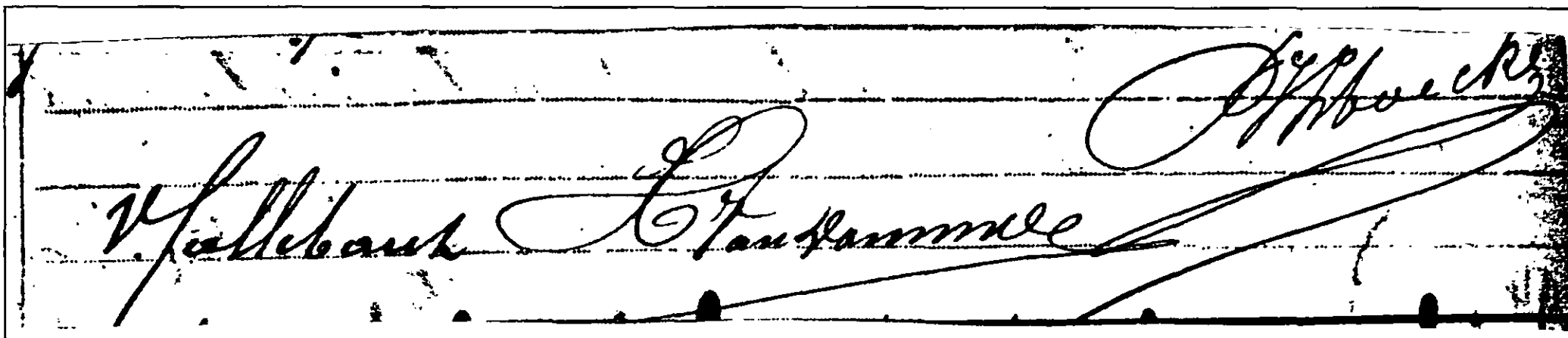
Na de dood van Petronella Seeuws trouwde Engelberg met Johanna Theresia **De Pla(e)** en in dit huwelijk kwamen er zes kinderen, allen geboren in Deinze OLV-parochie:

14-4-1776	Rosalia Barbara	†9-9-1783
18-7-1777	Engelbertus Josephus	
12-10-1778	Joannes Baptist	
9-3-1780	Rosalia	
14-6-1781	Bernardus Franciscus	†18-6-1781
9-12-1782	Anna Catharina	

Zes kinderen op zes jaar tijd; bijna met een regelmaat om de 15 maanden. Maar dan sterft moeder Callier-De Pla op 16-12-1783

Op 7-2-1784 trouwt Engelbert Callier voor de derde maal nu met Dorethea Sophia **Roels** die in 1757 geboren werd. Zij baart hem negen kinderen en overleeft hem. Ze was 8 jaar jonger dan haar echtgenoot. Zij werd in Deinze geboren als dochter van Pieter Franciscus Roels en van Jeanne Therese **Oste**. Haar kinderen waren:

4-2-1786	Engelbertus	†14-1-1788
27-7-1787	Xaveria	
27-7-1789	Carolus Ludovicus	

De handtekening van **Vital Callebaut**, 56 jaar,
commies griffier van het
vredegerecht van het
canton Deynze (sic)

en van **Hugo Van Damme**, 37 jaar
schrijver
beiden goede kennissen van de overledene

en van **Prudent Francies Marie Van Hoecke**
schepen gedelegeerde ambtenaar
van den burgerlijken stand der stad
Deynze (sic)

onder de overlijdensakte van **Franciscus Bernardus Callier**, grondeigenaar
opgesteld op 1-12-1885

F.B. Callier werd geboren 7-3-1791
van Engelbertus Callier
en van Dorothea Sophia Roels

Hij was overleden in het huis nr. 70 staande in de Merktstraat, wijk A. Hij was
ongetrouwd.

Dit is akte 95 van 1885.

7-3-1791 Franciscus Bernardus

20-7-1792 Victoria

23-1-1794 Antonia Ludovica

27-9-1795 Juliana Sophia

17-3-1798 Coleta Antonia

11-3-1802 Carolina die in 1824 ondertekende als « Charlotte Callier voor moeder » een rekening van teire van de brandblussers voor voldaan (KOK-Jb. 1982 p. 44); in 1827 tekende ze zo een rekening maar dan voor de « gezusters Callier ».

Volgens de volkstelling van 1796 woonde Ange Callier in Deinze sedert 1775 en woonden een twintigjarige dochter **Marie-Jeanne**, een veertienjarige zoon **Jean Baptist** en zes kinderen beneden 12 jaar bij hem. Het overlijden van Ange Callier werd aangegeven door zijn zoon Joannes Baptist die écrivain = bediende was bij het stadsbestuur (de stadshalle = het gemeentehuis, stadhuis was in 1792 afgebrand en pas in 1842 kwam er een nieuw stadhuis in Deinze; het staat er nog).

Deze zoon uit zijn tweede huwelijk was toen 27 jaar. De tweede aangever was buurman J.B. Vanderstraeten, ook 27 jaar oud.

Dorothea Roels, weduwe Callier, was herbergierster in « den Hert », herberg aan de Deinse markt, tegenover de kerk.

Haar herberg was de plaats waar het stadsbestuur stadhuis held en waar de stedelijke brandweer na de oefeningen kwam drinken en « teire maken » (Het stadsbestuur vergaderde ook bij Ivo Lagrange die zijn herberg later in « 't Oud Stadhuis » noemde). Deze Ivo is de vader van Emiel en dus de grootvader van Roger en van Valère Lagrange. Roger, getrouwd met Jeanne Minnens, is de vader van KOK-ondervoorzitter Lucien Langrange (cf. Hugo Van den Abeele in zijn extra KOK-uitgave over de Zijdenijverheid p. 70).

Dorothea stierf op 23-6-1825 en was toen 67 jaar, 10 maanden en 27 dagen en stond genoteerd als « koopvrouw ». Haar overlijden werd aangegeven door haar zoon Francies Bernard en door Pieter Francies **Semeese** die toen 43 jaar was.

Ze hield herberg, met vijf dochters en twee zoons in huis. Er waren van de vijftien kinderen van Ange Callier natuurlijk al enkele in kinderleeftijd gestorven. Vijf dochters en twee zoons waren nog in leven en voorlopig nog thuis. In 1833 stonden de kinderen genoteerd voor een waarschijnlijk vermogen van 5.000 fr. Karel Callier stond toen al buiten de familie genoteerd met een vermogen geschat op 3.500 fr. (Over Den Hert zie A. Heyerick KGK Jb. 1997 p. 184 en Kontaktblad 1983 p. 232 en 1985 p 536 en p. 550 en de nota's van Heyerick over de markbewoners. Ook Jan Moermans bijdragen over oude herbergen in Deinze in het KGK jb 1998) Engelbert, Julia en Florence De Vuyst, van Victoria Callier,

gehuwd met Jacobus De Vuyst, woonden in wat nu Interlabor en Werkwinkel is en ook gedeeltelijk nu Hallepoort is.

De naam Callier, Calier, kan komen van een oudfrans woord charlier, Picardisch Carlier, voor Wagenmaker. In de 18e eeuw was de naam vrij frekwent in Huise, Nokere, Kruishoutem. In 2004 waren er in België 175 naamdragers Callier, waarvan 53 in Oost-Vlaanderen. Ook de naam Carton, uit cha-
reton = voerman, de Boever, ligt in het bereik van die beroepsnaam (cf. Hulthem 2005 p. 56).

Ange Callier	x	Petronella Seeuws
	xx	Johanna theresia De Pla
	xxx	Dorothea Sophia Roels

Dorothea Roels speelde het klaar in 1794 dat bij de Franse inbezitname van waardevol kerkbezit van de O.L.V.-kerk het schilderij van De Craeyer en een kostbaar tapijt voor de Fransen verborgen werd. (cf. KOK Jb. 1934 p. 80) (cf. KGK-Cont.bl. p. 3251 - jg. 2005) (cf. KOK Jb. 1986 p. 145) (cf. KOK Jb. 1997 p. 81) Men noemde het toen een schilderij “uit de school van Jordaens” en in het “Repertorium van het Meubilair van de Belgische Bedehuizen”, kanton Deinze (opgesteld door Christina Vandebulcke - Van den Kerkhove - uitgave Ministerie van Nederlandse Cultuur - Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium - Brussel 1976) noemt men het een werk uit de Vlaamse School van G. De Craeyer (°Antwerpen 1582 - †Gent 1669).

Wat gebeurde er met die gestolen kunstwerken?

- ofwel werden ze naar Parijs gebracht en verdeeld over de Franse musea
- of ze werden voorlopig opgeslagen
cf. P. Huys in Contactblad 2001 p. 2739 e.v.

(Over de bij P. Huys genoemde Van Hulthem leze men Deinzenarijen Jb. 2008 p. 463)

De kinderen

Carolus Ludovicus = Charles Louis = Karel Lodewijl werd grondeigenaar. Hij trouwde op 21-4-1817, toen hij 27 jaar oud was, met Isabella Rosa **Van Wambeke** en woonde in de Schave. Zij was herbergierster (cabaretière) die te Vinkt geboren was maar in Deinze woonde. Haar ouders waren beiden van Vinkt: François Van Wambeke, overleden op 22-9-1794 te Vinkt en Caroline **D'Hondt**, overleden ook te Vinkt op 8 nivose van het jaar 8 = 29-12-1800. Isabelle Rose van Wambeke was bij het aangaan van dit huwelijk reeds weduwe van Gerard **De Smet**, die op 12-10-1814 gestorven was. Getuigen bij het huwelijk waren Jean Ferdinand **Cras**, de stadsbode, Jacob **De Vuyst**, 26 jaar, leerjongen-beenhouwer (garçon boucher) die twee jaar later schoonbroer werd, Bernard **Van Damme**, 28 jaar, zonder beroep, en bakker Emanuel Victor **Van den Daele**. Carolus Ludovicus stierf 13-9-1877 en was dan weduwnaar. Van 1839 tot 1845 was hij ook gemeenteraadslid en nog eens van 1852 tot 1857 (cf. Jan Moerman in KOK Jb. 1973). Zijn overlijden werd aangegeven door Engelbertus **De Vuyst**, kozijn van de overledene, 51 jaar, zonder beroep, en door Julius **Vlerick**, landwerkmansman en kleinzoon.

Victoria Stierf als weduwe van Jacobus **De Vuyst** op 20-3-1873. Zij woonde aan de markt en de aangever van het overlijden was Vital **Callebaut**. Ze was zonder beroep. Deze Vital Callebaut (1829-1898), een oudleerling van schoolmeester **Van Geersdaele**, was commies-griffier aan het vredegerecht en werd voorzitter van het Vlaams Gezelschap; hij was ook voorzitter van de maatschappij voor onderlinge bijstand « de Broederhulp ».

Victoria was 26 jaar toen ze 12-5-1819 trouwde met de 27-jarige Jacques (Jacobus) De Vuyst, nu-beenhouwer. Zijn vader was ook beenhouwer geweest maar reeds gestorven op 25-12-1794; zijn moeder, weduwe De Vuyst heette Jeanne Catherine **Ketels** en was bij het huwelijk aanwezig. Getuigen waren August Arnold **Claes**, apother-burgemeester, Pierre Jean **Ketels**, oom van de bruidegom, broer van de moeder van de bruidegom, « marchand de bricque », Bernard Callier, 27 jaar, en Jan Baptist **De Sweemer**, 47 jaar, beenhouwer.

Julia Sophia stierf 20-12-1869; ze was de echtgenote van Petrus Jacobus **Verpoest**; ze was kruidenierster op de markt. En weer was het Vital **Callebaut** die overlijdens-aangever was samen met Victor **Tevels**, meesterkleermaker die toen 48 jaar was. Pieter Verpoest was van 26-12-1860 tot zijn overlijden op 8-12-1870 voorzitter van de Vereenigde Tael- en Kunstminnaers onder kenspreuk Vooruit. Hij was bestuurslid van bij de oprichting in 1858.

Hij was de zoon van Charles Verpoest (°1761), die gehuwd was met Jeanne **Lagrange** (°1765), de zuster van Ivo Lagranges vader, hij had een dochter die met August **de Lava** trouwde in 1861, een huwelijk dat kinderloos bleef. Pieter Verpoest werd geboren in 1801 en was in 1830 voorzitter van het dichtgenootschap « Geen Kunst zonder Nyd ». In 1822 schonk hij een vaandel aan dit dichtgenootschap; dit

Auguste

Speckhaert

den dertien Augusti, ten tijde van des voormiddags, door ons Jan
 Bernhardt Debeil, Schepen gedelegeerde van de raad van
 den Burgerlijken Stand der Stad Deynze, Provincie Oost-
 vlaanderen, bij acte de dato negen en twintigsten oktober acht-
 tien honderd twee en zeventig; zijn geboren Petrus Jorie,
 oud vier en zeventig jaren, en Theodorus Derogelaere,
 oud twee en zestig jaren, beide zonger beroep en woonende in
 deze Stad; derwelke ons geskilderd hebben dat gisteren treden
 Augusti, ten tijde van des voormiddags, Pieter Francies
 Speckhaert, zonder beroep, geboren te Landvoorn, den vijf-
 en twintigsten juni achtteehonderd een honderd in
 deze Stad; zoon van Pieter Speckhaert en van Rosalia
 van Oost, beide overleden; zoudingen van Julia Jozefine,
 alhier overleden is in het jaar 1808, staande in de bevelen-
 straat, n° 11, en hebben de Comparanten met ons desen
 akte gedane voorlezing geteekend.

Gossie A. de Vogelaere J. Debeil

1848

Auguste

Callier

Verdane achtien honderd vier en zeventig
 den tienden Augusti, ten negen ure des voormiddags, door
 ons Jan Bernhardt Debeil, Schepen gedelegeerde
 van de Burgerlijken Stand der Stad Deynze
 Provincie Oostvlaanderen, bij acte de dato negen en twintig-
 sten oktober achtteehonderd twee en zeventig; zijn
 geboren Engelbert De Vuyst, oud twee en zestig
 jaren, zonder beroep, zoon van de overledene en Hilga
 van Damme, oud zes en twintig jaren, Scheyret, beide
 woonende in deze Stad; derwelke ons geskilderd hebben dat
 gisteren achtsten Augusti, ten vijf ure des voormiddags,
 Coleta Antonia Callier, bijzondere, geboren te Deynze
 den zeventienden maart zeventien honderd acht en twintig
 en erwoyende, dochter van Engelbert Callier en van
 Doortje Jozefa Kool, beide overleden; alhier overle-
 den is in het jaar 1808, staande in de bevelenstraat
 n° 11, en hebben de Comparanten met ons desen akte
 gedane voorlezing geteekend.

Engelbert De Vuyst H. Damme J. Debeil

Dit uittreksel uit de Burgerlijke Stand 1874 over Coleta Antonia met handtekeningen van Engelbert De Vuyst, Hugo Damme en Jan Debeil.

vaandel bevindt zich nu nog in ons museum. Hij was een dynamische voorzitter (cf. 100 Jaar Vooruit p. 15-21), de tijd toen Vooruit b.v. veel contact had met Hippoliet **Van Peene** en Napoleon **Destanberg** en De Vlaamse Leeuw zong.

Antoina Ludovica was kort voor haar overlijden op 20-1-1854 weduwe geworden van Charles Casimir **Minnens**. Ze waren op 12-1-1820 getrouwd; de bruidegom was toen pas 21 jaar 10 maanden en 6 dagen oud en was bijna vijf jaar jonger dan de bruid. Hij was « slagter van stiele » zoals trouwens ook zijn vader, Jan Baptist **Minnens**, « slagter te Deinze » die bij het huwelijk aanwezig was, samen met zijn echtgenote Dorothea **Verzeele**. De bruidegom was toen in het leger. Getuigen waren Bernard Callier, haar broer, Jacques De Vuyst, haar schoonbroer, en twee ooms van de bruidegom, nl. Bruno **Minnens**, 51 jaar, en Livinus **De Weerdt**, 51 jaar. (Over **Minnens** - zie KGK Jb. 2007)

Charles **Minnens** vroeg in 1843 aan het stadsbestuur de toelating om aan zijn winkel een uithangbord te plaatsen met als tekst:

« La France Cie d'assurance contre l'incendie
agence principale Chs **Minnens** »

Hij was hiermee een van de eerste verzekeraars in Deinze. Weduwe **Minnens** stierf op 20-1-1854 en dat werd aangegeven door politie-agent Desiré **Van Dorpe** en door stadssecretaris J.B. Wille.

Coleta Antonia stierf 8-8-1874 en woonde in de Kerkstraat nr. 268 (nu Kortrijkstraat). Haar kozijn Engelbertus **De Vuyst** (47 jaar oud en zonder beroep) gaf het overlijden aan, samen met Hugo Van Damme, stadhuisbediende en later stadsontvanger (toen 26 jaar).

Carolina werd geboren in de Beloken Tijd, toen moeder Dorothea zich verdienstelijk had gemaakt in het verbergen van kostbaar bezit (o.a. het schilderij van Jacob Jordaens) dat klaar lag om naar Frankrijk vervoerd te worden. (cf KOK Jb. 1986 p. 146) Het is de tijd waarin pastoor **Laridon**, die weigerde de eed van haat af te leggen, moest onderduiken o.a. bij Dr. med. Verkest.

Zij was ongehuwd. Haar geboorte was destijds aangegeven door Jean **Cras**, 46 jaar, « messenger de l'administration municipale », die op de markt woonde en door Bernard **van de Keere**, 30 jaar. « employé de la meme administration, die « tussen bruggen » woonde (nu Tolpoortstraat van het collegestraatje tot de Leiebrug).

Xaveria trouwde 24-11-1813 met een Fransman Jean François Bourgoing, een 40-jarige, zij was toen 26 jaar oud, die belastingscontroleur was, te Deinze gedomicilieerd, maar sedert enkele maanden in Wervik werkte. Hij was geboren in Saint Hipolite, een stadje in het Franse kanton van die naam in het Franse departement de Gard. Burgemeester J.B. **Ottevaere**, apotheker Augustinus Luc Arnold **Claes**

(burgemeester van 1815 tot 1833), Michel **Goubeau**, « receveur des droits de navigation », 56 jaar, en jeneverstoker Ferdinand **van der Piete** waren toen de trouwgetuigen.

Carolina, was de jongste van de 15 kinderen van Ange Callier. Ze stierf, ongehuwd op 11-11-1865. Haar geboorte was destijd aangegeven door Jean Callier, 22 jaar, “« commis » en door Colette Roels, 37 jaar, « couturière » (zus van haar moeder?) (en is die Jean Callier haar halfbroer?).

De in Deinze meest beruchte Callier is **Franciscus Bernardus**, geboren in 1791, die al zijn broers en zussen overleefde. Vital **Callebaut** kwam het overlijden aangeven. Hij stierf op 30-11-1885, 94 jaar oud; zeer oud in die tijd. In de bevolkingstelling van 1796 is er noch in Deinze noch in Petegem een negentigjarige. (Alleen de schatrijke Karel Philippe **Martens**, hoofdbaljuw, geboren te Vinkt in 1740, werd ook zo oud; hij stierf in 1833 en liet aan zijn dochter een fortuin na waarmee zij het Sint-Vincentiusklooster stichtte) Hij woonde aan de markt in het huis dat we nu het huis Van Thuyne noemen. (apotheker-burgemeester Claes werd ook in de negentig Hiliaire De Smet ook)

F.B. Callier had er zich ingeloot voor het leger op 25-3-1811 en liet zich vervangen door ene Joseph **de Clerck** in “La Grande armée” 8e regiment lansiers. Maar in februari 1813 werd hij toch nog (1) zelf opgeroepen.

Toen Franciscus Bernard Callier stierf waren alle direct-verwanten al dood. Hij was ook ongehuwd gebleven. Hij was een lastig man, had heel wat processen lopen in de tijd van zijn lang leven. Hij had veel vijanden. Hij had een beruchte loopbaan die in 1818 begon als gemeentesecretaris van Petegem tot 1830. In 1830 kwam hij vooraan in de burgerwacht (cf. KOK Jb. 1986 p. 182). Hij was anti-oranje, anti-monarchist, anti-kerkelijk. En zat aan de top van het provinciebestuur in 1830, samen met een bekend-beruchte figuur uit Kruishoutem **Spilthoorn**. Hij vormde samen met Spilthoorn en met een baron Coppens een soort driemanschap om na de revolutiedagen van september 1830 de provincie te besturen, het Voorlopig Bewind te vertegenwoordigen. Maar dat duurde niet lang want nadien verdween de anti-monarchist van de eerste rang. Hij kwam wel in de gemeenteraad, maar ook dat duurde niet lang, hij werd in 1836 niet herkozen en had zich vijanden gemaakt. Le Messenger de Gand van 16 en 17 juli 1836 schreef daarover: « Nous apprenons qu’ à Deynze les électeurs viennent d’élimer le célèbre patriote Callier, premier échevin » en « A Deynze, avec 3.627 habitants, l’élimination du sieur Callier, un des ces types dont nous venons de parler, prouvent l’éminent progrès d’une opinion saine, liberale et modérée. Ce Callier nous nous en souvenons, faisait partie, en octobre 1830, du triumvirat que dans sa colère le comte de Mérode imposa à cette ville; les deux collègues de Callier étaient feu Louis Coppens et Spilthoorn. Leur regne prit fin après quelques jours » (cf. Jan Moerman KOK Jb. 1973 p. 112)

De Waal Jottrand vroeg in de jaren 1870 nog in een brief aan Spilthoorn hoe het was met de lastige Callier. Spilthoorn die in 1819 aan de RU Gent, advocaat werd, schreef toen reeds over de afschaffing van de doodstraf. Hij werd later zelf in België verbannen en ter dood veroordeeld (omgezet in verban-

ning, maar mocht ten slotte toch terugkomen). Twee lastige klanten die wel mekaar gevonden hadden en liefst ver van mekaar bleven.

Best dat Callier niet trouwde; hij woonde samen met zijn ongehuwde zusters.

In 1857 stichtte hij te Deinze in herberg de Trombone (nu Gentlemen) de Liberale partij-afdeling Deinze, werd voorzitter en had als medebestuurders Bernard **De Paepe**, Leo **Stuyvaert**, Louis **Callewaert** en Pieter **Verpoest**. Camille **van Wontergem** werd secretaris-penningmeester, De Paepe werd, afgevaardigde bij het arrondissementsbestuur en Callier zelf kandidaat volksvertegenwoordiger. Beroepshalve was hij eigenaar, landmeter, koopman.

Gendebien vroeg ook in 1835 hoe het was met « l'inappreciable stoicien Bernard » (2) (over deze Callier in de ogen van het provinciebestuur cf. KOK-Kontaktblad p. 532).

Francies Bernard woonde toen al met zijn nichten (zijn zusters waren gehuwd intussen) in de « Merkstraat nr. 70 » (met Julia en met Florence De Vuyst).

Een portret van hem, geschilderd door Karel Picqué, staat afgebeeld in het boek, kok-extra-uitgave 1993, van Paul Huys, p. 27, met commentaar over deze Callier p. 157.

Dit schilderij was in het bezit van Florence De Vuyst, dochter van de Francis Bernards zuster Victoria Callier, echtgenote van Jacob De Vuyst. Deze Florence De Vuyst was erfgename van de bezittingen van haar oom en het schilderij behoorde tot de erfenis.

Misschien is via F.B. Callier de Deinzenaar Picqué aan de opdracht geraakt het Voorlopig Bewind te schilderen en daardoor aan de opdrachten verscheidene leden (d'Hooghvorst, Van de Wijer e.a. leden) individueel te portretteren (cf. Paul Huys) Hebben de broer Beyens van de Deinse notaris Beyens uit de Franse tijd, misschien ook een rol gespeeld in de toekenning van die opdracht aan Picqué? die Beyens maakten juridische carrière in Brussel en een afstammeling bracht het zelfs in 1916 tot minister van Buitenlandse zaken naast koning Albert I en op 's konings uitdrukkelijk verzoek, want hij was geen parlementair.

Toen Francies Bernard (soms Bernard Francies) stierf werd als beroep « grondeigenaar » aangegeven. Hij bezat toen te Deinze 4 huizen en 5,2 ha grond en land

in Astene 3 huizen en 1 ha grond

in Zeveren 2 huisjes en 0,5 ha land cf. KGK Jb. 2005 p. 82 en p. 99)

(cf. bib Gent G 1321 Les Commissaires du gouvernement provisoire de Belgique à Gand 1830)

De kinderen van Ange Callier die vader overleefden (vader Ange = Engelbert stierf in 1805)

Xaveria	1787-?	gehuwd met een Fransman en uitgeweken
Carolus	1789-1877	gehuwd met Isabella Rosa Van Wambeke
Francies Bernard	1791-1885	ongetrouwd
Victoria	1792-1869	gehuwd met Jacobus De Vuyst
Antonia	1794-1854	gehuwd met Chs Casilir Minnens
Julia	1795-1873	gehuwd met Pieter Verpoest
Coleta	1798-1873	ongetrouwd
Caroline (Charlotte)	1802-1865	ongetrouwd
Joannes Baptist	1788-?	gaf in 1805 het overlijden van vader aan (cf. KOK-Jb. 1986 p. 179)

In Deinze was juffrouw **Florence De Vuyst** een rijke erfgename.

Reeds in 1833 stonden de kinderen Callier genoteerd met een inkomen van 5.000 fr. Karel Callier stond daarbuiten met een inkomen van 3.500 fr. Eens gehuwd maakten hun echtgenoten financiële successen. Florence De Vuyst, dochter van Victoria Callier en van Jacob De Vuyst, woonde in de tweede helft van de 19^e eeuw in het huis Noterman, tevoren Karel Philippe Martens, nu Van Thuyne (W^e Van Thuyne-Calewaert °nov. 1908).

Gaston P. Baert schreef over haar in KOK-Jb. 1983 p. 72 “Deinze in 1895” dat ze een servitude (erfdienstbaarheid) had over de gronden van het St.-Hendrikscollege. Die gebruikte ze als ze van het station naar haar huis ging, om de weg in te korten naar de Leiebrug (de G. Gezellelaan en de Van Risseghembrug - de Vierendeelbrug, bestonden nog niet).

Baert (°1895 in die wijk) schreef

“De laatste huizen (van de Gentstraat, voorbij café den Appel) waren die van kortwoners, tot aan ‘t klein straatje dat liep van de Gentstraat langsheen de hovingen van het Sint-hendrikscollege naar het Pensionaatstraatje dat uitkwam aan de Tolpoort. Het was een zeer gerieflijk straatje, een bek-af voor wie naar de Grote Markt moest en de omweg langs de Knokke wilde vermijden. Het was echter niet toegankelijk, wijl met een erfdienstbaarheid bezwaard met uitzondering voor de priesters van het college die vrije doorgang hadden en een sleutel voor het openen van ‘t poortje midden de weg en ook uitzondering voor mejuffer De Vuyst, de nicht van de oude Callier, die bij het stadsbestuur bij hoog en bij laag beweerde dat er geen “servituur” bestond en dat ze de weg mocht afkorten van het station naar haar herenwoning op de Markt, het huis Noterman, waar nu Van Thuyne woont”.

In het College gaven hoofdzakelijk priesters les zeker in de middelbare school - lager middelbaar; (hoger middelbaar pas na W.O. II).

De ongehuwde Callier woonde in bij zijn nicht. Als grondspeculant als landmeter e.a. was hij rijk geworden en liet alles aan zijn nichtjes over. Omstreeks 1830 had hij een merkwaardige vriend:

Charles Louis Spilthoorn

een Kruishoutemnaar, geboren 12-10-1804

In 1829 diende hij zijn doctoraatsverhandeling in om de titel van doctor in de rechten te verwerven aan de toen nog jonge Gentse universiteit. Ze was pas in 1817 opgericht. Spilthoorn legde zijn examens in het Latijn af. Ook zijn scriptie was in het Latijn. Dat moest zo.

Merkwaardig is wel dat de 25-jarige toen opkwam voor de afschaffing van de doodstraf. Dat was toen wel gewaagd. Nieuw in Europa; want ook de andere tegenstanders van de doodstraf schreven niet voor 1829 daarover (op enkele uitzonderingen na).

Merkwaardig is ook dat de 25-jarige Spilthoorn de Nederlandstaligheid van het gerecht verdedigde in 1829.

Merkwaarig is ook zijn rol in 1830: gevolmachtigde voor heel Oost-Vlaanderen. Dat was hij samen met de 40-jarige Deinzenaar **Callier** en met een baron Coppens.

Merkwaardig is zijn veronderstelde rol in de poging tot staatsgreep en revolutie van 1848 en even merkwaardig zijn lot na 1848.

Merkwaardig is dat er over die man maar één biografisch opstel bestaat. Alle biografische en historische nota's over hem verwijzen steeds naar dat ene boekje over hem: dat van L. **Jottrand**. Dat boekje dateert van 1872. Nochtans zou een nieuw onderzoek en een nieuwe biografie wenselijk zijn. Het zou over 1830 en over 1848 en de gevolgen heel wat te vertellen hebben. (zie P.S. achteraan deze bijdrage)

In 1830/1831 was hij voor Oost-Vlaanderen gevolmachtigde van het voorloig bewind tot er een Gouverneur aangesteld zou zijn. Hij was dat samen met de Deinzenaar **François Bernard Callier**, toen 40 jaar, eigenaar te Deinze, en met een Louis Coppens, een baron van oude adel.

Zij waren voorstanders van een republiek.

Spilthoorn werd de spil van een "Association Démocratique" waarvan anno 1847 ook lid waren te Brussel: Jacob **Kats** en Karl **Marx**.

Er staat genoteerd dat Spilthoorn ook opkwam voor de rechten van zijn Vlaamse moedertaal.

In 1848 was er in Risquons Tout een “invasie” van gewapende mannen die in België de republiek kwamen vestigen. Spilthoorn werd ervan beschuldigd erbij betrokken te zijn en kreeg de doodstraf.

Spilthoorn was een vriend van F.B. Callier die A. **Gendebien** (2) in een brief aan Spilthoorn, in 1839, “notre ami Callier” noemde.

In een andere brief aan Spilthoorn noemde men Callier in 1835 “**l’inappréciable stoïcien Bernard**”.

Spilthoorns doodstraf werd omgezet in 20 jaar. Na zes jaar werd hij vrijgelaten op voorwaarde dat hij naar de Verenigde Staten trok. Veel later (1870) mocht hij terugkomen.

In oktober 1870 bezocht Spilthoorn Callier te Deinze, samen met de Vlaamsgezinde Waal **Jottrand**, die in oktober 1872 een boekje schreef over Spilthoorn.

Spilthoorn stierf op 12 september 1872.

Jottrand noemde zich “son plus ancien ami, comme son plus constant associé dans les opinions politiques qu’il professait et pratiquait” en hij spreekt Spilthoorn vrij van de zogenaamde staatsgreep van 1848.

Risquons Tout was een Franse onderneming met Frans geld. Spilthoorn had het ongeluk te Parijs te zijn en juist omtrent de dag van de “invasie” terug te komen, met zijn republikeinse reputatie.

Hij was voorstander van een republiek, maar dan op wettelijke wijze, en zonder inmening van de Fransen te realiseren; aldus Jottrand. (cf. P.S.)

Gouverneur Herman Balthazar hield te Deinze in de jaren 1980 een toespraak op uitnodiging van KOK over Spilthoorn.

In de jaren 1850 schijnt Callier weer politiek actief te worden. Er waren strubbelingen met het katholiek stadsbestuur. Er verscheen later een “Blauw boekken” en een antwoord daarop. Het ging o.a. over het Wezenhuis en het feit dat het beheer in handen gegeven werd van de Broeders Hieronymieten van St.-Niklaas.

Dat antwoord ligt in de Gentse universiteitsbibliotheek G 182 A 122:

Bij de oprichting van de liberale partij te Deinze in 1857 werd als een essentieel punt genoteerd dat alle “future kandidaten” moesten aanvaarden: het wegenbestuur in den liberalen zin te wijzigen.

“Antwoord aen zeker blauw boekken den 15 juny 1855 te Deynze uitgedeeld door de Besturende Commissie van het Weezengesticht, samengesteld wyt de heeren Pieter Joseph Provost, Charles Louis Vermeersch, Charles D’Huyvetter, Leo van Autreve, Julien en Isidore Van Eechaute, om de Deynzenaars ten koste van hetzelfde gesticht een Patersklooster aen te klappen

- namens de voorstaenders der Deynsche meting 7-7-1855*
- gedrukt te Deynze, bij de gebroeders Michels”*
- dit antwoord was het werk van B. Callier.*

B. Callier was 1^e schepen van Deinze, werd op 5-2-1831 benoemd tot president van de cantonalen raed der burgeracht van het kanton Deinze.

De Burgerwacht werd ingesteld bij besluit van 26-11-1830.

Deze Callier was wel een speciaal iemand. Reeds in de jaren 1830 oordeelde men in het provinciebestuur over hem als een man die de administratie beheerste en er vooral persoonlijk nut uit haalde en voor zijn eigen gezag benutte, dat hij sterk uitgesproken republikeinse ideeën had; dat hij niet delikaat was in de uitoefening van zijn financieel beroep en dat hij gevreesd werd; dat hij steeds moeilijkheden veroorzaakte ook in de administratie dat ook zijn prive leven niet onbesproken was. Een dubieus geval en zeker geen idealist. Zo vatte P. Huys het verslag samen; een dwarsligger en ruziestoker; beschuldigd van namaak en/of vervalsing, maar daarvan juridisch vrijgesproken. Steeds (cf. KOK-Kont.bl. 1985 p. 533) in ruzie en in processen betrokken.

De liberale partij werd te Deinze gesticht in november 1857. En de week nadien was er een verbroedering met het Liberaal Comité van Gent en daar hield voorzitter **Callier** een eerste toespraak - zeker antiklerikaal “de clericalen zijn incorrigibel” - en herinnerend aan wat wel ooit zijn glorie tijd was: 1830 en de “republikeinse” revolutie.

Die toespraak staat te lezen in een gestencild en gefotokopieerde brochure “125 Jaar Liberalisme te Deinze” anoniem uitgegeven ± 1980 (?).

(1) Omdat zijn “remplacant” deserteerde.

(2) In 2007 verscheen een studie van Helmut Gaus “Alexandre Gendebien en de organisatie van de Belgische revolutie van 1830” uitg. Academia Press, Gent.

P.S. Jaarboek Hulthem 2008 heeft een bijdrage van burgemeester P. Tant van Kruishoutem: “Ch. L. Spilthoorn doodgewegen?” deel 1.

Bijdragen
tot de geschiedenis van de gemeentescholen
in Groot-Deinze
Deel 2: Evolutie van de bezolding van
de Deinse gemeenteonderwijzers

door

André HEYERICK

INLEIDING

In mijn vorig artikel over de Geschiedenis der gemeentescholen in groot-Deinze beschreef ik in een eerste hoofdstuk de gemeenschappelijke historiek van de gemeentescholen in alle deelgemeenten tot hun verdwijning in de jaren '70 van de vorige eeuw.

In een ander artikel "Historiek van de lagere (gemeente)scholen in de Deinse deelgemeenten, deel 1: Deinze en Petegem" behandelde ik de evolutie van de gemeentescholen in de deelgemeenten Deinze en Petegem. Terwijl de negen andere deelgemeenten hoofdzakelijk landbouwgemeenten bleven, was Deinze reeds van oudsher een nijverheidsstad, terwijl Petegem vanaf het einde van de 19e eeuw geïndustrialiseerd werd, met alle demografische en politieke gevolgen.

In deze bijdrage zal ik eerst de gemeenschappelijke kenmerken van de gemeentescholen in het algemeen behandelen en, waar nodig, ook per deelgemeente. Hierbij zal de nadruk liggen op de aspecten die de levensstandaard van de onderwijzers bepaalden.

Alhoewel dit min of meer buiten het kader van dit artikel ligt, zal ik ook, kort en waar het enig belang heeft voor dit artikel, de toelagen vermelden die de gemeenten aan het vrij onderwijs ¹ toekenden.

Nuttige aanvullingen heb ik gevonden in de bijdrage van Jan Art in de "Geschiedenis van Deinze", deel 3 ².

De gegevens, die ik overneem uit bedoeld artikel zullen cursief gedrukt worden met een noot, die de blz. in de GvD vermeld.

Volgende afkortingen vergen enige uitleg:

KOK 1968/100 betekent Jaarboek K.O.K. 1968 blz. 100.

K1180 betekent Kontaktblad blz. 1180.

GvD verwijst naar de “Geschiedenis van Deinze, 3e deel.

Reg. Gem. betekent register met de notulen van de gemeenteraad

t/nr. betekent: toenmalig huisnummer in de bevolkingsregisters van bedoelde periode.

bev. reg. betekent: bevolkingsregister(s).

art. betekent: artikel.

kad. nr. betekent kadastrummer(s)

Rek. & Verantw. betekent Rekening en Verantwoording.

SAD betekent:stedelijk archief Deinze.

K.B. betekent Koninklijk Besluit.

M.B. betekent Ministerieel Besluit.

M.O. betekent: Ministeriële Omzendbrief.

De gemeente “Bachte-Maria-Leerne” wordt gewoonlijk aangeduid als “Bachte”, terwijl met “Leerne” de gemeente “St.-Martens-Leerne” bedoeld wordt.

0. LOON NAAR WERKEN?

Om te kunnen beoordelen of de onderwijzers loon naar werken kregen, moeten we verschillende criteria in aanmerking nemen:

Vooreerst hebben we de werkomgeving en de werkingsmiddelen (= “oneigenlijke vergoedingen” voor schoolbehoeften), evenals de werkomstandigheden, waarover ik het uitgebreid zal hebben in een volgend artikel³. In die werkomstandigheden ⁴ speelden het aantal leerlingen per klas ⁵ en per studiejaar natuurlijk een primordiale rol. De materiële omstandigheden op gebied van klassenormen voor de onderwijzers verbeterden slechts na de Eerste Wereldoorlog ⁶.

Hieraan moet ik nog toevoegen dat de infrastructuur in het algemeen vernieuwd of gebouwd werd vanaf ongeveer 1850, maar het had op veel plaatsen na 100 jaar veel van zijn charme verloren. Samen met de strengere normen werd ook het didactisch materiaal mettertijd wel aangepast aan de nieuwe leermethoden.

Maar natuurlijk mag ik toch het “levensnoodzakelijke” aspect niet vergeten, de vergoeding voor al dit zwoegen, de **lonen en vergoedingen**. Ik zal eerst (in de hoofdstukken 1 tot 7) de algemene tendensen van de lonen en toelagen van de (gemeente)onderwijzers vaststellen ⁷ en deze (tot 1895) controleren per deelgemeente ⁸.

Daarnaast breng ik in hoofdstuk 8 de evolutie van de prijzen van de levensmiddelen en de levensstandaard van de “werkende klasse”.

In hoofdstukken 8.4. geef ik ter vergelijking de lonen van twee andere personeelsleden van de gemeente, namelijk de veldwachter en de secretaris.

In hoofdstuk 8.5. kan men aan de hand van de vergelijkende tabel de levensstandaard van de onderwijzer vergelijken met die van een arbeider en nagaan welke plaats hij innam in de gemeentelijke “hiërarchie”.

In de evolutie der lonen zal ik enkel de hoofdlijnen weergeven.

Voor vergoedingen bij terbeschikkingstelling of ziekte werden immers veelal speciale Wetten of Koninklijke Besluiten voorzien, die dan nog herhaaldelijk aangepast (verbeterd) werden.

Ook voor gedeeltelijke opdrachten of aanstellingen voor beperkte duur waren speciale voorzieningen, evenals voor leerkrachten in specifieke vakken (bv. vrouwelijke handwerken ⁹, later ook lichamelijke opvoeding).

Het inkomen van de onderwijzer bestond uit verschillende onderdelen, die ik hierna elk afzonderlijk zal behandelen:

1. Een vast basisloon - zie hoofdstukken 1.1., 2.1., 3.1. en 4.1.
2. Tot aan de Eerste Wereldoorlog een “beloning” per leerling, die kosteloos onderwijs volgde (behoeftige leerlingen) - zie hoofdstukken 1.2, 2.2., 3.2. en 4.2.
Het aantal leerlingen (dus onrechtstreeks ook het aantal inwoners - zie bijlage 1 en 2) speelde een grote rol, evenals de (soms krappe) financiële toestand van de gemeentekas. Hierdoor ontstonden soms discussies over de “levensstandaard” van en de waardering voor de onderwijzer ¹⁰.
3. Het schoolgeld van de vermogende leerlingen - zie hoofdstukken 1.3., 2.3., 3.3. en 4.3.
4. Een “verblijfsvergoeding”, later beperkt tot een “schoolhuis”. voor de hoofdonderwijzer - zie hoofdstukken 1.4., 2.4, 3.4. en 4.4.
5. De onderwijzer ontving ook “oneigenlijke vergoedingen”, die dus geen zuivere inkomsten voorstelden. Toelagen of voorschotten voor schoolbehoeften voor de leerlingen, “warmgeld” of een vergoeding voor het onderhoud van gebouwen en materiaal moesten immers opnieuw besteed worden - zie hoofdstuk 7.
6. De meeste onderwijzers hadden ook bijbetrekkingen - zie hoofdstukken 1.5., 2.5, 3.5 en 4.5.
De voornaamste waren de leergangen voor volwassenen - zie hoofdstuk 5.

Laten we nu eerst bekijken hoeveel geld de verschillende gemeentebesturen over hadden (soms letterlijk te nemen!) voor hun scholen en de opvoeding van de kinderen.

1. PERIODE VÓÓR 1879

In de meeste deelgemeenten werd reeds **vóór 1830** (Hollandse periode) lesgegeven, ook op het peil van het lager onderwijs. De onderwijzer werd betaald door de leerlingen. Leerkrachten die onder bepaalde voorwaarden (o.a. diploma) door de gemeente “erkend” werden, kregen allerlei vergoedingen.

Dit systeem liep gewoon door na de Belgische onafhankelijkheid.

Vóór 1842 was er wel een zekere willekeur. Dit blijkt ook uit een brief van de gouverneur d.d. 2 december 1830, waarin hij de gemeentebesturen uitnodigt om de voordelen van het “voorgaande Gouvernement” te laten voortduren ¹¹.

Tabel 0: Vergoedingen/wedden van onderwijzers.

Jaar	Aste	Bach	Dein	Gott	Gram	Leer	Meig	Pete	Vink	Wont	Zeve
1811					50					50	75
1813	25										
1816				50	50		60		50		
1818		80		50							
1825			100								
1828						25					
1830											40
1832	52	18							84	29	40
1833			180								
1834	80						100				
1835									175		
1836						100					
1837							100				
1838			180								
1840				100							
1842											83
1843				120							
1844			200				142				
1845				200			200				
1846	200										
1848			250					200			
1850	210					250					
1855								250			
1856									300		250
1858								250			
1859											300

Jaar	Aste	Bach	Dein	Gott	Gram	Leer	Meig	Pete	Vink	Wont	Zeve
1860									350		
1861		275									
1862		300						400			
1863	400		300	300					500		
1864			500	450	500						450
1865				500							
1867						600					
1868									600		
1869	500				600		500				500
1870			600								
1871	550										
1872	600										
1873								750			600
1875				600		700					700
1877	700			700				800			
1878							760		800		
1887											800

De Gemeentewet van 30 maart **1836** belastte het college van burgemeester en schepenen met het bestuur van de gemeentescholen en de inspectie ervan. De Gemeenteraad benoemde ook de leerkrachten en bepaalde daartoe zelf de voorwaarden.

Voor de lessen zelf werd de onderwijzer betaald door de leerlingen. Soms kreeg hij een subsidie van de gemeente, als hij gratis les gaf aan een aantal “onvermogenen”, kinderen van “behoefte en geringe borgers”.

In de gemeenteraad van Meigem luidde het: inziende het groot nut dat de volksklasse hierdoor kan genieten, omdat dit onderwijs hun de gelegenheid verschaft hun onbeschaafdheid te doen verdwijnen”. Feitelijk werd eerst het “armbestuur” hiervoor aangesproken; dit moest immers ook beslissen over de behoefte van de ouders. Maar (bijna) altijd verklaarden ze in de onmogelijkheid te zijn om een bijdrage te leveren; de geijkte formule was: “Het weldadigheidsbureau zegt in de kosten voor kosteloos onderwijs niet te kunnen tussenkomen om reden dat het zelf door de gemeente met een hulpgeld wordt begiftigd”.

Ook de Staat sprong soms bij: In **1832** en **1833** ¹² vond ik Koninklijke Besluiten, die aan één of meerdere telkens bij naam genoemde onderwijzers in de gemeenteschool van bepaalde gemeenten een staatstoelage toekenden “onder de voorwaarde het onderricht te geven aan het getal behoeftige leerlingen in deze besluiten bepaald” ¹³. Deze toelage schommelde tussen de 75 en 200 fr. per jaar; misschien

werd rekening gehouden met het aantal “kosteloze leerlingen”. Waarschijnlijk moest deze vergoeding jaarlijks hernieuwd worden door een Hogere Overheid ¹⁴.

In de Wet van 1842 werd de kwestie van de leerlingen, die kosteloos onderwijs konden genieten, in een definitieve vorm gegoten.

Op één uitzondering na ¹⁵ werden vanaf 1830 (en zelfs vroeger) in de deelgemeenten door een onderwijzer lessen gegeven in privé-woningen. Meestal werd hiervoor door de gemeente een (tussenkost in de) huur betaald.

Reeds in 1833 werd een commissie opgericht om de Wet op het openbaar onderwijs op te stellen. Maar slechts op 23 september **1842** was de Wet klaar, die de inrichting van het lager onderwijs regelde. Het betrof hier dus het niet verplicht onderwijs aan kinderen tussen 6 en 12 jaar ¹⁶.

Art. 23 bepaalde dat de Gemeenteraad aan de onderwijzer “een vertrek en een jaarwedde” zal verzekeren, bij middel van een som op zijn begroting gebracht”.

Art. 23 en 24. vermeldden ook dat er “tussenkosten” kunnen zijn van Staat en Provincie ¹⁷.

Ook de inkomsten van de onderwijzers werden vastgesteld, alhoewel de gemeenten (mits goedkeuring van de Bestendige Deputatie) het laatste woord behielden.

1.1. Jaarwedde

De vaste jaarwedde van een gemeenteonderwijzer mocht volgens artikel 21 van de Wet van 23 september **1842** niet minder bedragen dan 200 fr. Er waren natuurlijk ook nog de betalende leerlingen. De Wet voorzag ook dat elke gemeente een reglement moest opstellen, waarin o.a. het bedrag van het schoolgeld moest bepaald worden.¹⁸

Het K.B. van 18 mei **1849** ¹⁹ bepaalde in art. 1 “De jaarwedde en de beloningen der lagere onderwijzers beginnen den 1e der maand die op de in functietreding volgt. Alle aangevangen maand is in haar geheel verschuldigd”. Art. 2 bepaalde dat de betaling door de gemeente moest gebeuren om de 3 maand en in de loop der laatste van elk “vierendeeljaars”.

Het Koninklijk uitvoeringsbesluit van 10 januari **1863** deelde de gemeentescholen in 3 “categorieën” in:
3e categorie: ten hoogste 60 leerlingen,
2e categorie: ten hoogste 100 leerlingen,
1e categorie: meer dan 100 leerlingen.”

Er werd, naast het aantal leerlingen, ook rekening gehouden met de “oppervlakte en inhoud” van de schoolgebouwen.

Aan de hand van de categorie werden de wedden en vergoedingen bepaald, alsmede de toelagen van Staat en Provincie “indien de plaatselijke middelen ontoereikend zijn”. Betreffende die “ontoereikendheid” werden vaak misbruiken vastgesteld ²⁰.

Art. 3 bepaalde: “De jaarwedde van de onderwijzers bedraagt maximum 600 fr. voor 3e klas, 700 fr. voor 2e klas en 800 fr. voor 1e klas.” en art. 5 “De jaarwedde bedraagt hoogstens 600 fr. voor een ondermeester van een school van 1e klas”.

In bijlage 2 staat een tabel over het jaar 1863 (tussen haakjes 1864 en 1865) van het aantal leerlingen in de gemeentescholen en de categorie van de deelgemeenten.

Ik geef ook voor het jaar 1865 het percentage van de leerlingen dat (6 jaar) lager onderwijs volgde in verhouding tot het aantal inwoners in de deelgemeenten en de aangrenzende gemeenten.

Men mag echter niet uit het oog verliezen dat dit eigenlijk een “momentopname” is, waarvan de onderlinge verhoudingen slechts absoluut gelden voor 1865 ²¹.

Slechts in 1876 (Wet van 16 mei) werd de minimum jaarwedde (casueel inbegrepen) opgetrokken tot 1000 fr.

1.2. Kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen

Het 2e deel van het inkomen van een gemeenteonderwijzer bestond uit de (door de gemeente) verplichte vergoeding voor kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen. De uniforme procedure hiervoor werd ook door voornoemde Wet van 1842 geregeld. Dit onderwijs moest gegeven worden in de gemeenteschool of in een aangenomen school.

Jaarlijks werden lijsten opgemaakt van alle kinderen, van wie de ouders een aanvraag indienden (afzonderlijk register voor jongens en meisjes, alhoewel ze veelal samen les volgden). De Gemeenteraad na het armbestuur gehoord te hebben (om te zien of de ouders wel gerechtigd waren) bepaalde het getal der arme kinderen en voorzag in de begroting de nodige kredieten ²². Dit moest goedgekeurd worden door de Deputatie van de Provincie, die gebeurlijk de toelagen wijzigde.

De onderwijzer ontving een bepaalde som per regelmatig ²³ aanwezige leerling. Hierbij moet men bedenken dat de schoolplicht nog niet bestond en dat op bepaalde tijdstippen de kinderen ingeschakeld werden in de veldarbeid ²⁴.

Het bedrag dat werkelijk aan de onderwijzer uitgekeerd werd (en opgenomen in de jaarlijkse “Rekening en Verantwoording”) was dus gewoonlijk minder dan wat in de begroting voorzien was; dit laatste was immers gebaseerd op de lijsten van de aanvragers.

Het K.B. van 26 mei **1843** bepaalde de rechthebbenden:

1. kinderen van personen welke door het armbestuur bijgestaan worden;
2. kinderen van werklieden, welke geen andere inkomsten hebben dan de opbrengst van hun dagelijks loon;
3. alle andere kinderen, in de gemeente wonende, te wier opzichte gebleken zal zijn, dat de personen welke met dezelve belast zijn, zich in de onmogelijkheid bevinden om hen het onderwijs te bezorgen.

De Wet van 21 september **1884** formuleerde het enigszins anders: "Al de overige kinderen, inwoners der gemeente, jegens wien, overeenkomstig de hierna volgende bepalingen, het erkend is dat de personen, die hen te verzorgen hebben, zich niet in welstand bevinden".

De gemeente voorzag ook jaarlijks een bepaalde toelage per (regelmatig aanwezig) kind, waarmee de onderwijzer de nodige boeken en andere schoolbehoeften aanschafte, die gratis ter beschikking gesteld werden ²⁵.

1.3. Schoolgeld

Naast de vergoeding van de gemeente voor kosteloos onderwijs aan behoeftige kinderen ontving de onderwijzer ook schoolgeld van de begoede leerlingen. Oorspronkelijk was dit zelfs zijn enige inkomen.

Daar de onderwijzer vergoed werd per aanwezige leerling, spreekt het vanzelf dat het aantal inwoners van de gemeente van grote invloed was op het inkomen van de onderwijzer. Dit bestond immers tussen de helft en twee derde uit het schoolgeld zowel van de begoede leerlingen als van de gemeente (kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen) ²⁶.

Voor ALLE leerlingen golden de voorwaarden van de Omzendbrief van 23 november **1858** van de Provinciegouverneur, die in opdracht van de minister van Binnenlandse Zaken het volgende mededeelde: "Art. 1. Vermeerdering schoolgeld voor de lagere klas in gemeenten waar het beneden 6 fr. per jaar is. Dit schoolgeld wordt immers ten platten land niet betaald voor de vakanties.

Het maandelijks bedrag van 0,50 fr. per maand moet aldaar dus verhoogd worden naar 0,60 fr. per maand.

Ingangsdatum 1 januari 1859.

Art. 2. De gemeenteontvanger is belast met de maandelijks (en bij vooruitbetaling) schoolgelden der bemiddelde leerlingen in te vorderen, volgens een staat van schoolbijwoning, die hem door de onderwijzer zal worden verschaft.

Hij zal gehouden zijn, dezelve in handen van de onderwijzer over te storten, zohaast hij die zal hebben ontvangen."

Tegen deze maatregel, maar vooral tegen artikel 2, kwam veel protest; ze werd dan ook niet overal toegepast ²⁷.

Waarschijnlijk om die reden werd in het Koninklijk uitvoeringsbesluit van 10 januari **1863** nogmaals bepaald dat de vergoeding niet minder mocht zijn dan 6 fr. per jaar en per leerling. “Het zal berekend worden op 1/12 voor elke maand schoolbezoek. Het zal niet verschuldigd zijn voor de maanden, waarin de kinderen de school minder dan 14 dagen bezocht hebben, uitgezonderd voor de maanden waarin meer dan 10 dagen vakantie (ook grote vakantie) voorkomen.”

De M.O. van 22 november **1875** herhaalde nogmaals dat het schoolgeld minimum 6 fr. per jaar moest bedragen. “Het mag zelfs op 8, 10 of 12 fr. gebracht worden, maar de vergoeding aan de onderwijzer blijft uitsluitend op kosten van de gemeente.

1.4. Vergoeding wegens huisvesting

Reeds in de Wet van **1842** werd voorzien dat de onderwijzer recht had op een woning of op een “vergoeding wegens huisvesting”. Dit werd bevestigd in de Wetten van **1863** en **1879**.

In de Wet van 21 juli **1844** werden de bedragen vastgesteld der voordelen in natura; dit gebeurde met het oog op het berekenen van de rust- en overlevingspensioenen voor alle lagere- en bewaarscholen

Omdat de toestand zeer verschillend was in de diverse deelgemeenten, verwijs ik naar de hoofdstukken per deelgemeente (1.6. tot 1.16. en 2.6. tot 2.16.).

1.5. Bijbetrekkingen

Op 10 juli **1844** deelde de gouverneur aan de plaatselijke besturen mee ²⁸ welke beroepen onverenigbaar waren met het ambt van onderwijzer: “tapper, herbergier, slijter van dranken, metselaar, vleeschhouwer, baardscheerder, winkelier, notarisklerk, schatter van goederen, openbare omroeper (belleman) en al diegene welke een karakter van dienstbaarheid aanbieden, om reden dat deze beroepen de achting der onderwijzers verminderen of hen van hunne bediening afwenden”.

“Organist, kerkbediende, zanger, koster, gemeentesecretaris, landmeter, secretaris van het armbestuur of van de kerkfabriek, brievendeelder bij het postbestuur, enz. zullen ze niet mogen behouden of aannemen dan op bijzondere machtiging van de minister ²⁹.”

Een volgende brief van de gouverneur d.d. 15 december **1845** specificeerde dat “met verschil tussen de eigenlijke gemeentelijke onderwijzers, aan wie het, zonder toestemming van het Staatsbestuur, niet geoorloofd is enig welkdanig beroep uit te oefenen, hebben de aangenomen onderwijzers ³⁰ deze toestemming niet nodig, om een aan het onderwijs vreemd bedrijf uit te oefenen ... mits deze beroepen en bedieningen geen hindernis toebrengen aan de vervulling hunner plichten als onderwijzer”.

Toch vond de minister het nodig om op 15 oktober **1868** (brief gouverneur van 22 oktober) in een omzendbrief aan dit verbod te herinneren en het zelfs nog aan te scherpen ³¹.

De “misbruiken” waren immers blijven bestaan. De onderwijzer was soms ook lid of zelfs ontvanger van het armbestuur. Het toppunt vond ik in 1896 in Wontergem, waar de onderwijzer ook nog landmeter, agent van assurantie, vleeskeurder, koster-orgelist, klokluider en waskeersmaker was. Eén van de redenen van deze toestand vond ik in de Reg.Gem. van Astene op 1 februari 1862: “Overwegende dat er binnen deze gemeente zeer weinig keus is om bekwame personen te vinden om deze functie (ontvanger van het armbestuur) te kunnen bedienen...”.

De minister besliste dus de kring “verbodingen” (M.O. 11 juni 1844 en 28 januari 1845) uit te breiden met “koster-klerk, agent van een waarborgsgenootschap, agent van nijverheids- en financiële maatschappijen, enz. Qua bedieningen van gemeentesecretaris, gemeenteontvanger, ontvanger van het armbestuur, schatbewaarder van fabrieksraden moest verbod de regel zijn, geen uitzonderingen meer dan voor gemeenten tot 700 inwoners. Als men “orgelist” toestaat (enkel voor de kerk van de parochie en voor de feestdagen) zal een “stellig voorbehoud” gemaakt worden. Landbouw en boomkweek werd slechts toegelaten voor zover er niet meer dan 1 hectare grond bewerkt werd. Het beroep van landmeter mocht enkel uitgeoefend worden buiten de schooluren en binnen de gemeente. Er werd geen “vereniging” toegestaan dan voor één enkel ambt. “Winkelier” werd niet toegestaan, ook niet voor personen van zijn familie, onder zijn gezag geplaatst of bij hem inwonend. Als een onderwijzer lid werd van een muziekgenootschap of een toneelvereniging, moest hij zeer behoedzaam zijn nooit gemengd te raken in onenigheden, bv. concurrentie of jaloezie binnen in de maatschappij of ten aanzien van andere verenigingen.

Toch bleven er nog steeds mistoestanden, want in een M.O. d.d. 28 december **1894** ³² betreffende de “samenvoegingen van bedieningen uitgeoefend door de onderwijzer” luidde het: “...verboden met gemeentesecretaris, gemeenteontvanger, ontvanger van de weldadigheid of schatbewaarder van de kerkfabriekraad”.

Toch was er zelfs na de Tweede Wereldoorlog nog een M.O. ³³ over dit onderwerp nodig. “Niettegenstaande formele onderrichtingen van het Departement, inzonderheid de M.O. van 20 januari

1932, zijn er nog steeds onderwijzers, die zich rechtstreeks of door middel van tussenpersonen bezig houden met handels- of nijverheidszaken.

Meestal zijn deze verzekeringsagenten, -onderagenten of -makelaars, of treden op voor financiële of hypothecaire vennootschappen. Het gebeurt veel dat de echtgenote haar naam leent en zich beperkt tot het plaatsen van haar handtekening onder de documenten, terwijl haar man al het werk verricht.”

Uit persoonlijke ervaring weet ik dat de aangehaalde “gebruiken” toch nog voortduurden!

1.6. Astene

In 1811 ontving onderwijzer Dossche van de gemeente 50 fr. per jaar.

In de jaren 1832-1833 kreeg de onderwijzer van de gemeente jaarlijks 52 fr. om arme kinderen kosteloos onderwijs te verstrekken en als huisvestingsvergoeding. Vanaf 1834 was dit verhoogd tot 80 fr. ³⁴.

Hij ontving natuurlijk ook schoolgeld van de begoede leerlingen!

In 1846 werd eindelijk de Wet van 1842 toegepast. De onderwijzer kreeg een wedde van 200 fr. Daarenboven kreeg hij voor kosteloos onderwijs aan 30 kinderen 180 fr. (25 fr. van het armbestuur en 155 fr. van de gemeente); voor ieder kind werd dus 0,50 fr. per maand gerekend.

Volgens de begroting van 1850 was deze vergoeding verhoogd tot 210 fr. ³⁵.

Hoeveel betalende leerlingen er toen waren, vond ik niet terug. De gemeente ontving van Staat en Provincie een toelage van 286 fr.

In de begroting 1848 werd een “indemniteit voor huisvesting” voorzien van 100 fr. In 1852 werden de lessen gegeven in een gehuurd huis, waarvoor de gemeente 300 fr. betaalde.

Ingevolge de Wet van 10 januari 1863 werd de wedde van de onderwijzer verhoogd tot 400 fr. De gemeente besliste echter (tegen de bovenvermelde Wet van 1863 in - een negatieve compensatie voor de verplichte weddeverhoging?) de toelage per kosteloze leerling te verminderen van 6 tot 4,80 fr.; de begoede leerlingen betaalden 8 fr. Het leergeld werd reeds vanaf 1859 geïnd door de gemeente (secretaris); de onderwijzer ontving slechts een gedeelte van het geld. De rest werd waarschijnlijk door de gemeente besteed aan schoolbenodigdheden voor de leerlingen, die door de gemeente samen met die voor de behoeftige leerlingen aangekocht werden. Of misschien beheerde de onderwijzer vroeger zelf dit “handeltje” ³⁶?

In 1865 werd de gemeente Astene gerangschikt in 3e categorie (dus minder dan 60 regelmatig aanwezige leerlingen) ³⁷. Er waren echter wel 79 leerlingen ingeschreven voor kosteloos onderwijs ³⁸ en

39 betalende leerlingen. Dit toont dus aan dat (soms zeer) veel leerlingen geregeld afwezig waren, omdat ze thuis moesten helpen.

In de Gemeenteraad van 24 september 1868 werd het “toevallig loon” van onderwijzer Dossche als volgt bepaald:

- 126 behoeftige leerlingen à 0,40 fr./maand (hetzij 4 fr./jaar) = 504 fr.
- schoolgeld voor ± 40 betalende leerlingen à 8 fr./jaar = 320 fr.

De Raad belooft de jaarwedde vast te stellen op 400 fr., zoals bepaald door de Bestendige Deputatie voor 1868 “op voorwaarde dat het Staatsbestuur de nodige gelden verlene”.

In 1869 werd de school in 1e rangschikking geplaatst (dus meer dan 100 aanwezige leerlingen). De jaarwedde van de onderwijzer werd verhoogd tot 500 fr. De jaarlijkse toelage voor de 140 behoeftige kinderen werd verhoogd tot 7,20 fr. per jaar en per kind; de 50 begoede leerlingen betaalden 8,50 fr. De inkomsten van de onderwijzer bedroegen een goeie 1800 fr.

Astene telde in 1818 1262 inwoners. In 1871 bedroeg de bevolking 1484 bewoners; er was ook later een regelmatige aangroei tot 1558 in 1878. In 1869 waren er dus ongeveer 10 % van de inwoners ingeschreven als “behoefstig kind” en een 2 % betaalden schoolgeld.

In 1871 volgde een nieuwe verhoging van de jaarwedde tot 550 fr., vanaf 1872 600 en vanaf 1877 700 fr. Het aantal ingeschreven behoeftige leerlingen steeg in 1875 tot 143 (voor het eerst vond ik een splitsing in 82 jongens en 61 meisjes).

In 1867 betrok de onderwijzer het schoolhuis naast de gemeenteschool ³⁹.

Bijbetrekkingen:

Op 14 november 1861 stelde de Gemeenteraad de gemeenteonderwijzer aan als ontvanger van het Armbestuur. Ondanks het bezwaar van de gouverneur bevestigde de Gemeenteraad dit besluit op 1 februari 1862: “De aanstelling van schoolonderwijzer Dossche ook als ontvanger van het Armbestuur is wenselijk, overwegende dat er binnen deze gemeente zeer weinig keus is om bekwame personen te vinden om deze functie te kunnen bedienen.”

En in 1873 kreeg hij de toelating om buiten de uren van zijn onderwijs, ook de functie van landmeter uit te oefenen ⁴⁰.

Ik vond echter geen spoor van een avondschool.

1.7. Bachte-Maria-Leerne

In 1832 en 1833 waren er 2 onderwijzers, waarvan slechts meester Boedry een gemeentelijke toelage kreeg van 14 à 18 fr.⁴¹.

In 1861 bedroeg de wedde van de onderwijzer 275 fr.; voor kosteloos onderwijs aan behoeftige kinderen ontving hij 280 fr. en hij kreeg 100 fr. als vergoeding voor huisvesting.

De wedde werd regelmatig verhoogd: vanaf 1862 300 fr., vanaf 1865 450 fr., vanaf 1869 550 fr.

Ook de vergoeding voor kosteloos onderwijs verhoogde in 1862 en 1863 tot 350 fr. Vanaf 1865 voorzag de begroting hiervoor 400 fr., in 1869 460 en in 1870 zelfs 698 fr.

Dit vormde wel een aanwijzing dat het aantal leerlingen verhoogde. Ik vond echter geen cijfers over het aantal behoeftige, noch over de begoede leerlingen.

Ook in 1862 kreeg de onderwijzer nog een huisvestingsvergoeding van 100 fr., maar op 30 juni 1863 werd deze voor de laatste keer betaald en bedroeg slechts 33,33 fr. Waarschijnlijk kwam er dus in 1863 een schoolhuis. Van 1865 tot 1867 ontving de onderwijzer geen vergoeding meer voor huisvesting. De gemeente ontving in 1867 een vergoeding van de Provincie “tot verbetering van de woning van de onderwijzer”.

1.8. Deinze

In de Hollandse periode ontving de “door de stad aangenomen” onderwijzer Tonneel van de stad 100 gulden per jaar en 50 gulden als huur voor zijn gebouwen, waarin lesgegeven werd ⁴².

Om de Sint-Martinusparochie te “bedienen” nam de stad een tweede school aan onder leiding van Ameels (later Van Geersdaele). De gemeente Petegem nam 1/4e van de kosten op zich.

Zowel Van Geersdaele als Tonneel kregen een toelage van 80 gulden, maar ze “moeten daarvoor kosteloos 10 behoeftige kinderen onderwijzen” ⁴³.

Vanaf 1838 bleef er slechts één “aangenomen school” over. Van Geersdaele ontving 180 fr. per jaar; de stad voorzag ook 222,22 fr. voor de huur van het gebouw.

In de begroting 1844 voorzag de stad voor “toelage kosteloos onderwijs” 200 fr. en voor huur eveneens 200 fr.

Ingevolge de Wet van 1842 (recht van “tractement”) en de opvolging van Van Geersdaele (ontslagge-

vend) door Van Coppenolle veranderden de inkomsten van de stadsonderwijzer. Het “traktement bedroeg 200 fr., verhoogd met een huur van 100 fr. (vanaf 1861 werd dit 150 fr.). Daarenboven ontving hij als vergoeding voor het kosteloos onderwijs 100 fr.; op 27 augustus 1845 waren er 26 jongens en geen meisjes ingeschreven, maar de Gemeenteraad hoopte dat er in de loop van jaar zouden bijkomen. De stad telde in 1839 3592 inwoners.

Voor 1848 voorzag de begroting een jaarwedde van 250 fr. en een toelage voor kosteloos onderwijs van 140 fr.

Voor het schooljaar 1850/1851 waren 46 arme kinderen ingeschreven, 45 jongens en 1 meisje. Het volgend schooljaar waren dit 36 jongens en geen meisjes. Het “tractement” steeg wel tot 400 fr.

Op aandringen van de gouverneur verhoogde de Gemeenteraad op 18 december 1858 de maandelijkse schoolgelden tot:

1,50 fr. voor de hoogste klas

1,25 fr. voor de middelste klas

1 fr. voor de laagste klas

De raad kon echter de aanbeveling onder art. 4 niet inwilligen, namelijk “de verplichting der vooruitbetaling der maandelijkse schoolgelden door de bemiddelde leerlingen en het doen invorderen derzelve door de gemeenteontvanger, dewijl deze wijze van betaling nadelig zou kunnen zijn aan de gemeenteschool welke alhier te wedijveren heeft met andere bijzondere scholen aan dezen maatregel niet onderworpen”.

Vanaf 1860 kwam er een hulponderwijzer bij met een jaarwedde van 300 fr.; hij kreeg ook 200 fr. voor kosteloos onderwijs aan behoeftige kinderen (onderwijzer Van Coppenolle ontving hiervoor 300 fr.). De Bestendige Deputatie schreef in 1863 voor dat de hulponderwijzer te Deinze zijn jaarwedde van 300 fr. moest verhoogd worden tot 500 fr. (vanaf 13/1/1863); de reden hiervoor is mij niet duidelijk ⁴⁴

Vanaf 1860 werden de meisjes, die ingeschreven waren om kosteloos onderwijs te ontvangen, ook opgevangen in de Maricolen; de stad voorzag een toelage van jaarlijks 200 fr.

In de gemeenteschool had hoofdonderwijzer August Van Coppenolle in oktober 1862 61 jongens voor wie schoolgeld (762,50 fr.) betaald werd en 65 die kosteloos onderwijs genoten; voor die laatste categorie betaalde de stad wel 6 fr. per aanwezige leerling ⁴⁵, hetzij 390 fr.; zijn wedde bedroeg 300 fr.

1863 was een goed jaar voor onderwijzer Van Coppenolle: er kwam een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning in de Gentpoortstraat; hierdoor verloor hij wel de 150 fr. huur, die de stad hem

vroeger betaalde, maar hij kon zijn huis en tuin verhuren voor 300 fr.⁴⁶

De school werd natuurlijk in 1e categorie (dus meer dan 100 aanwezige leerlingen) ⁴⁷ geplaatst en zijn jaarwedde werd op voorstel van de Bestendige Deputatie van 300 op 500 fr. gebracht.

In 1864 liet de Bestendige Deputatie, ingevolge de Wet van 1863 zijn wedde nogmaals met 100 fr. verhogen, evenals deze van de hulponderwijzer, “zo de stadsfinancies dat konden dragen”.

De Gemeenteraad protesteerde heftig, vooral omdat voor de hele school slechts een staatstoelage voorzien werd van 430 fr. Als bewijs dat Van Coppenolle reeds te veel verdiende, werd in de begroting gespecificeerd ⁴⁸:

Wedde onderwijzer	500
Schadeloosstelling voor het onderricht van de arme kinderen kost 500 fr. waarvan volgens de begroting 400 fr. naar de onderwijzer gaat	400 ⁴⁹
Inkomsten vanwege de betalende leerlingen, berekend op 50 leerlingen tegen 2 fr. per maand: 1200 fr.	1.200 ⁵⁰
Avondschool: 100 fr.	100 ⁵¹
Betaald door de inwonende ⁵² leerlingen: 300 fr.	300
hetzij <u>totaal</u>	<u>2.500 fr.</u>

En dan rekenen we niet wat hij verdient aan wat hij aan de leerlingen levert en mag in rekening brengen.

Door de aangroei van de schoolbevolking werd in 1870 een tweede hulponderwijzer noodzakelijk. In 1871 werden dan ook volgende wedden en vergoedingen door de stad uitbetaald:

Jaarwedde onderwijzer	600 fr.
jaarwedden hulponderwijzers	700 en 600 fr.
schadeloosstelling kosteloos onderwijzer	900 fr.
waarvan 150 en 100 fr. aan de hulponderwijzers	
schoolgelden begoede leerlingen	900
waarvan 150 en 100 fr. aan de hulponderwijzers ⁵³ .	

Voor 1877 was het aantal leerlingen echter verminderd, waardoor de tweede hulponderwijzer (ontslaggevend) niet vervangen werd ⁵⁴.

De uitbetalingen voor 1877 werden dan ook respectievelijk:

jaarwedden: 600, 800 en 200 (laatste cijfer voor 1/4e van het jaar)

kosteloos onderwijs: 725, 150 en 25 fr.(idem)

betalende leerlingen: 775, 100 en 25 fr. (idem)

Volgens het reglement (art. 3), aangenomen in de gemeenteraad van 22 september 1877, bedroeg het schoolgeld voor de hoogste klas 2 fr., voor de middelste 1,50 fr. en voor de laagste 1 fr. per maand.

Maar slechts na de Wet van 1879 zou de toestand drastisch veranderen, alleszins voor de stadsschool.

Bijbetrekking:

Vanaf 1866 werd een avondschool opgericht.

1.9. Gottem

Vóór 1840 bestonden er verscheidene lagere scholen ⁵⁵.

Volgens de gemeentebegrotingen van 1828 tot 1832 ontving onderwijzer Vanden Abeele een loon van 47,25 fr.; daarenboven mocht hij voor 10 fr. prijzen voor de leerlingen kopen. Vanaf 1833 bleek in de begroting het jaarloon opgetrokken tot 100 fr.

In 1843 werd dit 120,41 fr. en is er ook een toelage vermeld voor kosteloos onderwijs aan behoeftige kinderen; voor prijzen werd zelfs 30 fr. voorzien.

Aangezien de onderwijzer les gaf in zijn eigen huis, ontving hij hiervoor 100 fr., later opgetrokken tot 120 fr.

In 1844 waren er 35 betalende en 100 ingeschreven behoeftige leerlingen; voor het kosteloos onderwijs ontving de onderwijzer 60 fr., waarvan de helft door het "Gesticht van Weldadigheid". De Staat en de Provincie gaven elk een subsidie van 99,90 fr.

Vanaf 1845 werd het loon in opdracht van de Bestendige Deputatie verhoogd tot 200 fr. Met de stijging van het aantal leerlingen dat kosteloos onderwijs genoot steeg natuurlijk ook de toelage aan de onderwijzer. In 1851 voorzag men 180 fr. (voor 23 jongens en 23 meisjes); in 1862 was dit 300 fr. (voor 34 jongens en 43 meisjes).

Van 1856 tot 1861 was er slechts één gemeenteschool voor Gottem en Grammene samen.

Zo voorzag Gottem in de begroting voor 1859 voor 29 jongens en 23 meisjes een toelage van 220 fr.; Grammene voor 19 jongens en 12 meisjes 130 fr.; dit was dus ongeveer 4 fr. per kind ⁵⁶.

In 1863 werd Gottem in 2e categorie (tussen de 60 en 100 aanwezige leerlingen) ⁵⁷gerangschikt en bedroeg de jaarwedde 300 fr. In de begroting 1864 werden 80 behoeftige leerlingen voorzien à 6 fr. (480 fr.) en 30 begoede leerlingen à 6 fr. (180 fr.).

In 1864 werd de school zelfs in 1e categorie (meer dan 100 aanwezige leerlingen) gerangschikt en de

jaarwedde opgetrokken tot 450 fr., vanaf 1865 tot 500 fr., vanaf 1875 tot 600 fr. en vanaf 1877 tot 700 fr.

Ook het aantal behoeftige leerlingen steeg en dus ook de toelage, die in 1879 918 fr. bedroeg, voor 44 jongens en 56 meisjes.

In 1867 waren de nieuwe school en de onderwijzerswoning klaar en moest aan de onderwijzer geen verblijfsvergoeding meer betaald worden ⁵⁸.

Bijbetrekking:

De Gemeenteraad van 5 februari 1876 stelde Alphonse Michel, onderwijzer, aan als ontvanger in plaats van zijn overleden vader Pieter-Frans Michel. Hij bleef ook onderwijzer.

In 1868 werd gedurende een paar jaar een avondschool ingericht.

1.10. Grammene

Slechts in 1863 vond ik voor Grammene gegevens over een jaarwedde voor de onderwijzer.

In de begroting voor 1854 werd wel een toelage van 150 fr. vastgelegd voor kosteloos onderwijs aan de ingeschreven 22 jongens en 16 meisjes. De volgende schooljaren bleven deze cijfers ongeveer constant ⁵⁹.

Van 1856 tot 1861 was er slechts één gemeenteschool voor Gottem en Grammene.

Zie voor deze periode hoofdstuk 1.9 (Gottem).

Maar de Gemeenteraad nam op 24 augustus 1861 de volgende beslissing: “Ten gevolge van de benoeming van een onderwijzer in Grammene is de Schoolvereniging van Gottem en Grammene vernietigd. Dus wordt een lokaal gehuurd voor het voorlopig houden van de gemeenteschool, mits 120 fr. per jaar vanaf 1 mei 1861.

De Gemeenteraad van Grammene protesteerde op 13 december 1858 ook tegen de omzendbrief van de gouverneur in opdracht van de minister (zie hoofdstuk 1.3.): “Als het schoolgeld gebracht wordt op 6 fr. per jaar [dus ook voor de betalende leerlingen], gaat het merendeel van de ouders een bijzondere school kiezen, waar het beneden de 6 fr. is. Het schoolgeld dat thans door de onderwijzer ontvangen wordt, doen invorderen door de ontvanger zou hem te veel werk bezorgen, waardoor de wedde zou moeten verhoogd worden.”. De raad besliste dan ook de toestand te handhaven.

In de verslagen van de Gottemse gemeenteraad vond ik hierover niks.

In 1862 moest men zich in Grammene echter toch gewonnen geven en werd 300 fr. toelage voorzien voor 25 jongens en 28 meisjes.

In 1863 werd de gemeenteschool in 2e categorie (tussen 60 en 100 aanwezige leerlingen) ⁶⁰ gerangschikt. Het jaarloon van de gemeenteonderwijzer werd als volgt voorzien: toelage voor kosteloos onderwijs voor 56 behoeftige kinderen à 6 fr.: 336 fr. “Dus (sic) wordt de jaarwedde van de gemeenteonderwijzer bepaald op 542 fr.” ⁶¹. De schoolgelden voor 12 begoede leerlingen (à 6 fr.) bedroegen 72 fr.

In 1864 werd de jaarwedde vastgesteld op 500 fr., vermeerderd met een bijdrage van 72 fr. van de betalende leerlingen; de gemeente betaalde een toelage van 330 voor kosteloos onderwijs (24 jongens en 31 meisjes) ⁶².

In april 1861 was een kamer voor de gemeenteschool gehuurd van Leander Van Laere, koster ⁶³.

Van 1869 tot 1879 werd de jaarwedde vastgesteld op 600 fr.

De toelage voor kosteloos onderwijs schommelde van 720 fr. in 1877 en 1878 tot 819 in 1879; het schoolgeld was verhoogd van 6 naar 9 fr. In 1879 was het aantal behoeftige leerlingen gestegen tot 56 jongens en 46 meisjes.

1.11. Sint-Martens-Leerne

Reeds in 1829 werd uit de gemeentekas geld besteed aan het lager onderwijs, namelijk 35 fr. als vaste jaarwedde en 8 fr. voor schoolbehoeften, verwarming, enz. Deze gemeente was in het lager onderwijs verenigd met Bachte-Maria-Leerne.

Van 1836 tot 1842 kreeg een Pieter Martens op verzoek van het Gemeentebestuur een provinciale toelage van 100 fr., die de gemeente vanaf 1843 zelf uitkeerde. Van de 59 jongens en 40 meisjes waren er in 1837 15 arme kinderen ⁶⁴.

In de gemeentebegroting voor 1849 vond ik ⁶⁵:

art. 16: subventie aan geadopteerd ⁶⁶	
onderwijs (arme kinderen)	150
art. 17: schoolbehoeften arme kinderen	30
art. 18: warmgeld	10 ⁶⁷

In de begroting 1850 werd een indemniteit voor huisvesting voorzien van 100 fr.; de jaarwedde voor de onderwijzer bedroeg 250 fr.

Maar reeds in de begroting 1849 werd een “subventie” voor kosteloos onderwijs aan arme kinderen voorzien van 150 fr.; in 1850 werd dit 200 fr., vanaf 1851 opnieuw 150 fr.

In de gemeenteraad werd art. 3 van de omzendbrief van de gouverneur van 23 november 1858 goedgekeurd, die bepaalde dat het jaarlijks schoolgeld 6 fr. zou bedragen. Ze waren echter niet akkoord met art. 4, dat dit schoolgeld van de begoede leerlingen zou geïnd worden door de gemeentesecretaris.

Ingevolge de Wet van 1863 werd de gemeente in de 1e categorie (meer dan 100 regelmatig aanwezige leerlingen) ⁶⁸ gerangschikt.

In de begroting van 1864 werd de jaarwedde van de gemeenteonderwijzer verhoogd tot 800 fr.; dit werd betwist door de Bestendige Deputatie, die 525 fr. voorstelde. Voor de begroting 1866 was ze nog steeds 800 fr. gebleven, maar werd vanaf 1867 teruggebracht tot 600 fr.

De toelage voor kosteloos onderwijs, die in 1861 250 fr. bedroeg, steeg voor 1864 tot 252 fr. (35 behoeftige kinderen à 7,20 fr.); er waren ook 66 betalende leerlingen, wat ongeveer 475 fr. opbracht.

Eigenaardig genoeg werden in de begroting 1866 47 behoeftige en 75 begoede leerlingen in rekening gebracht, maar wel aan slechts 6 fr. per leerling, wat respectievelijk 282 en 450 fr. opleverde.

In de begroting 1867 werd als jaarwedde slechts 600 fr. voorzien, kosteloos onderwijs bleef op 282 fr., in 1868 verhoogd tot 312 fr..

In de begroting voor 1875 werd de jaarwedde verhoogd tot 700 fr. Er werden 61 behoeftige leerlingen (37 jongens en 24 meisjes) vermeld en 54 begoede leerlingen. Voor het schooljaar 1876/1877 werd 500 fr. voorzien voor 63 leerlingen. Dit aantal bleef ongeveer stabiel: voor 1877/1878 34 jongens en 33 meisjes, voor 1878/1879 28 jongens en 32 meisjes.

Na de Wet van 1879 zou alles grondig veranderen!

1.12. Meigem

Omdat de Meigemse onderwijzer in 1836 gratis les gaf aan 13 en in 1837 aan 20 behoeftige kinderen vond de Gemeenteraad dat er “redenen bestaan om de gewoonlijke jaarwedde [100 fr.], die hij geniet uit het “Fonds der Schatkist” aan de heer Van Nieuwenburgh, gemeenteonderwijzer, tot einde 1838 te betalen” ⁶⁹. Men vond echter niet dat de wedde moest verhoogd worden, “aangezien de onderwijzer een

behoorlijk bestaan heeft”⁷⁰.

Op 6 oktober 1838 verklaarde men zich zelfs akkoord met de brief van de arrondissementscommissaris⁷¹ om de wedde te verlengen tot 31 december 1839; maar de gemeente kon geen toelage geven, want het batig saldo van de gemeentekas bedroeg slechts 25,41 fr.

Hetzelfde gebeurde tot 1842, toen eindelijk alles wettelijk geregeld werd.

In de begroting voor 1844 werd een jaarwedde voorzien van 142,11 fr. en 45 fr. voor kosteloos onderwijs aan 25 kinderen. Het armbestuur had geen middelen om tussen te komen in de kosten.

Op 20 oktober 1844 stelde de kantonnale inspecteur het schoolgeld vast; dit werd goedgekeurd in de gemeenteraad van 2 november 1844.

1e klas 0,75 fr.)

2e klas 0,75 fr.) per leerling per maand voor 6 u onderwijs/dag

3e klas 0,64 fr.)

Voor 1845 werd de wedde opgetrokken tot 200 fr.

Volgens de begroting op 13 oktober 1869 werden voor het lager onderwijs 900 fr. uitgaven voorzien.

De jaarwedde van de onderwijzer bedroeg 500 fr., het toevallig loon (kosteloos onderwijs aan ongeveer 50 leerlingen à 6 fr.) 300 fr. Het schoolgeld van 38 begoede leerlingen à 0,50 tot 0,75 fr. werd begroot op 200 fr.

In de gemeenteraad van 5 oktober 1878 voorzag men in de begroting 1878 als loon van de onderwijzer:

kosteloos onderwijs: 91 leerlingen à 0,60/maand	655,20 fr.
---	------------

vermogende leerlingen	150 fr.
-----------------------	---------

jaarwedde onderwijzer werd bepaald op	760 fr.
---------------------------------------	---------

Volgens de Rek. en Verantw. 1878 bedroeg het totaal van de uitgaven voor de wedde van de onderwijzer 2048,80; hierbij waren ook de “oneigenlijke vergoedingen” inbegrepen.

Bijbetrekking:

In 1869 werd gedurende een paar jaar een avondschool ingericht.

1.13. Petegem

In 1826 was er geen onderwijzer in Petegem. Petegem en Deinze besloten samen een schoolonderwijzer te betalen voor de bevolking van Sint-Martinus-parochie, dus de gemeente Petegem en een gedeelte van Deinze (3/4 op de kosten van Deinze en 1/4 van Petegem).

Op 1 januari 1829 begon Ameels een school met 94 kinderen, waarvan 84 betalende. Van Geersdaele (vanaf 1831 opvolger van Ameels) kreeg van Deinze een toelage van 80 gulden. “Hij moest daarvoor kosteloos 10 behoeftige kinderen onderwijzen”⁷². De gemeenteraad van Petegem vermeldde in de begroting 1831 een jaarwedde van 15 gulden 75 cents; er werd ook 1/4e van de huur van het schoolgebouw voorzien, hetzij 35 gulden. Hoeveel de betalende leerlingen bijdroegen heb ik niet gevonden.

In 1838 verdween deze school, maar in februari 1844 werd de privé-school van Adriaan Adolphe Tayart door de Gemeenteraad “aangenomen” (hij ontving dus toelagen) en ingevolge de Wet van 23 september 1842 werd op 4 juli 1846 meester Tayart de Borms, privaatonderwijzer tot “communalen” onderwijzer benoemd⁷³.

Vanaf 1855 bedroeg zijn jaarwedde 250 fr., in 1862 verhoogd tot 400 fr. De vergoeding voor kosteloos onderwijs aan behoeftige kinderen bedroeg in 1855 160 fr., maar verhoogde vanaf 1856 tot 230 fr., vanaf 1859 tot 375 fr., in 1862 tot 400 fr..

Van 1857 tot 1860 vond ik ook de bijdrage van de begoede leerlingen voor een totaal van 50 fr. Voor het gebruik van zijn eigen woning ontving hij 100 fr. tot er in 1861 een schoolgebouw met onderwijzerswoning werd opgetrokken. Wat daarna gebeurde blijkt uit een brief van de onderwijzer: “Het woonhuis van de onderwijzer werd reeds in september 1867 onbewoonbaar verklaard. Ik ben gaan inwonen bij mijn stiefzoon, ZONDER ENIGE VERGOEDING (sic) tot oktober 1870, datum van de dood van mijn stiefzoon en de verkoop van deze woning.

De burgemeester heeft me dan gedwongen het enige onbewoond huis in de nabijheid van de school te huren tegen 325 fr.”⁷⁴.

Slechts voor een gedeelte van het jaar 1873 ontving het schoolhoofd 120 fr. en van 1874 tot 1878⁷⁵ 300 fr. schadeloosstelling voor huisvesting.

Zijn jaarwedde was intussen verhoogd tot 750 fr.; vanaf 1877 werd dit zelfs 800 fr. De wedde van de hulponderwijzer die bij zijn indiensttreding in 1872 600 fr. bedroeg, werd vanaf 1874 verhoogd tot 700 fr., vanaf 1877 zelfs tot 800 fr.

Als vergoeding voor kosteloos onderwijs kreeg de onderwijzer in 1876 600 fr. Deze som verlaagde vanaf 1876 tot 400 fr.⁷⁶, maar verhoogde dan weer voor de jaren 1878 tot 1880 tot 714 fr. Het aandeel van de hulponderwijzer bedroeg in 1877 100 fr., voor de jaren 1878 tot 1880 150 fr.

Het aandeel van de onderwijzer in de schoolgelden van de begoede leerlingen bedroeg in 1876 300 fr.; van 1877 tot 1880 werd dit gedeeld met de hulponderwijzer, die een derde kreeg.

1.14. Vinkt

Gegevens over een “gemeenteonderwijzer” vond ik slechts vanaf 1856 ⁷⁷. Zijn jaarwedde bedroeg 300 fr., vanaf 1860 verhoogd tot 350 fr.

De toelage voor kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen bedroeg 230 fr.; vanaf 1860 werd dit 310 fr.

Voor huisvesting ontving hij 185 fr.

“Daar de school in 2e categorie gerangschikt werd [dus tussen de 60 en de 100 aanwezige leerlingen] ⁷⁸ bedraagt de wedde van de onderwijzer 700 fr.”, aldus het Reg. Gem. op 7 september 1863.

In de Rek. en Verantw. 1864 en volgende jaren werd echter slechts 500 fr. vermeld.

De gemeenteonderwijzer ontving daarenboven vanaf 1864 390 fr. voor kosteloos onderwijs; van het schoolgeld van de begoede leerlingen ontving hij in 1864 40 fr., de volgende jaren 80 fr.

Tot 1861 kreeg hij nog een vergoeding voor huisvesting; daarna was er waarschijnlijk een nieuwe school met onderwijzerswoning.

Vanaf 1858 werd ook een “subventie” voor kosteloos onderwijs vermeld van 250 fr. voor een aangenomen meisjesschool ⁷⁹.

Vanaf 1868 werd de wedde van de (nieuwe) gemeenteonderwijzer vastgesteld op 600 fr. Vanaf 1872 ontving de hulponderwijzer 400 fr., de gemeenteonderwijzeres ⁸⁰ ontving 500 fr.

De gemeenteonderwijzer kreeg in 1873 nog steeds 390 fr. voor kosteloos onderwijs, maar vanaf dit jaar verdiende de gemeenteonderwijzeres (vroeger onderwijzeres van de aangenomen meisjesschool!) hiervoor 400 fr. Ze ontvingen eveneens elk 150 fr. schoolgeld van de begoede leerlingen.

In 1878 was de toestand als volgt:

De onderwijzer en de hulponderwijzer van de gemeenteschool voor jongens hadden elk een jaarwedde van 800 fr.; er was ook 150 fr. schoolgeld van de begoede leerlingen en 490 fr. toelage van de gemeente voor kosteloos onderwijs. De onderwijzeres van de gemeentelijke (!) meisjesschool kreeg hiervoor respectievelijk 600, 150 en 440 fr.

Door de Wet van 1879 veranderde de toestand volledig.

Bijbetrekking:

Van 1867 tot 1880 bestond er een avondschool.

1.15. Wontergem

Tot ongeveer 1900 vond ik in het S.A.D. slechts enkele schaarse gegevens over Wontergem.

Slechts in 1846 werd een gemeenteonderwijzer aangesteld. Er liepen toen 56 jongens en 57 meisjes school ⁸¹.

Ik vond nergens gegevens over een wedde of vergoeding.

1.16. Zeveren

Reeds in 1830 ontving onderwijzer Verhoeve van de gemeente een vergoeding van 40 fr.

In toepassing van de Wet van 1842 vroeg de gemeente de toelating om een (bestaande) “bijzondere school aan te nemen, na in overweging genomen te hebben de kleine bevolking en de geringe toestand van de geldmiddelen”. De behoeftige kinderen zouden er kosteloos onderwijs kunnen genieten en de onderwijzer zou hiervoor een “indemniteit” ontvangen. De begoede leerlingen moesten natuurlijk betalen.

Tot 1856 weerstond de gemeente de druk van de Provincie om een gemeenteschool op te richten en bespaarde dus een “verplichte minimumwedde” van 200 fr. Ze moest immers enkel een bijdrage betalen voor kosteloos onderwijs, die in 1856 opgelopen was tot een goede 100 fr.⁸²

In 1856 nam vader Verhoeve ontslag en op 3 oktober 1856 benoemde de Gemeenteraad zijn zoon tot gemeentelijke [eindelijk!] onderwijzer.

In de begroting werd een jaarwedde voorzien van 250 fr. (vanaf 1860 verhoogd tot 275 fr.), voor kosteloos onderwijs 150 fr. en voor huisvesting 80 fr.; daarenboven voorzag men nog 140 fr. schoolgeld voor begoede leerlingen.

Voor 1857 werd 100 fr. voorzien, maar werd uiteindelijk 103,28 uitbetaald voor 15 jongens en 6 meisjes; het schoolgeld voor begoede leerlingen bedroeg 140 fr.

Op 23 november 1858 verscheen een omzendbrief van de gouverneur; het maandelijks schoolgeld (voor vermogende leerlingen) werd op 0,60 fr. per maand gebracht (een schooljaar gerekend voor 10 maanden). Vanaf het schooljaar 1859 ontving de onderwijzer ook 300 fr. wedde.

In 1864 waren er 28 betalende leerlingen, die elk 7,20 fr. per jaar betaalden. Voor de toelage voor ingeschreven de behoeftige kinderen (18 jongens en 15 meisjes) à 6 fr. per kind werd 200 fr. voorzien. De jaarwedde werd opgetrokken tot 450 fr.

Op 25 maart 1864 schreef onderwijzer August Verhoeye een brief aan de gouverneur, die de “reklaam” overmaakte aan de gemeente. Hij vroeg 100 fr. “schadeloosstelling van woon” op de begroting 1865. Want in de begroting 1864 stond 80 fr. voor huur der school, “de indemniteit van huisvesting onverlet latend”⁸³. De raad argumenteerde echter: “Hij woont bij zijn vader (de vorige onderwijzer en eigenaar van het huis met meegaand batiment, dat dient tot schoollokaal). Aan de vader werd hiervoor vroeger 80 fr. betaald, zonder de minste opspraak; er werden aan het huis geen veranderingen aangebracht. De Wet brengt mee dat de onderwijzer slechts recht heeft tot een woning of een schadeloosstelling der huisvesting”. Het uiteindelijk resultaat was dat ook die (vroegere) 80 fr. niet meer werd uitbetaald.

Vanaf 1869 bedroeg de jaarwedde 500 fr., vanaf 1873 verhoogd tot 600 fr., vanaf 1875 tot 700 fr. en vanaf 1887 tot 800 fr.

Als toelage voor kosteloos onderwijs (à 6 fr. per leerling) werd 220 fr. voorzien (volgens de Rek. en Verantw.), in 1870 240 fr., vanaf 1871 300 fr., voor 1877 350 fr., voor 1878 360 fr. en voor 1879 400 fr.

De onderwijzer ontving voor zijn aandeel in het schoolgeld (7,20 fr. per betalend kind) van de vermogende leerlingen in 1870 nog 200 fr.; voor de volgende periode vond ik slechts in 1876 en 1877 een toelage van 100 fr. In 1879 werd plots 362,45 fr. uitbetaald, vermeerderd met een achterstal van 138,15 fr.

Bijbetrekking:

De Gemeenteraad van 20 oktober 1848 stelde dat de onderwijzer ook een redelijk loon verdiende als ontvanger van de gemeente en het armbestuur en ook “zijn bestaan vond” in de landbouwnering voor zijn eigen gebruik.

2. PERIODE VAN 1879 TOT 1895

Als een steen in een kikkerpoel kwam de (liberale) Wet van 1 juli 1879, die een (meer dan honderdjarige) schoolstrijd zou ontketenen. Elke gemeente bleef verplicht om een gemeenteschool in te richten⁸⁴, maar mocht geen vrije school meer aannemen, zelfs niet naast de gemeenteschool. De gemeente was verplicht voor (de rechthebbende) leerlingen, die niet in een vrije school les volgden, kosteloos onderwijs te verschaffen in de gemeenteschool.

Als reactie richtten de katholieken in alle Deinse deelgemeenten vrije scholen op, een paar in reeds bestaande kloosters. Tegelijk verbood de kerkelijke overheid de gelovigen hun kinderen naar gemeentescholen te sturen.

De toestand van de gemeentescholen werd dan ook zorgwekkend tot dramatisch; in sommige gemeentescholen daalde het leerlingenaantal tot (praktisch) nul. Door de administratieve sabotage gaven verscheidene gemeenteonderwijzers er de brui aan. Een modelvoorbeeld in onze deelgemeenten is St.-Martens-Lerne - zie hoofdstuk 2.11.

2.1. Jaarwedde

Bovenvermelde Wet van 1 juli 1879 wijzigde het K.B. van 10 januari 1863 en de Wet van 16 mei 1876 en bepaalde dat de gezamenlijke jaarwedde en bijwinsten van een onderwijzer niet minder mochten bedragen dan 1200 fr. en voor een hulponderwijzer 1000 fr.

Voor de eerste maal werden ook de verhogingen wegens dienstjaren verplicht: op het einde van het 5e en 10e jaar telkens 100 fr., na 15 en 20 jaar nog eens telkens 200 fr.

Als de pastoor weigerde om in de gemeenteschool de godsdienstlessen te verzorgen (dit gebeurde in alle deelgemeenten), mocht de gemeenteonderwijzer deze taak vervullen tegen een toelage van 100 fr.⁸⁵.

Dat de gemeentelijke onderwijzers niet in armoede vervielen was echter te danken aan het feit dat in de schoolwet van 1879 een artikel bepaalde dat een "bijgevoegde jaarwedde" moest voorzien worden, waardoor "hun inkomsten niet minder zijn dan die zij genoten in 1878". Verder zal men zien dat deze bijgevoegde wedde soms meer bedroeg dan de rest van het inkomen.

Ook bijzondere gevallen werden voorzien:

"Een zieke onderwijzer behoudt zijn wedde.

Een vervanger wordt rechtstreeks betaald op gelden van de schatkist in gemeenten welke onderstandsgeld ontvangen ter zake van de gewone dienst lager onderwijs"⁸⁶.

"Tijdelijke vervangers hebben recht op een vaste jaarwedde en tot de bijkomende winsten der titularis-

sen, die ze vervangen. Vaste jaarwedde en vergoeding voor kosteloos onderwijs worden in haar geheel ten bate van de interimarissen vereffend. Ze ontvangen ook de schoolgelden (begoede leerlingen)”⁸⁷.

Op 31 december **1883** verscheen een K.B., dat echter slechts met een paar aanvullingen in voege kwam na de Wet van 20 september **1884**.

De gemeenten werden op basis van bevolking ingedeeld in 8 klassen, waarvan voor dit artikel enkel de klassen 5 tot 8 nuttig zijn:

8: 1000 of minder inwoners; 7: van 1001 tot 2000; 6: van 2001 tot 4000; 5. van 4001 tot 10000 inwoners.

De jaarwedde (bijwinsten meegerekend) werd vastgesteld door de Gemeenteraad, onder goedkeuring van de Bestendige Deputatie. Er werd echter een minimum en een maximum vastgesteld, waartussen ze mocht schommelen; de marge bedroeg 600 fr. voor klasse 8 en 7, 700 fr. voor klasse 6 en 5.

Tabel 1: Minimumwedde onderwijzer(es)

Klasse	minimum onderwijzer	minimum onderwijzeres
8e klasse	1200	1200
7e klasse	1300	1300
6e klasse	1500	1400
5e klasse	1600	1500

De discriminatie tussen mannelijke en vrouwelijke leerkrachten, die we ook reeds vroeger in sommige gemeenten vaststelden, werd hier nu officieel bevestigd.

Tabel 2: Minimumwedde hulponderwijzer(es) en bewaarschool

	hulponderwijzer(es)	bewaarschoolonderwijzeres
8e klasse	1000 -	1200
7e klasse	1000	1200
6e klasse	1100	1200
5e klasse	1200	1200

De “meesteressen handwerk” in gemengde scholen kregen een jaarwedde van 150 tot 250 fr.

Buiten de jaarwedde ontving de onderwijzer(es) een premie op grond van het schoolbezoek (niet voor bewaarscholen) van 4 fr. per leerling vermenigvuldigd met de gemiddelde schoolbevolking. Deze premie mocht niet hoger zijn dan 200 fr. voor de onderwijzer en 100 fr. voor de hulponderwijzer en gold enkel voor de leerlingen tussen de 6 en de 14 jaar.

Een brief van de gouverneur van 10 mei 1884 (ingevolge een M.O. van 16 april 1884) had echter gesteld dat “men moet rekening houden met het algemeen reglement van 31 december 1883, betreffende de jaarwedde. Want dit uitstel was slechts beslist om te vermijden dat de begrotingen moesten heropgemaakt worden”.

De uitgestelde Wetten werden uiteindelijk door de Wet van 28 september **1884** bevestigd. Er werd gespecificeerd dat alleen het minimum verplichtend was, “het maximum is enkel een aanwijzing”. De bepaling over het godsdienstonderwijs (toelage 100 fr. aan gemeenteonderwijzer) werd behouden, evenals het Besluit dat het inkomen niet beneden het inkomen in 1878 mocht liggen.

Vanaf **1886** zijn op de formulieren van begroting en Rek. & Verantw. betreffende de wedde 2 veronderstellingen voorzien:

1e: Veranderlijk inkomen ⁸⁸;

2e: vast inkomen, bijwinsten inbegrepen.

De 2e veronderstelling was natuurlijk voordelig in gemeenten met weinig inwoners, maar kon nadelig zijn in grote gemeenten. De “bijwinsten”, de toelage die de onderwijzer ontving voor het kosteloos onderwijs aan behoeftige kinderen, hing immers af van het aantal leerlingen, dus van het aantal inwoners.

2.2. Kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen

Bovenvermelde Wet van 1 juli **1879** (artikel 3) bepaalde ook dat de gemeente verplicht was voor leerlingen, die niet in een vrije lagere school les volgden, kosteloos onderwijs te verschaffen in de gemeenteschool. De behoeftige leerlingen konden dus enkel kosteloos onderwijs genieten in de gemeenteschool; de vrije scholen konden immers niet aangenomen worden.

In de praktijk werd het kosteloos onderwijs echter een volledige chaos, omdat juist die gemeentescholen (volledig) leeg liepen. Daarenboven werd de Wet ook door de (katholieke) provinciale en gemeentelijke besturen administratief gesaboteerd ⁸⁹.

Het K.B. van 12 augustus **1879** bevestigde het K.B. van 26 mei 1843, dat de rechthebbenden om te genieten van de weldaad (sic) van kosteloos onderwijs vaststelde en de procedure bepaalde.

Eén enkele nieuwigheid: “De onderwijzer mag geen andere kinderen aannemen, maar er kunnen andere aangenomen worden (door de gemeente), als er beschikbare plaatsen overblijven”.

Het K.B. van 17 juli **1880** voorzag echter dat art. 3 van de Wet van 1 juli 1879 ook toepasselijk was op de bewaarscholen, zowel de aangenomen als de gemeentelijke.

De behoeftige leerlingen konden opnieuw kosteloos onderwijs genieten in de aangenomen lagere scholen (aan dezelfde voorwaarden als in de gemeentescholen) door de Wet van 20 september **1884**. Dit kwam vooral de meisjes ten goede, want de vrije katholieke scholen, die na 1879 opgericht werden waren vooral bedoeld voor meisjes.

Een omzendbrief van de minister aan de gouverneurs ⁹⁰ verschaft meer uitleg over de Wet van 20 september **1884**, o.a.:

De gemeenten mogen tot algemene kosteloosheid besluiten (ook voor betalende leerlingen), maar volledig op kosten van de gemeente. Er zal geen rekening mee gehouden worden bij de verdeling der toelagen van de Staat.

Deze Wet voorzag immers in art. 6 ook “Om een toelage te bekomen van Staat of Provincie moet een gemeente besteden een som gelijk aan 4 opcentiemen bij de hoofdsom der rechtstreekse belastingen”. Een brief van de gouverneur van 16 januari 1885 legde uit dat de Gemeente kosteloos onderwijs verschuldigd is aan zijn inwoners, maar niet aan kinderen uit vreemde gemeenten, in pensioen geplaatst bij inwoners.

Een M.O. van 13 juli **1885** ⁹¹ specificeerde nog: “De gezinshoofden zijn volledig vrij om voor de opvoeding van hun kinderen, op kosten van de gemeente, te kiezen tussen de gemeenteschool en een private lagere school, of tussen de gemeenteschool waar godsdienst onderwezen wordt of niet. Maar als het gaat om “écoles de même nature”, mag de gemeente de school aanduiden”.

De volgende wijzigingen kwamen er slechts met de Wet van **1895**.

2.3. Schoolgeld

De Wet van 1 juli **1879** bepaalde in art. 16 o.a. “... De prijs van het schoolgeld der leerlingen wordt, voor elke gemeente, vastgesteld door de Bestendige Afvaardiging, op voordracht van de Gemeenteraad, en behoudens beroep bij de koning”.

Een K.B. van 31 oktober **1883** (voor één jaar uitgesteld door K.B. van 31 juli 1884) probeerde een lijn te trekken en stelde in art. 14: “Het aandeel van het bureel van weldadigheid in de kosten van het onderwijs der behoeftige kinderen en de schoolgelden der begoede leerlingen worden gestort in de gemeentekas en maken deel uit van de plaatselijke geldmiddelen, die bijzonder bestemd zijn voor de jaarlijk-

se dienst van het lager onderwijs. De Gemeenteraad stelt vast op welke wijze de schoolgelden geïnd worden”.

De M.O. van 28 december **1884** liet in zijn modelreglement (art. 42) de keuze: 1/ “De schoolgelden worden ontvangen door de onderwijzer bij middel van kwijtingen (door het gemeentebestuur afgeleverd); alle maanden worden ze gestort in de gemeentekas, ofwel 2/ de schoolgelden worden door de onderwijzer ontvangen ten voordele van het onderwijzend personeel”.

De gemeente besliste echter “of de schoolgelden zullen ontvangen worden ten voordele van de onderwijzer ofwel of zij in de gemeentekas zullen gestort worden”.

Volgens de Wet van 1884 “stelt [ook] de gemeente het schoolgeld vast. Het is echter betamelijk niet minder dan tussen 6 en 24 fr. per jaar te vragen, rekening houdend met de plaatselijke gebruiken en van de middelen der inwoners”.

De gemeente behield dus nog steeds het laatste woord en van een verplicht eenvormig bedrag tussen de deelgemeenten was zeker nog geen sprake ⁹².

Zie ook hoofdstukken 2.6. tot 2.16 (afzonderlijke gemeenten).

2.4. “Vergoeding wegens huisvesting”

Voor het schoolhoofd was er in al de deelgemeenten een schoolhuis beschikbaar.

Toch bevestigt het K.B. van 31 december **1883** dat schoollokalen kunnen gehuurd worden en dat er een huurvergoeding aan de onderwijzer kan gegeven worden. Maar “bewaarscholen kunnen geen aanspraak maken op woning noch huurvergoeding”.

Ook de Wet van 28 september **1884** bevestigt dat de gemeenteonderwijzers recht hebben op een woonst of een vergoeding voor huisvesting.

Omdat de toestand zeer verschillend was in de diverse deelgemeenten, verwijs ik naar de hoofdstukken 2.6 tot 2.16 per deelgemeente

1.2.5. Bijbetrekkingen:

Het K.B. van 31 december **1883** bepaalde het volgende: “De maandwedde van de onderwijzer in de avondschool wordt vastgesteld volgens het aantal dagen per week dat de school geopend is en bedraagt 9 fr. per dag; vakantietijd wordt niet meegerekend”.

Dit Besluit werd op 30 juli 1884 voor 1 jaar uitgesteld.

2.6. Astene

De begroting voor 1879 van de Astense gemeenteschool zag er als volgt uit:

1. 700 fr. jaarwedde gemeenteonderwijzer;
2. 850 fr. jaarwedde hulponderwijzer;
3. 914 fr. kosteloos onderwijs aan arme kinderen.

Kosteloos onderwijs: 93 jongens - 78 meisjes voorzien.

De betaling gebeurde door de gemeente met tussenkomst van Staat en Provincie ⁹³.

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool.

De Rek. en Verantw. voor het jaar 1879 (dus de werkelijke uitgaven) zag er dan ook helemaal anders uit. Maar slechts in de volgende begrotingen werd de "ramp" goed duidelijk. De vaste jaarwedde (700 fr.) veranderde natuurlijk niet, maar de toelage voor kosteloos onderwijs viel terug tot 90 fr. in 1880, 80 fr. in 1881, om dan weer lichtjes te stijgen tot 102 fr. in 1882, 144 fr. in 1883 en 162 fr. in 1884.

Het schoolgeld van de vermogende leerlingen vertoonde eenzelfde tendens: 18 fr. in 1880, 20 fr. in 1882 en 1883 en 12 fr. in 1884.

Er kwam wel een premie van 100 fr. bij voor het onderwijs in de godsdienst.

Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: 1071 fr. voor 1880, 1305 fr. voor 1881, 1457 fr. voor 1882, 1423 fr. voor 1883 en 1417 fr. voor 1884. Ze behelsde dus meer dan de helft van het inkomen.

Voor de hulponderwijzer was er een soortgelijke evolutie.

Dankzij de Wetten van 1883 en 1884 (vaststelling der wedden van de onderwijzers) kon de (katholieke) Gemeenteraad van Astene op 8 december 1884 besluiten: "Onze geldmiddelen zijn beperkt, dus is spaarzaamheid geboden, maar zonder hinder is een besparing op de schooluitgaven mogelijk, daar het grootste getal der kinderen het onderwijs, zonder kosten voor de gemeente, ter vrije school genieten."

De begroting voor 1885 moest dus enkel voorzien: een vaste jaarwedde van 1000 fr., een schadeloosstelling voor kosteloos onderwijs van 200 fr. en 250 fr. voor "oneigenlijke toelagen", hetzij een totaal van 1450 fr.

In 1885 ontving de nieuwe onderwijzer ⁹⁴ een jaarwedde van 1200 fr., bijwinsten inbegrepen, "maar boven de huisvesting". Voor het schooljaar 1885/1886 voorzag men voor kosteloos onderwijs 96 jongens en 99 meisjes ⁹⁵, "ter school van Remi Braemscheute". Zijn aandeel in het schoolgeld van de vermogende leerlingen (140,56 fr. ontvangen ten voordele van de gemeente) bedroeg slechts 28,98 fr.

De Wet van 1895 voorzag nog altijd een vaste jaarwedde, dus geen minimum- en maximumwedde, naargelang van het aantal inwoners en dit werd stipt opgevolgd. In de gemeenteraad van 16 mei 1896 vond ik echter iets interessant: “Het schoolgeld der betalende leerlingen, gering in aantal, gaat volledig naar de gemeenteontvanger. De som van 25 fr. (vroeger het aandeel van de hoofdonderwijzer) wordt niet meer toegekend”.

Bijbetrekking:

Onderwijzer Dossche bleef tot aan zijn overlijden (1887) ook ontvanger van het “Weldadigheidsbureel”⁹⁶. Een avondschool voor volwassenen heb ik hier slechts in 1903 gevonden.

2.7. Bachte-Maria-Leerne

We mogen veronderstellen dat de evolutie gebeurde zoals in de andere gemeenten. Er kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool van Bachte-Maria-Leerne.

Reeds in 1880 vond ik op Plaats t/nr. 87⁹⁷ een klooster van de zusters van Liefde Vincentius a Paulo. Alle bewoonsters werden aangeduid als “onderwijzeres”; vanaf 1890 werden ze enkel nog als “kloosterlinge” aangeduid.

Volgens de GvD, (blz. 640).zag de toestand in de gemeenteschool er hopeloos uit⁹⁸. Maar na 1884 kwam er verbetering. De jongens kwamen opnieuw naar de gemeenteschool. De meisjes en de kleuters volgden de lessen in de vrije aanneembare meisjesschool; de toelage voor kosteloos onderwijs werd dus rechtstreeks door de Staat betaald.

In het S.A.D. vond ik echter slechts verdere gegevens in het Reg. Gem. vanaf 14 september 1888, maar ook deze wijzen er op dat de toestand in de gemeenteschool niet zo slecht was⁹⁹.

In de gemeenteraad van 19 november 1892 werd de wedde van de nieuwe gemeenteonderwijzer (Schepens) vastgesteld op 1500 fr., bijwinsten (arme en betalende kinderen voorlopig begroot op 100 fr.) inbegrepen. “Huisvesting ten huize hiertoe bestemd”, dus in het schoolhuis.

In 1895 luidde het¹⁰⁰:56 jongens en 43 meisjes ingeschreven voor kosteloos onderwijs, in de gemeenteschool van Schepens (die een vaste jaarwedde heeft). Het is dus niet nodig hiervoor enige vergoeding te bepalen.

In de gemeenteraad van 2 april 1898 werd de nieuwe hoofdonderwijzer Sergeant benoemd met een jaarwedde van 1300 fr.; deze werd verhoogd tot 1400 fr. in de gemeenteraad van 20 september 1898 ¹⁰¹.

Bijbetrekking:

De Gemeenteraad keurde op 8 juni 1901 het verzoek van hoofdonderwijzer Sergeant goed, om ook het ambt van koster in parochie St.-Maria-Lerne uit te oefenen... “maar de toestemming is altijd intrekbaar”.

Ik vond geen spoor van een avondschool.

2.8. Deinze

De katholieke reactie op de Wet van 1879 kwam in Deinze niet zo hard aan als in de andere deelgemeenten;. Er was o.a. reeds gesubsidieerd vrij onderwijs voor meisjes in de Maricolen.

Er kwam wel een gevoelige vermindering van het aantal leerlingen in de gemeenteschool.

De vaste wedde van de hoofdonderwijzer en de hulponderwijzer (respectievelijk 600 en 850 fr.) ¹⁰² veranderden natuurlijk niet, maar de toelage voor kosteloos onderwijs ¹⁰³ viel terug tot 200 en 180 fr. in 1881, en 220 en 150 fr. in 1882, steeg weer lichtjes in 1883 en 1884 tot 306 en 150 fr.

Ook het aandeel van de onderwijzers in het schoolgeld van de vermogende leerlingen verminderde.

Er kwam wel een premie van 100 fr. bij voor het onderwijs in de godsdienst.

Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: in 1881 bedroeg deze respectievelijk 1000 en 200 fr. voor de hoofdonderwijzer en de “nieuwe” hulponderwijzer, in 1882 730 en 200 fr., in 1883 en 1884 894 en 200 fr.

Voor de onderwijzeressen aan de meisjesschool ¹⁰⁴ werd voor 1881 het volgende voorzien: vaste jaarwedde respectievelijk 600 en 700 fr., voor kosteloos onderwijs 200 en 130 fr., bijgevoegde jaarwedde 600 en 170 fr. en natuurlijk elk 100 fr. voor het onderwijs van godsdienst; bovendien kregen ze een schadeloosstelling voor huisvesting van respectievelijk 250 en 150 fr. ¹⁰⁵.

In het reglement, goedgekeurd door de Deinse Gemeenteraad op 4 juli 1885 luidde het: “Het maandelijks schoolgeld al ware de leerling slechts aanwezig gedurende een gedeelte der schooluren wordt bepaald als volgt: voor de hoogste klas 2 fr., voor de middel klas 1,50 fr., voor de laagste klas en de bewaarschool 1,00 fr. De ingetreden maand is verschuldigd voor het geheel. De gemeenteontvanger zal bij vooruitbetaling de maandelijks schoolgelden inzamelen... aan de hand van een aanwezigheidslijst van de hoofdonderwijzer.

In 1885 waren er opnieuw 3 onderwijzers in de gemeentelijke “gemengde jongensschool”. De vaste wedde bedroeg respectievelijk 1200 en tweemaal 850 fr., de toelage voor kosteloos onderwijs 300, 150 en 250 fr. Voor het schoolgeld werd betaald: voor 1885 150,60 en 75,30 fr., voor 1886 194,60 en 97,30 fr., voor 1887 165,20 en 82,50 fr. en voor 1888 150 en 75,80 fr.

Reeds lang werd er door de oppositie in de Gemeenteraad op aangedrongen om een afzonderlijke gemeentelijke meisjesschool op te richten; er was zelfs een “commissie” opgericht.

In 1888 kwam er dan eindelijk schot in de zaak ¹⁰⁶. Er werd besloten tot de aanstelling van een hulponderwijzeres met een jaarwedde van 1150 fr., “hetzij 50 fr. meer dan de huidige hulponderwijzeres, die 2e hulponderwijzeres zal zijn” ¹⁰⁷.

Op 17 oktober 1896 stelde de Gemeenteraad de wedde (bijwinsten inbegrepen) van het onderwijzend personeel van de gemeenteschool vast als volgt: hoofdonderwijzer: 1850 fr., hulponderwijzer: 1400 fr., hulponderwijzeres (Daems): 1300 fr., hulponderwijzeres (Dubois): 1200 fr.

Bijbetrekking:

Er bestond reeds een gemeentelijke avondschool vanaf 1866.

2.9. Gottem

De Rek. en Verantw. van de Gottemse gemeenteschool voor 1879 zag er als volgt uit: 700 fr. jaarwedde gemeenteonderwijzer, 918 fr. voor kosteloos onderwijs aan arme kinderen en 128 fr. als zijn aandeel in het schoolgeld der vermogende leerlingen.

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool. In Gottem was die heviger dan in de meeste andere deelgemeenten.

De gouverneur stelde voor om op de begroting voor 1880 volgende wijzigingen aan te brengen: het bedrag van de schoolgelden van de vermogende leerlingen moesten op 38 fr. gebracht worden en er moest een (wettelijk voorgeschreven) schadeloosstelling voor het onderwijs in de godsdienst voorzien worden van 100 fr.

De Gemeenteraad reageerde op 29 oktober 1880:

- “1. er zijn geen betalende leerlingen meer in de gemeenteschool;
2. volgens art. 4 van de Wet van 1 juli 1779 wordt het onderwijs godsdienst overgelaten aan families; er zijn dan ook geen ouders die godsdienstig onderwijs aangevraagd hebben. Het godsdienst onderwijs wordt door de pastoor in de kerk gegeven en het is te veronderstellen dat alle kinderen aldaar dit onderwijs gaan ontvangen.

De voorgestelde wijzigingen zullen dus niet aangebracht worden”.

Maar “ingevolge art. 32 (het inkomen van de onderwijzer mag niet minder zijn dan in 1878 [= 1856,80 fr.] en aangezien de Gemeenteraad voor 1879 slechts 1712,80 fr. voorstelde, zal de onderwijzer een bijgevoegde jaarwedde van 144 fr. bekomen”.

De Rek. en Verantw. voor 1880 zag er dan ook als volgt uit: vaste jaarwedde 700 fr., toelage voor kosteloos onderwijs 66 fr., schoolgeld vermogende leerlingen 6 fr., onderwijs godsdienst 100 fr. en bijkomende wedde 984 fr.

Voor de volgende jaren bleef de jaarwedde behouden, voor kosteloos onderwijs werd slechts 12 fr. betaald en er was geen sprake meer van schoolgeld, wel van 100 fr. voor lessen godsdienst. Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: voor 1881 bedroeg die 1044 fr., voor 1883 1020 fr. In 1884 was er slechts 783 fr. (voor 3 kwartalen) en 75 fr. voor lessen godsdienst. Ze behelsde dus meer dan de helft van het inkomen.

De Gottemse Gemeenteraad besliste op 22 januari 1885 dat de wedde van de onderwijzer de vaste som van 1392 fr. bedroeg, bijwinsten (jaarlijkse verhoging en huisvestingsvergoeding) inbegrepen. “De onderwijzer krijgt geen huisvestingsvergoeding, want hij woont in het schoolhuis!”

In 1888 werd 1467,50 fr. uitbetaald.

Bijbetrekkingen:

Er bestond geen avondschool meer.

2.10. Grammene

De begroting voor 1879 van de gemeenteschool in Grammene zag er als volgt uit: 600 fr. jaarwedde gemeenteonderwijzer en 819 fr. kosteloos onderwijs aan arme kinderen

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool.

Dit liet zich natuurlijk voelen in de volgende begrotingen. De vaste jaarwedde (600 fr.) veranderde natuurlijk niet, maar de toelage voor kosteloos onderwijs viel terug tot 420 fr. in 1880, 70 fr. in 1881 en 36 fr. voor de jaren 1883 - 1885.

Het schoolgeld van de vermogende leerlingen verminderde in 1880 tot 30 fr. en viel daarna helemaal weg. Er kwam wel een premie van 100 fr. bij voor het onderwijs in de godsdienst.

Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: 540 fr. voor 1880, 920 fr. voor 1881 en 954 fr. voor de jaren 1882 tot 1884. Ze behelsde dus 2/3e van het inkomen.

Toch mocht hij volgens de Gemeenteraad tot de “welstellendste” burgers van de gemeente gerekend worden ¹⁰⁸.

Volgens het reglement, aangenomen door de Gemeenteraad op 29 april 1881, was het schoolgeld voor de hoogste klas bepaald op: 1 fr., voor de “middelklas” op 0,75 fr. en voor de laagste klas op 0,50 fr. Een bijkomend criterium was: “Het schoolgeld is volledig verschuldigd, al wierden de lessen door de leerling slechts gedurende een gedeelte der schooluren gevolgd” ¹⁰⁹ en “alle begonnen maand is geheel verschuldigd”.

De Gemeenteraad besliste op 20 juni 1885 dat het schoolgeld behouden bleef; het werd “geïnd door de onderwijzer ten voordele van het onderwijzend personeel”.

Voor 1885 werd ook een jaarwedde voorzien van 600 fr., een toelage voor kosteloos onderwijs van 729 fr. ¹¹⁰.

Vanaf 1886 werd de jaarwedde vastgesteld op 1790 fr. (alles inbegrepen).

Vanaf 1888 kreeg de nieuwe onderwijzer 1200 fr. (alles inbegrepen).

Maar in de Grammense gemeenteraad van 28 november 1888 luidde het als volgt: “Het schoolgeld: blijft hetzelfde; maar aangezien de jaarwedde 1200 fr. bedraagt (bijwinsten inbegrepen), zullen de schoolgelden ingezameld worden ten behoeve van de gemeente. Want vanaf 1 december zullen alle leerlingen der gemeente zonder onderscheid van rang, klas of stand kosteloos onderwijs genieten (wegens moeilijkheden en reclamaties en de reeds hoge gemeentebelastingen)”.

Op 25 juli 1891 besliste men nogmaals: “Het schoolgeld is kosteloos voor alle leerlingen”.

Bijbetrekking:

Gemeenteonderwijzer Windels had ook een bijbetrekking; uit het Reg. Gem. van 4 februari 1915 blijkt dat hij ook gemeenteontvanger was ¹¹¹.

Een avondschool werd vanaf 1882 gedurende een paar jaar ingericht.

2.11. St.-Martens-Lerne

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool.

Het relaas dat nu volgt is een modelvoorbeeld van administratieve sabotage. Het toont aan waartoe godsdienstig (en ander) fanatisme kan leiden. Want de pesterijen richtten zich niet alleen op de onderwijzer, maar na zijn dood werd zelfs zijn weduwe geviseerd.

Waarschijnlijk was er ook in de andere deelgemeenten een gelijkaardige vervolging, maar die komt niet zo duidelijk naar voren in de overgebleven documenten.

Reeds op 20 september 1879 besloot de Gemeenteraad “dat het te voorzien is dat de gemeenteschool door niet één kind zal bezocht worden ¹¹² en dat er dus geen reden is om voor het officieel onderwijs sommen te voorzien in de begroting”. Met andere woorden: de onderwijzer kreeg van het gemeentebestuur geen loon of toelage meer. In de gemeenteraad van 11 december 1879 en 7 september 1881 luidde het zelfs: “Er zijn geen kinderen, noch behoeftige, noch vermogende in de gemeenteschool, dus geen schoolbehoeften aankopen” ¹¹³. De sabotage gold dus ook voor de opvolgers van meester De Pestel ¹¹⁴, die op 30 november 1879 zijn ontslag aangeboden had.

De Gemeenteraad bleef ook weigeren om de lijsten (of het aantal) der behoeftige kinderen op te sturen naar de gouverneur ¹¹⁵.

Slechts nadat de gouverneur dreigde om een speciale commissaris naar Lerne te sturen, bepaalde de Gemeenteraad op 7 februari 1880 voor het schooljaar 1879-1880 een (fictief) aantal behoeftige kinderen naar evenredigheid met het schooljaar 1878-1879 en voorzag de som van 383,04 fr. op de begroting, “welke som aan de onderwijzer zal worden betaald naar evenredigheid van het getal kinderen, die het kosteloos onderwijs ter gemeenteschool zullen genieten”, ...dus nul frank.

Een gelijkaardig scenario speelde zich het volgende jaar af.

De Gemeenteraad stelde wel het aantal behoeftige leerlingen ¹¹⁶ vast, maar “vergat” de door de Wet voorziene bijkomende jaarwedde. Na de opmerkingen van de “schooloverheid (= gouverneur) protesteerde men nog op de gemeenteraad van 18 december 1880 dat “de volmaking der jaarwedde van de oude en de nieuwe onderwijzer niet verdiend waren, aangezien er geen onderwijs gegeven is sedert oktober 1879”.

Toen de gouverneur er in zijn brief van 21 februari 1880 op wees dat volgens de Wet de jaarwedde van de onderwijzer minimum 1200 fr. moest bedragen, moest men zich gewonnen geven. Het duurde nog tot 16 oktober 1880 vooraleer de raad besliste “dat die som zal bezorgd worden” en op 16 juni 1881 besliste men de achterstallige betalingen te doen aan de heren De Pestel en De Vos. Maar intussen hadden die “heren” wel zonder (of met onvoldoende) inkomsten gezeten.

Voor de begroting 1881 stelde de schooloverheid (= de gouverneur) opnieuw een begrotingswijziging voor:

“art. 1. vaste jaarwedde	800
art. 3. schadeloosstelling onderwijs arme kinderen	840
art. 6. schadeloosstelling onderwijs godsdienst	100
art. 9. schoolbehoeften arme kinderen	50
art. 13. aankoop prijzen	40
totaal 1830 fr.”.	

De Gemeenteraad besliste op 26 juli 1881: “Een jaarwedde van 1200 fr. is ruimschoots in verhouding met de prestaties, aangezien niet één kind de gemeenteschool bijwoont”. Dus 800 fr. voor art. 1, 400 fr. voor art. 2, totaal 1200 fr.”.

De andere artikelen werden verworpen.

Deze betwisting werd op 7 september 1881 door de Gemeenteraad bevestigd.

Op 16 september 1882 waren er nog steeds geen kinderen in de gemeenteschool, maar klaagde de Gemeenteraad dat er een herstelling van 300 fr. nodig was aan het schoolgebouw, omdat het niet gebruikt en dus niet onderhouden (verwarming) werd.

De Gemeenteraad constateerde op 2 juli 1883 dat er 2 kinderen in de gemeenteschool les volgden. Men voorzag dus voor schoolbehoeften 3 fr. (2 x 1,5 fr.), maar weigerde 100 frank voor onderwijs godsdienst; “het is tegen alle grondbeginselen van al de leden van de raad om een toelage te verlenen aan een wereldlijke persoon voor het onderwijs godsdienst zonder verlof van de geestelijke overheid, meer, niettegenstaande uitdrukkelijk verbod dezer overheid”.

Op 20 september 1884 verscheen een nieuwe (katholieke) Wet en reeds op 6 oktober rekende de Gemeenteraad definitief (tenminste dat dachten ze) af met de gemeenteschool, “overwegende dat de gemeenteschool sedert de Wet van 1 juli 1879 door niet één enkele leerling is bijgewoond”. De gemeentetonderwijzer werd in beschikbaarheid gesteld met wachtgeld.

Toch kon men het niet laten tot het uiterste tegenstrijdig te zijn ¹¹⁷. Anderzijds “in acht nemend dat de vrije katholieke school sedert hetzelfde tijdstip de gunst en het vertrouwen bekomen heeft van al de ouders (zelfs van naburige gemeenten)”, werd de vrije katholieke school aangenomen. Ze zou een toelage ontvangen van 1200 fr., kosteloos onderwijs (aan 21 jongens en 21 meisjes) en schoolbehoeften aan behoeftige leerlingen inbegrepen ¹¹⁸. Tot onderwijzer werd Isidoor Foncke aangesteld. Deze was echter “geen drager van het diploma van een Normaalschool, maar wel bereid zijn examen af te leggen”. Toch gaf dit aanleiding tot een drukke briefwisseling met de gouverneur met een spitsvondige oplossing, die er echter uiteindelijk in resulteerde dat de Gemeenteraad op 28 februari 1891 besloot de gemeenteschool herin te richten. “Om de onderwijzer der aangenomen school (Brossé) in de voor-

waarden te stellen om de voordelen der pensioenkas te kunnen genieten, werd hij aangesteld als gemeenteonderwijzer. Hij moest echter verzaken aan het recht van kosteloze inwoning, en zich tevreden houden met de tegenwoordige “vergeldingen” hem toegekend. Deze bedroegen een vaste jaarwedge van 1100 fr. en de schoolgelden van vermogende kinderen (100 fr.). Deze werden door de Gemeenteraad van 29 augustus 1891 vastgesteld op 0,25 fr. voor de laagste, 0,75 fr. voor de middelbare en 1 fr. voor de hoogste klas.

Op 21 november 1891 verwierp de Gemeenteraad een wijziging in de schoolbegroting voorgesteld door de inspectie om bijkomende toelagen toe te staan: voor verwarming 60 fr., dagelijkse reiniging der school 20 fr. en schoolbehoeften voor arme kinderen 70 fr. Op 13 februari 1892 werd dan toch een vergoeding voor verwarming van 60 fr. gestemd “omdat ze rechtmatig in alle naburige gemeenten in voege” was.

Op 12 september 1895 trok de Gemeenteraad de wedde van de gemeenteonderwijzer op tot 1300 fr. (ingevolge de vierjaarlijkse weddeverhoging).

De schoolbegroting voor 1896 (Reg.Gem. van 25 oktober 1895) geeft een goed overzicht van de totale uitgaven en de ontvangen toelagen van Staat en Provincie ¹¹⁹.

De Gemeenteraad van 7 november 1895 aanvaardde echter een wijziging: het aandeel van de Staat in de vierjaarlijkse verhoging bedroeg 75 fr., waardoor het aandeel van de gemeente daalde tot 405,46 fr.

Bijbetrekkingen

De laatste onderwijzer in deze periode (Brossé) was ook gemeentesecretaris.

Een brief van de gouverneur (13 juni 1902) luidde: “Door de pensioencommissie van de Provincie wordt aan L. Brossé 6 maand verlof toegestaan uit oorzaak van zenuwafmatting”. Brossé blijft in dienst tot zijn opvolger aanwezig is (waarschijnlijk 1 november) ¹²⁰.

2.12. Meigem

De begroting voor 1879 van de Meigemse gemeenteschool zag er als volgt uit: jaarwedge onderwijzer bepaald op 760 fr.; kosteloos onderwijs: 91 leerlingen à 0,60 per maand 655,20 fr.; vermogende leerlingen 150 fr. ¹²¹.

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool.

De begroting voor 1880 voorzag dezelfde bedragen, vermeerderd met 100 fr. voor de lessen godsdienst. Dit was echter pure fictie, aangezien er geen inschrijvingen voor kosteloos onderwijs geweest waren en

het aantal ambtshalve was vastgesteld. Er werd enkel een wedde van 760 fr. uitbetaald, zoals ook in de volgende jaren gebeurde.

Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: 597,50 fr. voor 1881, 1231,20 fr. voor 1882, 1883 en 1884. Ze behelsde dus meer dan de helft van het inkomen.

In de begroting 1885 was het loon nog opgetrokken (verhoging) tot 807,22 fr. en was er nog een bijkomende wedde van 400 fr.

Volgens de Rek. en Verantw. 1886 was er in Meigem geen gemeenteschool meer, wel vanaf 13 november 1885 een aangenomen lagere school voor jongens en ene voor meisjes.

Bijbetrekkingen

Op 1 april 1891 benoemde de Gemeenteraad de onderwijzer Adolf Van Wassenhove als ontvanger van het Armbestuur. Die onderwijzer was ook reeds gemeenteontvanger ¹²².

Er was geen avondschool meer.

2.13. Petegem

Ook in Petegem had de katholieke reactie op de Wet van 1879 een vermindering van het aantal leerlingen in de klassen van de gemeenteschool tot gevolg. In 1879 werd een vrije jongensschool opgericht in de lokalen van de St.-Maartenskring ¹²³.

De Rek. en Verantw. voor 1879 van de gemeenteschool zag er als volgt uit: 800 fr. jaarwedde voor de gemeenteonderwijzer, 800 fr. voor de hulponderwijzer en respectievelijk 714 fr. en 150 fr. voor kosteloos onderwijs aan arme kinderen. Hun aandeel in het schoolgeld der vermogende leerlingen bedroeg respectievelijk 200 en 100 fr.

Maar slechts in de volgende begrotingen werd de “ramp” goed duidelijk. De vaste jaarwedde (800 fr.) veranderde natuurlijk niet, maar de toelage voor kosteloos onderwijs viel terug tot 75 fr. in 1881, steeg weer lichtjes tot 120 fr. in 1882, 156 fr. in 1883, 180 fr. in 1884 en 270 in 1885.

Het schoolgeld van de vermogende leerlingen vertoonde eenzelfde tendens: 88 fr. (à 11 fr. per leerling) in 1881, 126,50 fr. in 1882, 101 fr. in 1883, 62 fr. in 1884 en 90 fr. in 1885.

Er kwam wel een premie van 100 fr. bij voor het onderwijs in de godsdienst.

Gelukkig voor de onderwijzers was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: respectievelijk 1064 fr. en 250 fr. voor 1881, 974 fr. en 250 fr. voor 1882, 1066 fr. en 350 fr. voor 1883, 1134 fr. en 350 fr. voor 1884 en 857,25 fr. voor 1885.

Art. 18 van het reglement, goedgekeurd in de Petegemse gemeenteraad van 9 juni 1885, luidde: “het schoolgeld van de betalende leerlingen bedraagt 1 fr. per maand zonder onderscheid van klas of ouderdom. Het wordt door de onderwijzer ontvangen te zijnen voordele”.

In 1886 bleef er in de gemeenteschool slechts één onderwijzer over met de vaste jaarwedde (alles inbegrepen) van 2017,20 fr.

De hulponderwijzer ontving een wachtgeld van 120 fr.

Dit bleef zo tot 1890.

In 1899 voorzag de begroting voor onderwijzer Govaert 1600 fr. jaarwedde (bijwinsten inbegrepen) en voor de hulponderwijzers elk een jaarwedde van 1100 fr. ¹²⁴.

2.14. Vinkt

De Rek. en Verantw. voor 1879 van de Vinktse gemeenteschool zag er als volgt uit: 800 fr. jaarwedde voor de gemeenteonderwijzer en 600 fr. voor de hulponderwijzer, 642 fr. voor kosteloos onderwijs en 150 fr. schoolgeld voor vermogende leerlingen.

De hulponderwijzeres (geen volledig jaar) ontving respectievelijk 525, 345 en 150 fr.

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool.

De Rek. en Verantw. voor het jaar 1880 (dus de werkelijke uitgaven) zag er dan ook helemaal anders uit. Er waren slechts 10 kinderen voor kosteloos onderwijs ingeschreven. De hulponderwijzer en hulponderwijzeres waren verdwenen (ontslag). De vaste jaarwedde (800 fr.) van de overgebleven onderwijzer veranderde natuurlijk niet, maar de toelage voor kosteloos onderwijs viel terug tot 89 fr., steeg weer lichtjes tot 150 fr. in 1881, om terug te vallen tot 75 fr. in 1882. Het schoolgeld van de vermogende leerlingen verminderde tot 22 fr. en verdween volledig vanaf 1881.

Er kwam wel een premie van 100 fr. bij voor het onderwijs in de godsdienst.

Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: 500 fr. voor 1880, 1881, en 784,97 fr. voor 1882. Ze behelsde ongeveer de helft van zijn inkomen.

Voor de volgende jaren vond ik slechts één getal voor de gezamenlijke uitgaven van de scholen.

Voor de volgende jaren moet ik terugvallen op de begrotingen, die slechts “voorziene” uitgaven bevatten.

Voor 1883 vond ik 800 fr. wedde, 162 fr. voor kosteloos onderwijs, 100 fr. voor lessen godsdienst, 653 fr. bijgevoegde wedde en 138 fr. voor schoolgeld vermogenden.

Voor 1884 werd dit respectievelijk 800 fr., 370 fr., 100 fr. en 24 fr.; geen schoolgeld voor vermogenden. Voor het laatste trimester voorzag men een wedde van 300 fr. voor een tweede onderwijzer.

Voor 1885 werden wedden voorzien voor de hoofdonderwijzer en de hulponderwijzer, respectievelijk 800 fr. en 1200 fr., voor kosteloos onderwijs 1100 fr.

Voor 1886 werd een keuze gelaten tussen twee mogelijkheden:

1e: vaste wedde zoals vroeger + vergoeding kosteloos onderwijs;

2e: (hogere) wedde, maar vergoedingen inbegrepen.

Voor de hoofdonderwijzer werd gekozen voor 800 fr. + 1100 fr., voor de hulponderwijzer 1200 fr.

Vanaf 1887 werd voor beide leerkrachten voor de tweede mogelijkheid gekozen, hetzij 1200 fr.

Bijbetrekkingen

Vanaf 1880 was er geen avondschool meer.

Op het overlijdensbericht van meester Adolf Corijn (overleden 1922) stond vermeld dat hij ook voorzitter “van den armenraad”, gemeenteontvanger, secretaris-schatbewaarder van den onderlingen bijstand, der verzekering en de pensioenkas” was en bestuurder en werkend lid van de fanfare.

GvD, blz. 654.

2.15. Wontergem

De evolutie gebeurde waarschijnlijk zoals in de andere gemeenten. Er kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een leegloop van de gemeenteschool.

Ik vond echter nergens concrete cijfers over een wedde of vergoeding.

Bijbetrekkingen

In Wontergem vond ik wel het toppunt van bijbetrekkingen voor de onderwijzer:

In de gemeenteraad van 8 januari 1895 werd beslist tot de “afstelling” van gemeenteonderwijzer De Mets uit de bediening van expert-toezichter van slachtvlees ¹²⁵.

Reden: De Mets is een onderwijzer, “die bijna gans de dag aan het onderwijs moet toegewijd worden”. Uit de behandeling van de klacht van De Mets tegen zijn “hoofdelijke omslag” voor 1895 blijken uit de gemeenteraadsnotulen van 7 april 1896 nog andere bijambten: landmeter, agent van assurantie, vleeskeurder en tot december 1895 koster-orgelist, kloklouder en “waskeersmaker”. “Hij heeft 2 jaar geleden nog eigendommen gekocht”, luidde het.

Slechts in 1897 was er sprake van een “alhier bestaande vrije school voor volwassen manspersonen”, onder leiding van Demets.

2.16. Zeveren

De Rek. en Verantw. voor 1879 van de gemeenteschool zag er als volgt uit: 800 fr. jaarwedde voor de gemeenteonderwijzer, 400 fr. voor kosteloos onderwijs en 362,45 fr. schoolgeld voor vermogende leerlingen.

Maar toen kwam de katholieke reactie op de Wet van 1879 met als gevolg een grote vermindering van het leerlingenaantal in de gemeenteschool.

De schooloorlog 1879-1884 verliep te Zeveren echter niet zo vlot in het voordeel van de katholieke opinie als elders. In oktober 1879 was er nog geen vrije school ingericht en men overwoog de kinderen naar Vinkt te sturen. In juni 1880 werd alsnog de Sint-Amandusschool ingewijd, in december 1880 ving ze 31 jongens en 32 meisjes op, maar er gingen nog 16 jongens en 14 meisjes naar de officiële gemeenteschool.

In 1884 werd de vrije school zelfs afgeschaft.

In 1904 zou er dan toch een klooster en een school komen ¹²⁶.

De Rek. en Verantw. voor het jaar 1881 (dus de werkelijke uitgaven) zag er dan ook helemaal anders uit. De jaarwedde was (wettelijk verplicht) verhoogd tot 1000 fr., maar de voorziene toelage voor kosteloos onderwijs viel terug tot 150 fr. in 1881, 130 fr. in 1882 ¹²⁷ en 114 fr. in 1883; het schoolgeld van de vermogende leerlingen was volledig weggefallen

Er kwam wel een premie van 100 fr. bij voor het onderwijs in de godsdienst.

Gelukkig voor de onderwijzer was er een bijgevoegde jaarwedde voorzien: 675,60 fr. voor 1881, 704,60 fr. voor 1882 en 796,60 fr. voor 1883. Ze behelsde dus bijna de helft van het inkomen.

Vanaf 1884 vond ik in de Rek. en Verantw. enkel de totale uitgaven voor onderwijs.

Op 1 oktober 1888 schafte de Gemeenteraad art. 4 van het schoolreglement af door de invoering van volstrekt kosteloos onderwijs binnen de gemeente.

Bijbetrekkingen

Onderwijzer Kamiel De Decker fungeerde ook jarenlang als ontvanger in Zeveren. Toen hij in Aalter woonde (vanaf 1882), kwam hij hiervoor met de fiets naar Zeveren, in die tijd een nog niet zo gebruikelijk vervoermiddel. Hij werd in 1928 gehuldigd voor zijn vijftigjarig ontvangerschap ¹²⁸.

Er was ook een avondschool voor volwassenen van 1880 tot 1884.

3. PERIODE 1895 TOT 1919

In de Wet 15 september **1895** werden de gemeenten op basis van bevolking heringedeeld in 5 reeksen, waarvan voor mijn artikel enkel de 5e reeks (tot 1500 inwoners) en de 4e reeks (van 1500 tot 10000 inwoners) nuttig zijn. Naargelang van de bevolking werd een minimumwedde voor gemeenteonderwijzers verplicht.

De Wet bevatte ook bepalingen over de aangenomen scholen ¹²⁹.

Kern-Deinze uitgezonderd ¹³⁰, beperkten de deelgemeenten hun bijdrage aan de (vooral gemeente)scholen tot het verplichte minimum, bijwinsten inbegrepen.

In de gemeenteraad van kern-Deinze werd echter op 29 augustus **1903** een interessant standpunt ingenomen over het “opmaken ener loonstandaard voor de onderwijzers der gemeente- en aangenomen scholen.

“De raad:

Overwegende dat de Wet van 15 september 1895 een minimum jaarwedde bepaalt voor de leden van het lager onderwijs, zonder onderscheid te maken tussen steden en landelijke gemeenten;

dat het onbetwistbaar is dat de levensbehoeften groter zijn in de steden dan op den buiten en dat gevolglijk de jaarwedden in eerstgenoemde plaatsen dienen hoger te zijn dan in laatstgenoemde,

besluit:

er wordt aan de onderwijzers, dus aan de mannelijke leden onzer gemeente- en aangenomen scholen steeds ene verhoging van 100 fr. toegestaan boven de jaarwedde op welke zij volgens de Wet recht hebben”.

De Wet van 19 mei **1914**, die vanaf 1 januari 1914 in voege trad, bevatte naast de wedden (zie verder hoofdstuk 3.1.) en de kosteloosheid van het onderwijs ook bepalingen over de leerplicht en het leerplan ¹³¹.

Na de oorlog werden qua lonen onmiddellijk tijdelijke maatregelen genomen, maar uiteindelijk verving de Wet van 13 november **1919** deze van 1914.

3.1. Jaarwedde

De vorige voorschriften werden door bovengenoemde Wet van 15 september **1895** grondig veranderd: de “aanwijzende maxima” vielen weg. In de 5e reeks verdienden een onderwijzer en een hulponderwijzer voortaan minimum 1200 fr., een onderwijzeres en een hulponderwijzeres 1000 fr.; in de 4e reeks werd dit minimum voor een onderwijzer 1400 fr., voor een hulponderwijzer 1300 fr., voor een onderwijzeres en een hulponderwijzeres 1100 fr. In deze minima waren de bijwinsten (dus ook de vergoe-

ding voor kosteloos onderwijs) inbegrepen.

Deze weddeverhoging werd echter soms onrechtstreeks omzeild ¹³².

Na elk tijdperk van 4 jaar werd een verhoging van 100 fr. toegekend, tot maximum 600 fr. boven het wettelijk minimum.

Er werd echter wel gestipuleerd dat het bedrag van bovenstaande jaarwedden (art. 7D en 7E) niet toepasselijk was op onderwijzend personeel, deel uitmakend van een geestelijk genootschap.

Maar de discriminatie tussen mannen en vrouwen bleef bestaan.

De regeling van de verhogingen werd later aangepast door de Wetten van 22 juni **1899** ¹³³, 14 augustus **1899** ¹³⁴ en 21 mei **1906** ¹³⁵.

“De jaarwedde wordt per maand betaald door de gemeente ¹³⁶ en bij ziekte wordt de vervanger betaald 2/5 door Staat, 2/5 door gemeente, 1/5 door zieke onderwijzer”.

Art. 16 van de Wet van 19 mei **1914** stelde de aanvangswedde van de onderwijzer vast op 1200 fr., van de onderwijzeres op 1100 fr. “De benamingen hulponderwijzer(es) zijn afgeschaft”.

Art. 17: vulde art. 14 van de samengestelde Wetten aan: “De wedden van het personeel der aanneembare scholen vallen ten laste van het schoolbestuur; ze mogen niet lager zijn dan die in het gemeentewonderwijs”.

De wedde van ongehuwde en in gemeenschap levende “bedienden”, die hun ambt waarnemen in aangenomen en aanneembare scholen, werd geregeld door de vrijelijk tussen de besturen van die scholen en die onderwijzers besproken overeenkomsten.

De art. 18 tot 21 voorzagen voor het personeel (ook dat van de aanneembare scholen) nog een aantal toelagen en periodieke verhogingen ¹³⁷.

Een omzendbrief d.d. 22 januari **1916** bepaalde dat de jaarwedden van het onderwijzend personeel “minstens moeten gelijk zijn met die van het jaar 1913”. Dit werd dan ook in alle deelgemeenten toegepast zowel voor de gemeentescholen als voor de aangenomen scholen.

Na de oorlog kreeg “iedereen” een achterstallig loon. De K.B.’s van 3 en 22 maart **1919** bepaalden dat die “duurtetoeslag in voege trad met terugwerkende kracht tot 1 oktober 1916 en gaven een gedetailleerde lijst van de bedragen per kwartaal.

Een volgende K.B. stelde op 18 april **1919** de bedragen van het achterstallig loon vast voor het 2e kwartaal 1919 met als minimum 0,50 fr. daags.

3.2. en 3.3. Kosteloos Onderwijs en Schoolgeld

De Wet van 15 september **1895** versoepelde ook de voorwaarden voor kosteloos onderwijs: “Zijn rechthebbend: zij die in hoofdsom en in opcentiemen ten voordele van de Staat betalen min dan 10 fr. in gemeenten van minder dan 5000 inwoners”.

Het M.B. van 1 mei **1897** (Staatsblad 26 mei 1897) stelde het schoolgeld vast op 1 fr. per maand (art. 42).

Blijkbaar waren niet alle deelgemeenten hiermee akkoord ¹³⁸.

Art. 16 bepaalde dat de hoofdonderwijzer aan de betalende leerlingen schoolbehoeften mocht verkopen. art. 52: Het schepencollege bleef gelast met de aankoop der schoolbehoeften voor behoeftige leerlingen. Dit gebeurde natuurlijk door bemiddeling van de hoofdonderwijzer.

In de Wet van 19 mei **1914** werd uitdrukkelijk de leerplicht en de kosteloosheid van het lager onderwijs aan al de kinderen in de gemeentescholen, aangenomen scholen en aanneembare scholen voorzien. Art. 25 verduidelijkte dat de kosteloosheid ook meebrengt het verschaffen van de schoolbehoeften aan “behoefte” ¹³⁹ kinderen. De Provincie gaf een toelage van 2 fr. per jongen en 3 fr. per meisje voor de gemeentescholen en aangenomen scholen.

3.4. Vergoeding wegens huisvesting

Volgens de Wet van 15 september **1895** hadden de leerkrachten nog steeds recht op huisvesting of een compensatievergoeding van 200 fr. (5e reeks) en 300 fr. (4e reeks).

Het K.B. van 15 maart **1896** bepaalde op gelijkvormige wijze naargelang van het aantal inwoners de vergoeding uit hoofde van huisvesting, vuur en licht van gemeenteonderwijzers. Dit gebeurde met het oog op de berekening van de pensioenen, vanaf 1 januari 1896.

Art. 16 van de Wet van 19 mei **1914** stelde de vergoeding wegens verblijf op 150 fr. voor gemeenten tot 5000 inwoners; dit bedrag werd verdubbeld voor gehuwde onderwijzers en voor weduwnaars en weduwen met kinderen; ook voor schoolhoofden (maar niet als ze een schoolhuis bewoonden).

In de Wet van 13 november **1919** werd die “huishuurvergoeding” opgetrokken tot 200 fr. onder dezelfde voorwaarden.

3.5. Bijbetrekkingen

De scholen voor volwassenen, die nog niet afgeschaft waren, werkten gewoon verder.

Het beste voorbeeld van administratieve sabotage dienaangaande vond ik in Astene. Slechts in **1903** werd hier een school voor volwassenen opgericht, waardoor de (hoofd)onderwijzer een interessante bijbetrekking kreeg. Ook een ruzie tussen het gemeentebestuur en de hoofdonderwijzer speelde hierbij een rol - zie hoofdstuk 5.

Volgens de Gemeenteraad van Bachte op 10 januari 1903 was J. Sergeant, hoofdonderwijzer ook kosten, “zodat zijn inkomsten meer dan voldoende zijn”.

Een treffend voorbeeld van “cumuls” vond ik in Wontergem - zie hoofdstuk 2.15.

4. PERIODE VANAF 1919

Definitieve maatregelen werden voorzien in de Wet van 13 november **1919**¹⁴⁰. De wedden voor alle onderwijskrachten werden gelijk geschakeld. In deze Wet was geen sprake meer van minima en maxima en ook niet van de indeling in verschillende categorieën (volgens o.a. de schoolbevolking) of reeksen (naargelang van het aantal inwoners).

De gemeenteonderwijzers kregen een forse weddeverhoging, maar verloren wel definitief het “schoolgeld”, zowel van de begoede leerlingen, als van de behoeftigen (waarvoor ze vroeger van de gemeente een toelage voor kosteloos onderwijs kregen).

De discriminatie tussen mannen en vrouwen bleef bestaan, maar niet meer voor lang. Eindelijk werden bij Wet van 14 augustus **1920** (Wet bindend vanaf 1 mei 1920) de jaarwedden van onderwijzers en onderwijzeressen gelijkgeschakeld. Ook in de Wet van 6 maart **1925** werd geen onderscheid meer gemaakt.

Maar in het verslag aan de koning bij het K.B. van 23 januari **1935** betwistte de toenmalige regering in volgende bewoordingen deze gelijkschakeling. “De gelijke bezoldiging van onderwijzers en onderwijzeressen die door de leden van het onderwijzend personeel met aandrang werd gevraagd, werd in 1920 door de Wetgever toegestaan. Doch heden moet men erkennen dat de toestand ervan niet dezelfde is; bv. mannen hebben militaire verplichtingen, waardoor ze 1 jaar minder bezoldiging (anciënniteit hebben): na 30 jaar dienst verdient een man 26000 fr. minder dan een vrouw!”

De K.B.'s van 16 maart **1935** discrimineerden dan ook opnieuw de onderwijzeressen en voerden een nieuw onderscheid in tussen gehuwde en ongehuwde onderwijzers, volgens een ingewikkeld systeem. Een K.B. van 8 juni **1935** maakte die discriminatie voor ongehuwden weer ongedaan- zie verder hoofdstuk 4.1.

Vanaf **1935** kwam er ook (in het kader van de besparingspolitiek van de regering met volmachten, begonnen in 1933) betwisting over de “supplementen” (weddetoeslagen) door sommige gemeenten aan de onderwijzers van de gemeentescholen en dus ook van de aangenomen scholen toegekend. Sinds de Wet van 15 september 1895 werden immers geen maxima voor het bepalen van de wedden door de gemeentebesturen meer vermeld¹⁴¹.

Na de oorlog besliste men eindelijk definitief een einde te maken aan de discriminatie van de onderwijzeressen: In de Besluitwet van 22 december **1944** klonk het dan ook in het verslag van de regering aan de regent: “De eigenlijke wedde dient dezelfde te zijn voor al degenen die dezelfde functie uitoefenen”; vandaar vervanging van de weddeschalen van de Besluitwet 8 juni 1935.”¹⁴²

De M.O. van 1 augustus **1949** en art. 6 van de Wet van 30 juni **1951** bevatten een bepaling die zeer voordelig was voor de gemeentelijke en aangenomen scholen ¹⁴³:

“De gemeenten mogen bijweden toekennen aan gemeenteonderwijzers; deze mogen echter niet hoger zijn dan de bedragen in bijgevoegde tabel” - zie verder hoofdstuk 4.1. Dit gold dus ook voor het personeel van aangenomen scholen.”

De M.O. van 20 april 1971 bepaalde dat de bezoldiging diende gekoppeld te worden aan de index; vanaf 1 april 1971 kwam er dan ook een verhoging met 2,5 %.

Op 3 november **1971** bracht een andere M.O. de inrichting van een nieuw stelsel van koppeling van de wedden aan het indexcijfer der kleinhandelsprijzen vanaf 1 oktober 1971.

Vanaf 1 april **1972** kwam er een algemene herziening van de wedden en nogmaals vanaf 1 januari **1974**.

4.1. Jaarwedde:

In afwachting van de definitieve vaststelling der wedden werd aan iedereen een duurtetoeslag toegekend, met terugwerkende kracht tot 1 december **1916** ¹⁴⁴.

De Wet van 13 november **1919** stelde de aanvangswedde van een onderwijzer vast op 3000 fr.; een onderwijzeres kreeg slechts 2600 fr. Men voorzag voor een onderwijzer ook 10 jaarlijkse verhogingen van 100 fr., 10 tweejaarlijkse van 150 fr., “totdat de nodige som (art. 29) bereikt is”, minimum te verhogen met 2500 fr.; voor onderwijzeressen respectievelijk 80 fr., 120 fr. en 2000 fr. Legerdienst en krijgsgevangenschap (dubbel) telden mee als dienst. De aanvangswedde van een bewaarschoolonderwijzeres bedroeg 2000 fr.; de verhogingen waren gelijk aan die van een onderwijzeres.

De benamingen hulponderwijzer(es) werden afgeschaft.

Een huishuurvergoeding van 200 fr. werd voorzien voor gemeenten met 5000 of minder inwoners voor schoolhoofden en voor gehuwde onderwijzers, alsmede voor weduwnaars en weduwen met 1 of meer kinderen; ze mochten wel geen schoolhuis bewonen.

Er werd ook een nieuwigheid ingevoerd, een jaarlijkse gezinsvergoeding van 100 fr. per kind ¹⁴⁵.

Tenslotte werd nog bepaald dat de toelage van de Staat aan de gemeenten en aan de besturen der aanneembare scholen gelijk was aan de jaarwedde der leden van het onderwijzend personeel, alsmede de bestuursvergoeding. “Deze toelagen worden maandelijks en rechtstreeks ten bate van die leden uitbetaald”. Dus ook de wedden van de “aanneembare” scholen werden betaald!

Voor het eerst werd ook de wedde vastgesteld van ongehuwde in gemeenschap levende personeelsleden. Hun wedde enz. bedroeg de helft van deze van een onderwijzeres. Deze regeling zou lange tijd ¹⁴⁶ bewaard blijven.

Eindelijk werden bij Wet van 14 augustus **1920** (wet bindend vanaf 1 mei 1920) de jaarwedden van onderwijzers en onderwijzeressen gelijkgeschakeld en opgetrokken tot 4800 fr. Ook werd voorzien in 8 jaarlijkse verhogingen van 200 fr., 4 tweejaarlijkse van 200 fr., 3 jaarlijkse van 200 fr. en een eindverhoging van 400 fr. na 25 jaar dienst. De verblijfsvergoeding bleef behouden, evenals de bestuursvergoeding voor de hoofdonderwijzer.

De aanvangswedde voor een bewaarschoolonderwijzeres met bevoegdheidsdiploma werd verhoogd tot 3600 fr.

De gezinsvergoeding voor elk kind werd gebracht op 182,50 fr.

De duurtetoeslag werd ook toegekend aan het personeel dat ter beschikking gesteld werd wegens ziekte. (K.B. 21 augustus **1920**).

De Wet van 6 maart **1925** bracht een grondige verandering in het berekenen van de wedde ¹⁴⁷. Vanaf 1 juli 1924 bevatte ze een vast gedeelte van 5000 fr. Boven het indexcijfer ¹⁴⁸ 300 kwam er een veranderlijk gedeelte ¹⁴⁹.

Ook het systeem van verhogingen veranderde nog maar eens ¹⁵⁰.

Ook grote veranderingen voor de bewaarschoolonderwijzeressen: het vast gedeelte werd vastgesteld op 3750 fr., het veranderlijk gedeelte werd hetzelfde als voor de onderwijzers. Er werden natuurlijk ook verhogingen voorzien ¹⁵¹.

De bestuursvergoeding aan het schoolhoofd werd gebracht op 200 fr.

In gemeenschap levende personeelsleden bleven de helft van de wedden en vergoedingen ontvangen.

De grondwedde werd (vanaf 1 januari 1928) door de Wet van 30 juli **1928** nogmaals opgetrokken, tot 13000 fr. En ook de bedragen der verhogingen en hun aantal werden nog maar eens aangepast ¹⁵².

De wedde van de bewaarschoolonderwijzeres bedroeg voortaan 80 % van deze van lagere onderwijzeres. De bestuursvergoeding voor schoolhoofden werd 2400 fr., 3600 fr. of 4800 fr. voor respectievelijk 1 tot 3 klassen, 4 tot 6 klassen, 7 klassen en meer ¹⁵³.

Vanaf **1928** werden aan het Staatspersoneel (vanaf 1 juli 1929 ook gemeenteonderwijzers, zijnde "bezoldigd uit 's Rijks middelen") een toelage van 10 % toegekend. Vanaf 1 januari 1930 werd dit zelfs 16 %.

Ingevolge de crisis werden o.a. door de Wet van 17 mei **1933** aan de Koning (= de Regering) volmachten gegeven om maatregelen te treffen ten einde de (economische) toestand van het land weer gezond te maken. Men maakte er o.a. gebruik van om de lonen te verlagen door voornoemde toelagen op het loon geleidelijk te verminderen ¹⁵⁴.

Het K.B. van 26 januari **1935** bepaalde de “invoering van weddeschalen, welke veranderen volgens de schommelingen van het indexcijfer. Er is een bijzondere regeling voor wedden, die 10000 fr. niet overschrijden. De schommelingen van de indexcijfers hebben zulksdanige omvang aangenomen dat dezes waarde onder de stabilisatie-index gedaald is; vandaar wijziging van K.B. van 16 december 1927 (terugkomend op K.B. van 1 december 1924)” ¹⁵⁵.

Vanaf 1 april **1935** voerden de K.B.’s van 16 maart en 8 juni **1935** ook een ingewikkelde manier in om de jaarwedde te berekenen, oordeel zelf:

A. Een ongehuwde onderwijzer kreeg een beginwedde van 13000 fr., die door de verhogingen ¹⁵⁶ kon oplopen tot 26600 fr.

Voor een gehuwde onderwijzer werd dit respectievelijk 13400 en 26600 fr. ¹⁵⁷

B. Voor de onderwijzeressen werd het pas echt ingewikkeld:

Voor de jaren 1935 en 1936 ontvingen ze hetzelfde als de onderwijzers.

Vanaf 1 januari 1937 kregen ze minder dan een onderwijzer en werd de beginwedde 12500 en de eindwedde 26600.

Bij K.B. van 8 Juni **1935** werd die discriminatie echter ongedaan gemaakt: “Ongehuwde onderwijzers en onderwijzeressen worden betaald aan het barema (K.B. 16 maart 1935) van onderwijzer”.

Bij gehuwden maakte men een onderscheid “als de echtgenoot bezoldigd is door Staat/Provincie/Gemeente/N.M.B.S. of niet”.

De Wet van 7 september **1939** gaf nogmaals bijzondere machten aan de Koning (=Regering), wat o.a. aanleiding gaf tot een nieuwe methode voor de aanpassing der wedde aan de index ¹⁵⁸.

Onmiddellijk na de oorlog trachtte men “foute” besluiten op alle gebied te herstellen ¹⁵⁹, maar vele ervan (o.a. qua wedde) werden bevestigd of opnieuw ingevoerd, om zo spoedig mogelijk de weddeachterstand in te halen.

“In afwachting van een definitieve oplossing over enkele maanden, wordt de basisbezoldiging van het personeel van Staat, Provincie en gemeenten gewijzigd”, luidde de Besluitwet van 31 oktober **1944**.

“Door de stijging der levensduurte heeft de regering het beginsel aangenomen van de blijvende verhoging van 40 % van de op 10 mei 1940 normaal verschuldigde lonen” ¹⁶⁰.

Daarenboven werd voor de onderwijzers ook de minimumbasiswedde lichtjes aangepast. Ook werd de vaststelling van de schaalwedde vereenvoudigd ¹⁶¹.

“De bestuursvergoeding bleef zoals in de Wet 10 juni 1937”¹⁶².

Door het Besluit van 10 januari **1946** en de M.O. van 13 juli **1946** kon het personeel van Staat, Provincie en gemeente genieten van het "Hulpfonds voor huishoudelijke heruitrusting" voor een bedrag tussen 1000 en 2000 fr. ¹⁶³. De Gemeenteraden beslisten dat "gezien het personeel van de gemeente mag genieten van de voordelen van wederuitrusting", ook de gemeenteonderwijzer dezelfde voordelen moest ontvangen, evenals het onderwijzend personeel van de aangenomen scholen ¹⁶⁴.

Volgens de Besluitwet van 20 februari **1947** is het nog steeds de Gemeenteraad die de wedde der onderwijzers [ook van de aangenomen scholen] vaststelt, maar volledig volgens de Wettelijke bepalingen: De wedden enz. mochten niet minder bedragen dan de "bij onderhavige Wet gevoegde tabel der spanningen" ¹⁶⁵.

Voor gemeenten tot 10000 inwoners: na 0 jaar 165, na 2 jaar 175; enz., na 26 jaar 300.

Bij dit Besluit werd de eenheid van spanning 100 verhoogd tot 27000 fr.

Om dit cijfer aan te passen aan de levensduurte, werd het onderworpen aan een vermenigvuldigende coëfficiënt.

De aanvangswedde van een onderwijzer bedroeg dan 44550 fr. en bereikte na 26 jaar 81000 fr.

Het schoolhoofd kreeg 20 punten bij voor een school met 1 tot 3 klassen en telkens 10 punten per 3 klassen tot een maximum van 50 punten voor 10 klassen en meer. Een schoolhoofd zonder klas kreeg 40 punten bij vanaf 7 tot 9 klassen en 50 punten vanaf 10 klassen en meer.

De bestuursvergoeding werd met 1/2 verminderd "als een schoolhuis betrokken wordt".

Het haardgeld, de standplaatsvergoeding en de kinder- en geboortetoeslag ¹⁶⁶ werden toegekend zoals in het rijksonderwijs (Wet 20 juni **1946**) ¹⁶⁷.

De onderwijzers in Deinze (klasse IV) ontvingen een haardgeld van 1500 fr.

De wedde van een bewaarschoolonderwijzeres bedroeg 85 % van die van een lagere onderwijzer.

Deze wet trad in voege vanaf 1 januari 1946, maar ging slechts een 3 jaar mee.

Bij Wet van 11 april **1949** ¹⁶⁸ werd de aanpassingsvergoeding van 4000 fr. toegekend vanaf 1 september 1947 onder dezelfde voorwaarden als voor het rijksperoneel ¹⁶⁹.

Reeds door de Wet van 9 mei **1949** ¹⁷⁰ werden de wedden met terugwerkende kracht vanaf 1 juli 1948 gevoelig verhoogd. De gemeente stelde nog steeds de wedde vast, die noodzakelijk (dus het minimum) omvatte:

De basiswedde van een onderwijzer: 52080 fr.,

verhogingen: 6 tweejaarlijkse 2880 fr., 1 tweejaarlijkse 3360 fr., 4 driejaarlijkse 3360.

De bestuursvergoeding voor de schoolhoofden:

5760, 8640, 11520 of 14400, naarmate de school 1/3 klassen, 4/6, 7/9, of meer dan 10 klassen had.

De basiswedde van een bewaarschoolonderwijzeres werd eindelijk losgekoppeld van deze van onder-

wijzer en gebracht op 45360,
verhogingen: 6 tweejaarlijkse 2400, 1 tweejaarlijkse 2880, 4 driejaarlijkse 2880.
De wedden bleven natuurlijk aangepast aan de schommelingen van het indexcijfer ¹⁷¹.

De Wet van 9 mei 1949 en de M.O. van 1 augustus **1949** bepaalden ook dat “de gemeenten vanaf 1 juli 1948 bijwedden mogen toekennen aan de gemeenteonderwijzers; deze mogen echter niet hoger zijn dan de bedragen in bijgevoegde tabel”. Dit gold ook voor het personeel van aangenomen scholen.

De tabel bepaalde deze bijwedden volgens anciënniteit:

van 0 tot 7 jaar 1440 fr., van 8 tot 13 jaar 2880 fr., van 14 tot 22 jaar 4300 fr. en van 23 tot 26 jaar 5760 fr.

Alle Deinse (deel)gemeenten pasten de voorschriften toe, toch zo vaak mogelijk ¹⁷².

Het K.B. van 25 januari **1951** kende een speciale vergoeding toe aan onderwijzers, “die houder zijn van sommige diploma’s of getuigschriften, bv. opvoedkundige studiën of Wetenschappen”.

Ook in 1951 werden de bedragen opnieuw aangepast (Wet 30 juni **1951**):

De basiswedde van een onderwijzer voor gemeenten tot 50000 inwoners: 56400 fr., met volgende verhogingen: 7 tweejaarlijkse 3840 fr., 4 driejaarlijkse 4800.

De bestuursvergoeding voor de schoolhoofden: 6720, 10080, 13440 of 16800, naarmate de school 1/3 klassen, 4/6, 7/9, of meer dan 10 klassen had.

De basiswedde van een bewaarschoolonderwijzeres werd gebracht op 48960, met volgende verhogingen: 7 tweejaarlijkse 3360, 4 driejaarlijkse 4080.

Ze ontvingen zoals de rijksbesturen haardgeld, standplaatsvergoeding en kinder- en geboortebijslag.

“De toelage van de Staat aan gemeenten en besturen van aangenomen en aanneembare scholen bedragen evenveel als de jaarwedde der onderwijzers, die maandelijks en rechtstreeks ten bate van de leden van het personeel uitbetaald worden.”

Art. 6 bevestigde de mogelijkheid van een bijwedde aan de onderwijzers. “De gemeenten die op 1 januari 1951 een hogere wedde verleenden dan het minimum (Wet 9 mei 1949), mogen bijwedden toekennen aan gemeenteonderwijzers; deze mogen echter niet hoger zijn dan de bedragen in bijgevoegde tabel. Dit gold ook voor het personeel van aangenomen scholen.”

De bedragen van die bijwedde werden echter verminderd tot respectievelijk 480, 720, 1200 en 1440 fr. Een onderwijzer in de gemeenteschool of een aangenomen vrije school kon dus meer verdienen dan een onderwijzer in een lagere rijksschool.

Ook de Wet van 9 april **1955** (met ingang van 1 mei 1954) gaf “toelating aan de gemeenten om voor het onderwijzend personeel van gemeente- en aangenomen scholen en bewaarscholen de weddescha-

len vast te stellen. Ze mogen met niet meer dan 20 %¹⁷³ de wedden overschrijden vastgesteld bij de Wet; 15 % daarvan komt ten laste van Staat”¹⁷⁴.

Van een Wet van 8 juni **1957** vond ik minstens één toepassing: “Komen in aanmerking voor de verhogingen van alle scholen de periode, gedurende dewelke leden van het onderwijzend personeel hun post verlaten hebben en gedurende de oorlog 1940’ (eindigend op 30 september 1945) in een geallieerd land, Belgisch Congo of Ruanda-Urundi verbleven hebben.

Voor die periode worden ze echter wel op non-activiteit zonder wedde gesteld”.

De facultatieve toelage van maximum 20 % werd door de Wet van 29 mei **1959** (art. 20) afgeschaft met ingang van 1 september 1958 voor de gemeenten met minder dan 100000 inwoners¹⁷⁵.

Art. 38 van de Wet van 29 mei 1959 bepaalde ook “De gemeente stelt de wedden van het gemeentepersoneel vast volgens de bezoldigingsregeling die toepasselijk is op het personeel van de Staat (K.B. van 15 april 1958), en dit vanaf 1 september 1958.

De aanvangswedde van de onderwijzer à 100 %¹⁷⁶ bedroeg 69600 fr., om na 28 jaar te eindigen op 124800 fr.

Voor een kleuterleidster (in dienst uiterlijk op 30 juni 1959)¹⁷¹ was dit respectievelijk 60400 fr. en 106000 fr.

De bestuursvergoeding schommelde volgens het aantal klassen tussen 8736 fr. en 21840 fr.

De Wet 12 april **1960** bracht de eenmaking van de verschillende stelsels van koppeling aan het indexcijfer der kleinhandelsprijzen¹⁷⁸. Deze Wet trad in werking op 1 maart 1960.

Een geldelijke herwaardering van het gemeentelijk (en provinciaal) onderwijzend personeel vanaf 1 juli 1962 kwam er met de Wet van 25 juni **1963**.

De basiswedde van een onderwijzer werd 88000 fr., met volgende verhogingen: 4 tweejaarlijkse 6000 fr., 9 tweejaarlijkse 5000 en 2 tweejaarlijkse van 7000 fr.

De basiswedde van een bewaarschoolonderwijzeres werd gebracht op 75000, met volgende verhogingen: 9 tweejaarlijkse 5000, 6 tweejaarlijkse 4500.

De vergoeding voor de hoofdonderwijzer werd voortaan berekend op het maximum van de wedde, 7 %, 10,5 %, 14 % en 17,5 % naarmate de school 1/3 klassen, 4/6, 7/9, of meer dan 10 klassen had.

Bij K.B. van 16 april **1965**, K.B. van 20 mei 1965 en K.B. van 6 juli 1965 werden de weddeschalen nogmaals gewijzigd, maar de exacte cijfers in het staatsblad heb ik niet gevonden.

De Ministeriële Omzendbrief van Binnenlandse Zaken van 25 juli **1966** schreef voor: “Naar aanleiding van de restructuratie van de weddeschalen van het onderwijzend personeel vanaf 1 april 1966 wordt een voorschot voorzien voor het 2e trimester 1966”. En in deze van 6 september **1966** luidde het: “De verhoging van 3000 fr. vanaf 1 april 1966 in het raam van de sociale programmatie in de overheidssector aan het personeel van de ministeries enz. mag ook toegekend worden aan de leden van het onderwijzend personeel van Provincies en gemeenten”.

Vanaf 1 januari **1972** ¹⁷⁹ kwam er een algemene herziening van de wedden
De jaarlijkse bezoldiging van het personeelslid dat 21 jaar oud is, bedraagt nooit, voor volledige prestaties, minder dan 144.000 fr. (art. 3).

Ze ondergaat de schommelingen van het indexcijfer van de consumptieprijzen. Ze wordt gekoppeld aan het spil-indexcijfer 114,20 (art. 7).

Reeds in **1974** kwam een nieuwe herziening van de wedde

4.2. Kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen en 4.3. Schoolgeld

De Wet van 19 mei **1914** kreeg pas na de oorlog een volledige invulling: er kwam een leerplicht en het lager onderwijs werd volledig kosteloos.

Voor de behoeftige leerlingen moest de gemeente wel voorzien in de nodige kredieten voor schoolbehoeften.

Leerlingen die niet behoeftig waren, moesten voorlopig wel nog een soort schoolgeld (een aandeel in het leermateriaal) betalen.

In de gemeenteraad van 10 april **1948** luidde het in Zeveren: “Vanaf 1 januari 1948 schoolgeld voor vreemde leerlingen. 100 fr. per leerling per jaar”.

In sommige gemeenten vond ik evenwel “volledig kosteloos onderwijs”.

4.4. “Vergoeding Wegens Huisvesting”

Een provinciale verordening van 10 december **1919** inzake het bouwen van scholen en schoolhuis bepaalde de modaliteiten inzake afmetingen, indeling, schikking, enz. van de klassen, het schoolhuis en de speelplaats. Deze onderwerpen zullen behandeld worden in een volgend artikel.

De M.O. van 20 augustus **1922** bepaalde in art. 45: “De onderwijzer moet, behoudens vrijstelling, de door de gemeente ter beschikking gestelde woning betrekken en onderhouden als een goede huisva-

der”. Art. 49 voegde hier nog aan toe: “Hij onderhoudt de schooltuin op zulke wijze dat hij kan dienen voor het praktisch onderwijs in de begrippen van landbouwkunde en boomteelt”.

In het K.B. van 1 december **1924** werd een beperking ingevoerd: “De compensatie voor voordelen in natura mag nooit meer bedragen dan 15 of 20 % van de gemiddelde wedde, naargelang ze enkel huisvesting of huisvesting, vuur en licht begripen”.

De “huishuurvergoeding” (vroeger “verblijfsvergoeding” genoemd) werd door de Wet van 6 maart **1925** verminderd tot 200 fr. voor gemeenten van 5000 of minder inwoners. Ze werd echter verdubbeld voor a) gehuwde onderwijzers en weduwnaars en weduwen met kinderen beneden de 21 jaar; b) voor schoolhoofden, maar niet als ze een schoolhuis bewoonden.

De Wet van 30 juli **1928** bracht de woonstvergoeding op 600 fr., maar enkel voor gehuwden (met uitsluiting van gehuwde onderwijzeressen en schoolhoofden met bestuursvergoeding).

Het K.B. van 22 juli **1938** bepaalde het “bedrag der emolumenten, uit hoofde van huisvesting, vuur, licht, dat in aanmerking komt voor de berekening van rustpensioenen en pensioenen”, vanaf 1 juli 1937 ¹⁸⁰.

De Besluitwet van 22 december **1944** bevestigde de vorige toestand met een kleine beperking: de huishuurvergoeding (600 fr.) werd uitgekeerd aan navermelde onderwijzers die geen schoolhoofd waren (met uitsluiting van de onderwijzeressen):

1° gehuwden

2° weduwnaars, uit de echt gescheiden, gerechtelijk van tafel en bed gescheiden, die kinderen ten laste hebben van minder dan 21 jaar.

Volgens de Besluitwet van 20 februari **1947** werd de bestuursvergoeding met 1/2 verminderd als een schoolhuis betrokken werd; dit werd bevestigd in de Wet van 9 mei 1949.

Het K.B. van 29 februari **1956** verhoogde vanaf 1 januari 1955 voor gemeenten tot 50000 inwoners ¹⁸¹ het “bedrag der emolumenten, uit hoofde van huisvesting, vuur, licht, dat in aanmerking komt voor de berekening van rustpensioenen en pensioenen”.

Volgens de Wet van 29 mei **1959** en de M.O. van 10 januari **1960** kreeg een hoofdonderwijzer, die een schoolhuis bewoonde en benoemd was vóór 30 juni 1960 de keuze tussen het betalen van de huurwaarde van het gebouw of het betalen van een som gelijk aan de halve bestuursvergoeding.

Deze maatregel werd nog aangescherpt door de M.O. van 29 september 1960. “Het begrip schoolhuis bestaat niet meer (M.O. 7 april 1960) en de Staat, vanaf 1 september 1958, neemt de integrale bestuursvergoeding te zijnen laste. Er moet vanaf 1 september 1958 een vergoeding geëist worden van de bewoner, die gelijk is aan de huurwaarde.

Het betrekken van het schoolhuis is facultatief ¹⁸².

4.5. Bijbetrekkingen

Sommige gemeenteonderwijzers hadden nog steeds bijbetrekkingen

Voor de betaalde lessen in de gemeentelijke avondschool verwijs ik naar hoofdstuk 5.

In een paar gemeenten was die gemeentelijke avondschool afgeschaft en richtte de (gemeente)onderwijzer privé een avondschool (al dan niet met een volledig programma) op ¹⁸³.

Na de Tweede Wereldoorlog kregen alle gemeentescholen (maar ook de vrije scholen in de landelijke gemeenten) te kampen met leerlingenverlies. Om hun leerlingen aan zich te binden richtten de bedreigde scholen “sociale activiteiten” in. Eén van de oorzaken was de oprichting in Deinze in **1945** van een middelbare rijksschool (later genoemd Koninklijk Atheneum) ¹⁸⁴ met voorbereidende afdeling. Hierdoor, maar nog meer door de aantrekkingskracht van de grote katholieke scholen, kwam een leerlingenvervoer op gang van de deelgemeenten naar kern-Deinze. Zo werden vooral de gemeentescholen, die meestal jongensscholen waren stilaan leeggezogen. Een voorbeeld hiervan vond ik in Grammene, waar niet minder dan 3 schoolbussen voorbij kwamen (St.-Hendrikscollege, Vakschool en Atheneum). Het verschil tussen 1961 en 1973 is sprekend ¹⁸⁵. Uit zelfverdediging werden dus in de “bedreigde” scholen voor de leerlingen allerlei “sociale activiteiten” ¹⁸⁶ ingericht.

Ik vermeld ze omdat sommige aan de onderwijzers een kleine bijverdienste bezorgden. Dit waren voornamelijk aanvullende les Frans en bewaking tijdens het middagmaal en de avondstudie.

Reeds op 20 maart **1948** stemde de Deinse Gemeenteraad een vergoeding (bijwedde) voor de gemeenteonderwijzer voor het geven van (aanvullende) les Frans. Op 22 december 1962 werden de gemeenteraadsbesluiten van 20 maart 1948 en 4 februari 1954 herzien en werd de vergoeding voor de les Frans verhoogd tot 30 fr. per half uur en 40 fr. per uur voor avondstudie en bewaking.

Over die bijwedden kwam er op 30 juni **1951** een Wet, die verder uitgelegd werd in een M.O. van 18 januari **1952**.

“Een aanvullende cursus zal ongeveer 1000 lesuren per jaar omvatten; de vergoeding per uur mag dus

niet meer bedragen van 1/1000e van de brutowedde van een onderwijzer, berekend op basis van de ancienniteit in de bijkomende functie.

Het toezicht in de avondstudie zal slechts 1/1600e van bedoelde wedde bedragen. Indien er echter voor alle personeelsleden een eenheidsbedrag vastgesteld wordt, zal het voor alle personeelsleden niet meer dan 52,50 fr. per uur mogen bedragen, zegge 1/1600e van de gemiddelde wedde in gemeenten met meer dan 100000 inwoners.

Volgens de M.O. van 1 augustus **1951** wordt het toezicht tijdens het middagmaal niet beschouwd als dienstverstrekkingen welke recht geven op bezoldiging." Na een "nieuw onderzoek" werd dit laatste gewijzigd: "De gemeente moet beslissen of ze bezoldigd wordt. In bevestigend geval niet meer dan ander toezicht".

De Wet van 29 mei **1959** (Schoolpact) wijzigde de vorige voorschriften in gunstige zin voor het vrij onderwijs, zowel wat de weddetoelagen betrof als de werkings- en uitrustingsstoelagen. Ook de "sociale toelagen" (bijverdiensten voor de onderwijzers) werden vastgelegd.

De M.O. van 29 november **1963** specificerde en beperkte (soms) een omzendbrief van 1 juni 1960 over de werkings- en uitrustingsstoelagen.

1. De Gemeenten zijn niet gemachtigd de kosten voor hun rekening te nemen of toelagen te geven voor de bouw en geschiktmaking van lokalen bestemd tot schoolrefter uitsluitend ten behoeve van scholen van een ander inrichtend bestuur;
2. wel moet de gemeente de sociale voordelen (aan eigen leerlingen) op gebied van maaltijden uitbreiden tot het gesubsidieerd onderwijs;
3. toezicht tijdens het middagmaal: bijdrage gemeente niet lager dan 1/2 uur en niet hoger dan 1 uur;
4. toevoeging aan omzendbrief 1 juni 1960 litt. e: "het vervoer van leerlingen naar het zwembad is intern vervoer en mag niet als sociaal voordeel aanzien worden.

De toegelaten "sociale activiteiten" werden ook in de deelgemeenten gretig georganiseerd..

Vanaf 16 september 1959 volgde **Petegem** met lessen Frans, middagbewaking en avondstudie, waarvoor de onderwijzer 40 fr. per uur kreeg ¹⁸⁷.

In **Bachte** werd in de Gemeenteraad van 18 augustus 1961 zelfs uitgelegd waarom de lessen 's middags gegeven werden ¹⁸⁸.

Op 31 maart 1965 volgde ook **Astene** ¹⁸⁹.

In **Vinkt** werd een vraag van de vrije school om het middagtoezicht van 1 uur op 1 1/2 uur te brengen op 5 april 1965 door de gemeenteraad goedgekeurd. Dit besluit werd echter door de gouverneur geschorst met verwijzing naar de M.O. van 29 november 1963. De gemeente trok het besluit in, maar verhoogde de toelage tot 60 fr. per uur.

Ook **Wontergem** bleef niet achter ¹⁹⁰.
Vanaf 4 januari 1965 volgde ook **Gottem** ¹⁹¹.

In **Deinze** werden de sociale activiteiten nog uitgebreid ¹⁹².

5. AVONDSCHOOL

Het waren gewoonlijk ook de gemeenteonderwijzers die in de gebouwen van de lagere gemeenteschool de avondlessen voor volwassenen, verzorgden.

De Wet van 23 september **1842** voorzag reeds dat tussenkomsten van Staat en Provincie aan de gemeenten gedeeltelijk bestemd werden ter aanmoediging van het oprichten van bewaarscholen en avond- en zondagsscholen voor volwassenen. De kosten kwamen echter ten laste van de gemeente.

“Om het analfabetisme te verminderen” voorzagen het K.B. van 1 september **1866** en de M.O. van 20 oktober 1866 dat de Gemeenten zouden “aangezocht” worden te voorzien in de inrichting van een school voor volwassenen bij de gemeenteschool, kosteloos voor behoeftigen en de onbemiddelde “werkvolksklas”; er werd een schadeloosstelling voorzien voor de onderwijzer ¹⁹³.

Het K.B. van 31 december **1883** bepaalde het volgende: “De maandwedde van de onderwijzer in de avondschoon wordt vastgesteld volgens het aantal dagen per week dat de school geopend is en bedraagt 9 fr. per dag; vakantietijd wordt niet meegerekend”.

Dit Besluit werd op 30 juli **1884** voor 1 jaar uitgesteld.

Door latere Wetten en besluiten werden deze maatregelen aangepast en aangevuld, maar het doel bleef altijd bewaard, namelijk het analfabetisme verminderen. In een brief van de gouverneur van 20 september **1887** (ingevolge de M.O. van 29 juli 1887) werd de bedoeling nog eens in de verf gezet, “een herhaling en uitbreiding der kennis in de drie ¹⁹⁴ graden van het lager onderwijs”. Er moesten ten minste 15 leerlingen zijn in gemeenten boven de 1000 inwoners, 10 volstond voor gemeenten tot 1000 inwoners. De school moest ook ten minste 100 uren open zijn; bv. 5 maand, 3 maal per week gedurende 2 uur les, samen 120 uur

Het reglement bepaalde o.a.: “De scholen voor volwassenen moeten bevatten:

1. Aanvankelijke leergang bestemd voor jongelingen of jonge meisjes ¹⁹⁵ die het lager onderwijs niet of maar op zeer onvolledige wijze genoten hebben.

Het programma moet minstens bevatten: het lezen, het schrijven, de grondbeginselen van de moedertaal en diegenen van het rekenen en het metrisch stelsel.

2. Leergang van herhaling en van verbetering, bestemd voor jongelingen of jonge meisjes die de lessen gevolgd hebben van de 3e graad lager onderwijs.

Het programma moet minstens bevatten de stoffen aangeduid op het programma van de prijskamp der scholen voor volwassenen.

3. Bijzondere leergangen van natuurlijke Wetenschappen, van landbouw, praktische meetkunde, taal, huishoudkunde en werken van het huishouden, daarin begrepen de naaldwerken, boekhouden enz. (weglaten diegene der aanduidingen welke de Gemeenteraad niet zal aannemen).
Het programma wordt door de Gemeenteraad vastgesteld”.

In de Deinse gemeenteraad van 19 mei 1888 werd het schooljaar bepaald van 1 oktober tot 1 april; de lessen zouden plaatsvinden van 7 tot 8 1/2 uur. Ook de voorziene toelagen aan de gemeenteschool en aan de aangenomen school voor volwassenen werden vastgelegd ¹⁹⁶.

Het oprichten van de avondschoolen verliep niet in alle deelgemeenten op dezelfde wijze, alhoewel de gouverneur regelmatig aandrong. Op vele plaatsen vond men ze nutteloos, geldverslindend of op voorhand gedoemd tot mislukking.

Astene wimpelde de opeenvolgende vragen van de gouverneur tot het oprichten van een avondschoole deskundig af ¹⁹⁷.

Op 21 januari 1903 werd toch toelating gegeven aan onderwijzer Braemscheute voor een leergang voor volwassenen, “alwaar de beginselen van de Franse taal aan Vlaamse werklieden, die zich naar Frankrijk begeven voor het verrichten aldaar van landbouwwerken, aangeleerd worden”. Het betrof dus geen volledige avondschoole.

Op 30 december 1905 besliste de gemeenteraad echter: 1. De bijbediening van onderwijs aan adultenschoole wordt niet meer toegelaten aan Braemscheute. Reden: “Weinig bijgewoond”; dus de cursussen zijn van weinig of geen nut en vormen een overlast voor Braemscheute (ziekelijke toestand).

2. Er werd wel een volwaardige school voor volwassenen van het mannelijk geslacht ingericht, onder leiding van ¹⁹⁸ Leo Blindeman, hulponderwijzer. De begroting voorzag: vaste vergoeding onderwijzer: 200 fr., schoolbehoefden leerlingen 40 fr., verwarming/verlichting 40 fr., aanleggen en onderhouden bibliotheek 20 fr.

Die avondschoole werd afgeschaft door de Gemeenteraad op 5 december 1914 “omdat ze geen vruchten afwerpt”.

Wel werd door de Gemeenteraad van 17 december 1928 een toelage aangenomen voor een lagere landbouwavondschoole, die ook steun kreeg van Staat en Provincie. De onderwijzer-lesgever kreeg een vergoeding van 300 fr. en voor de aankoop van leermateriaal werd 200 fr. voorzien. Ook werd een lokaal van de gemeenteschoole ter beschikking gesteld, met vuur en licht.

De Gemeenteraad van **Bachte-Maria-Lerne** willigde op 25 augustus 1950 wel de vraag in van De Boever, schoolhoofd van de gemeentelijke jongensschool, voor avondlessen (landbouwlessen), dus ook geen volledige avondschoole.

In **Deinze** besliste de Gemeenteraad op 27 december 1866 een school voor mannelijke (!) volwassenen op te richten bij de stadsschool, kosteloos voor behoeftigen en onbemiddeld “werkvolksklas”. De hoofdonderwijzer van de stadsschool zou de lessen verzorgen.

Hij zou een jaarlijkse indemniteit ontvangen van 75 fr., de hulponderwijzer 50 fr. Daarenboven kreeg hij van de betalende leerlingen 5 fr. per schooljaar en voor het kosteloos onderwijs per behoeftige leerling 5 fr. van het stadsbestuur

Deze school telde voor het schooljaar 1868-1869 68 behoeftige leerlingen.

Op de gemeenteraadszitting van 16 maart 1878 werden de reglementair vastgestelde arbeidsdagen en -uren gewijzigd. Het schooljaar eindigde op 1 april; de lessen werden het hele schooljaar door gegeven van 7 tot 8 1/2 u en volgens de Gemeenteraad van 6 maart 1886 van 8 tot 9 1/2 u. Men mag hierbij niet uit het oog verliezen dat slechts in 1904 de arbeidsduur voor de arbeiders verminderd werd tot 6 dagen van 11 uur.

Op de gemeenteraad van 30 juli 1921 werd voor de adultenschool van de gemeente een jaarwedde van 150 fr. vastgesteld voor de 2 onderwijzers). Twee van de 3 onderwijzers van de vrije aangenomen adultenschool voor jongens ontvingen slechts een jaarwedde van 125 fr. Voor de personeelsleden van de meisjesscholen werd niets voorzien, aangezien er geen adultenscholen voor meisjes waren.

Deze school werd nog vermeld in 1927.

Gottem: Op 7 januari 1867 achtte de Gemeenteraad een avondschool “zeer wenselijk, maar zou weinig bijgewoond worden” om volgende redenen:

1. De lessen worden ‘s avonds gegeven,
2. het grootste deel bewoners werkt aan de bereiding van vlas tot 7u ‘s avonds,’
3. de school ligt op het Dorpsplein, dus aan één kant van de gemeente; dus voor sommigen op 1/2 uur afstand.

Op 19 oktober 1868 besloot de Gemeenteraad dan toch tot de oprichting van een school voor volwassenen van het mannelijk geslacht onder bestuur van Alphonse Michel, gemeenteonderwijzer. Alle leerlingen mochten de lessen kosteloos bijwonen. Alle uitgaven kwamen ten laste van de gemeente + 2/5e ¹⁹⁹ van de schadeloosstelling van de onderwijzer (vaste wedde van 100 fr., vergelding voor het kosteloos onderwijs (jaarlijks 6 fr. per leerling) en 0,80 fr. per leerling voor schoolbehoeften).

Als reactie op een brief van de gouverneur d.d. 24 september 1869 met de melding dat de Provincieraad beslist had niet te betalen voor de avondschool ²⁰⁰, besliste de Gemeenteraad op 5 september 1870 de avondschool per 1 januari 1871 af te schaffen.

Ook op 24 september 1880 en 30 september 1887 weigerde de Gemeenteraad de school voor volwassenen opnieuw op te richten.

Op 25 september 1900 kwam er een vraag van Vandermeersch, gemeenteonderwijzer, om de lokalen van de gemeenteschool te mogen gebruiken voor de oprichting van een (vrije) avondschool; de

gemeente zou zorgen voor verwarming en verlichting.

De Gemeenteraad besliste: “gemeente betaalt reeds 1406 fr. in de lasten van de gemeenteschool en aanneembare meisjes- en bewaarschool; de geldelijke toestand laat niet toe nog iets meer bij te dragen. De lokalen mogen wel gebruikt worden. De onderwijzer zal zich moeten vergenoegen met de hulpelden, hiervoor door de Staat verleend.”²⁰¹.

Grammene: De Gemeenteraad weigerde op 22 september 1880 nog steeds om een avondschool in te richten. In de begroting 1882 werd hiervoor wel een toelage voorzien voor onderwijzer A. Verhalle. Op 2 april 1883 moest de raad echter vaststellen dat er slechts 3 leerlingen waren, “die dan nog onregelmatig komen”. Men vond dan ook de toelage van 250 fr. ruim voldoende. Die “vaste schadeloosstelling van de bestuurder/onderwijzer voor de leergang van de volwassenen (gedurende 5 maanden à 4 lessen per week)” werd dan ook in 1884 (slechts 4 leerlingen) verminderd tot 175 fr. De raad hoopte dat de hulpelden van Provincie en Staat “evenredig zullen zijn aan de uitgaven.”²⁰².

In de Gemeenteraad van 11 november 1884 werd de school voor volwassenen afgeschaft, daar er slechts 2 leerlingen ingeschreven waren, “die sedert lang geen lessen meer volgden”.

St.-Martens-Lerne: Op het voorstel om een school voor volwassenen op te richten reageerde de Gemeenteraad op 11 mei 1867 eenparig als volgt: “Dit is waarschijnlijk nuttig voor nijverheidsgemeenten, maar Lerne is een landbouwgemeente, aan welkers werklieden den tijd ontbreekt om de leergangen met nut te volgen”.

Een nieuwe weigering volgde op 29 oktober 1868 en 26 november 1887.

Ingevolge een brief van de kantonnale inspecteur besliste de Gemeenteraad op 6 oktober 1900 “dat de inrichting der adultenschool in de gemeente worde afgekondigd”. Op 10 november 1900 luidde het dat deze adultenschool ingericht werd op aandringen van de Vlaamse Maatschappij tot verspreiding van de Franse taal. “De gemeente zal een verzoek richten tot genoemde maatschappij voor een toelage van 60 fr.” Waarschijnlijk zonder succes, want op 18 december 1900 werd nogmaals een brief gestuurd aan genoemde maatschappij voor een toelage enkel voor een leergang Franse taal voor volwassenen.

Later heb ik hierover niets meer gevonden.

In **Meigem** vermeldde de Gemeenteraad op 13 oktober 1869 een vaste schadeloosstelling (= jaarwedde) van 100 fr. voor de gemeenteonderwijzer, die ook de lessen verzorgde van de avondschool voor volwassenen. Men voorzag ook telkens 20 fr. voor verlichting, verwarming en schoolbehoeften. De gemeente ontving een toelage van 193,20 fr., want de Provincie kwam voor 2/5e tussen en de Staat voor 1/5e.

De avondschool had blijkbaar geen succes, want op 5 oktober 1870 besloot de Gemeenteraad eenparig tot het “afschaffen van de school voor volwassenen, gezien het gering aantal leerlingen en gering nut”.

Op een M.O. van 29 juli 1887 reageerde de raad dat het avondonderwijs “geen schijn van welgelukken” had.

In **Petegem** werd, volgens het Reg.Gem. van 20 november 1905, de aanvraag van drie onderwijzers ²⁰³ om “bij hun ambt van gemeenteonderwijzer ook dit te voegen van onderwijzer van de adultenschool” ingewilligd, “aangezien deze heren hun ambtsplichten trouw vervullen en gezien de uitoefening van dit nieuw ambt hun bijzonderste ambt niet schaden kan”.

Later vond ik hierover niets meer. Was het experiment mislukt omdat er in Deinze reeds twee dergelijke scholen (één van de gemeente en een vrije) bestonden?

Vinkt: De Gemeenteraad keurde op 16 april 1867 de oprichting goed van een school voor volwassenen in het lokaal van de gemeenteschool en door de zorg van de gemeenteonderwijzer.

Uit een brief van de gouverneur bleek dat er op 10 maart 1871 20 behoeftige leerlingen de lessen volgden.

In de gemeenteraad van 4 mei 1880 luidde het echter dat er “de ganse winter slechts 2 personen in de school voor volwassenen aanwezig waren”. Men dacht er dan ook aan om ze af te schaffen.

Op 3 februari 1881 moest men vaststellen dat er “slechts 5 volwassenen in de avondschool ingeschreven waren” en op 5 november 1881 dat er geen leerlingen waren. De school werd dan ook afgeschaft.

Bij een volgende poging bleek dat er op 11 juli 1882 nog steeds geen inschrijvingen waren.

De aanvraag van hoofdonderwijzer Adolf Corijn om een (vrije?) school voor volwassenen te mogen openen in de lokalen van de gemeenteschool werd door op de gemeenteraad van 17 september 1902 goedgekeurd. De school zou kosteloos zijn en kreeg een toelage van 25 fr. voor verwarming, licht en schoolbehoeften.

Wontergem: In het Deinse archief zijn de notulen van de Gemeenteraad slechts vanaf 3 november 1894 bewaard. Tot 1900 vond ik slechts schaarse gegevens over Wontergem.

Of er in de gemeenteschool een avondschool werd opgericht heb ik niet gevonden.

De Gemeenteraad van 30 december 1897 verklaarde zich wel akkoord met de vraag van gemeenteonderwijzer De Mets “om onderwijs te mogen geven in de alhier bestaande vrije school voor volwassen manspersonen”.

Zeveren: De Gemeenteraad weigerde op 18 januari 1867 de oprichting van een avondschool voor volwassenen, omdat ze “geen middelen hadden”.

Op 8 oktober 1880 werd toch tot de inrichting besloten. De onderwijzer kreeg een jaarwedde van 50 fr. ²⁰⁴ en een schadeloosstelling van 50 fr. voor kosteloos onderwijs. Bovendien voorzag men 25 fr. voor warmgeld, 165 fr. voor licht en vuur (sic) en 10 fr. voor schoolbehoeften, dus in totaal 150 fr. Men

besliste: “De verzochte inschrijvingslijsten zullen dadelijk geopend worden, ten behoeve der ingezetenen die voorberopen (sic) school verlangen bij te wonen”. Op 21 januari 1881 telde de school 14 leerlingen²⁰⁵; de volgende jaren viel dit terug tot 11 à 12.

Op dezelfde zitting werd het “reglement van inwendige orde”²⁰⁶ goedgekeurd.

Zo moesten o.a. de leerlingen ouder zijn dan 14 jaar. De school was “open van 6 tot 8 1/2 u op maand-, woens- en vrijdag, gedurende de periode van 2 november tot 30 april.

In 1884 hadden de katholieken de verkiezingen gewonnen en men verwachtte een (katholieke) Wet, die de “onrechtvaardigheden van de [liberale] Wet van 1879 zou wegwerken”. In de gemeenteraad van 22 augustus 1884 wensten “enkele leden de afschaffing van de school voor volwassenen, als de nieuwe wet het toelaat”. De burgemeester wist dit echter te verhinderen.

Na het stemmen van de nieuwe Wet (28 september 1884) kwam de kwestie echter opnieuw ter sprake in de gemeenteraad van 7 november 1884 en dit keer dolf de burgemeester het onderspit (5 stemmen tegen 1).

Klaarblijkelijk wilde men volledig komaf maken met het gemeente-onderwijs in Zeveren, want ook het “afschaffen van de lagere gemeenteschool en het aanvaarden van de vrije school” werden goedgekeurd.

Waarschijnlijk na bezwaar van de gouverneur werd de lagere gemeenteschool echter behouden.

Slechts in 1899 (op de gemeenteraadszitting van 24 maart) werd een aanvraag van gemeenteonderwijzer Bruyneel om een avondschool te mogen inrichten unaniem goedgekeurd. Maar slechts op 16 maart 1903 werd hij eenparig benoemd tot titularis van de gemeenteavondschool (adulten). In de begroting van 1904 werd een toelage voorzien van 240 fr.

Tijdens de gemeenteraad van 21 september 1908 werd het ontslag van de gemeenteonderwijzer avondschool Bruyneel vanaf 2 januari 1909 aanvaard. In de begroting werd verder ook geen toelage meer voorzien.

6. PENSIOENEN

De pensioenwetten, die niet rechtstreeks toepasselijk zijn op de gemeenteonderwijzers zullen cursief gedrukt worden.

Een brief van de gouverneur van 1 februari 1833 verwees reeds naar de “instructiën ten opzichte der personen die een pensioen genieten uit kracht van het Besluit van den 6 november 1830, betreffende de slachtoffers der omwenteling”.

Ontvingen een pensioen 1. de weduwe en kinderen, 2. de ouders “in het geval alleen, dat deze buiten staat zijn der zelve onderhoudskosten te winnen, het zij uit hoofde van der zelve gebreken het zij door hunnen ouderdom, 3. de burgers die wonden bekomen hebben, die hun buiten staat stellen te werken”.

Ook in 1838 (Wet van 24 mei) werd in art. 1 een pensioen voorzien voor “de militairen van hoegenaamde graad, en van hoegenaamd wapen, met 40 jaar dienst en een ouderdom van 55 jaar. Volgens art. 2 kon “de Koning daarenboven tot pensioen stellen”: elke militair 1. met 30 jaar dienst en buiten staat om langer te blijven, 2. met 40 jaar dienst, 3/ met een ouderdom van 55 jaar.

Ook weduwen- en wezenpensioen werden voorzien.

Maar niet alléén voor de militairen werd gezorgd. Volgens een K.B. van 3 februari 1838 “worden toegelaten tot pensioen” à 200 fr. per jaar vanaf 1 januari 1838 19 “postrijders”. Als “wisselplaats” werden gemeenten opgegeven van Oostende tot Maaseik en Bastogne over Gent, Ieper en Eeklo. Dit gebeurde ingevolge een Wet van 19 frimaire jaar VII (= 1799).

Art. 25 van de organieke Wet 23 september **1842** voorzag dat de toelagen van de Provinciën ten behoeve van het lager onderwijs o.a. bestemd werden voor de “onderstand voor de voorzieningskassen ten behoeve van de onderwijzers” ²⁰⁷.

Artikel 27 voorzag zelfs: “De voorzieningskassen ²⁰⁸ thans bestaande (enkel in Limburg en Luxemburg) worden gehandhaafd; deze instelling zal in de zodanige provinciën en plaatsen alwaar ze niet bestaan, ingevoerd worden. Er zal, door de zorg van de regering, een hoofdvoorzieningskas ten behoeve van de stedelijke onderwijzers ingesteld mogen worden”.

Het Besluit van 31 december **1842** bouwde daarop verder met als “doeleinde pensioen en onderstand verzekeren aan de onderwijzers, aan hun weduwen en aan hun wezen” (art. 1).

Andere artikelen behandelen de “lasten en de voordelen”, anders gezegd de bijdragen van de leden en de uitkeringensvoorwaarden ²⁰⁹.

Eigenaardig is wel dat er een onderscheid gemaakt werd tussen “onderwijzers ten plattelande” (verplicht aangesloten) en “stedelijke onderwijzers” (vrijwillig).

Blijkbaar kon de gemeente het bedrag van het pensioen “bijsturen” ²¹⁰.

De regering regelde ook het pensioen voor zijn (andere) ambtenaren. Er werden ook “pensioenkassen ingesteld ten behoeve van weduwen en wezen” (Wet van 21 juli 1844) ²¹¹.

Ook aan de andere arbeiders en bedienden (niet werkend als onderwijzer of aan de staat) werd gedacht:

Bij Wet van 8 mei 1850 werd een “algemene pensioenkas” ingericht.

“art. 2: Elke persoon boven de 18 jaar kan een uitgestelde lijfrente aankopen door storting bij de ontvanger der directe belastingen (= gestort in schatkist).

art. 6: Minimum van eerste rente 24 fr.; maximum van verzamelde rente mag niet meer dan 20 fr. bedragen.

art. 7: Minimum storting bedraagt 5 fr.

art. 8: In genottreding op 55, 60 of 65 jaar” ²¹².

In 1848 (Wet van 22 juni) kwam eindelijk de “hoofdvoorzieningskas”, aangekondigd in de Wet van 23 september 1842

Art. 1 voorzag de “inrichting van een hoofdkas ten behoeve van de stedelijke onderwijzers en “professors”. In de volgende artikelen werden de praktische maatregelen uitgewerkt.

Art. 2: Ze zijn gehouden hun bijdrage te betalen in die kas.

Art. 10: De bijdragen worden vastgesteld op 3 % voor de wedden die 1500 fr. niet overtreffen, 3 1/2 % voor de wedden die hoger zijn dan 1500 fr. maar de 3000 fr. niet overtreffen, 4 % voor de wedden boven de 3000 fr.

Art. 30: Voorwaarden voor een “levensdurend” pensioen: 55 jaar oud zijn en 30 jaar aan “het openbaar onderwijs toegewijd hebben”.

Art. 32: Tijdelijk pensioen: bij ziekte of ongeval.

Art. 36: Het pensioen wordt berekend op 1/60e van de jaarwedde van de laatste 5 jaar, volgens het aantal dienstjaren.

Art. 39: Het mag echter niet meer bedragen dan 3/4e van de wedde.

Art. 40: Het weduwenpensioen wordt betaald volgens het aantal kinderen (beneden de 16 jaar). Als er geen kinderen zijn ontvangt de weduwe de 1/2 van het pensioen van haar echtgenoot.

Art. 41: De weeskinderen ontvangen een percentage van het pensioen van hun vader: Een enig kind ontvangt 1/4e, 2 kinderen ontvangen 1/3e, 3 kinderen 1/2e, meer kinderen 2/3e.

Met de Wet van 10 december **1852** kwam een herziening van de Wetten van 23 september en 31 december 1842, die “noodzakelijk gebleken” was.

Art. 2: de “deelachtigheid in de lasten” was verplichtend voor de gemeenteonderwijzers en de bewaarschoolonderwijzeressen, maar vrij voor de aangenomen scholen.

Art. 9 bepaalde het inkomen van de kas:

1. een jaarlijkse bijdrage van de deelnemers;
2. een buitengewone voorafneming van 1/12e ten minste en 3/12e ten meeste uit alle verhogingen van de jaarwedde en de geldelijke voordelen;
3. giften;
4. een toelage van de Provincie;
5. een toelage van de Staat.

Art. 10 specificieerde laatstgenoemde: vergoeding voor kosteloos onderwijs, vergoeding voor woning, schoolgeld begoede leerlingen.

Art. 11: Elk jaar in januari wordt de jaarlijkse bijdrage ambtshalve vastgesteld tegen 3 % van de jaarwedde en de geldelijke voordelen. De bijdrage moet groter zijn dan 15 fr. en mag de 54 fr. niet overschrijden.

Art. 21 bepaalde de voorwaarden voor een levensdurend pensioen:

1. 60 jaar zijn en 30 jaar dienst tellen,
2. arbeidsongeval na minstens 12 jaar dienst, met levenslange onmogelijkheid te werken,
3. weduwen van deelnemers, overleden na minstens 12 jaar dienst, als het huwelijk minstens 3 jaar geduurd heeft en/of als er kinderen zijn.

Art. 25 en vlg. behandelden de tijdelijke pensioenen, bv. arbeidsongeval met in de tijd beperkte gevolgen.

Art. 28 handelde over de berekening van de pensioenen van weduwen en wezen. Er werd o.a. rekening gehouden met het aantal dienstjaren van de overledene en met het aantal kinderen ²¹³.

Een volgende stap voor een algemeen pensioen werd gezet in de Wet van 16 maart 1865, artikel 1: Er werd een spaarkas ingesteld onder de waarborg van de Staat. De algemene pensioenkas, ingesteld bij Wet 8 mei 1850 werd aan de spaarkas gehecht. Ze vormden de Algemene Spaar- en Pensioenkas.

Verdere artikelen beschreven de structuur en de werking.

De verdere uitwerking volgde in het K.B. van 21 juni 1868.

Deze spaarkas nam ook het initiatief voor het schoolsparen, waarbij de onderwijzers betrokken werden. In de Deinse gemeenteraad van 17 oktober 1868 vond ik als prijzen voor de leerlingen naast natuurlijk “boeken en kledingstukken” (!) ook “livrets” van 10 fr. op de spaarbank.

Maar dit initiatief gaf ook soms aanleiding tot misbruiken (ontvreemding van spaargelden van de leerlingen) ²¹⁴.

Maar laten we verder gaan met de wetten over de pensioenen van de gemeenteonderwijzers. Het sluitstuk kwam er met de Wet van 16 mei **1876** en het K.B. van 3 november **1876**.

Eerst de Wet van 16 mei **1876**:

Art. 1: De provinciale voorzieningskassen der lagere onderwijzers worden ontbonden en in vereffening gesteld op 1 juli 1877;

Art. 2: Er zal op dezelfde datum één enkele kas ingesteld worden, gelast met de betaling van de pensioenen;

Art. 3: De statuten worden vastgesteld volgens de grondslagen der statuten gesticht krachtens de Wet van 21 juli 1844 voor het Staatspersoneel;

Art. 4: Het saldo van de kassen zal tot uitputting gebruikt worden voor de betaling van de pensioenen;

Art. 5: De overige “schuldig geblevene” zullen bediend worden voor 2/5 door de gemeente, 1/5 door de Provincie en 2/5 door de Staat.

Art. 7: Te rekenen van 1 januari 1877 zullen de onderwijzers der gemeenten tot het pensioen toegelaten worden en hun pensioen vereffend worden *volgens de Wetten en verordeningen, die de burgerlijke pensioenen der ambtenaren en bedienden van de Staat regelen*.

Evenwel (§ 2), kunnen zij op pensioen gesteld worden, op hun verzoek, wanneer zij de ouderdom van 55 jaren ten volle bereikt hebben en, bij ambtelijke maatregel, op de ouderdom van 60 volslagen jaren. De Wet van 31 maart 1884 veranderde die “55 jaren” in “50 volle jaren, als ze 30 jaar dienst tellen”.

Art. 8: Ook de pensioenen zelf zullen betaald worden zoals bepaald in art. 5.

Het K.B. van 3 november **1876** bracht de “inrichtende statuten der K(as voor) W(eduwen.en) W(ezen).”.

Art. 1 bepaalde dat ze bestemd was voor “alle personen die gehecht zijn aan onderwijsgestichten der gemeente en die een jaarwedde ontvangen op de fondsen op de gemeentebegroting ingeschreven”.

Al die personen betaalden op de jaarwedden, bijwedden, “bijvallen” of emolumenten een afhouding van 3 % (op sommen van 3000 fr. en daarboven) of 2,5 % (op sommen van minder dan 3000 fr.) (art. 13).

Art. 43 regelde het pensioen van de weduwe: 16 % van de gemiddelde jaarwedde van de laatste 5 jaar, vermeerderd met 1 % boven de 10 jaar (met een maximum van 100 fr.).

In de volgende artikelen werden speciale gevallen behandeld.

Een verdere uitwerking van die Wet kwam er met de Wet van 8 april **1884** en het K.B. van 31 december **1884**.

De Wet van 8 april **1884** gaf een opsomming van de diploma's, die telden als dienstjaar, o a. het diploma van onderwijzer lagere school, dat voor 2 jaar meetelde en 1 jaar voor het bekwaamheidsdiploma "lichaamsoefenkunde", "tekenkunde" of muziek.

Hij vervolledigde art. 5 van de Wet van 16 mei 1876: "Als er verscheidene gemeenten of provincies betrokken zijn, wordt de verdeling gemaakt volgens de duur der diensten en het totaal der jaarwedden (met inbegrip van casueel en bijwinsten)".

Het K.B. van 31 december **1884** (dat uitgezonderd in art. 1 grotendeels overeenstemt met het K.B. van 25 oktober 1876 over de pensioenen in het gemeentelijk middelbaar onderwijs) bepaalde in art. 1 dat de gemeentelijke onderwijzers op hun verzoek konden op pensioen gesteld worden op de ouderdom van 50 jaar, als ze minstens 30 jaar dienst hadden. Art. 5 voegde daaraan toe: "... bij ambtelijke maatregel op 60 jaar, na 15 jaar dienst.

Konden ook op pensioen gesteld worden: "De onder art. 1 bedoelde personen die: volgens art. 2 erkend zijn buiten staat te wezen om, ten gevolge van gebrekkelijkheden, hun bediening voort te zetten, welke ook hun ouderdom zij, maar met ten minste 10 jaar dienst; volgens art. 3 behept zijn met gebrekkelijkheden voortkomende van de uitoefening van hun bedieningen en die hun in de onmogelijkheid stellen ze voort te zetten, welke ook hun ouderdom zij, indien zij minstens 5 jaar dienst tellen, volgens art. 4 door een arbeidsongeval buiten staat gesteld zijn hun bediening voort te zetten of ze later te hernemen".

Het art. 8 stelde: "Het pensioen zal vereffend worden a rato, voor elk jaar dienst (of gelijkgesteld diploma), van 1/55e van de gemiddelde jaarwedde, waarvan de belanghebbende gedurende de vijf laatste jaren heeft genoten. De militaire dienst werd gerekend aan 1/65e.

De pensioenen zullen betaald worden 2/5 door de gemeente, 1/5 door de provinciën, 2/5 door de Staat.

Het K.B. 1 januari **1885** bracht enkele wijzigingen aan de vorige beschikkingen betreffende de K.W.W. Art. 10: De afhoudingen op alle jaarwedden, bijjaarwedden, "bijvallen" of emolumenten bedragen 3 % vanaf 3000 fr., 2 1/2 % beneden de 3000 fr.

Art. 13. Elke deelnemer, die trouwt (of bij zijn indiensttreding getrouwd is) betaalt gedurende 10 jaar een buitengewone afhouding van 1 1/2 %. Deze wordt nadien verminderd tot 1 % (art. 14).

Art. 23: De inkomsten waarop de afhoudingen gebeuren zijn:

1. hoofdjaarwedde,
2. huisvesting, vuur en licht,
3. vergoeding voor kosteloos onderwijs,
4. schoolgeld van betalende leerlingen,
5. "bijhorige diensten" van bestendige aard.

Art. 37 tot en met 43 behandelden de voorwaarden voor het verkrijgen van een weduwen- en wezenpensioen.

Art. 44 tot en met 58 bepaalden de grondslagen ervan.

Art. 77 regelde de betaling: 2/5 door gemeente, 1/5 door Provincie, 2/5 door Staat.

De Wet van 10 januari 1886 bracht enkele wijzigingen aan de Wetten van 21 juli en 17 februari 1849 (burgerlijk pensioen) ²¹⁵.

Het K.B. van 15 maart **1896** bepaalde “op gelijkvormige wijze” de voordelen uit hoofde van huisvesting, vuur en licht van de gemeenteonderwijzers, volgens het aantal inwoners met het oog op de berekening van de pensioenen, vanaf 1 januari 1896.

De Wet van 25 augustus **1901** streefde naar een beperking van de nadelige gevolgen qua pensioen van de schoolstrijd 1879-1884 voor sommige gemeenteonderwijzers ²¹⁶.

Anderzijds bepaalde art. 4 dat de Wetten en verordeningen tot regeling van de pensioenen ook golden voor de aangenomen scholen.

De Wet van 18 mei **1912** stelde het bedrag vast van het pensioen en de dienstjaren van het onderwijzend personeel van de gemeente en van de aangenomen en aanneembare scholen.

Art. 1: Het maximum van 3/4e van de jaarwedde en het maximum van 7500 fr. (vastgesteld bij art. 1, 2e lid van de Wet van 10 januari 1886) zijn, bij gebrek aan meer gunstige bepalingen, toepasselijk ...op de genoemde onderwijzers.

Art. 2: Elk dienstjaar telt voor 1/50e van de jaarwedde.

Het K.B. van 27 december **1935** (uitvoering van de Wet van 15 maart 1935) bepaalde dat de Staat de Weduwen- en Wezenpensioenen overnam. “Er zal dan ook worden overgegaan tot de ontbinding van de bestaande Kassen”.

De uitwerking ervan vond ik in het K.B. van 12 maart **1936** over de “Eenmaking van het regime der Weduwen- en Wezenpensioenen van het burgerlijk staatspersoneel en het daarmee gelijkgesteld personeel”.

In de “verantwoording” van dit K.B. stond o.a. dat het K.B. van 27 december 1935 over het algemeen royaler was dan de vroegere regeling; zo was het minimumpensioen van 20 % van de gemiddelde wedden van de laatste vijf jaar opgevoerd naar 30 %.

Het K.B. van 12 maart 1936 was onderverdeeld in 4 hoofdstukken:

1. Pensioenrechten,
2. vaststelling van het pensioen,

3. algemene bepalingen,
4. overgangsbepalingen.

Bij K.B. van 3 juli **1939** werd wegens de “ontoereikendheid van de wiskundige reserve” vanaf 1 augustus 1939 het kortingspercent van 6 naar 9 % opgetrokken.

Bij Besluit van 28 januari **1941** werd de afhouding voor pensioen vanaf 1 januari 1941 opnieuw op 6 % gebracht.

Door de Wet van 4 juli **1966** werd vanaf 1 januari 1966 het jaarlijks vakantiegeld, onder zekere voorwaarden, toegekend aan gerechtigden op rust- of overlevingspensioen (pensioenstelsel openbare sector).

7. ONEIGENLIJKE VERGOEDINGEN

Bovenop de bovenvermelde inkomsten ontvingen de onderwijzers van de gemeente ook nog “oneigenlijke vergoedingen”; dit waren toelagen of voorschotten waarmee ze zekere benodigdheden moesten betalen zoals schoolbehoeften voor de “behoefte” leerlingen, “verwarming” en onderhoud van de lokalen en het meubilair of materiaal.

De leerlingen, die niet konden genieten van kosteloos onderwijs, betaalden die schoolbehoeften natuurlijk zelf.

De Wet van 22 september 1842 bepaalde in art. 23 ook de voorwaarden voor een gebeurlijke toelage van Provincie en/of Staat. Die tussenkomst was enkel verplicht wanneer de inspanningen van de Gemeente niet volstonden.

Op 10 januari 1857 stuurde de Provincie aan alle gemeenten een besluit van de Bestendige Deputatie, waarvan art. 1 luidde: “De onderwijzers van gemeente- en aangenomen scholen sturen elk jaar vóór 1 december aan de kantonnale schoolopziener een Staat van “nagenoeg benodigde schoolbehoeften” gedurende het volgend jaar, voor de arme kinderen die de school bijwonen. De volgende artikelen bepaalden hoe de “pakketten” samengesteld en verstuurd werden.

Een brief van de gouverneur van 26 april 1880²¹⁷ verklaarde echter: “De dienst (sedert enige jaren ingericht) voor de aankoop en de uitdeling der schoolbehoeften in de gemeentelijke en aangenomen lagere scholen wordt afgeschaft vanaf het schooljaar 1880-1881. Er zullen maatregelen getroffen worden voor de liquidatie ten voordele van de gemeenten voor de som beschikbaar op de gedane stortingen.

Over die “schoolbehoeften” zijn later nog veel omzendbrieven verschenen, die de vele meningsverschillen moesten helpen oplossen.

De kernvraag was immers of het Schepencollege de bestelling mocht doen of de hoofdonderwijzer. In die keuze werd aan de gemeente wel een grote vrijheid gelaten. Een allusie op de diepere oorzaak van die meningsverschillen vond ik wellicht, zij het slechts in één gemeente (Deinze): “... en dan rekenen we niet wat hij [de onderwijzer] verdient aan wat hij de leerlingen levert en mag in rekening brengen”.

In alle gevallen werden de gegevens (hoeveelheid en soort) door de hoofdonderwijzer aan het Schepencollege voorgesteld en er was een speciaal register, waarin de verdeling van het gerief aan de leerlingen werd opgetekend.

8. LEVENSSSTANDAARD EN WAARDERING

De inkomsten van de onderwijzer in het algemeen werden reeds hierboven behandeld en voor de periode tot 1895 zelfs gedetailleerd per gemeente beschreven - zie de hoofdstukken 1.6 tot 1.16 en 2.6 tot 2.16.

Om zijn koopkracht te kunnen bepalen ontbreekt nog één element, de prijzen van de levensmiddelen - zie hoofdstuk 8.2.

Om zijn levensstandaard te kunnen vergelijken met die van een arbeider, zal ik in de volgende hoofdstukken nog de algemene levensomstandigheden en het loon van een werkman onderzoeken, voor zover ik gegevens gevonden heb - zie hoofdstukken 8.1. en 8.3.

Hou er wel rekening mee dat de echtgenote van de onderwijzer aanvankelijk geen beroep mocht uitoefenen. Bij arbeiders werkte veelal het hele gezin, voor zover en zodra ze daartoe in staat waren.

Anderzijds kunnen de wedden van de secretaris en de veldwachter een aanwijzing geven betreffende de waardering van de gemeenteraad voor hun "meester" - zie hoofdstuk 8.4.

In het laatste hoofdstuk 8.5 volgt dan een vergelijkende tabel tussen het loon van een arbeider en de wedden van veldwachter, secretaris en onderwijzer.

Om een jaarwedde gemakkelijker te kunnen vergelijken met een dagloon volgt in hoofdstuk 8.5. een tabel met de meest voorkomende bedragen. Daartoe heb ik de jaarwedde gedeeld door 365.

8.1. Algemene levensomstandigheden en koopkracht

De eerste helft van de 19e eeuw werd gekenmerkt door een snelle verarming van de Vlaamse bevolking. De uitgaven bleven overwegend beperkt tot de primaire levensbehoeften ²¹⁸.

Een laagtepunt werd bereikt in de jaren **1846-1848**. “De lonen der bedreigde of kwijnende huisnijverheden, weven en spinnen, waren zo laag gedaald, dat zij ontoereikend werden om het hoogst nodige te voorzien; daarbij kwam een plantenziekte de aardappeloogst vernietigen, terwijl de andere oogst [graan] mislukte” ²¹⁹.

“In **1840** en 1847 bedroeg de dagtaak van een arbeider 13 uren; in 1859, 1869, 1871 en 1892 12 uren; in 1897 11 1/2 uren; in **1904** 11 uren” ²²⁰.

Hoewel de werktijd lichtjes verlaagd was, werkte de arbeider nog steeds 11 à 12 u per dag ²²¹. Pas in **1904** werd de meer dan elfurendag wettelijk verboden en slechts in **1905** stemde het parlement de wet op de zondagsrust; beide werden echter niet zo strikt toegepast. Nog tot **1920** werkte men wekelijks 66 u, soms geleidelijk en plaatselijk verminderd tot 54 u ²²². De Wet van 14 juni **1921** voorzag een 48-urenweek (of 8-urendag), vanaf 1 oktober 1921. Er was wel syndicale actie nodig om deze wet in alle sectoren te doen toepassen, o.a. in de vlasnijverheid ²²³.

Volgend citaat ²²⁴ schetst de vooruitgang van de koopkracht sedert ca. 1850 als volgt: In **1850** moest een ongeschoolde arbeider bijna drie uur werken voor een kilo brood, nu (**2008**) slechts enkele minuten. Brood vertegenwoordigt nu slechts 0,9 van het gezinsbudget. Vijftig jaar geleden was dit nog 5 % en omstreeks 1850 nam brood nog een hap van 50 % uit het gezinsbudget.

Een ander citaat vat de situatie goed samen: “Een werkman verdiende in **1864** 1 fr. per dag van 10 à 12 u werken (ook voor zon- en feestdagen). De (ongeschoolde) werkman kon dus drie à vier broden per dag kopen (voor hem, zijn vrouw en zijn 5 of 10 of 15 kinderen). Vandaar dan de uitdrukking ‘zijn brood verdienen’ want velen verdienden geen broodbeleg (en wat met woonst, kledij, enz.?)” ²²⁵.

KOK1949/38 vlg. vermeldt de lonen van de Deinse wevers van 1848 tot omstreeks 1870 en concludeert: “Gesteld dat de index van de koopkracht van de frank in de tweede helft van de 18e eeuw stond als 1 staat tot 30 in vergelijking met de gedevalueerde frank van heden (= 1949), dan verdiende de Deinse wever [een hooggeschoolde arbeider] circa 150 fr. van 1949 per dag.”

Vooraf door de daling van de basisvoedselprijzen was de toestand voor de arbeiders tegen het einde van de 19e eeuw verbeterd. De reële waarde van het loon was **sedert 1850** ongeveer verdubbeld; maar toch

verdienden 80 % van de mannen niet meer dan 8 à 9 fr. per week; vrouwen werkten tegen de helft en kinderen tegen een vierde van dit loon ²²⁶.

De evolutie van het reëel loon (dit is de verhouding van lonen en prijzen, ofwel de koopkracht) **tussen 1846 en 1939** (basis 1854 = 100) verliep als volgt: 1846 103, 1854 100, 1891 184, 1912 210, 1925 210, 1928 212, 1929 235, 1936 250, 1939 270 ²²⁷. Dit zou een jaarlijkse groei betekenen met 1,24 % **tussen 1850 en 1904** ²²⁸.

Volgens een andere auteur ²²⁴ zou die jaarlijkse groei slechts 1,04 per jaar bedragen ²²⁹.

Vanaf 1880 begon de koopkracht dus aan een steile klim; deze wordt goed weergegeven in 2 grafieken ²³⁰. De eerste grafiek geeft de “koopkracht van het loon in kg aardappelen”: in **1880** + 22, in 1890 + 38, in 1920 + 45, omstreeks 1932 ± 81, tijdens de Tweede Wereldoorlog terugval tot ± 55, tussen 1945 en 1950 stijging naar ± 85, in 1970 reeds + 220, omstreeks 1975 + 375, **omstreeks 1980** gezakt tot ± 275. De tweede grafiek stelt de “arbeidsduur” vast, nodig voor de aankoop van 50 liter rogge: **1880** ± 29, 1890 ± 22, 1900 ± 21, 1920 ± 14, 1926 ± 14, 1930 ± 6, 1932 ± 9, 1945 ± 15, 1950 ± 10, **1975** ± 2.

Direct na de Eerste Wereldoorlog kende België een nieuw verschijnsel, inflatie.

In **1920** greep een grote naoorlogse stijging van het loon plaats, namelijk maal 3, maar de prijzen waren door de inflatie 5,4 maal verhoogd. De koopkracht nam in werkelijkheid slechts lichtjes toe en daalde in 1921 en 1922 zelfs evenredig. De toestand verbeterde vanaf **1926**, toen de lonen tot 1930 verdubbelde. Maar op dat moment begon de crisis ²³¹ van de jaren dertig.

Daarna daalde de looncurve constant en steeg pas opnieuw tijdens de 2e helft van dit decennium. Het bereikte net voor de Tweede Wereldoorlog het peil van de jaren 1929-1930.

De algemene staking die in België uitbrak in de zomer van **1936** ging uit van arbeiders die een aanpassing van het loon aan de index, betaald verlof, verkorting van de arbeidsduur en eerbiediging van de syndicale vrijheid eisten. Dankzij de tussenkomst van de regering werd een overeenkomst bereikt. Voor de textielnijverheid werd beslist dat het minimumloon 30 fr. per dag zou bedragen voor arbeiders vanaf 21 jaar.

Zeer verhelderend voor de loonevolutie en de koopkracht zijn de officiële prijsindexen van **1920 tot 1939** ²³². Ze vergelijken de index der kleinhandelsprijzen respectievelijk in april 1914 en in 1921 met de index der levenskosten ²³³ in 1921 van een “gemiddelde arbeidersfamilie met 30 tot 40 fr. inkomen per consumptie-eenheid en per 14 dagen” ²³⁴.

De evolutie van de koopkracht komt het best tot uiting in een tabel van de index van het reëel loon tussen **1929 en 1939** ²³⁵.

In **1940 en 1941** nam het loon slechts weinig toe; gezien het fel gestegen prijspeil impliceert dit rampzalige gevolgen voor de loonkracht ²³⁶.

Tussen **1947 en 1950** steeg de koopkracht in België met 15 %.

Ze bleef stijgen, zij het niet zo snel en niet in een constant ritme, tot **1980**. Tussen **1951 en 1975** ver-vijfvoudigden de lonen, terwijl de prijzen slechts met een factor 2,2 stegen.

Dit had ook gevolgen voor het gezinsbudget. In de jaren vijftig besteedden de werklieden reeds minder dan 40 % van hun inkomen aan voeding; rond de eeuwwisseling was dit nog 80 %.

Het was ook in de late jaren veertig dat de lonen volledig gekoppeld werden aan de evolutie van de kleinhandelsprijzen, de "index". Hongerjaren zoals in 1845-1847 zouden zich nooit meer voordoen.

Tussen **1981 en 1991** nam het gemiddeld inkomen toe met 65 procent, terwijl de index van de kleinhandelsprijzen slechts met 49 % steeg.

De stijgende koopkracht bepaalde ook de budgetverdeling.

De gemiddelde uitgaven voor voeding als percentage van het inkomen evolueerden als volgt: ca. **1800** 75,1 %, ca. 1830 66,6 %, ca. 1845 76,1 %, ca. 1855 67,4 %, ca. 1891 61 %, ca. 1929 58,2 %, ca. 1949 45,7 %, ca. 1954 42,00 %, ca. 1960 42,00 %, **ca. 1980** 25,00 ²³⁷.

Tabel 3: De budgetverdeling (% omstreeks **1950**)

	Hogere kaderleden	Bedienden	Arbeiders
Voeding	40,0	50,1	58,2
Kleding	12,4	11,2	9,1
Woning	13,4	12,5	10,3
Hygiëne	5,3	5,7	5,4
Diversen	29,9	21,5	17,0

De Belgen besteedden in **1978** slechts 17,1 % aan voedsel. Tegen het einde van de eeuw was dit gezakt tot 12,1 %, maar toch leefden naar Europese normen nog één achtste van de Belgen onder de armoedegrens ²³⁸.

8.2. Prijzen van de levensmiddelen

Hierna zal ik in de mate van het mogelijke de prijzen weergeven van roggebrood (soms ook wit, als de prijs te veel verschilt) en aardappelen, het voedsel dat voor de niet-rijken veelal het verschil uitmaakte tussen voldoende eten of honger ²³⁹.

Reeds in **1826** werden ingevolge een omzendbrief ²⁴⁰ maandelijks (vanaf 1829 wekelijks) ²⁴¹ de graanprijzen per “markt” (= groep gemeenten) ²⁴² officieel vastgesteld.

Aan de hand hiervan werd de “zetting van de broodprijs” vastgesteld, de hoogste prijs voor een pond brood, “boven welke het verboden is te verkopen” ²⁴³.

In **1829** (Markt van Deinze) kostte een roggebrood 7 cent; een wit brood aanvankelijk 20 cent. in april en mei 21 cent, om te eindigen op 19 cent. In 1830 zakte de prijs van het roggebrood naar 6 cent; het wit brood verminderde tot 14 cent, maar steeg in juli opnieuw tot 15 cent. Uit de aankoopprijs van 1 mudde rogge haalde de bakker een opbrengst tussen de 75 en 85 broden van één pond ²⁴⁴.

Dit was dus op het einde van de Hollandse periode. De publicatie van de prijzen werd slechts hervat in december 1830, maar enkel voor de graanprijzen; de verrekening naar broodprijs werd niet meer gemaakt.

In juli **1830** kostte 1 mud witte tarwe 8,99 gulden, voor rogge was dit 5,01 gulden. In december 1830 werd dit respectievelijk 10,07 en 6,49 gulden, voor 1831 was het gemiddelde respectievelijk 10,26 en 6,80 gulden. 1832 begon goed voor de tarwe op 10,07 gulden, maar op het einde van het jaar was de prijs gezakt tot 8,35, hetzelfde voor de rogge, aanvankelijk 6,25 gulden, in november 5,56 en in december zelfs 3,14.

De aardappelen kostten in januari **1832** 1,95 gulden per mudde en het “koevlees” 0,41 de kilo. Vanaf 1832 werden dus ook o.a. de prijzen van aardappelen en koevlees opgegeven, (het betrof wel de gemiddelde prijzen voor gans Oost-Vlaanderen): in januari bedroegen ze 1,95 gulden voor een mudde aardappelen en 0,41 gulden voor een kg vlees; in juli respectievelijk 2,84 en 0,53.

Vanaf 1 januari **1833** werd van de gulden overgeschakeld op de frank ²⁴⁵.

De roggeprijzen konden naargelang van de maand tot 20 % schommelen, maar voor de periode **1833-1845** lag het jaarlijks met hoogtes en laagtes tussen gemiddeld 8,91 fr. (1834) en 13,20 fr. (1845), een stijging van bijna 50 %.

Voor de aardappelen verhoogde de prijs tussen juli **1832** en augustus **1836** geleidelijk van 2,84 fr. tot

4,58 fr.; na een neerwaartse periode tot 3,33 fr. (april 1837) klom de prijs opnieuw tot 5,25 fr. (april 1842), met daarna een nieuwe daling tot 3,89 fr. (april **1844**).

Maar toen ging het volledig mis ²⁴⁶. De kou van de lange strenge winter **1844-1845** vernielde een aanzienlijk deel van de koolzaad- en tarweoogst, de daaropvolgende zomer deed een zwamparasiet het grootste deel van de aardappeloogst mislukken (terugval tot 1/10e van het normale peil) ²⁴⁷

De prijs van de patatten steeg tot 10,59 fr. in april 1847 ²⁴⁸. Tot overmaat van ramp mislukte in **1847** door een ziekte de roggeoogst. Waarschijnlijk door de mislukte aardappeloogst was de gemiddelde prijs van de rogge reeds van 13,20 fr. (1845) gestegen tot 18,22 fr. (1846) en in april 1847 zelfs tot 26,25 fr.; gelukkig was de prijs in oktober 1847 reeds gezakt tot 13,76 fr. Slechts vanaf 1848 verminderde de prijs tot gemiddeld 11,90 fr.

Als we ons baseren op de graanprijzen en de broodprijs van **1849** (dus na de crisis) ²⁴⁹, die 9,61 fr. bedroegen voor 1 hl rogge en 0,13 fr. voor een kg brood ²⁵⁰, bekomen we een broodprijs in 1845 van 0,17 fr., in 1846 0,25 fr., in april 1847 0,35 fr. en oktober 1847 0,18 fr.

De prijzen van 1849 golden voor de hele Provincie, maar de graanprijs in de streek Deinze lag altijd onder het provinciaal gemiddelde. We kunnen dus gerust G.P. Baert geloven als hij schrijft ²⁵¹ dat een roggebrood in 1847 14 centiemen kostte.

Na **1849** ging de prijs van een brood globaal gezien stilaan omhoog; in **1874** kostte een roggebrood 0,29 fr. en een wit brood 0,37 fr. ⁵³

In het Bestuursmemoriaal vond ik de officiële cijfers voor de Provincie Oost-Vlaanderen van de prijs van een brood van 1 kg. ²⁵² (voor de periode **1851-1874**)

Anderzijds stabiliseerde de aardappelprijs zich vanaf oktober **1847** (5,78 fr. per 100 kg). De prijs had soms pieken in de hoogte of in de laagte ⁵⁴.

In het Bestuursmemoriaal vond ik ook de officiële cijfers voor de Provincie Oost-Vlaanderen van de prijs voor aardappelen (voor de periode **1848-1899**) ²⁵³.

In **1833** kostte een kg vlees 1 fr.; de prijs bleef hieronder tot 1853 met soms een laagtepiek van 0,85 fr. Daarna steeg de prijs langzamerhand naar 1,35 fr. in **1868**.

Zeer verhelderend is ook de index der detailprijzen in gans België van **1846 tot 1913** (gemiddelde van 1852-1853-1854 = 100) ²⁵⁴.

In **1885** kostte 1 kg brood 0,34 fr., dezelfde prijs als in **1877** ²⁵⁵.

De broodprijs zal wel stabiel gebleven zijn, want vanaf 1879 daalde de graanprijs. De prijs per hl rogge daalde van 15,20 fr. in 1880 tot 10,55 fr. in 1899; voor tarwe was dit respectievelijk 19,10 fr. en 13,23 fr. ¹³³.

De prijs voor aardappelen daalde van 9,66 fr. in 1880 en zelfs 6,85 fr. in 1881 tot 5,12 fr. in 1899 ¹³³.

In het Bestuursmemoriaal vond ik de officiële cijfers voor de Provincie Oost-Vlaanderen van de prijs van een brood van 1 kg. en van 100 kg. aardappelen ²⁵⁶.

8.3. Lonen van de arbeiders

Voor de lagere klassen was de onafhankelijkheid van België in 1830 geen onverdeeld succes. De afzetmarkt in Nederlands Indië kreeg immers zware klappen. Zo viel het loon van een Gentse wever van 2 fr. in 1830 terug tot 0,62 fr. in 1835.

Dit betrof dus het loon van fabrieksarbeiders. Op den buiten leefde, met uitzondering van een beperkte toplaag van grote boeren, ieder gezin deels als landbouwer en deels als landarbeider-dagloner. Vanaf de 16e eeuw waren er bovendien steeds meer combinaties met huisnijverheid voorgekomen [verwerken van vlas, vooral tijdens de wintermaanden], terwijl de tewerkstelling in het agrarisch bedrijf eerder van ondergeschikt belang werd ²⁵⁷. In de late jaren 1830 en de vroege jaren 1840 werd die huisnijverheid onrendabel, wat de thuiswerkers op het platteland beroofde van hun noodzakelijke extra inkomen en hongersnood veroorzaakte.

Door de Wetten van 28 september en 6 oktober **1791** was de Bestendige Deputatie van elke Provincie verplicht jaarlijks een gemiddeld arbeidsdagloon ²⁵⁸ vast te stellen; deze gegevens werden jaarlijks verzameld in een wet, die in het Staatsblad verscheen. Ik vond ze terug vanaf 1842.

Bij een officiële loontelling in **1846** werden alle getelde lonen in België tot gemiddelden verwerkt; het gemiddeld dagelijks loon bedroeg: voor mannen 1,49 fr., voor vrouwen 0,71 fr., voor jongens beneden de 16 jaar 0,54 fr., voor meisjes beneden de 16 jaar 0,39 fr. ²⁵⁹.

In gans Oost- en West-Vlaanderen lagen deze lonen beneden het gemiddeld Belgisch peil, en wel door de aard van de beoefende nijverheden ²⁶⁰.

De “middellonen” in de vlasnijverheid lagen echter hoger: voor de mannen 1,80 à 2 fr., voor de vrouwen 0,80 à 1,30 fr., voor de meisjes 0,50 fr. ²⁶¹

Ik vond een goed voorbeeld van de evolutie van de lonen tussen **1850 en 1885**; de cijfers gelden slechts voor de vlasnijverheid, waarvan het centrum zich evenwel in Gent bevond en die “destijds aan meer dan 300.000 mensen werk verschafte” ²⁶².

Tabel 4: Evolutie van de middelbare daglonen in een vlasspinnerij:

Jaren	Van 12 tot 16 jaar		Van 16 tot 21 jaar		vanaf 21 jaar	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
1850	0,50	0,50	1,20	0,75	1,60	0,95
1855	0,80	0,60	1,40	0,90	1,80	1,10
1860	0,85	0,60	1,50	1,05	2,00	1,35
1865	0,96	0,72	1,65	1,25	2,15	1,70
1870	0,96	0,72	1,75	1,30	2,40	1,80
1875	1,00	0,84	1,85	1,35	2,50	1,85
1880	1,08	0,96	1,90	1,45	2,60	1,95
1885	1,08	0,96	1,90	1,45	2,60	2,00

Maar laten we verder chronologisch te werk gaan.

Tot **1857** bedroeg het gemiddeld loon van een fabrieksarbeider voor het geheel van zowel Oost- als West-Vlaanderen 1,10 fr. Dit cijfer bleef behouden voor West-Vlaanderen tot 1879.

Maar vanaf 1857 werden de gegevens voor Oost-Vlaanderen gesplitst in volwassen werklieden 1,20 fr., vrouwen 0,85 fr., kinderen 0,40 fr.; waarschijnlijk was het gemiddelde ook ongeveer 1,10 fr. ²⁶³.

Vanaf **1866** verhoogden de lonen tot respectievelijk 1,30 fr., 0,85 fr. en 0,50 fr. ²⁶⁴.

Vanaf **1872** was er nogmaals een verhoging tot 1,42 fr., 0,95 fr. en 0,60 fr.; reeds in **1874** volgde een nieuwe verhoging: 1,85 fr., 1,00 fr. en 0,70 fr.

In **1879** waren de lonen voor de volwassen werklieden gezakt tot 1,50 fr.; voor de vrouwen bleef het 1,00 fr. en voor de kinderen van 12 tot 15 jaar was er een verhoging tot 0,75 fr. ²⁶⁵

Vanaf **1889** werd dit respectievelijk 1,65 fr., 1,00 fr. en 0,65 fr. ²⁶⁶.

Tabel 5: Vergelijking van de nominale daglonen ²⁶⁷

	1846	1896
koolmijnen	1,00 - 2,50	2,50 - 4,50
metaal en staal	1,50 - 3,00	2,50 - 4,50
glas	1,00 - 3,00	2,00 - 7,00
papierfabrieken	1,00 - 2,00	2,00 - 4,00
suikerfabrieken	0,50 - 1,50	1,50 - 3,50
katoenspinnerij en -weverij	0,50 - 2,50	1,50 - 3,50
linnenspinnerij	0,50 - 2,00	2,00 - 3,50
wolspinnerij en -weverij	2,00	

In **1896** schommelde het Belgisch nominaal loon voor de mannen dus meestal tussen 2,50 en 4,50 fr. ²⁶⁸.

Vanaf **1899** bedroegen de daglonen in Deinze voor de volwassen werklieden 1,65 fr., voor de vrouwen 1,00 fr. en voor de kinderen van 12 tot 15 jaar 0,65 fr. ²⁶⁹.

In “Meigem” werd ook de “vergoeding” voor een onderwijzer in de aangenomen school vermeld; deze bedroeg niet veel meer dan het dagloon van een arbeider.

In **1900** verdiende de helft van de industrie-arbeiders 4 fr. per dag, een kwart van hen verdiende minder dan 4,5 fr. en een klein percentage meer (mijnwerkers bijv. konden tot 7,5 fr. per dag halen). Vrouwen kregen toen 1,5 à 2,5 fr. en kinderen 0,5 tot 1,5 fr. ²⁷⁰.

We mogen uitgaan van een gezinsinkomen ²⁷¹.tussen de 20 en 28 fr. per week rond **1900**, hetzij maximum 4,00 fr. per dag.

Rond de eeuwwisseling werd 80 % daarvan besteed aan voeding.

Bij mijn opzoekingen vond ik nog een paar aanduidingen over plaatselijke lonen, bv. in **1906** in de weverij Oct. Lammens verdienden de wevers een dagloon tussen 1,58 en 2,56 fr., de weefsters: tussen 1,61 en 2,05 fr. ²⁷².

Enkel in het tweede en laatste kwart van de 19e eeuw trad nog loonstabiliteit op; een wezenlijke stijging van het nominale loon valt echter op voor de jaren 1850-1880 en 1900-1914 ²⁷³.

Ook tijdens de Eerste Wereldoorlog stegen de lonen niet. Direct na de oorlog echter kende België een nieuw verschijnsel,, inflatie.

In **1920** greep de grote naoorlogse stijging van het loon plaats. Het kwam dan driemaal hoger te liggen dan in 1914, maar de prijzen waren door de inflatie 5,4 maal verhoogd. De koopkracht nam in werkelijkheid slechts lichtjes toe en daalde in 1921 en 1922 zelfs evenredig.

Pas in **1926** luidde ontegensprekelijk een loonsverhoging in, die tot 1930 duurde. Want op dat moment begon crisis ²⁷⁴.

De enquête van februari **1930** (de eerste officiële sinds 1896) leert dat het Belgisch nominaal uurloon sinds de telling van 1896 meer dan vertienvoudigd was. In 1896 schommelde het voor de mannen meestal tussen 2,50 en 4,50 fr., in 1930 bedroeg het algemeen [Belgisch] gemiddelde meer dan 45 fr. Het loon van de vrouwen heeft, op een lager peil, ongeveer dezelfde beweging gekend ²⁷⁵.

Als men echter het gemiddeld loon van 1896 in de weverijen en spinnerijen (de voornaamste nijverheid in Deinze) vermenigvuldigt met 10, bekomt men in **1930** slechts een gemiddeld loon van 25,83 fr. per dag.

De crisis bereikte haar dieptepunt in **1932**. Toen daalde de looncurve constant en steeg pas opnieuw tijdens de 2e helft van dit decennium. Het bereikte net voor de Tweede Wereldoorlog het peil van de jaren 1929-1930.

Na de algemene staking van **1936** werd o.a. voor de textielnijverheid beslist dat het minimumloon 30 fr. per dag zou bedragen voor arbeiders vanaf 21 jaar.

Tot **1939** steeg het reëel loon nog met 19 % ²⁷⁶.

De evolutie van het gemiddeld nominaal loon in België ²⁷⁷ tussen **1929 en 1939** is goed weergegeven in een tabel ²⁷⁸.

In **1940 en 1947** nam het loon slechts weinig toe, gezien het fel gestegen prijspeil impliceert dit rampzalige gevolgen (rantsoenering en schaarste) voor de loonkracht tijdens de oorlogsjaren.

Tussen **1947 en 1950** steeg de koopkracht in België met 15 % ²⁷⁹. Het was ook in de late jaren veertig dat de lonen volledig gekoppeld werden aan de evolutie van de kleinhandelsprijzen, de “index”.

Tussen **1951 en 1975** vervijfvoudigden de lonen, Tussen **1981 en 1991** nam het gemiddeld inkomen toe met 65 procent²⁸⁰,

Volgens een andere bron zouden de lonen tussen **1953 en 1975** zelfs verzevenvoudigd zijn ²⁸¹.

Tussen **1981 en 1991** nam het gemiddeld inkomen toe met 65 procent.

Tegen het einde van de eeuw was dit gezakt tot 12,1 % ²⁸⁰.

8.4. Wedden van gemeentepersoneel

Omdat slechts vanaf 1887 voor de veldwachter en vanaf 1894 voor de secretaris algemeen geldende barema's bestonden, zal ik dit hoofdstuk in 2 delen splitsen. Voor het eerste deel (tot 1894) zal ik werken per gemeente.

8.4.1. Tot 1894

In het Landelijk Wetboek ²⁸² vond ik slechts op 7 oktober **1886** een reglementering over de veldwachter ²⁸³, met o.a. "art. 57: De jaarwedde is ten laste van de gemeente" en art. 58: "De Provincieraad bepaalt het minimum der jaarwedden".

Maar slechts op 25 oktober **1887** bepaalde een provinciaal reglement deze minimumwedden naargelang van het aantal inwoners. Ze schommelden voor de Deinese deelgemeenten tussen de 300 en 700 fr.²⁸⁴.

Bij Wet van 3 juli **1894** gebeurde hetzelfde voor de wedde van de secretaris, ook op basis van het aantal inwoners. Deze kon voor de Deinese deelgemeenten schommelen tussen de 400 en de 1400 fr. ²⁸⁵.

Wat de wedde van een secretaris in kleine gemeenten betreft moet men er rekening mee houden dat één persoon soms twee gemeenten "bediende". Zo vond ik in sommige perioden een gemeenschappelijke secretaris in Gottem-Wontergem, Astene-Deurle en Grammene-Meigem.

De wedde steeg dan natuurlijk aanzienlijk, maar verdubbelde niet.

Maar deze "waardering" kan beter beoordeeld worden per (deel)gemeente.

8.4.1.1. Astene

De veldwachter verdiende in 1871 445 fr., in 1874 485 fr.; hij ontving daarenboven een bepaald bedrag voor zijn uniform ²⁸⁶.

In 1900 werd de wedde verhoogd tot 650 fr., in 1901 tot 675 fr., in 1902 tot 690 fr. en vanaf 1905 tot 720 fr.; vanaf 1912 werd het 850 fr., vanaf 1915 885 fr. en vanaf 1920 1385 fr.

De secretaris ontving in 1871 475 fr. en in 1874 600 fr. Vanaf 1893 werd de wedde verhoogd tot 720 fr. en vanaf 1895 tot 800 fr.

8.4.1.2. Bachte-Maria-Lerne

Vanaf 1862 ontving de veldwachter 280 fr., vanaf 1864 300 fr., vanaf 1865 300 fr., vanaf 1867 365 fr. en vanaf 1870 400 fr..

In het S.A.D vond ik voor de periode 1879-1895 geen gegevens.

De wedde van de secretaris bedroeg vanaf 1862 211,64 fr., vanaf 1864 311,64 fr., in 1867 400 fr. en vanaf 1868 500 fr.. In 1893 werd de wedde verhoogd tot 720 fr.; vanaf 1895 werd het 800 fr.

8.4.1.3. Deinze

In 1860 ontvingen de 2 Deinse agenten samen 900 fr. Deze som werd in 1861 verhoogd tot 1100 fr., vanaf 1863 tot 1300 fr., vanaf 1873 tot 1400 fr. om in 1876 1500 fr. te bereiken en vanaf 1877 zelfs 1700 fr..

Vanaf de begroting 1892 werd voor 2 agenten samen 2000 fr. voorzien

De wedde van de secretaris was in 1861 1000 fr.; vanaf 1869 werd ze verhoogd tot 1100 fr., vanaf 1874 tot 1500 fr., vanaf 1878 zelfs tot 1700 fr. Vanaf 1880 werd dit 1800 fr. en vanaf 1887 zelfs 2000 fr. In 1895 werd de wedde van de nieuwe secretaris vastgesteld op 1800 fr., maar vanaf 1899 verhoogd tot 2000 fr.

8.4.1.4. Gottem

In 1828 verdiende de veldwachter 141 fr., in 1831 150 fr., vanaf 1833 318 fr., vanaf 1861 350 fr., vanaf 1863 450 fr., vanaf 1866 650 fr.. Waarschijnlijk kwam er in 1893 een nieuwe veldwachter, want plots daalde de wedde tot 550 fr. Ze werd in 1894 weer verhoogd tot 600 fr. en vanaf 1896 tot 650 fr.

De veldwachter, evenals het onderwijzend personeel, bleek wel financieel hoog gewaardeerd te worden, zoals blijkt uit de notulen van de gemeenteraad ²⁸⁷.

De wedde van de secretaris bedroeg in 1828 100 fr., vanaf 1833 254 fr., vanaf 1843 280 fr., vanaf 1854 300 fr., vanaf 1861 400 fr., vanaf 1867 500 fr. en vanaf 1875 600 fr..

8.4.1.5. Grammene

De veldwachter kreeg in 1860 250 fr., vanaf 1861 300 fr. en vanaf 1867 400 fr. Vanaf 1888 werd de wedde opgetrokken tot 450 fr.. In 1894-1895 was er een meningsverschil met de gouverneur, dat bewees dat de gemeente nog altijd het definitieve beslissingsrecht behield ²⁸⁸.

Ook de secretaris verdiende in 1861 250 fr., vanaf 1863 300 fr. en vanaf 1869 400 fr. Slechts vanaf 1888 werd de wedde verhoogd tot 480 fr..

8.4.1.6. St.-Martens-Leerne

In 1860 verdiende de veldwachter 264,55 fr.. Vanaf 1863 werd dit verhoogd tot 365 fr..

In het S.A.D vond ik voor de periode 1879-1895 geen gegevens.

De secretaris startte in 1860 aan 300 fr.. Vanaf 1864 werd dit 400 fr. en op 1 januari 1895 528 fr. ²⁸⁹.

8.4.1.7. Meigem

Over de wedde van secretaris en veldwachter vóór 1879 vond ik geen inlichtingen in het S.A.D.

In 1881 verdiende de veldwachter per jaar 550 fr.. In 1886 werd dit verminderd tot 400 fr. ¹⁷⁵. In 1910 werd dit 600 fr., in 1911 625 fr., vanaf 1912 725 fr., vanaf 1916 755 fr., vanaf 1920 1800 fr. en vanaf 1922 2010 fr.

De secretaris verdiende in 1910 ook 600 fr. Vanaf 1911 werd dit 660 fr., vanaf 1916 710 fr., vanaf 1920 4350 fr. en vanaf 1922 4500 fr.

Hij was waarschijnlijk eveneens in dienst in een andere kleine gemeente.

8.4.1.8. Petegem

De veldwachter verdiende vanaf 1855 317,46 fr., vanaf 1862 365 fr., vanaf 1865 400 fr., vanaf 1871 450 fr. en vanaf 1874 500 fr., Vanaf 1880 werd dit 550 fr., vanaf 1882 600 fr., vanaf 1885 700 fr. en vanaf 1895 840 fr..

De secretaris ontving vanaf 1855 210 fr., vanaf 1862 250 fr., vanaf 1866 350 fr., vanaf 1870 450 fr., vanaf 1872 500 fr. en vanaf 1878 700 fr.. Slechts in 1889 werd de wedde verhoogd tot 725 fr. en vanaf 1892 tot 840 fr.

8.4.1.9. Vinkt

In 1809 verdiende de veldwachter 152 fr., in 1858 250 fr. Vanaf 1873 werd de wedde verhoogd tot 500 fr.. In 1880 werd ze opgetrokken tot 600 fr. en vanaf 1882 tot 800 fr..

Voor de secretaris bedroeg de wedde vanaf 1873 500 fr.. Vanaf 1881 werd ze verhoogd tot 600 fr., vanaf 1891 tot 720 fr. en vanaf 1895 tot 780 fr. ¹⁸⁰.

8.4.1.10. Wontergem

Tot ongeveer 1900 vond ik in het S.A.D. slechts enkele schaarse gegevens over Wontergem.

8.4.1.11. Zeveren

De veldwachter kreeg reeds vanaf 1854 250 fr.. De wedde werd verhoogd tot 400 fr. vanaf 1862 en vanaf 1880 kreeg hij 600 fr. (vroeger 500 fr.). In 1884 werd aan de oude en de nieuwe veldwachter samen maar 475 fr. uitbetaald ²⁹⁰.

In 1885 bedroeg de wedde 450 fr., maar reeds vanaf 1886 verdiende hij opnieuw 500 fr..

Vanaf 1854 verdiende de secretaris 158,73 fr. De wedde werd vanaf 1862 verhoogd tot 250 fr. en vanaf 1867 tot 400 fr. In 1880 stelde de gemeente voor de wedde van de secretaris te verhogen tot 500 fr., maar de Provinciale Deputatie aanvaardde slechts 400 fr.. In de begroting van 1884 werd ze zelfs teruggebracht tot 320 fr. ²⁹¹. In 1885 werd het echter opnieuw 400 fr. en vanaf 1887 500 fr. In 1896 werd de wedde door de Provinciale Deputatie zelfs verhoogd tot 525 fr..

8.4.2. Na 1894.

Een Wet van 3 juli **1894** stelde de wedde van de secretaris vast, bepaald naargelang van het aantal inwoners. Deze kon voor de Deinese deelgemeenten schommelen tussen de 400 en de 1400 fr. ²⁹². Elke 5 jaar kwam er een verhoging met 5 %. Vanaf 1 januari 1911 werd dit zelfs 10 % ²⁹³.

Ingevolge het provinciaal reglement van 25 oktober **1887** mocht de wedde van een veldwachter niet lager zijn dan respectievelijk 200 en 700 fr. volgens het aantal inwoners ²⁹⁴. Zelfde verhogingen als de secretaris ²⁹⁵.

Een provinciale verordening van 12 juli **1911** paste de wedde echter aan.

In de meeste gemeenten werden de “voorgeschreven minimum jaarwedden” van gemeenteonderwijzer, veldwachter en secretaris, als de normale volledige wedde aangezien. Ik vond enkele sporen van een “supplement, maar ze zijn zeer zeldzaam ²⁹⁶.

Vanaf 1 januari **1919** mocht de wedde van een veldwachter in de Deinese deelgemeenten niet minder bedragen dan 1100 of 1200 fr. naargelang van het aantal inwoners ²⁹⁷. Verhoging voor elke 4 jaar onberispelijke dienst van 10 % van de minimumwedde.

In **1920** werd de minimum jaarwedde van de gemeentessecretaris nog steeds bepaald naargelang van het aantal inwoners ²⁹⁸ en kon voor de Deinese deelgemeenten schommelen tussen de 2500 en 7000 fr. Een verhoging werd elke 2 jaar toegestaan en bedroeg voor de categorieën 1 tot 5 (tot 2000 inwoners) 5 % en voor de rest 4 %.

Vanaf 1 januari **1923** ²⁹⁹ kon de aanvangswedde van een veldwachter in de Deinese (deel)gemeenten schommelen tussen de 2100 en 4100 fr. naargelang van het aantal inwoners ³⁰⁰. Om de 2 jaar werd een verhoging voorzien van 5 % (maximaal 10 maal). Deze werd door de Wet van 16 december 1924 verlaagd tot 3 %.

Dit had het eigenaardig gevolg dat bv. in Gottem en Grammene de secretaris maar evenveel verdiende als de veldwachter ³⁰¹.

Maar, zoals reeds vermeld, “bediende” een secretaris soms 2 kleine gemeenten.

Voor de secretaris en de veldwachter werden de loonsverhogingen toegestaan in de vorm van een aanvullende wedde ³⁰².

De Wet van 21 december **1927** voorzag een aanvullende wedde (50 %) voor de secretaris in gemeenten met minder van 1500 inwoners en een aanvullende wedde (40 %) voor de veldwachter in gemeenten met minder dan 2001 inwoners. Voor de andere gemeenten gold een veranderlijke vergoeding, als het indexcijfer 300 overschreed.

Deze Wet werd ingetrokken en vervangen door de Wet van 28 december **1930**, die de wedden vermenigvuldigde met coëfficiënt 2,5, vanaf 1 juli 1930. De laagste basiswedde (Grammene) bedroeg dan 2500 fr. maal 2,5 of 6250 fr..

Voor de periode **1931-1940** heb ik de wedden van het gemeentepersoneel moeten opzoeken in de notulen van de Gemeenteraden ³⁰³.

In Gottem en Grammene bedroeg de laagste basiswedde van de veldwachter in 1935 nog steeds 6250 fr. In Petegem bv. was dit echter 11480 fr., in Deinze zelfs 16800 fr., in Astene en Vinkt 8750 fr.; een hulp-veldwachter in Wontergem kreeg 5000 fr.

In de kleine Deinse deelgemeenten (Gottem en Grammene) lag de laagste basiswedde van de secretaris ook op 6250 fr.

In Petegem was dit echter 16800 fr., in Deinze zelfs 22400 fr., in Astene en Zeveren maar 9800 fr.

We mogen echter niet vergeten dat één gemeentesecretaris gewoonlijk 2 kleine gemeenten “bediende”. Zo was er eenzelfde secretaris in Gottem en Wontergem, in Astene en Deurle en in Grammene en Meigem ³⁰⁴.

Hoe ingewikkeld de berekening van een dergelijke wedde wel was, blijkt uit de bespreking in de gemeenteraad van Astene van 16 februari 1953. ³⁰⁵

Door een aanvraag van kern-Deinze en het akkoord van de hogere overheid was de gemeente vanaf 30 juni 1942 qua wedden gerangschikt in de reeks van 15001 tot 25000 inwoners.

“In afwachting van een definitieve oplossing werd de basisbezoldiging van het personeel van Staat, Provincie en gemeenten gewijzigd” (= verhoogd met een vast percentage), zo begon de Besluitwet van 31 oktober **1944**. “Door de stijging der levensduurte heeft de regering het beginsel aangenomen van de

blijvende verhoging van 40 % van de op 10 mei 1940 normaal verschuldigde lonen”.

Art. 1: vanaf 1 november 1944: wedde (teruggebrachte tot de bezoldiging van mei 1940) wordt verhoogd met 40 %; dit betekent 130 % voor wedden en lonen tot en met 12000 fr., 125 % voor die erboven ³⁰⁶.

Later volgden nog dergelijke maatregelen ³⁰⁷, maar op 10 januari **1947** kwam eindelijk de wet, die de lonen met terugwerkende kracht tot 1 januari 1946 vastlegde ³⁰⁸.

Ingevolge de M.O. van 5 december **1951** werden deze wedden nogmaals verhoogd met terugwerkende kracht tot 1 september 1947.

Naargelang van het aantal inwoners in de Deinse deelgemeenten bedroegen de weddeschalen vanaf 1947 voor de secretaris tussen 27910 en 93500 fr.³⁰⁹, deze van de veldwachter minimum 25230.fr. ³¹⁰ Er werden ook tweejaarlijkse weddeverhogingen voorzien, voor de secretaris tussen 5 en 3 %, voor de veldwachter van 5 %.

De M.O. van 5 december **1951** bevatte een aanpassing vanaf 1 januari 1951 van de wedden van sommige gemeenteambtenaren aan die van het Rijkspersoneel. Volgde een tabel met de spanningen betreffende o.a. de secretaris en de veldwachter naargelang van de bevolkingscijfers.

Het maximum van de wedden mocht “nooit hoger liggen dan een in een bijgaande tabel bepaald bedrag”.

De minimumwedde bedroeg voor een secretaris van de Deinse deelgemeenten tussen de 39200 en 76000 fr.; voor kern-Deinze was dit 114000 fr., omdat ze qua wedden uitzonderlijk ondergebracht werd in de categorie van 15001 tot 25000 inwoners ³¹¹

Nog een goed voorbeeld van een secretaris, die 2 gemeenten “bediende” ³¹² vond ik in Grammene (Reg.Gem. van 23 januari 1953) ³¹³.

Voor de veldwachters bedroeg de minimumwedde in groot-Deinze tussen de 29000 en 56000 fr. ³¹⁴.

Als praktisch voorbeeld kunnen we Deinze (Reg.Gem. 4 december 1952) nemen, (groep C - wedde van 48000 tot 72000 fr.), waar 3 agenten de dienst uitmaakten ³¹⁵.

Er volgden nog een aantal omzendbrieven van de gouverneur (en minister) ³¹⁶; ze brachten echter geen interessante wijzigingen.

De omzendbrief van de gouverneur van 28 augustus **1958** (= M.O. 29 maart 1958) ³¹⁷ stelde dat de nieuwe weddeschalen van het rijkspersoneel (K.B. 11 april 1958) ook toepasselijk waren op het personeel van de gemeenten (Besluitwet van 10 januari 1947).

Maar de verhouding met de wedden van de onderwijzers werden er niet meer fundamenteel door aangetast ³¹⁸.

Vanaf 1 juni **1970** werd de wedde van secretaris en veldwachter nogmaals verhoogd, nog steeds volgens het aantal inwoners ³¹⁹.

Voor secretarissen die 2 kleine gemeenten bedienden werd een speciale regeling ³²⁰ voorzien.

Vanaf 1 april **1972** volgde een nieuwe verhoging van de wedden.

In het Reg. Gem. van Vinkt vond ik op 5 december 1972 de beginwedden vanaf 1 april 1972:

veldwachter: minimum 150000 fr., maximum 264000 fr.,

secretaris: minimum 198700 fr., maximum 330000 fr.

In het Reg. Gem. van Vinkt op 3 december 1974:

veldwachter: minimum ± 156000 fr., maximum 274560 fr.,

secretaris: minimum ± 206648 fr., maximum 343200 fr.

Terwijl er vanaf **1974** een gevoelige weddeverhoging kwam voor de onderwijzers, stegen de wedden van veldwachter en secretaris slechts lichtjes.

Maar zodra zij, na de fusie, met een volledige prestatie in de nieuwe stad benoemd werden, genoten zij van de weddeschaal, berekend op de volledige bevolking. Vanaf 1 januari 1971 was dit het geval voor Deinze, Petegem, Astene en Zeveren, vanaf 1977 voor de overige deelgemeenten.

8.5. Waardering van de “meester”

De gegevens in de vorige hoofdstukken ³²¹ maken het mogelijk de levensstandaard van een onderwijzer te bepalen. Leidde hij een armoedig leven (zoals sommige onderwijzers beweerden), “verdiende hij reeds te veel” (zoals de Gemeenteraad van Deinze het uitdrukte - zie hoofdstuk 1.8) of “had hij een behoorlijk bestaan (zoals het luidde in Meigem - zie hoofdstuk 1.12).

Een aanzet hiertoe is reeds gegeven in hoofdstuk 8.1.

Anderzijds zal ik trachten de waardering en het respect van het Gemeentebestuur voor de “meester” af te meten aan de financiële inspanningen, die het zich voor zijn onderwijzers getrooste. De Gemeente was tot ongeveer 1887, zij het in beperkte mate ³²², bevoegd voor het bepalen van de wedden en toelagen. Hiervoor kan een vergelijking gemaakt worden met twee andere gemeentebeambten, de secretaris en de veldwachter. Men dient er echter rekening mee te houden dat de verhouding tussen de wedden van de onderwijzer enerzijds en de gemeentesecretaris en de veldwachter anderzijds vanaf 1887 gewijzigd werd door een aantal factoren en ministeriële beslissingen ³²³.

In de vergelijkende tabel 6 heb ik het dagloon van een arbeider geplaatst naast de wedden (omgezet in dagloon) van een veldwachter, een secretaris en een onderwijzer in Vinkt ³²⁴.

De bedragen zijn natuurlijk slechts een benaderende momentopname op een bepaalde plaats op een bepaalde tijd, maar ik hoop dat er toch een algemeen stramien zal zichtbaar zijn.

Bij het interpreteren van deze tabel dient ook nog rekening gehouden te worden met enkele elementen, die het beeld enigszins kunnen vertekenen:

Ik vermeld enkel het gemiddeld nominaal dagloon van een mannelijke arbeider. Omdat dit echter aanzienlijk verschilt volgens de streek en de bedrijfssector heb ik de gegevens (voor zover mij bekend) afzonderlijk vermeld voor gans België, Oost-Vlaanderen en Deinze.

Bij verschillende auteurs (vermeld in de noten bij hoofdstuk 8.3.) vond ik voor de periode na de Tweede Wereldoorlog enkel de evolutie van de lonen, maar geen concrete cijfers. Ik heb deze ontwikkeling naar best vermogen, maar met het grootste voorbehoud, omgezet in concrete cijfers, uitgaande van de lonen in 1936.

Als inkomen voor de onderwijzer heb ik in rekening gebracht de minimumwedde, verhoogd (tot 1886) met de vergoeding voor het kosteloos onderwijs aan behoeftige leerlingen ³²⁶.

Ik heb geen rekening gehouden met verhogingen en allerlei toelagen, die ten andere niet altijd en overal toegekend werden (huisvestingsvergoeding, kindergeld, enz.). Ook het schoolgeld van betalende leerlingen (tot 1919) en gebeurlijke bijbetrekkingen heb ik buiten beschouwing gelaten, omdat ik over onvoldoende gegevens beschik.

Deze verhoogden in veel gevallen het inkomen, maar anderzijds mocht de echtgenote van de onderwijzer aanvankelijk niet werken, terwijl bij een arbeider gans het gezin ingeschakeld werd en ik enkel rekening hou met het nominaal loon van de mannen.

Ik wil er ook nogmaals op wijzen dat er gewoonlijk één secretaris was voor twee kleine gemeenten, waardoor zijn wedde aanzienlijk steeg (niet verdubbelde).

Tabel 6: Vergelijking van lonen en wedden van de werkende klasse

Jaar	België	werkman Oost-Vl.	Veldw. Deinze	Secre.	Onderw.
1848	1,49	1,10			
1856					1,45
1857		1,20			
1860					1,81
1866		1,30			
1868					2,71
1872		1,42			
1878					3,53
1886	±3,50				
1887			1,37		3,29
1889		1,65			
1894				1,64	
1895					3,83
1899			1,65		
1919			3,29		8,21
1920				9,59	13,15
1923			9,59		
1927			13,42	13,42	
1928					35,62
1929	33,60				
1935			23,97	26,85	
1936	30,00				
<i>tussen 1936 en 1939 + 19% = ±35,70</i>					
1946			80,83	88,77	
1949					142,47
<i>tussen 1951 en 1975 x 5 = ±178,50</i>					
1951			109,59	144,38	154,58
1958					190,88
1962					241,10
1970			230,74	310,45	
1972					394,52

Om een verder doorgedreven vergelijking te vergemakkelijken, volgt een tabel, waarin het bedrag van een maandloon wordt omgezet in dagloon ³²⁷.

Tabel 7: Omzetting van maand- naar dagloon

Maandwedde	Dagloon	Maandwedde	Dagloon	Maandwedde	Dagloon
50	0,137	920	2,52	6000	16,43
100	0,27	970	2,63	6250	17,12
152	0,42	1000	2,74	8750	23,97
187	0,51	1050	2,88	11480	31,48
200	0,55	1065	2,91	13000	35,62
212	0,58	1100	3,01	13500	36,98
265	0,72	1200	3,29	14400	39,45
280	0,76	1210	3,31	16800	46,03
300	0,82	1300	3,56	17820	48,82
317	0,87	1400	3,83	23760	61,10
365	1,00	1440	3,94	24000	65,75
400	1,09	1450	3,97	25230	69,12
450	1,23	1468	4,02	27910	76,22
475	1,30	1560	4,27	29000	79,45
485	1,33	1592	4,36	32400	88,77
500	1,37	1603	4,39	38540	105,99
525	1,44	1620	4,43	39200	107,40
542	1,48	1650	4,52	44550	122,05
550	1,50	1700	4,65	52080	142,68
560	1,53	1714	4,69	56000	153,42
600	1,64	1744	4,78	56400	154,52
620	1,70	1850	5,06	66012	180,85
650	1,78	2000	5,48	69600	190,88
700	1,91	2017	5,52	76000	208,22
715	1,95	2150	5,89	80659	220,98
780	2,13	2500	6,85	88000	241,09
800	2,19	3000	8,21	91050	249,45
850	2,32	4100	11,23	93500	256,16
902	2,47	4800	13,15	108000	295,89
920	2,52	5300	14,52	157986	432,84

BIJLAGE 1: BEVOLKING - AANTAL INWONERS

De bevolkingscijfers vond ik grotendeels op de begrotingen van de onderscheiden gemeenten ³²⁸.

Verdere bronnen: Kont/3518/3519 en (voor 1818) 2006/98.

Voor het jaar 1865: Bestuursmemoriaal Oost-Vlaanderen, 1866, deel 100, blz. 5.

Bevolkingscijfers vanaf 1890 (voor zover ze hier volledig ingevuld zijn voor alle gemeenten) verschenen eveneens in bovengenoemd Bestuursmemoriaal ³²⁹.

Voor sommige jaren vond ik ook in enkele gemeenten officiële “Statistieken van de bevolking”; in enkele gemeenten werden echter voor een bepaald jaar twee totaal verschillende aantallen opgegeven.

Volledig betrouwbaar zijn natuurlijk de cijfers van de officiële volkstellingen op 31 december 1880, 1890, 1898, 1910, 1920, 1930 en 1947 (**vet gedrukt**), ze zijn te vinden in het Bestuursmemoriaal van de provincie Oost-Vlaanderen van het volgende jaar.

De bevolkingscijfers vanaf 1890 (voor zover ze hier ingevuld zijn voor alle gemeenten) verschenen eveneens in bovengenoemd Bestuursmemoriaal .

De bevolkingscijfers van Deinze, Petegem en Astene kunt U vinden in een vorig artikel in het jaarboek K.G.K. 2008, blz. 197

Tabel 8: Bevolkingscijfers deelgemeenten

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Leerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1800	1141	867	479	526	996	1513	752	734
1818	1053	1048	596	709	1004	1835	978	676 ³³⁰
1830	1413	1200	668	794	1232	2150	1130	900
1831	1424	1211	679	804	1246	2143	1056	819
1833	1427	1217	688	794	1260	2157	1062	827
1834								860
1835	1457	1229	699	781	1265	2150	1043	862
1836	1461	1226	09	808	1254	2182	1041	863
1837	1464	1214	708	788	1258	2184	1059	870
1838	1498	1224	701	766	1287	2171	054	863
1839	1444	1234	715	787	1310	2186	1067	869
1840	1518	1239	725	775	1331	2209	1076	864
1841	1443	1219	742	780	1314	2219	1073	859

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Leerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1842	1400	1215	705	772	1215	2188	1067	865
1843	1376	1209	709	760	1314	2162	1054	875
1844	1373	1207	700	764	1321	2148	1055	869
1845	1353	1219	704	758	1365	2145	1044	859
1846	1353	1212	713	739	1374	2120	1043	844
1847		1212			1251			743
1848		1185			1256			727
1849		1139			1277			724
1850		1115			1277			
1851		1131			1285			
1852		1110			1308			
1853		1088			1325			716
1854		1083			1351			712
1855		1057			1338			695
1856		1034			1314			
1857		1045			1189			
1858		1038			1198			673
1859		1018			1222			651
1860		1035			1223			
1861		1019	605		1235			681
1862	1188	1013	614		1247			663
1863	1181	1051	618					650
1864	1188	1062	625		1271			664
1865	1206	1043	685	639	1266	1914	973	624 ³³¹
1866	1220	1060	673	619	1241	1890	940	631 ³³²
1867	1208	1043	685					625
1868	1205	1027			1148			629
1869	1238	1031	629		1165			629
1870		1028	641		1196			637
1871		1136	634		1220			646
1872		1119	638		1230			649
1873		1027			1236			651
1874					1270			
1875		1039	605					666
1876		1039	601					682
1877		982	595					690
1878		1005	606					702
1879		982	600					

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Leerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1880	1360	967	603	659	1256	1912	955	595 ³³³
1881		981	636		1245			
1882		945	609		1287			626
1883		945	598		1272			602
1884		937	604		1228			
1885		947	604		1198			620
1886		926	577		1169			624
1887		952	609		1150			
1888		942	610		1117			
1889		935	591		1069			625
1890	1278	934	608	607	1149	1809	889	616 ³³⁴
1891	1313	927	613	592	1001	1642	880	613
1892	1271	948	602	583	1005	1613	866	622
1893	1291	940	623	592	1078	1617	856	622
1894	1277	933	629	595	1098	1611	861	631
1895	1270	918	625	575	1095	1642	864	617
1896	1273	910	628	615	1074	1661	836	638
1897	1277	913	647	621	1117	1663	812	628
1898	1300	928	653	604	1107	1681	867	635
1899	1304	932	610	626	1128	1716	865	634
1900	1305	923	627	604	1109	1661	864	654 ³³⁵
1902	1370	934	597	572	1179	1710	886	628
1903	1349	952	608	586	1155	1694	896	613
1904	1358	908	608	618	1142	1716	902	645
1905	1352	931	598	639	1176	1714	895	654
1906	1371	936	614	625	1169	1738	933	668
1907	1386	951	621	635	1163	1750	921	649
1908	1339	944	610	638	1209	1755	921	636
1909	1367	944	624	635	1206	1738	916	644
1910	1350	935	628	610	1162	1744	928	615 ³³⁶
1911	1360	905	613	611	1200	1762	910	643
1912	1347	917	612	633	1200	1753	886	640
1913	1357	926	635	638	1204	1708	900	623
1914	1377	917			1240			
1915	1377							
1916	1383				1278			
1917	1392	911			1270			
1918	1366	897	654	642	1271	1687	916	630

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Leerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1919	1346				1124			622
1920	1216	828	655	595	1156	1652	859	558
1921	1293		635					656
1922	1284	829	615					564
1923	1261		619					559
1924	1271		592					555
1925			589	570				527
1926			596	578				511
1927		828		558				
1928		828		545				
1929	1260			519	1140			
1930	1269	801	580	527	1153	1473	891	536
1931	1283			519	1142			551
1932	1271	801		518	1137			556
1933	1240	801		525				564
1934	1249			521				558
1935	1261	801		500		1445	900	519
1936	1264	801		490		1477		520
1937	1247	801		501	1130	1474		521
1938	1244	801		494	1086	1485	900	522
1939	1236	814		504	1098	1481		543
1940	1264	828	605	504	1036	1428	886	549
1941	1272	814	594	5241	1054	1419		
1942	1277		593	518	1059	1424		
1943	1296	836	613	519	1057	1431		
1944	1318	849	611	521	1067	1429		
1945	1330	858	592	506	1064	1408	908	554
1946	1326		613	520	1060	1379	905	
1947	1329	861	581	522	1051	1382	903	564 ³³⁷
1948	1317	843	560	519	984	1379	894	559
1949	1328	840	566	533	941	1378	864	561
1950	1312	828	562	514	912	1405	874	548
1951	1319	794	570	514	903	1396	866	
1952	1326	802	580	525	889	1400	851	521
1953	1339	787	588	571	885	1401	854	527
1954		788	587	477	898	1381	854	540
1955	1356	773	575	471	894	1386	856	531
1956	1367	760	600	474	880	1373	843	544

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Leerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1957	1473	748	577	482	890	1371	865	550
1958	1418	731	585	454	895	1360	840	549
1959	1421	716	595	476	870	1363	861	556
1960	1402	704	590	486	861	1351	859	582
1961	1417	705	585	490	856	1364	837	600
1962	1413	694	598	483	850	1357	819	613
1963	1435	686	602	517	849	1354	836	625
1964	1440	675	617	535	836	1371	851	641
1965	1479	667	628	558	816	1367	836	662
1966	1467	673	628	575	805	1395	844	680
1967	1428	666	629	590	798	1383	849	689
1968	1412	667	645	617	787	1365	853	705
1969	1399	664	632	606	783	1371	828	718
1970	1399	651	623	620	778	1389	829	734
1971	1442	646	616	597	774	1366	824	fusie
1972	1479	651	609	626	778	1336	828	
1973	1495	650	596	631	785	1309	835	
1974	1538	649	592	671	773	1291	821	
1975	1572	631	612	721	744	1260	840	
2004	1647	544	726	1194	695	1328	963	884
2008	1587	545	773	1186	694	1339	958	910 ³³⁸

BIJLAGE 2

Schoolbevolking in de gemeentescholen.

De cijfers voor 1863 (tussen haakjes 1864 en 1865).

Tabel 9: Vergelijking inwoners en schoolbevolking in Deinze

gemeente	Leerlingen			Inwon. 1865	% ln 1865	Categ.
	Behoeft.	Vermog.	Totaal			
Astene	76(61/76)	53(45/39)	129(106/115)	1485	7,7	3e(3e/1e)
Bachte	91(65/106)	14(47/26)	105(112/132)	1206	10,9	1e(1e/1e)
Deinze	104(83/87)	61(65/64)	165(148/151)	3890	3,8*	1e/1e/1e)
Gottem	77(50/77)	31(54/31)	108(104/108)	1043	10,3	2e(1e/1e)
Grammene	51(35/51)	12(22/12)	63(57/63)	685	9,1	2e(2e/2e)
Leerne	38(20/51)	63(82/63)	101(102/114)	639	17,8+	1e(1e/1e)
Meigem	53(55/59)	44(39/34)	97(94/93)	1266	7,3	2e(2e/2e)
Petegem	35(69/77)	33(40/59)	68(109/136)	1701	7,9	2e/1e/1e)
Vinkt	45(58/83)	16(20/38)	61(78/121)	1914	6,3	2e(2e/1e)
Wontergem	40(23/45)	16(35/26)	56(59/71)	973	7,2	3e(3e/2e)
Zeveren	21(23/20)	41(35/29)	62(58/49)	624	7,8	3e(3e/3e)

* Deinze was in 1865 de enige deelgemeente waar naast de gemeenteschool ook vrije scholen bestonden; boven vermelde cijfers hebben slechts betrekking op de gemiddelde aanwezige leerlingen in de gemeenteschool ³³⁹, vandaar het geringe percentage schoolgaande kinderen in vergelijking met andere deelgemeenten.

Als we de toestand in 1862 nemen in alle Deinse scholen ³⁴⁰,bekomen we een heel ander percentage, namelijk 9,3 % ³⁴¹.

+ In St.-Martens-Lerne bedroeg het aantal leerlingen in 1863 101 (35 ingeschreven kosteloos en 66 betalende); het percentage ten opzichte van de totale bevolking bedroeg dus slechts 14,7 %, wat nog veel was in vergelijking met andere gemeenten.

Volgens GvD (blz. 651) noteerde men in 1865 142 leerlingen, van wie 47 arme.

Tabel 10: Vergelijking inwoners en schoolbevolking buurgemeenten

Ter vergelijking enkele buurgemeenten in 1865:						
gemeente	Leerlingen			Inwon.% lln		Categ.
	Behoeft.	Vermog.	Totaal	1865	1865	
Aalter 1	84	65	} 469	} 6637	7,0	1e
Aalter 2	51	49				1e
Aalter 3	130	90				1e
Machelen	138	53	191	2531	7,5	1e
Nevele	85	80	165	3354	4,9	1e
Deurle	38	30	68	1017	5,8	2e
Kruishoutem	61	36	97	6053	1,6	1e

Als onderwijzers werden vernoemd: Astene (Ch. Dossche), Bachte (A. Bogaert), Deinze (Van Coppenolle), Gottem (A. Michel), Grammene (L. Maes), Leerne (Fr. Depestel), Meigem (J. Vanbergen), Petegem (Balcaen), Vinkt (Em. De Schepper), Wontergem (Tytgat), Zeveren (A. Verhoye), Aalter (David, Alijn en Debondt), Machelen (Demuynck), Nevele (Debooser), Deurle (Verhasselt) en Kruishoutem (Houbeke).

Op 1 september 2008 telde men iets meer dan een miljoen leerlingen in het kleuter-, lager- en middelbaar onderwijs, dus een goede 10 %.

NOTEN

1. **GW** betekent “De Godsdienstige Week”, uitgegeven door H. Vander Schelden, Onderstraat 26, Gent, dat elke vrijdag verscheen.
Aanwezig in de Gentse Universiteitsbibliotheek onder plaatsnr. G9833: jaargang 1 (1868) tot 46 (1914) en jaargang 50 (1919/20).
2. Hoofdstuk XI, Onderwijs op het platteland, blz. 633 tot 667.
3. “STRUCTUUR EN WERKING DER GEMEENTESCHOLEN”. Hierin zal ik o.a. behandelen:
 1. Kaderwetten en schoolreglement
 2. Leerplan
 3. Leerplicht, Arbeidsdagen en -uren,
 4. Vakanties en verloven
 5. Splitsingsnormen
 6. Werkingsmiddelen
 7. Fonds meestbegaafden
 8. Medisch schooltoezicht
4. Dezelfde dag dat ik dit neerschreef, kreeg ik een kleine bijdrage onder ogen in het maandblad van ACOD Onderwijs - Gepensioneerden, jaargang 34, nr. 3, maart 2007. “Differentiële beloning deel 2 - Loon naar werken? (sic)”.
Daarin vond ik het volgende: “Wetenschappelijk onderzoek, de loonstudie van de Haygroep (2001) en het project ‘Waardering van de leraar’ vormden de aanzet tot de discussie over het loonbeleid in Vlaanderen... Een van de conclusies luidde dat de financiële kant van het beroep niet prioritair is voor de leerkrachten; de te grote taakbelasting staat wel bovenaan de lijst...”.
Dit bevestigt mijn oordeel over deze kwestie, na een loopbaan van 35 jaar in het Koninklijk Atheneum en de Rijksmiddenschool te Deinze.
Reeds in de inleiding van mijn vorig artikel “Gemeenschappelijke historiek der Deinse gemeentescholen” (Jaarboek K.G.K. 2008, blz. 183.) schreef ik in mijn inleiding het volgende: “... wil ik nu reeds concluderen dat de Deinse gemeenteonderwijzers ons grootste respect verdienen. Het moet zeker niet aangenaam geweest zijn les te geven in een soms bouwvallig gebouw aan een klas van soms 70 leerlingen, behorend tot 4 à 8 verschillende studie jaren. In het beste geval stond de Gemeenteraad onverschillig tegenover de hen opgedrongen “kostelijke” gemeenteschool, in het slechtste geval werden de onderwijzers soms tegengewerkt (zo niet vervolgd) en moest de Provinciegouverneur de gemeente aanporren om de wet toe te passen.
Daarenboven hadden veel gemeenteraden een voorkeur voor “vrije scholen”. Niet alleen was dit ideologisch-religieus geïnspireerd (veel hing af van de pastoor), maar ze waren (vooral in de beginperiode) veel goedkoper; dus er moesten minder belastingen geheven worden (verkiezingen!). Voor een gemeenteschool moest de gemeente immers een lokaal voorzien en werd het loon van de onderwijzer door de wet bepaald. Een vrije school moest zich (zeker tot 1895) tevreden stellen met toelagen, die door de gemeente vastgesteld werden.
“En toch”, vertelde mij een gepensioneerde gemeenteonderwijzer, “toch hebben veel van mijn leerlingen het ver gebracht!”
5. Kunt ge U het verschil voorstellen tussen lesgeven in één lokaal aan 25 leerlingen van eenzelfde studiejaar (= leeftijds-klasse) en 70 leerlingen tussen 6 en 12 jaar, dus behorende tot zes verschillende studie jaren met verschillende leerplannen. Ik hou er dan nog geen rekening mee dat niet alle leerlingen in een studiejaar hetzelfde verstandelijk niveau haalden.
6. In het begin erkende men dat een onderwijzer op een bevredigende manier kon lesgeven aan 70 leerlingen.

Het K.B. van 27 oktober 1966 bepaalde dat een klas in het lager onderwijs mocht gesplitst worden vanaf 30 leerlingen.

7. Dit gebeurt aan de hand van de Wetten, Koninklijke Besluiten, Ministeriële Omzendbrieven, enz.
8. Deze cijfers vond ik meestal in de notulen van de gemeenteraad, de begrotingen en de Rek. en Verantw..
9. Dit waren dan ook de enige gedeeltelijke opdrachten, die ik gevonden heb. In Astene, Bachte-Maria-Leerne, Petegem en Wontergem vond ik helemaal niets. In de andere gemeenten gebeurde dit zeer sporadisch tot 1914 (leerplicht), maar ook in die gemeenten was dit zeker geen prioriteit. De Gemeenteraad van Zeveren verwoordde op 24 oktober 1887, wat overal gedacht werd: "... geen toelage voor handwerk, omdat zulks op deze gemeente geen reden van bestaan heeft, dat de kinderen er bijna geen voordeel kunnen uit trekken, daar de school gedurende de zomermaanden weinig of niet wordt bijgewoond (3 à 4 meisjes), en dat de leermeesteres die de vrouw des onderwijzers is, de tijd niet heeft de lessen te geven, aangezien zij haar eigen kinderen moet verzorgen en alleen haar werkzaamheden moet verrichten. Daarbij is niemand op de gemeente in staat dit te onderwijzen".
Die toestand bestond enkel in de (gemengde) gemeentescholen; in de (meestal vrije) meisjesscholen werden de lessen handwerk gegeven door de (veelal geestelijke) onderwijzeres.
Het K.B. van 31 december 1883 bepaalde dat "de meesteressen handwerk in gemengde scholen een jaarwedde ontvingen van 150 tot 250 fr. In werkelijkheid gaven de gemeenbesturen slechts tussen de 100 en 150 fr.
10. In Meigem werd op de gemeenteraad van 25 november 1837 een vraag van de onderwijzer (3 november) voor verhoging van zijn wedde behandeld;
De raad gaf een negatief advies omdat "hij reeds een behoorlijk bestaan heeft"..
11. "...dat het inzicht van het Provisoir Gouvernement van Belgenland niet is dat de plaatselijke besturen de voordelen welke, onder het voorgaande Gouvernement, op de gemeente Fondsen aan de lagere scholen toegestaan wierden, aan dezelve zouden onttrekken. Ik nodig UL. integendeel uit, Mijnheren, om die voordelen te doen voortduren tot dat UL. van mijnentwege te dien opzichte nadere voorschriften zullen ontvangen en ik dring hier op aan om dat ik onderricht ben, dat reeds sommige plaatselijke besturen, de beginselen van vrijheid door het Gouvernement daargesteld, in een verkeerd denkbeeld uitleggende, vermeend hebben aan de lagere onderwijzers te moeten onttrekken, het zij de schoollokalen, waarvan het vrij gebruik hun voorafgaandelijk was toegestaan, het zij de jaarwedden, welke zij op de gemeente Fondsen genoten..."
12. Nog niet in 1827.
13. In het Bestuursmemoriaal van de Provincie vond ik hierover wel inlichtingen van 1838 tot 1841, namelijk een lijst van gemeenten met de naam van de onderwijzer en het aantal "kosteloze" leerlingen.
Voor groot-Deinze waren dit in 1837 en 1838 Meigem (Van Nieuwenburg, 20 leerlingen) en Vinkt (E. De Schepper, 25 leerlingen).
In 1839 kwamen erbij: Gottem (J. Desmet, 10 leerlingen) en St.-Martens-Leerne (P. Martens, allen die zich aanmelden).
14. De Geschiedenis van Deinze, 2e deel, blz. 400 en 401 vermeldt: "80 gulden vergoeding aan Van Geersdaele voor kosteloos les aan 10 behoeftige kinderen die hem "vanwege de regering zullen worden aangezonden". In de volgende jaren steeg deze toelage tot 180 fr. per jaar.
Uit een brief van de arrondissementscommissaris van 9 december 1836 ("behoudenis" van jaarwedde Augustin Van Nieuwenburgh, onderwijzer Meigem): "Aangezien hij 13 kinderen gratis onderwijs geeft, is de Raad eenparig van gevoelen dat er redenen bestaan om de gewoonlijke jaarwedde aan dheer Van Nieuwenburgh te betalen".
En in dezelfde gemeenteraad op 16 september 1837: "Brief arrondissementscommissaris (er zijn termen (sic) om de jaarwedde van 100 fr. die Van Nieuwenburgh geniet uit het fonds der schatkist te verlengen tot 31 december 1838)".
15. Voor de parochie Sint-Martinus (Petegem) werd in de Gentstraat te Deinze door de gemeenten Deinze en Petegem samen een huis ter beschikking van de onderwijzer gesteld.
16. Jaarboek K.G.K. 2008, blz. 187.

17. De tussenkomst van de Provincie was echter alleen “verplichtend wanneer het blijkt dat de som door de gemeente toegestaan ten behoeve van het lager onderwijs, gelijk Staat aan de opbrengst van twee aanvullende centiemen op de hoofdsom der directe belastingen, “zonder nochtans dat deze som minder moge bedragen dan het krediet te dien einde gestemd, op de gemeentelijke begroting.
De Staat moest enkel tussenkomen indien er na de steun van de Provincië nog noden waren.
Volgens een schrijven van de gouverneur (ingevolge een M.O.) van 5 september 1874 ging de Staat zich beraden qua toelagen. De gemeente zou moeten 7,5 % van hun “opbrengsten” besteden aan het lager onderwijs.
18. Meigem: Gemeenteraad 2 november 1844:
Brief kantonale inspecteur van 20 oktober:
schoolgeld 1e klas 0,75)
2e klas 0,75) voor 6 uur onderwijs per dag
3e klas 0,64)
19. Brief van de gouverneur van 9 juni 1849 in Bestuursmemoriaal.
20. Een brief van de gouverneur van 4 december 1875 (ingevolge een M.O. van 22 november 1875 luidde als volgt: “De Staat komt tussen in het lager onderwijs ingeval van ontoereikendheid van de plaatselijke hulpmiddelen (Wet van 23 september 1842 - zie hoofdstuk 1.1.). Door sommige gemeenten wordt hiervan misbruik gemaakt. De voorgeschreven onderrichtingen (M.O. van 27 augustus en 16 december 1874) zullen streng toegepast worden.
De gemeenten moeten minimum 7 1/2 % hunner inkomsten besteden aan het lager onderwijs.
Het K.B. van 10 januari 1863 bepaalt de maximumwedde van de onderwijzers. Als de gemeente genoegzaam hulpmiddelen bezit, mag ze hoger gaan, zonder dat daaruit een nieuwe last voor de Staat ontstaat”.
21. Brief van de gouverneur van 18 augustus 1863, Bestuursmemoriaal blz. 709, en 28 augustus 1865, Bestuursmemoriaal blz. 806.
Voor de bevolkingscijfers: Bestuursmemoriaal 1866, deel 100, blz. 5.
22. Feitelijk moesten de kosten van het kosteloos onderwijs gedragen worden door het armbestuur. In uitzonderlijke gevallen gebeurde dit ook (of soms gedeeltelijk), maar meestal kwam er een verklaring: “Het Weldadigheidsbureau zegt in de kosten voor kosteloos onderwijs niet te kunnen tussenkomen om reden dat het zelf door de gemeente met een hulpgeld wordt begiftigd”.
23. De leerling moest gedurende een minimumperiode de lessen gevolgd hebben.
24. Zelfs na de invoering van de leerplicht voorzag de Wet van 19 mei 1914 nog volgende beperking: “Maximum 35 volle dagen verlof mogen verleend worden door de Gemeenteraad en de schoolhoofden aan leerlingen van 3e en 4e graad ten behoeve van de werkzaamheden welke het jaargetijde meebrengt.
De vakanties en de verlofdagen zullen, in de landbouwstreken, zoveel mogelijk gesteld worden op de tijdstippen dat de kinderen gewoonlijk aan veldarbeid gebezigd worden”.
25. Voor deze “oneigenlijke vergoedingen” zie ook hoofdstuk 7.
26. Verdere details worden per gemeente behandeld in de hoofdstukken 1.6 tot 1.16.
27. Reg.Gem. Meigem van 13 december 1858: Afgewezen: “de ontvangsten zouden te veel werk bezorgen aan de ontvanger, wiens wedde zou dienen verhoogd te worden”.
Reg.Gem. Deinze van 18 december 1858: “De raad kan dit niet inwilligen, “dewijl deze wijze van betaling nadelig zou kunnen zijn aan de gemeenteschool, welke alhier te wedijveren heeft met andere bijzondere scholen, aan dezen maatregel niet onderworpen”.
In het reglement, aangenomen door dezelfde Gemeenteraad op 22 september 1877, staat echter dat het schoolgeld toch zal geïnd worden door de gemeenteontvanger, ingevolge de omzendbrief van de gouverneur d.d. 29 november 1860.
Ook de Gemeenteraad van Grammene reageerde op 13 december 1858 negatief: “Als het schoolgeld gebracht wordt op

0,60 fr., gaat het merendeel der ouders een bijzondere school kiezen, waar de prijs minder is en de ontvangsten zouden te veel werk bezorgen aan de ontvanger, wiens wedde zou dienen verhoogd te worden.”

In het reglement, aangenomen door de Gemeenteraad van Grammene op 29 april 1881, vond ik toch nog “De schoolgelden worden maandelijks en tegen kwijtschrift betaald in handen van de gemeenteonderwijzer”.

28. Bestuursmemoriaal 1844, nr. 56, blz. 217.
29. Vooral kosters werden veelal geduld!
30. Toen in 1879 bijna overal “onvoorbereid vrije katholieke scholen werden opgericht”, vond ik op vele plaatsen de reeds in dienst zijnde koster terug als (ongediplomeerde) onderwijzer.
31. “De brief van mijn voorganger van 4 april 1867 schrijft de algemene herziening voor der machtigingen tot ambtsvereniging. Na onderzoek door de provinciale opzichters heb ik besloten slechts bij uitzondering machtigingen toe te staan. De beweegredenen tijdens de eerste tijden na de Wet van 1842 voor gedoogzaamheid bestaan niet meer. De jaarwedde der onderwijzers ligt veel hoger en de inrichting van scholen voor volwassenen zal hun toestand nog verbeteren”. Het waren immers ook de (gemeente)onderwijzers die de lessen verzorgden in de avondschoolen voor volwassenen, die in de gebouwen van de lagere school gegeven werden. Hiervoor genoten ze ook een wedde, die officieel vastgesteld was.
32. Bestuursmemoriaal deel 157, blz. 44.
33. M.O. van 20 oktober 1945 (brief gouverneur van 31 oktober 1945).
34. GvD, blz. 635.
35. Reg.Gem. 29 september 1849.
36. Het antwoord op deze vraag vinden we waarschijnlijk in de Deinse gemeenteraad, waar op de vraag of de gemeenteonderwijzer niet te veel verdiende o.a. gezegd werd: “...en dan rekenen we niet wat hij verdient aan wat hij de leerlingen levert en mag in rekening brengen.
37. In 1818 waren er 1262 inwoners, in 1871 reeds 1484.
- 38.. Er was een regelmatige stijging geweest: van 30 in 1846, 43 in 1853, 46 in 1860; in 1863 was er een sprong vooruit tot 80 en in 1866 zelfs tot 100.
39. De Gemeenteraad keurde op 7 oktober 1865 het plan en de begroting voor de schoolgebouwen en het gemeentehuis goed; er was immers totnogtoe geen schoollokaal in het bezit van de gemeente.
40. Reg.Gem. 12 juni 1873.
41. GvD, blz. 639.
42. Ter vergelijking: In de Maricolen in Deinze betaalden in 1822 “pensionnaires” 144 fr. en “externen” 9,45 fr. per maand. Voor “vondelingen of verlaten kinderen” betaalde de Staat 26,70 fr. per jaar.
43. Reg.Gem. 10 april 1832.
44. De betrokkene, Paul Comeyne, was voordien ad interim onderwijzer te Gottem geweest, maar had geen onderwijzersdiploma.
KGK/2002/99.
45. Kont/358/nota 424.
46. KGK/2002/107.
47. In 1864 telde Deinze 3859 inwoners.
48. KGK/2002/109.
49. In de begroting 1864 (Reg.Gem. van 25 november 1863) is eigenlijk sprake van 90 [regelmatig] aanwezige behoeftige kinderen à 6 fr. per jaar); de toelage zal slechts voor 3/4e aan de stadsonderwijzer en 1/4e aan de hulponderwijzer uitbetaald worden naar evenredigheid der aanwezige kinderen gedurende het schooljaar.
In de begroting 1865 (Reg.Gem. 3 augustus 1864) was sprake van 200 ingeschreven kinderen voor kosteloos onderwijs

- (100 jongens en 100 meisjes); reeds vanaf 1860 konden de meisjes de lessen volgen in de Maricolen.
50. In de begroting 1864 (Reg.Gem. van 25 november 1863) is eigenlijk sprake van schoolgelden voor 94 begoede leerlingen à 15 fr., berekend op het middelmatig bedrag van het maandelijks schoolgeld voor de 3 klassen, vastgesteld bij ons besluit van 18 december 1858, hetzij 1410 fr., waarvan 1/4e voor de hulponderwijzer.
 51. De Gemeenteraad besliste slechts op 27 december 1866 tot de inrichting van een school voor volwassenen, enkel voor mannen ingevolge het K.B. van 1 september 1866. Hoe kon Van Coppenolle dan in 1864 een wedde ontvangen voor een avondschool?
 52. Over een internaat in de stadsschool heb ik elders nooit iets gevonden
 53. Er werd ook een totale toelage van 500 fr. betaald aan de aangenomen school (Maricolen).
 54. De Gemeenteraad van 21 juli 1877 rechtvaardigt deze stelling met meer details: “Onvoldoende aantal leerlingen voor 2e hulponderwijzer: van 4 oktober tot 30 november 1876 een gemiddelde van 81 [aanwezige] leerlingen (waarvan 19 betalende en 62 niet betalende) van de 140 ingeschrevenen; van 6 juni tot 18 juli 1877: gemiddeld 97 leerlingen (details per week worden opgegeven). De gemiddelde aanwezigheid over gans het jaar is dus slechts 89”. De Ministeriële Omzendbrief van 29 november 1874 erkende dat een onderwijzer op een bevredigende manier kan lesgeven aan 70 leerlingen.
 55. GvD, blz. 641.
 56. In 1861 was dit 200 fr. voor 27 jongens en 25 meisjes, in 1862 300 fr. voor 25 jongens en 28 meisjes.
 57. In 1818 waren er in Gottem 1048 inwoners, in 1848 reeds 1185.
 58. Volgens de bev. reg. verhuisde de onderwijzer Alphonse Michel slechts op 1 januari 1873 naar het schoolhuis op de Oude Heirbaan t/nr. 41.
 59. In 1855 respectievelijk 150, 24 en 18; in 1856 150, 24 en 16; in 1857 150,24 en 17; 1858 90 (!), 24 en 14; in 1859 130, 19 en 12; in 1860 130, 18 en 11; 1861 200, 27 en 25.
 60. In 1818 telde Grammene 596 inwoners, in 1881 609.
 61. Ik begrijp niet goed hoe men aan dit bedrag kwam.
 62. 1865: 312 fr. voor 26 jongens en 26 meisjes;
1866: 336 fr. voor 27 jongens en 29 meisjes;
1867 en 1868: 366 fr. voor 29 jongens en 32 meisjes.
 63. Reg.Gem. 23 mei 1864.
 64. GvD, blz. 650.
 65. Van 1846 tot 1849 was er hier geen school.
GvD; blz. 650.
 66. Eigenlijk was dit de gemeenteschool, die per 1 mei 1849 opnieuw haar deuren opende.
GvD, blz. 650.
 67. Reg.Gem. 19 oktober 1848.
 68. In vergelijking met de andere deelgemeenten vind ik dit zeer veel voor een gemeente, die in 1818 slechts 709 inwoners telde en in 1846 slechts 520! In 1864 werden er maar 101 leerlingen voorzien. In alle deelgemeenten heb ik vastgesteld dat er zeer veel afwezigheden waren.
 69. Reg.Gem. 25 november 1837: “Augustin Van Nieuwenburg heeft aan het Ministerie van het Inwendige gevraagd [brief 3 november 1837] een meerder pensioen [= bezoldiging of “tractement”] op het Fonds der schatkist dan 100 fr. die hij nu geniet als onderwijzer, als vergelding van de door hem onderwezen behoeftige kinderen; het is geproportioneerd aan deszelfs getal”.
 70. “Overwegende dat den rekwestrant hem in zulkdanige gebrekelijkheid nogte geringen staet bevindt zooals hij wel bij zijne rekwest afschetst, in tegendeel dat hij hem in eene genoegzaeme gestaetheyd bevindt om zijne plichten kwijten-

de, hem met zijn ambt van onderwijzer een behoorlijk bestaan te verschaffen.”

71. Het principe (en het bedrag) van die staatstoelage werd voor elke school afzonderlijk door een Koninklijk Besluit bepaald; waarschijnlijk werd daarna jaarlijks een verlenging door de Provincie voorgesteld en door de Gemeenteraad goedgekeurd.

Het was “geproportioneerd aan” het aantal kosteloze leerlingen.

(Reg.Gem. 25 november 1837).

72. Reg.Gem. Deinze 10 april 1832.

73. Reg.Gem. op 4 juli 1846.

74. Hij bleef echter gedomicilieerd op het adres van de school, terwijl hij samen met zijn echtgenote (en zijn stiefzoon Désiré Van Renterghem) verbleef in haar herberg in de Deinse Tolpoortstraat t/nr. 86. Ze verhuisden slechts op 18 november 1870 naar Petegem op de “Audenaerdschesteenweg” t/nr. 13.

75. De nieuwe schoolgebouwen met onderwijzerswoning in de Kortrijkstraat waren klaar in 1879.

76. De aangenomen meisjesschool ontving vanaf 1876 een toelage van 600 fr.

77. Volgens GvD/653 bestonden er voordien 2 (in sommige jaren zelfs drie lagere scholen, die allen een toelage ontvingen van de gemeente.

78. In 1818 telde de gemeente 1835 inwoners, in 2004 slechts 1328.

79. Op 22 februari 1872 vroeg de Gemeenteraad om de reeds aangenomen meisjesschool te mogen aanvaarden als gemeenteschool.

In de gemeenteraad van 23 september 1873 werd gesproken over de gemeenteonderwijzer en de gemeenteonderwijzeres.

80. Dit was nog steeds Octavie Le Cocq, die we in 1858 aantreffen als onderwijzeres in de aangenomen school.

81. GvD/656.

82. Tabel A: Toelage voor kosteloos onderwijs

Begroting	Bedrag	Jongens	Meisjes
1845	43,28	5	7
1847	83,28	6	9
1848	93,28	10	6
1849	93,28	17	8
1850	83,28	18	7
1851	93,28	19	7
1852	93,28	17	5
1853	83,28	13	3
1854	83,28	12	3
1855	83,28	8	3

83. Art. 4 van de M.O. bij de Wet van 10 januari 1863 voorzag een vergoeding voor indemniteit van huisvesting ten behoeve van de onderwijzer, waar geen gemeentelijke schoollokalen bestonden.

84. Art. 8: “In principe zal de voorkeur gegeven worden aan kandidaten met het diploma van onderwijzer”.

85. Sommige gemeenten verzetten zich tegen het principe, dat een onderwijzer godsdienstles mocht geven.

86. K.B. 8 maart 1880.

87. K.B. 23 maart 1880.

88. Bestond uit 1/ vaste jaarwedde van de onderwijzer, 2/ aandeel in de vergoeding voor het onderwijs der arme kinderen en in de opbrengst der schoolgelden der betalende leerlingen.

89. In sommige gemeenten vroeg geen enkele ouder het kosteloos onderwijs aan, zo meldde ten minste het gemeentebestuur. Andere gemeenten weigerden de lijsten door te sturen.
90. Bestuursmemoriaal 1884, nr. 136, blz. 814 en vlg.
91. Brief van de gouverneur van 28 juli 1885 in Bestuursmemoriaal.
92. Het art. 18 van het reglement, goedgekeurd in de Petegemse gemeenteraad van 9 juni 1885 luidde: “het schoolgeld van de betalende leerlingen bedraagt 1 fr. per maand zonder onderscheid van klas of ouderdom. Het wordt door de onderwijzer ontvangen te zijnen voordele”.
- Art. 19 vermeldde: de schoolgelden worden door de onderwijzer ontvangen bij middel van kwijtingen. Hij zal jaarlijks het bedrag ervan aan het gemeentebestuur laten kennen.
- Na tussenkomst van de gouverneur werd door de Gemeenteraad op 26 juli 1885 de eerste zin van art. 19 aangevuld als volgt: “...en ten zijnen voordele tot het beloop der som voorgedragen in de schoolbegroting van ieder dienstjaar, in geval van ontoereikende of grotere ontvangst, zal zij aangevuld of in de gemeentekas gestort worden”.
- In het reglement, goedgekeurd door de Deinse Gemeenteraad op 4 juli 1885 luidde het: “De gemeenteontvanger zal bij vooruitbetaling de maandelijkse schoolgelden inzamelen aan de hand van een maandelijkse aanwezigheidslijst van de hoofdonderwijzer.
93. Reg.Gem. 22 september 1879.
94. Ch. L. Dossche nam ontslag (aanvaard op 31 januari 1885) en werd vervangen door Remi Braemscheute. Er kwam later ook een hulponderwijzer.
95. Voor het schooljaar 1894/1895 waren dat 106 jongens en 92 meisjes.
- Reg.Gem. 26 juni 1894.
96. Reg.Gem. 30 maart 1887.
97. In 1890 werd dit t/nr. 78, in 1910 t/nr. 84, in 1930 Dorp t/nr. 90, in 1947 t/nr. 95, in 1960 Bagattestraat t/nr. 19.
98. In 1879/1880 bezochten nog 2 kinderen de gemeenteschool. In 1880 stonden de banken leeg. Alle jongens volgden de lessen in de vrije school van St.-Martens-Lerne, terwijl 64 meisjes en 93 kleuters in Bachte-Maria-Lerne zelf bij de zusters terecht konden. In 1882 ging het om respectievelijk 104 meisjes en 97 kleuters.
99. Voor kosteloos onderwijs waren 62 jongens en 49 meisjes ingeschreven; voor deze 111 leerlingen werd 666 fr. toelage voorzien, hetzij dus het normale tarief van 6 fr. per leerling.
- Maar er stond ook dat die leerlingen “de lessen zullen volgen in de school van Gustaaf De Corte, gemeenteonderwijzer, dus ook de meisjes”!
- Volgens de GvD (blz. 640) volgden in 1888 enkel jongens de lessen in de gemeenteschool; de meisjes gingen naar de vrije school. “40 à 60 jongens volgden les in de gemeenteschool en 96 meisjes en 75 kleuters in de vrije school, die [slechts] in 1906 als geadopteerd staat vermeld”.
100. Reg.Gem. 11 oktober 1895.
101. Volgens het Reg.Gem. van 10 januari 1903.
102. Het lijkt misschien onwaarschijnlijk dat de hulponderwijzer meer verdiende dan de hoofdonderwijzer, maar dit zijn de officiële bedragen die ik in de Rek. en Verantw. vond.
103. De Gemeenteraad voorzag op 6 september 1879 nog respectievelijk 650 en 250 fr. in de begroting 1880.
104. Omdat er betwisting was over de oprichting van de gemeentelijke meisjesschool met bewaarschool, is de uitbetaalde wedde moeilijk juist vast te stellen. Deze school werd ten andere in 1884 afgeschaft en de gemeentelijke jongensschool werd gemengd.
105. In tegenstelling met de onderwijzers hadden ze geen huisvestingsvergoeding!
106. In het Reg.Gem. van 5 mei 1888 vond ik een interpellatie wegens “opzichtelijke vertraging van bijeenroeping der commissie”. “Overwegende dat tot inboezemen van alle vertrouwen van zedelijkheid het onontbeerlijk is in onze gemeng-

de gemeenteschool de meisjes van de knechtjes af te scheiden bij middel van een schutsel, en opdat het onderwijs behoorlijk zoude kunnen gegeven worden aan de meisjes het nog noodzakelijk is de leergangen derzelve in twee afdelingen te verdelen”.

107. De wedde van een hulponderwijzeres moest minimum 1100 fr. bedragen, maar de gemeente mocht meer geven.
108. Reg.Gem. 28 december 1882: Als gevolg van een reclamatie van gemeenteonderwijzer Verhalle tegen zijn aandeel in de hoofdelijke heffing 1882 reageerde de Gemeenteraad: “Zijn plaats brengt jaarlijks ruim 2000 fr. op en hij heeft slechts 1 meisje ten laste. Hij kan dus wel zijn gering aandeel van 15 fr. betalen.”
109. Zelfs een betalende leerling was dus niet verplicht alle lessen te volgen!
110. Volgens de gemeenteraad van 30 april 1885 had de vrije school opgehouden te bestaan, “waardoor alle kinderen, die de schooljaren bereikt hebben, naar de gemeenteschool komen”.
111. Onderwijzer Windels heeft op 13 oktober 1914 de gemeente verlaten met ons onbekende bestemming. Sindsdien werd aan de jongens geen les meer gegeven. Windels was ook gemeenteontvanger: “Er werden geen boeken of stukken van gemeente-rekenschap gevonden”. De Raad vraagt aan de Provincie de “afstelling” van Windels als gemeenteonderwijzer.
112. “Er had zich immers niemand aangeboden om kosteloos onderwijs ter gemeenteschool te vragen.”
113. Ook de vraag van meester De Vos voor “warmgeld” werd op 16 september 1882 afgewezen “omdat hij nooit in het schoollokaal was. Het schoolmateriaal was door de vochtigheid reeds zwaar beschadigd”.
114. Dit waren Vital De Vos, die op 29 december 1881 naar Gent verhuisde (ontslag aanvaard op 31 oktober 1881) en Joseph De Martelaere, die op 22 december 1881 uit Eeklo kwam en op 18 oktober 1884 ook naar Gent vertrok.
115. Reg.Gem. van 11 december 1879 en 26 januari 1880 en dit ondanks de opmerkingen van de gouverneur.
116. Voor het schooljaar 1880-1881 17 jongens en 20 meisjes à 8 fr. is 296 fr.
117. Op 19 december 1887 gaf de Gemeenteraad een ongunstig advies betreffende het pensioen van De Martelaere: Overwegende dat hij 1/ gedurende de 3 jaar dat hij alhier onderwijzer is geweest, geen enkele dienst aan de gemeente heeft bewezen, 2/ niet door de gemeente benoemd werd, maar ambtshalve, 3/ de gemeente verplicht geweest is hem uit het huis te zetten. In 1885 had de Gemeenteraad ook reeds moeilijk gedaan over het aandeel van de gemeente in het pensioen van weduwe De Pestel.

118. Reg.Gem. 9 februari 1887.

119. Ontvangsten:

overschot 1894	11,54
schoolgelden vermogende leerlingen	100
toelage gemeente	580,46
toelagen Staat, Provincie	924
totaal	1616
Uitgaven:	
jaarwedde onderwijzer	1300
verwarming school	60
dagelijkse reiniging	20
onderhoud meubelen, verzekering, brand	36
schoolbehoefte behoeftige kinderen	75
onderwijs handwerk	100
grondstoffen handwerk	25
totaal	1616

120. Reg.Gem. 10 juli 1902:
121. Reg.Gem. 5 oktober 1878.
122. Toen hij ontslag nam als gemeenteontvanger ging de Gemeenteraad op 27 november 1934 akkoord met de toekenning van een pensioen.
123. KOK2005/35.
124. De 3e klas kwam er slechts voor het 4e kwartaal.
Er waren 148 kosteloze en 10 betalende leerlingen in de gemeentelijke jongensschool en 91 kosteloze en 5 betalende leerlingen in de aangenomen meisjesschool.
125. Hij werd vervangen door Emile Maesele uit Gottem, drager van het vereiste bekwaamheidsdiploma.
126. GvD/660.
127. Voor 1882 heb ik de gegevens over de ontslagnemende en de nieuwe onderwijzer samengeteld.
128. Het Land van Nevele, 1997, aflevering 2, blz. 141 toont een portret van Kamiel De Decker, voormalig onderwijzer en gemeenteontvanger te Zeveren.
129. De gemeenten waren verplicht in de aangenomen scholen dezelfde wedden te voorzien als in de gemeentescholen. Die toelagen kregen ze echter terugbetaald door de Staat.
130. In tegenstelling met de andere deelgemeenten bestond er in kern-Deinze een sterke liberale (later socialistisch-liberale) minderheid, die heel soms de burgemeester leverde.
131. De Wet bevatte ook bepalingen over de aangenomen en aanneembare scholen, maar dit onderwerp wordt behandeld in een afzonderlijk artikel.
132. Reg.Gem. van Petegem op 25 januari 1897: "Ingevolge het verslag van de schoolopzichter moeten in de begroting voor 1897 de kredieten voor schoolbehoeften en grondstoffen in de aangenomen meisjesschool verhoogd worden met 15 fr. Daardoor zal de jaarwedde bijwinsten inbegrepen) van de hulponderwijzeres verminderd worden met 15 fr. naar 416 fr."
133. Wet 22 juni 1899:
Vanaf 1 januari 1899: de gemeenteonderwijzers en het wereldlijk personeel van aangenomen scholen:
1500 fr. (als tenminste 15 jaar dienst op 1 januari 1896)
1600 fr. 20.....
1700 fr. 25.....
134. Wet 14 augustus 1903:
Afwijking van het 1e lid van art. 15 van de Wet van 1895
1. 5e reeks, 5e en 6e vierjaarlijkse verhoging 200 fr. voor onderwijzer en hulponderwijzer, 4e reeks idem: 150 fr. voor hulponderwijzer
2. 5e reeks: hoofdonderwijzer (met op 1 januari 1896 15 tot 20 jaar dienst): vanaf 1 januari 1904 1800 fr., na verloop van volgende vierjaarlijks tijdvak 2000 fr.
3. 5e reeks: hoofdonderwijzer (met op 1 januari 1896 ruim 20 jaar dienst): vanaf 1 januari 1904 2000 fr.
4. 5e reeks: hulponderwijzer (met op 1 januari 1896 tenminste 15 jaar dienst 1500 fr. na verloop van volgend jaarlijks tijdvak 1700 fr.
135. Wet 21 mei 1906
Wijziging Wet 13 september 1895 art. 13 en 15: vanaf 1 januari 1906: Wedde na 16 jaar: onderwijzer 1800 fr., onderwijzeres 1700 fr., hulponderwijzer 1700 fr., hulponderwijzeres 1500 fr.; na 20 jaar wordt dit respectievelijk 1900 fr., 1800 fr., 1800 fr. en 1600 fr. en na 24 jaar 2000 fr., 1900 fr., 1900 fr. en 1700 fr.
136. K.B. 24 februari 1898.
137. "Art. 18: Aan de Organieke Wet wordt een art. 14bis toegevoegd, luidende als volgt: Ten einde de gemeenten, waar de opbrengst van 1 opcentiem op de hoofdsom der rechtstreekse belastingen niet meer dan 500 fr. bedraagt, en de bestu-

ren der aanneembare scholen in staat te stellen, de minima van jaarwedden te betalen, welke onderscheidenlijk te hunnen laste zijn gelegd krachten artikel 15, litteras A, B, C, wordt verleend:

A. Aan de gemeenten waar de opbrengst van één opcentiem meer dan 250 fr. bedraagt, een bijkomende toelage van 200 fr. per klasse bediend door een onderwijzer, en een toelage van 100 fr. per klasse bediend door een onderwijzeres.”

B. Aan de gemeenten, waar de opbrengst van één opcentiem niet meer dan 250 fr. bedraagt een toelage van respectievelijk 300 en 200 fr.

C. Aan de besturen van aanneembare scholen, een bijkomende toelage van 600 fr. per klasse bediend door een onderwijzer, en van 500 fr. per klasse bediend door een onderwijzeres, wanneer het betreft onderwijzers of onderwijzeres, die niet in gemeenschap leven.

“Art. 19: Artikel 8, § 6 van de organieke Wet wordt aangevuld als volgt: Echter worden zij, bij voorkomend geval, verminderd met het bedrag van de bij onderstaande artikel 14bis, litt. A en B, voorziene bedragen; bij deze toelagen mogen zij niet gevoegd worden.”

“Art. 20: Artikel 15 van de Organieke Wet wordt door de volgende bepaling vervangen:

A. De onderwijzer heeft aanspraak op een verhoging van 100 fr. telkens na verloop van twee jaren goede diensten, tot dat de som, nodig om het bij vorenstaande artikel bepaald wettelijk minimum te vermeerderen met 1500 fr., wordt bereikt.”

B. Voor een onderwijzeres werd dit ...drie jaren en...1000 fr..

“De verhogingen zijn verschuldigd van af 1 januari van elk jaar”.

Art. 21 voorzag een bestuursvergoeding (50 fr. per klas, waarvan 3/4 ten laste van de Staat) voor schoolhoofden die met een klas belast waren of het bestuur hadden over minstens 5 klassen.

138. St.-Martens-Lerne: Gemeenteraad 22 september 1897:

schoolgeld: aanvangsgroep	1e jaar	0,25
	2e jaar	0,50
middengroep	1e jaar	0,75
	2e jaar	1,00
hoogste groep		1,00

De schoolgelden van de vermogende leerlingen worden door de onderwijzer geïnd en “alle 3 maanden” in de gemeentekas gestort.

139. “Kinderen door wier ouders een personele belasting wordt betaald van minder van 10 fr. in gemeenten met minder dan 5000 inwoners”.

Dit plafond werd regelmatig aangepast; de Wet van 28 februari 1935 voorzag kosteloosheid voor kinderen, wier ouders “geen belastbare inkomsten bezitten” hoger dan 11200 fr. in gemeenten met minder dan 5000 inwoners en 12500 fr. voor de andere gemeenten; deze maatregel trad in voege vanaf 1931 (sic).

140. Bij K.B. van 15 november 1919 volgde dan de samenordering van de bepalingen van de Wetten van 20 september 1884, 15 september 1895 en 19 mei 1914, welke van kracht bleven.

141. K.B. 28 februari 1935

Overwegende dat, zo de Wet (samengeschied K.B. 25 oktober 1921, gewijzigd bij Wetten 1 augustus 1923, 30 juli 1928 en 15 mei 1929) tot inrichting van het lager onderwijs aan de plaatselijke overheden de zorg overlaat om, met inachtneming van de wettelijke minima, de bezoldiging der gemeenteonderwijzers vast te stellen, zij de modaliteiten noch de voorwaarden bepaalt van de tussenkomst dezer overheden.

Hierdoor zijn ongerechtvaardigde verschillen ontstaan.

Art. 1 bepaalde dan ook: “In gemeenten tot 5000 inwoners moeten de wedden van onderwijzers van gemeentescholen,

aangenomen scholen en bewaarscholen beperkt blijven tot de cijfers van art. 29,30,31 en 33bis. Voor gemeenten boven de 5000 inwoners mogen ze verhoogd worden met maximum 10 %.

K.B. 7 juni 1935

Gezien de volmachten aan de Koning bij Wet 31 juli 1934, 7 december 1934 en 30 maart 1935,

Herzien K.B. 28 februari 1935,

Gezien Wet lager onderwijs art. 29 en 31 litt. E,

De wedden der onderwijzers in gemeente- en aangenomen scholen mogen het bedrag (art. 26, 30, 31 en 33bis van de Wet) niet overschrijden met meer dan 10% in gemeenten met hoogstens 10000 inwoners.

142. K.B. 8 Juni 1935

“Ongehuwde onderwijzers en onderwijzeressen worden wel betaald aan het barema van onderwijzer”. Voor de gehuwden bleef er wel onderscheid tussen mannen en vrouwen en bij de vrouwen zelfs naarmate de echtgenoot bezoldigd werd of niet door Staat/Provincie/Gemeente/N.M.B.S.

Uitgebreide tabellen, met kleine wijziging door Wet 10 juni 1937.

143. De wedde van een onderwijzer in de gemeenteschool of de vrije school werd namelijk in veel gemeenten hoger dan deze van onderwijzers in het rijksonderwijs.

144. Het K.B. van 3 maart 1919 gaf een gedetailleerde lijst van de bedragen per kwartaal.

145. Eigenlijk bestond “kindergeld” reeds in 1915 op vrijwillige basis voor de werkgevers. In 1921 werd de toestand gestructureerd.

De Wet van 4 augustus 1930 bepaalde een veralgemening van de gezinsvergoeding voor alle werklieden; ze werd ook toepasselijk op personeel van Staat, Provincie en gemeente.

“Niet voor ambachtlieden, die rechtstreeks voor rekening van verbruikers werken.”

146. Waarschijnlijk tot de Wet van 29 mei 1959 (schoolpact), die bepaalde: “De bezoldiging van het lekenpersoneel van de gesubsidieerde inrichtingen moeten minstens gelijk zijn aan de weddetoelagen die door de Staat toegekend werden (art. 26).

Priesters en kloosterlingen van lagere en bewaarscholen krijgen een weddetoelage van 60 % van een leek”.

147. In de toelichting bij het K.B. van 1 december 1924 werd dit als volgt verantwoord:

Overwegende dat op zichzelf staande of zonder onderling verband getroffen maatregelen op de duur het evenwicht in de bezoldiging van het Staatspersoneel verstoord hebben, wat in de loop der jongste jaren sterk verergerd is, zal de wedde verdeeld worden in:

a) een vast deel.

b) een veranderlijk deel, in verhouding met de schommelingen in levensduurte (= verhoudingscijfer der kleinhandels-prijzen, maandelijks berekend en bekendgemaakt door het ministerie van Nijverheid, Arbeid en Maatschappelijke Voorzorg).

Daardoor zal de duurtetoelage verdwijnen.

148. Hiervoor zouden de vooroorlogse consumptieprijzen en meer bepaald die van 1913 als referentiekader dienen. Ze werden aan index honderd gelijkgesteld. Dit vergelijkingspunt moest later meermaals worden aangepast. Nadien nam men achtereenvolgens de jaren 1936-38, 1953, 1966, 1971 en 1975 als basis voor de omrekeningen.

149. Dit werd vastgesteld op 300, 400 of 500 fr., per ondeelbare reeksen van 30 punten, “naargelang het vast gedeelte, huishuurvergoeding, periodieke verhogingen en bestuursvergoeding samen minder dan 8000 fr., ten minste 8000 fr. of ten minste 12000 fr. bedragen”.

150. Er kwamen 6 jaarlijkse verhogingen van 200 fr., 6 tweejaarlijkse verhogingen van 250 fr., 2 tweejaarlijkse verhogingen van 300 fr., 2 tweejaarlijkse verhogingen van 350 fr. en 2 tweejaarlijkse verhogingen van 500 fr.

151. 6 jaarlijkse van 150 fr., 6 tweejaarlijkse van 200 fr., 2 tweejaarlijkse van 225 fr., 2 tweejaarlijkse van 250 fr. en 2 twee-

- jaarlijkse van 375 fr.
152. 6 jaarlijkse van 500 fr., 8 tweejaarlijkse van 1000 fr. en 2- driejaarlijkse van 1200 fr.
153. Er werden echter uitzonderingen voorzien.
154. Dit gebeurde door K.B.'s van 31 mei 1933, 15 juli 1933, 31 juli 1934, 24 december 1934 en 30 maart 1935.
155. "Vanaf 1 april 1935 worden de bezoldigingen (Wet 30 juli 1928 en 21 maart 1929) verhoogd en verlaagd met 5 % van de brutowedde per volledige schijf van 35 punten verhoging of verlaging van het algemeen indexcijfer voor het Rijk, te rekenen vanaf indexcijfer 700. De eerste verhoging van 5 % wordt toegevoegd wanneer het indexcijfer 718 bereikt, de 2e bij 753 enz. De 1e verlaging van 5 % geschiedt bij indexcijfers 683, de 2e bij 648. En laatste verlaging wordt toegepast bij indexcijfer 630; beneden dat cijfer wordt geen verlaging meer toegepast.
Voor de wedden van ten hoogste 10000 fr. wordt de 1e verhoging verleend bij 683, de 2e bij 718, enz. De 1e verlaging van 5 % wordt toegepast bij indexcijfer 648. Een laatste verlaging van 2 1/2 % geschiedt bij indexcijfer 630. Beneden dat cijfer wordt geen verlaging meer toegepast".
Er volgde nog een aanpassing door de Wet van 7 mei 1937.
Zie ook het K.B. van 20 augustus 1957 (coördinatie Wetten Lager Onderwijs)
156. Verhogingen: 6 jaarlijkse 500 fr., 8 tweejaarlijkse 1000 fr., 1 driejaarlijkse 1000 fr., 1 driejaarlijkse 1600 fr.
157. Verhogingen: 2 jaarlijkse 450 fr., 1 jaarlijkse 200 fr., 3 jaarlijkse 500 fr., 8 tweejaarlijkse 1000 fr., 1 driejaarlijkse 1000 fr., 1 driejaarlijkse 1600 fr.
158. "De bezoldiging van personen, wiens wedde bepaald is bij de Wet van 30 juni 1928 en 21 maart 1929 worden verhoogd of verlaagd met 5 % van de bruto wedde per volledige reeks van 4,8 punten verhoging of verlaging van het algemeen indexcijfer van het rijk, te beginnen met indexcijfer 96,2. De 1e verhoging met 5 % bij indexcijfer 98,7, de 2e bij 103,5, de 3e bij 108,3 enz. De 1e verlaging van 5 % bij indexcijfer 93,9, de 2e bij 89,1; beneden dat cijfer zijn er geen verlagingen meer.
Voor wedden die niet meer bedragen dan 12000 fr. komt de 1e verhoging bij 93,9, de 2e bij 98,7, de 3e bij 103,5, enz. De 1e verlaging bij 89,1, de laatste bij 86,6; beneden dat cijfer volgen geen verlagingen meer".
159. De Besluitwet van 5 mei 1944 vernietigde de Oorlogsbesluitwetten van 20 december 1940, 20 februari 1941 en 23 april 1942.
160. Als basis werd genomen de toestand in mei 1940. Vanaf 1 november 1944 werd het beginsel van de blijvende verhoging van de op 10 mei 1940 normaal verschuldigde wedden en lonen vooraf vastgesteld of teruggebracht op het veranderlijk percentage dat normaal van toepassing was op de bezoldiging van mei 1940, te weten 130 % voor de wedden tot 12000 fr. en 125 % voor die erboven.
161. De Besluitwet van 22 december 1944 voerde een eenvormige weddeschaal in voor de leden van het onderwijzend personeel der lagere scholen en bewaarscholen: beginwedde 13500 fr., maximum eindwedde 26000 fr.
Verhogingen 5 jaarlijkse 400 fr., 1 jaarlijkse 500 fr., 8 tweejaarlijkse 1000 fr., 2 driejaarlijkse 1000 fr.
Laatste driejaarlijkse 1600 fr. voor personeelsleden die niet de functie van schoolhoofd uitoefenen.
"Een bewaarschoolonderwijzeres zal 80 % ontvangen van de wedde van een onderwijzer".
"Vanaf 1 januari 1945 wordt de beperking van art. 2 en 3 van het K.B. van 12 juni 1935 (wat betreft het vaststellen van de schaalwedde van ongehuwde personen en vrouwen getrouwd met staatsbeambten) ingetrokken.
162. De Wet verving de beschikkingen van art. 18 van het K.B. van 8 juni 1935. Er werd rekening gehouden met het aantal jaren "schooldienst" en het aantal klassen (1 tot 3, 4 tot 6, 7 en meer).
Voor minder dan 5 jaar dienst was de vergoeding eenvormig 1200 fr.; vanaf 5 jaar respectievelijk 1400, 2200 en 3000 fr., vanaf 10 jaar 1800, 2800 en 3800 fr., vanaf 15 jaar 2100, 3300 en 4500 fr. en vanaf 20 jaar 2400, 3600 en 4800 fr.
163. Tabel B: Hulpfonds voor huishoudelijke heruitrusting

Jaarwedden van	10000 tot 15000	2000 fr.
	15001 tot 20000	1500 fr.
	20001 tot 30000	1000 fr.

164. Bv. Astene: Reg.Gem. 22 september 1947:
Ingevolge het Besluit van 18 januari 1946 en de M.O. van 13 juli 1946 beslist de raad: "Het personeel van de aangenomen scholen mag genieten van de huishoudelijke heruitrusting."
165. De spanning is de verhouding tussen het weddebedrag van hogere en lagere functies. De eenheid van spanning (100) is bij definitie van toepassing op de basiswedde, die vroeger 12000 fr. bedroeg, gelet op de algemene bestaansvoorwaarden tijdens de vooroorlogse referenties (1936-1938).
166. De Wet van 4 augustus 1930 bepaalde een veralgemening van de gezinsvergoeding voor alle werklieden; ze werd ook toepasselijk op personeel van Staat, Provincie en gemeente.
"Niet voor ambachtlieden, die rechtstreeks voor rekening van verbruikers werken."
167. Besluit 20 juni 1946
art. 1: aan de coëfficiënt wordt een gemiddelde waarde toegekend gelijkstaande met 2,4 (2,75 tot 2,25) met inachtname van haardgeld en standplaatstoelage
art. 2: eenheid van spanning 100 = 27000 fr.

Tabel C: art. 3: Haardgeld en Standplaatsvergoeding

gemeente	maximumwedde	bedrag toelage
Haardgeld:		
klasse I	42000	6000
klasse II	42000	4500
klasse III	36400	3000
klasse IV	31200	1500
errata in Staatsblad 23 juni 1946 over "maximumwedden"		
Standplaatstoelage:		
klasse I en II	36400	3000
klasse III	31200	1500
art. 5 klassen der gemeenten: klasse IV: gemeenten met minder dan 20000 inwoners.		

168. Aanvulling art. 29 2° Wet lager onderwijs.
169. Het Besluit van 13 september 1947 bepaalde:
Wedden en lonen tot 60750 fr. (aan 2,25 %) worden voorlopig verhoogd met jaarlijkse aanpassingsvergoeding van 4800 fr.
170. Zie ook de M.O. van 14 oktober 1948.
171. Een mooi voorbeeld vond ik in de notulen van de Deinse gemeenteraad van 12 mei 1951: verhoging van de wedden met 5 % als het indexcijfer van de voorlaatste maand 410 punten heeft bereikt en zo verder per schijf van 20 punten stijging of daling.
172. In Astene werd de Wet besproken en in de gemeenteraadszitting van 5 oktober 1949 goedgekeurd met terugwerkende kracht vanaf 1 juli 1948.
In Deinze was men ietwat voorbarig. Reeds in de gemeenteraad van 2 juli 1948 werd een facultatieve gemeentelijke bij-

wedde voor alle scholen toegekend; dit besluit werd echter geschorst door een brief van de gouverneur van 16 oktober 1948.

Door de Gemeenteraad van Zeveren werd op 4 januari 1948 met 4 tegen 3 stemmen een bijwedde toegestaan aan hoofdonderwijzer Wambeke. Maar in de gemeenteraad van 31 januari 1948 werd eenparig besloten geen bijwedde toe te staan, "omdat de gemeentebegroting voor 1948 in slechte voorwaarden zal sluiten".

173. In St.-Martens-Leerne en Petegem was dit in 1954 en 1955 15 %.

Ook de meeste andere gemeenten hielden het op 15 %, dus juist het bedrag dat door staat werd betoelaagd.

174. Weddetoeslagen mogen aan het personeel der aangenomen scholen slechts toegekend worden als ze reeds op 31 december 1950 hiervan genoten.

175. Een facultatieve toelage bleef wel toegelaten in gemeenten met meer dan 100000 inwoners, maar het maximum werd tot 10 % beperkt.

Een M.O. van 7 maart 1960 moest nog eens aandringen op de definitieve afsluiting van de betreffende dossiers.

176. Groep E/4000, klasse 20 jaar.

177. groep Dter 3300, klasse 21 jaar.

178. Toepasselijk op de wedden, lonen, pensioenen, toelagen en tegemoetkomingen ten laste van de openbare Schatkist, enz. "Worden gekoppeld aan het indexcijfer 110: de bedragen die overeenstemmen met de huidige cijfers van de uitgaven, zoals zij op 1 januari 1960 verhoogd werden krachtens hun koppeling aan de schommelingen van het algemeen indexcijfer van de kleinhandelsprijzen.

Deze bedragen worden verhoogd of verminderd, wanneer het referentieindexcijfer met 2,75 punten stijgt of daalt.

De M.O. van 25 juni 1964 (vermeld in de Petegemse gemeenteraad van 17 juni 1964) specificeerde:

art. 3: De weddeschalen, verbonden aan indexcijfer 110, omvatten de verhoging met 17,50 %, welke voortvloeit uit hun koppeling met het indexcijfer der kleinhandelsprijzen van het Rijk overeenkomstig de modaliteiten vastgesteld bij Wet van 12 april 1960.

179. Het Koninklijk Besluit van 28 februari 1974 werd slechts gepubliceerd op 30 maart 1974. Intussen werd aan het personeel reeds een voorschot uitgekeerd.

180. Tabel D: bedrag van emolumenten voor huisvesting, vuur en licht

	lager	bewaarschool
1 klas, minder dan 5 j. dienst	600	480
1 tot 3 klassen, 5 j. dienst	700	560
10 j.	900	720
15 j.	1050	840
20 j.	1200	960

181. Tabel E: Vergoeding huisvesting

Leken lag. hoofd- onderwijzer	congreganist lag. hoofdond leidende	leken bewaarsch	congreg bewaarsch leidende
1 tot 3 klassen: 3360	1680	2880	1440
3 tot 6 klassen 5040	2520	4320	2160

182. In het Reg. Gem. van Wontergem van 14 november 1960 vond ik het volgende: “Het schoolhuis, Dorp, meer dan 10 jaar niet meer gebruikt, wordt ingevolge de Wet van 29 mei 1959 en de M.O. van 29 september 1960, secretariaat. Ook in andere gemeenten werd het schoolhuis gebruikt voor andere doeleinden of werd het verhuurd.
183. Voor Astene zie hoofdstuk 5.
Een brief d.d. 25 september 1951 van Vanderlinden, schoolhoofd van de gemeenteschool van Grammene, zegde dat “een groot aantal jongelingen wensen dat er avondlessen komen in de Franse taal, hij stelt voor 100 fr. per leerling inschrijvingsgeld te vragen en een vergoeding (van de gemeente) aan de onderwijzer van 3000 fr. (50 lessen à 60 fr.) Gezien de schoollokalen gratis ter beschikking gesteld worden, evenals verlichting en verwarming besluit de Raad op 10 oktober 1951: “een bijkomende vergoeding van maximum 1000 fr. zal bij het eindigen der avondlessen toegestaan worden, indien minstens 10 betalende ingeschrevenen de lessen gevolgd hebben. Indien er meer dan 20 waren, zal de vergoeding van 1000 fr. verminderd worden met zoveel maal 100 fr. als er inschrijvingen zijn boven de 20”.
184. Over het ontstaan en de beginjaren van het Atheneum schreef Albert Vercruysse het artikel “Omtrent het “UILENSPIEGEL PROJECT”. De ondertitel luidt echter: “Het intrinsiek verband tussen de oprichting van “UILENSPIEGEL, Regionale Bibliotheek en Leesgezelschap” en de uitbouw van het Rijksonderwijs te Deinze (1945-1957)”. Het verscheen in het jaarboek 2004 van de K.G.K., blz. 443.
Albert (Piet) Vercruysse was niet alleen “één van de vier om de spits af te bijten”, zoals hij het zelf uitdrukt in zijn artikel, maar was en bleef een hoofdrolspeler tijdens die eerste jaren van de school.
Over de verdere geschiedenis van de Athenee schreef Herman Maes “Kon. Atheneum 25 jaar” en Gilbert Van Vlaenderen “Geschiedenis van den Athenee 50 j.”.
185. 1. In een brief van Grammene aan de kantonnale inspecteur (12 december 1961) betreffende de toestand in de gemeenteschool vond ik volgende gegevens: 590 inwoners (verouderde bevolking), 72 schoolplichtige kinderen (36 meisjes en 36 jongens).
Daarvan gingen er 23 naar vrije scholen in Deinze, 2 naar een vrije school buiten Deinze en 1 naar het Atheneum.
2. Ook in Grammene geeft een lijst voor het schooljaar 1973-1974 volgende cijfers: 84 leerplichtige leerlingen, in de gemeentelijke jongensschool 11 jongens, in de “vrije meisjesschool” 4 jongens en 19 meisjes.
Er waren echter reeds meer leerlingen, die elders school volgden:
St.-Hendrikscollege 10, Atheneum 14, St.-Vincentius 11, Maricolen 1, BLO Deinze 2, St.-Jozef Tielt 2, H. Hart Machelen 2, Vrij technisch onderwijs Tielt 1, Vrij technisch onderwijs Deinze 5, St.-Pieters Instituut Gent 1, Klankvreugde Gent 1, hetzij in totaal 50 leerlingen.
186. Er werden aan de leerlingen ook een aantal sociale voordelen toegekend. Een volgend artikel zal o.a. dit onderwerp behandelen.
187. In het Reg. Gem. van Petegem van 11 maart 1964 vond ik een gedetailleerde uitleg, die ook kan gelden voor de andere gemeenten.
Jozef Danneels, Raphaël Van Durme, Daniël De Vos en Hugo Vander Vennet gaven ieder in zijn klas lessen Frans (à 60 fr. per uur. van 16u15 tot 16u45, koffiebedeling van 16u tot 16u15 en bewaking in de avondstudie (à 50 fr.) van 16u45 tot 17u30. 70 leerlingen woonden in 1963 de lessen Frans en de avondstudie bij..
Deze maatregel gold ook voor gesubsidieerde scholen.
188. Naschools onderwijs: lessen Frans door De Boever, tegen vergoeding van 35 fr. per les van 30 minuten.
Van 12u45 tot 13u15, dit omdat vele leerlingen na 16 u thuis op de hoeve moeten behulpzaam zijn en wegens de grote afstand naar de wijk Bachte (duister in de winter).
Op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag vanaf 4 september 1961.
Open voor elk kind dat de gewone lessen volgt in de gemeentelijke jongensschool vanaf 3de graad.
189. Voor alle scholen middagbewaking tussen 11u45 en 12u45: 60 fr. per uur per groep van minimum 10 en maximum

80 leerlingen.

Gemeenteschool: avondstudie vanaf 1 januari 1965 met een beurtstelsel van beide onderwijzers à 60 fr. per uur per groep van minimum 10 en maximum 40 leerlingen.

190. Vanaf 5 maart 1962: lessen Frans in de klaslokalen van de gemeenteschool, in het klein lokaal voor de leerlingen 2e graad, in de hoogste klas [= lokaal] voor leerlingen die wegens hun ouderdom behoren tot 3e en 4e graad.

Maan-, dins- donder- en vrijdag van 16u15 tot 16u45, te geven door Hilde Kinds en De Boever à 45 fr. voor 1/2 uur les.

191. In de gemeenteraad van 10 februari 1965 werd beslist: "1/ Vanaf 4 januari 1965: naschoolse (facultatieve) Frase lessen in de gemeenteschool (3e en 4e graad) op maan-, dins-, donder- en vrijdag van 16u15 tot 17u15 door Cluyse à 70 fr. per uur.

In de Gottenemse gemeenteraad van 29 februari 1972 werd op verzoek van gemeenteonderwijzer Cluyse vanaf 1 januari 1972 de vergoeding lessen Frans van 70 op 100 fr. gebracht.

192. 1. vanaf 1 september 1970: socio-culturele activiteiten op woensdagnamiddag in de stedelijke lagere scholen;

2. vanaf 1 september 1971 geleide avondstudie in de gemeentelijke lagere scholen van 16u15 tot 17u; 88 fr. (à 100 %) per uur.

193. 1. K.B. 1 september 1866 en omzendbrief ministerie van Binnenlandse Zaken van 20 oktober 1866:

Gezien art. 25 van de Wet van 23 september 1842;

Algemeen [model]reglement voor de scholen voor volwassenen:

Art. 1: De gemeenteraden zullen "aanzocht" worden bijzondere scholen voor volwassenen in te richten;

Art. 3: Het onderwijs zal gegeven worden in de lokalen der lagere scholen, en door het personeel van die scholen;

Art. 4: Leerlingen onder de 14 jaar zijn niet toegelaten.

De duur der lessen van de lagere school zal met een 1/2 uur 's morgens en een 1/2 uur 's namiddags verminderd worden, de dagen waarop het onderwijzend personeel zich met de volwassenen zal hebben bezig te houden;

Art. 5: Er worden 2 afdelingen voorzien:

1/ voor beginnenden, waar de "gronden" (grondbeginselen) zullen onderwezen worden, die verplicht zijn volgens art. 6 van de Wet van 23 september 1842;

2/ de hogere afdeling, waar men hoofdzakelijk zal onderwijzen:

a/ Franse, "Nederduitse" ("flamande" in de Franse tekst) of "Hoogduitse ("allemande") taal;

b/ cijferkunst;

c/ tekenkunst;

d/ beginselen der aardrijkskunde en geschiedenis (voornamelijk België);

e/ beginselen van grondwettelijk recht;

Dit zal voor de vrouwen vervangen worden door de gronden (notions) van huishoudkunde;

f/ beginselen gezondheidsleer.

Art. 6 Programma (specificatie van art. 5).

Art. 8: Een reglement zal door de Gemeenteraad goedgekeurd worden, op voorstel van de provinciale opziener en goedgekeurd door de Bestendige Deputatie.

Art. 9: De lessen zullen kosteloos gegeven worden.

Art. 10: Boeken en schoolbehoeften blijven ten laste van de leerlingen, ten ware de gemeente of het bureel van weldadigheid de kosten op zich nemen. De onderwijzer "zal dezelve", tegen terugbetaling van de aankoopprijs, mogen leveren.

Art. 12: De bezoldiging voor elke leerling (voor niet betalende leerlingen wordt door de gemeente betaald) wordt vastgesteld door de Gemeenteraad. De onderwijzer ontvangt daarenboven een schadeloosstelling van minstens 50 fr.;

Art. 19: De gemeente mag bijzondere scholen aannemen;

Art. 33: Een toelage van Provincie en Staat is mogelijk als de plaatselijke middelen "ongenoegzaam" zijn; de geldelij-

ke tussenkomst van de Staat is maar verplichtend voor 3/5 van het tekort;

Art. 56: Scholen voor vrouwen zullen onder geen voorwendsel 's avonds mogen geopend worden.

2. De eerste 7 artikelen werden [gedeeltelijk] vervangen door het K.B. 11 september 1868 - zie verder.

3. In de door de Deinse Gemeenteraad op 3 augustus 1867 goedgekeurde tekst vond ik o.a. nog:

Het schooljaar loopt van 1 oktober tot 31 juli; er wordt les gegeven op maan-, dins-, donder- en vrijdag van 6 tot 7 1/2 (van 1 oktober tot 1 april) en van 3 tot 4 1/2 (de andere maanden) - zie ook art. 4.

Als verlofdagen werden voorzien: de nationale feestdag, de week van de gemeentefeesten, 1 januari, de Paasdagen, Hemelvaartdag, Sinksendagen, Maria-Hemelvaart, Allerheiligen en Kerstdagen.

Als tuchtstraf vond ik enkel het voorlopig verwijderen uit de school met bericht aan de ouders.

4. K.B. 11 september 1868:

Gedeeltelijke vervanging van K.B. 1 september 1866:

Nieuw artikel 5: godsdienst zal altijd deel uitmaken van het programma; het zal gegeven worden onder het bestuur van de bedienaar van de eredienst.

Nieuw artikel 6: Het programma voor beginnenden wordt gespecificeerd:

1. Het lezen en het schrijven;

2. wettelijk stelsel van maten en gewichten;

3. beginselen der rekenkunde;

4. beginselen van de Vlaamse, Franse of Duitse taal volgens de behoeften der plaatsen.

Nieuw artikel 7: Het schoolprogramma zal door de Gemeenteraad vastgesteld worden.

194. De 4e graad werd slechts in 1914 officieel opgericht.

195. In de Deinse deelgemeenten vond ik uitsluitend avondscholen voor jongens.

196. Gemeenteschool:

1. Vaste vergoeding van de hoofdonderwijzer. 50

2. Aandeel in de toelage voor kosteloos onderwijs 400

3. Vaste vergoeding van de hulponderwijzer 50

4. Aandeel in de toelage voor kosteloos onderwijs 400

5. Verwarming 60

6. Verlichting 35

7. Schoolbehoeften 50

8. Beloningen voor de leerlingen 30

9. Er zal gebeurlijk in het schoolbudget een som voorgedragen worden voor de vorming van een bibliotheek.

Aangenomen school:

Bij overeenkomst vastgesteld hulpgeld, dienende voor vaste toelage en voor schadeloosstelling van het onderwijs der arme leerlingen 400 fr.

Op voorstel van de hoofdonderwijzer zal het schepencollege de benodigde schoolbehoeften aankopen, berekend aan 2 fr. per leerling.

197. De Gemeenteraad van Astene besliste op 24 oktober 1868 de inrichting van deze school nog enige tijd uit te stellen, overwegende dat de gemeente "door haar grote uitgestrektheid niet wel geschikt is om van de voordelen dezer nuttige instelling te genieten".

En op 27 september 1880 luidde het: "De Wet van 1 juli 1879 schrijft slechts dergelijke inrichting voor wanneer zij noodzakelijk wordt geoordeeld en wel bijzonderlijk in de volkrijke steden en gemeenten en in fabriekrijke plaatsen. Aangezien onze gemeente zich in geen dier voorwaarden bevindt, en dergelijke school alhier niet het minste nut zou opleveren...".

Op 30 januari 1884 reageerde de Gemeenteraad op een vraag d.d. 3 december 1883 van de arrondissementscommissaris 1/ om een school voor volwassenen op te richten, ingevolge een verzoekschrift van 34 jongelingen; 2/ om onderwijzer Dossche in bediening te houden.

De gemeente vroeg de namen, die op het verzoekschrift voorkwamen, maar de gouverneur weigerde (brief 10 januari 1884) die te geven “omdat de bevestiging dat de lijst der 34 ondertekenaars op zijn burelen berust, voor het gemeentebestuur voldoende moet zijn. Dat deze vraag alsmede die rakende het pensioen van de onderwijzer slechts middelen zijn die het gemeentebestuur zoekt om het officieel onderwijs te benadeligen”.

De raad besloot:

1. vraag tot bekomen van het ontslag van de onderwijzer wordt staand gehouden;
2. de inrichting van een school voor volwassenen zal besproken worden, nadat een onderwijzer (in staat zijn bediening uit te oefenen) zal zijn benoemd door onze Raad;
3. protesteert tegen de aantijgingen in de brief van 10 januari 1884.

Op 18 december 1887 keerde men terug naar de argumenten van 24 oktober 1868:

- “1. wegens de uitgestrektheid van de gemeente is het grootste deel van de jongelingen bijna in de onmogelijkheid de lessen bij te wonen;
2. de lessen worden ‘s avonds gegeven; dit zal ongetwijfeld aanleiding geven tot straatschenderij.

198. Art. 66 Gemeentewet, gewijzigd door art. 11 Wet 30 december 1885 en art. 2 Wet 30 april 1905.

199. De rest zou betaald worden met een toelage van Provincie en Staat.

200. Reg.Gem. 2 oktober 1869.

201. Reg.Gem. 2 oktober 1900.

202. Reg.Gem. 2 januari 1884.

203. Het waren Govaert, hoofdonderwijzer, Blindeman en Van Overbeke.

204. Vanaf 3 januari 1884 werd ze verhoogd tot 150 fr.

205. Reg.Gem. van 19 augustus 1881.

206. Volgens de richtlijnen in K.B. 1 september 1866 en M.O. 20 oktober 1866.

207. Andere bestemmingen voor deze toelagen waren o.a.:

- 1; jaarwedden van de gemeentelijke onderwijzers,
2. “onderstand” bij bouwen of inrichten van schoolgebouwen,
3. studiebeurzen voor kandidaat-onderwijzers,
4. aanmoediging van bewaarscholen, “voornamelijk in de volkrijke steden en in de fabrieksdistricten”.

Deze onderwerpen worden behandeld in andere hoofdstukken en/of artikelen.

208. De provinciale voorzieningskassen der lagere onderwijzers werden ontbonden en in vereffening gesteld op 1 juli 1877 door de Wet van 16 mei 1876.

Ze bleven echter nog invloed uitoefenen op latere pensioenen:

Bv. in de gemeenteraad van Wontergem van 13 september 1900 vond ik het volgende: “Clement Tytgat [gewezen onderwijzer en gemeenteontvanger in Wontergem] moet het ontvangen bedrag van 175 fr. niet terugstorten in de Kas voor Weduwen en Wezen, omdat het K.B. 23 juni 1849, gewijzigd door K.B. 18 maart 1852 niet toepasselijk is”.

209. Art. 2: De deelneming in de lasten en in de voordelen hieruit voortvloeiend, is

1. “verbindend voor alle onderwijzers ten platten lande aangesteld tot een eigenlijk gezegde gemeenteschool of tot een aangenomen school in overeenstemming met art. 3 van de Wet van 23 september 1842”,
2. vrijwillig voor onderwijzers a) die noch tot een gemeente- noch tot een aangenomen school behoren, maar toch onderworpen zijn aan “opzicht”, b) stedelijke onderwijzers wiens inkomen niet meer bedraagt dan 1800 fr., c) behorend tot een geestelijke gemeenschap.

Art. 9: Inkomsten:

1. een jaarlijkse korting op de jaarwedde en de baten van de onderwijzer,
2. "onderstandgelden" van de Provincie (art. 24 Wet 23 september 1842),
3. "onderstandgelden" van de Staat,
4. giften en legaten.

Art. 10: De korting op de jaarwedde en baten bedraagt 3 % (niet minder dan 15 fr., niet meer dan 54 fr.).

Art. 26: De "diensten" (= dienstjaren) tellen mee vanaf 20 jarige leeftijd, maar slechts vanaf 1834.

Art. 33: Hebben recht op "lijfpensioen":

1. 55 jaar oud en 30 jaar dienst,
2. wegens arbeidsongeschiktheid, na 10 jaar dienst,
3. weduwen en wezen na minstens 10 jaar dienst;
4. uit hoofde van lichaamsgebreken vanaf 53 jaar en 15 jaar dienst.

Hebben recht op een tijdelijk pensioen wegens arbeidsongeschiktheid door ziekte of ongeval; de kinderen van onderwijzers na 10 jaar dienst.

Art. 38: Een weduwe verliest haar rechten bij een nieuw huwelijk.

Art. 40 Berekening van het pensioen.

Art. 41 Berekening van het weduwenpensioen.

210. Ik vond een advies van de Grammense gemeenteraad van 27 oktober 1863, bij de bespreking van een verzoekschrift van Jan Baptist Peers, gewezen onderwijzer voor het bekomen van een vermeerdering van zijn pensioen op de "provinciale voorzieningskas".

Overwegende dat:

- a) hij 74 j. oud is en dus niet meer kan werken,
 - b) ook zijn vrouw weinig kan bijverdienen,
 - c) hij vader is van 7 inwonende kinderen,
- en hij dus veel moeite heeft om in zijn onderhoud te voorzien,
is de raad van gevoelen dat hij die gunst verdient.

211. 1/ Op 21 juli 1844 verscheen een wet betreffende de burgerlijke en geestelijke pensioenen, ingericht door de Staat: o.a. Art. 1 regelde de pensioenen van magistraten, ambtenaren en beambten van algemeen bestuur en bezoldigd door de openbare schatkist. "Ze zullen tot het pensioen toegelaten worden op 65 jaar en na 30 jaar dienst".

Art. 5: Een tijdelijk pensioen wordt toegestaan bij "arbeidsongeval" na minstens 10 jaar dienst, welke ook de ouderdom is.

Art. 8: De pensioenen worden vereffend a rato van 1/60e van het middelbaar bedrag van de jaarwedde van de laatste 5 jaar voor elk jaar dienst.

Elke dienst zal bij de vereffening voor 1/50 van het middelbare bedrag dezer jaarwedde tellen.

Art. 9: Bij "arbeidsongevallen": 1/4 van de laatste jaarwedde, vermeerderd met 1/60 voor elk jaar dienst boven de vijf. Vanaf art. 20 werd de regeling bepaald van de geestelijken.

Art. 34 bepaalde de bijdragen: een afhouding van ten hoogste 5 % van de wedde.

Art. 51 en vlg. behandelden de pensioenen van weduwen en wezen.

2/ Deze Wetten werden gewijzigd door de Wet van 17 februari 1849 "op de burgerlijke en geestelijke pensioenen".

Art. 1 § 1 De ouderdom van de dienstjaren (artikel 2) werd gebracht op 65 en 30 jaar;

§ 3 De grondslag van 1/60 (art. 8,9 en 17) werd verminderd op 1/64 en 1/50 (art. 8) op 1/55;

§ 4 Het maximum van 3000 fr. (art. 13, 18 en 21), en degene van 3/4 van de jaarwedde en van 4000 fr. (art. 13) werden respectievelijk verminderd op 5000 fr., op 2/3 van de jaarwedde en op 3500 fr.

Art. 5 Alle jaarwedden ten laste van de Staat, opening gevende tot pensioen (Wet van 21 juli 1844) zijn onderworpen

aan een korting van 1 % ten behoeve van 's Lands schatkist.

212. Het K.B. van 5 december 1850 bepaalde de voorwaarden en formaliteiten: o.a. art. 3: "De te bepalen som voor aankoop van rente wordt bepaald volgens de ouderdom van verzekerde", volgens de bijgevoegde lijst "der maandelijks opklimming van de prijs der rente, volgens de ouderdom van de verzekerde".
213. In het Bestuursmemoriaal van de Provincie vond ik nog op 17 maart 1875 "Bij besluiten der besturende commissie van de provinciale voorzieningskas der "lagere schoolonderwijzers" van Oost-Vlaanderen d.d. 6 maart 1875 is er op de gelden van gezegde kas toegekend:
1. tot 3. X, Y en Z gewezen onderwijzer, een levenslang en jaarlijks pensioen van respectievelijk 589,64 fr., 525,48 fr. en 445,93 fr. vanaf 1875;
 4. A en B een onderstand van 150 fr. en 100 fr. voor het lopend dienstjaar.
214. Zo besprak de Astense Gemeenteraad op 15 februari 1905 een onderzoek van de hoofdopziener over geknoei door onderwijzer De Meyer met spaargelden van de leerlingen bij de A.S.L.K. gedurende 6 jaar (veroorzaakt o.a. door zijn drankverslaving):
- "De raad beslist dat De Meyer onwaardig is nog langer als onderwijzer behouden te blijven.
Stelt unaniem de afzetting voor volgens art. 10 der Wetten lager onderwijs, art. 7 Wet 1895 en art. 66 en 71 Gemeentewet".
215. Art. 1: art. 1 § 3 van art. 1 van de Wet van 17 februari 1849 wordt afgeschaft;
De grondslagen van 1/60 en 1/50, vermeld in art. 8 en 9 Wet 21 juli 1844 worden hersteld;
Het maximum der 2/3 van de jaarwedde en de maxima van 5000 en 3500 fr., door § 4 en 5 art. 1 Wet 17 februari 1849 vastgesteld, zijn gebracht op 3/4 der jaarwedde, op 7500 en 5250 fr.
Het minimum van 175 fr., bepaald bij art. 14 Wet 21 juli 1844 wordt op 300 fr. gebracht;
De cijfers 1200 en 800, aangeduid in art. 47 zelfde wet worden gebracht op 1500 en 1000 fr.
Art. 4. De bijzondere bepalingen, welke thans de pensioenen van het onderwijzend lichaam regelen, worden gehandhaafd.
216. In art. 1 vond ik: "De regering zal, op aanvraag van de na het van kracht worden der Wet van 20 september 1884 op pensioen gestelde titelvoerders, de pensioenen van de gemeenteonderwijzers, geraamd op een lager dan dit, waarop ze zouden vastgesteld geweest zijn naar het hoogste middelcijfer der jaarwedden van vijf achtereenvolgende jaren, herzien. Bij de berekening van dit middelcijfer, zal de jaarwedde op 20 september 1884 in de plaats gesteld worden van elke na deze datum getrokken mindere jaarwedde."
- Art. 11 stelde: "Kunnen op pensioen gesteld worden op 55 jaar of meer, de ... onderwijzers lager onderwijs ..., die vóór 20 september 1884 hun ontslag genomen hebben, zo zij op die datum minstens 5 jaar dienst hadden in een gemeenteschool of een aangenomen school.
217. Bestuursmemoriaal 1880, blz. 698.
218. Chris Vandenbroeke, Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk, 1984.
219. Jan Samyn, De Geschiedenis der Loonen in de Belgische Vlasnijverheid, blz. 18.
220. Jan Samyn, De Geschiedenis der Loonen in de Belgische Vlasnijverheid, blz. 10.
221. In 1901 werkte in de Vlaamse textielnijverheid 20,21 % der werklieden 11 uur en 44,11 % 11 1/2 uur per dag.
Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.
222. In de vlasnijverheid (Gent) gebeurde dit in 1919. In de "Engelse week" moesten de arbeiders niet meer werken op zaterdagmiddag. De uurlonen werden dan ook herberekend, zodat de arbeiders geen loonverlies zouden lijden.
Jan Samyn, De Geschiedenis der Loonen in de Belgische Vlasnijverheid, vanaf blz. 38.
223. Bart Devriendt e.a. "Een mens leeft niet van brood alleen", blz. 160: Wat en hoeveel kon de modale arbeider consumeren?
Jan Samyn, "De Geschiedenis der Loonen in de Belgische Vlasindustrie", blz. 93: Naar de wettelijke 48-urenweek.
KOK1995/110.

224. Artikel van Peter Scholliers in De Morgen van 2 februari 2008.
225. Kont/32.
226. KOK1995/109.
227. Michel Neiryneck, De lonen in België sedert 1846.
228. Volgens Internet (www.Google.be), waar een vergelijking gemaakt wordt tussen de berekeningen van Neiryneck en Scholliers.
229. “Tussen 1853 en 1870 is er een stijging van ongeveer 2,5 % per jaar, die evenwel afgewisseld wordt met kleinschalige terugvallen, die verklaard kunnen worden door kortstondige prijsverhogingen of loonsverlagingen. Tussen 1873 en 1877 dalen de reële lonen met 4 % per jaar. Tot 1890 blijven ze op een laag niveau, tegen 1895 zijn ze alweer een stuk hoger. In de rest van de periode blijven ze behoorlijk stabiel, een lichte terugval naar 1905 toe niet te na gesproken. Deze evoluties in reële lonen worden door drie factoren beïnvloed: door de industriële output, de groei in produktiviteit en de mate van arbeidersprotest.”
230. Chris Vandebroek, Vlaamse koopkracht, gisteren, vandaag en morgen, 1984, blz. 167 en 169.
231. “Het begon in Amerika met de grote krach van Wall Street en de Grote Depressie. De crisis waaide over naar Europa, de wereldhandel stagneerde, de prijzen kelderden, de productie vond geen afzet meer. Tot het dieptepunt in 1932”. De M.O. van 30 maart 1932 bepaalde “werklozensteun” op 3 fr. per persoon voor gemeenten met minder dan 5000 inwoners. De Besluitwet van 30 september 1939 en de M.O. van 3 november 1939 bepaalden in het kader van de tewerkstelling van de werklozen dat hun hoogstens 5 fr. tegemoetkoming per volledige dag mocht uitbetaald worden.
232. In 1939 werd de index der kleinhandelsprijzen ingrijpend hervormd, wat de continuïteit met de voorgaande jaren verbrak. 757 was het gemiddelde van de eerste 4 maandcijfers, die volgens de oude methode berekend werd. Het was echter slechts in de late jaren veertig dat de lonen volledig gekoppeld werden aan de evolutie van de kleinhandelsprijzen, de “index”.
233. Tabel F: Budgetverdeling omstreeks 1914 en 1921

Er werden 88 posten voorzien, verdeeld als volgt:		
voeding	33	
woning en meubilering	14	
verwarming en verlichting	7	
kleding	25	
hygiënische, sociale en morele uitgaven	9	= 88.

234. Tabel G: Verhouding kleinhandelsprijzen en levenskosten (1920-1939)

Jaar	Index der kleinhandelsprijzen (April 1914 = 100)	(1921 = 100)	Index der levenskosten (1921 = 100)
1920*	455		
1921	399	100	100
1922	373	93	93,2
1923	428	107	109
1924	501	125	125
1925	518	129	134
1926	618	154	162
1927	786	196	200
1928	820	205	207
1929	874	218	220
1930	874	218	226
1931	798	199	203
1932	720	180	183
1933	705	176	181
1934	666	166	174
1935	654	163	175
1936	685	171	185
1937	735	184	199
1938	761	190	205
1939	757	188	203

*1920 alleen in Brussel.

Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.

235. Tabel H: Index van het reëel loon (1929-1939) [1933 = 100]

Jaar	Index van het gemiddeld uurloon	Index van het levenskosten	Index van de reëel loon	Index van het
1929		112	121	92
1930		120	124	97
1931		113	112	100
1932		103	101	102
1933		100	100	100
1934		96	96	100
1935		92	96	96
1936		100	102	98
1937		111	110	100
1938		117	113	103
1939		119	112	106

Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.

236. De gegevens putte ik o.a. Peter Scholliers: Lonen in de Belgische nijverheid, 1913-1940: De enquête Davin. Brussel, Centrum voor hedendaagse sociale geschiedenis, V.U.B., 1979.
Bart Devriendt e.a. "Een mens leeft niet van brood alleen", blz. 160, Wat en hoeveel kon de modale arbeider consumeren?
237. Chris Vandenbroeke, Vlaamse koopkracht, gisteren, vandaag en morgen, 1984, blz. 268 en 277.
238. Marc Reynebeau, Een geschiedenis van België, 2003.
239. Deze basisprodukten werden soms aangevuld met wat vet, karnemelk, haring (één haring voor 5 personen, werd verteld!), uiterst zelden, eigenlijk nooit, vlees, behalve soms wat spek en vooral slachtafval, vrijwel nooit verse groenten. Ik hou verder ook geen rekening met andere levensbehoeften en evenmin met arbeidsduur en werkomstandigheden.
240. Besluit van 25 januari 1826 - zie Bestuursmemoriaal Oost-Vlaanderen, deel 25, blz. 43.
241. Omzendbrief van 12 februari 1829 - zie Bestuursmemoriaal Oost-Vlaanderen, deel 25, blz. 139: "...voor zoveel de graanprijzen genoegzame daling of rijzing zullen ondergaan, om de prijs van het brood met een 1/2 cent per "pond" te vermeerderen of verminderen".
242. Tot de "markt" van Deinze behoorden volgende gemeenten: Kruishoutem, Astene, Bachte-Maria-Lerne, Gottem, Grammene, St.-Martens-Lerne, Machelen, Olsene, Petegem, Vinkt, Wontergem, Zeveren en Zulte. Meigem behoorde bij Gent, evenals Nevele, Deurle en Nazareth.
243. Er werden "proefbakkingen" gehouden en de vaste grondslagen voor de prijs waren: "a) de hoeveelheid ponden, welke een mud (100 hl) graan oplevert, b/ de kost om een brood te bakken, c/ een billijke winst voor de bakker".
De resultaten werden in het staatsblad gepubliceerd en daarna in het Bestuursmemoriaal van elke Provincie overgenomen.
244. Het "Modern Woordenboek, uitgave 1938, geeft voor "pond" o.a. volgende definitie: 1 Veroud. gewicht ter waarde van 1 kg, 2 gewicht ter waarde van 500 g.
245. Misschien wordt de verrekening iets gemakkelijker als ik de prijzen van december 1832 (gulden) vergelijk met dezelfde in januari 1833 (fr.):
witte tarwe: 8,35 gulden naar 17,23 fr., maal 2,06,
rode tarwe: 8,48 gulden naar 16,89 fr., maal 1,99,
rogge: 3,14 gulden naar 10,24 fr., maal 3,36,
van juli 1832 naar januari 1833
aardappelen: 2,84 gulden naar 3,83 fr., maal 1,35,
vlees: 0,53 gulden naar 1,00 fr. maal 1,82.
246. KOK1948/34 en 35 geven commentaar op de hongercrisis in 1844/1846.
Ook Marc Reynebeau schetst deze periode in "Een geschiedenis van België", 2003.
247. Eind december 1845 lag de prijs van de aardappelen 3 maal zo hoog als in juli 1845.
248. April 1845 4,63, oktober 1845 9,24 fr., april 1846 10,03, oktober 1846 6,11, maar april 1847 opnieuw 10,59.
249. De eerste die ik gevonden heb sedert 1830.
250. Op 23 februari 1848 stuurde de gouverneur een brief aan de gemeentebesturen dat er wegens "misbruiken" opnieuw proeven zouden gebeuren voor "broodmaking".
1948/35 beschrijft die "broodzetting".
Meer uitleg over die omrekening naar de broodprijs vond ik in het Bestuursmemoriaal vanaf 1858; waarschijnlijk was de methode niet aan tijd gebonden.
Elk jaar berekende men door proefbakkingen nog altijd de hoeveelheid brood, die uit een hl graan kon gebakken worden (95 kg voor rogge en 100 kg voor tarwe). Aan de hand van de graanprijs berekende men dan de broodprijs. In 1862 rekende men voor "onkosten en winst van de bakker" 3 fr. voor rogge- en 4,30 voor tarwebrood.
251. KOK1948/3.

252. Tabel I: Broodprijs (1851-1874)

Jaar	roggebrood	wit brood:
1851	0,15 fr.	0,21 fr.
1853	0,20	0,26
1859	0,22	0,32
1863	0,21	0,28
1864	0,19	0,26
1865	0,18	0,25
1866	0,22	0,31
1867	0,33 (!)	0,50 (!)
1868	0,29	0,40
1869	0,24	0,29
1873	0,28	0,41
1874	0,29	0,37

Waarschijnlijk was er in 1867/68 een slechte oogst!

Volgens Kont/32. In 1864 kostte een brood van 1 kg 0,34 fr.; 20 "pistolets" kostten 1 f.

KOK1949/38 vlg. vermeldt: Tussen 1870 en 1880 kostte een brood 0,30 fr. per kilo.

KGK/2002/109 stelt: Kosten van levensonderhoud in 1877: 1 kg brood 0,34 fr., 20 pistolets 1 fr.

253. Tabel J: Aardappelprijs (1848-1877)

Jaar	gemiddeld voor de maanden april en oktober	gemiddelde jaarprijs
1848	5,72 fr.	
1849	4,81,	
1850	4,96,	
1851	6,50,	
1852	7,91,	
1853	8,80,	
1854	10,02,	
1855	8,74,	
1856	7,02,	
1857	5,67,	
1858	5,60,	
1859	6,06,	
1860	8,90,	
1861	10,09,	
1862	7,90,	
1863	5,02 (!),	
1864	5,61,	
1865	6,32,	
1866	6,17,	

1867	9,62,	
1868	8,61,	
1869	6,41,	
1870	8,20.	
1872		8,29,
1873		8,09,
1874		8,19,
1876		9,40,
1877		10,38,

254. F. Michotte, L'Evolution des prix de détail en Belgique de 1830 à 1913, Bulletin de l'Institut des sciences économiques, mei 1937, p. 346.

De index der voedingswaren evolueerde als volgt: Van 109 in 1846 daalde hij tot 86 in 1851, steeg tot 112 in 1854, daalde opnieuw tot 98 in 1857, schommelde lichtjes en bereikte in 1861 opnieuw 114, daalde tot 93 in 1964, steeg tot 121 in 1867, daalde tot 103 in 1869, steeg tot 120 in 1877, daalde tot 106 in 1881, daalde geleidelijk verder tot 78 in 1896 (lichte opleving tot 101 in 1887), schommelde geleidelijk tot 104 in 1912 en 101 in 1913.

De globale index volgde die evolutie van 98 in 1846 en 102 in 1847 tot 104 in 1913.

255. KOK2002/109.

256. Tabel K: Prijs van roggebrood en aardappelen (1879-1899)

Jaar	Rogge	Aardappelen	Jaar	Rogge	Aardappelen
1879	15,20	11,29	1890	11,18	5,85
1880	16,48	9,66	1891	14,43	9,28
1881	16,21	6,85	1892	12,09	7,48
1882	14,44	8,27	1893	9,48	4,65
1883	12,95	9,53	1894	8,72	5,76
1884	12,19	6,13	1895	8,83	6,51
1885	12,13	6,04	1896	8,84	4,92
1886	10,94	6,42	1897	12,68	7,29
1887	10,25	7,10	1898	10,95	6,46
1888	10,92	8,06	1999	10,55	5,12
1889	10,32	7,47			

257. Chris Vandebroek, Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk, 1984.

258. In de 19e eeuw werd per dag 12 à 13 uur gewerkt. Toch leefde rond 1865 nog altijd bijna een half miljoen arbeidersfamilies in permanente armoede.

Slechts in 1804 kwam een wet, die de maximum werkdag op 11 uur bracht, en in 1905 werd de 6-daagse werkweek ingevoerd.

Voordien reeds werd meestal niet gewerkt op zondag, die bovendien een religieuze rustdag was. Toch gebeurde het veel dat werklieden op zondag enkele uren gratis naar de fabriek gingen voor het onderhoud van "hun" machines.

259. Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.

260. De "zware" nijverheid in Wallonië speelde hierbij een grote rol. Het gemiddeld loon per nijverheid bedroeg voor een + 16-jarige: voor kolenmijnen en cokesfabrieken 1,97 fr., voor ceramiek, lei enz. 1,50 fr., metaal en staal 1,64 fr., chemi-

sche produkten 1,45 fr., glas 2,29 fr., linnen en hennep 0,64 fr., katoen 1,41 fr., wol 2,04 fr., papier, karton, drukwerk 1,53 fr.

In Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.

261. Jan Samyn, De Geschiedenis der Loonen in de Belgische Vlasnijverheid, blz. 8.
262. Jan Samyn, "De Geschiedenis der Loonen in de Belgische Vlasnijverheid, blz. 11.
263. Tot en met jaar 1864 sprak men over "volwassen werklieden aan het landwerk gebruikt".
264. KOK1949/38 vlg. vermeldt de lonen van de Deinse wevers van 1848 tot omstreeks 1870 en concludeert: "Gesteld dat de index van de koopkracht van de frank in de tweede helft van de 18e eeuw stond als 1 staat tot 30 in vergelijking met de gedevalueerde frank van heden (= 1949), dan verdiende de Deinse wever circa 150 fr. van 1949 per dag."
265. Kont/1645: Omstreeks 1880 verdiende een mijnwerker: 925 fr. per jaar (zeer hoog loon).
Omstreeks 1880: jaarwedde jachtwachter: 100 fr./jaar;
266. Besluit van de Provincieraad betreffende het onderhoud van de buurtwegen:
Gezien de Wet 10. april 1841, art. 14, 15 en 16 en het provinciaal reglement art. 10, 12 en 16:
verslag commissie van landbouw d.d. 30 september 1888 nr. 164:
Prijs 1 dag werken van 1 man voor 1890: 1,50 fr.
267. Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846
268. Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.
269. KOK1967/159.
270. Geschiedenis van de kleine man, van BRT -Open school, Druk J. Snoeck & Co .St.-Amandsberg, 1983.
271. Belangrijk was natuurlijk de evoluerende economische toestand, die zich in de loop van een gezinsleven voordeed: onmiddellijk na het huwelijk verdienden beide echtgenoten gewoonlijk een loon; met de geboorte van de kinderen vermeerderden de uitgaven, terwijl de inkomsten verminderden nu de moeder meer thuis diende te blijven. Als de kinderen groot werden, sloeg de balans weer aan de andere zijde door, zodra sommigen onder hen een loon ontvingen. Waren alle kinderen van huis weg om zelf een gezin te stichten, dan verminderden wel de familie-uitgaven, maar de inkomsten namen dikwijls nog meer af.
De problemen begonnen echter ernstige vormen aan te nemen, als de "produktiviteit" van de ouders begon te verminderen (door ziekte of ouderdom). Dan vielen ze terug op hun eventueel spaargeld of moesten ze een beroep doen op ondersteuning door hun kinderen of op de armenzorg. In 1900 kwam er een wet, die een primaire vorm van ouderdomspensioen invoerde.
"Een zorgeloze gelukkige oude dag" was voor de meeste werklieden niet weggelegd.
Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.
272. Kont/3389.
273. Chris Vandenbroeke, Vlaamse koopkracht, gisteren, vandaag en morgen, 1984, blz. 60.
274. De gegevens putte ik o.a. uit:
Peter Scholliers: Lonen in de Belgische nijverheid, 1913-1940: De enquête Davin. Brussel, Centrum voor hedendaagse sociale geschiedenis, V.U.B., 1979;
Bart Devriendt e.a. Een mens leeft niet van brood alleen, blz. 160: Wat en hoeveel kon de modale arbeider consumeren?
275. Michel Neiryck, De lonen in België sedert 1846.
276. De gegevens putte ik o.a. uit:
Peter Scholliers: Lonen in de Belgische nijverheid, 1913-1940: De enquête Davin. Brussel, Centrum voor hedendaagse sociale geschiedenis, V.U.B., 1979;
Bart Devriendt e.a. "Een mens leeft niet van brood alleen", blz. 160: Wat en hoeveel kon de modale arbeider consumeren?
Enkele gegevens vond ik ook in KOK1995/110.

277. Dus niet het reëel loon of de reële levensstandaard! De lonen in Vlaanderen lagen natuurlijk lager, maar de evolutie zal wel ongeveer dezelfde geweest zijn.

278. Tabel L: Index van het gemiddeld loon in België (1929-1939)

1929	112
1930	120
1931	113
1932	103
1933	100
1934	96
1935	92
1936	100
1937	111
1938	117
1939	119

Michel Neiryneck, De lonen in België sedert 1846.

279. In de openbare diensten werden omstreeks 1950 de wedden geregulariseerd vanaf 1947.

280. Marc Reynebeau, Een geschiedenis van België, 2003.

281. Robert Vandeputte, Sociale Geschiedenis van België 1944-1985.

282. Er bestond reeds vroeger een decreet van 20 Messidor jaar III.

283. Art. 51: In elke landelijke gemeente is er minstens één veldwachter.

Art. 53: Hij wordt benoemd door de gouverneur, uit een dubbele lijst, voorgesteld door de Gemeenteraad.

284. Tabel M: Minimumwedde veldwachter

van 501 tot 1000	300
1501	400
2001	500
2501	600
2500 en meer	700

285. Tabel N: Wedde secretaris

3. van 501 tot 1000	400 tot 500
4. min 1501	500 tot 600
5. min 2001	600 tot 800
6. min 2501	800 tot 1000
7. min 3001	1000 tot 1200
8. min 4001	1200 tot 1400
elke 5 jaar verhoging met 5 %.	

286. Op 26 mei 1866 besliste de Gemeenteraad:

Overwegende dat het billijk zou zijn alle veldwachters van de provincie te betalen op gelijke voet volgens het aantal inwoners van de gemeente,

Laat de vaststelling van de wedde van de veldwachter over aan de Provincie.

287. Reg.Gem. 6 november 1894: "Overwegende dat de geldmiddelen van de gemeente voldoende zijn, wordt de wedde van de gemeenteonderwijzer verhoogd met 100 fr., van de bewaarschoolonderwijzeres met 25 fr. en van de veldwachter met 50 fr.". Het besluit werd geschorst door de gouverneur, maar toch door de Gemeenteraad behouden.

Reg.Gem. 26 februari 1895: "De veldwachter verdient 450 fr., terwijl voor gemeenten van 500 tot 1000 inwoners er slechts 300 fr. voorzien is.

288. "Overwegende dat de geldmiddelen van de gemeente voldoende zijn" verleende de Gemeenteraad op 6 november 1894 een verhoging van 50 fr. aan de veldwachter. Dit besluit werd opgeschort door de gouverneur, maar de gemeente besloot dit toch te behouden. Nochtans was wettelijk slechts 300 fr. minimum voorzien voor gemeenten van 500 tot 1000 inwoners (Grammene telde 623 inwoners).

289. Ingevolge de M.O. van 4 januari 1895 (na elk vijfjaarlijks tijdvak een vermeerdering van 5 %, berekend op hun laatste jaarwedde);

Overwegende dat die vijfjaarlijkse verhoging van 5 % moet berekend worden op de beginwedde van de secretaris, op het tijdperk dat 1 januari 1895 voorafgaat;

Overwegende dat de tegenwoordige jaarwedden verworven blijven en in geen geval kunnen verminderd worden;

Gezien de beginjaarwedde van de gemeentesecretaris over het jaar 1881, belopende tot de som van 450 fr.;

Gezien het ontwerp van gemeentebegroting over 1895, waarin de jaarwedde van de secretaris wordt vastgesteld op 580,80 fr. zijnde de jaarwedde van 1894 vermeerderd met tweemaal 5 % uit hoofde van de 14 dienstjaren van de secretaris;

Overwegende eindelijk dat een verhoging van tweemaal 5 % op de beginjaarwedde de tegenwoordige jaarwedde niet zou bereiken.

Besluit: De jaarwedde van de gemeentesecretaris wordt voor 1895 behouden op 528 fr. zoals in 1894.

290. Op 22 augustus was een nieuwe veldwachter aangesteld.

291. Op 2 februari 1883 had een nieuwe secretaris de eed afgelegd.

292. Tabel O: Wedde secretaris

3. tussen 501 en 1000 inwoners	400 tot 500 fr.
4. min dan 1501	500 tot 600
5. min dan 2001	600 tot 800
6. min dan 2501	800 tot 1000
7. min dan 3001	1000 tot 1200
8.. min dan 4001	1200 tot 1400

293. De vijfjaarlijkse verhoging van 5 % werd verhoogd tot 10 % in de gemeenten der 11 eerste rangschikking en 7 % voor de andere. Dit was een minimum.

294. Tabel P: Minimumwedde veldwachter

Minder dan 500 inwoners	200 fr.
minder dan 1001	300
minder dan 1501	400
minder dan 2001	500
minder dan 2501	600
vanaf 2501	700

295. Tabel Q: Grammene: jaarwedde gemeentesecretaris en veldwachter (tussen 1900 en 1925)

Jaar	Wedde secretaris	Jaar	Wedde veldwachter
1900	500		
1902	504		
1907	530		
		1911	520
1912	583	1912	600
		1916	625
1917	636		
1919	1000	1919	1225
1920	2500		
1921	2625	1921	2310
1923	2656	1923	3150
1924	2750		
1925	2781		

296. Bv. in Grammene (Reg.Gem. 6 november 1894): “Overwegende dat de geldmiddelen van de gemeente voldoende zijn, wordt de wedde van de gemeenteonderwijzer verhoogd met 100 fr., van de bewaarschoolonderwijzeres met 25 fr. en van de veldwachter met 50 fr.”. Het besluit werd geschorst door de gouverneur, maar toch door de Gemeenteraad behouden. Nog in Grammene (Reg.Gem. 26 februari 1895): “De veldwachter verdient 450 fr., terwijl voor gemeenten van 500 tot 1000 inwoners er slechts 300 fr. voorzien is”. Waaraan had hij dit toch aanzienlijk voordeel te danken?
297. K.B. van 5 februari 1920 (Brief gouverneur 18 maart 1920, ingevolge beslissing van Provincieraad van 19 december 1919) bepaalde dat de jaarwedde van de veldwachter vastgesteld werd door de gemeenteraden, “maar mag vanaf 1 januari 1919 niet lager zijn dan (kosten kledij, uitrusting en wapening niet meegerekend)” 1000 fr. voor minder dan 500 inwoners, 1100 fr. voor 500 tot 1000 inwoners, 1200 fr. voor meer dan 1000 inwoners.
298. Tabel R: Minimumwedde secretaris (vanaf 1920)

Wet 17 augustus 1920 (zie hoger Wet 3 juli 1894 verhogingen)	
3. 501 tot ,1000	2500
4. 1001 tot 1500	3000
5. 1501 tot 2000	3500
6. 2001 tot 2500	4000
7. 2501 tot 3000	5000
8. 3001 tot 4000	6000
9. 4001 tot 5000	7000

299. Wet van 30 januari 1924.

300. Tabel S: Aanvangswedde veldwachter vanaf 1924

tussen 501 en 750 inwoners	2100
min 1001	2500
min 2001	3500
min 3001	3800
meer dan 3000	4100

301. De Gemeenteraad van Gottem bracht op 20 oktober 1936 zelfs de aanvangswedde van de secretaris op 2500 fr. (hetzelfde als de veldwachter). Omdat er voordien rekening gehouden werd met zijn "cumul" in Wontergem, verdiende de secretaris in Gottem minder dan de veldwachter.
302. In de Deinse begroting voor 1925 werd voor de 2 "veldwachters" (later werden dit "agenten" genoemd) respectievelijk 5600 fr. en 4600 fr. voorzien.
303. De K.B's van 28 februari en 31 mei 1935, die deze wedden bepaalden, heb ik niet gevonden in het S.A.D.
304. Qua wedde werd dan door de Hogere Overheid een speciale regeling getroffen. In een omzendbrief van de gouverneur luidde het in 1952: "De wedde mag in geval van cumul hoogstens worden berekend aan 100 % van de wedde voorzien voor de gemeente met het hoogste bevolkingscijfer, vermeerderd met 75 % van de wedde voorzien voor de andere gemeente. De wedde wordt verdeeld tussen de gemeenten op basis van de bevolkingscijfers".
305. De secretaris van Astene (een gemeente in de reeks 2001 tot 2500 inwoners) was ook secretaris in Deurle; zijn weddeschaal werd ten persoonlijke titel vastgesteld. Hij was ook secretaris in Deurle sinds 1 juni 1941; het was dus aangegeven het gunstigste stelsel te nemen.
"Vanaf 1 januari 1951 (ingevolge art. 5 van de omzendbrief van de gouverneur van 10 november 1952) bedraagt de minimumwedde 94200 fr. en het maximum 144000 fr., aangepast aan het indexcijfer in min of meer.
Aangezien hij als titularis van de functie van gemeentesecretaris met ambtsvereniging kan doen gelden (vanaf 1 januari 1951) 12 jaar nuttige dienstancienniteit, fictief ingaande op 1 juni 1946. Deze nuttige dienstancienniteit begrijpt 8 meerdere jaren en 4 mindere jaren. Dus de individuele jaarwedde vanaf 1 januari 1951 bedraagt 116200 fr., fictief ingaande op 1 juni 1949, 120500 fr. vanaf 1 juni 1951 en 124800 vanaf 1 juni 1953.
Het aandeel van Astene bedraagt 74000 fr. vanaf 1 januari 1951, 76500 fr. vanaf 1 juni 1951 en 79000 fr. vanaf 1 juni 1953".
306. Zo was in Petegem (met tussen 4000 en 5000 inwoners) de toestand als volgt tot 1 januari 1946:
Aanvangswedde van de secretaris (spanning 200) 24000 fr., deze van de veldwachter (spanning 120) 14400 fr.
Voor de andere gemeenten was dit natuurlijk een stuk minder.
307. Bij Besluit van de Regent van 4 februari 1946 werd de maatregel van 3 mei 1945 (toeslag) behouden tot 31 december 1946.

308. Tabel T: Aanvangswedde secretaris en veldwachter (vanaf 1946)
[Spanning 100 was gelijkgesteld aan 27000 fr.]

	secretaris	veldwachter
301 tot 500 inwoners, spanning	66	56
501 tot 750		66
501 tot 1000	88	
751 tot 1000		78
1001 tot 1500	106	
1501 tot 2000	120	
1001 tot 2000		109
2001 tot 2500	140	
2501 tot 3000	160	
2001 tot 3000		115
meer dan 3000		120
3001 tot 4000	180	
4001 tot 5000	200	
...		
meer dan 25000 inwoners	350	

Reeds op 20 mei 1947 moest een M.O. van 20 mei 1947 een anomalie rechtzetten; voor gemeenten tussen 1001 en 1500 inwoners kon de secretaris een lagere wedde krijgen dan de veldwachter. De spanning werd van 106 op 120 gebracht.

309. De Deinse Gemeenteraad regulariseerde op 7 oktober 1952 de wedde van de secretaris als volgt:
"Aangezien de gemeente qua wedden gerangschikt is in de reeks van 15001 tot 25000 inwoners (aanvraag en akkoord van Hogere Overheid reeds gebeurd op 30 juni 1942)"

<u>Periode</u>	<u>Aanvangswedde</u>	<u>Maximumwedde</u>
1 september 1947 tot 31 december 1947	93500	132860
1 januari 1948 tot 30 juni 1948	102230	132860
1 juli 1948 tot 31 december 1950	108480	149520"

2/ Voor één van de kleinste gemeenten (Gottem - reeks 750 tot 1000 inwoners) leverde de regularisatie het volgende op:

<u>Periode</u>	<u>Aanvangswedde</u>	<u>Maximumwedde</u>
1 september 1947 tot 30 juni 1948	27910	46780
1 juli 1948 tot 31 december 1950	33720	53760

310. In Deinze werd de basiswedde voor de veldwachter: 48000 fr. vanaf 1 januari 1953; het maximum was 77700 fr. (= 10 jaarlijkse verhogingen van 1980 fr. en 6 jaarlijkse van 1650 fr.)

2/ In Gottem (Reg.Gem. 28 oktober 1952):

<u>Periode</u>	<u>volgens de weddeschalen</u>	<u>Aanvangswedde</u>
<u>Maximumwedde</u>		
1 september 1947 tot 30 juni 1948	25230	38580
1 juli 1948 tot 31 december 1950	30570	44340

3/ In Petegem (Reg.Gem. 15 maart 1952).

Periode volgens de weddeschalen

1 september 1947 tot 30 juni 1948

1 juli 1948 tot 31 december 1950

Aanvangswedde

38540

47210

Maximumwedde

69500

80000

311. Tabel U: Wedde van een secretaris vanaf 1 januari 1951

Groep	Inwoners	Minimumwedde	Maximumwedde
B	501 tot 1000	39200	60000
C	1001 tot 1500	47200	72000
	1501 tot 2000	52700	81000
D	2001 tot 2500	58800	90000
	2501 tot 3000	64000	97000
E	3001 tot 4000	67000	103000
	4001 tot 5000	76000	116000
...			
F	15001 tot 25000	114000	162000

312. Ik vond ook een "cumulatie" van een veldwachter, die aangesteld was voor 3 1/2 uur per dag in Petegem en 4 uur per dag in Zeveren. "Een enige kans om zijn inkomen enigszins te verbeteren en zijn administratieve kennis verder uit te breiden, wat hem zeker ten goede zal komen bij de verdere uitoefening van zijn ambt als veldwachter", luidde het in de Gemeenteraad.

In de gemeenteraad van Meigem op 9 januari 1958 was ook sprake van een gemeenschappelijke veldwachter voor Meigem en Poesele.

Dit waren echter de enige voorbeelden, die ik gevonden heb.

313. De minimumwedde van de secretaris bedroeg 39200 fr.

Voor de secretaris van Grammene (August-Roger Van der Eeken), die sinds 1 januari 1951 ook secretaris was in Meigem, werd op de gemeenteraad van 23 januari 1953 een speciale regeling getroffen (ingevolge een omzendbrief van de gouverneur van 10 november 1952, punt 5). Zijn minimumwedde zou 76600 fr. bedragen, zijn maximumwedde 105000 fr. "De verdeling tussen de gemeenten zal geregeld worden zoals bepaald in voormelde onderrichtingen".

314. Tabel V: Minimum- en maximumwedde veldwachter:

B	501 tot 750	29000	43000
	751 tot 1000	35000	52000
C	1001 tot 2000	48000	72000
	2001 tot 3000	50000	76000
	3001 tot 4000	54500	83250
	meer dan 4000	56500	86500

315. Tabel W: Wedde agenten in Deinze (1951-1953)

	Mortier	De Baets	Vermeire
Datum indiensttreding	2/3/1903	8/8/1908	8/6/1919
Wedde op 1 januari '51	66240	61000	48000
1 juni 1951	67500	62300	49300
1 juni 1952	68000	63600	56600
1 juni 1953	70100		

316. Ik geef deze omzendbrieven met de blz. van het Bestuursmemoriaal en gebeurlijk een aanduiding van de inhoud:
 20 maart 1953, 324, uitleg bij 10 maart 1953,
 12 juni 1953, 563, wijziging aan de verhogingen,
 12 augustus 1953, 745, idem,
 31 mei 1954 (= M.O. 8 mei 1954), 576, dienstjaren tijdens oorlog
 14 oktober 1954 (= M.O. 24 september 1954), 853, toestand miliciens
 10 februari 1954, 60, spreiding van loopbaan soms facultatief voor gemeente,
 24 februari 1954, 91, vervangt de vorige,
 20 juli 1954, 712, soms meer verhogingen voor personeel aangeworven na 1 februari 1954,
 28 oktober 1957 (= M.O. 18 oktober 1957), 800, indexcijfer boven plafond 107,4; dus vanaf 1 januari 1957 verhoging met 250 %, globale mobiliteitsverhoging vanaf 1 november op 150 %,
 22 augustus 1958 (= M.O. 6 augustus 1958), 756, wijziging vorige omzendbrief, verhoging wedden volgens indexcijfer: van 83,57 tot 95,48 punten: 0 %
 per volledige schijf van 2,39 punten: verhoging met 2,5 %, 5 %, enz.
 vanaf 1 november 1957,
 1961, 166: herziening weddeschalen.
317. Bestuursmemoriaal 1958, blz. 769.
318. M.O. 25 juni 1964 (in Petegem: Reg.Gem. 17 juni 1964)
 art. 3: De weddeschalen, verbonden aan indexcijfer 110, omvatten de verhoging met 17,50 %, welke voortvloeit uit hun koppeling met het indexcijfer der kleinhandelsprijzen van het Rijk overeenkomstig de modaliteiten vastgesteld bij Wet van 12 april 1960.
 art. 39: Veldwachter, rang 20, schaalnr. 201, wedde- en schaalgroep I, oude groep D, klasse 21 jaar: minimum 79000, maximum 127000 (na 24 jaar).
 M.O. 10 februari 1964 (Petegem Reg.Gem. 11 maart 1964)
 Secretaris vanaf 1 juli 1962: minimum 139000, maximum 210000.

319. Tabel X: Wedde veldwachter en secretaris vanaf 1970

<u>Inwoners</u>	<u>minimum</u>	<u>maximum</u>
<u>Veldwachter</u>		
501 tot 1000	66012	99618
1001 tot 1500	75117	113358
1501 tot 2000	84222	127098
boven de 2000	91050	137403
<u>Secretaris</u>		
501 tot 750	80659	135033
751 tot 1000	90030	151938
1001 tot 1250	102180	168840
1251 tot 1500	109263	177243
1501 tot 2000	113313	088091
2001 tot 2500	122055	196833
2501 tot 3000	131016	205794
3001 tot 4000	136827	211605
4001 tot 5000	149927	226065
5001 tot 6000	157986	238176
...		
20001 tot 25000	215052	327912

320. Het aantal inwoners werd samengeteld:

	<u>vóór 1/6/1970</u>	<u>vanaf 1/6/1970</u>
bv. 2501 tot 3000	159000/243720	163770/251034
3001 tot 4000	166050/243720	171033/251034

321. Hoofdstukken 0 tot 4 (de wedde en de gebeurlijke vergoedingen en bijverdiensten), hoofdstuk 8.2. (de prijzen der levensmiddelen) en hoofdstuk 8.1. (de levensomstandigheden en de koopkracht).

322. Er werd enkel een minimumwedde bepaald.

323. Vooreerst waren de wedden van secretaris en veldwachter nog steeds gebonden aan het aantal inwoners. Voor de onderwijzers gold vanaf ongeveer 1887 een eenvormige wedde voor alle gemeenten. Deze konden wel een weddetoeslag geven. De Wet van 28 februari 1935, vervangen door het K.B. van 7 juni 1935, bepaalde dat de minimumwedden voorzien door de wet niet mochten overschreden worden met meer dan 10 % in gemeenten tot 10000 inwoners.

De Wet van 9 april 1955 voorzag dat deze weddetoeslag hoogstens 20 % mocht bedragen, waarvan 15 % ten laste van de Staat. Maar "de weddetoeslagen mogen aan het personeel der aangenomen scholen slechts toegekend worden als ze reeds op 31 december 1950 hiervan genoten".

Anderzijds waren de werkomstandigheden van de onderwijzers verbeterd door het invoeren van nieuwe mildere normen voor de splitsing van klassen.

324. Deze gemeente staat qua inwoners ongeveer in het midden van de deelgemeenten; de bevolking daalde geleidelijk en permanent van een 2000 naar een 1700 inwoners.

325. Vanaf ongeveer 1887 kwam er minimumwedde (alle vergoedingen inbegrepen), die dezelfde was voor alle gemeenten.

326. In 1842 werd voor de gemeenteonderwijzer enkel een minimumwedde verplicht. Vanaf 1863 werd deze minimumwedde bepaald volgens categorieën, waarin vooral de schoolbevolking een rol speelde. Vanaf 1884 werd de minimumwed-

de, casueel (vergoeding voor kosteloos onderwijs) inbegrepen, bepaald door het aantal inwoners; de Gemeente mocht echter de vorige toestand behouden, wat in Vinkt tot 1886 gebeurde. Dit was natuurlijk nadelig voor de grote gemeenten, voor wie het casueel een belangrijk deel van de “beloning” uitmaakte.

327. Ik heb de maandwedde gedeeld door 365.

328. De begrotingen werden gewoonlijk opgesteld in oktober van het vorig jaar; het opgegeven bevolkingscijfer slaat dus waarschijnlijk op die periode, of soms op 31 december van het vorig jaar.

329. Samen met de belastingen vormden ze een element voor de bijdragen van elke gemeente in het “Gemeen fonds voor openbare onderstand” en/of het “Fonds voor meestbegaafden”.

De inrichting van eerstgenoemd Fonds werd voorzien in de Wet van 27 november 1891 en K.B. van 30 maart 1892 (Brief gouverneur van 31 maart 1898).

330. Bachte telde 343 inwoners, Maria-Lerne 710

331. Ter vergelijking geef ik de bevolking van enkele buurgemeenten in 1865: Aalter 6637, Machelen 2531, Nevele 3354, Kruishoutem (arrondissement Oudenaarde) 6053.

Bestuursmemoriaal Oost-Vlaanderen, 1866.

332. *GvD geeft op blz. 662 enigszins andere cijfers.*

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Lerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1866	1219	1027	644	619	1141	1890	940	629

333. *GvD geeft op blz. 662 enigszins andere cijfers.*

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Lerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1880	1350	945	609	639	1287	1912	912	628

334. *GvD geeft op blz. 663 enigszins andere cijfers.*

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Lerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1890	1319	923	589	- 578	1138	1663	883	613

335. *GvD geeft op blz. 663 enigszins andere cijfers.*

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Lerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1900	1329	932	606	562	1140	1649	878	628

336. *GvD geeft op blz. 663 enigszins andere cijfers.*

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Lerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1910	1332	938	604	594	1182	1768	901	628

337. *GvD geeft op blz. 663 enigszins andere cijfers.*

Jaar	Bachte	Gottem	Grammene	Lerne	Meigem	Vinkt	Wontergem	Zeveren
1947	1329	647	569	512	969	1387	908	561

338. K/3707 vermeldt in 2008 voor Deinze 6479, voor Petegem 9082, voor Astene 4911 inwoners. Voor de vorige jaren zie KOK2008/197.

339. Volgens het Reg.Gem. waren er in 1863 ingeschreven voor kosteloos onderwijs: 90 jongens en 75 meisjes, voor 1864 100 van elk, in 1865 110 van elk. Voor de betalende leerlingen bedroegen de cijfers respectievelijk 94, 84 en 60.

340. KGK/2002/101: Toen men aan de bouwplannen begon had de school Van Coppenolle in 1862 60 à 70 arme leerlingen (die dus niet betaalden). In de aangenomen meisjesschool bij de Maricolen, maar op kosten van de stad, waren er toen 45 à 50 arme (niet betalende meisjes met gratis onderwijs). De andere leerlingen betaalden wel (d.w.z hun ouders betaalden). Maar die kinderen kwamen soms zeer onregelmatig naar school. Op 17 juli 1862 schreef het stadsbestuur aan de arrondissementscommissaris dat er reeds 63 meisjes op school waren. Het stadsbestuur was daarover zeer tevreden want die meisjesschool (d.w.z dat gedeelte van de Maricolen op kosten van de stad) bestond toen nog maar twee jaar. Tevoren (dus vóór 1860) waren die meisjes van de “classe ouvrière livrées au vagabondage de la rue et à la démoralisation”.

Kont/358/nota 424: In 1862: de meisjes gingen naar de aangenomen school, bestuurd door de Zusters Maricolen. Er waren 90 betalende meisjes en 52 die kosteloos onderwijs kregen. Waren “kostgangers” inbegrepen?

In de bijzondere school van Gevaert waren 76 betalende jongens, namelijk 59 kostgangers en 17 dagscholieren.

De Zusters van St.-Vincentius à Paulo verzorgden 80 meisjes, waarvan 54 kostgangers en 26 dagscholieren.

In de school van mevrouw Clement waren in 1862 40 betalende meisjes.

341. Dit percentage is zelfs nog onderschat, want de cijfers stegen nog in de jaren 1863 en 1864.

Inhoudstafel:

Inleiding	329
Afkortingen	330
0. Loon naar werken?	331
1. Periode vóór 1879	333
1.1. Jaarwedde	335
1.2. Kosteloos onderwijs	336
1.3. Schoolgeld	337
1.4. Vergoeding huisvesting	338
1.5. Bijbetrekkingen	338
1.6. Astene	340
1.7. Bachte-Maria-Leerne	342
1.8. Deinze	342
1.9. Gottem	345
1.10. Grammene	346
1.11. St.-Martens-Leerne	347
1.12. Meigem	348
1.13. Petegem	349
1.14. Vinkt	351
1.15. Wontergem	352
1.16. Zeveren	352
2. Periode 1879 tot 1895	354
2.1. Jaarwedde	354
2.2. Kosteloos onderwijs	356
2.3. Schoolgeld	357
2.4. Vergoeding huisvesting	358
2.5. Bijbetrekkingen	358
2.6. Astene	359
2.7. Bachte-Maria-Leerne	360
2.8. Deinze	361
2.9. Gottem	362
2.10. Grammene	363
	465

2.11. St.-Martens-Leerne	364
2.12. Meigem	367
2.13. Petegem	368
2.14. Vinkt	369
2.15. Wontergem	370
2.16. Zeveren	371
3. Periode 1895 tot 1919	372
3.1. Jaarwedde	372
3.2. en 3.3. Kosteloos onderwijs en schoolgeld	374
3.4. Vergoeding huisvesting	374
3.5. Bijbetrekkingen	375
4. Periode vanaf 1919	376
4.1 Jaarwedde	377
4.2. en 4.3. Kosteloos onderwijs en schoolgeld	383
4.4. Vergoeding huisvesting	383
4.5. Bijbetrekkingen	385
5. Avondschool	388
6. Pensioenen	394
7. Oneigenlijke vergoedingen	401
8. Levensstandaard en waardering	402
8.1. Algemene levensomstandigheden en koopkracht	403
8.2. Prijzen van de levensmiddelen	406
8.3. Lonen van de arbeiders	408
8.4. Wedden van gemeentepersoneel	411
8.4.1. <u>Tot 1894</u>	412
8.4.1.1. Astene	412
8.4.1.2. Bachte-Maria-Leerne	412
8.4.1.3. Deinze	413
8.4.1.4. Gottem	413
8.4.1.5. Grammene	413

8.4.1.6. St.-Martens-Leerne	413
8.4.1.7. Meigem	414
8.4.1.8. Petegem	414
8.4.1.9. Vinkt	414
8.4.1.10. Wontergem	414
8.4.1.11. Zeveren	414
8.4.2. <u>Na 1894</u>	415
8.5. Waardering van de “meester”	418
Bijlage 1: Bevolkingscijfers	422
Bijlage 2: Schoolbevolking gemeentescholen 1863 - 1864 en 1865	427
Noten	429

Deinzenarijen 2009

dōor

Herman MAES

Deinzarijen 2009

1. Familie en geschiedenis
2. Delcroix en Conscience
3. Kerkhof
4. Vlaamse Beweging te Deinze

Familie en geschiedenis

Laat me vooraf stellen dat ik geen genealoog ben en ook geen historicus, maar wel een germanist. Onze germanisten-professoren hebben ons destijds wijs gemaakt bij monde van prof Frank Baur dat germanisten het zout der aarde zijn. Wij hebben dat geloofd; we geloofden alles wat ze zegden en de ene germanist geloofde dat al wat meer dan de andere. Daarom wagen germanisten zich wel eens op terreinen die niet de hunne zijn; daarom lopen ze al eens op zijwegen en op bijwegen. Ja zelfs wellicht ook al eens op dwaalwegen.

Men weze dus gewaarschuwd.

Literatuurgeschiedenis is een werkterrein van o.a. germanisten; en daar doen ze dan toch aan een vorm van geschiedenis.

Zo weten we uit onze Nederlandse literatuurgeschiedenis dat onze literatuur in Vlaanderen, in Zuid-Nederland, in de 18de - 19de eeuw op een laag pitje sudderde. De middeleeuwse rederijders van de 13de eeuw (in Deinze te vinden vanaf 1400 en officieel vanaf 1462-1482) waren geëvolueerd naar dicht- en leesgezelschappen en hielden het vlammetje brandend en dat was omstreeks 1800, in de Franse tijd, al een hele prestatie (1). Ook in Deinze was er een dichtgenootschap en wel onder de naam **“Geen Kunst zonder Nijd”**. Het richtte dichtwedstrijden in, toneelwedstrijden, voordrachtwedstrijden, wedstrijden in “uitgalmkunst”, in het vroede, in het sotte en in ‘t amoereuze.

Tot in de jaren 1930, zelfs nog in de jaren ‘40 waren voordragers vaak nog “uitgalmers”. Alleen poëzie-maaksels werden uitgegalmd; proza kwam daar bijna niet voor in aanmerking.

Het creatieve in de dichtgenootschappen was niet alleen het voordragend interpreteren, maar ook het zelf schrijven, het zelf dichten van (liefst) hoogdravende teksten. Enkele mensen uit die dichtgenootschappen hebben zich toen een reputatie verworven, waarop we nu wat meewarig neerkijken omdat we de fout begaan de dingen van vroeger te meten en te valueren met normen van vandaag.

Is dat eigenlijk wel een fout?

Een van die beroemdheden van omstreeks 1800 was **De Borchgrave**, die te Wakken leefde van 1758 tot 1819. Pieter Joost De Borchgrave; Petrus Judocus, die ook te Deinze heel was prijzen was komen wegkopen.

Men zou nu, als germanist, een studie kunnen schrijven over deze De Borchgrave die in de grote uitgave van De Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden, deel 6, toch vier bladzijden krijgt (383-386). En die studie zou dan niet eindigen met 1819 bij zijn overlijden, want op 3 mei 1820 schreef “Geen kunst zonder nijd” een wedstrijd uit om “op het altaar der Musen een poëtisch vuur aan te steken ter vervaardiging van een rouwklagte over het afsterven van den deugdrijken, schranderen en alom-

gelauwerden dichter Petrus Judocus De Borchgrave, in leven voorzitter van de Wakkense Rederijderskamer “ziet hoe ‘t groeit onbesproeyt”.

Er waren 23 inzendingen. De 1ste prijs ging naar D.J. Vandermeersch een geneesheer uit Oudenaarde; de 2de prijs was voor P.J. Renier uit Deerlijk, de 3de prijs naar J.B. Hofman uit Kortrijk.

Deze uitslag werd geproclammeerd op 16 juli 1820 vanop een toneel met op de ereplaats een **geschilderd portret van De Borchgrave**.

Dat portret is nu in het bezit van ons museum dat het kreeg van de huidige familie De Borchgrave uit Wakken.

Waarom gaven zij dat portret aan Deinze?

Waarschijnlijk als heel late bedanking voor de hulde van 1820, maar vooral omdat het geschilderd was door een Deinzenaar, namelijk door **Pieter Cras**, de man die voor “Geen Kunst zonder Nijd” de toneelscenes schilderde, die vaandeldrager was van het genootschap en toneelspeler. Ik vond over Pieter Cras nog meer:

Hij werd hier geboren in **1781** als zoon van **Jan Ferdinand**, de stadsbode ofte messagier die hier in **1751** geboren werd en mede-aangever was in de loop van zijn meer dan zeventig jaar van honderden geboorten en overlijdens. Jan Ferdinand was de zoon van **Judocus**, hier in **1703** geboren als zoon van een Carolus.

Maar er viel mij nog iets op. Pieter Cras had een zuster (dat is niet merkwaardig), **Maria**, geboren in **1779** en gehuwd met **Philippus Picquet** of Picqué, de twee spellingswijzen komen zelfs in één en dezelfde akte voor.

Deze Philippe was de zoon van **François Picqué** en van **Marie Lievrouw**. Philippe werd in **1768 te Aarsele** geboren en kwam als meesterkleermaker in Deinze wonen en werken. In 1798 was hij bestuurslid van “Geen Kunst zonder Nijd” als “**directeur van kleederen**”. In 1798 ook huwde hij Maria Cras.

Getuige bij dit huwelijk was de toen 22-jarige uurwerkmaker **Antoine Hannequaert**, afkomstig van Kruishoutem, later uitvinder van een bootaandrijvingsmachine die hij demonstreerde in Deinze, in Gent en in Antwerpen als een voorloper van de veel latere Sintannekensboot.

De familie Hannequaert wijkt uit naar Brussel (2). Niet ver van de kongreskolom bestaat er nu te Brussel een grote zaak voor allerlei werktuigen en werkinstrumenten, de firma Hannequaert.

Philippe Picqué en Maria Cras krijgen op 20 juni 1799 een zoon die als **Charles** genoteerd staat (het is Franse tijd). De jonge Charles Picqué staat in 1817 in de bevolkingslijst genoteerd als “leerling-**pin-ter**” bij zijn oom Pieter Cras. Picqué volgt school, krijgt de prijs van Rome en wordt in **1823** met klok-gelui en kanongebulder onthaald te Deinze. Zijn carrière is begonnen en hij gaat in Brussel wonen. Hij wordt portrettist en krijgt van koning Willem I de Prijs van Rome in 1828 en maakt o.a. het officiële portret van het Voorlopig bewind van 1830.

Te Deinze is er al lang een Karel Picquelaan (sedert 1930).

En wat blijkt nu? U raad het al: de **Charles Picqué** die nu voorzitter is van de hoofdstedelijke executieve is een afstammeling van die familie Picqué-Cras van Deinze (3).

Het intrigeert me te weten hoe die gekende figuren van vroeger - op welk niveau ook - tot nu voortleven in de mensen van vandaag: wie zijn de voortzetters van die stam?
Hoe verankerd ligt het heden in het verleden?

Een onderwerp waarmee ik nogal bezig geweest ben is het lot van de **Napoleonsoldaten**:
wie beleefde het?
wie bleef achter?
wie overleefde het? en wie is dat vandaag?

Ik denk b.v. aan het lot van **Karel Roose** in 1788 geboren, in 1808 soldaat, in 1812 mee naar Moskou. Maar hij geraakte niet over de Berisina en kwam als krijgsgevangene in Sebastapol terecht. Daar kon hij ontsnappen (of werd los gelaten?) en trok te voet van Sebastapol naar Deinze: een tocht van twee jaar want hij moest het te voet doen en onderweg zijn eten en slapen verdienen. Zijn oor was afgevroren; zijn neus was kapot gevoren; zijn afstammelingen leven nog talrijk hier in Deinze, Machelen en Olsene.

Ik heb een lijst van de gestorvenen (uit 20 gemeenten en Deinze) in Napoleons dienst: het zijn er **315** en ik weet dat mijn lijst nog niet volledig is. In de eerste W.O. stierven er **245** soldaten uit de 20 gemeenten rond Deinze, in de 2de W.O. **45**, samen 290; minder dan Napoleons legers, al was de bevolking toen maar de helft van 1914 of 1940. Dus stierven er procentueel meer dan 100 %, of meer dan het dubbele aantal soldaten voor Napoleon dan in de twee wereldoorlogen samen. In 1858 kregen 13.500 oud Napoleonsoldaten de St.-Helena medaille. Wiens familieleden waren al die soldaten?

Dr. Paul Huys schreef voor ons ooit een studie over de familie Tessely, een naam die alleen van hier komt. Het begon met een Italiaan in het Oostenrijks leger (van Prins Eugeen van Savooi) die hier achter bleef, hier trouwde en hier gestraft werd voor het helen van tekstielgoederen omstreeks 1715 en 1720. Zijn beroep werd kopen en verkopen van tweedehandskleren. men is nu aan de tiende generatie Tessely en er zijn er zeker in de 8ste en 9de generatie die in de tekstielsektor werken en zelfs in tweede handskleren. De Tesselys zijn zeer talrijk enkel en alleen afstammend van die Italiaanse soldaat uit Verona, misschien uit Tessalonika of Thessalië (vraagteken). (Auteur Erwin Mortiers moeder is een Tessely. Haar vader was ooit gemeenteraadslid in Petegem)

Ik ben onlangs bezig geweest op te zoeken welke Deinzenaars naar de Universiteit van Gent trokken sedert de stichting door koning Willem I in 1817, en in de jaren daarna. En welke Deinzenaars waren 1916-1918 aan die Gentse universiteit toen ze voor de eerste keer vernederlandst werd. En wie zijn nu de afstammelingen van die studenten van toen?

Want "vandaag" is gegroeid uit "gisteren" en eergisteren. Wat wij vandaag zijn, ook qua gezondheid en gezindheid wortelt in wat onze ouders en voorouders waren, in wat ze deden, wat ze beleefden en

ondergingen en hoe ze het beleefden en ondergingen. En dat werd bepaald door politieke, economische, sociale, militaire en culturele-intellectuele situaties en gebeurtenissen.

Hoe ondergingen ze die?

Wat rolde over hun hoofden?

Ik denk b.v. aan de generatie van mijn ouders: ze beleefden de eerste W.O. als jonge volwassenen en de tweede W.O. als verantwoordelijk voor hun gezin met kinderen.

Hoe of waarom kwamen ze in kamp A of in kamp B terecht, of ergens daartussen in, met alle goede en/of kwade gevolgen van dien?

Een familiegeschiedenis is meer dan de data voor een stamboom.

Als we literatuurgeschiedenis bestuderen komen ook biografiën van de grote en van de kleine literaturen ter sprake en ter lezing.

In de biografie van een auteur wordt meestal ook iets over zijn ouders, soms zelfs over zijn grootouders verteld ter verklaring van milieu, aanleg en omgeving, meebepalende elementen voor de interpretatie van het werk.

Een figuur als Goethe (1749-1832) heeft mij steeds geboeid. Hij dichtte o.a.

Vom Vater hab'ich die Statur
des Lebens ernstes Führen,
Von Mütterchen die Frohnatur
und Lust zu fabulieren.

d.w.z. van vader heb ik de gestalte en de levensernst; van moederken de opgewektheid en de zin tot fantaseren.

of zoals wij het in de lagere school leerden zingen:

ik kreeg van mijn ouders
van iedereen mijn part
van vader de schouders
van moeder het hart.

Van die generatiegift is men zich steeds bewust geweest.

Goethe schreef een toneelstuk over Egmont. En al staat die theater-Egmont ver van de historische Egmont, Goethe bleek over **onze** 16de eeuw heel wat te weten. Aansluitend bij dit toneelstuk schreef Beethoven aan Egmont-Ouverture.

Hoe kende Goethe onze Egmont?

In mijn Goethe-lektuur vond ik het antwoord: hij vond het thema in het werk van zijn boezemvriend Schiller (1759-1805). Maar daarmee was mijn vraag alleen maar verschoven naar de vraag: hoe leerde Schiller dit onderwerp kennen, Waar leerde hij Egmont kennen.

Schiller was van opleidingt militair geneesheer. Hij werd toneelschrijver en dichter met groeien-

de historische belangstelling die hem ernaar deed verlangen “de eerste geschiedschrijver in Duitsland te worden. (Goethe kende de figuur van Egmont eigenlijk al vroeger)

Met aanbevelingen van Goethe werd Schiller Geschiedenisprof te Jena. Hij had zijn historische kennis bewezen met het schrijven van een geschiedenis van de dertigjarige oorlog. Zijn tweede historisch werk was over de Geschiedenis van het uiteenvallen van de Nederlanden, de geschiedenis van onze 80-jarige oorlog, die in tijd samenloopt met de 30-jarige. Ze eindigden beiden met het verdrag van Munster in Westfalen in 1648.

Hoe kwam Schiller aan het onderwerp van onze 80-jarige oorlog?

Het antwoord is te vinden in de biografie van Schiller, meer precies in de nota's over zijn vader die zijn mannenjarigen als barbier-chirurgijn in militaire dienst doorbracht in de Nederlanden en aan die jaren in de Nederlanden een herinnering overhield waarvan hij een leven lang genoot en bleef vertellen aan zijn kinderen; Vader Schiller bracht zijn geestdrift over de Nederlanden en over wat hier gebeurd was op zijn zoon over, die er een wetenschappelijk werk van maakte dat op zijn beurt Goethe en Beethoven dokumenteerde.

Veel van wat in het leven van iemand gebeurt wortelt in de jeugd en in de vorige generatie, zelfs in irrationele gevoelselementen uit dat verleden: voorkeur of afkeer reeds aanwezig bij de vorige generatie bepaalt ons vandaag. Schillers belangstelling voor onze geschiedenis wortelt in de jongemannen-belevissen was zijn graag vertellende vader die in 1723 geboren werd.

In de loop van de eeuwen geschiedenis zijn er in Europa nogal wat vorsten op de verschillende tronen gezet, niet omwille van hun eigen persoonlijkheid, niet omwille van hun degelijkheid of deugdelijkheid, ook niet omdat ze daartoe door “het volk” verkozen waren of omdat ze voor regeringswerk bijzonder geschikt waren. Hun enige verdienste was toevallig de oudste erfgenaam te zijn, meestal dan nog enkel in de mannelijke lijn.

Vandaar dan ook dat men tussen die vorstengeneraties opvolgers van allerlei slag en kaliber aantreft: van idioten en gedegeneerden tot gemiste regeerders; naast mislukkelingen op de diverse terreinen komen er ook de geslaagde “managers” - soms enkel ten eigen profijte, soms ook ten voordele van hun onderdanen, maar steeds gebonden aan tijd en ruimte. De geografische ligging van het door hen bestuurde en “bezeten” of in bezit gehouden land, de omvang ervan, de aard van de buurlanden, ook de tijdsomstandigheden en de daardoor bepaalde tijdsideologie en de botsing daarvan met de voorbije en met de opkomende ideologieën, bepalen de reacties van de vorst en van zijn omgeving, van zijn ministers en van zijn raadsliden.

De etische en de esthetische opvattingen, gegroeid uit de tijd, maar ook het verstandelijke, het psychologische en het fysiologische erfenispakket, gegroeid uit de voorouders, bepalen mede de aard van het individu. Wanneer dat individu nu toevallig de vorst is en wanneer die vorst, zoals destijds, de “baas” was over zoveel mensen en dingen, dan is het wenselijk dat die vorst zijn familiale constitutie-erfenis, zijn geografische en tijdsculturele situaties en invloeden, behoorlijk heeft verwerkt om tot een geniale heerser uit te groeien.

De verhouding genealogie-individu is voor iedereen belangrijk; maar voor vorsten was dat nog belangrijker dan voor ergens iemand in de massa zijner onderdanen, omdat de persoonlijkheid van de vorst zwaar doorwoog op de leefsituatie van zijn onderdanen. Geregeerd worden door een idioot, door een machtswellusteling of door iemand die gelooft in de waarde van humanitaire idealen of door iemand die sociaal gevoel heeft en zin voor rechtvaardigheidsstreven, maakt een essentieel verschil voor hen die de regering moeten ondergaan. Nu nog. Maar nu zijn er (tenminste in een democratisch land) wegen om machtswellust, machtsmisbruik of onkunde aan te klagen. Als men het dan ook al doet... of durft doen. Genealogie, ook met biologische en medische aspecten van onze verwekkers doorheen de generaties, bepaalt dus mede de aard van de mensen - al mogen we natuurlijk niet in een soort predestinatie gaan vervallen - Relativeren!

Van vorsten en van hun naaste medewerkers is daar meer over te achterhalen dan van Jan met de pet. Ten persoonlijke titel werkt het evenzeer door. Voor een hele gemeenschap weegt die genealogische verwerking ook op het regeringswerk door.

b.v. in hoeverre zou de beslissing van koning Albert, in 1914 bij zijn soldaten aan het front te blijven, hebben doorgewogen bij Leopold III in mei 1940?

b.v. Een Frederik II van Pruisen - hij kwam onlangs 205 jaar na zijn overlijden nog in de aktualiteit - vorst, musicus, filosoof, generaal, was een geniaal man. Ook zijn broer Hendrik. Zijn andere broers waren dat niet. Zijn vader was dat ook niet. Uit die familie Hohenzollern kwamen nog een paar zwakke figuren en dat was ook de Laatste Duitse keizer Willem II die na de nederlaag van 1918 in Den Doorn in Nederland ging verkommeren.

In zo een genealogisch erfenispakket zaten steeds nulliteiten naast voornamen en intelligente heersers en andere eersterangspelers. Ook op de artistieke terreinen.

Meestal gaat men, ook op dat vorstenniveau, te weinig na wat de inbreng is van de erf-factoren van moederskant.

En zo blijft er nog veel te onderzoeken in de genealogie, zowel in de grote als in de kleine geschiedenis, zowel van de grote als van de kleine kunstenaars.

Ook over jezelf en over mij.

Familiegeschiedenis verloopt binnen de geschiedenis van andere families, van de stad en van de streek, die meebepalend is in mijn familiegeschiedenis. Alleen maar geboorte-, huwelijk- en sterfdata volstaan niet. Dat gebeurt allemaal tegen een achtergrond van andere gebeurtenissen. En vergeet niet: indien "gisteren" niet van belang is voor "vandaag", dan is vandaag niet belangrijk voor morgen.

Want: Door het verteringsproces hebben ook **dode** bladeren deel aan het **leven** van het bos.

Dit is de tekst van een toespraak gehouden op 6 oktober 1991 op een VVF Genealogische ontmoetingsdag in het Museum van Deinze.

Voetnoten

- (1) Ganse delen van Duitsland waren ingelijfd bij Frankrijk en de rest van Duitsland (= zowat 300 vorstendommen), o.a. Saksen Coburg) zat in staten die niet meer dan vazalstaten waren. Ook hele delen van Italië waren ingelijfd. België (de Oostenrijkse = Habsburgse Nederlanden) en nadien ook Holland (= de Verenigde Republiek) werden ingelijfd. En overal werd de officiële bestuurstaal het Frans en kwamen Franse officiëlen aan het bewind maar na 1815 verdween die Franse arrogantie - behalve in België.
- (2) Heel wat rijk geworden Deinzenaars gingen gewoon, eens ze stopten met hun zaak, in Brussel wonen, en pasten zich onder mondaine druk, aan de verfransing aan.
Luc Matthijs en zijn vrouw woonden in Brussel en spraken er Nederlands. Maar de Westvlaamse beenhouwer of de Oostvlaamse patissier die daar een zaak hadden vroegen aan Mr. **Matthys** om Frans te willen spreken in de zaak, omdat dat voornamer was “voor de zaak”. Dat was in de jaren 1950. Een generatie later ondervonden de Deinzenaars Jacques **Rousseau** en zijn vrouw Lucie **De Clercq** (dochter van de stadsonderwijzer te Deinze) dezelfde vernederende behandeling door naar Brussel uitgeweken Vlamingen “omwille van de reputatie van de zaak”.
- (3) Bij de tentoonstellingen over Charles Picque, resultaat van vorsingswerk van Paul Huys, nodigde KOK de Brusselaar Charles Picqué uit. Hij liet telefonisch weten dat hij zou komen. Maar kwam niet.
Bij een tweede Picqué tentoonstelling nodigden we hem andermaal uit en weer werd getelefoneerd dat hij zou komen. In de namiddag van de openingsavond kwam er nog een extra-telefoontje om zijn aanwezigheid aan te kondigen. Maar hij kwam niet; ook geen verontschuldiging (ook de eerste keer niet).
Wat is dat met een ezel die zich stoot aan een steen?

Delcroix en Conscience

Désire **Delcroix** zocht carrière te maken via een staatsbetrekking. Te Gent werkte hij als post-ambtenaar, maar hij wou atheneumleraar worden; Hij zocht steun bij baron de **St.-Genois** om tot bij minister **De Decker** te komen die beloofde uit te kijken naar een gepaste functie voor Delcroix. En die vond hij in de oprichting van een nieuwe dienst: het “Bureau flamand”. En de benoeming kwam, zij het onder de volgende minister, **Rogier**. Het was een eenmansdienst ten behoeve van de Vlaamse taal- en letterkunde. En Delcroix had zich in Deinze, maar meer nog in Gent, en nog meer in Brussel voor de Vlaamse taal en letteren al verdienstelijk gemaakt. Maar dat was vrijwilligerswerk. Voortaan zou dat zijn opdracht worden in staatsdienst; En hij heeft zich verdienstelijk gemaakt op zijn staatsfunctie, vanaf 1859.

Rogier, die het verslag van de Grievencommissie van 1856 had afgewezen, moest iets doen om de anti-Vlaamsheid van zijn imago wat op te poetsen. Het was tevens de tijd waarin **Napoleon III** (1) aan annexatie van België dacht en de Rijn als grens met Duitsland ambieerde (zoals Napoleon I en Lodewijk XIV).

In diezelfde tijdsgeest was het ook dat Hendrik **Conscience** arrondissementscommissaris van Kortrijk werd; ook door de bemiddeling van minister De Decker. (Over zijn verblijf in Kortrijk leze men De Leiegouw jg. 49 nr. 1-2007 p. 5-78)

Binus **Vanden Abeele** had contact met beiden; Delcroix las zelfs de drukproeven van Binus’ “Geschiedenis van Deinze” en Binus kwam met Conscience de Volksbibliotheek van Deinze (van het Vlaams Gezelschap) bezoeken toen die geleid werd door Karel **Van Gelder** (nadien door Alfons **Saverys** de vader van Albert, René en Esther; Alfons’ broer Achilles was er ook bij betrokken). (cf. KGK - Jb. 1998 p. 25-88 over Saverys)

Wie in Kortrijk goed bevriend geraakte met Conscience was Aldemar-Camille **Vander Cruyssen**, in 1836 te Nevele geboren. Hij werd 90 jaar oud en begon zijn loopbaan eerst als hulponderwijzer in Nevele, later (1861) als onderwijzer in Kortrijk waar hij Conscience leerde kennen. Hij schreef dan een boek met “Myne herinneringen aan Conscience”. Hij bracht Conscience in contact met de Nevelse meisjes Rosalie en Virginie **Loveling**, die hij te Nevele bezocht.

Deze AC Vander Cruyssen werd kantonaal schoolopzichter voor Tielt en nadien provinciaal inspecteur in West-Vlaanderen. Hij verliet Kortrijk voor Tielt en later Tielt voor Brugge. Nadien werd hij hoofdinspecteur voor Mechelen-Turnhout. Zijn pensioenleeftijd bracht hij in Antwerpen door. (cf. De Leiegouw 2007 p. 96)

Zijn literair werk staat vermeld in “De geschiedenis van de Vlaamsche Letterkunde” van Coopman en Scharpe, uitgave Nederlandsche Boekhandel 1900-1910 Antwerpen p. 251. Dat van Albinus Van den Abeele trouwens ook (p. 257 en foto p. 244)

Voetnoten

- (1) Prins Louis Bonaparte (1808-1879) was de zoon van Napoleons broer Louis, die ooit enkele jaren koning van Nederland was, en van Hortense de Beauharnais, dochter van Napoleons eerste vrouw (uit haar eerste huwelijk) Josephine. Een eerste aanslag op het Franse burger-koningschap in 1836 mislukt en prins Louis vluchtte naar Amerika. Bij een tweede aanslag in 1840 werd prins Louis gevangen gezet maar kon naar Londen vluchten. Bij de revolutie van 1848 werd hij president en in 1852 werd hij keizer Napoleon III. Hij loodste Maximiliaan van Oostenrijk en diens echtgenote Charlotte (van Saksen-Coburg) van België in het mislukte avontuur van het keizerschap van Mexico. In 1870 werd hij in de oorlog met Pruisen gevangen genomen. Frankrijk werd weer een republiek en Louis mocht gaan "uitblazen" in Engeland. In Amerika ging hij een weddenschap nam om 18 Engelse mijl (27,5 km) al lopend af te leggen in 2 uur 20 minuten, d.w.z. 116 ronden lopen in een circustent (116 x 240 m). In de 68 ronde moest men hem halfdood wegdragen (cf. Prause: Kopstukken)

Kerkhof

We hebben er al herhaaldelijk op gewezen dat de keizer-koster Jozef II de kerkhoven buiten de stadsmuren wou. Hij gaf bevelen in die zin: 1° het is verboden nog binnen in de kerken te begraven

2° het kerkhof moet buiten de stadsmuren en er mag niet gebouwd worden dan op 15 meter van het kerkhof.

Hij besloot daartoe om wat we nu “ecologische redenen” zouden noemen; dus om hygiënische redenen. Het was trouwens nog erg gesteld met de hygiëne in die tijd. Stromend water, waterleidingswater in elke woning bestond nog niet. Men moest grondwater oppompen. Drinkbaar water was er weinig. Daarom dronk men in kloosters en wezenhuizen tafelbiertjes en pompte men water aan de stadspompen. De W.C. was nog niet “uitgevonden” en men ging boven de beerput zitten. Nog in de 20^e eeuw, alleszins in de eerste helft.

De ordening van ± 1780 (1784) werd laat uitgevoerd. In Deinze pas in 1860. In de Franse tijd werden zulke maatregelen soms hernomen. Daarom wou toen de Deinse burgemeester Ottevaere in 1808 al het kerkhof verleggen buiten de Brugse Poort. Maar zijn mederegeerders lieten hem niet begaan en er kwam vooralsnog geen nieuw kerkhof. Het begraven binnen de kerk stopte wel, kort na 1784. Het was gedaan met de “stinkend rijken” in de kerk. Dan maar buiten de kerk; liefst zo dicht mogelijk bij de buitenmuren, tegen de kerkmuren. Tot er dan uiteindelijk toch een nieuw kerkhof zou komen. En daar begon men dan praalgraven met monumentale afmetingen te maken, met beeldhouwwerken op “eeuwige grondafstand”. Een bron van inkomsten en het begin van een nieuw arbeidsveld voor steenhouwers en grafmakers. Het kerkhof rond St.-Martinus-Petegem werd pas in 1902 verlegd. Einde 20ste eeuw begon men die “eeuwige grondafstand” te beperken tot vijftig jaar, mogelijks te verlengen. Men begon ook de grafmonumenten te beperken en gelijkvormigheid na te streven, meestal met weinig resultaat en zeer tijdelijk.

En dan kwam de oplossing: de crematie, na het “nieuwe” kerkhof, en hopelijk gedaan met vervallen graven waar allicht in decennia niemand naar omgekeken heeft.

Gedaan met kleinkinderen de zorg voor het graf op te solferen. Eeuwig leven na het graf bestaat niet meer. Er komen wellicht andere problemen? In Astene begon pas ± 2000 het nieuw kerkhof.

In de Franse tijd is er een betwisting over het kerkhof aan de gang waarvan men de correspondentie kan nalezen in de bijlagen van een bijdrage over de O.L.V.-kerk, van Mgr. Maere, Jaarboek 1937. Mgr. Maere naar wie in Deinze een straat genoemd wordt, was kunsthistoricus, prof aan de Leuvense universiteit. Hij was ook huisprelaat van de paus (= een eretitel die recht geeft op de Mgr-aansprektitel). Wist je dat de apostelbeelden in de O.L.V.-kerk er al staan sedert 1677?

Linden aan het kerkhof

Iedereen in Groot-Deinze (!) weet waar de ingang ligt tot de O.L.V.-kerk bij de Leieburg. Maar weet men nog dat voor die ingang ooit tien lindebomen stonden die als het ware de grens vormden van het kerkhof rond de kerk.

Die bomen stonden er al sedert de middeleeuwen en gaven dus een ander beeld van de markt, die pas begon voorbij de bomen. Tussen de bomen en de bebouwde kom lag de marktstraat (met zijstraat: de Brielstraat).

Pas in 1793 verkochten de kerkmeesters dat vooruitspringende deel van het kerkhof. En daardoor moesten die linden die er al eeuwen stonden (als windscherm?) weg. Ze stonden dus op wat nu de vluchtheuvel vóór de kerk is. De bewoners van de Tolpoortstraat (kant Yvelinck), die toen nog "Tusschenbruggen" heetten en ook de bewoners van de markt hadden al vroeger er hun beklag over gedaan dat ze door die hoge bomen het kerkuurwerk niet konden zien. Niet iedereen had toen een polshorloge noch een zakuurwerk. Een zakuurwerk was toen een eregeschenk na jaren dienst (na 1800).

Linden op de markt

Destijds stond midden op de markt de stadshalle..Ze stond er al eeuwen. Maar in 1792 brandde ze uit en zat Deinze zonder stadhuis (tot 1842).

Achter de stadshalle stonden enkele lindebomen.

Voor de stadshalle was een waterpomp en wellicht stond bij die waterpunt een lindeboom. Bomen trokken water op. De marktbewoners konden er water putten (oppompen).

De stadshalle stond ± tegenover de Ramstraat.

In de jaren 1970 heeft men bij de heraanleg van de markt de fundamenten van de stadshalle even blootgelegd en in architectuurpapier aangetekend en opgemeten;

Toen men omstreeks 1980 het Rheinbachplein aanlegde en de mouterijdreef aanlegde waarvoor men de Kaandel rioleerde kwamen er bouwfundamenten bloot van een vestingtoren, resten van de vestingswerken die door Vauban (architect van Lodewijk XIV) waren begonnen en waarvoor de stad Deinze werklieden moest leveren.

De mouterijdreef heeft dus een rijweg boven op de gerioleerde Kaandel. Ook van de vestingsresten werd toen een opmeting in kaart gebracht.

Bestaan die plannen van de opmetingen van de stadshalle en van die vestingsresten nog (op de technische diensten van de stad)? Ik heb die diensten daar bezig gezien.

P.S. De Fransen vaardigden in de jaren 1790 ook een bevel it om de kerkhoven buiten de stadsmuren te leggen. Maar daar kwam niet veel van terecht. De collaborerende Deinse burgemeester Ottevaere nam maatregelen om dat bevel uit te voeren. Maar zijn schepenen weigerden financiële medewerking. Er kwam dus ook te Deinze niets van terecht. Bevel van Jozef II 1780, bevel van de Franse revolutie - van het Directoire in 1795, uitgevoerd te Deinze in 1860, te Petegem in 1902, in de Deinse deelgemeenten nog niet in 2008.

De Vlaamse Beweging te Deinze

Bij de oprichting van de Belgische staat werd het Frans als enige officiële taal gebruikt. Nederlands bestond in Vlaanderen niet, aldus de officiële versie, er bestond alleen in het Noorden van het land een allegaartje van Vlaamse dialecten, niet bruikbaar voor 's lands documenten, voor wetteksten of parlementaire handelingen, niet bruikbaar voor universitair onderwijs, zelfs niet voor secundair onderwijs, niet bruikbaar voor de "hogere" (!?) burgerij en de nalopers daarvan.

De beweging die zich tegen dat misprijzen verzette ("tegen die discriminatie" om het in termen der jaren 1970 en '80 te zeggen) en tegen de achteruitstelling die er uit volgde, noemen we de Vlaamse Beweging, die te lang, helaas, alleen maar een taal- en cultuurbeweging was en er niet in lukte de strijd te laten samenvallen met de sociale en economische implicaties van die discriminatie.

In elke stad- en in elk stadje - was er de eigen Vlaamse Beweging met wat onderlinge contacten, echter zonder grote bindingen.

Laten we een stadje als Deinze als voorbeeld nemen. (1)

1. Deinze had toen, in de 19e eeuw, zowat 4.000 inwoners, maar een aantal inwoners van het aansluitende Petegem nam mee deel aan het maatschappelijk leven van Deinze.

Het protest tegen de verfransing en de strijd voor het herleven van de moedertaal begon vanuit de nog bestaande dichtgenootschappen, die zelf de voortzetting waren van de oude rederijderskamer. Te Deinze gebeurde dat rond mensen als August **D'Huygelaere** (die naar Oudenaarde verhuisde) en Bernard **Desmet**. Zij werkten onder andere mee aan Rens' Letterkundig Jaarboekje. Te Deinze hadden ze de leiding van "de Maatschappij voor Moedertaal en Vaderland", waaruit "Het Vlaamsch Gezelschap" groeide dat een boeiende geschiedenis heeft en waaraan Deinzenaars van alle slag meewerkten, behalve klerikalen. Het is in dat midden dat een Karel **Lagrange** de Deinzenaars "de Vlaamse Leeuw" leerde zingen. Het was ook in dat gezelschap dat de dichter (van lokaal belang) Pieter **Kints** (naar wie te Deinze een straat genoemd wordt) voorstelde, na een toespraak door Edmond **Minnens** over een "Vertoogschrif van het Vlaamsch Volk", een brief te schrijven naar alle parlementsleden. Dit was de tekst:

Mijnheeren,

Sint meer dan veertig jaren vragen de Vlamingen dat er een einde gemaakt worde aan de Vlaamsche grieven en dat de wet hen dezelfde rechten verleene door de grondwet bepaald, waarvan hun Waalsche broeders genieten. Het is U. E. bekend, Mijnheeren, dat de taal het krachtigste middel van beschaving is, en een volk dat zijn taal verwaarloost, zijn slavernij bewerkt.

(get.) Edmond Minnens
Karel Van Gelder
Emiel Hautekeete
Vital Callebaut

2. Uit de school van dit Vlaams Gezelschap groeide een Volksbibliotheek die sedert 1865 werkte, tegen de wil in van het klerikale stadsbestuur (en die via het Willemsfonds en het Uilenspiegel-leesgezelschap tot 1980 bleef bestaan om dan op te gaan in de toen pas opgerichte stadsbibliotheek). Voor het oprichten van deze bibliotheek was de relatie met Desire **Delcroix** (2), uitgeweken Deinzenaar te Brussel in de administratie, belangrijk. Deze Delcroix en zijn vriend Justin **Joossens**, Deinzenaars en gewezen leden van het Deinse Vlaams Gezelschap speelden elk met hun zuster een rolletje in het onderwijs te Brussel.

Desire Delcroix was later als ambtenaar trouwens een drijvende kracht voor de oprichting van de Koninklijke Academie voor Taal en Letterkunde. Dit Vlaams Gezelschap van Deinze deed mee aan het samen brengen van geld voor het J.F. Willems-gedenkteken, voor het gedenkteken voor Karel Lodewijk Ledeganck en was aanwezig bij de inhuldiging van de gedenktekens. Kontakt was er ook met Herman **Ledeganck** en het Vlaams Verbond, om de Vlaamse eisen bij alle parlementairen op te dringen. Ook op de Verriest- en Rodenbachfeesten waren de Deinzenaars aanwezig en op de Consciencefeesten.

3. Wanneer in 1858 een ieuwe vereniging ontstaat “De Vereenigde Taal- en Kunstminnaars onder kenspreuk “Vooruit”, zitten alle liberaalgezinde leden van het Vlaams Gezelschap ook in de nieuwe vereniging - de sociaal geëngageerden niet.

Een paar keer is er een poging geweest van enkelingen om met de Waalse ambtenaren te Deinze een Franssprekende vereniging op te richten. maar meer dan twaalf leden kreeg men niet samen en langer dan drie jaar bleef de vereniging niet bestaan - een andere poging verdween nog sneller.

Met toneel, voordrachten en eigen dichtwedstrijden kweekte men de liefde tot de moedertaal aan.

4. In “Vooruit” kwam 1912 Dr. Adriaan Herman **Martens** (3) die er ondervoorzitter werd; hij woonde op de markt te Deinze met zijn echtgenote, de te Luik geboren dochter van Prof. Jozef **Vercoullie** (destijd, zoals zoveel leraars uit Vlaanderen, in Wallonië-Luik-begonnen als germanist). Martens, gewezen voorzitter van “‘t Zal wel gaan” speelde het te Deinze klaar om samen met de katholieke burgemeester Dr. Galens een grote meeting te organiseren in het stadhuis te Deinze ten voordele van de vernederlandsing van de universiteit te Gent (sprekers Alberic De Swarte, Speleers, Martens); de zaal zat stampvol, tot op de trappen buiten de zaal; Galens, een niet strijdende flamingant, was wel beïnvloed door zijn neef, Jef **Van den Eynde** (1879-1929) (4), die als weesjongen opgenomen was in het gezin Galens (Jef’s moeder was de zuster van Mevrouw Galens). Deze Jef Van den Eynde had ook goede relaties met de katholieke Jozef **Van Risseghem** (1875-1964) (5), (later burgemeester van Deinze 1933-1944 en 1953-1964) die op uitnodiging van Van den Eynde voor de Leuvense studenten kwam zingen, begeleid door Emiel Hullebroeck (wiens broer directeur was van de tekenschool te Deinze).
Jef Van den Eynde was te Leuven de prins-student in het eerste decennium van deze eeuw; van 1886 tot 1910 woonde bij te Deinze. In zijn college-tijd richtte hij te Deinze reeds een Vlaamsgezinde studentenvereniging op.
5. In de Katholieke Staatspartij overheerste de burgerij, de bourgeoisie, waarvan enkelen, omwille van de status, Frans spreken en anderen met hen mee Franselden. De democratische vleugel van die partij werd te Deinze, reeds vóór 1914, geleid door Karel **Jozef Van Risseghem** en was Vlaamsgezind; die vleugel kwam echter nogal weinig aan bod.
Daarom had de partij van priester **Daens** te Deinze nogal wat aanhang. De Daensisten behaalden er omstreeks 1900 toch 10 % der stemmen en die waren ook Vlaamsgezind (Kamiel Dhuyvetter, Jules Gilliaert en Remi Lamont waren de Deinzenaars op de lijst Daens); ook zij waren voor de vernederlandsing van de universiteit (8).
6. Toen in 1916 de universiteit vernederlandst werd, werd Dr. A. **Martens** (9) er hoogleraar. Dr. Jozue **De Decker**, van Zeveren (nu Deinze), ook gewezen voorzitter van ‘t Zal wel gaan, werd ook prof te Gent.
Twee Deinzenaars lieten zich als student inschrijven namelijk Fernand **Pauwels** (latere dichter Marnix van Gavere) en Robert **Torck** (van de firma voor kinderwagens). Over de inschrijving van die universiteit werd binnen de liberale partij te Deinze gediscuteerd: was dat goed of niet. De partij sprak zich te Deinze uit voor deelnemen (Merk op dat de vier genoemden in het liberale kamp zaten!).
Toen dezelfde Liberalen na de oorlog dan koplopers waren in de activistenjacht verwijderde dat heel wat liberale flaminganten van de partij (zo werden bijvoorbeeld alle activiteiten uit de lijsten van ‘t

Zal geschrappt: J. De Decker was voorzitter in 1901, Martens in 1910); anderen pasten zich aan de franskiljonse euforie aan en wisten zich zodoende wit voor hun flamingantenzonden.

Fernand Pauwels (1899-1975) en Robert Torck (°1899) gingen “op kot” bij de Deinse familie **Baert** (ouders van Gaston Pieter Baert) die naar Gent was verhuisd. Ook Wies **Moens** was daar op kot - wat vriendschapsbanden legde voor de rest van het leven. (Ook Abel Claerbout was daar op kot)

7. Intussen was er een nieuwe studentengeneratie aan bod gekomen. De meest bedrijvige figuur daarin was te Deinze Luc **Matthys** (6) die reeds in zijn eerste collegejaren een studentenbond te Deinze stichtte die als het ware de erfenis overnam van de studentenbond door Jef Van den Eynde gesticht. Wanneer Matthys aan de universiteit te Leuven kwam was hij al geïntroduceerd in het A.K.V.S. Hij behoorde tot de generatie Gerard Romsee en Paul Beeckman en ontkwam voor zijn K.V.H.V.-activiteiten het consilium abeundi van 1925 omdat hij juist afgestudeerd was. Hij legde te Deinze de band tussen de Vlaamsgezinde studenten en de Frontsoldaten (De Mulder).

De Deinzenaar Mgr. **Maere** (7) - zijn familie behoorde tot het franselende katholieke kamp te Deinze - was prof te Leuven en behoorde met onder andere Carnoy en Scharpé tot deigenen die het **Zoldercongres** verdedigden, tegen Merciers oordeel in.

Toen de Deinse studenten te Deinze een Vlaamse Zangavond organiseerden begin 1920 werden ze op aanklacht van een patriot-bourgeois Boulanger aangeklaagd wegens nachtlawaai. Allen werden ze voor dé vrederechter gedaagd die alleen aptheker **Matthys** veroordeelde tot boete - en bijvoorbeeld niet Luc Matthys (broer) die de initiatiefnemer was. De student-aptheker dekte zijn broer die advocaat wou worden.

Emiel **Torck**, (vader van Robert) die enige tijd voor aktivisme vast had gezeten, gaf Boulanger in het publiek een kaakslag omwille van die aanklacht. De familie Torck wordt daar nu niet graag meer aan herinnerd. Stilaan kwam de Vlaamse Beweging te Deinze in het partijpolitiek vaarwater. In 1933 deden twee Nationalisten hun intrede (namelijk Matthys en De Mulder) in de gemeenteraad en werd de uitgesproken Vlaamsgezinde Van Risseghem, door de Chrisendemocraten gekozen, burgemeester.

Matthys en Van Risseghem sloten een bestuursverbond met als primordiaal punt: Vlaamse eentaligheid. En Victor Torck (zoon van Emiel en dus broer van Robert (°1898) en van George (°1906) die voor de Liberale Partij in de provincieraad zetelde, steunde de Vlaams-Nationalisten soms met geldelijke bijdragen; maar dat mochten de liberalen niet weten (dixit Luc Matthys, dixit Albert De Mulder).

- P.S. Men leze ook de opstellen van Herman Maes in de programmabrochures n.a.v. de 11 Juli brochures uitgegeven door de Cultuurraad van de stad Deinze 1993-2001.

(Dat zijn niet de teksten van de 11 juli-toespraken die hij hield bij die gelegenheid. In die opstellen heeft hij het wel over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging, telkens met een zijblik op Deinze.

Voetnoten bij Deinzenarijen nr. 4

- (1) Deze tekst verscheen ooit in het VTB-VAB-tijdschrift van de afdeling Deinze.
- (2) Over Delroix KOK Jb. 1973 en 2000
Over het Vlaamsch Gezelschap KOK Jb. 1962)
- (3) Over Dr. Martens KOK Jb. 1991
- (4) Over Jef Van den Eynde KOK Jb. 1984
- (5) Over Van Risseghem KOK Jb. 1965 - 1972
- (6) Over Luc Matthys KOK Jb. 1977 - 1978 - 1991 - 1999
- (7) Over Mgr. Maere KOK Jb. 1948 - 1951
- (8) Over de Daensisten KOK Jb. 1967

Wil je lid worden van de Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek?

In 1929 stichtten enkele vooraanstaande Deinzenaars de *Kunst- en Oudheidkundige Kring*, gemeenzaam bekend als *KOK*, sinds 1997 *KGK* of *Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek*.

Het was hun bedoeling een culturele kring op te richten met representatieve figuren, buiten en boven alle politieke en filosofische meningsverschillen.

Naast hun historische belangstelling, (oudheidkunde, plaatselijke geschiedenis, folklore inclus), wilden de initiatiefnemers uitdrukkelijk ook activiteiten ontplooiën op het gebied der plastische kunsten. Zoals men weet is hieruit het stedelijk *Museum van Deinze en de Leiestreek* gegroeid en heeft de Kring, naast talrijke voordrachten en tentoonstellingen ook gezorgd voor een indrukwekkende reeks van publicaties. De jaarlijkse "*Bijdragen*" tellen intussen niet minder dan 76, soms volumineuze, boekdelen. Het "*Contactblad*" telt sinds het verschijnen in 1981 bijna 3800 bladzijden.

De KGK bestaat enkel bij de gratie van zijn leden. De belangstelling voor de eigen stad of streek, het historisch verleden, het artistiek patrimonium... het zijn zoveel facetten van wat de leden van deze Kring tot één grote familie maakt, intussen reeds 80 jaar lang.

Het is dank zij de leden dat KGK de behoeder kan zijn van het eigen patrimonium, zowel op artistiek als historisch terrein.

Het lidgeld wordt zo laag mogelijk gehouden:

gewoon lid	€ 15
steunend lid, bestuurslid, deelgenoot	€ 23
erelid	vanaf € 30
<i>portokosten</i>	€ 4

Voor dit KGK-lidgeld krijgen de leden het jaarboek "*Bijdragen tot de geschiedenis van Deinze en de Leiestreek*", dat meestal gepresenteerd wordt in de maand februari.

Daarnaast ontvangen de leden vier nummers van het veelgelezen "*Contactblad*", waarin naast korte bijdragen ook de uitnodigingen opgenomen worden voor de diverse KGK-activiteiten: voordrachten, tentoonstelling, museumbezoek...

Nogal wat leden schrijven hun lidgeld over op **postrekening 000-0434500-37 van KGK-Deinze, p/a Luc Matthijslaan 3-5, 9800 Deinze**, en nemen dan bij de presentatie, of op een ander geschikt ogenblik, hun jaarboek mee aan de balie van het Museum. Men kan daar ook zijn lidgeld *contant* vereffenen. Noteer bij overschrijving "**lidgeld 2009**".

Het Contactblad wordt bezorgd met de Post. Voor de leden is dit gratis. Het jaarboek rondsturen kan enkel op aanvraag en mits betaling. Wie moeilijk zijn jaarboek aan de balie van het Museum kan ophalen, om welke reden dan ook, stort best *bovenop het lidgeld de som van 4 euro*, zodat het jaarboek zonder verder omhaal *door de Post aan huis besteld kan worden*.

Contactpersoon: W. Jonckheere, Winkelstraat 36, 9800 Deinze (tel. 09 386 32 78)

Kijk ook eens naar www.kgk-deinze.be

Lijst van de auteurs

René De Clercq, dr. med., Gestichtstraat 24, 9000 Gent

Luc Goeminne, dr. med., Dorpsstraat 32, bus 1, 9800 Deinze

André Heyerick, Markt 46, bus 8, 9800 Deinze

Paul Huys, dr. fil., Deinse Horsweg 18, 9031 Drongen

Herman Maes, Ten Bosse 11, 9800 Deinze

Bruno Saverys, Dam 39, bus 51, 8500 Kortrijk

Maurits Vandeputte, Leenstraat 38, 9870 Zulte-Machelen

Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

INHOUD

L. GOEMINNE en B. SAVERYS, <i>De Leiebrug te Deinze tijdens de Middeleeuwen</i>	5
H. MAES, <i>Over de notarissen te Deinze</i>	13
P. HUYS, <i>Werk van Charles-René Callewaert in het Museum van Deinze. Met een brievendocumentatie</i>	59
H. MAES, <i>Het ontstaan van de zijdenijverheid in de stad Deinze, door Hugo Van Den Abeele (1888-1974) ingeleid door Herman Maes</i>	109
L. GOEMINNE, M. VANDEPUTTE en R. DE CLERCQ, <i>Bevolking en grondbezit te Machelen in de 16e eeuw</i>	127
H. MAES, <i>Deinze en de Wakkense de Borchgrave</i>	163
A. HEYERICK, <i>Uithangborden in Grammene</i>	175
H. MAES, <i>Over familie August Van Coppenolle (1821-1890) - Melanie Verhoeije (1824-1903)</i>	211
L. GOEMINNE en R. DE CLERCQ, <i>Bevolking en grondbezit te Petegem-Buiten in de 16e eeuw</i>	227
A. HEYERICK, <i>Uithangborden in Wontergem</i>	289
H. MAES, <i>Over de Deinse familie Callier</i>	311
A. HEYERICK, <i>Levensstandaard onderwijzers</i>	327
H. MAES, <i>Deinzenarijen 2009</i>	469
Wil je lid worden	490
Lijst auteurs	492
Inhoudstafel	493
	493